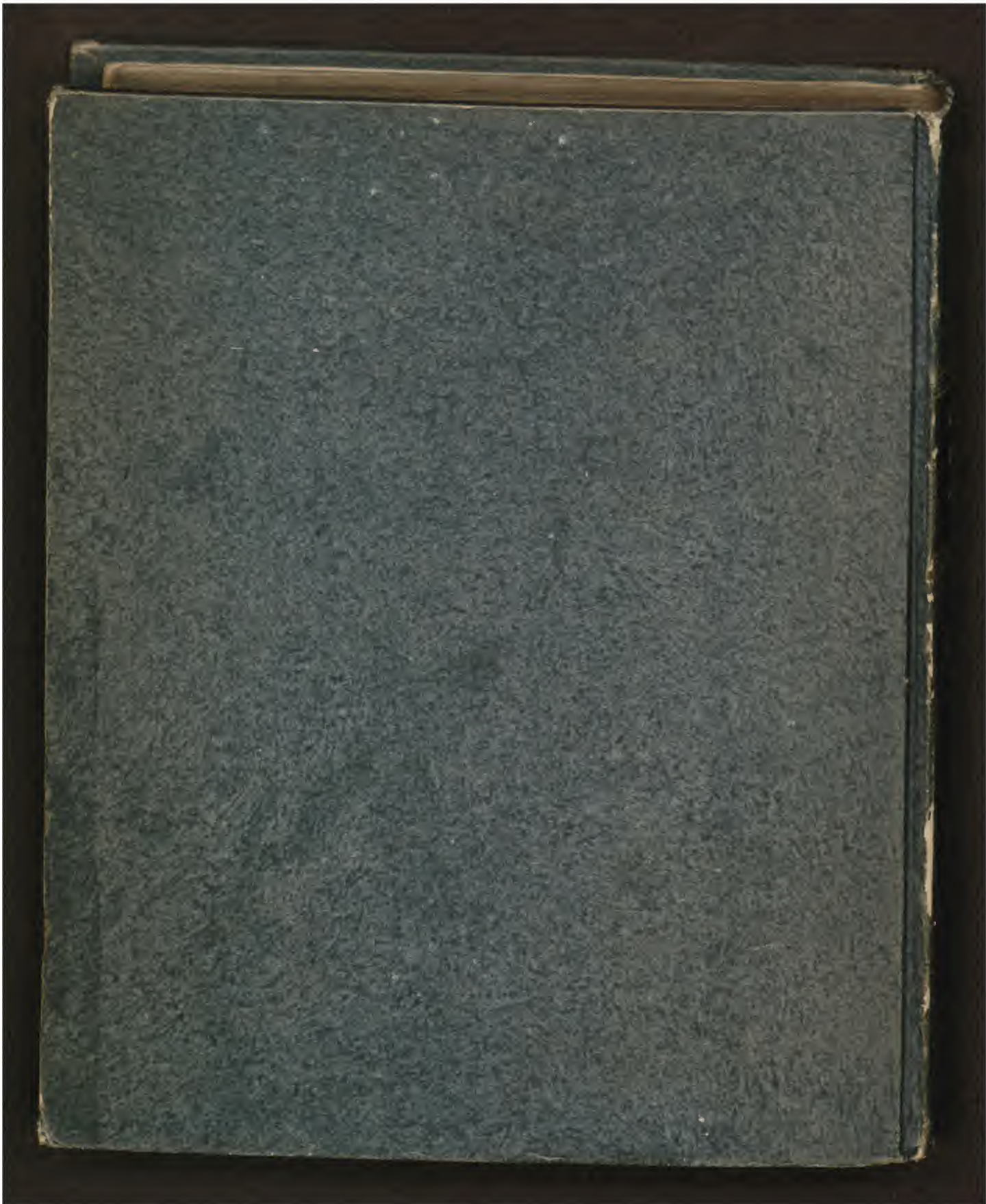

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmsl. 87 4° (1, 266)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmt. 87 4^a (1), 266

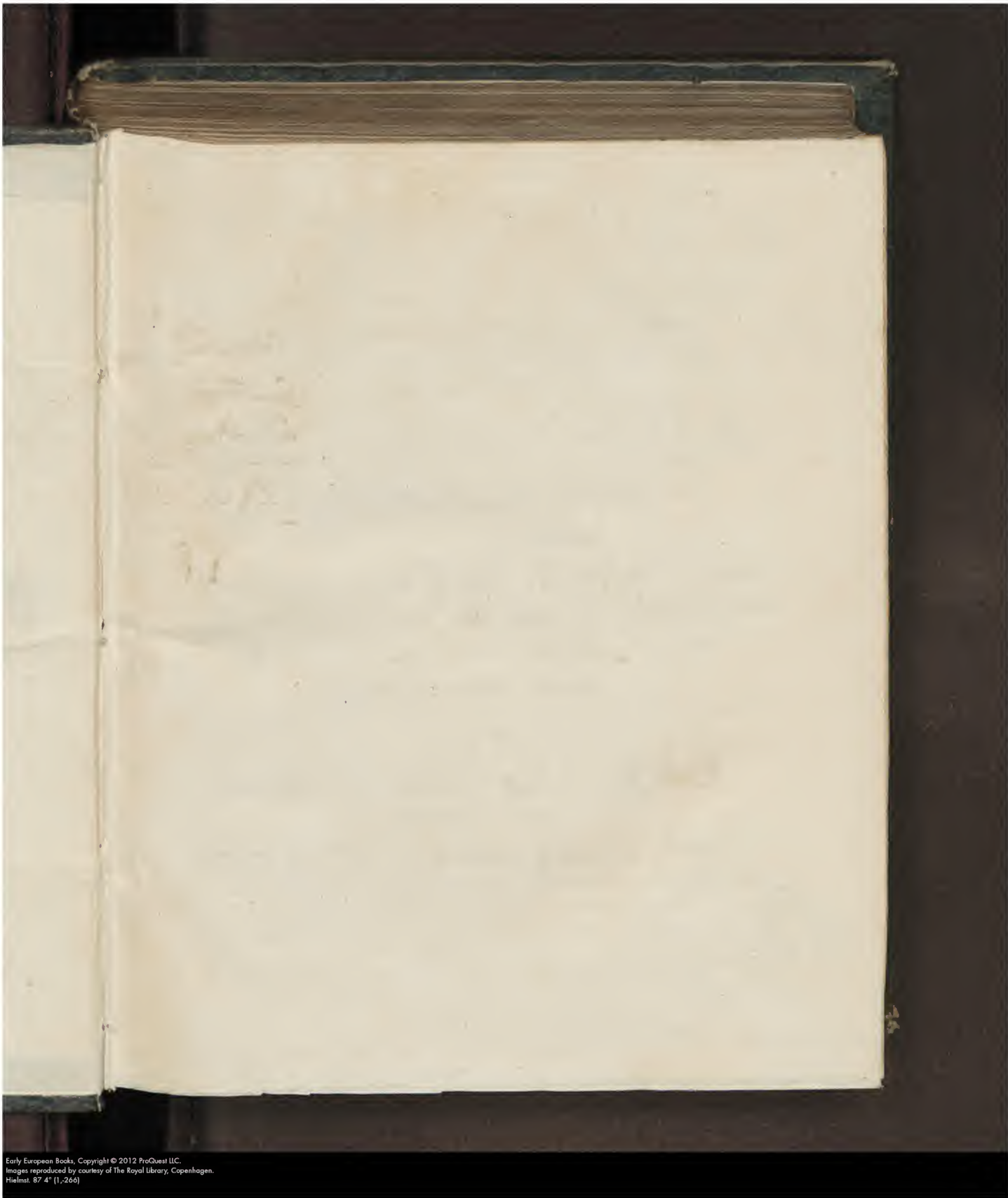

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmt. 87 4^a (1, 266)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmsl. 87 4^a (1, 266)

Handwritten text in a cursive script, possibly a list or index, located in the upper right corner of the page. The text is faint and difficult to decipher but appears to include several lines of entries.

JOHANNIS CLUVERI

STORMARI,

SS. Theol. Doctoris, ejusdemqve olim in Regiâ
Soraniâ Danorum Academiâ Equestri Professo-
ris, ac postea Australis Dithmarsie
Superintendentis,

ORTHOTOMIA
APOSTOLICA

Omnium Quatuordecim.

Epistolarum Pauli Apostoli veram
analysin, ac brevem, ubi opus est, epistolâ exhi-
bens, cum ingenio vulgaræ versionis
Castigationibus edita

M. MICHAELE CLUVERO,
Autoris filio

Præmissa est D. ABRAHAMO CALOVII Profes-
soris Theologi Regiomontani *Præfatio de comenta-
riis Paulinis, usque hujus Orthotomiae*

LIPSIÆ

Sumptibus MARTINI HALLERVORON, Bibliopole,
Typis GREGORII RITZSCH, II.
Anno 1706 XLIII.

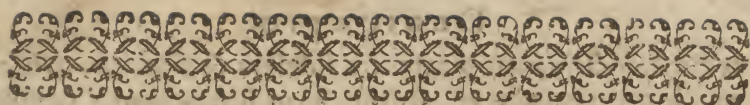
IOHANNIS CALVIERI

2. Timoth. 2, 15.

Solicite cura, te ipsum probatum DEO ex-
aminarium minimè pudendum, ogedo-
(scantem) verbum veritatis.

fit propria

ILLUSTRIBUS, MAGNIFICIS

& Strenuissimis

DOMINIS,

DN. JUSTINO GGS/

Dn. de Giordsløff/xc. Equiti aurato, Regni Da-
niæ Cancellario, Præsidi Calloënsi,

DN. DETHLEVO REVENTLOVIO,

Dn. de Reek & Ziesendorff xc. Sereniss. ac Po-
tentiss. Regis CHRISTIANI IV. per SLESWIGAM,

HOLSATIAM, STORMARIAM, & DITHMAR-
SIAM Cancellario, Præsidi Hadersle-
biensi:

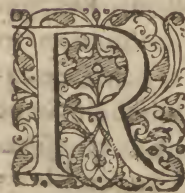
DN. CHRISTIANO RANTZOVIO,

Dn. de Bredenburg/Rantzow/ & Lindewit xc.

Ducatum Sleswigæ, Holsatiæ, Stormariæ & Dith-
marsæ Senatori, Præsidi Rendesbug-
gensi:

Dominis meis submissa mente ater-
nùm colendis,

Salutem à DEO ter opt. ter max. perpe-
suamq; felicitatem.

Rectissimè illos Theologos officio suo
fungi, ILLUSTRES, MAGNIFICI, & GENEROSI
DOMINI, qui neglectis litigijs & inanibus
λογομαχίαις sanis adhærescunt Jesu CHRI-
STI sermonibus, & ei, quæ secundum pieta-

a 2

tem

DEDICATIO.

tem est, doctrinæ, amplectentes fidem & firmum, qui secundum doctrinam est, sermonem, ut sint potentes exhortari in doctrina salutari, & contradicentes arguere, de eo nullus piorum dubitat. Illi enim sollicitè curant, ut semetiplos statuant DEO probatos, minimèq; pudendos operarios, rectè secantes verbum veritatis, & majorem conscientia & charitatis, quàm instantis scientiæ rationem habendam esse ducunt.

In horum numero Parentem meum, ut reperiretur, dum vivebat, unicè desiderasse, atque eò omnes conatus viresq; suas contulisse, non est quod VESTRIS ILLUSTRIBUS MAGNIFICENTIIS prolixè perivadeam, quibus ratio, methodus & scopus studiorum ipsius è scriptis, quæ dum in vivis erat, publici juris fecit, me tacente procul dubio, abundè dudum fuit perspectus; & è posthumis posthac, DEO auxiliante, luci etiam dandis luculentius demonstrabitur. Vidit nimirum Pater, quàm arduum ac difficile sit munus, versari in domo DEI, tanquam œconomum mysteriorum ejus, & quod deceat conservos nihil celare consilii divini, quod ipse eis ad salutem notum esse velit: Vidit etiam quàm grave sit homini onus, vincere suas cogitationes & cupiditates, atque in præpo hoc mundo fidem ac bonam conscientiam custodire. Paucos vidit esse Christianorum, qui id serio agerent, studioq; sibi unicè ducerent, multò plures qui contemnerent. Intellexit autem per divinam gratiam, plurimum posse hac in re cum prædicationis Evangelicæ auditu, sermorum librorum lectionem, & meditationem frequentiore, quippe quàm passim à DEO commendatam minimis, maximis, doctis indoctisq; deprehendit. Sicut enim detestissimus fuit, Divinos illos scriptores, non tantum eruditos, verum etiam plebeis scripsisse; sic quoque libros
eorum

DEDICATIO.

eorum à quibusvis Spiritum CHRISTI habentibus, salubriter legi, & quantum ad salutem interest, intelligi posse merito statuit. Hoc enim nisi verum est, quare omnium classium hominibus, dictum, prælectum & scriptum fuit DEI verbum, jam inde ab initio? Et quomodo verâ præditi erunt fide idiotæ, si non DEO, sed hominibus tantummodo credunt? In hoc igitur sedulo incumbere sibi decrevit, ut pro talento suo quibusvis Christianis ad scripturam ipsam aperiret viam, eamque rectè sectam & in partes distributam populari & communi methodo explicaret. Cum enim alios libros ostensa methodo, scopoque dicentis faciliores reddi noverit, in sacris etiam idem fieri, sibi persuasit. In quo laborum genere plura adhuc, licet non omnia perfecta & elaborata reliquit, hæc autem in antecessum mihi placuit emittere.

Quam pauci autem Studiosorum, MAGNIFICI ac ILLUSTRÉS DOMINI, hoc præfenti seculo in Academiis id ferri agant, ut ipsa sacra monumenta adeant, atque ex iis solidam DEI notitiam petant, experientia loquitur: eorum obscuritatem prætendentes, & prolixos commentarios accusantes ipsemet novi plurimos. Utisque pro suo modulo Patrens p. m. mederi voluit, commentarium hunc brevem in omnes epistolas Pauli conscribens, textumque sacrum nihilominus suæ luci vindicans. Sed fatius esse arbitror, aliorum de eo, ejusque laboribus & studii sincerâ expectate judicia, quam in Genitorem meam cumulatâ congerere laudes, quod indecorum fore non ignoro.

Quod autem Vobis, MAGNIFICI, ILLUSTRÉS & GENEROSI DOMINI, huncce ipsius laborem inscribere debuerim, non una me causa commovit. Præter sublimem enim stemmaturum vestrorum splendorem, qui orbi terrarum adeo dilucidus & perspicuus est, ut meis encomiis se

DEDICATIO.

non patiatur illustrari; munerumq; vestris humeris impostorum dignitatem & eminentiam, quibus ita præstis, ut consiliis vestris arduis, eruditione singulari, & tam naturali, quam ex longa & multiplici rerum experientiâ, acquisita, prudentia accuratissimâ, sincerum DEI cultum in Ecclesiis, pacem & justiciam in Rebus publicis, disciplinas & artes liberales in Scholis, per inclytissimû Daniæ Regnû, eidemq; unitas provincias, florere ac vigere faciatis; exigit id singularis vester favor ac beneficentia, quo quosvis eruditos, literarumq; veros ac strenuos cultores benignè prosequimini.

In primis id efflagitant singulorum vestrorum non tantùm in Parentem meum, sed etiam in Me, reliquamq; ejus superstitem progeniem congesta beneficia, quorum sempiterna nos vobis memoria obstrinxistis. Quamquam hanc dedicatunculam non compensationis alicujus loco æstimem, sed exiguam saltem grati animi indicinam publicè extare velim; cum tenuitatis meæ mihi conscius ne minimam tantorum beneficiorum partem à me reponi posse, palam, & sincerè confitear.

Quo enim loco Tua Magnificentia, Illustris Dn. JUSTINE HUBER/parentem meum habuerit, toto illo septennio, quo in prælustri Academia Sorana Theologicæ Professionis & Pastoratûs officium obibat, Tuq; ejusdem Collegii Præses, summusqve Director audiebas, testabuntur mecum omnes cujusvis ordinis mortales tunc temporis ibidem degentes. Quantâ benevolentia, quantâq; munificentia ipsum quotidiано ferè convictu Tuo usum, amplexus fueris, mihi ipsi, licet eo tempore nondum ephebo, in recenti adhuc est memoriâ; & non semel ex ipsius ore audivi, quòd in confessu spectatorum virorum Tuos eruditissimos & cordatissimos sermones, ad quos eum illo septennio benignè admisi-

sti,

DEDICATIO.

si, summa cum delectatione meminerit: Uti autem hujus adhuc recordor, ita nunquam oblivioni tradam, (& si facerem, scelus admitterem,) quod me ipsum nihil tale mericum, ex mero paterno adfectu, & nunquam satis laudanda propensione, cum à prima pueritia, quando inter Regios Scholæ Soranæ alumnos numerabar, cum non ita pridem in Academia ibidem viventem, tam opéra, quam consiliis adjuvare non sis dedignatus. DEUMQUE testor, quod centies occasionem exoptaverim gratias saltem debitas Illustri T. M. agendi, (cujus tamen voti ob locorum distantiam compos fieri nequivi,) cum referendi nulla mihi fuerit, aut in posterum speranda sit facultas.

De Tuo itidem, Magnifice & Illustris Dn. DETHLEVE REVENTLOVI, erga Me meosque benigno adfectu jam dudum spem concepi certissimam, quippe qui, sic aliis mihi referentibus, & Parentis mei dudum denati, & meæ tenuitatis, pro innato ac genuino Tuo, quem merito omnes prædicant, candore & humanitate, honorificam aliquoties fecisti mentionem; & Fratrem meum germanum (pro quâ benignitate DEUS æternum Tibi beneficiat) Tecum tam liberaliter, atque plurima propensissimi in eum animi edis speciminâ.

Tua etiam, Illustris & Generosissime Dn. CHRISTIANE RANTZOVÏ, eximia in Remp. literariam merita, quod alumnos Tuos, æterna cum laude Tua, amplis in Academiis sustentas stipendiis, ut à mei ordinis hominibus quotidie decantantur; ita largissimi Tui in familiam nostram favoris à prima adolescentia haud obscure declarata indicia, in assiduâ apud Me meosque erunt commemoratione.

Denique si, qui aliquo modo studia literarum publicis monumentis adjuvare moliantur, ad eruditos & in emi-

nen-

D E D I C A T I O.

mentia constitutos eruditorum Fautores, ut scriptis suis, ex
inde apud bonos commendationem, & contra Zoilos quosq;
autoritatem concilient, certatim confluunt; quanto majori
id Ego facio fiducia, cui Vestra in dijudicandis aliorum scri-
ptis dexteritas, iisdemqve, si mereantur, propugnandis can-
dor, liberalitas, & solertia multis nominibus est cognita &
perspecta.

Quibus omnibus adductus persuasissimum mihi habeo,
V. V. V. I. I. I. M. M. M. hunc conatum meum minimè im-
probaturas, sed quale quale hoc munusculum, ex gratissimo
animo profectum, benigna fronte esse accepturas.

Quapropter etiam nihil addo amplius, nisi quod DEUM
supplici venerer mente, ut V. V. V. I. I. I. M. M. M. tot con-
spicuis virtutibus, & ad communem mortalium salutem,
pertinentibus, pro immensâ sua bonitate dotatas, Serenissi-
mo ac Potentissimo Regi nostro, ejusque Regnis & Provin-
ciis, cum praelustribus Vestris familiis, è quibus paria Vobis
patriæ columina nobis in posterum pollicemur, diu super-
stites ac incolumes conservet. Valete igitur, Illustres Do-
mini, meqve clientem Vestrum, eo quo Parentem meum
prosecuti estis, largissimo favore & patrocinio sublevate. Ego
ne degener ipsius sim filius, aut Vestra benevolentia indi-
gnus unquam reperiar, omnes nervos sedulo intendam.
Valete iterum atqve iterum, & favete.

Dabam Regiomonti
Prussorum, die Johan-
ni Baptistæ sacro. ANNO
cio 1722 XLII.

V. V. V. I. I. I. M. M. M.
*submissâ mente aeternum
colenti*

M. MICHAELI CLUVERO,
SS. Theol. Studioso,

IN

1681
1681

IN NOMINE JESU!
ABRAHAM CALOVIUS
SS. THEOLOGICÆ DOCTOR,
ejusdemq; in Academ. Regiomont. P.P.
Facultat. Theol. nunc Decanus,
LECTORI BENEVOLO
σύνεσις ἐν πάσι!

Cum multæ sint & præclaræ διακρίσεις
Διακονιών, quæ vulgò à Theologis *dona ministran-*
tia vocantur, quibus variè Spiritus S. instruit & ex-
ornat ministros Christi, & dispensatores mysterio-
rum DEI *πρός τὸ συμφέρον, ad utilitatem Ecclesie,*
1. Cor. 12. v. 7. & *πρός τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁγίων*
εἰς ἔργον Διακονίας εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ad coagmen-
tationem sanctorum in opus ministerii ad adificationem corporis Christi,
Eph. 4. v. 12. ut ministri verbi ceu *homines Dei* evadant *ἅγιοι πρὸς τὸ ἄν-*
θρώπου ἀγαθὸν ἐξήγηται μάρτυροι, & perfecti in sese & ad omne opus bonum,
ministerii *perfectè instruiti,* 2. Tim. 3. v. 16. Tum verò eminet præcipuè
in illis donum INTERPRETANDI verbum DEI, quod *πρωτοτύπος*
nomine honoratur, Rom. 12. v. 6. 2. Petr. 1. v. 20. & *διδασχὴ* vel *doctrina*
κατ' ἐξαιρέτην λόγον indigitatur, 1. Cor. 12. v. 6. Unde Interpretes Scri-
pturæ aut *πρωτοτύποι* dicuntur, ut 1. Cor. 14. v. 32. aut *διδασκαλοὶ* vel
Doctores, præcipuè verò ubi nominis discerniculo sequestrandi sunt
à Prophetis κηρύξαι ita dictis, qui *divinò Spiritus afflatu vaticinantur,*
quæ impleri oporteat, ut eos describit Justin. in *Dial. cum Tryph.* quæ
admodum in utroque catalogo Apostolico Virorum *θεοσδότηων καὶ*
ἐκκλησιαστικῶν

D. ABRAHAMI CALOVI

ἔργον πέμπτων, 1. Cor. 12, 28. & Ephes. 4, 11. videre est. Quod rectè ad-
 vertit Commonitor doctissimus *Vincentius Lyrinensis*, tertium ordi-
 nem prioris catalogi sic enarrans: *Doctores sunt, qui tractatores nunc*
appellatur, quos hic idem Apostolus etiam Prophetas interdum nuncupat,
eo quod per eos Prophetarum mysteria populis aperiuntur. Scilicet uti
 quondam *ωφθησία* futurorum prænuncia donum fuit eminentis-
 simum Spiritus Sancti, ita cessante *ἀποκαλύψει τῶν μελλόντων*, eo-
 rum, quæ fieri oporteret, revelatione, non est facile quicquam in Eccle-
 siâ, cum *ωφθησία ἐρμηνευτικῇ* vel donò interpretationis Scripturæ,
 quod conferri nedum præferri eidem debeat. Idcirco D. Petrus inter-
 pretem summum & unum Scripturæ S. non minùs quàm Autorem
 facit Spiritum Sanctum: quod uti *Prophetia non ex voluntate hominis*
propria, sed unicè ex afflatu & agitatione Spiritus Sancti allata est, ita
 non è *propria* vel privatâ *ἰδιόσει*, sed ex mente Spiritus Sancti uni-
 cè resolvenda & explicanda sit, 2. Epist. 1, 20. 21. Paulus verò, quem
 Hieronymus *S. Scripturarum armarium* appellat, admodum ope-
 rosus est in commendando interpretationis Scripturæ dono, idq;
 etiam in contentionem adducit cum excellentissimo linguarum do-
 no, quod primum Apostoli tantà cum admiratione obtinuerunt: imò
 non dubitat hoc extenuare, ut illud extollat, integrum ferè caput
 ejusdem impendens elogio, quod est *decimum quartum* prioris ad *Co-*
rinthios: ubi sic exorditur orationem: *ζηλῶτε τὰ πνευματικὰ μάλ-*
λον δὲ ἵνα ωφθηύητε, emulemini spiritualia, MAXIME verò ut pro-
 phetetis. Nam qui lingvis loquitur, non hominibus loquitur, sed DEO:
Nemo enim audit, spiritu licet mysteria loquatur: At qui prophetat, ho-
minibus loquitur **ÆDIFICATIONEM, EXHORTATIONEM &**
CONSOLATIONEM. *Qui loquitur lingua, seipsum adificat: qui*
verò prophetat, ECCLESIAM adificat. Ita scilicet, saxum, quod di-
 citur, amussi applicat Gentium Doctor, Ecclesie **ÆDIFICATIONEM**
 ubique requirens. Equidem spiritu impelli concitariq; & lingvis loquen-
 ti & prophetanti commune est. At hoc differunt, quod hic utilis est au-
 dientibus etiam: lingvis enim loquentes, qui munus idem non habent, per-
 cipere non possunt. Quantum igitur privato publicum differt, tantum
 prophetia lingvis, ut *ἡ δὲ θεοῦ* optimus Apostoli interpres, qui ab
 aureâ sermonis præstantiâ nomen adeptus est. Idcircoq; non immerito
ex-

PRÆFATIO AD LECTOREM.

exoptat S. Apostolus, ut omnes linguis loquantur, *MAGIS* autem ut prophetent.

Quod sanctissimum Viri Θεολόγοι desiderium id, credo, effecit, ut tot tamq; præclaros nactus sit Apostolus scriptorum suorum tractatores. Si enim ullum S. codicis scriptum, hujus certè Apostoli monumenta sacra & numero plurimos & eruditione præstantissimos obtinuerunt interpretes, qui Prophetiæ donum κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τῆ Χρηστῆ vel inprimis collocandum duxerunt in ejus scripta Θεόπνευστα qui dicente *Chrystomô* in homil. 8. de laud. Paul. totum prorsus orbem fulgentibus lingvæ suæ radiis illuminavit: in quem largissimè Spiritus Sancti munus effusum est, unde & mirabiles nobis fluvios genuit, non secundum Paradisi fontes quatuor tantum, sed multò etiam plures & quotidie fluentes, nec terram rigantes, sed animas hominum ad producendum virtutum germina suscitantes, ut iterum dignissimus Apostoli præco homil. 1. ait,

Omnibus quippe seculis habuit Apostolus suos in Ecclesiâ Prophetas vel tractatores, qui vel omnia sua scripta, vel aliqua saltem commentariis illustrarunt: è quibus tamen plurimorum sacra memetata temporum injuria nobis abstulit, multorum etiam, procul omni dubio, ne memoria quidem ætatem nostram assecuta. Proximò statim ab ætate Apostoli seculò celebratur potissimum HERACLIUS, quem sub *Commodo* valdè incommodo, & *Severo* maximè severo in omnes Pauli Epistolas commentarios conscripsisse, author est *Hieron. in catal. scriptor. Ecclesiastic.*

Seculò subsequenti ORIGENEM πολυγραφαίαν *Adamantium* & *calcenterum* idcirco dictum, varia volumina ἐξηγητικῶν super plerasq; Apostoli Epistolas concinnasse, tum è *Pamphili*, tum ex *Hieronymi* colligimus testimoniis, quorum ille in *Apolog. pro Origene* laudat commentaria super Epistolas ad *Colosenses*, primam ad *Thesalonicenses*, ad *Titum*, & ad *Ebræos*: hic verò *XV. volumina* ejusdem super Epistolam ad *Romanos* convertit in Latinum sermonem, in quibus & *magnificam dicendi tubam*, & profundos sensus miratur, quem etiam prolixè in *Epistol. ad Corinth. priorem* scripsisse testatur Tom. II. in *Epist. ad Pammach. p. 117.* Quin & profitetur *Hieron. sese imbecillitatem virium suarum sentientem, Origenis commentarios sequutum*, in commentario suo super Epistol. ad *Galatas*, ut & super Epistol. ad *Ephe-*

D. ABRAHAMI CALOVI

fios. Etate eadem auditor Origenis DIONYSIUS Alexandr. Episcopus & PIERIUS Presbyter ejusdem Ecclesie, Origenes junior nuncupatus, latissimè Epistolam priorem ad Corinthios interpretati sunt, notante Hieronymo ad Pammach. ALEXANDER verò Cappadoc. Episcopus Epistolam ad Galatas enarravit, teste eodem Hieronymo in proem. sup. Epist. ad Galat.

TERTIUM seculum prophetantes super literas Apostolicas habuit THEODORETUM *Heraclensem* & EUSEBIUM *Emisensem*. Episcopos, annotante *catalogo Hieronymi*, quorum etiam commentariis in Epistolam ad Galatas sese usum esse, gratò animò profitetur Hieronymus *in proem. ad Gal.* nec non EUSEBIUM PAMPHILI *Cæsar. Episcop.* quem prolixè Epistolam priorem ad Corinthios interpretatum esse perhibet iterum Hieronym. *in Epist. cit. ad Pammach.* ut & VICTORINUM *Afrum*, cujus commentarios in Epistolas Paulinas commemorat *Catalogus Dd. Eccl.* itemq; APOLLINARIUM *junioem Laodiceum. Episc.* & DIDYMUM *Alexandrin.* quos priorem ad Corinthios, ad Galatas, & ad Ephesios exposuisse refert Hieronymus *ad Pammach. l.c.* ut & *in proem. super Epist. ad Galat. & Ephes.* Didymum etiam à primà etate oculis captum, & ob id clementorum quoque ignarum videntem suum, itemq; videntem Prophetam nuncupans, cujus audiendi gratià *Alexandriam* perrexit, cum jam canis spargatur caput, & Magistrum potius, quàm discipulum docebat. Seculo mox scriptit quoque exegeses in Apostolum DIODORUS *Tarsensis Episcopus*, ut testatur Hieronym. *in catal. Dd. Eccl.* quem S. Scripturas ad literam exposuisse, neglectà teorià speculationum refert *Socrat. lib. 6. histor. Eccles. c. 3. & Sozomen. l. 3. c. 2.* Scripsit & GREGORIUS *Nysenus Episc.* Pater Patrum merito suo dictus, enarrans Epistolam ad *Philippenses*, teste *Cyrollò*: in *Latinâ* verò Ecclesià AMBROSIIUS *Mediolanens. Episc.* (quem Theodosius Imperator solum dignè vocari Episcopum testatus est) omnes Epistolas Paulinas nervosis explanationibus illustravit.

QUARTA porò atas non impares dedit Magistris discipulos, Prophetis filios, imò qui doctrinà & sacrarum literarum peritià, famà relicte, longo illos post se reliquere intervallo; JOHANNEM *Constantinopolitanum Arch. Episcopum* dico, & HIERONYMUM EUSEBII *Stridonens. Presbyterum*: quorum illum Christianorum Demosthe-

PREFATIO AD LECTOREM.

Athenem, hunc Ciceronem Christianorum dixere Critici. De illo refert Nicephorus l. 13. *hifl. Ecclef. c. 2.* annuente Socrate & Sozomeno, quod Diodorum Tarsensem, cujus auditor erat, præcipue sectatus sit in modo interpretationis, ut iste Eusebium Emisenum imitari amabat, quod contemplationum subtilitates declinans tantum in ipsius literæ sensibus historiæ expositione occupatus esset: quam eam etiam facilitate tradidit, ut non facile patem, nedum superiorem habuerit in Graciâ universâ. Unde Suidas id ei tribuit elogii, quod & lingua ejus admirabili orationis fluore *ἁπλῆς τῆς Νιδαίας καὶ ἁπλῆς* ipsis etiam abruptis Nili suætibis facundior fuerit: & Prophetiæ dono eminens sic illustravit Scripturam, ut alius nemo: Pauli tamen Epistolas præ cæteris divinis libris vehementiori eum complexum esse amore, testatur Georgius Patriarcha Alexandr. in vit. Chrysostomi. HIERONYMUS verò Apollinaris & Didymi Alexandrini auditor, non minus emittit inter Latinos, quam Chrysostomus inter Græcos, imò inter utrosq; facile principatum obtinuit: *Quem omnes vel penè omnes, qui ante illum ex utraq; parte orbis de doctrinâ Ecclesiasticâ scripserunt, legisse tradit Augustinus lib. 1. advers. Julian. in quò unò σουλῆ Ἐδῆν conjunctum fuit, eximium fuit, quicquid in aliis per partes miramur, quoque nemo magis universam divinam Scripturam edidit, imbibit, concoxit, versavit, meditatus est, judice Erasmo in præfat. sup. oper. Hieron.* Unde sensus literalis & Grammaticus uni Hieronymo præ cæteris vindicatus fuit à Latinis Dd. quem in illo etiam mirati sunt, qui posthabitâ literali sententiâ mysticis penitus immersi fuerunt sensibus. Exposuit autem Hieronymus quatuor solum Epistolas Paulinas, Galaticam, Ephesinam, ad Titum & ad Philemonem, quod ipse profiteretur in Catalogo Dd. Ecclesiast. & stylus ejusdem abundè comprobatur, quem diversum deprehendimus in aliis, quæ ipsi assuntur, commentariis. Cæterum Duum-Viris illis Prophetarum adjungimus alios quoque hujus sæculi Patres, magni nominis Doctores: AURELIUM AUGUSTINUM Hippon. Episcopum, Patrum acutissimum, quò Christianus orbis nihil habuit vel magis aureum, vel augustius, Erasmo judice. Qui etsi solam Epistolam ad Galatas continuâ expositione persequutus sit, *σπορδαδικῶς* tamen ita Pauli sententias dilucidavit in operibus suis, ut integrum corpus in omnes Pauli Epistolas inde sequentium Doctorum collegerit industria; SEVERIANUM

D. ABRAHAMI CALOVI

NUM item *Gabalens. Episc.* Chrysofostomo exulanti surrogatum, quem in divinis Scripturis eruditum & in homiliis declamatorem admirabilem fuisse, & expositionem in Epistolam ad Galatas adornasse testatur Gennadius in catalog. *Illustr. Viror.* THEODORETUM quoque octingentarum Ecclesiarum pastorem, qui commentarios in omnes Pauli Epistolas concinnavit, in quibus, Sixto Senense dicente, quantum fieri potest, succincte, eleganter, ordinate ac pie sensus Pauli explicantur, & sententia sententiis, quod in Paulo videtur difficilimum, miro artificio conjunguntur: Ejusq; *σὺν Χρῆστῳ* CYRILLUM *Alexandr. Episc.* ut & HESYCHIUM *Hierosolym.* qui uterque commentariis illustravit divinam Pauli ad *Ebræos* Epistolam: ne de aliis hujus seculi luminibus quicquam dicamus, quo ad *ἀκμὴν* perductum videbatur prophetiæ donum.

Seculis verò subsequentiis etsi cum aliis SS. charismati donum quoque interpretationis paulatim ceperit imminui, donec tandem regnantibus tenebris Papalibus Spiritus prorsus extingvi videretur: excitati tamen subinde fuere in Ecclesiâ, prout visum *τῷ δαεγδότη* Spiritui, qui operam non omninò contemnendam locarunt, in explicandis Paulinis literis tum è Græcis, tum è Latinis Dd. præfertim verò quæ occupati fuerunt in colligendis aut contrahendis veterum sententiis, quibus ampliori mensurâ donum Prophetiæ concessum agnoscebant. Seculo enim QUINTO floruit CONSTANTINUS *Antioch. Presbyter*, qui ex operibus Præceptoris *Chrysofostomi* exegefin collegit in Epistolam ad *Ebræos*, quæ idcirco enarrationibus ejus in reliquis Pauli Epistolas accensetur. Floruit & CÆLIUS SEDULIUS, qui ex *Origene, Ambrosio, Hieronymo & Augustinò* potissimum concinnavit commentaria in omnes Pauli Epistolas. Floruit PRIMASIUS *Uticensis*, qui pariter ex *Ambrosio, Hieronymo & Augustino* in omnes Paulinas Epistolas enarrationem coagmentavit. Floruit PETRUS TRIPOLITANUS, qui è solo *Augustino* cunctas Pauli Epistolas dilucidavit. Seculo SEXTO ISIDORUS HISPALENSIS & PATHERIUS *Gregorii M. discipuli* ex operibus Præceptoris ut in alias Scripturas, ita & in literas Apostolicas scholia & interpretationes concinnarunt. SEPTIMA Ætate venerabilis BEDA collegetanea in omnes Pauli Epistolas ex omnibus *Augustini* operibus, sententiis ac verbis ejusdem in unum coarctatus edidit. ALBINUS
item

PREFATIO AD LECTOREM.

item vel *Alcuinus* commentarios in easdem adornavit è præcipuis Ecclesiæ Dd. ad exemplum *Bede* præceptoris. OCTAVO seculo inter *Græcos* *PHOTIUS Patriarcha Constantinopol.* scholia ex variis Græcis Patribus in omnes Pauli Epistolas collegit: Sic & *OECUMENIUS* *catenam* è Græcis Dd. contextam super easdem adornavit. Inter *Latinos* verò *HAYMO Halberstad. Episcopus* è veterum *Interpp.* dictis concinnavit exegesis in Paulinæ Epistolas: Similiter & *RABANUS Maurus Archi-Episc. Mogunt.* commentaria sua in Apostolum conscripsit, adhibitis prædecessorum expositionibus inde ab *Hieronymo* usque ad *Bedam*, & servatis ipsorum dictis ac sensibus, è cuius porro operibus *Glossam ordinariam* concinnasse dicitur, super *universam Scripturam*, discipulus ejusdem *STRABUS Fuldensis*, quem auctorem ejusdem facit *Trithemius*, quamquam *Antoninus & Ganguinus* autorem illius dicant *Alcuinum*. NONO seculo è *Græcis* Apostoli interpretibus celebratur *THEOPHYLACTUS Bulgaria Archi-Episcop. Chrysostomi* Epitomator doctissimus, è Latinis *REMIGIUS Antiodorensis Episcop. Ambrosii & Augustini* sectator eximius. DECIMO seculo *EUTHYMIUS Zigaben.* commentariis illustravit Paulum è plerisque Patribus & cum primis *Chrysostomo* contextis: in *Latinâ* verò Ecclesiâ *RADULPHUS Flaviacensis* omnes Pauli Epistolas interpretatus est. UNDECIMO seculo *LANFRANCUS & ANSHELMUS* uterque *Archi-Episcopus Cantuariens.* interpretum munere functi sunt in *scripta Apostolica.*

Seqvioribus autem seculis quò plus invaluit Scholasticorum barbaries, eò magis defecit interpretationis facultas, ut à multis obscuratus potius, quam illustratus, depravatus quam explicatus sit. Apostoli sensus. Laudantur tamen inter Scholasticos hi præcipue *interpp. Paulini*, *ANSHELMUS Laudunens.* *glosæ interlinearis Auctor*, *HUGO de S. Victore*, lingua *Augustini* dictus, *PETRUS LOMBARDUS sententiarum Magister*, qui ex *Ambrosio, Hilario, Augustino, Casiodoro, Remigio* præcipue commentationes suas depromsit: *BRUNO Carthusian.* *GILBERTUS Porretanus*, *STEPHANUS* item *Langion*, & *MATTHÆUS de Aquasparta Cardinales*, nec non *PETRUS de Tarantasia*, postea *INNOCENTIUS V. Pontifex Rom.* *ALBERTUS M. Episcopus Ratisbonens.* ejusq; discipulus *THOMAS de Aquin.* Scholasticorum Antesignanus, ut & *HUGO*

Ca-

D. ABRAHAMI CALOVI

Carenfis Cardinalis, qui primus dicitur Concordantias Biblicas invenisse: ÆGIDIUS Columnius, ALBERTUS Patavinus, ANGELUS de CAMARINO, GREGORIUS ARIMINENSIS. AUGUSTINUS Amonas, JOHANNES de ISIDONIO, JOHANNES BACCO &c. qui omnes Epistolas conati sunt explicare. In quibus legendis vel maxime Apostolo monitore opus est: πάντα δοκιμάζειτε, τὸ καλὸν κἀσχεθε, omnia probate, quod bonum est, retinete. i. Theis. 5. 21. Commiscerent quippe cum ὑποπώσει τῶν ὑγιαίνοντων λόγων nonnunquam βεβήλας νεοφωτίας, cum doctrinā Apostolicā traditiones humanas, obtunduntq; non raro altitudinem divini Spiritus commentis suis, ut Hieronym. loquitur: nec expectant dictorum intelligentiam ex dictis, ut monet Hilarius l. i. de Trin. sed important potius in multis, non referunt sed adferunt, idq; cogunt videri dictis contineri, quod ante lectionem presumerunt intelligendum. Quod Cacoëthes in posterioribus Scholasticis potissimum notamus; qui præterea variis effectis sensibus mysticis, & verè meris allegoriis, id est, alieniloquiis, interprete B. Luthero, lymphatico in Scripturis vagantur errore, & subtrahendo fundamento litera, quasi in aëre quarunt edificare, ut Augustin. loquitur, quique Hieronymo dicente, ingenii sui acumina putant Ecclesie esse Sacramenta.

Postquam autem per ineffabilem DEI gratiam purior doctrina Apostolica è tenebris plusquam Cimmeriis regni AntiChristi effulsit, orbemque Christianum denuò illustravit: verò quoque sensui sacrarum literarum, & cum primis quas electionis vas, tuba Evangelii, rugitus leonis Nostri, tonitru gentium, flumen eloquentia Christiana Ecclesie dedicavit, lux insignis conciliata fuit, ut non amplius sub medio recondita, sed super candelabrum posita, viderentur, omnibusq; in domo DEI spirituali lucerent. Quid hac in parte Thaumasiander noster B. LUTHERUS præstiterit, nemini obscurum esse arbitror. Res enim ipsa ostendit, Lutheri enarrationes longè antecellere aliorum interpretum scriptis, censente ita Criticorum superioris seculi antesignano Philippo Melanchthone. Quod si veritas ingenue & aperte exponenda est, ipsa collatio enarrationum me in hanc ducit sententiam, ut existimem, omnes commentarios veteres & recentes, etiamsi in unam massam consentur, & id, quod optimum est, ex iis decerpatur, non

PRÆFATIO AD LECTOREM.

tamen cum hujus viri scriptis conferri & comparari posse, ait gravissimus Episcopus Nicol. Anisdorffius. Certus sum nunquam exoriturum esse, qui eum felicitate docendi ac dexteritate interpretandi Scripturam sacram & Spiritu victurus sit, scribit ad Eberum cordatus ille, Scripturæ interpres D. Hieronym. Wellerus. Et alibi: Dicam, quod sentio, scribimus quidem passim & tractamus Scripturas, absit invidia verbo, sed Lutheri collati, discipuli sumus. Hoc judicium non ex amore fluit, sed potius amor ex judicio. Quæ sanè judicia verissima esse, ne hostes quidem Lutheri diffiteri potuere. Quod de ipso Erasmo testatur Philipp. in præfat. T. 3. Luther. Scio, inquit, Erasmus solitum dicere, neminem esse interpretem dexterorem omnium, quorum extant litera post Apostolos. Andreas Mastus eruditissimus interpres Pontificius in una scriptorum Lutheri pagina plus esse solida Theologia confessus est, quàm interdum in toto libro alicujus Patris. Quamquam autem ad exemplum Augustini solam Epistolam ad Galatas continuâ expositione interpretatus sit B. Lutherus, gemino in eandem adornato commentario verè aureo gemmeoque: omnes tamen Pauli Epistolas non immeritò illustrasse & dilucidasse censendus est, non tantùm, quod translatio ejus Germanica sit instar commentarii luculenti, quam omnibus etiam commentariis tam Græcis quàm Latinis præferre non dubitat Tilemann. Heshusius in confess. de union. personal. sed etiam quod doctrinam Apostoli omnibus suis scriptis à corruptelis quibusvis Papisticis vindicavit, & præterea sententias plerasq; omnes in operibus suis ita dilucidavit sparsim, ut si collectæ fuerint explicationes ejusdem in unum commentarium, Glossam ejusmodi ordinariam conficere possint, cui nulla similis conscribi queat, censente Cunr. Porta in pastor. Lutheri f. 37. Ut taceam, quod præfationes B. Lutheri super singulas Epistolas Paulinas integri alicujus commentarii vicem præsentent, ut iterum non abs re judicat Porta. Hunc ergò interpretum & Prophetarum novissimorum temporum coryphæum *ωδὸν ἀνὰ τὸ εἶναι ἀλλω* sequuti sunt plurimi à multijuga doctrinâ, solidâ linguarum peritiâ, judicio subactò, & exquisitâ Scripturâ cognitione celeberrimi Theologi JOH. BUGENHAGIUS POMER. PHILIPPUS MELANCHTHON,

D. ABRAHAMI CALOVI

CHTHON, JOHANNES BRENTIUS, CASPAR CRÜ-
CIGER SENIOR, HIERONYMUS WELLERUS,
ERASMUS SARCEIUS, GEORGIUS MAJOR,
MATTHIAS FLACIUS, DAVID CHYTRÆUS,
JOHANNES WIGANDUS, TILEMANNUS HES-
HUSIUS, LUCAS OSIANDER, NICOLAUS SEL-
NECCERUS, ÆGIDIUS HUNNIUS, GEORGIUS
MYLIUS, AMBROSIUS REUDENIUS, DAVID
RUNGIUS, JOH. WINCKELMANNUS, DANIEL
CRAMERUS, FRIDERICUS BALDUINIUS, JOH.
GERHARDUS, GEORGIUS WEINRICHIUS,
ὁ δὲ ὡν ἐν ἀγίοις, MATTHIAS HOE AB HOENEG,
ut & meus JOH. QVISTORPIUS, aliiqve Ecelesie DEI
magno cum fructu adhuc inservientes; ne *de aliarum partium*
interpretibus quicquam dicam, qui vel omnibus, vel nonnullis sal-
tim Pauli Epistolis explicandis operam navarunt, in multis sane,
quæ præsertim ad phrasin Apostoli è lingvâ originali veterumqve
interpretum collatione rectius dijudicandam faciunt, haud con-
temnendam.

Illis autem melioris notæ interpretibus non immeritò ac-
censemus *athletam Christi, dum in Ecclesia militante agebat, non mi-
nus præclarum quàm strenuum* Dn. D. JOHANNEM CLU-
VERUM *Professorem Soranum Theologum, & Superintendentem*
Dithmarsum Regium. Cui viro DEI ut *ἁγίου ὑπόστατος* concesserat
Spiritus Sanctus *ἁγίου ὑπόστατος*, vel interpretandi donum eminentissi-
mum, ita non rectius talentum divinitus concessum se collocare
posse judicavit, quàm in ea Novi Testamenti scripta, quæ ut præ-
ceteris *sententiis nervosis, & mysteriis absconditis* refertissima sunt,
ita interpretem desiderant non *sublimioris tantùm judicii, doctri-
næq; exactioris,* sed *cum primis Spiritus verè Theologici.* Paulinas
dico *Epistolas, & Johanneam Apocalypsin.* Nam uti de hac pronun-
ciat Hieronymus in Epist. ad Paulin. *Apocalypsis tot habet Sacra-
menta, quot verba: imò in verbis singulis multiplices latent intelligen-
tia:* ita de Paulo judicat Eusebius, lib. 3. *Histor. Eccles. c. 24. quod*
in verbis & sensibus sit præpotens, & in parvo Epistolarum corpore

PRÆFATIO AD LECTOREM.

*immensa contineat atq; innumera Sacramenta. De Apocalypses dilucidatione Cluveriana; ut impræsentiarum verba faciam, instituti ratio non permittit: & exponere id longè disertius Admodum Reverendi atq; Celeberrimi Theologi Regiæ Hassniensis Academia, quorum iudicium utpote solidissimum meritò suspiciet, ac venerabitur Ecclesia. Non possum tamen quin exoptem hoc loco, τὰ ἀγέγραυτα quidem, at maximè seriò, ut quod jam pridem Potentissimi Regis DANIE, Religionis orthodoxa Assertoris constantissimi (quem diu servet Ecclesiæ summum Numen!) laudatissima & æternâ memoriâ digna in Ecclesiam sollicitudo peculiari sancivit privilegio & diplomate Regio, in usum Ecclesiæ publicum tandem perducatur; nihil addubitans, quin commentarii huius eximii publicatione impletum iri, cordati lectores deprædicaturi sint, quod Irenæus de Prophetiis asserit l. 4. advers. hæres. c. 43. *Omnia prophetia priusquam habeat efficaciam, æigmata & ambiguitas sunt hominibus. Cum autem venerit tempus & evenerit, quod prophetatum est, tunc Prophetia habent liquidam & certam expositionem.* De commentariis verò Paulinis, ut quod res est dicam, fateor, insigni gaudio me affectum ob laborem præclarum, quem impendit Theologus optimus; quod scripto brevi, at exquisito elaborato studio Epistolarum omnium S. Apostoli Analysis & Orthotomia, exhiberetur, satis luculenta & methodica. Quâ & scopum cuiusvis Epistolæ genuinum dextrè proponere, & argumenta omnia, prout ad eundem collineant, perspicuè enarrare satagit Auctor, ut facili negotio tum οἰκονομίας ἀπολυθείας, seu ratio consequutionis in tractatione Apostolicâ, tum etiam τὸ ἔδαφον (quod dixere veteres) vel totus Scripturæ contextus omnibus legentibus constare possit. Ut enim in statuâ disjectâ, neque de totius operis pulchritudine neque de partium Symmetriâ iudicari potest, ita nullius auctoris sententiam rectè perspiciet, si quis non cognoverit totum auctorem. Et sæpè fit, ut fragmenta à reliquo avulsa corpore depraventur, nec accipiantur juxta auctorum voluntatè. Prodest igitur in unaquaque re disputationes integras animo compleri atq; tenere, ut rectissimè de Scripturæ Sacræ meditatione iudicat Philippus in præfat. dispos. super Epistol. ad Roman.*

D. ABRAHAMI CALOVI

Quod jam olim monuit S. Hieronymus in cap. 25. Matth. Prudentem semper admoneo lectorem, ut non superstitiosis acquiescat interpretationibus, & quæ commaticè pro fingentium dicuntur arbitrio, sed consideret priora, media, & sequentia, & nesciat sibi uniuersa, quæ scripta sunt. Huic rei autem quum plurimum inservire posse viderem præsentem *orthotomiam Apostolicam*, non dubitavi eandem carmine illo *ἑγκωμιαστικῶ*, quod Philippææ dispositioni additum est, condecorare ac lectori commendare. Cui præterea pergratum fore confido, quod hic *succinctam* habeat *locorum difficiliorum Ἐπίλυσι*, non propriâ voluntate allatam, sed è contextu tractationis Apostolicæ & locorum similibus collatione enatam, quum *legitima & sine periculo sit Scripturæ expositio, quæ sit secundum ipsas Scripturas*, dicente Ireneo l. 4. *advers. hæres. c. 63.* Quam porro ita adornavit *ὁ μακαρίτης* noster, ut nec ad plenum Apostoli sensum quid desiderari, & nullum ob prolixitatem lectori suboriri possit fastidium: quum in exiguo volumine solida omnium Epistolarum habeatur explicatio, multis iisque sæpè copiosissimis aliorum commentis, præsertim verò *Scholasticorum & Pontificiorum*, longâ serie varias enarrationes recensentium, & pessimam plerunquæ eligentium, longè præstantior atque pretiosior. Faciet insuper hæc *orthotomia* plurimum ad diluendas calumnias, & *ἡρῶσις* tum improborum Sophistarum, tum aliorum supinâ negligentia occupatissimorum hominum, qui vel *ἡρῶσις* δολέουσι Apostolum juxta cum reliquis Scriptoribus *θεοπνεύτοις* *obscuritatis* postulant, vel desidia suæ in *ἑρμηνείαις* literarum Apostolicarum hunc præcipuè substernunt prætextum, quod *difficiliores* sint, quàm ut plenus earum sensus ex iisdem absque aliorum prolaxis commentis haberi possit. Quam criminationem falsissimam esse vel hæc Exegesis convincit, è solo Scripturæ contextu instituta, simulquæ egregiè confirmat illud *Epiphanij*, quod habetur *hæres. 76.* *πάντα σαφῆ ἐν τῇ θεῖᾳ γραφῇ βαλομένοις αὐσεβῶν λογισμῶν προσέχεσθαι τῷ θεῷ λόγῳ.* Nec verò præterit hic commentarius, utut exiguus, sicco pede *vocum & phrasum* Apostoli *emphases & epitates*, sed evolvit easdem non raro è *linguâ*

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Angvâ originali, notatqve eâdem operâ plerasqve interpretis vulgari à textu authentico exerrationes, & ingenuis, succinctis pariter atqve perspicuis castigationibus emendat easdem. Quæ quidem opera non poterit non valdè sese probare candido lectori: quum Autor optimus ut omnia alia, ita hoc quoqve juxta Apostoli nostri monitum, & Spiritus, quo ferebatur, instinctum, unicè ad ædificationem Ecclesiæ direxerit: ut textum Latinum vulgatum non omninò abjiceret, quippe in suo genere antiquissimum, & usitatissimum, sed ad Græcam veritatem, ubi deflectit ab eâdem, reduceret, atqve perficeret, quod non solum illustrium Theologorum exempla sùadent, sed etiam toties monent Hieronymus & Augustinus, & ipsa Romanorum Pontificum decreta jubent, fatente Erasmo in præfat. sup. Nov. Testament. quâ de re prolixè egimus Tomo primo Commentarii Apodictico-Elenchici super Augustanam Confessionem adversus modernos μισογράγας.

Tu, Lector Benevole, grato fruire animo laboribus optimè meriti Theologi utilissimis, & votum ejus meumqve seriò adimplere stude, proprio tuo commodo. Quod fiet, ubi cum diligentiori Scripturæ meditatione vivam conjunxeris præxin doctrinæ, quæ est secundum pietatem, quo mysterium fidei purâ foveatur conscientia. 1. Timoth. 2. 9. ut charitas nostra magis magisque abundet in scientiâ, & in omni sensu; ut probemus potiora, simusqve sinceri & sine offensa in diem CHRISTI, repleti fructu justitiæ, per JESUM CHRISTUM in gloriam & laudem DEI. Phil. 1. 9. seqq.

Idem DOMINUS noster JESUS CHRISTUS, qui ascendens in altum captivam duxit captivitatem, & dona accepit pro hominibus, conservet perpetuo DONUM interpretationis in Ecclesiâ, eiqve cælitus largiatur Prophetas, & Doctores Θεοδιδάκτους, qui verbum veritatis rectè fecerit, & contradicentes potenter vincant, hoc præsertim novissimo tempore, quo maximè indocti

D. ABRAH. CALOV I PRÆF. AD LECT.

*atque instabiles tum Paulinas Epistolas tum ceteras quoque
Scripturas detorquent ad suam ipsorum perditionem: Custodiat
denique dilectos suos, ne illorum nefariorum errore abducti à pro-
pria excidant firmitate, sed crescant in gratiâ & agnitione ipsius
Domini & Servatoris nostri JESU CHRISTI. Ei si gloria
& nunc & in diem eternitatis, Amen. Regiomonti Porusorum
pridie Calendar. Martii cId Idc XLIII.*

Visa

Visa obscura prius multis oratio Pauli est,
Omnis ubi series unus aceruus erat.
Singula sed postquam sunt ordine membra retexta,
Disposita clarum res modo lumen habent.
Commendatus erit tibi, LECTOR AMICE, libellus.
Est breve, sed magni grande laboris opus.

EPI-

Vnde cum per nos in hoc mundo
Quodlibet fuerit in hoc mundo
Sicut per nos in hoc mundo
Sicut per nos in hoc mundo
Sicut per nos in hoc mundo
Sicut per nos in hoc mundo
Sicut per nos in hoc mundo
Sicut per nos in hoc mundo

EPI

ANALYSIS CUM EPILYSI
BREVISSIMA.

EPISTOLÆ S. PAULI
APOSTOLI AD ROMANOS

Nam viginti sex annos in Aposto-
latu exegerat Paulus, & aliquoties Roma-
nam urbem, caput terrarum orbis, adire concu-
perat, quando in Spiritu decrevit, scripto exponere
Evangelium illis, quos corpore adire nondum
licebat. *Redigitur Romanis in memoriam totum
Evangelium, tanquam minister JESU Christi ad gentes, ut fiat oblatio
gentium accepta, sanctificata in Spiritu Sancto, quemadmodum ipse
scribit cap. 5, 15, 16.*

Non est autem prima Epistolarum hæc, quas evulgavit Christiano
orbi Apostolus, sed ordine temporis septima. Præcesserunt enim ad
Thesalonicenses & Corinthios binæ, & ad Titum una, & ad Timo-
theum prior. Veruntamen copia sermonis & dignitate argumenti
prima censetur merito, atque hinc etiam primum inter Epistolas
Apostolorum locum occupavit. Scripta est, ut supputatio nostra, fi-
ni Epistolarum suffixa docet, anno Domini L X I. Neronis quinto,
cum per Græciam in Palestinam iter moliretur Apostolus, ac postre-
mum videret Corinthios. Act. 19, 21. & 20, 2. Rom. 15, 25. & 16, 23.

ANALYSIS GENERALIS.

Cæterum Evangelii, hæc Epistolâ expositi, partes sunt duæ: Una de
*fide in JESUM Christum, ad justitiam & salutem; Altera de bonis
operibus, in quibus credentes DEO proximis, placere necesse est.*

*Fides enim, quæ DEUM respicit, amplectitur justitiam ejus in
CHRISTO JESU donatam, atque ita justificatur impius.*

A

Eadem

2 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

Eadem adepta justitiam, quâ respicit hominem ipsum, offert traditq; eum DEO totum in servitium, veramq; DEI & proximi dilectionem efficit. Hæc fidei operatio à cap. 12. usque finem ferè Epistolæ pertexitur.

Tractatio tota quatuor constat partibus.

Prima est *Exordium*, usque ad capitis primi versiculum decimum sextum.

Altera *Propositio*, versu 16. 17. his verbis edita: Evangelium est potentia DEI ad salutem omni credenti, Judæo primùm & Græco.

Tertia, *Ἐκθεσις seu Expositio* est, ipsius doctrinæ Evangelicæ, à versu 18. capitis primi, usque ad capitis decimi quinti versum 14.

Quarta, *Conclusio*, à versu 14. capitis XV. usque ad finem Epistolæ.

CAPUT PRIMUM.

Capite primò *Exordium, Propositio, & Expositionis initium* continetur.

Exordium Epistolæ bimbrem est, primò salutationem Apostolicam, deinde narrationem, benevolentiam, attentioni & docilitati accommodatam complectens.

Salutatione describuntur *salutans, salutari, & salus ipsa.*

Salutans, à nomine & attributis.

1 Nomen est *Paulus.*

Attributa sunt: *Servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium DEI.*

Amplificantur ab objecto officii Apostolici, quod est *Evangelium DEI.*

2 Evangelii enim hujus commendatur primùm autoritas & origo divina, dum inquit: *quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis.* (Prophetæ enim de venturâ gratiâ vaticinati, divinisq; de Christo revelationibus illustrati, nobis suas scripta reliquere, non sibi, 1. Petr. 1, 10. 11. 12. infra cap. 16, 26. Luc. 1, 70. & 24, 27. 44. Act. 3, 10. & 10, 43.)

3 Deinde subjectum, de quò agit. *Est enim Evangelium DEI*

DEI de Filio eius. (Scripturæ scilicet de Christo testantur, Johan. 5, 39. in capite libri scriptum est de eo, Psalm. 40, 8.) Inferitur ipsius Christi descriptio, quoad utramque naturam, humanam & divinam; tum quoad divinæ manifestationem, & nomina in super ejus officium declarantia. *Qui*, inquit, *factus est ex semine David secundum carnem*, (Matthæi 1, 1. Luc. 1, 32. &c. Esai. 7, 14. & 11, 1. 10.) *qui predestinatus est* (τὸ ὁρισθέν) *qui definitus & declaratus est*, Syrus ܘܪܝܢܝܘܠ, & cognitus est) *Filius DEI in virtute, secundum Spiritum sanctificationis*, (quò glorificatus, Joh. 16, 14. justificatus, 1. Timoth. 3, 16. testatusq; est, Johan. 15, 26.) *ex resurrectione mortuorum.* (Nam sicut ex infirmitate hominum, verè assumpta, rectè decernitur, hominem verum fuisse qui mortuus est; ita ex virtute divinâ, quâ mortem superavit, infallibiliter statuitur, ὁρίσεται. DEUM fuisse, qui animam à se positam resumere, quando voluit, potuit, Joh. 10, 18. Itaque resuscitatum conspicatus Thomas exclamabat, Deus meus, & Dominus meus, Joh. 20, 28.)

JESU Christi Domini nostri.

Amplificantur attributa Autoris, etiam à descriptione Apostolatus, *quæ est gratia & ablegatio, accepta per Jesum Christum, ad obedientiam fidei inter omnes gentes, pro nomine ipsius.* (Causa efficiens τῆς ἀποστολῆς est Christus. Forma est gratia ablegationis ad omnes gentes, pro nomine JESU Christi predicando. Finis, obedientia fidei gentium, ut nempe gentes persuasæ de nomine JESU Christi, per fidem se subjiciant Evangelio.)

Inter illas gentes connumerari etiam Romanos, manifestum est, ideòq; innuit, legationem sibi ad eos quoque commissam, quam hæc scriptio expedire cupiat pro tempore. Igitur ait: *In quibus estis & vos, vocati Jesu Christi.*

Qui salutantur ergò, sunt Romani: *Omnibus*, ait, *qui sunt Roma, dilectis DEI, vocatis sanctis*, i.e. Ecclesiæ Romanæ, quæ cœtus est dilectorum vocatorumq; à DEO, sanctificatorum in Jesu Christo per Spiritum Sanctum.

4 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

7 Salus est: *Gratia vobis & pax à DEO Patre nostrò, & Dominò Jesu Christò* (multiplicetur, 2. Petr. 1, 2.)
Hactenus Exordium, sequitur.

NARRATIO.

Narratione duo in primis commemorat Apostolus, nimirum studium affectumq; suum in Romanos, versu 8. &c. & causam scriptio- nis hujus propriam & proximam.

Studium affectumq; suum duobus declarat argumentis: Pri- mum Gratiarum actione pro donis Romanorum, quæ habent, ver- su 8. &c. Deinde Precatione pro eorundem incrementò, suâ presen- tis operâ porro parando, versu 9. 10. 11. 12.

8 *Gratiarum actio hæc est: Primum quidem gratias ago DEO meo per Jesum Christum, pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciat in universò mundò.* (Non tantum habetis fidem, sed sic habetis, ut innotuerit ex urbe illa principe toti terrarum orbi.)

Precatione notat DEUM, cui preces offert, notat precum assi- duitatem, notat argumentum earum. Addit causam *ωρατιστη- κην* & finalem. *Testis enim mihi DEUS, cui servo in Spi- ritu meò* (mihi dato) *in Evangelio Filicejus,* (quod est etiam Patris Evangelium, ut supra versu 1.) *quòd sine intermissione*

10 *memoriam vestri facio: Semper in orationibus meis obsecrans,* (hæc precum assiduitas: sequitur earum argumentum) *si quo modo tandem aliquando prosperum iter ha- beam, in voluntate DEI veniendi ad vos.* (Nam ex volun- tate & directione DEI pendet omnis functio mea.) *Desidero e- nim vos videre,* (hæc causa precum ejusmodi) *ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis,* (ministerio meo) *ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis* (*συ- ναγαλιθύναι*, ut. inter nos exhortemur & consolemur, ego in vo- bis,

11

12

bis, vos in me) *per eam, quæ invicem est, fidem, vestram atque meam.*

Huc usque studii & affectus declaratio.

Causam scriptionis hanc ponit, quod ex officii debito, in animo habens proficisci ad Romanos, impeditus fuit, ac proinde calamo peragendum, quod ore non liceat.

Cupiditatem proficiscendi sic narrat: *Nolo autem vos ignorare fratres, quod sæpè proposui venire ad vos, & prohibitus sum usque adhuc, ut aliquem fructum habeam & in vobis, sicut & in cæteris gentibus,* (quas jam circumvivi à Ierosolyma usque ad Illyricum, Rom. 15, 19.) Inferit officii obligationem: *Græcis ac barbaris sapientibus* (secundum carnem, I. Corinth. 1, 26.) *& insipientibus debitor sum.* (Christus enim, cum me legavit, neminem excepit, Act. 26, 17. 18.) *Itaque quod in me, promptum est & vobis, qui Romæ estis, evangelizare,* (quod jam scripto facio, dum ore non licet.)

PROPOSITIO TOTIUS EPISTOLÆ.

Propositionem nunc leni *Μετὰ ταῦτα* usus subnectit. *Non enim* (inquit) *erubescō Evangelium* (τὸ εὐαγγέλιον, Christi, quod mihi commissum est, sed promptè illud plenaq; fiducia enuncio intergentes.) Hæc est transitio ad propositionem.

Propositio ipsa est: *Potentia enim DEI est ad salutem omni credenti, Judæo primùm & Græco.* (Evangelium illud, quod vobis annuncio, DEI quædam potentia est, efficax DEI organon est, quò credentibus ei universis salutem confert æternam, primùm quidem Judæis, à quibus exivit, Esaiæ 2, 3. Psalmo 50, 2. & 110, 2. Mich. 4, 2. Mox verò pariter gentibus, quas eadem gratia complectitur.)

Firmat, ostensò Evangelii subjectò, in quo declarando versatur, & simul scopo, cui comparatum est; adducto ad id oraculo Prophetico Habacuc 2, 4. *Iustitia enim DEI* (quam DEUS donat homini,

6 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

mini, non quam homo præstat secundum Legem, Roman. 3, 22. 25. & 10, 3. 2. Cor. 5, 21. Phil. 3, 5. 2. Petr. 1, 1. Rom. 5, 15. 17.) *in Evangelio revelatur, ex fide* (DEI promittentis, Rom. 3, 3.) *in fidem* (hominis credentis:) *sicut scriptum est, Justus autem ex fide, vivet,* (fidem DEI, licet protrahentis Messiaæ adventum, non in dubium vocans, sed suam ei fidem adhibens, eaq; Christum firmiter tenens, vivet in æternum, Gal. 3, 11. Hebr. 10, 38.)

ENARRATIO PROPOSITIONIS.

EΚΘΕΣΙΣ seu Enarratio propositi thematis bipartita est. Primum enim docet; *Fide salutem à DEO esse obtinendam, tam Judæis, quam Græcis; id agit per undecim capita.* Deinde eadem fide sic vivendum, ut corpora nostra DEO consecremus in servitium, fidemq; per opera pietatis & dilectionis exercemus, cap. 12. 13. 14. 15.

PARS PRIOR EPISTOLÆ, HOMINEM
FIDE SALVARI.

Pars prior, quòd justitia & salus fide obtineatur, cum à Judæis, tum à Græcis, declaratur primum quidem *κατασκευασικῶς*, id est, per argumenta confirmantia, cap. hòc primò, secundò, tertio, quartò, quintò.

Postea verò *ἀνασκευασικῶς*, hoc est, per objectionum contrariarum dissolutionem, capite sextò & septimò.

Tertio illustratur speciali de Judæis & gentibus tractatu, quò in solà DEI gratiâ utriusque partis salutem esse positam, demonstrat, capite 9. 10. 11.

Igitur principiò confirmat, fide Evangelii obtineri justitiam & salutem, duabus probationum classibus.

Primâ classe demonstrat omnium hominum damnationem, cui se peccatis fecerunt obnoxios. Si enim omnes homines peccati iudicio attinentur, necesse est, ut potentiâ Evangelii per fidem consequantur salutem. Itaque asserit, revelationem factam cœlitus per Legem naturæ & Scripturæ, ex quâ de omnium hominum corruptione constat.

Alterâ argumentorum classe formam modumq; justitiæ, per Evangelium revelatæ, explicat, prægnantissimis docens probationibus,

bus, quòd absque operibus, fide in IESUM Christum justificari oporteat omnes salvandos. Hæc incipit vers. 21. capitis tertii, & perducitur usque ad initium sexti.

CONFIRMATIONIS ARGUMENTATIO PRIOR,
DE OMNIUM HOMINUM MISERIA.

PRior harum argumentationum tractatur quatuor partibus: *Propositione*, inquam, *Confirmatione*, *Confutatione objectionum* contrariarum, cap. 2, 25. & *Conclusione*, cap. 3, 19. 20.

Propositio est; DEUS revelat de cœlo iram suam, super impietatem & iniquitatem omnem omnium hominum.

Confirmationis argumentum generale primum, ducitur ab universalis seu communis revelationis divinæ violatione nefariâ, hoc modò: Qui revelatam & agnitam DEI veritatem turpissimè & iniquissimè violant, ii iræ divinæ sunt obnoxii, & mortis rei. At omnes homines agnitam DEI veritatem violant. Ergò omnes iræ divinæ obnoxii, & mortis rei sunt.

Major suâ luce radiat, ejusq; veritatem ipsi homines perspiciunt facile, ut vers. 32. etiam innuit, dicendo: Justitiam DEI cognoverunt, quòd talia patrant mortis rei sunt: & revelatur ira DEI de cœlo adversus iniquitatem ejusmodi.

Minoris probatio gemina est. Primum asferitur, DEUM revelasse hominibus, per creationem mundi, æternam potentiam & divinitatem suam, cum cognitione juris, & discrimine honestorum ac turpium.

Secundò, hanc patefactionem veritatis ab humano genere indignè ac nefariè violari, cap. 1, 21. Sic tractatur primum argumentum generale, & ad versum 12. secundi capitis extenditur.

Alterum est dilemmaticum, sumptum à distinctis prævaricationibus, gentium ac Judæorum, secundum distinctas revelationes utrisque factas, cap. 2, 12. &c.

Confutatio duas Judæorum objectiones, unam à circumcissionis privilegiò, cap. 2, 25. alteram ab absurdo petitam, cap. 3, 1. refellit.

Conclusio, dicta & probata ad Judæos, totumq; adeò mundum accommodat, cap. 3, 19. 20.

Sed veniamus ad textum: Propositio his verbis enunciatur:

Reve -

18 *Revelatur enim ira DEI de cœlo, super omnem impietatem & injustitiam hominum eorum, qui veritatem in injustitiâ detinent,* (quales sunt omnes per naturam, prout sequentibus evincitur. hoc est: testatur DEUS de cœlô in ipsis hominum animis, irâ suâ dignam esse hominum impietatem & injustitiam, veritatis agnitionem polluentium.)

19 Jam probat, homines veritatem DEI cognovisse: *Quia, quod notum est DEI,* (γνωσόν, cognoscibile DEI) *manifestum est in illis. DEUS enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius, à creaturâ mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus & divinitas.* (Etsi invisibilis est DEUS, tamen operibus creationis se quodammodo conspicuum reddidit, ut ipsa ejus invisibilia, quod DEUS sit, isq; aeternæ infinitæq; potentia, ac proinde ab omnibus creaturis honorandus colendusq; ex pulcherrimâ hâc mundi machinâ mentibus humanis innotescant.) *ut sint inexcusabiles.* (Sap. 13, 4. 5. &c. Esa. 40, 12. 26.)

Porro demonstrat agnitam DEI veritatem, iniquissimè detentam ab hominibus, nec operibus eâ dignis prolatam aut excultam. Id facit quinque documentis.

PROBATUR, HOMINES COGNITAM VERITATEM ABJECISSE.

Primùm ex idololatriâ & impietate voluntariâ in DEUM. Tùm ex nefandis & pudendis libidinibus, vers. 24. Tertio ex promiscuâ omnigenâ iniquitatis colluvie, vers. 28. Quarto ex pertinaciâ & obstinatione abruptâ, vers. 32. Quintò ex ipsorum judicium malitiâ, cap. 2, 1.

Primum palàm est, ab iis veritatem agnitionis DEI detineri injustè, qui agnitum DEUM non tantùm non glorificant, u DEUM, sed etiam loco ejus imagines ac idola venerantur. At id fecerunt totò

21 terrarum Orbis homines. *Quia quùm cognovissent Deum,*

11018

non sicut DEUM glorificaverunt, aut gratias egerunt,
 (gnari esse invisibile, aeternum atque omnipotens Numen, ab omni-
 bus sanctâ mente colendum, Act. 17, 25. 26. 27. 28. 29. illud minimè ve-
 nerati sunt,) *sed evanuerunt* (ἐμῶν αἰῶνων. Syriacè: אֲסִתְּרוּן,
 inanes & vacui facti sunt ab illâ scientiâ) *in cogitationibus suis,*
Et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim, 22
se esse sapientes, stulti facti sunt, (ut planum in Poëtis, Phi-
 losophis, Legislatoribus,) *Et mutaverunt gloriam incorru-* 23
ptibilis DEI, (cujus immortalis virtus conspicua est è cœli ter-
 ræq; gubernatione, suprâ vers. 20.) *in similitudinem imaginis*
corruptibilis hominis, Et volucrum, Et quadrupedum,
Et serpentum. (Psalm. 106, 20. Sapient. 13. Testes sunt libri Roma-
 norum, Græcorum, Asiaticorum, Ægyptiorum.)

Secundò planum est, nefandarum libidinum autores ac perpe-
 tratores DEI notitiam turpiter habere. Eas verò invenère & perpe-
 trare homines, veritatem DEI in mendacium commutantes, ut
 ostendit à conjunctò DEI judiciò, suis eos cupiditatibus relinquen-
 tis, quod revelatam ipsius gloriam tam nefariè blasphemant. Item,
 ex effectis singularibus tum scæminarum, tum marium.

Propter quod, inquit, *tradidit illos DEUS in desi-* 24
deria cordis eorum (ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις, in desideriis, & per de-
 sideria cordis eorum, quæ ipsi à seipsis & principe mundi hujus, non
 à DEO concipiunt, 1. Joh. 2, 16. 17. tradidit illos) *in immunditiam,*
ut contumelias afficiant corpora sua in seipsis. (Quàm ju-
 stè? qui DEUM inhonestant, puniuntur de se ipsis.) *Qui,* inquit, 25
commutaverunt veritatem DEI in mendaciò, (per men-
 dacium eam transformârunt) *Et coluerunt, Et servierunt*
creaturæ potius, quàm creatori, qui est benedictus in
secula. Amen. Propterea tradidit illos DEUS in pas- 26
siones

siones ignominia, (ut dedecorosa patiantur, qui dedecorârunt DEUM.)

Effecta sunt nefanda: *Nam fœminæ eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum, qui est contra naturam*, (ut in Priapejis, mysteriis bonæ Deæ, Eleusimiis.) *Similiter autem & masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes*, (ut Sodomitæ, Benjamitæ Gibeani, Nero, & alii infiniti, $\omega\alpha\delta\epsilon\gamma\alpha\varsigma\omega\iota$, pædicones, exoleti,) *& mercedem, quâ oportuit erroris sui in semetipsis recipientes*, (flagitiorum suorum supplicia à seipsis exigentes.)

Tertiò, coarguit injustam veritatis divinæ tractationem, & congerie scelerum & flagitiorum, quibus se polluit genus humanum, non sine iusto DEI iudiciò, exinde profanitatem mortalibus suam ob oculos ponentis. Ait enim: *Et sicut non probaverunt*, (אֵין מִשְׁפָּטֵי הַיְיָ Syriacè, non iudicaverunt in seipsis, habitâ deliberatione non statuerunt apud se, laudabile esse) *DEUM habere in notitiâ, tradidit illos DEUS in reprobum sensum*, (DEUS iusto iudiciò contemptum sui vindicavit desertione eorum, ac traditione in potestatem Satanæ, ut ab eo mentes excæcarentur, Psal. 81, 13. 2. Cor. 4, 2. 2. Thes. 2, 11.) *ut faciant ea, quæ non conveniunt. Repletos omni iniquitate*, (nunc singulatim commemorat omnium vitiorum farraginem, reprobæ mentis indicinam, crimina, si quis numeret, viginti duo,) *fornicatione, malitiâ, avaritiâ, nequitiâ, plenos invidia, homicidiò, contentione, dolò, malignitate*, ($\kappa\alpha\tau\omicron\nu\theta\epsilon\iota\alpha\varsigma$, machinationibus & moribus malis oppletos, non aliter tentatos, ut solent quandoque sancti, sed iis vitiis obnoxios planè ac mancipatos) *susurriones, detractores, DEO odibiles*, ($\theta\epsilon\omicron\sigma\upsilon\chi\epsilon\iota\varsigma$, DEI ofores) *contumelio-*

iosos, superbos, elatos, (αλαζόνες, jactabundos,) in ventores
 malorum, parentibus non obedientes, insipientes, in-
 compositos, (ἀσυνθέτους, irreconciliabiles) sine affectione,
 (naturali, ἀσώρυγες,) absque fœdere, (ἀσπόνδες, fœdifragos.)
 sine misericordiâ.

Quartò, eandem veritatis agnitâ contumeliam declarat aper-
 tissimè, quòd ipsis vitiis, quantumcunqve agnitis, delectantur mor-
 tales improbi. *Qui quum justitiam DEI* (τὸ δικαίωμα τοῦ
 Θεοῦ jus DEI, Syriacè ܩܕܝܫܐ ܕܥܠܡܐ ܕܕܝܢܐ ܕܥܝܘܒܐ
 32
 ܩܕܝܫܐ ܕܥܠܡܐ ܕܕܝܢܐ ܕܥܝܘܒܐ) *cognovissent, quòd
 qui t alia agunt, digni sunt morte,* (novissima exempla me-
 riti,) *non solum ea faciunt* (contra conscientiam propriam,
 seq; ipsos damnantes,) *sed etiam consentiunt* (συνευδουῶσι,
 condelectantur) *facientibus.* Hic autem supremus malitiæ gra-
 dus est, & facere, quæ scias esse improba, & voluptate affici, si alium
 videas facere, Esai. 3, 9. Jerem. 11, 15.

CAPUT SECUNDUM.

Capite secundò, quintum argumentum subnectit probandæ
 assertioni, quòd humanum genus notitiam DEI iniquè ac tur-
 piter detineat. Deinde proponit alteram probationem gene-
 ralem, quâ demonstrat, tum Ethnicos legem naturæ, tum Ju-
 dæos scriptam legem nequiter transgredi, ac propterea utrosqve reos
 esse divini judicii, vers. 12. Tertiò priorem Judæorum objectionem,
 quâ se numero peccatorum eximere student, refellit, vers. 25. Porro
 argumentum illud quintum, quòd injusta veritatis detentio compro-
 batur, tale est: Si sunt, qui alios judicant, & tamen id faciunt, quòd
 in aliis damnant, veritatem DEI injustè detinent. Verum prius. Ergò
 posterius. Et per consequens illorum damnatio justa est. Nam datò,
 quòd non omnes delectentur sceleribus aliorum, sed ea judicent,
 damnentq;: tamen quia iidem judices hoc, quòd damnant, faciunt,
 utique sibi metipsis sententiam mortis dicunt. Consequentiam Ma-
 joris apostrophe occupatoria, & interrogatione exornat Apostolus,
 cum

1 cū inquit: *Propter quod inexcusabilis es, ô homo, omnis qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas.*

Antecedens simpliciter enunciat: *Eadem*, inquit, *agis, qui judicas*, puta eadem, quæ in aliis damnas. Consequens à

2 communi sensu probat: *Scimus enim, quod iudicium DEI est secundum veritatem in eos, qui talia agunt.*

Porro pergens in Apostrophe exprobratoriâ, ostendit validissimam esse argumenti consequentiam, nempe paratum esse iudicium DEI illis, qui alios malè agentes judicant, & ipsimet iisdem, quæ damnant, sceleribus indulgent. Quod ut faciat, refellit primum inania improborum de longanimitate & tolerantia DEI somnia, quibus in eas adducuntur ratiocinationes, tanquam spernat ipse humanas nequitiâs, ac relinquere eas velit inultas: Quibus deinde apponit descriptionem iudicii DEI, indicans, quibus, quidnam, à quò, & qualiter expectandum sit.

3 *Existimas autem hoc, ô homo, qui judicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quod tu effugies iudicium DEI?*

(Nonne absurda opinio est, putare humanis solum iudiciis improbos esse obnoxios, at iudices pravos, damnatis à se vitiis obligatos, DEI iudicium elapsuros?) *An divitiâs bonitatis ejus, & sapientia, & longanimitatis contemnis, ignorans, quod*

4 *benignitas DEI ad pœnitentiam te adducit?* (An nescis, confesse DEUM, quò gravius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum ulcisci statuit, his secundoiores aliquandiu res, & diuturniorem impunitatem concedere, ac nisi benignitate ejus ad pœnitentiam mutantur, tarditatem supplicii gravitate pensare?) *secundum autem duritiam tuam, & im-*

5 *pœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis justi iudicii DEI?* (Oppono tuis cogitationibus veram temporariæ istius impunitatis rationem. Eâ scias te ad resipiscendum

scendum invitari; sin indurescis, & spretâ conscientiâ, faciendis sceleribus insvescis; thesauros tibi pœnarum colligis, in die iudicii expromendos.) *Quia DEUS reddet unicuique secundum opera ejus,* (præstitutô ad id tempore, omnibus ignoto, at omnibus metuendo.) Huc usque improborum, impunitatem sibi somniantium, refutatio.

Subjungit descriptionem iudicii pleniorē, quô veritatis contemptores perterrefaciat, atque necessitatem per fugii ad Jesum Christum, Evangelio manifestatum, persvadeat. Significat enim, quoniam à DEO præmia expectare habeant. *Iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem & incorruptionem quarunt, vitam æternam* (dabit DEUS. Non enim tantum bonos esse necesse est, sed & constanter bonos, & secundum illam constantiam patientiamque virtutis, non vanam & caducam gloriam, sed immortalitatem, & æternam apud DEUM gloriam consecrari, qui præmia ab illô iudice opperiantur.)

Iis autem, qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati. (τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθέσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, i.e. verum ex irritatione, nec acquiescentibus quidem veritate, obtemperantibus verò iniquitati, nimirum corde durò irritantibus DEI iram, dum nec veritati agnitæ obediunt, sed & continuatis sceleribus propriæ iniquitati indulgent,)

ira & indignatio, tribulatio & angustia, in omnem animam hominis, operantis malum, Judæi primum, (qui plus veritatis divinæ habet cognitum) *& Græci,* (cui ea ex rerum omnium fabricatione & regimine patescit. Suprà cap. I, 19. 20.)

Repetit, quod antè dixerat de vitâ æternâ, eamque gloriâ, honore & pace affluentem facit. *Gloria autem, inquit, & honor & pax omni operanti bonum, Judæo primum & Græco.*

Addit, qualiter illa dispensanda atque expectanda, nimirum citra omnem personarum respectum. *Non enim acceptio personarum*

14 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

rum apud DEUM, (nulla conditionum externarum, generis, formæ, divitiarum, potentia aut egestatis consideratio. Par in omnes & æquabilis justitia, Job. 34, 19. Matth. 22, 16. 2. Corinth. 10, 7. Deuter. 10, 17. 2. Paral. 19, 7. Ephes. 6, 9. Col. 3, 25. Jac. 2, 1. Judæ 16.)

II. PROBATUR, JUDÆOS ET ETHNICOS PARITER
ESSE PECCATORES.

Nunc oportune ad alterum argumentum generale, quò omnes homines peccati conscientia alligat, progreditur, præfatus paululum proximis versiculis de pari Judæorum Græcorumq; apud DEUM adspectu. Argumentum tale erit: Qui legem scriptam & non scriptam violant, utriusque supplicia debent DEO. Ethnici seu Græci legem innatam, Judæi scriptam violant. Ergo utriusque DEO supplicia debent.

12 Propositio his verbis exprimitur: *Quicumque enim sine lege peccarunt, sine lege (scripta) peribunt: Et quicumque in lege (scripta) peccaverunt, per legem (scriptam) judicabuntur.*

16 Jungendus est versiculus 16: *In die quum judicabit DEUS occulta cordium, secundum Evangelium meum* (secundum timorem Evangelii à me prædicati, quò judicium illud prænuncio exercendum) *per Jesum Christum.* Intermedii versus 13. 14. 15. parenthesi includuntur.

13 Probatur iis major propositio, à jure & justitiâ: *Non enim auditores legis justi sunt apud DEUM, sed factores legis justificabuntur*, i.e. justus pronuntiabuntur. Gnari autem legis, & violantes eam, tanto atrociores poenas dabunt.

Minorem dupliciter confirmat Paulus, secundum duplex subjectum, quod habet. De gentibus prius agit, quas sat habet docere, esse legis naturæ scientes. Nam eandem ab illis violari, non opus habet denuò evincere, cum id præcedenti argumentatione peregerit. Gentes igitur legem habere, mentibus suis ingenitam, declarat, tum à factis earum honestis secundum legem, tum à conscientiarum

14 tribunali in ipsis. *Quum enim gentes, quæ legem non habent,*

bent (præscriptam, ut Judæi) *naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*, (multa à lege præcepta agunt, naturæ seu rectæ rationis instinctu,) *ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.*

(Manifesti enim sunt scientiæ legalis ex operibus honestis, quæ legi congrua faciunt.) *Qui ostendunt opus legis* (à lege præscriptum)

scriptum in cordibus suis (naturaliter) *testimonium reddente illis conscientiâ ipsorum, & inter se invicem, cogitationum accusantium, aut etiam defendentium.*

(Verte : Cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus. Nam, quod pueri sciunt, duobus Ablativis respondent Græcè duo Genitivi, consequentiam designantes. Patet igitur conscientiæ testimonio, in quâ homo propriis à cogitationibus seu accusatur, seu absolvitur, inscriptam esse gentibus non renatis regulam seu legem, divinæ illæ Scripturæ congruentem, secundum quam illæ naturaliter de seipsis judicium faciunt.)

Secundò jam de Judæis tractat, conversò ad ipsos per Apostrophen sermone. Eorum primò exponit excellentiam, quâ Græcos seu gentiles antecedunt, multiplicem. Concedit enim, quæ ipsi jactitant, titulum, doctrinæ principia solidioris, agnitionem DEI veri, quis sit, & quid velit homines facere, magisterium denique aliorum : sed exprobrat eis vicissim indignissimum eorum donorum abusum, eosq; & incitiâ affectatâ, & moribus pravis legem polluere ostendit, recensens, quæ adversus secundam & primam legis tabulam committunt, eaqvè testimonio proprii eorum Propheta confirmans.

Si autem tu (Vulgatus legit *ei de*. Emendatiora exemplaria habent *idè*, Ecce,) *tu Judeus cognominaris, & requiescis in lege*, (ipsò DEI digito scriptâ, & verbo ejus universò cœlitus revelatò niteris tanquam fundamentò immobili) *& gloriaris in Deo*

(tot miraculis & beneficiis majoribus tuis cognito. Et rectè quidem.)

Et nosti voluntatem (ejus ex Mose, Psalmis & Prophetis,) *&*

probas utiliora (τὰ Ἀγαθῆροντα, excellentia, Phil. I, 10. quibus differt

16 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

differt & antecellit Judæismus gentilismum) *instructus per legem*, (κατηχῆσθαι ἐκ τῆ νόμου, è lege patriâ à teneris imbutus ejusmodi institutione, quam vivâ voce reddere possis, 2. Timoth. 3, 15. Matth. 21, 15. 16. Psal. 78, 4. 5.) *Confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt*, (gentium, DEUM verum ignorantium, Psalm. 76, 2. & 147, 19. 20. Esa. 60, 1. 2. 3.) *eruditorem insipientium, Magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege* (infallibilem.) Hactenus concessit sua Judæis privilegia; jam ostendit eorum pravilegia.

21 *Qui ergò alium doces, te ipsum non doces? qui predicas non furandum, furaris*, (quotidianas exercendo usuras & expilando proximos,) *qui dicis non mœchandum, mœcharis*, (projectissimus ad libidinem, haudquaquam unâ uxore contentus, licitamq; polygamiam somnias, Matth. 19, 3. & c.)
 22 *qui abominaris idola, sacrilegium facis*, (templum DEI in speluncam latronum commutas, sacrificia DEO destinata ab unò vendis alteri, siclos sacros communi pecunia, quæstiosa tibi collybistica, permutas, Luc. 19. Johan. 2. Matth. 21. Malach. 1. 2. 3.)
 23 *Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis DEUM in honoras. Nomen enim per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est*. (Esa. 52, 5. Ezech. 36, 20. 22. Legatur Tacitus Historiarum lib. 5. Cicero pro Flacco, aliisq; gentili-
 24 *lium, nomen DEI ob Judæorum vitia blasphemantes.*)

Confutare jam aggreditur duas objectiones, quas Judæi adversum hanc Pauli accusationem movere asseverant.

Prima est à circumcisionis privilegiò, & virtute speciali ducta.

Altera ab absurdò, quod, stante Pauli dogmate de omnium hominum corruptione & miseriâ, sequatur, nullam esse circumcisionis utilitatem, nullam Judæorum præ gentibus eminentiam.

Priorem objectionem tacitè occupat Apostolus, quæ integrè pro-

proposita sic sonabit: Circumcisio non sinit hominem damnari. Judæis adest circumcisio. Ergò non damnatio.

Refutat Apostolus, negando primùm propositionem; hoc est, negando inesse illam circumcisioni virtutem, nisi si quis totam legem impleat. Loquitur scilicet ex Judæorum hypothese, qui circumcisionem non ut sacramentum gratiæ, sed ut legis præceptum aliquod servabant. Negationem illam probat, comparando Judæum peccatorem cum Ethnico frugi & justo: ex quâ collatione patet, circumcisionem ex se non prodesse, sed tantùm justo, tam mente quàm corpore circumciso; cùm certum sit, justum utut carne præputiatum præstare Judæo vel decies circumciso. Verba contextus sunt: *Nam circumcisio quidem prodest, si legem observes: si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est.* (Non amplius pro circumcisio, sed pro incircumcisio te habet DEUS, Levit. 26, 41. Deut. 10, 16. & 30, 6. Jerem. 4, 4. & 6, 10. & 9, 25. 26. Act. 7, 51. Phil. 3, 2. 3.) *Si igitur præputium legis justitias (τὰ δικαιώματα, jura) custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur?* (Si quis præputiatus legem impleat, nonne circumcisi locò habebitur?) *Et judicabit id, quod ex naturâ est præputium, legem consummans, te qui per literam & circumcisionem prævaricator legis es.* (Δὲ ἡ ἀνωμαλία καὶ τὸ ἀπειρημένον. Δὲ pro ἐν σῶ; ut sit sensus, te literâ & circumcisione instructum, seu cum literâ & circumcisione repertum. (Sic 2. Corinth. 5, 7.) Judicabit te, sicut Ninevita Judæos, Matth. 12, 41.)

Secundò respondet, distinguendo inter verum Judaïsmum & falsum, item, inter externam circumcisionem seu literalem, & internam seu spiritualem, sive, quod idem est, inter circumcisionem humanam & divinam. Prodesse igitur, ait, circumcisionem externam, si conjungatur interna. Si interna absit, nihil valere externam.

Non enim, qui in manifesto, Judæus est, neque quæ in manifesto in carne, circumcisio est: sed qui in absconditò

C

ditò

ditò (cordis) Judeus est, & circumcisio cordis in spiritu, non literâ. Cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est,
 (non externam faciem aut figuram, sed intima animi humani adspiciente, 1. Sam. 16, 7.) Chrysoft. in h. l. τὰ πάντα εἰπὼν ἐξέβαλε τὰ σωματικά πάντα· καὶ γὰρ ἡ περιτομή ἐν τῷ φανερῷ, καὶ τὰ σάββατα, καὶ αἰθυσία, καὶ οἱ καθαρισμοὶ ἀπερ' ἅπαντα δι' ἐνὸς ἠνίκατο ῥήματι, εἰπὼν: ἔ γάρ ἐν τῷ φανερῷ Ἰσραὴλός ἐστιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς περιτομῆς πολλὸς ἦν ὁ λόγος, ὅπως καὶ τὸ σάββατον ἀλλῇ παρεχόμεν, εἰκότως τὰ πλεονα πρὸς αὐτὴν διπλεῖνται. i. e. Hæc dicens, universa simul corporalia exclusit. Nam & circumcisio in manifestò est, & sabbata & sacrificia & purgationes. Quæ omnia unius velut verbi anigmate subindicavit, cum inquit: Non is qui in manifestò Judæus est. Sed quoniam circumcisionis summa erat æstimatio, quippe cui & sabbatum cedebat, plura illa meritò ad ipsam extenduntur.

CAPUT TERTIUM.

Hoc capite persequitur confutationem exceptionum Judaicarum, quibus declinari videbatur eluiq; communis *πανελευθρίας* crimen, Judæis perinde ac gentibus adpersum. Tum ad alteram probationum classem, quibus hominem fide Evangelii justificari docetur, procedit. Itaq; altera Judæorum objectio quasi ab absurdò perita est. Videtur enim ex Apostoli assertionem emergere hoc *πρόβλημα*, Judæis intolerandum, quòd nulla circumcisionis utilitas, nulla Judæorum presentibus eminentia sit. Ea enim interrogationis istius prolepticæ vis est, quam movet; *Quid ergò amplius Judæo est, aut quæ utilitas circumcisionis?* puta, si nihil plus Judæo, quàm Ethnico justitiæ est coram DEO, nulla Judæismi aut circumcisionis supererit prærogativa. Id quòd absurdum. Respondet dupliciter Paulus. Primum concedit, habere Judæos, in quò gentes antecellant. Deinde negat illud esse, quòd ipsi putent, nempe justitiam & sanctitatem ex lege.

Quo excellent, id ait esse depositum eloquiorum DEI, quæ Judæorum genti præ aliis nationibus sint concedita. *Multum* (inquit) *amplius est Judæo, quàm Ethnico. Primum* (qui-

(quidem,) *quod credita sunt illis eloquia DEI.* (Hoc, vulg. dicere, precipuum est, quò Judæus Græcum antecedit, attestante Mose Deut. 4. 32. 34. Davide Psalm. 147, 19. 20. infra cap. 9, 3. Ac ne quis objiciat, id vile nimis ac modicum esse, quod multi sermonibus DEI fidem derogarunt, respondet, perfidiam hominum nihil detrahere excellentiæ verborum DEI. *Quid enim, si quidam* (illorum, *ἠλεονίζεσι*) *non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem DEI evacuabit? Absit. Esto autem DEUS verax, omnis autem homo mendax,* (Psalm. 116, 11.) *sicut scriptum est, ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum judicaris.* (Psal. 51, 6.) Responsionem hanc vindicat iterum ab absurdò, quod ex eâ nonnulli deducere conabantur, agentes: Si fides DEI enitescit ex hominum perfidiâ, ergò DEUS injustè irascitur hominum iniquitati, imò facienda erunt mala, ut tantum inde proveniat boni. Quam consequentiam sat habet, tanquam manifestè blasphemam, rejecisse.

Si autem (ait) *nostra iniquitas justitiam DEI commendat, quid dicemus? Numquid iniquus est DEUS, qui infert iram? secundùm hominem dico,* (i. e. hominum more argumentor.) *Absit: Alioquin quomodo judicabit DEUS mundum.* (Si iniquus foret DEUS, nec justas satis irascendi haberet causas, quomodo mundum judicaret?) *Si enim,* (ait homo in DEUM injurijs) *veritas Deo meo mendacia abundavit, in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator judicor? Et non, sicut blasphemamur, & sicut ajunt quidam nos dicere, faciamus mala, ut veniant bona? quorum damnatio justa est,* (scientium, quàm luculentam nobis, ipsiq; ad eò DEO injuriam faciant. Neque enim quicquam facit ad illorum excusationem, si DEUS bonus ipsorum malitiâ ad suam gloriam utitur.)

Jam redit ad objectionem primariam, & negat ullam esse excellentiam justitiæ, quam è circumcissione, carnali ortu, & conversatione legali, Judæi sibi somniabant. Et quidem falsam nullamq; esse istam prærogativam, demonstrat primùm è probatione prægressâ, quâ Judæos Græcosq; pariter peccati reos esse evicit. Deinde ex dilucidis Prophetarum & Psalmorum testimoniis, confirmantibus tùm universalem omnium hominum iniquitatem, mentisq; ac voluntatis eorum corruptelam, quàm omnium virium membrorumq; depravatio consequitur; tùm pacis omnis ac salutis defectum.

- 9 *Quid ergò? Præcellimus? Nequaquam. Præcausati enim sumus* (*καυχήσασθε*, causas ante attulimus) *Judæos & Græcos omnes sub peccatò esse.* (Firma stat probatio cap. 1. & 2. adducta, de omnium Judæorum ac Græcorum iniquitate.)
- 10 *Sicut scriptum est, quia non est justus quisquam,*
- 11 (*Psalm. 14, 3. & 53, 3. 4. &c.*) *non est intelligens* (mente,) *non est*
- 12 *requirens DEUM* (voluntate.) *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt,* (fœtuerunt, ineptiq; evaserunt ad omne bonum,) *non est qui faciat bonum, non est usque*
- 13 *ad unum.* Idipsum testatur Scriptura singularim de præcipuis hominum membris ac viribus, gutture, lingvâ, labiis, ore, pedibus, oculis. *Sepulchrum* (inquit Psalm. 5, 10.) *patens guttur eorum, lingua*
- 14 *suis dolose agebant,* (Psalm. 141, 3.) *venenum aspidum, sub labiis eorum.* (Ex gutture nil nisi fœtor morticinus, & quo alii quoque enecentur. Lingvæ dolorum concinnatrices, labia ad instar aspidum venenata, quibus alii punguntur lethaliter.)
- 15 *Quorum os maledictione* (in DEUM,) *& amaritudine*
- 16 *(in proximum) plenum est.* (Psalm. 10, 7.) *Veloces pedes eorum*
- 17 *ad effundendum sanguinem.* (Esai. 59, 7.) *Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt.*
- 18 *Non est timor DEI ante oculos eorum.* (Psalm. 36, 1.)

Ex

Ex hisce jam disputatis infer conclusionem, quã primùm Judæos, nihil obstantibus, quæ jactant, privilegiis, damnari; deinde totum mundum nexu inexcusabilium iniquitatum illigari decernit. *Scimus autem, quoniam quacunque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur,* (quales in primis Judæi, lege devincti,) *ut omne os obstruatur, & subditus* (scilicet, obnoxius criminis, reus) *fiat omnis mundus DEO,* (nemini vel uno excepto.) Rationem subdit brevem, sed invictam formandæ huic conclusioni petitam ex officio legis propriò, quod est ostendere peccatum, non pronunciare quenquam justum. *Quia,* inquit, *ex operibus legis non justificabitur omnis* (ulla) *caro coram ipso. Per legem enim agnitio peccati.*

CONFIRMATIONIS ARGUMENTATIO POSTERIOR DE MODO JUSTIFICATIONIS NOSTRÆ CORAM DEO.

Hucusque, prout ipsa etiam conclusio loquitur, prolatum dedit Paulus, universum planè mundum ex lege scripta & innata peccati convinci, ac proinde ex seipso neminem justificari posse: Nunc ad alteram argumentorum classem pergit, quã diximus ex modo formamque justificationis adstrui, quã verum sit, revelari in Evangelio justitiam DEI ad salutem omni credenti.

Hujus tractatus partes sunt, Propositio, Explicatio, Confirmatio, & Peroratio.

Propositione repetitur id ipsum, quod cap. 2, 16, 17. dixerat, revelari in Evangelio justitiam DEI ex fide in fidem. Sicut enim ira DEI cœlitus patet per legem, peccata arguentem, ut versu antecedente & cap. 4, 15. ait Paulus; sic justitia salutaris innotescit per Evangelium, quemadmodum scribit his verbis: *Nunc autem sine lege* (peccatorum indice) *justitia DEI,* (hominibus quæ imputatur) *manifestata est,* (per Evangelium, supra cap. 1, 18.) *testificata à lege* (Pentateucho Mosis, quæ lex indigitur passim, tamen si quovque plurimum de Christo testimonii ferat, Matth. 5, 17. & 11, 13, & 22, 40. Luc. 16, 16. & 24, 44. Joh. 1, 46. Act. 13, 15. & 28, 23. 1. Corinth. 9, 9. Gal.

22 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

Gal. 4, 21.) *& Prophetis* (propheticis scriptis. Omnes enim Prophetæ Christo testimonium perhibent, Act. 10, 43.)

Explicatio propositionis hujus rationem modumq; justificandi tradit, initio quidem brevius vers. 22. 23. mox verò fufius vers. 23. & c. Exponit autem primùm causas efficientes, quæ sunt DEUS justus & misericors, seu DEUS secundum justitiam gratiamq; suam expensus. Tùm Christus JESUS Redemptor, tanquam causa meritoria, vers. 24. 25. Tùm fides tanquam causa organica, vers. 22, 25. Secundò subjectum justificationis, qui sunt omnes credentes absque distinctione, non alii. Ratio addit ex antecedente, quia omnes peccaverunt, & destituuntur gloriâ DEI, vers. 22. 23. unde eos omnes ac singulos restitutione indigere colligitur. Tertiò tradit formam ipsam, quæ est justitia DEI fidei imputata, vel justificatio gratuita è gratiâ DEI, per redemptionem Christi, qui fide intuendus tanquam propitiatorium, à DEO propositum, in & per sanguinem suum, vers. 22. 23. 25. Item, condonatio præcedentium peccatorum, per tolerantiam DEI. Ibidem. Quartò finem indicat esse justitiæ divinæ demonstrationem, ut nempe DEUS appareat justus, neminem justificans absq; interveniente lytrò expiatoriò, & sanguinis Christi fide,

- 22 Verba Apostoli hæc sunt: *Revelatur autem sine lege justitia DEI per fidem JESU Christi, in omnes & super*
- 23 *omnes qui credunt. Non enim est differentia. Omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ DEI,* (non habentes à se quicquam gloriæ, sed divinæ gloriæ egeni, ut patuit è disputatione præcedenti.)
- 24 *Justificati gratis* (sine ullò suo meritò) *per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo JESU,* (quam ipse solus præstitit, & nemo præter ipsum, planè satisfaciens pro universi mundi peccatis, 1. Johan. 2, 2. 1. Timoth. 2, 4. 5.)
- 25 *Quem proposuit DEUS propitiationem* (ἱλασῆριον, propitiatorium, gratiæ thronum) *per fidem in sanguine ipsius.* (Nam sicut olim DEUS in propitiatoriò manufactò habitabat, seq; propitium declarabat populo eò respicienti, fidemq; oblationibus victi-

victimarum testificanti, Exod. 25, 20. 22. & 30, 6. Levit. 16, 2. 13. Num. 7, 89. sic verum & spirituale propitiatorium proposuit omnibus ipsum Christum, in quo clemens & graciosus appareat omnibus in sanguine eius sacrificio fidem locantibus, Hebr. 4, 16. & 10, 22.)

Ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum. (Demonstrandæ enim justitiæ proposuit propitiatorium in sanguine Filii, quandoquidem per eum præcedentia delicta, omnium etiam patrum, remittuntur.) *in sustentatione* (*ἀνοχή*, tolerantia) *DEI*, (tolerantis peccatores & peccatorum expiationem opperientis) *ad ostensionem justitiæ in hoc tempore*, (quò ipsum sacrificium expiatorium oblatum est) *ut sit ipse justus*, (non relinquens peccata inulta, sed in Christo ea puniens, ut nobis pax conficiatur, Esai. 53, 5. Psal. 69, 5. 10.) *Et justificans eum, qui est ex fide Jesu.* (nec operibus suis nititur, sed Christi obedientiam suam reputat.)

Jam sequitur Confirmatio hujusmodi justificationis, quam quatuor argumentis primariis expedit Apostolus.

Primum ducit à proprio veræ justificationis consecutario, quod est exclusio gloriationis. Ea enim demum vera justificationis via est, per quam omnis gloriatio hominis excluditur. At excluditur per justificationem fidei, non per justitiam operum. Si enim homo ex lege operum justificaretur, haberet in se & de se non parum gloriari. Itaque fidei justificatio vera, operum falsa est.

Assumptum exprimitur oratione interrogatoriâ & dialogicâ:

Ubi est ergò gloriatio? inquit. *Exclusa est. Per quam legem? factorum? Non, (sed per legem, i. e. doctrinam fidei.*

(1. Cor. 1, 29. 31. Ephes. 2, 9. Phil. 3, 3. Rom. 10, 17.) *Arbitramur enim*

(verte: Statuimus ergò, λογίζομεθα ἔν, ratiocinamur igitur.)

justificari hominem per fidem, sine operibus legis.

(Fidei enim justificatio omnem gloriam DEO in solidum adscribit, operum justificatio homini gloriationem relinquit, qualis tamen nulla valere potest, aut debet in oculis & vultu DEI. Itaque sine operibus

ribus juxta legem factis, fide solâ hominem justificari decernimus, ut (qui gloriatur, tantum in Deo gloriatur.) Chrysostomus in hunc locum : *ὅτι εἶπεν Ἰσραῖον, ἢ τὸν ὑπὸ τὸν νόμον ὄντα, ἀλλ' ἐξαγαγὼν τὸν λόγον εἰς εὐεχωρίαν, καὶ τῇ οἰκκλή τὰς θύρας ἀνοίξας τῆς σωτηρίας, Φησὶν ἄνθρωπον, τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὄνομα θεός. Εἰ γὰρ πάντων θεὸς, καὶ περινοεῖται πάντων. Εἰ δὲ περινοεῖται πάντων, πάντας ὁμοίως σώζει διὰ τῆς πίστεως.* Hoc est : Non dixit Judæum, aut eum qui sub lege esset, sed orationem in campum latiore edu- cens, ac salutis valvas universo terrarum orbi pandens, ait hominem, commune naturæ nomen adhibens. Si enim omnium DEUS est, & omnibus certè consulit: si autem omnibus consulit, omnes per fidem æquè servat.

Alterum argumentum ducit ab absurdô è contrariâ sententiâ emergente. Si enim homo ex legis operibus justificaretur, non ex fide, esset DEUS tantum Judæorum Deus, qui soli legem habuerunt, non gentium. At consequens est absurdum. Ergo antecedens. As-

29 *sumptam interrogatione declarat, dicendo: An Judæorum DEUS tantum? nonne & gentium? imò & gentium.*

(Nam & illis benedictio in semine Abrahæ promittitur, & Christus earum lux, desiderium, expectatio, gaudium, salus in Scripturis appellatur.) Asserit ab unitate DEI, & uniformitate viarum ejus. Eandem enim salutis viam gentibus, quam Judæis dedicavit.

30 *Quoniam unus est DEUS, qui justificabit circumci- sionem, id est, circumcisos ex fide, & preputium, id est, præputiatos ex fide.* (Quicumque crediderit & baptizatus fuerit, sal- vuserit: Quicumque non crediderit, condemnabitur, Marc. 16, 16.)

Hujc argumento cum reponi posset, nasci inde hoc absurdi, quòd Lex ab ipsò DEO lata per fidem destruat, si Judæis nulla in lege justitia sit reposita: Subdit *ἀνθυποφορὰν*, & negat consequens, imò invertit, asseverans legem hâc viâ non tantum non destrui, sed etiam stabiliri. *Legem ergò, inquit, destruimus per fidem?*

31 (ajentes nec Judæos, nec carnem ex lege justificari?) *Abfit, sed legem statuimus,* (stabilimus, impletionem ejus urgentes, quod- libet

libet ejus jota ratum pronunciantes, hominem solummodò imple-
dã illi imparem demonstrantes. Infra cap. 6. 7. Matth. 5. 17. 18.)

CAPUT QVARTUM.

Tertium argumentum, quò probat D. Paulus, justificari homi-
nem non ex suis operibus, sed ex fide JESU CHRISTI, hoc capite
pertractatur. Cujus generalis syllogismus hic est: Sicut Abra-
ham est justificatus, sic etiam omnes filii ejus, Judæi & Græci.
(Ratio connexionis est, quia pater est omnium credentium, tam è
præputiò, quàm è circumcissione, vers. 11. 12. 16. 17. Et scriptum est, quo-
modo justificatus sit, non propter ipsum solum, sed propter nos
omnes, vers. 23.) Assumptio: At Abraham non ex operibus, sed ex fide
justificatus est. Ergò sic oportet omnes ejus filios, Judæos juxta ac
Græcos, justificari.

Tractatio hujus argumenti tribus constat membris: Exordiò,
Argumentatione & Conclusionem.

Exordium seu propositio interrogando effertur: *Quid di-
cemus invenisse Abrahamum patrem nostrum secun-
dum carnem?* i. e. Quid dicemus, Abrahamum nostrum secun-
dum carnem patrem invenisse justitiæ, aut (ut alii malunt construe-
re, inter quos & Syrus interpres) invenisse secundum carnem, puta
secundum se suasq; vires consideratum, extra respectum gratuita mi-
sericordiæ DEI? q. d. Abraham nihil justitiæ aut gloriationis invenit
in seipsò, tanquam in carne, quod proferret in conspectum DEI.
Nam si homo in seipsò gloriatur, in carne gloriatur.

Argumentatio ipsa bipartita est. Primum enim adstruit Apo-
stolus, Abrahamum non esse justificatum ex operibus suis, sed ex fi-
de, id quod erat assumptum syllogismi antè propositi. Deinde fir-
mat majorem, nimirum sic justificandos esse Judæos & Græcos,
quemadmodum Abraham justificatus est.

Assumptum confirmat quatuor argumentis.

Primum capit ex absurdò assertionis contrariæ. Si enim Abra-
ham ex operibus justificatus est, habet gloriationem, sed inanem,
quæ nihil est apud DEUM. At hoc absurdum est statuere de Abraha-
mò, quòd omni verà gloriatione caruerit, quæ est in ipso DEO.

D

Ergò

26 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

Ergò Abraham non ex operibus justificatus est. Alii sic concludunt, tanquam Ellipsis sit in verbis Apostoli : Si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriationem apud DEUM in operibus. Sed non habet gloriationem apud DEUM in operibus. Ergò ex iis non est justificatus.

2 Prius argumentum multò planius elicitur è verbis Apostoli, quæ sic habent: *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriationem, sed non apud DEUM.* (At consequens est absurdum. Ergò antecedens.)

3 Alterum petitur à testimoniò Scripturæ Mosaicæ. *Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham DEO, & imputatum illi ad justitiam.* (Genes. 15, 6. Id de Abrahamo dicitur, quando jam multos annos DEO servierat.)

Tertium à definitione imputationis fidei, per antithesin imputationis operum, hòc modò informatur: Cui tanquam operanti imputatur merces, ei ex debitò, non ex gratià imputatur. At Abrahamo non tanquam operanti, sed tanquam credenti imputata est, non merces, sed justitia. Ergò ex gratià ei, non ex debitò imputata est. Et vice versà: Cui tanquam credenti ex gratià imputatur justitia, is non ex operibus justificatur. Ratio est, quia operanti non ex gratià, sed secundum debitum imputaretur. Subsumo: Abrahamo tanquam credenti imputata est justitia. Ergò non ex operibus justificatus est.

4 Verba contextus Apostolici sunt lucida satis, ut vel sola doceant, quomodo justificetur homo in conspectu DEI. *Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei verò, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat* (justum pronunciat) *impium, reputatur fides ejus ad justitiam.* (Fides accipiens & amplectens Christi justitiam, imputatur illi per se injusto pro justitià, ut ita injustus justificetur aliena justitià, qui secundum debitum operis sui condemnandus esset in suà injustitià.)

5 Quartum sumitur è testimoniò Davidis, qui nullorum factà mentione operum, hominem gratuità peccatorum remissione justificari

ficari asserit. *Sicut & David dicit beatitudinem hominis* 6
(illius esse,) cui DEUS acceptam fert (λογίζεται, imputat.)
justitiam sine operibus, (non suam operum, sed DEI justitiam
 ex fide.) *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quo-* 7
rum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputabit 8
Dominus peccatum. (Psal. 32, 1. 2. Ergò beatitudo hominis con-
 sistit in peccati condonatione, obtectione, non imputatione iniqui-
 tatis, divinæq; justitiæ Christi imputatione.) Hacenus Confirmatio
 assumpti: Succedit Majoris comprobatio.

Porrò Propositionem Majorem, quæ est, sic justificandos esse
 Judæos & gentes, quemadmodum justificatus fuit Abrahamus, com-
 probat duplici argumento; quorum alterum sumit à tempore illius
 justificationis, alterum à naturâ & conditione promissionis, Abra-
 hamo & semini ejus datæ.

Nam ex tempore colligit, justificatum esse Abrahamum ante
 circumcisionem, postea verò illam signaculi instar esse additam ju-
 stitiæ fidei, quam præputiatus obtinuerat. Unde conficitur, cum re-
 ctè patrem credentium, tam circumcisorum, quàm præputiatorum,
 appellari, ac proinde ad eundem modum justificari filios, quò pater
 justificatus est. Argumentatio hæc illustratur interrogatione, & re-
 sponse. Ait enim: *Beatitudo ergò hæc in circumcissione* 9
tantum, an etiam in præputio? (ὅτι τὴν περιτομὴν, ἢ καὶ ὅτι
 τὴν ἀγκυρωσίαν, num ad circumcissionem, an etiam ad præputium
 pertinet?) *Dicimus enim, quia reputata est Abrabæ fi-*
des ad justitiam. Quomodo ergò reputata est? In cir- 10
cumcissione (ὅντι existentī,) an in præputiō? Non in circum-
cissione, sed in præputiō. (Nam quatuordecim ut minimum
 annis ante circumcissionem, justum pronunciat Scriptura Abraha-
 mum, Gen. 15, 6. & 16, 16. & 17, 24.) *Et signum accepit circum-* 11
cissionis (Genes. 17, 11.) *signaculum justitiæ fidei, quæ* (est,
 erat potiùs) *in præputiō: ut sit pater omnium credentium*
 D 2 per

12 *per præputium, ut reputetur & illis ad justitiam. Et sit pater circumcisionis, non iis tantum, qui sunt ex circumcissione, sed & iis, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahamæ.*

Deinde ex naturâ promissionis patet, cui fidem habuit Abraham, quòd in exemplum ire debeat ipsius justificatio, tam gentibus, quàm Judæis. Nam promissio ista non pependit ex lege, sed ex verâ DEI gratiâ, quæ æqualis & certa est omni semini, tam circumciso, quàm præputiato. Esto enthymema: Promissio facta Abrahamæ non pendet ex lege, sed è gratiâ promittentis. Ergò per fidem illius, tam Ethnicî, quàm Judæi, iusti ac hæredes censebuntur, atque eòdem cum Abrahamò jure erunt.

13 *Non enim per legem promissio Abrahamæ aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei.*

14 Probatur primum à consequenti absurditate propositionis contradictoriæ. *Si enim ex lege hæredes sunt, exinanita est fides,*

15 *abolita est promissio.* Ratio patet: *Quia lex iram operatur,* (quoniam ab omnibus violatur, ac proinde in omnes iram DEI provocat. Non igitur ulli quicquam boni per eam continget conditionem promissum, sed potius ira & maledictio.) *ubi enim non est lex, nec est prævaricatio.* (per legem ergò prævaricatio intenditur, quod cognita per eam DEI voluntas contemnitur. Itaque iratus DEUS nec conferet inimico suo hæreditatem, nec ille credere potest, DEUM sibi ob legis impletionem eam collaturum, obedientiæ sibi suæ conscius.)

16 Id ipsum confirmatur à consequenti propositionis data eo omni acceptione dignissimo. Si enim ex gratiâ, fide acceptâ, confertur hæreditas Abrahamo, & semini ejus, firma est promissio omni semini, non legali tantum, sed & spirituali, quod ex fide est. *Propterea,* ait, *ex fide, ut secundum gratiam, ut firma sit promissio omni semini, non ei, qui (quod) ex lege est solum, sed & ei,*

ei, qui (quod) ex fide est Abrahæ. (Nam utriusque filii, tum qui secundum legem & carnem, tum qui secundum fidem & spiritum ei nascuntur, per unam eandemque gratiam hereditate promissa potiuntur.) Approbat hanc fidei firmitudinem, partim dictis Scripturæ Mosaicæ, vers. 17. 18. partim fidei Abrahamicæ descriptione. v. 19. &c.

Qui est, inquit, pater omnium, sicut scriptum est, 17
quia patrem multarum gentium posui te (Genes. 17, 6.)

ante DEUM, cui credidit, (nam coram hominibus alii sunt patres gentium, non Abrahamus, at coram DEO Abrahamus multarum gentium parens est,) *qui vivificat mortuos, & vocat ea, quæ non sunt.* (Hebr. 11, 12. 19. Cui credidit Abraham, statuens se filium ex emortuo corpore procreaturum, eundemque occisum, divina potentia recepturum, & semen ex eo ad instar stellarum cœli habiturum, quanquam nil tale existabat, aut unquam existiturum videbatur.)

Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est, sic erit semen tuum. (Testimonium Moïsi legitur Genes. 15, 5. & 22, 17.) 18

Describit fidem Abrahami, removendo, quæ eam infringere potuerant, & ponendo, ex quibus alita ea & confirmata est.

Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum jam emortuum, quum ferè centum esset annorum, 19
& emortuam vulvam Saræ. (Genes. 18, 11. 12.)

In re promissione autem DEI non hæsitavit diffidentiâ, sed confortatus est fide, dans gloriam DEO (veritatis & potentia.)

Plenisimè sciens (& statuens, πληροφρονθεὶς,) quia quacumque promisit, potens est & præstare. Ideò & reputatum est illi ad justitiam. (Nisi enim firmiter credidisset, sed dubitasset, nihil justitiæ reportasset à DEO.) 21
22

Conclusio hujus argumentationis sequitur, quæ applicat Apostolus

- stolus exemplum Abrahami ad omnes credentes, tum à fine Scripturæ propriò, tum à rerum creditarum similitudine aut identitate.
- 23 *Non est enim tantum scriptum propter ipsum, quia re-*
 24 *putatum est illi, sed & propter nos, quibus reputabitur*
 (fides ad justitiam) *credentibus in eum, qui suscitavit JESUM*
Dominum nostrum ex mortuis. (Quemadmodum, etiam credidit Abraham, DEUM ex mortuò corpore posse suscitare semen illud, quò benedicendæ erant gentes, & sic filium suum vivificare occisum, & ipsum Messiam, suò tempore exhibendum.)
- 25 *Qui traditus est propter delicta nostra,* (ut pro iis pœnam lueret,) *& resurrexit propter justificationem nostram,* (ut ad fidem adductos justificaret, seu justitiâ suâ vestitos absolveret, justosq; pronunciaret, quod non potuisset, nisi ex morte revivisset.)

CAPUT QUINTUM.

Pergit demonstrare justitiam gratuitam, productò quartò argumentò, quod à veræ justificationis fructibus seu effectis sumtum est, in hanc sententiam:

Quam justificationem sequitur pax cum DEO, gloriatio in spe gloriæ DEI, in ipsis etiam tribulationibus dilectio DEI, ea vera, omniq; acceptione digna est. Major ut satis nota omittitur. Minor enunciatur quinque versibus primis, & deinceps confirmatur usque ad versiculum vigesimum.

Tractatio itaque bimembris est, Propositione constans & Confirmatione. Postea subditur totius secundæ argumentationis, quam à modò & forma justificationis duxit, conclusio. vers. 20. 21.

- In Propositione eloquitur primum, pacem gigni è justificatione fidei, cum ait: *Justificati ergò ex fide pacem habemus*
 1 *ad DEUM, per Dominum nostrum Jesum Christum:*
 2 *per quem etiam habemus accessum* (ἐξίναμεν, habuimus) *in gratiam illam, in quâ stamus.* (Nam sicut Christus pacem

cem nobis conciliavit apud DEUM, sic quoque aditum ad cognitionem pacis illius nobis aperuit, datâ fide, & adoptionis Spiritu.) Secundò spem, gloriationem, DEI dilectionem, gradatione eleganti provehit è causâ efficiente, qui est Spiritus Sanctus, quem per justitiam fidei consequimur. *Et gloriamur, inqvit, in spe gloria DEI. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiam operatur.*

(Thren.3,27.28. Qui enim afflictionis expers, non discit patientiam.)

Patientia autem probationem. (Patientiâ enim exploramur, probamurq; sinceri καὶ εὐλαβεῖς, ad instar auri purgati, 1. Petr. 1,7.)

Probatio verò spem (uberioris gloriae. Alioqui nec absque spe patientia ulla, sed probatus jam fortius sperat, & majorem gloriam sperat.)

Spes autem non confundit, quia charitas DEI, in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. (Is enim testimonium perhibet spiritui nostro, nos à DEO diligere, ejusq; amorem vicissim cordibus in nostris accendit, quantumvis nos mundus oderit, 1. Joh. 3,24. & 4,13.)

Confirmat hosce fructus edere justificationem fidei à causâ efficiente, & comparatione contrarii.

Causa, efficiens pacis nostræ est dilectio Christi & Patris, eaq; tanta, ut impios nos & inimicos adhuc complexa sit ardentissimè. Quod si DEUS impios & inimicos sibi reconciliare voluit morte Filii sui, & Christus pro impiis mori sustinuit, quantum magis reconciliati & justificati pacem cum ipso habebunt, nihilq; mali timebunt? Illustratur antithesi status hominum, quatenus in Christo, & absque Christo sunt, vers. 6. 8. 9. 10. item ἀυξήσεις, seu incremento à pace & tranquillitate cordis, ad gloriationem in ipso DEO, vers. 11. quin & συγχαίσεις minoris, vers. 7. vix enim pro justo moreretur quispiam, nedum pro injusto, eoq; inimico.

Ut quid enim (ἐτι γὰρ, etiam enim) Christus, quum adhuc infirmi essemus, (secundum carnem viventes) secundum

dum

- 7 *dum tempus pro impiis mortuus est. Vix enim pro in-*
justo quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat
mori, (quemadmodum narrant gentes de Codro, Curcio, & aliis.)
- 8 *Commendat autem charitatem suam DEUS in nobis,*
(és ημᾶς, in nos) quoniam cum adhuc peccatores essemus,
- 9 *Christus pro nobis mortuus est. Multo igitur magis*
nunc justificati (à peccatis absoluti purgatiq;) in sanguine
- 10 *ipsum, salvi erimus ab irâ per ipsum. Si enim cum ini-*
mici essemus, reconciliati sumus DEO per mortem Filii
ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vitâ ejus.
(Qui à morte resuscitatus est, nonne salvabit facilè, pro quibus mor-
tem oppetit? & nonne salvabit jam amicos, quos sanguine fusò
- 11 *mercatus est inimicos?) Non solum autem, sed & gloriamur*
in DEO per Dominum nostrum Jesum Christum, per
quem nunc reconciliationem accepimus. (Tantus enim er-
ga immerentes & inimicos amor, quid non pacis, quid non spei, quid
non gloriationis justificatis pariat?)

Porro in comparatione sic versatur, ut inobedientiam Adami & fructus ejus, componat cum Christi obedientiâ, ejusq; fructibus, pace, inquam, spe & gloriatione gloriæ per ipsum comparatâ. Si enim Adami, unius hominis, inobedientia peccato potuit & morti involvere, quicquid est hominum in universo mundo, poterit etiam Christi, unius hominis obedientia, justos & beatos reddere omnes. Et consequenter, DEUS non magis irascetur hominibus ob peccatum Adami, quàm propitiabitur ob justitiam filii hominis Jesu Christi.

Similitudinis hujus *ἰσοτιμία* est versu duodecimo, sed *ἀναπαροδοῦ*. Nam antequam apodosin perspicuam subjiciat, probat prius protaseos ipsius veritatem, peccatum scilicet per unum hominem intrasse in mundum; Probat & consequentis seu apodoseos certitudinem & præminentiam. Postea demum subditur plena *ἀποδοσις*, repetitâ etiam *ἰσοτιμία*, & *ἰσημιονῆ* illustratâ, vers. 18. 19.

Pro-

Propterea sicut per unum hominem peccatum in- 12
 hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita
 in omnes homines mors pertransiit, in quò (ἐφ' ᾧ, Syrus &
 Arabs: in eo quod, seu quandoquidem. Confer 2. Corinth. 5, 4.)
 omnes peccaverunt. (Probat per unum hominem intrasse pec-
 catum, & ad omnes pertransisse, probatq; ex effectu peccati propriò,
 quæ est mors. Usque ad legem enim peccatum erat in- 13
 mundo, (non capit primùm latâ lege,) peccatum autem non
 imputatur (ab eò, cui peccatur, nec reputatur ab eò, à quo pecca-
 tur,) quùm lex non est. (Tunc enim invalescit peccatum, & à le-
 gislatore imputatur valdiùs, quod sanctionem voluntatis suæ videt
 contemptui habitam. Exempli gratiâ: Polygamia quanquam pecca-
 tum erat, ante Christi adventum, tamen ita non fuit seu reputata,
 seu imputata, quòd lex non adeò perspicua exstabat de unâ uxore du-
 cenda, sicuti nunc exstat. Ita peccatum fuit in mundo, non illud
 tantùm, quod commisit Adam, sed multiplex & varium, id quod te-
 statur mors regnans ab Adamo ad Mosen, etiam illis, qui non pecca-
 verant sicut Adam. Unde igitur illa peccati vis, ut omnes sint mor-
 tui, qui tamen arborem vetitam non attigerant? Nimirum hinc pa-
 tet, peccatum Adami omnes corrupisse, per illud in omnes mortem
 grassari, etiam illos, qui nec fructum arboris gustârunt, nec legem
 Mosis acceperunt.) Sed regnavit mors ab Adam usque ad 14
 Mosen, etiam in eos, qui non peccaverunt in similitu-
 dinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri,
 (τύπος τῆς μέλλουσης, typus venturi, alterius scilicet Adami, qui
 est Christus. Quemadmodum enim ille, quotquot ex ipsò sunt, etiam si
 non vescentibus fructu ligni, causa mortis exstitit, per manduca-
 tionem introductæ: Ita & Christus, quotquot ex ipsò sunt, etiam si
 justitiam non operantibus, justitiæ autor factus est, quam per lignum
 crucis nobis donavit. Propterea sursum & deorsum uni inhærescit,
 & continuè unum in medium producit. Verba sunt Chrysostomi,
 pulchre hæc explicantis Tom. 3. Etonensi pag. 72.)

E

Porro

Porro consequentis certitudinem coarguit oppositione quadruplici, primùm peccati & gratiæ, deinde Adami & JESU Christi, tum judicii & gratiæ, & deniqve regni mortis & regni vitæ. Nam profectò ut longè pronior DEUS est ad gratiam, quàm judicium, ad salvandum, quàm damnandum: ita potentior esse debet obedientia Christi ad vitam omnibus conficiendam, quàm inobedientia Adami ad mortem. Si tantum ergò potuit unius hominis peccatum, ut omnes peccato obstringeret, quantò magis unius JESU Christi justitia, ut omnes justos constituat. Major enim utiqve JESUS CHRISTUS, quàm ADAM: Major vis boni, quàm mali: potentior DEUS, quàm SATANAS. Itaque scribit: *Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim unius delictò multi mortui sunt, multò magis gratia DEI, & donum in gratiâ,* (justitia scilicet, infra vers. 17.) *quæ est unius hominis JESU Christi, in plures abundavit.* (Nonne enim gratia DEI & donum JESU Christi præpolleret delicto Adami? Si illud tantum valuit ad mortem, nonne magis valebit gratia Christi ad vitam?) *Et non sicut per unum peccantem, donum.* (Non sicut per unum Adamum unum peccatum adpersum est omnibus, ita donum soli isti peccato tollendo obvenit.) *Nam judicium quidem ex unò* (peccatò) *in condemnationem* (omnium:) *gratia autem ex multis delictis in justificationem* (omnium. Indignum est enim ibi consistere gratiam, ubi constitit delictum, nec præpollere ad omnium aliorum delictorum expirationem.) *Si enim unius delictò mors regnavit per unum, multò magis abundantiam gratiæ, & donationis justitiæ* (per gratiam seu favorem DEI) *accipientes, in vitâ regnabunt, per unum, JESUM Christum.* (DEI enim regnum huic quantum prævalet regno te-nebrarum!)

Confirmata igitur satis superq; consequentia illationis istiusmodi, *ἀποδοσιν* ipsam subjungit hisce verbis: *Igitur sicut per unius*

unius delictum in omnes homines in condemnationem: sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Sicut per unius hominis inobedientiam, peccatores constituti sunt multi, (quoniam in ipsius lumbis omnes peccato infecti sunt,) sic per unius obedientiam justi constituentur multi, (quoniam in ipso omnes legem impleverunt. Constituentur autem justi perfectissimè, in glorioso illò. Domini nostri Jesu Christi adventu, Gal. 5, 5. Eph. 5, 27. quicunq; initium, τῆς χάριτος ἀδωκός ad finem firmum retinent, Hebr. 3, 14. Quin & omnes in Christo nunc constituuntur justi, ἀδωκός seu statum sortiti justorum, quatenus ipse omnium peccata expiavit, & pro omnibus legem implevit.)

Quarta pars hujus secundæ argumentationis (ut supra dictum) est Conclusio. Nam sicut cap. 3, 21. in propositione declaravit, ex quò doctrinæ genere petenda sit justificationis ratio, ita nunc in epilogo subjungit, cur alterum doctrinæ genus, Lex nimirum superaccesserit, quandoquidem Abrahamum & alios, ante legem & circumcissionem ipsam, fuisse justificatos asseruit. *Lex autem subintravit, inquit, ut abundaret delictum, (agnitum & imputatum, scilicet peccatori, voluntatis divinæ conscio. Suprà vers. 13. & 4, 15.)*

Deinde concludit allatam similitudinem, asserens, abundante peccatò, exuberâsse tamen gratiam, modò scilicet antea explicatò. *Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit gratia; Ut, sicut regnavit peccatum in morte, (mortem corporis atque animæ omnibus inferendo:) sic etiam gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per JE-*

SUM CHRISTUM Dominum nostrum.

CONFUTATIO EORUM, QUÆ ADVERSUS TRADITAM
JUSTIFICATIONIS DOCTRINAM OBJICI POTERANT.

Hucusque veram justitiæ coram DEO adipiscendæ viam demonstravit, munivitq; Apostolus, asserens nec patere aliam, nisi quæ est per fidem JESU CHRISTI, neq; aliam Abrahamo, Davidi, omnibusq; aliis sanctis esse calcatam. Huic autem doctrinæ quia varia, eaq; in speciem ardua objici solebant, sive à Judæis, sive à gentibus, aggreditur nunc porro confutare ista capitibus tribus, sexto, septimo & octavo.

Confutationis hujus partes tres sunt.

Prima est ipsa confutatio argumentorum quatuor, quorum primum commemoratur cap. 6, 1. Alterum cap. 6, 15. Tertium cap. 7, 7. Quartum cap. 7, 13.

Alterca est Ἀντιπαρτασικευή, confutatis objectionibus opposita argumentatio, ducta à descriptione justificatorum, cap. 8, 1. &c.

Tertia est conclusio, exponens gloriationem spiritualem, ex verâ justificationis doctrinâ exorientem, cap. 8, 31. &c.

Capite igitur sexto duæ objectiones dissolvuntur, utraq; à sequenti absurdo & impiò ductæ.

Prima hæc est: Si abundante peccatò abundat gratia, manendum erit in peccato, ut abundet gratia. Consequens est absurdum. Ergò antecedens, ac proinde perperam docuit Paulus, transgressores Legis abundante Christi gratiâ justificari.

Negat Paulus consequentiam hypotheseos, & rejicit, adductò argumentò, quò illationis istius absurditas evincitur. Quod ducit à proprietate illorum, qui peccati exuberantiam agnoverunt, & in regnum gratiæ Christi transducti sunt. Illi enim vivificati sunt DEO, mortuiq; peccatò, ac propterea neutiqvam in peccatis perseverare cupiunt, vers. 2.

Confirmat hoc primum à Baptismo, ejusq; fructu & fine proprio, omnibus Christianis notò, vers. 3. 4. Postea illustrat similitudine insitionis, vers. 5. docens Baptismum esse tanquam connaturationem, ut sic appellem, & confirmationem nostri cum Christo, tam quàm mortem, quàm vitam. Utrumque membrum proponit breviter

ter

ter vers. 5. Prius, quomodo commoriamur Christo, explicat vers. 6. 7. quomodo convivificemur, vers. 8. 9. 10. Idq; applicat Romanis vers. 11.

Tertiò subjungit exhortationem, ex antecedentibus argumentis exstructam, & consequentiæ objectionis, quâ dicitur permanendum esse in peccatò, planè contrariam. Ex adverso enim docet Paulus, non permanendum in peccato per Christum destructo, nec permittendum ei dominium, vers. 12. Neq; pugnandum pro eo, sed oppugnandum potius, & ostendendam vitam spiritualement, inq; ea iustitiam propugnandam, vers. 13.

Quartò concludit hujus objectionis dissolutionem, à spe victoriæ. Peccatum enim non dominaturum homini, à quò oppugnatur, quiq; gratiâ libertatis spiritualis pollet, nec rigido Legis impotentis subest servitio, vers. 4.

Hæc est primæ objectionis tractatio, cujus nunc verba percurremus. *Quid ergò dicemus? Permanebimus in peccatò, ut gratia abundet?* (faciemusne malum, ut proveniat bonum? Rom. 3, 8.) *Abfit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?* (studiosè enim in peccatis permanere, est peccatis vivere, inq; iis ætatem ducere.) *An ignoratis, quod quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, (εἰς Ἰησοῦν, in Christum, in nomine, & in nomen Christi Jesu,) in morte (εἰς τὸν θάνατον, in mortem) ipsius baptizati sumus?* (quòd ipse pro nobis mortuus sit, nosq; vicissim ei victuri, 2. Cor. 5, 15.) *Consepulti enim (ἔτι, igitur) sumus cum illo per Baptismum in mortem, (aquis immersi vel affusi, cum ipso sepulti sumus, ad mortis similitudinem,) ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris (in ipso exertam, quæ erat hominis filius, Ephes. 1, 19. 20.) ita & nos in novitate vitæ ambulemus, (per eundem Patrem regenti in resurrectione Christi, & cum ipso resuscitati è morte peccati, ad vitam iustitiæ, Ephes. 2, 1. 2. 1. Petr. 1, 4.) Si enim complantati (συνφύτοι, connaturati, con-*

- creti, in einander gewachsen) *facti sumus similitudine mortis ejus, simul & resurrectionis erimus. Hoc scientes, quòd vetus noster homo. (secundùm quem corrupti peccato sumus) simul crucifixus est, ut destruatür corpus peccati, & ultra non serviamus peccato. (Nos, quatenus peccatores sumus, commortui sumus Christo, peccata nostra delenti in ligno, eoq; sine, ut ipsum hoc corpus, peccato obseptum deditumq;, destruatür indies, nec serviamus amplius peccato, sed peccatum serviat obnoxiumq; sit dictamini Spiritus. Corpus vocat, quòd alibi carnem, exterioriorem hominem, veterem hominem, non quòd anima & intellectus peccato carcant, ipq; solò corpore illud habitet, sed quòd homo irrogenitus ad ea tantùm attendit, quæ sensu corporis assequitur & percipit, easq; sectatur voluptates, quæ corpus carnemq; afficiunt. Qui proinde rectissimè caro appellatur, quia tanquam mente casus, visibilia consecratur, invisibilia negligit. Aliàs in animâ præcipuè habitare peccatum, testatus est supra Rom. 7, 21. 22. 28. & 3, 11. 12. Ephes. 4, 17. 18. Et corpus etiam per animam illuminatam vivificari pariter, in regeneratione hâc priori, docet hic ipse locus. Si enim corpus peccati destruitur, corpus justitiæ instauratur, quemadmodum vers. 13. jubet membra præbere arma justitiæ. Et inferiùs cap. 12, 1. Corpus tanquam hostiam vivam offerre præcipit Domino. Similiter 1. Cor. 6, 15. 16. 19.) *Qui enim mortuus est, justificatus est à peccato.* (Syrus: וְהוּמָת , liberatus est à peccatò, non quòd nullum habuerit unquam, sed quòd nullum habeat amplius. Argumentum $\text{ὁ μὲν ὁ Χρῆστος ἁγίων}$, hoc est: Qui mortuus est, justificatus, i. e. absolutus est à peccato, scil. à reatu ejus & dominiò ejus. A reatu, quia semel mortuus, non opus habet iterum mori. A dominiò ejus, quia in mortuo corpore se exercere nequit. Omnes baptizati mortui sunt, quippe cum Christo crucifixi, mortui & sepulti. Ergò omnes baptizati, à peccato justificati sunt. Nec prima mors, nec secunda potestatem habet in eos amplius. Ultramq; Christus unicâ suâ morte sustulit, in quo ipsi reputantur mortui.) *Si autem mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam vivemus cum ipso.* (Eph.*

(Eph. 2,5.6. Col. 3,5. & 2, II. 1. Tim. 2, II.) *Scientes, quod Christus* 9
resurgens ex mortuis, jam non moritur: mors illi ultra
non dominatur. (Hebr. 9, 27. 28.) *Quod enim mortuus est,* 10
peccato mortuus est semel: quod autem vivit, vivit
DEO. Ita & vos existimate nos mortuos quidem esse 11
peccato (semel in Christo, cui per Baptismum estis inhi, & sic con-
creti, ut à peccati reatu juxta ac dominio liberi,) viventes au-
tem DEO in Christo Jesu Domino nostro.

Hinc deducit exhortationem: *Non ergò regnet pecca-* 12
tum in mortali corpore vestro, (carnis pravitas non regnet in
 vobis,) *ut obediat ei in concupiscentiis ejus.* (Peccatum il-
 lud ab Adamo in omnes transiens, quod originale solet appellari,
 tentat & allicit hominem, & cupiditates in ipsò procreat varias, quæ
 si concipiant per delectationem & assensum, pariter peccatum mor-
 tale, i.e. mortem generans, teste Jacobo cap. 1, 14. 15. Quare ei nequa-
 quam obediendum, sed resistendum spiritu, ut DEI, non carnis, non
 peccati, non Satanæ voluntatem faciamus.) *Neque exhibeatis* 13
membra vestra, (lingvam, pedes, manus, oculos & cætera.)
arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos DEO, tan-
quam ex mortuis viventes, & membra vestra, arma
(instrumenta, eaq; pugnare idonea) justitia DEO. Peccatum 14
enim vobis non dominabitur, (ut dominatur merè carnalibus.)
Non enim estis sub lege, i.e. sub legis maledictione & jugo,
sed sub gratiâ, habentes nimirum & gratiam justificationis seu
 reconciliationis, & Spiritum renovationis ad peccato resistendum.
 Qui autem sub lege sunt, iis lex tanquam peccato pollutis maledicit,
 & velut baculò onereq; servili ad benè operandum impellit, non tam
 præbens vires, quam rigidè, quod debetur, exigens, Esa. 9, 4.

Altera objectio ab asseritione gratiæ rapta, interrogatoriumq;
 in

15 in modum formata, hæc est: *Quid ergò? peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratiâ?* i.e. Qui non sub lege sunt, sed sub gratiâ, illis peccare licet. At hoc est absurdum, & impium. Ergò illud, quod ais, Christianos non esse sub lege, & gratiâ Christi solâ justitiam accipere.

Reprobat iterum Apostolus consequentiam propositionis, dicendo, *Abfit.* Et falsitatem ejus redarguit à conditione eorum, quos sub gratiâ esse asseruit. Quò factò, exhortatur ad studium justitiæ & sanctitatis, tanquam decorum ac necessarium gratiam consecutis, vers. 19. Tertio expolit & confirmat amplius, hominem renatum non esse sub lege, sed sub gratiâ, cap. 7, v. *Nescitis, ait, quod, cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam?* Argumentivis hæc est: Qui se addixerunt servitio justitiæ, & traditi sunt in typum pietatis doctrinæ, cui configurentur, illis peccare neque libet, neque licet. At qui sub gratiâ Christi sunt, addixerunt se servitio justitiæ, traditiq; sunt in typum pietatis, cui configurentur. Ergò illis, qui sub gratiâ Christi sunt, peccare neque libet, neque licet. Propositionem illustrat à communi jure servitii, & interrogatione istâ exornat, ad certitudinem comprobendam. Sicut enim omnis servus tenetur obedire, cui se obstringit: sic etiam servus Christi ad obedientiam se ejus transferens. Minorem adeò certam habet, ad ipsos Romanos applicatam, ut gratias agat DEO, cujus benignitate à peccati jugo exempti, ad justitiæ servitutem liberrimam transierint. *Gratia autem DEO,* scribit, *quod fuistis servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam estis traditi,* (quæ non tantum vobis tradita, sed vos in ipsam potius traditi tanquam servi, ut ei typo conformes efficiamini.) *Liberati autem à peccato, servi estis facti justitiæ,* (& obedientiæ ad justitiam, ut vers. 16. nimirum ut justitiæ præceptis ad justitiam obediatis.)

Exhortatio, quam subjungit, Exordiolò, Propositione & Confirmatione constat. Nam

Nam primò in similitudine humanâ se commoraturum prote-
latur propter carnîs humanâ infirmitatem, hoc pacto docilitatem.
parans. *Humanum dico, propter infirmitatem carnîs*
vestra. (Non alta & sublimia proferam, quæ capere nequeatis, im-
becillitate carnîs præpediti, sed homini mediocriter illuminato &
capto & factu facilia.)

Propositio hæc est: *Sicut exhibuistis membra vestra*
servire (δῶλα, serva) *immunditiæ* (carnîs corporisve) *& ini-*
quitati (concupiscentiæ repugnanti tam scriptæ, quam innatæ le-
gi, τῆ ἀνομίæ) *ad iniquitatem* (ἀνομίαν quamvis actu exercen-
dam); *Ita nunc exhibete* (ἀπέσποστε, erecta & vivificata sistite)
membra vestra servire (δῶλα serva) *justitiæ in sanctifi-*
cationem. (Imperium justitiæ, in cordibus per Spiritum excitatæ,
facite, ad corporis ac spiritûs sanctificationem peragenda, 2. Co-
rinth. 7, 1.)

Confirmatur geminâ ratione, quarum altera est ab adjuncto
utriusque statûs, tum corrupti, tum restituti: Alterum à sine fru-
ctûq; utriusque servi irii!

Quum enim servi essetis peccati, liberi fuistis ju-
stitiæ, (justitiæ expertes & vacui, Rechelos vnd. Gouttes.) *Nunc*
verò liberati à peccato, servi autem facti DEO. (Ergò
non peccato, sed Deo sistantur membra vestra, supra vers. 16. Joh. 8, 14.
2. Petr. 1, 19.) *Porro fructus servitii peccati sunt facti a-*
ignominiosa & pudenda: Finis & stipendia mors. Fru-
ctus servitii divini est sanctificatio. Finis autem vita
ætterna. Quæ tamen non tanquam stipendium pro labore, sed tan-
quam donum DEI in Christo, servitutem sanctam sequitur. Sic supra
vers. 16. scripsit: *Servi estis aut peccati ad mortem, aut obedientiæ ad*
justitiæ. Non dixit ad vitam æternam, quæ opetibus non acquiri-
tur, sed ad justitiæ, quæ major semper acquiritur, quò magis DEO
obeditur.

F *Quem*

Early European Books. Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hialmsl. 87 4° (1, 266)

- 21 *Quem ergò fructum habuistis tunc? in quibus*
nunc erubescitis. (Pudet enim pigetq; vos eorum, quæ in flagitio-
 22 so isto servitio commisistis.) *Nam finis illorum mors est,*
 (& prima & secunda.) *Nunc habetis fructum vestrum in*
sanctificationem. (Gal. 5, 22. 1. Thes. 4, 3. 4.) *Finem verò vi-*
 23 *tam æternam.* (1. Pet. 1, 7.) *Stipendia enim peccati, mors*
 (corporis animæq; perditio.) *Gratia autem* (χάρισμα, donum,
 gratuitum) *DEI vita æterna, in Christo JESU Domino*
nostro.

CAPUT SEPTIMUM.

HOc capite versatur adhuc in secundæ objectionis refutatione, coarguens per similitudinem illos, qui Christianos sub legis jugo detinere cupiebant. Postea tertiam & quartam objectiones, pro legis dignitate & excellentiâ, ad infringendam Pauli de justitiâ Evangelii sententiam prolatas, explicat. Restat igitur primum tertia pars ex dissolutione secundæ objectionis, quæ expolit & amplificat hoc, quod de servitiô legis & gratiæ dixerat, productô simili in ipsâ lege fundatô, idq; facit à vers. 1. ad 7. Syllogismus talis erit: Lex dominatur homini, dum vivit, mortuus liberatur à lege. Probatur à lege conjugii, velut exemplo, vers. 2, 3. At vos mortui estis per corpus Christi, vers. 4, 6. Ergò liberati estis à lege. Confirmat assumptum à collatione statûs præteriti & præsentis, cum significat passiones peccatorum per legem excitate, antea fructificasse in ipsis morti, nunc verò mortuos legi transisse in potestatem Christi, ut fructificent DEO.

Propositio exornatur interrogatione & correctione hâc modò:

- 1 *An ignoratis, fratres, scientibus enim legem loquor,*
 (Christianismo jam imbutis, atque exinde etiam legis peritis,) *quod*
lex homini dominatur, quanto tempore vivit. Exempli
 2 causâ: *Nam quæ sub viro est* (ὑπάρχει, viro obnoxia) *mu-*
lier,

lier, vivente virò alligata est legi: (ζώντι ἀνδρὶ δέδεταί νό-
 μῳ. viventi viro alligata est lege. Sic quoque Syrus vertit.) *Si au-*
tem mortuus fuerit vir, liberata est à lege. Igitur vi-
vente virò vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro:
Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege, ut
non sit adultera, si fuerit cum alio viro, (si fuerit alii viro,
 1. Cor. 7, 39. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit: quòd si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult, nubat, tantum in Domino.) Subsumit: *Itaque, vos fratres mei, & vos morti-*
ficati estis legi, (& dominio ejus liberati) *per corpus Christi,*
 (cui estis commortui & concrucifixi, suprà cap. 6, 6. Gal. 5, 24. 2. Co-
 rinth. 5, 17.) *ut sitis alterius* (alteri, tanquam marito copulati,) *qui ex mortuis resurrexit* (Jesu Christo) *ut fructificemus*
DEO, (per spirituale animarum cum Christo conjugium.)

Quò enim essemus in carne (nondum renatis cum ca-
 ro regnaret) *passiones peccatorum, quæ per legem erant,*
 (legis virtute excitabantur, ut nitimur in vitium semper, cupimusq;
 negata,) *operabantur in membris nostris,* (ut essemus pas-
 sionibus cupiditatum & libidinum obnoxii, Col. 3, 5. 1. Thes. 4, 5. nec
 possideremus vas corporis in sanctificatione, sed possideremur potius
 à passionibus ejus,) *ut fructificarent morti,* (lethales damna-
 tionis foetus paverent.) *Nunc autem soluti sumus à lege,*
mortis, Græcè, διὰ τῆς νόμου, à lege, διὰ θανάτων, mortui, *in quâ*
detinebamur, i. e. interventu mortis Christi, quæ nostra est, solu-
 ti sumus à legis metu & vinculis, ut maledictionem jugumq; ejus
 deinceps non vereamur. *Ita ut serviamus in novitate Spi-*
ritûs, & non in vetustate literæ, h. e. ut non velut mali, malo
 coacti, literâ legis occidentis terreamur & impellamur, absq; spon-
 taneâ virtute interioris hominis, sed boni redditi, gratiæ adspectu, &

44 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

Spiritus pulsu svavi ad sponſe ſerviendum Deo. Litera enim præcipit quidem extus, ſed intus hominem relinquit, qualem reperit; imò excitat ad operandum viribus carentem, qui proinde per innatam pravitatem tantò fortius in malum rapitur, quantò minus ſibi in eſſe ea videt, quæ legis litera efflagitat, Spiritus verò vivificat intus ipſum hominem, facitq; promptum ex intuitu gratiæ, tùm acceptæ, tùm acquirendæ in Chriſto, ut ceu nova creatura Deum amet ſincerè & proximum, eiq; novum canticum canat, Joſh. 13, 34. 1. Joh. 2, 7. 8. 2. Joh. 5. 2. Cor. 5, 17. Gal. 6, 15. Ephes. 2, 15. & 4, 24. Col. 3, 9. infra cap. 8, 15. Ex quibus omnibus maniſeſtiſſimum evadit, quænam ſub lege non ſunt renati, tantum tamen abeſſe, ut peccare cupiant, ut ipſi potiùs ſoli peccato reſiſtere & poſſint & cupiant.

Tertia obſectio ex iis, quæ de legis dominio diſta ſunt, arrepta, id urget, quod hinc ſequi videatur, legem eſſe peccatum. Argumentum tale foret: ſi paſſiones peccatorum per legem excitantur, lex ipſa eſt peccatum. At verum antecedens, profitente Apoſtolo, veriſ. Ergò conſequeus. Atqui conſequeus eſt abſurdum & blaſphemum. Ergò antecedens. Unde ſequitur, malè ab Apoſtolo de fidei juſtitia diſeri, legis præſtantia detrahi. Reſpondet Paulus contedendo conſequeus eſſe abſurdum: Sed id ex antecedente neutiquam ſequi oſtendendo, allatâ ratione. Imò aliam exinde concluſionem inferendo.

Nam primum docet, legem per ſe non excitare peccatum, ſed occasione tantùm accidentariâ. Deinde concluſionem hinc deducit obſectio contrariam, nimirum legem eſſe ſanctam, & præceptum juſtum & bonum. *Quid ergò dicemus? Lex peccatum eſt?* (quia per eam peccata excitantur?) *Absit.* Id minimè ſequi patet primum ex officio legis, quod eſt peccata arguere, ſicut concupiſcentia non cognosceretur eſſe peccatum, niſi lege eſſet prohibita. *Sed, inquit, peccatum non cognovi niſi per legem. Nam concupiſcentiam* (omnium quæ ſunt proximi, quomodocunq; ea vocentur) *neſciebam* (peccatum eſſe) *niſi lex diceret, non concupiſces.* (Philoſophus enim & Phariſæus eam pro peccatò non habet, ſed pro animi ægritudine potiùs.) Deinde legem non eſſe peccatum, perſpicitur ex modo productionis, ſeu ipſâ generatione actu-

actum vitiosorum, qui non ex lege, sed ab in habitante peccato originem sumunt, & per occasionem tantummodo accedentis mandati exasperantur, nullò legis, sed hominis mali vitio. *Occasione autem accepta peccatum* (primigenium) *per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat.* (dormiebat instar mortui: at per legem excitatum, vires malignas exerit.) Id suo opte exemplo comprobatur, cum vel absque lege, vel secundum legem vivere voluit. Nam sibi quando absque lege vixerit, adfuisse quidem peccatum, sed mortuum, hoc est, neque notum adeò, neque valens. At veniente mandato & intellectu, revixisse peccatum, id est, cognitum esse, ac vim suam exeruisse. *Ego autem, ait, vivebam sine lege aliquando,* (cum vim ejus nondum caperem.) *Sed quum venisset mandatum, peccatum revixit,* (ostendit quantum posset.) *Ego vero mortuus sum,* (perspexi me mortis & damnationis esse obnoxium,) *& inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam* (datum, si facerem illud) *hoc esse ad mortem. Nam peccatum* (in habitans, originale) *occasione accepta per mandatum, seduxit me* (ad peccandum) *& per illud occidit,* (quoniam mandatum mortis damnabat omnem transgressorem sui.)

Hinc igitur elicitur conclusio longe aliam, quam objectio formabat. Quicquid enim revelat peccatum, datum est ad vitam, & occidit peccatorem, per peccatum ejus proprium, prout dixit antea. *Ergo lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum & bonum est.*

Quarta objectio ex vers. 10. 11. hujus capituli desumpta, arguit iterum hanc Apostoli doctrinam absurditatis, ex qua sequatur, bonum ipsum cessisse Paulo in mortem. Illatio foret ejusmodi: Mandatum DEI mors est. (Asseruisti enim tibi veritatem morti.) Mandatum DEI est bonum. Ergo bonum aliquod mors est, tibi quæ factum pernicies.

13 Proleptice proponitur, ut reliqua: *Quod ergo bonum mihi factum est mors?* Rejicit consequentiam, *absit* dicendo: Et rationem reddit, cur falsa sit major, declarans non ipsum mandatum, sed peccatum mandato patefactum, perq; illud gravius peccans, mortis veram causam existere. *Peccatum*, inquit, *ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.* (Itaque non mandatum est ex se, sed peccatum per mandatum occidit, & mors fit homini. Virtus enim peccati lex, 1. Cor. 15, 56.)

Secundò confirmat allatam responsionem suo & cujusvis renati exemplo, quippe qui legi testimonium perhibent de seipsis, quòd bona sanctaq; sit, peccato autem inhabitanti, & ad pravas concupiscentias incitanti, omnem culpam vimq; occidendi attribuunt. Unde peccati & legis discrimen fit evidentissimum. Argumentum ejusmodi est:

Quòd spirituale est, quòd vult homo, cuiq; condelectatur per spiritum, id mortem ei per se non affert. Lex spiritualis est, vult eam, delectatur eà homo renatus secundum spiritum. Ergò lex homini mortem per se non affert. Vicissim: Quòd repugnat legi, quòd odit homo renatus, quòd non vult, quòd invitus rapitur, id ei morti est. Tale est peccatum inhabitans cum concupiscentiis suis, seu Lex peccati in membris ejus carnis, non Lex DEI. Ergò peccatum inhabitans & lex peccati conciliant homini mortem, non lex ipsa DEI.

Asumptionem utriusque argumenti asserit & confirmat Apostolus, primùm confessione omnium, de lege & seipsis rectè judicantium; Cùm inquit: *Scimus enim, quòd lex spiritualis est,* (spiritualem & perfectam totius animæ, cordis, omniumq; virium obedientiam postulans,) *ego verò carnalis sum,* (ut omnis alius renatus, qui dum in hac vitâ manet, seu in carne ambulat, carnis infirmitatibus est circumdatus, Matth. 26, 41. Hebr. 12, 1.) *venundatus sub peccatum,* (ut absque eo esse non possum, 1. Johan. 1, 8. Hebr. 5, 2. liberatus quidem à peccati dominiò, ut supra cap. 6, 17. 18. di-

dictum, sed non ab inhabitatione, à quâ demum liberari omnes facti discipiunt, infra cap. 8, 23.) Secundò bonitatem legis à peccatis imprudentiæ, & delictis involuntariis renatorum, in quibus ipsi consentiunt legi, quatenus regeniti & renovati sunt, at peccati inhabitantis æstu abripiuntur, quatenus adhuc caro sunt, ut præter mentem & sententiam impingant. *Quod enim operor*, inquit, *non intelligo*, (non considero satis, nec cupio.) *Non enim quod volo* (secundùm spiritum) *bonum, hoc ago, sed quod odi, illud* (carne præoccupatus) *facio. Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est*, (omnium virium, *συνουρησιαν* sine ullâ resistantiâ exigens.) *Nunc autem jam non ego operor illud*, (totò pectore, & plenò consensu,) *sed quod habitat in me peccatum*, (pugnans adversus animam, 1. Pet. 2, 21. Cui si totus obedirem & consentirem, ipse peccatum facerem. At spiritu vivens, etiam si infirmitate carnis abripior, non tam ipse pecco, quàm peccatum habitans in me.)

Tertiò legis bonitatem vimq; peccati mortiferam adstruit ab adjunctâ hominis corruptione, quatenus carnem gestat semper à renatis subigendam, 2. Cor. 3, 17. Luc. 21, 28. Ephes. 1, 7. 14. & 4, 22. 31. Coloss. 3, 5. Hebr. 12, 1. *Scio enim, quòd non habitat in me, id est, in carne meâ* (non quatenus spiritalis, sed quatenus carnalis sum) *bonum. Nam velle adjacet mihi*, (quâ regeneratus sum. Irreginitus nec velle potest bonum, 2. Cor. 3, 5. Phil. 2, 13. supra cap. 3, 11. 12.) *perficere autem bonum* (ut nihil ei adjaceat mali) *non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago.* (Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem. Hæc duo semper sibi invicem adversantur, ut non quæcunqve volo, absqve omni repugnantia faciam, Galat. 5, 17.) *Si autem quod nolo, illud facio*, (si carne impulsus concupisco aliquid, cogito, proloquor, facio, quod nolo.

fa-

factum,) *jam non ego operor illud*, (sicut operarer non cenatus) *sed quod habitat in me peccatum*. (Spiritus enim promptus est, sed caro infirma, Matth. 26, 44. Marc. 14, 38.)

21 Quartò firmat legis bonitatem ab eadem adjacente hominis malitiâ, quatenus è judiciò & delectatione interioris hominis, resistentie carnalis gnari clarissimè elucescit. *Invenio igitur legem* (præscriptum aut dictamen aliquod) *volenti facere mihi bonum*, quoniam *mihi malum adjacet*. *Condelector enim legi DEI secundum interiorem hominem*, (Spiritu DEI renovatum, cui exterior, seu corruptus, & vetus homo opponitur, 2. Cor. 4, 16. 1. Pet. 3, 4. Eph. 3, 16. Luc. 11, 40.)

23 *Video autem aliam legem* (tractionem, præceptionem) *in membris, repugnantem legi mentis meæ*, (alius enim ó νῆς τῆς σαρκός, Col. 2, 18. sensus & φρόνημα carnis, alius ó νῆς illuminatus & spiritualis, congruus legi DEI) *& captivantem me in lege peccati, quæ est in membris*. (Inde fit, ut sim περιπατῶν ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ, supra vers. 14.)

Tandem concludit ab adjuncto desiderio hominis renati, agnoscens quòd corpus hoc peccati sit causa mortis, adeoq; ab eo liberari expetentis. Exprimitur & figuratur *πρὸς ὠνοπεία, ἐκφωνήσεις, ἡγμύνησει*, quia sibi totum sermonem attribuit, sicut & præcedentem. Quem tamen omnibus renatis secum communem esse ostendit cap. 8, 23. Item *ἐπανορθώσεις*, quæ indicat non tantum de reliquiis carnis conquerendum, sed DEO etiam pro libertate spiritus gratias agendum.

24 *Infelix ego homo* (ταλαιπώρος, malo asyctus) *quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Nullus certe mortalium, sed omnes primitias spiritus habentes intra nos ipsi gemimus, adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri, hujus mortalis & mortiferi, peccato obnoxii, Rom. 8, 10, 23.) *Gratia DEI* (ἐρχομαι πρὸ θεοῦ, gratias ago DEO) *per Jesum Christum*
Domi-

Dominum nostrum, (qui dominio me peccati liberavit, inq; suum regnum transtulit, Joh. 8, 36. Luc. 1, 68. & 4, 18. Colofs. 1, 13, 14.) *Igitur ego ipse mente quidem* (illuminata) *servio legi Dei*, (testificans eam esse bonam,) *carne autem* (corrupta, & quatenus corruptus sum) *legi peccati*. (Pro libertate mentis gratias ago, de captivitate carnis ingemisco.)

CAPUT OCTAVUM.

Producitur *ἀντιπαρσκευή* seu contramunitio, quam Confutationis alteram esse partem dixi, quâ ipsa confutatio objectionum progressa corroboratur, & salutaris doctrinæ usus genuinus ostenditur. Tertia quoque pars hâc eodem capite absolvitur, Confutationis nimirum Conclusio, vers. 31. &c.

Porro ipsius *ἀντιπαρσκευή* partes sunt quatuor: Propositio, Confirmatio vers. 2. Amplificatio per cohortationem ad vitam spirituales vers. 9. Digressio ad constantiam & patientiam in afflictionibus vers. 17.

Propositio objectionibus antegressis opposita hæc est: *Qui I. non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulant in Christo Jesu, in iis non est condemnatio.*

Ubi nota, hinc falsitatis convinci, quicquid fuit antea objectum, scilicet permanendum in peccato, ut abundet gratia, peccandum esse, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratiâ, item legem esse peccatum & mortem. Nam si eorum est justitia, si à damnatione immunes sunt, qui in Christo Jesu vivunt & ambulant, non secundum carnem, sed spiritum: ergo vanissimum est, quod de licentiâ peccandi, quasi ex doctrinâ gratiæ justificationis emergente, opponitur.

Nil ergo condemnationis est in iis, qui sunt in Christo Jesu, (per fidem) *qui non secundum carnem ambulant*, (*ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα*) *sed secundum Spiritum*, (i.e. qui non carnis, sed Spiritus dominio reguntur. Nam secundum carnem esse, ambulare, & in carne esse, significat carnis obedire desideriis.)

G

Con-

II. Confirmatur duplici argumento, quorum unum sumitur à causâ damnationis sublatione, alterum à damnatorum & absolutorum conditione, vers. 5.

Prius tale est: Qui à lege peccati & mortis liberati sunt, in iis non est damnatio. At qui in Christo JESU sunt & ambulant, liberati sunt à lege peccati & mortis. Ergò in iis non est damnatio.

2. Assumptum his verbis asserit Paulus: *Lex enim spiritus vitæ in Christo JESU, liberavit me à lege peccati & mortis*, i.e. dictamen spiritûs, quò mente delector, liberavit me à tyrannide peccati, trahentis & allicientis carnem, supra cap. 7, 24. Et Spiritus vitæ JESU Christi, qui me in JESU Christo vivificat, exemit me à literâ occidente & damnante legis, 2. Corinth. 3, 6. 7. Igitur quam à peccato damnabili liber non sum, quâ carnalis sum, tamen à damnatione ipsâ liber sum, quia spiritualis sum, non sub lege constitutus damnante, sed sub gratiâ salvante in Christo JESU. Probat, quod dixit, à causâ efficiente & formali istius liberationis. *Nam*

3. *quod impossibile erat legi*, (ut vitâ mihi largiretur, ac non mortem inferret,) *in quo infirmabatur per carnem*, non per se, quia ad vitam erat data, supra cap. 7, 10. sed per carnem legi implendæ imparem imbecilla deprehenditur lex,) *DEUS* (præstitit) *Filium suum mittens in similitudine carnis peccatî* (carnis peccatricis formâ vestitum, quâquam ipse erat sine peccato. Verbum enim caro factum est, & similiter particeps factum carnis & sanguinis, ut reliqui fratres, tentatum per omnia, omnibusq; carnis peccatricis infirmitatibus circumdatum, demptò tamen peccatò; Johan. 1, 14. Hebr. 2, 14. 17. & 4, 15. Phil. 2, 7. Esâ. 53, 1. &c. non vestitum carne peccati, sed similitudine carnis peccati, pro nobis assumptum.)

4. *Et de peccatò* (*ἵνα ἀναγίῃς* misit Filium, i.e. pro peccato hostiam. Hostiæ enim pro peccato appellantur *ἵνα ἀναγίῃς*, Psalm. 40, 10. Levit. 5, 6. 7. 8. 9. 10. 11. Hebr. 10, 6. 8. Ideò Syrus vertit *לְכַפֵּר* propter peccatum, scil. expiandum,) *damnavit peccatum in carne* (nostrâ, quam Filius assumpserat.) *Ut justificatio*

(δικαι-

(δικαίωμα jus & iudicium) legis impleretur in nobis, (Lex enim damnat peccatum. Ea damnatio peccati perfecta est in carne nostrâ, à Filio DEI assumpta, Matth. 5, 17. Psal. 40, 10, 11. Et porro impletur in nobis, per imputationem obedientiæ Christi consummata, & nostræ similitudinem inchoatæ,) *non secundum carnem ambulantes, sed secundum Spiritum.* Sic igitur liberatis nulla est ultra damnatio.

Pergit probare eandem libertatem, ab adjunctis eorum, qui damnantur vel absolvuntur, hoc modo: In quibus est sensus mortis, & mera adversus DEUM inimicitia, in illis est damnatio. Contrâ, in quibus sensus vitæ & pacis cum DEO, illi à damnatione liberi. At qui secundum carnem ambulant, ii habent sensum mortis DEO inimicum. Qui autem secundum spiritum, habent sensum vitæ & pacis in DEO per Christum. Ergò in illis manet ira & damnatio, in his non.

Major tanquam per se nota omittitur. Minor ponitur his verbis:

Qui enim secundum carnem sunt (& ambulant,) quæ carnis sunt, sapiunt. Qui verò secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus, sentiunt. Nam prudentia (το φρόνημα, sensus & sapientia) carnis, mors est, (mortem sentit & adfert,) prudentia autem (sensus) spiritus, vita & pax (vitam pacemq; sentit & secum vehit.) Quoniam sapientia carnis inimicitia est in DEUM. Ratio: Legi enim DEI non subijcitur, nec enim potest. (Quicquid autem legi DEI, voluntatem ejus continenti repugnat, id DEO inimicum est. Omnis carnis sensus DEI legi repugnat, nec parere potest. Ergò omnis sensus carnis DEO inimicus est.) Qui autem in carne sunt (in potestate & dominio carnis,) DEO placere non possunt. (Qui autem in spiritu sunt, & ab eò reguntur, hi placent DEO propter Christum, ac propterea à damnatione exempti sunt.)

Exhortatio ad vitam spiritualem artificiosè subjungitur. III.

Nam cum argumentatio sic sonaret: Qui in Christo JESU secundum

cundum spiritum ambulant, in iis nihil est condemnationis. Vos in Christo Jesu secundum spiritum ambulatis. Ergo nihil est in vobis condemnationis. Apostolus assumptionem syllogismi ita deinceps tractat, ut exhortationis potius, quam simplicis affirmationis seu institutionis speciem induat. Hortatur enim, ut secundum spiritum ambulent, non secundum carnem. Rationem adhibet triplicem.

- Primam accersit à decore statûs. Quia enim Romani in spiritu sunt, siquidem verè Christiani, secundum spiritum etiam ambulabunt. Similiter argumentatur Galatis cap. 5, 25. *Vos autem, inquit, in carne non estis, (quanquam adhuc carnem geritis, seu in carne ambulatis, 2. Cor. 10, 3.) sed in spiritu.* Pater è regimine filiorum DEI propriò, tum præsentè, tum futurò. In quibuscunque enim Spiritus DEI habitat, illi non sunt in carne. In quibus autem non habitat, nec Christi sunt. Contrà, in quibus Christus, & Spiritus Christi habitant, illorum corpus quidem mortuum est, at spiritus vivit, dum in carne adhuc ambulant. Deposita verò caro etiam resuscitabitur mortua, eò quod Spiritus DEI illam inhabitavit. Ex quibus conficitur attineri Christianos aspectu statûs sui, ut non carni, sed spiritui indulgeant. *Si tamen, inquit, Spiritus DEI habitat in vobis.* (Habitat enim in omnibus verè Christianis.) *Si quis autem Spiritum Christi non habet, non est ejus.* (Nec novit eum, nec Dominum appellare potest, nec ex DEO est, 1. Cor. 12, 4. 1. Joh. 4, 13. *Si autem Christus est in vobis, (qui unum est cum DEO Patre & Spiritu suo, ob id ibidem est, ubi ipsi sunt, Joh. 14, 10, 11. 23, 26.) Corpus quidem mortuum est (morti obnoxium, corpus mortis, supra cap. 7, 24.) propter peccatum (inhabitans: Spiritus verò vita (est in vobis) propter justitiam, (quam adfert & operatur.) Quòd si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis: (quem supra dixit Spiritum Jesu Christi,) qui suscitavit Jesum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra (Imò, mortua) pro-*

propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. (1. Cor. 6, 14. 2. Cor. 4, 14. Nam utraqve communitio & corporis & Spiritus Christi, signacula nobis & pignora sunt certissimæ resurrectionis.) *Ergo, fratres, debitores sumus, non carni, ut secundum carnem vivamus,* (sed Spiritui, ut secundum eum vivamus, siquidem Christi esse & haberi volumus.)

Alteram rationem petit à consequentibus vitæ utriusque, vitæ scilicet, seu morte æternæ. *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini.* (Unde mortalia peccata dicuntur, quæ à renatis secundum carnis imperium viventibus committuntur, quia tunc extingvunt semen vitæ, quod habebant, & carnis mortua opera faciunt, regnôq; & vitæ DEI excidunt, 1. Cor. 6, 10. Ephes. 5, 5. 1. Joh. 3, 9. 10. 15. Apoc. 3, 1. 2.) *Si autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis* (in æternum. Unde venialia peccata dicuntur, renatorum carnalia desideria, quæ per spiritum in ipsis manentem impediuntur, ne in actus flagitiosos erumpant, Gal. 5, 21. 22.)

Tertiò argumentatur à proprio filiorum DEI, quod est agi spiritu, id quod probat à spiritus operationibus, iisq; antithesi servilis metus, & gradatione seu sorte eleganti illustratis. *Quicumque enim Spiritu DEI aguntur, ii sunt filii DEI.* (Qui malo spiritu aguntur, sunt filii Diaboli, Joh. 8, 43. 44.) *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem,* (ut olim timebant perniciem, iniquitatis sibi consci, & timent omnes pœnam mali, eôq; metu cruciantur, 1. Joh. 4, 18. Deut. 1, 21. & 20, 8. & 31, 6. 8. Jos. 8, 1. Jud. 7, 3. 2. Chron. 16, 17. & 32, 7. Psal. 91, 5. Esa. 54, 14. Hebr. 12, 19. 20.) *sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.* (2. Tim. 1, 7. Gal. 4, 6. eumq; tanquam patrem veneramus & diligimus, non ut horribilem & tortorem extimescimus, Esa. 57, 11. Jerem. 5, 22. 24. & 11, 3. & 10, 5. 6. & 32, 39.) *Qui filialis timor exponitur per σέβειται.* Joh. 4, 24. Job. 1, 9. Esa. 29, 13. Jonæ 1, 9.) *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro*

54 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

(intellectui & animæ nostræ,) *quòd simus filii DEI.* (commiscens DEI verbum fidei nostræ, Hebr. 4, 2. facit, ut statuamus nos esse
 17 DEI filios.) *Si autem filii, & heredes. Heredes quidem DEI, coheredes autem Christi,* (qui nos sibi fratres effecit, Hebr. 2, 12. Joh. 20, 17.)

IV. Nunc leni digressione divertit ad tradendam constantiam, quæ in afflictionibus præstetur. Etenim ad supremum spiritualis felicitatis gradum ascendens, interfert de industriâ conditionem glorificandorum istam, quod compati debeant Christo. *Si tamen compatimur,* inquit, *ut & conglorificemur.*

Propositio igitur est: Glorificandis cum Christo promptè & constanter patiendum est cum ipso.

Confirmationis argumenta sunt septem, valdè ponderosa, in quibus fontes sunt præstantissimarum & solidissimarum consolationum, quibuslibet in tentationibus valentium.

Primum à consequente gloriâ ductum, exornatur ab imparitate passionum & præmiorum. *Existimo enim,* inquit, (λογίζομαι) *rationando statuo) quòd non sint condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* (2. Cor. 4, 23, 24. Nam nec tempore, seu duratione, nec qualitate, nec quantitate conferri sunt idoneæ.)

Secundum petitur ab exemplo tùm passionum, tùm expectationum universæ creaturæ DEI, quam & unâ pati asserit vers. 20. & unâ præstari liberationem vers. 21. & unâ liberandam vers. 21. Et iterum passionem universalem gemitumq; confirmat, per Ἰπμουήν, vers. 22.

19 *Nam expectatio* (ἀποπαροδοκία, sublatò exercitòq; capite quæ sit præstolatio, Luc. 21, 28. Phil. 1, 20.) *creatura, revelationem filiorum DEI expectat. Vanitati enim creatura*
 20 *subjecta est* (peccato & corruptelæ) *non volens.* (Nam principio non erat maledicta terra, nec quicquam usquã mali, sed omnia valdè bona, Gen. 1, 2.) *sed propter eum, qui subjecit eam in spe*
 (li-

(liberationis. DEO enim parere omnia coguntur, qui creaturam vanitati per Salomonem, Eccles. 1. & 2. commemorata, subdidit veluti invitam.) *Quia & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis* (creatò cœlò novò terrâq; novâ, Esa. 65, 66. 2. Pet. 3. Apocal. 21.) *in libertatem gloriæ filiorum DEI*, (ut libere serviat gloriæ filiorum, non coacta serviat corruptioni & vanitati filiorum Diaboli, ipsiq; principibus aëreïs, qui *κοσμοκράτορες* appellantur, Ephes. 2, 6.) *Scimus enim, quòd omnis creatura*, (cœlum, terra, & quæ in eis) *congemit & parturit* (*συωδίνεν* comparturit) *usque nunc*. (Cœlum, terra, mare, Sol, Luna, stellæ, & aliæ creatura, tanquam gemunt DEO, & parturiunt quasi nobiscum, suam nostramq; à vanitate hâc mundanâ liberationem desiderantes. Non igitur nos tædere debet afflictionis, quorum illæ gloriâ anxie expetunt, desiderio admirabili, DEO faciori noto.)

Tertium argumentum sumit ab exemplo omnium spiritualium, qui & gemunt, & adoptionem, prout ea in corporibus quoque declaranda est, expectant intimè. *Non solùm autem illa* (creatura reliqua,) *sed & nos ipsi, primitias spiritûs habentes*, (cujus mesuram operamur opprimur, Apoc. 22, 1. Ezech. 47. Johan. 7, 38.) *& ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum* (manifestandam, 1. Joh. 3, 1. 2.) *expectantes, redemptionem corporis nostri*, (è corruptionis & vanitatis servitiò, supra cap. 7, 25. 2. Corinth. 5, 2. 4. Luc. 21, 28. Apocal. 21, 4. 1. Cor. 15, 42. 43. 44.)

Quartum capit à naturâ & conditione salutis præsentis, quippe in spe versantis. Qui enim spe salvati sunt, nondum universâ plenâq; salute sunt potiti, ideòq; expectare eam debent in patientia. Confirmatur ab adjectò spei propriò, quod est res invisibilis & ventura. *Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat?* (Si jam oculis præstò foret salus, non esset demum speranda.) *Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam*

ex-

exspectamus. (Hoc spei proprium, non commoveri adversis ad eam rejiciendam, sed ob magnitudinem futurorum bonorum, molesta quæq; intervenientia contemnere.)

Quintum petit ab adjutore infirmitatum, & in tribulationibus paraclero, qui est Spiritus Sanctus. Quorum enim infirmitatibus succurrit Spiritus Sanctus, precibusq; miscet intercessionem suam, illis constantia in afflictionibus præstanda est. Ratio est, quia DEUS novit illos Spiritus sui gemitus in cordibus piorum, eosq; certò certius exaudit. *Similiter autem* (sicut ipsi in nobis gemimus,) *Et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram,* (συναυλαυξήσεται τὰς ἀδυναμίας ἡμῶν, infirmitates nostras, quasi manu porrectâ sublevat.) *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus:* (infirmis carnis præpediti, Phil. I, 23, 24.) *Sed ipse Spiritus postulat pro nobis* (in cordibus nostris) *gemitibus inenarrabilibus,* (quos explicare nemo potest.) *Qui autem scrutatur corda,* (in quibus postulat Spiritus) *scit, quid desideret Spiritus. Quia secundum DEUM* (more divinò, & DEO digno) *postulat* (seu intercedit) *pro sanctis.*

Sextum argumentum prorsus insigne ducit à fine scopòq; omnium piis accidentium. Quibus enim omnia in bonum cooperantur, secundum propositum DEI, illis promptè & constanter cum Christo quidvis est subeundum. *Scimus autem, quod diligentibus DEUM omnia cooperantur in bonum.* (Nemini dubium est, DEUM amantibus sui omnia vertere bono, Genes. 50, 20. Psal. 119, 71. Ergò cum Christo quidvis subeundum) *illis, qui secundum propositum vocati sunt sancti.*

Septimum capit à societate & communione nostrâ cum Christo, cujus tanquam primogeniti fratris typo, tam passionem, quam gloriam, conformandi sumus. *Nam quos præscivit* (credituros) *bos Et prædestinavit, conformes fieri imaginis Filii sui:*
ut

ut sit ipse primogenitus in multis fratribus, (coheredibus, & similiter ipsi regnum per passiones adeptibus, Luc. 22, 29. Act. 14, 2.) *Quos autem predestinavit,* (secundum propositum illud) *Et quos vocavit, hos Et justificavit. Quos autem justificavit, illos Et glorificavit,* secundum illud propositum. Ex quibus gradibus inter se connexis patet, omnia secundum præscientiam DEI, & præscientiæ illius propositum dirigi, quæcunque obveniunt sanctis, DEUM diligentibus, atque hoc pacto eos Christo, primogenito fratri, assimilari.)

Hisce ita præmissis, quæ non tantum objectis sunt diluendis, sed & Christianis potenter secundum salutarem doctrinam exhortandisq; consolandisq;, subjungit conclusionem ejusdem generis & argumenti, quæ velut triumphare docet Christianos de omnibus sibi inimicis, DEOq; constanter adhærescere.

Sententia conclusionis est: Christiani certi sunt dilectionis DEI erga se in Christo IESU, nec quicquam mali extimescunt.

Ad eam probandam coarctantur argumenta, & interrogationibus ἀπαριθμήσει, contentionibus, aliisque figuris ac coloribus rhetoricis, mirifice exornantur. Generalis probatio hæc est: A quibus stat DEUS, illi dilectionis ejus gnari, hostes & hostilia omnia debent contemnere. A vocatis & electis stat DEUS. Ergo hostes hostiliaq; omnia debent contemnere. Antecedens tractat vers. 31. usque ad 37. Consequens reliquis.

Connexionem comparatione DEI & creaturarum approbat. Nam si ipse DEUS pro nobis est, quis quicquam audebit, aut si aufit, valebit adversum nos? *Quid ergo dicemus ad hæc? Si DEUS pro nobis, quis contra nos?* DEUM verò pro nobis facere, nosq; intimè diligere, ostendit ab effectis seu beneficiis, tum præteritis, tum præsentibus, tum futuris, primùm quidem patris, deinde etiã Filii.

Patris beneficium, quod jam præcessit, est traditio proprii Filii pro nobis. *Qui, inquit, proprio etiam Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non*

H *etiam*

etiam cum illo omnia nobis donavit? (donabit? χαρίσεται est in fonte. Qui omnium maximum dedit, quidni reliqua omnia, illo unico longè minora? Proprius enim DEI Filius longè omnibus creaturis major.)

Præsens beneficium est justificatio, quam nullius creaturæ seu
 33 accusatio, seu condemnatio infringet. *Quis accusabit* (ἐγκα-
 λήσει, crimen intendet) *adversus electos DEI? DEUS est,*
qui justificat, quis est qui condemnet?

Similiter Filii beneficia testantur, nihil nobis posse exitiale,
 34 contingere. *Christus enim Jesus est, qui mortuus est,*
imò qui & resurrexit, qui & est ad dexteram DEI,
qui etiam interpellat pro nobis. His beneficiis tum pragres-
 35 sis, tum adhuc durantibus, pergit colligere: *Quis nos separa-*
bit à charitate Christi? Et confirmat inductione omnium
 aliarum rerum. Nam de accusatione & condemnatione jam dixit,
 quæ sunt omnium gravissima mala, reliqua multò sunt leviora.
Num tribulatio nos separabit, an angustia? an fames?
an persecutio? an nuditas? an periculum? an gladius?

Hoc postremum, quia inter mala corporis extremum est, comprobat
 36 è Psal. 44, 23. *Sicut scriptum est: Quia propter te mor-*
tificamur totà die, estimati sumus sicut oves occisionis.

Consequentis assertio sequitur, cum ait? *Sed in his omni-*
 37 *bus superamus* (ὑπερνικῶμεν, excellenter vincimus) *propter*
eum, qui dilexit nos, q. d. DEUS nos intimè dilexit, eoq; amo-
 38 re pleni omnia illa mala diffamamus. *Certus sum enim, quia,*
neque mors, neque vita, (neq; bonum, neq; malum maximum)
neque Angeli, neque principatus, neque virtutes,
 (nulla potestas Diabolica, quantacunqve sit) *neque instantia,*
 39 (ἐνστάσις, præsentia) *neque futura: Neque altitudo, neque pro-*

profundum, (seu ingens sublimitas, seu profundissima miseria,) *neq; creatura alia* (complementum hoc est inductionis) *poterit nos separare à dilectione DEI* (quâ nos complectitur) *in Christo Jesu Domino nostro.*

Haftenus argumentorum, doctrinæ Justificationis oppositorum, dissolutio: Sequitur pars tertia Tractatus prioris de Fidei justitiâ, quæ speciatim demonstrat Apostolus de Judæis & gentibus, justitiâ & salutem utrosq; ex merâ DEI gratiâ per fidem, non per opera sua, obtinere.

CAPIT NONUM.

Dixerat Paulus cap. 1, 17. Evangelium Christi esse potentiam ad salutem omni credenti, Judæo primùm, deinde & Græco. Eam assertionem confirmavit generatim capitibus quinque, objectiones diluit cap. 6, 7, 8. Nunc capitibus tribus, nono, decimo, undecimo eandem specialius, de utroq; populo, Judaico & gentili, comprobat, refutans pariter, quæ sive à Judæis seu gentibus opponebantur veritati, aut opponi poterant.

Partes tractatus tres sunt. Prima est exordium seu insinuatio, inclusam habens propositionem. Secunda *ἐκ θεοῦ* seu expositio ipsa doctrinæ de salute & perditione Judæorum ac gentilium, quomodo illa neque veritati, neque justitiæ, neque misericordiæ DEI repugnet cap. 9. quæ causa cæcitatæ Judæorum cap. 10. & quomodo illâ gentes non abuti, sed tam ipsæ, quàm Judæi rectè uti debeant, cap. 11. Tertia est Epilogus, quò per exclamationem admirandam refert, quanta sit hujus doctrinæ profunditas & eminentia, cap. 11, 33. &c.

Principio, tanquam de re arduâ & Judæis ingrata dicturus, benevolentiam sibi amoremq; conciliat, testando dolorem suum de illorum cæcitate & perditione, pariterq; amorem in ipsos, quo cupiat suo maximo malo illorum salutem redimere, vers. 3. Denique prerogativas illorum concedendo, quas novem recenset ordine. Itaque sic ineipit, attentioni juxta ac benevolentia aptè: *Veritatem dico*

H 2

in

*in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente
conscientiâ meâ in Spiritu sancto, i. e. veritatem Christi lo-*

quor, non studeo decipere quenquam, invoco testem Spiritum San-
ctum super conscientiam meam, quæ mihi in conspectu & præsentia
ejus attestatur sanctæ veritatis studium. Sed cui rei tanta asseveratio?
Nimirum ut dolorem suum atque amorem erga Judæos reprobos, in-
fensissimos hostes suos, asserat. *Quoniam tristitia mihi ma-*

gna est, & continuus dolor cordi meo. Optabam

(ὄψαμαι, optârim) enim ego anathema esse à Domino
(sicut Christus factus est modicò tempore, Deut. 21, 23. Galat. 3, 13. pro
nobis, sic ipse execrandam mortem oppeterem, & velut anathema
suspenderer, atque excinderer de terrâ viventium) *pro fratribus*

meis, qui cognatio & obsequium & promissa. (Pravè, Le-
ge: qui sunt cognati mei secundum carnem, prout meliora exem-
plaria habent. Pro iis, inquam, luerem ego velut hostia, poenam, co-
rumq; anathema in me susciperem, si meâ morte expiari possent.
Anathema enim vel ad tempus, vel in æternum statuitur. Non autem
in æternum, sed ad tempus anathema fieri cupit Apostolus, confer-

Levit. 27, 29. Deuter. 13, 15. & 20, 17. Jos. 6, 7. 2. Sam. 21, 6.) Qui sunt

Israëlita, (hoc primum, quod ex Israëlë originem trahunt secun-
dum carnem) *quorum est adoptio* (id secundum, dicente DEO;
Ego ero DEUS tuus & seminis tui post te, Genes. 17, 7. 8.) *& gloria*

(ob DEUM inter ipsos habitantem, 1. Sam. 4, 22.) *& Testamenta,*

(Abrahamo primum, Genes. 11. 12. 15. 17. 22. dein toti populo sancita,
Exod. 15, 26. & 19, 5. 6. Id quartum privilegium.) *& legislatio,*

(νομοθεσία quâ omnes gentes antecedunt, Deut. 4, 6. 7. 8.) *& obse-*

quium, (ἡ λατρεία, cultus. Sextum privilegium, quod ipsi soli ve-

rum DEUM colunt, Psal. 76, 1. 2.) *& promissiones* (de Messîa, de
multiplicatione, de inhabitatione mundi, de propagatione legis
ipsorum, & alia præ gentibus cunctis promissa Judæis, Esâ. 2, 11. 60. Id

se-

septimum privilegium.) *Quorum patres* (Patriarchæ, Prophetæ, Reges, coram DEO & hominibus magni, Judaico omnes sanguine creti) *ex quibus est Christus* (nonum & præcipuum privilegium, ex ipsis Christum nasci.) *secundum carnem* (τὸ κατὰ σάρκα, quantum ad carnem, filius Abrahæ, Davidis, Mariæ, Matth. 1, 1.) *qui est super omnia DEUS benedictus in secula, Amen.* (Idem ille super omnia DEUS, ex Patre natus ante secula, ex Judæis ortus est secundum carnem, Mich. 5, 2. quò honore nullus eminentior.)

Propositio hisce verbis inclusa est: Judæi cognati mei secundum carnem sunt anathema à Christo magnam partem. Colligitur ex dolore Pauli, & quòd ipse pro iis anathema fieri cupiat, si possit.

Hanc propositionem ut explicet, refutat primum, quæ à Judæis objici poterant. Illi enim nequaquam admittēbant, se anathema esse à Mesia. Deinde confirmat commemoratione causarum, ob quas cæcitate percussī sint, cap. 9, 30. & cap. 10. toto. Tertio respondet ad quæstiones, quæ sive à gentibus, sive à Judæis in hæc materiã proferebantur, cap. 11, 1.

Confutatio tribus argumentis absolvitur.

Prima objectio est ab absurdo petita, & tacitè à Paulo præoccupatur. Si enim Israëlita, quorum sunt promissiones, testamenta & adoptio, prout ipse fœsus est, pereunt, excidere videtur veritas verborum DEI. Consequens est absurdum. Ergò antecedens, quod est Apostoli. Negat Paulus consequentiam hypotheseos, allatã distinctione inter Israëlitas secundum carnem, & secundum promissionem. In his, ait, confirmari adoptionem, qui prævisi, & ex præscitu electionis propositi sunt DEO, in illis verò non. Neque enim adoptionem & reliquas promissiones omnes, pendere à carnali propagatione, sed à divinã electione. Probat exemplis & dictis Scripturæ, de Abrahami & Isaac filii, vers. 7. 8. 9. & c. hæc modò: Si prærogativa illa promissionum, antea vers. 4. 5. commemorata, non sunt Ismaëlis & Esavi, sed quod secundum carnem ex Patriarchis orti sunt, ergò non carnali in propagatione fundantur, sed in divinã vocatione. Verum prius, ut patet exemplis & oraculis. Ergò & posterius: Ac proinde non excidit verbum DEI, etiã si non omnes Israëlita salventur.

62 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

Alioqui periisset etiam veritas promissionum, factarum Abrahamo & Isaaco, eò quòd non omnes eorum filii eas pariter sunt adepti. Sic planus erit contextus: *Non autem quòd exciderit verbum DEI*, (fieri nequìt, ut exciderit verbum DEI, testamentis & promissionibus comprehensum.) *Non enim omnes qui ex Israël, ii sunt Israëlita* (veri, Johan. 1, 48.) *Neque quia semen sunt Abrahæ, omnes filii.* (Filii enim Abrahæ, quorum DEUM se fore promisit DEUS, non nascuntur ex seminibus aut sanguinibus, aut voluntate viri, sed ex DEO, Joh. 1, 13.) *Sed in Isaac* (qui secundum promissionem natus est, Gal. 4, 23.) *vocabitur tibi semen.* (Gen. 21, 12.) *Hoc est, non qui filii carnis, hi filii DEI, sed qui filii promissionis* (eam fide accipientes) *astimantur in semine.* *Promissionis enim verbum hoc est:* (Gen. 18, 10. 14.) *secundum hoc tempus veniam, & erit Sara filius.* (Quare sicut non Ismaëlita gaudent iisdem prærogativis, quibus Isaaci posteri, ita nec Judæi carnales iisdem, quibus spirituales.)

Non solum autem (Abrahæ id filiis accidit, diversis matribus prognatis,) *sed & Rebecca, ex uno concubitu habens Isaac, patre nostrò,* (diversarum conditionum filios tulit.) *Quum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali,* (ne quis ex operibus pendere istam gratiam opinetur,) *ut secundum electionem propositum DEI maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei* (Rebecca, Gen. 25, 23, per Prophetam vel Angelum:) *Quia major serviet minori,* (primogenitus in posteris suis serviet minori natu. Sic, secundum electionem DEI, ad primogenituræ jus pervenit Jacobus præ Esavo. Nam electio non semper de prædestinatione ad vitam æternam, sed etiam ad aliam specialem gratiam usurpatur, quales supra vers. 4. 5. enumerata, ut Deut. 7, 6. 7. Psal. 135, 4. Eph. 20, 5.)

Sicut

Sicut scriptum est (Malach. 1, 2.) *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*, id est, Jacobi posteros dilexi, Edomitas odi, non quòd neminem eorum salvare velim, sed quòd eà gratià & dilectione dignari nolim, quã Jacobitas, quantumvis ex eòdem uterò prognatos. Edom enim Idumæos notare eò locò, ut aliàs sæpiùs, notius est quàm ut probari egeat. Illos verò non absolūtè reprobatos esse, testatur Scriptura, cum ait, DEUM velle omnes salvare, & reliquias Idumæorum in ipsum speraturas, Jerem. 49, 11. Obad. 1, 21. Marc. 3, 8. Odit autem illos DEUS præ Israëlitis, quia multis eos nominibus postponit, Num. 24, 18. Psal. 136, 2. Esa. 21, 11. & 34, 5. Jerem. 49, 7. Thren. 4, 22. Ezechiel. 25, 13. Amos 1, 11. Odisse enim sæpè significat ad spectu alterius aliquem parvifacere, Matth. 6, 24. Luc. 14, 26. & 16, 13. Johan. 12, 25. Ephes. 5, 29.)

Altera objectio similiter absurditatis sugillat Apostoli sententiam. Sequi enim ex eà videtur, injustum esse DEUM. Si enim secundum opera bona vel mala gratiam suam non distribuit, videtur esse injustus. Prius asseruit Apostolus vers. 12. de Jacobo & Esau. Ergò posterius negare haud poterit. Negatur autem iterum connexio majoris, eaq; negatio Scripturis stabilitur. Nam Mosi testatur DEUS, gratiam suam puram esse gratiam, nec tribui meritis, vers. 16. 17. & indurationem justitiæ & gloriæ DEI non esse contrariam, oraculum de Pharaone evincit, vers. 17. Misereatur ergò, cujus vult, quia pura est misericordia. Indurat, quem vult, quia pœna hæc non est injusta, prout in Pharaone est conspicuum, vers. 18. *Quid ergò dicemus? Nunquid iniquitas apud DEUM? Absit. Moysi enim dicit* (Exod. 33, 19.) *Miserebor, cujus miserebor, & misericordiam præstabo, cui misericordiam præstabo.* (Nemo autem accusari injustitiæ potest, qui puram misericordiam ductus, plusculum tribuit uni pro altero.) *Igitur non est volentis, neque currentis*, (cum nemo velle aut currere possit absque DEO,) *sed miserantis DEI. Dicit enim Scriptura Pharaoni* (contemptori DEI, Exod. 5, 2.) *Quia in hoc ipsum excitavi te* (Exod. 9, 16. הִנֵּנִי מְעַלְּמֶיךָ לְעַלְּמֶיךָ stare te feci, excitavi te ad regnandum, &

CON-

conservavi hætenus) *ut ostendam in te* (majestatis meæ despectore) *virtutem meam: & ut nomen meum annuncietur in universâ terrâ. Ergo cui vult, miseretur,* (pro speciali misericordiâ, nullius meritis debita) *& quem vult, indurat,* (pro justo judicio, occulto sapè, nunquam iniquo, ut nomen suum utroque decreto patefaciat.)

Sequitur tertia objectio, quâ ingens absurdum impingitur Apostolo, nimirum ex doctrinâ ejus nasci excusationem hominibus impiis, adimi verò DEO increpandi potestatem. Nam si DEUS quorundam miseretur, alios indurat pro voluntate suâ, non poterit de hominum impietate conqueri. Ratio est, quia voluntati ejus nemo restitit, sed quod voluit, factum est.

19 *Dices itaque mihi, quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis restitit?*

Reponit duo Apostolus. Primum objurgat ejusmodi argumentatores, tanquam importunos, ingratosq; judiciorum divinorum rimatores. Objurgationem istam evidenti simili illustrat. Etenim sicut multa facit figulus, quorum rationes & causas non intelligit lutum: sic multa DEUS, quæ non capit homo. *O homo, inquit, tu quis es, qui respondeas (ἀνταρρονωόυαρ, adversa loquaris) DEO? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quid me fecisti?* (Esa. 45, 9. & 64, 8. Jerem. 18, 6.) *An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honore, aliud verò in contumeliam,* (ex causis sibi notis, non plasmati?)

20 *Secundò distingvit inter tolerantiam & beneplacitum, inter voluntatem iræ & misericordiæ. Nam voluntas judicii & iræ est, quâ DEUS non facit, sed tolerat in multâ patientiâ vasa iniquitatis, aptata ad interitum. Voluntas misericordiæ, quâ præparat & vocat vasa misericordiæ, vers. 24. Qui autem tolerat quosdam in multa patientiâ, is rectè de iis conqueritur.*

21 *Confirmat tertio, dari vasa ejusmodi, tum misericordiæ gratuita,*

tuitæ, tum iræ justæ. Vasa misericordie dari ex gentibus, comprobat
 Hoseæ testimoniò, vers. 25. 26. Utriusq; generis vala dari ex Judæis, te-
 stimonio adstruit Esaiæ gemino, vers. 27. 28. 29. Prius testimonium ju-
 stam esse decisionem iræ, posterius puram misericordiam evincit. 22
Si autem DELLS volens ostendere iram (erga malos, qui
 alioquin nihil odit eorum, quæ fecit, Psalm. 145, 9. Sap. 2, 24. & 11, 24.)
& notam facere potentiam suam, (quam habet non mino-
 rem, quam sigulus in lutum, Sapient. 15, 7. Jerem. 18, 6. Esai. 64. 8.)
sustinuit in multa patientia vasa iræ, aptata ad interi-
tum. Et ut ostenderet divitias gloriae suæ in vasa mise- 23
ricordie (specialis) *quæ præparavit in gloriam,* (quæ non
 ab alio præparata, sustinuit patienter admodum, sed quæ ipse apta-
 vit, nonne meritò de iis conqueritur? nonne enim testiterunt vo-
 luntati ejus, quibus justè irascitur?) *Quos* (ad gloriam præparatos) 24
etiam vocavit, non solum ex Judæis, sed etiam ex gen-
tibus. Sicut in Hosea dicit (cap. 2, 23.) *vocabo non plebem* 25
meam, & non dilectam, dilectam (addit Vulgata ex 1. Petr.
 2, 10. & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.)
Et (Hos. 1, 10.) *erit in loco, ubi dictum est eis, non plebs* 26
mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. (Quæ certè purâ
 gratiâ dicuntur, nullis præcedentibus meritis. Similiter testatur Scri-
 ptura de Judæis.) *Esaias autem clamat pro Israël, si fue-* 27
rit numerus filiorum Israël tanquam arena maris,
(nihil juyabit multitudo) reliquæ salvæ sient. Verbum enim 28
consummans & abbrevians (Dominus) *in justitiâ,*
 (consummabit quidem in justitiâ, sed & abbreviabit propter electos,
 Matth. 24, 22.) *quia verbum breviatum* (λόγον συντέμνον.
 Hebraicè אֶתְּכֶם וְאֶתְּהָרָה consumptionem, eamq; abruptam, ne
 totum perdat.) *faciet Dominus in terra.* (Esai. 10, 22. 23.)
Et sicut prædixit Esaias (cap. 1, 9.) *Nisi Dominus Sa-* 29
I
baath

baath reliquisset nobis semen (electum,) sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha fuissetus (asimilati, *ωμοιωθήσεται*.) Quod ergo indurat, iusti iudicii est, quod miseretur, & semen relinquit, non merita misericordiae est.

Refutatis objectionibus, secundo jam loco transit ad confirmationem anathematis, Judaico populo imminentis, de quo principio admonuit.

Ejus confirmationis partes quatuor sunt: Propositio, Ratio, rationis Approbatio, & Conclusio.

Propositio bimembris est, agens tùm de Judais, tùm de gentibus.

30 *Quid igitur dicemus?* (objectionibus depulsis, quid asseverabimus de Judæorum gentiumq; salute ac perditione?) *Quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est,* (in Evangelio patefactam, ut supra dixi cap. 1, 17, 18.) *Israël verò sectando legem justitiæ, ad legem justitiæ non pervenit,* (ideóq; iniustitiã suã perit. Infrã cap. 10, 3.)

Ratio petitur à verã conditionis, quæ ad salutem requiritur, defectu, & falsã obtentu. *Quare? quia non ex fide* (Messiã,) *sed quasi ex operibus legis.* Illustrat simili prophetico, quod occurrit Psal. 118, 22. Esa. 8, 14. & 28, 16. *Offenderunt enim in lapidem offensionis,* (cui fide superædificari eos oportebat, tanquam angulari.) *Sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali* (incredulis, 1. Pet. 2, 6.) *Et omnis, qui credit in eum, non confundetur,* (qui autem perfidiã impigerit, volens adversus niti, confundetur & corruet.)

CAPUT

CAPUT DECIMUM.

Capite hęc decimō allatam rationem approbat, & confirmat. Uberius, duplici utens argumentō. Primum ducit ab insipienti Israēlitarum zelo, per quem impingunt in lapidem, cui erant superstruendi. Alterum à mediōrum salutis rejeccionē, vers. 14.

Utrumque firmat auctoritate Scripturę Propheticę, vers. 11. 12. 13. 16. 17.

Confirmationi huic pręmittit breve exordium, quō suum rursus erga Israēlitas amorem, deq; eorum conversione spem significat.

Fratres, voluntas quidem cordis mei, & obsecratio ad DEUM fit pro illis (ἡμεῖς τὰ ἰσραήλ, pro Israēle) *in salutem.*

(Neque enim DEUS præcisè & absolutè eos reprobavit, qui vult omnes salvos fieri, ideòq; pro omnibus orari, 1. Tim. 2. 14.) Concedit etiam illis zelum DEI, ob quem fit in eos affectu optimō, quū ipse eodē olim zelō laboraverit, ut narrat Act. 22. 3.

Testimonium enim perhibeo illis, quod emulationem DEI habent, (quod fervent amore DEI paterni.)

Cæterū illum zelum insipientem esse declarat, distinctione justitię DEI & hominum, Israēlitis nescia. Quam evincit, tum ex adventū Messię sine propriō, vers. 4. tum duplici Moysi testimonio, quō utramque justitiam descripsit vers. 5. 6. &c. tum auctoritate Scripturę propheticę, Esaia & Joëlis, quā Judæis pariter & Gręcis salus, sed in Christo utrisque promittitur, vers. 11. 12. 13.

Habent zelum DEI, sed non secundum scientiam.

(Fervent studiō & amore divini verbi, sed quod ipsi non intelligunt. Putant se cultum præstare DEO, quū ignorantes contumeliā eum afficiunt maximā, Johan. 15. 23.)

Ignorantes justitiam DEI, (quæ donatur & imputatur fidei in Christum, suprā cap. 1. 17. 18.)

& suam (τὴν ἰδίαν propriam) quærentes statuere, justitia DEI non sunt subjecti. (Erigenes suam operum justitiam, subicere se DEO nolunt, ut justitiam ejus, ex merā misericordiā provenientem, consequantur, suprā cap. 9. 31. 32.)

Finis enim legis Christus, (ad quem lex velut pædagogus ducit, concludens omnia

sub peccatum, ut ad Christum ire compellat, Gal. 3, 22. 24. Is legem implevit, factus $\tau\epsilon\lambda\epsilon\sigma$, complementum legis per obedientiam suam, ut accipitur $\tau\epsilon\lambda\epsilon\sigma$ 1. Tim. 1, 5. 1. Petr. 3, 8. Luc. 22, 37. & finis, ad quem ipsa lex collimat, Psal. 40, 10.) *ad justitiam omni credenti:* (Quem legis Christi q; adventus finem juxta ignorantes, fervidè contendunt de eò, quod nesciunt.)

- 5 *Moses enim* (quem maximi faciunt, pro nobis est,) *scribit justitiam, quæ ex lege est, quoniam qui fecerit homo, vivet in eâ.* ($\delta\tau\iota\ \delta\ \pi\omega\iota\eta\sigma\alpha\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\alpha\ \alpha\upsilon\theta\epsilon\omega\pi\epsilon\iota$, $\xi\iota\sigma\tau\alpha\iota\ \epsilon\upsilon\ \alpha\lambda\omicron\tau\ \alpha\iota\varsigma$, quod faciens ea homo, vivet in eis, Levit. 18, 5. Deut. 30, 20. & 32, 47. Ezech. 20, 11.)
- 6 *Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit: ne dixeris in corde tuò, quis ascendet in cælum?* (hoc est, ne desperes de salute, aut dicas, nemo potest in cælum ascendere, atque inde Christum deducere, qui nos alloquatur, ut promissum est Deuter. 18, 18. & salvet. (*Hoc enim est Christum cælo deducere*
- 7 *velle, quùm quis sic cum corde suo loquitur.*) *Aut quis descendet in abyssum, hoc est Christum à mortuis revocare,* (nimirum qui ex desperatione salutis ait, quis descendet in abyssum, & redibit, is Christum vult à mortuis reducere. Hoc autem nostrarum virium non est, imò omnes humanas vires supergreditur. Ergò nunquam verba salutis audiemus. Sed non ita dixeris, ait Moses Deuter. 30, 14.)
- 8 *Sed quid dicit Scriptura? Propè est verbum* (Messiæ salutiferum) *in ore tuò, & in corde tuò,* (ut audias & facias.) Illustrat ista commentariolò & epilyti divinà Apostolus, scribens: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus.* (Illud enim in ore cordeq; tuò est.)
- 9 *Quia si confitearis in ore tuò Dominum Jesum,* (de cælo missum Salvatorem) *& credideris in corde tuò, quòd Deus illum suscitavit à mortuis,* (& ex abysso reduxit) *salvus eris: Corde enim creditur ad justitiam,* ut in Christo Jesu iustificeris, non per opera, quæ
- tute

tute facis:) *ore autem fit confessio* (ὁμολογεῖται, scil. ὁ Κύριος Ἰησοῦς, fit confessio de IESU DOMINÒ & Salvatore, pro te mortuo & resuscitato) *ad salutem*, (cùm scilicet ex fide cordis confiteris DEO, & invocas ipsum, ut salutem à Christo partam tibi conferat, consequeris eam. Id quod Joëlis & Esaia testimonio adstruitur.) *Dicit enim Scriptura* (Esa. 28, 16.) *Omnis qui crediderit* 11
in illum, non confundetur (coram DEO in peccatis suis, sed justitiæ vestimento decorabitur, Esa. 61, 10.) *Non est enim distinctio* 12
Judæi & Græci. (ideò scriptum est, omnis qui credit.) *Nam idem Dominus omnium* (Iesus Christus) *dives in omnes, qui invocant eum. Omnis enim, qui invocaverit nomen Domini, salvabitur.* 13
 (Hæc oris confessio, ex fide loqui, & sic obtinere salutem, quemadmodum præscripsit Joël c. 3, 5. 6. tam de Sione & Jerosolyma, quam de aliis omnibus, quos Dominus advocavit.)

Alteram rationem & causam cæcitaris, perditionisq; Judæorum, facit mediocritatis salutis contemptum, sicut primam propriæ scientiæ justitiæq; fastum. Probat primum Sorite causarum & effectorum, inter se connexorum, unde patet, non nisi per illa media salutem seu Judæis seu gentibus contingere. Deinde subsumit, fidei obedientiam deesse plerisque; ut ut auditus verbi adsit, idq; Esaia dicto comprobatur vers. 16. 7. Sicut reliqua media omnibus Judæis Græcisq; suppetere Davidis & Moïsi adstruit sententiis, vers. 18. 19. Unde planum efficitur, culpam cæcitaris ac damnationis penes ipsos esse, cùm DEUS salutem eorum seridè velit ac precuret.

Quoniam igitur corde credens justificatur, & ore DEUM invocans salutem adipiscitur, subdit: *Quomodo ergò invocabunt,* 14
in quem non crediderunt? (Nemo enim invocatur, in quem non creditur.) *Aut quomodo credent ei, quem non audierunt?* (Fides enim ex auditu.) *Quomodo autem audient sine prædicante?* (Nemo audiet verbum, à nullo annunciatum.)

- 15 *Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur?* (Nemo prædicabit verbum DEI, nisi missus.) *Sicut scriptum est* (Esaï. 52,7. Nahum. 2,1.) *Quàm speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona,* (audire facientium salutem, dicentium Sioni, regnavit DEUS tuus. Legatis igitur opus est, qui non à seipsis, sed à Rege Zionis veniant, ab ipso, inquam, DEO, & bona ab illo nova annuncient.) *Sed non omnes obedierunt Evangelio,* (quò ad fidem incitabantur à DEO.) *Esaïas enim dicit: Domine quis credidit auditui nostro?* (auditioni à nobis acceptæ quis fidem habuit? q. d. nimium pauci, Esaï. 53, 1.) *Ergò fides ex auditu,* (quem faciunt Propheta & Apostoli;) *Auditus autem per verbum DEI,* (eloquentis & mittentis, Esa. 52,6. Populus meus cognoscet nomen meum, quia ego ipse sum, qui loquor. Ecce ego.)

Itaque hæc salutis via. DEUS loquitur. Evangelizantes justis verbum sibi commissum eloqui, veniunt & auditionem faciunt. Homines audiunt. Ex auditu credunt. Ex fide invocant. Invocantes salvantur.

- 18 Ubi ergò defectus? Apostolus per prolepsin sibi metipsi objicit, & respondet. *Sed dico? Nunquid non audiverunt* (omnes?) *Et quidem in omnem terram exiit sonus eorum,* (qui instar Canonis & regulæ est, cui conformandus totus mundus, unde in fonte est amussis, canon eorum, Psal. 19,5.) *Et in fines orbis terra verba eorum.* (cælorum spiritualium, à DEO conditorum, ad gloriam ejus enarrandam omnibus, ubicunqve loquela & sermones usurpantur, Psal. 19, 1.2.3.) *Sed dico, Nunquid Israël non cognovit? Primus Moses dicit: Ego ad emulationem vos adducam in non gente,* (Vulgata male legit gentem) *in gente insipiente in iram vos mittam.* (Tantum abest, ut non audierit Israël, ut primus scriptorum sacrorum Moses jam-

jam pridem dixerit, personituum ad gentes stultas verbum, in eisq; ad æmulationem fidei provocandos Judæos, Deuter. 32, 21.) *Esaïas* 20
autem audet (ἀποτλάει, præaudet) *Et dicit: Inventus sum à non quærentibus me,* (Ethnicis me ultrò ingessi, non quærentibus) *palàm apparui* (ἐμφανῆς ἐγενόμην) *iis, qui me non interrogabant,* (dixi, ecce ego, ecce ego, ad gentem, non vocatam nomine meò, Esa. 65, 1.)

Conclusio idipsum verbis Esaïæ repetit, quod cap. 9, 30. proposuit, gentes non sectantes justitiam, adeptas eam, Judæis quibus oblata erat, spernentibus eam, ideòq; justo judicio DEI in cæcitate suâ 21
desertis. Ad Israël enim dicit Esaïas pro DEO (cap. 65, 2.) *Totâ die expandi manus meas ad populum, non credentem Et contradicentem.* (Post cogitationes suas euntem, & insuper rebellem & reluctantem, quæ sunt duo vitia hæcenus exposita, zelus nempe fatuus, & incredulitas.)

CAPUT UNDECIMUM.

Tertia pars hujus de Judæis ac gentibus Tractatûs, Amplificatio dici meretur, quâ tres quæstiones, ad doctrinam antè traditam pertinentes, expedit Apostolus.

Prima est, an DEUS rejecerit populum suum? Altera, num ideò offenderint Judæi ad lapidè angularem, tantum ut caderent? vers. 11. Tertia, utrum simpliciter excisi sint Judæi, gentiles verò insitivæ arbori? vers. 19. Deinde subjicitur conclusio, vers. 33.

Porro rejectio populi DEI sequi videbatur ex antè dictis, præsertim è versibus ultimis, cap. 10. ubi ex Esaïâ producit testimonium, de gentium aggregatione ad DEUM, Judæorum verò rebellione & contumaciâ.

Negat Paulus, rejectum esse DEI populum; & negat, primùm, prolatâ instantiâ à suo te exemplo. Tum argumento à DEI præscientiâ, quæ falli non possit de populo suo, vers. 2. Tertiò, simili exemplo maximæ Judæorum corruptionis, in quâ tamen aliquos sibi servavit DEUS. Cujus similitudinâs *περίδοσις* est vers. 2, 3, 4. *ἀπὸδοσις* vers. 5. ejusq;

ejusq; ἀποδείχθη vers. 6. Deniq; concludit hoc quæsitum, distinguen-
do inter populum electum & reprobum, ex Esaiæ ac Davidis testimo-
niò, vers. 7. 8. 9.

- 1 Dico ergò, nunquid Deus repulit populum suum?
Absit. Nam & ego Israëlita sum, ex semine Abraham,
de tribu Benjamin. (Phil. 3, 5. 2. Cor. 11, 22. Si totum populum re-
2 jecisset, & ego reprobus forem, quod absit, 2. Cor. 13, 6.) Non repu-
lit DEUS plebem suam, quam præscivit (suam fore.)
An nescitis, in Elia quid dicit scriptura? Quæ admo-
3 dum interpellat Deum ad versum Israël (dicens:) Domi-
ne, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt,
(quibus à majoribus cultus es, ante constructum templum, 1. Reg. 18, 30.)
& ego relictus sum solus, & quærant animam meam.
(Nam regina juravit in meam perniciem, 1. Reg. 19, 2.) Sed quid
4 dicit illi divinum responsum? (1. Reg. 19, 18.) Reliqui mihi
septem millia virorum, qui non curvaverunt genua
5 ante Baal. Sic ergò & in hoc tempore reliquæ secun-
dum electionem gratiæ factæ, (eæq; multarum myriadum, in
6 Jesum Christum credentium, Act. 21, 20.) Si autem gratiâ, jam
non ex operibus. Alioquin gratia jam non est gratia.
(Si Israël populus DEI foret ex operibus, non foret amplius gratiâ.
Græcè: εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκ ἔτι ἐστὶ χάρις. ἐπεὶ τὸ ἔργον, οὐκ ἔτι ἐστὶ
ἔργον.) Si autem ex operibus, non est amplius gratia, alio-
quin opus non est amplius opus. (h. e. Si ex gratiâ, non ex ope-
ribus adoptio: si ex operibus, non ex gratiâ. Hæc enim duo se invi-
cem tollunt, Rom. 4, 3. 4. Gal. 3, 12. & 2, 16.)
Jam repetit superius dicta v. 30. cap. 9. eaq; vetustis oraculis firmat.
7. Quid ergò? quod quærebat Israël, hoc non est conse-
cutus, (justitiam scilicet ex lege, atq; ex eâ salutem) electio au-
tem

tem (plebs electa) *consecuta est veram justitiam, ceteri*
verò excacati sunt. (Rejecit ergò DEUS, quos non elegit: non
 elegit autem, qui quærebant in lege justificari, Christumq; detesta-
 bantur, quemadmodum Esaias cap. 6, 9. & 29, 10. attestatur.)
Sicut scriptum est: Dedit illis DEUS Spiritum com-
punctionis, (κατανοήσεως LXX. verterunt, ut retinet Paulus. He-
 braicè כַּחַשׁוּת, soporis, quò mens planè prosternitur, sicut stupo-
 re etiam percelligitur animus, ut Danielis cap. 8, 18. & 10, 9. Theodotion
 vertit, spiritum *ἐκστασεως*. Aquila *καταφρονας*. Esa. 51, 17. 22. Psal. 60, 3.
 est כַּחַשׁוּת כַּחַשׁוּת כַּחַשׁוּת calix convulsionis, consternationis, ubi itidem
 habent LXX. *ποτήριον κατανοήσεως*.) *oculos ut non videant,*
aures ut non audiant, usque in hodiernum diem.
 (Matth. 13, 14. Joh. 12, 40. Act. 28, 20.) *Et David dicit* (Psal. 69, 24.)
fiat mensa eorum (ex quâ refectioem aliam quærun, quàm de-
 bebant, volentes sacrificiis sepascere, non cor gratiâ firmare, Hebr.
 13, 9. 10. Mensa enim dicitur altare Mal. 1, 7. 12. itemq; panum sacro-
 rum repositorium, Exod. 25, 23. Unde transfertur ad repositorium spi-
 ritualis refectioem, ex verbo & Sacramentis, Prov. 9, 2. Psalm. 23, 6.)
Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem,
& in scandalum, & in retributionem illis, (quòd mihi fel
 dederunt in escam, & propinaverunt in siti meâ acetum, convertatur
 illis in perniciem, ex quacunque re salutem haurire poterant.)
obscurentur oculi eorum, ne videant (spiritualiter,) *& dor-*
sum eorū semper incurva, (lumbos eorum semper nutare fac,
 perpetuis oneribus servitiisq; premuntor.)

Altera quæstio, num ideo offenderint, ut caderent Judæi, iti-
 dem negatur, sed aliud subesse Dei consilium ostenditur, ut nimirum
 hâc occasione gentes illuminentur, ipsiq; Judæi ad æmulationem
 provocentur. Quæ responsio expolitur & explicatur tam Judæis,
 quàm gentibus. Judæis quidem, ut æmulentur gentes jam conversas,
 vers. 13. 14. 15. Gentibus verò, ne gloriantur adversus Judæos, quorum

K radici

radici ipsæ sunt insitæ. Et exornatur similitudine hortensi arborum, & domesticâ seu sacrificiali libationum, vers. 16. 17. 18.

11 *Dico ergò, nunquid offenderunt, ut caderent?*

(An nihil aliud spectat Deus hoc suo in Judæos judicio, quàm lapsum illorum ac perniciem?) *Abfit. Sed illorum delicto* (ὁφθαλμῶ-
μας, offensione) *salus est vel contigit gentibus,* (dum Apo-
stoli & Evangelizantes alii ab ipsis expelluntur ad gentes, eisq; tantò
citius & opulentiùs offertur regnum cœleste, Act. 7. 8. 9. 13.)

ut illos æmulentur. (εἰς τὸ ὀφθαλῶσαι αὐτοὺς, ut illos, Judæos
puta, ad æmulationem incitet, sicut mox addit vers. 14. εἰπὼς ὀφθα-
λῶσω μετὰ τὴν σάρκα. Non igitur absolutè reprobati sunt Judæi,
qui impegerunt in lapidem angularem, sed ut fidelium Ethnicorum

12 exemplo commoti resurgant.) *Quod si delictum illorum di-
vitiæ sunt mundi, & diminutio eorum divitiæ gentium,
quantiù magis plenitudo eorum?* (quantiù plus conferrent
mundo ad salutem, si omnes crederent?)

13 Sequitur applicatio responsionis ad Romanos: *Vobis enim
dico gentibus, quandoquidem ego sum gentium Apo-
stolus* (Act. 22, 21. Gal. 2, 9.) *ministerium meum honorificabo,*
(ex fine illo præclaro, quod ad Judæorum quoque salutem faciat.)

14 *Si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam*
(cognatos meos juxta carnem, suprâ cap. 9, 2.) *& salvos faciam*

15 *aliquos ex illis* (Evangelii prædicatione.) *Si enim amisio eo-
rum reconciliatio est mundi,* (si ex abjectione eorum salus
mundi provenit, ut dixi vers. 11. 12.) *quæ assumptio* (ex abjectis)
nisi vita ex mortuis? (perinde est, ac si ex mortuis cuiquam vi-
ta obtingeret, quando gentibus dico ex Judæorum abjectione recon-
ciliationem contigisse. Quare si Judæi vivi forent per fidem, multò
major exinde vita gentibus accederet.)

Jam ulterius monet Romanorum fideles è gentibus, ut benè de
Judæ-

Judæis sperent, minimeq; adversus illos insolecant. *Quod si de-* 26
libatio sancta est, (ἡ ἀπαρχή, libatio pro primitiis Deo oblata)
Et massa: Et si radix sancta, Et rami. (Si è familiâ He-
 bræorum tam præclaræ primitiæ Patrum & Prophetarum Deo credi-
 derunt, non rejecit Deus totum populum, aut pollutum judicavit,
 ut salus eis contingere nequeat.) *Quod si aliqui ex ramis fra-* 27
cti sunt, tu autem cum oleaster es, insertus es in illis,
Et socius radice & pinguedinis olivæ factus es; (parti-
 ceptus spiritus & vitæ, quæ in Christo est, & sanctis Prophetis atq; Apo-
 stolis Hebræis;) *noli gloriari adversus ramos: quod si glo-* 28
riaris, non tu radicem portas, sed radix te. (Major est ra-
 dicis gloria & firmitudo, quàm tua, ut illi potiùs gloriam reddere te-
 nearis, quàm tibi met tribuere.)

Tertia quæstio est, An simpliciter excisi sint è Christi corpore,
 Judæi, ut gentes inserantur? Negat Paulus, & per infidelitatem exci-
 sos Judæos, gentes verò per fidem insitas declarat, ac proinde stanti
 nequaqvam intumescendum in jacentem, sed timendum potiùs.

Confirmat responsionem, argumentando primùm à majori ad
 minus. Si enim Deus ramis secundùm naturam non pepercit, mul-
 tò minùs silvestribus parceret, vers. 21. Accommodat simile vers. 22. Se-
 cundò à minori ad majus, ubi præcedit *περὶ τῶν ἀπόδοσιν*. Si silve-
 stres rami sunt insiti in oleam, multò magis proprii in propriam
 oleam inferentur, si ab infidelitate discedant, vers. 22. 23. Tertiò à na-
 turâ & ratione consilii divini circa Judæos & gentes. Non enim
 omnes Israëlita excoecati sunt, sed pars tantummodò, quàm suppleant
 gentes, & sic totus DEI Israël salvatur, vers. 25. Firmat, partim autori-
 tate Scripturæ veteris, vers. 26. 27. partim DEI erga Judæos affectu pro-
 pter Patres, vers. 28. Quartò ab immutabilitate donorum & vocatio-
 num DEI. Si enim DEUM beneficentiæ suæ non pœnitet, qv̄i in Patri-
 bus Judæos vocavit; nequaqvam simpliciter omnes rejecit, vers. 29.
 Quintò, ab universali & indifferenti DEI misericordiâ, tam erga Ju-
 dæos olim, & nunc Gentiles, quàm vicissim erga eosdem Judæos de-
 monstrandâ, cum placuerit, vers. 30. 31. 32. Sicut enim conclusio ad in-

- 19 fidelitatem generalis, sic & misericordia generalis. *Dices ergò, fracti sunt rami, ut ego inserar,* (h.e. excisi sunt ideò Judæi, ut ego gentilis substituerer.)
- 20 *Benè. Propter incredulitatem fracti sunt,* (non absolute) *tu autem fide stas. Noli altum sapere, sed time.*
- 21 *Si enim DEUS naturalibus ramis* (qui secundum naturam orti erant ex Patriarchis & Prophetis, & Christo cognati secundum carnem) *non pepercit, ne fortè nee tibi parcat* (propter eandem incredulitatem,) *vide ergò bonitatem & severitatem DEI: in eos quidem qui ceciderunt, severitatem,*
- 22 *in te autem bonitatem DEI, si permanseris in bonitate* (per fidem) *alioguin & tu excideris.* (Ergò & Romana Ecclesia, cui hæc scribuntur, potuit deficere.)
- 23 *Sed & illi, si non permanserint in incredulitate,* (sed emulatione gentium crediderint,) *inserentur. Potens est enim DEUS rursus inferre illos.*
- 24 *Nam si tu ex naturali excisus oleastrò* (ex agresti & ferà gentilitate traductus) *& contra naturam insertus es in bonam olivam* (καλλιέλαιον) *quantò magis ii, qui secundum naturam* (prognati sunt è sanctis parentibus) *inserentur sua oliva?* (imbuentur fide patrum suorum?)
- 25 *Nolo enim vos ignorare fratres hoc mysterium, ut non sitis vobis ipsis sapientes* (somniales Ecclesiam Romanam non posse deficere,) *quod cecitas ex parte contigit Israël, donec plenitudo gentium intraret,* (ἄχρις & τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσελθῆ, dum plenitudo gentium intret. ἄχρις & nonnunquam significat dum, ut Hebr. 3, 13. ἄχρις & τὸ σήμερον καλεῖται, dum hodiè vocatur. Sensus est: non omnibus Israëlitis cecitas obtigit, sed catenus tantum parti alicui, quatenus ea gentium asfumento
- supple-

suppletur. Πλήρωμα enim notat etiam supplementum, Matth. 9, 16.
 Marc. 2, 21. quem hic sensum obtinere, collatio vers. 19. & contextus
 arguit, de gentium substitutione in locum lapsorum Judæorum a-
 gens.) *Et sic* (supplentibus excæcatorum locum gentibus) *totus* 26
Israël (non carnis, qui nunquam, sed præscitus à DEO, i.e. DEI Is-
 raël, Gal. 6, 16.) *salvabitur. Sicut scriptum est* (Esai. 59, 20.)
veniet ex Sion (& Sioni) Redemptor, & avertet impieta-
tes à Jacob (& timebunt ab Occidente nomen Domini, & ab or-
 tu Solis gloriam ejus.) *Et hoc illis à me testamentum* (Spi- 27
 ritus meus, qui est in te, ô Redemptor Sionis, & verba mea, quæ po-
 sui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore feminis tui, dixit
 Dominus, ex nunc & usque in seculum,) *cùm abstulero pecca-*
ta eorum, (per Redemptorem misum, sicut etiam promisi Esai.
 53, 40. & 47, 11.) *Secundùm Evangelium quidem inimici* 28
propter vos; (Judæi excæcati, quòd gentibus Evangelium annun-
 ciari vident, inimici sunt DEI, infensantes legatos ejus.) *Secun-*
dùm electionem autem charissimi propter Patres.
 (Propter Patres à DEO electos, amat quoque filios eorum, modo gra-
 tiam oblatam pertinaciter recusare desinant.) *Sine pœnitentiâ* 29
enim sunt dona & vocatio DEI. (Non pœniter DEUM do-
 norum suorum, quæ Judæis contulit, nec vocationis istius, quæ
 omnes ad regnum cœlorum vocavit. Ipse fidelis manet, seipsum ne-
 gare non potest, 2. Tim. 2, 13. Num. 23, 19.) *Sicut enim aliquando* 30
& vos non credidistis DEO, nunc autem misericor-
diam consecuti estis propter incredulitatem illorum,
 (τῆ ἰσχυρῆ ἀπειθείᾳ in illorum infidelitate, dum ipsi infideles ma-
 nent, ut supra vers. 11.) *Ita & isti* (Judæi ἀπιστοῦντες) *nunc non* 31
crediderunt in vestram misericordiam (τῆ ὑμετέρας ἐλέει,
 vestrâ, quæ vobis præstatur, misericordiâ) *ut & ipsi misericor-*
diam

32 *diam consequantur*, (ut quum misericordiam, quã vos fruiimini, susceperint, & ipsi eadem fide donentur.) *Conclufit enim Deus omnia* (τὰς πάντας omnes, & Judæos & gentes) *in incredulitatem*, (omnes infideles sunt, quotquot vivunt, homines, naturã filii iræ, conclusi sub peccatum & incredulitatem, justo DEI judicio. Ephes. 2, 3. Gal. 3, 2. Psal. 14, 53.) *ut omnium misereatur*, (omnes merã misericordiã fidem & salutem consequantur.)

33 Explicatã doctrinã de admirando DEI consilio, circa Judæorum gentiumquẽ salutem, prorumpit in exclamationem epilogisticã, Paulus, quã confitetur, immensas esse divitias, profundamq; sapientiam & cognitionem DEI. *O*, inquit, *altitudo divitiarum, & sapientiæ & cognitionis DEI!* q. d. tam inexhaustæ sunt divitiarum bonitatis, tamq; profunda consilia DEI, ut nemo illam abyssum penetrare possit vel audeat. Nihil cuiquam debet, nec licet ei dicere, *Quid facis?*

Probat primò de sapientiã & cognitione DEI, per interrogationes ἐκφωνητικὰς. *Quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus?* (quæ non revelavit hominibus, ut cur Esavo Jacobum, Isaacum Ismaëli anteferat, cur olim Judæis tantam gratiam præ gentibus, nunc gentibus præ Judæis quamplurimis largiatur. Et quæ revelavit judicia, quantum reconditi sensus habent, quem nemo satis comprehendit?) *& inpervestigabiles viæ ejus*, (Esa. 55, 8. 9. Psalm. 147, 5. Sirach. 42, 17. 18. si naturales, Job. 11, 7. & 36, 6. & 9, 10. Esa. 40, 28. quantum magis cœlestes? Sapient. 9, 16. 17. Job. 5, 9. 10. Johan. 3, 12. 13.)

34 *Quis enim cognovit sensum Domini?* (nisi quantum ipse revelavit, Esa. 40, 13. 14. 1. Cor. 2, 16. Sap. 9, 13.) *aut quis consiliarius ejus fuit?* (Solutus enim Christus & Spiritus cum Patre, qui tres unum sunt, consilium statuerunt de omnibus ante secula, nemo DEO consiliarius, solus ipse omnia ab æterno constituit ac decernit, Esa. 9, 6. Proverb. 8, 14. 22. Esa. 40, 13. & 46, 10. Psal. 33, 6. 11.)

Secundò probat de divitiis, inexhaustam esse earum profunditatem, quippe quas à nullo habet Deus, sed omnes ab ipso in omnes
ema-

emanant. *Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* 35
 (Job. 41, 2.) *Quoniam ex ipso* (Patre,) *per ipsum* (Filium, Joh.
 1, 3. Col. 1, 16. 17.) *& in ipso* (Spiritu Sancto, Psal. 33, 6. Sap. 1, 7.) *omnia.*
Ipsi gloria (uni) *in secula. Amen.* 36

CAPUT DUODECIMUM.

DE SECUNDA PARTE DOCTRINÆ APOSTOLICÆ,
 QUOD FIDES PER OPERA PIETATIS ET DILECTIONIS
 EXERCENDA SIT.

Postquam singulari diligentia explicavit Paulus, justificari hominem gratis fide Evangelii JESU CHRISTI, absque operibus, progreditur nunc ad docendum, quam præclaros fides electorum, justificatorumque; fructus pariat, secundum legem & mandata DEI, quamque; DEO & proximo placere unice studeat.

Partes hujus Tractatus tres sunt, Exordium, cap. 12, 1, 2. Expositio doctrinæ, à cap. 12, 3, usque ad cap. 15, 13. & pro Epilogo votum, ut DEUS impleat in credentibus, quod præscripsit, cap. 15, 13.

Exordium inclusam habet Propositionem, & ad faciendam attentionem accommodatum est, itemque; benevolentiam. Utrique; enim rei servit obtestatio per miserationes DEI, & solemnis illa commendatio cultus, quem requirit, dum eum vocat rationalem, quo ipsa corpora DEO in hostiam vivam, sanctam & spiritualem consecrantur.

Propositio in Exordio latens effertur per ἄρσιν καὶ θεσιν. Negat enim & removet figuram & cursum hujus seculi, contraque; asserit & ponit cursum veri Christianismi, qui est transformari renovatione mentis suæ, & probare, quæ sit bona, accepta & perfecta voluntas DEI.

Ἐκθεσις seu enarratio propositionis bimembris est. Primo membrò explicat voluntatem DEI generaliter, de officiis ipsi, proximoque; debitis, cap. 12, 3. usque ad 13.

Deinde regulas tradit speciales de officiis, ad certas hominum classes vitæque; ordines pertinentibus, à vers. 13. cap. 12. usque ad cap. 15, 13. *Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam DEI,*

DEI, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem
(non mortuam, ut olim vitulos & hircos) *sanctam* (in spiritu)

DEO placentem (hoc enim sacrificio verè delectatur DEUS, si quis ei seipsum offerat) *rationabile obsequium vestrum.*

(τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, rationalem cultum vestrum, quò intelligenter DEUS colitur, non brutum in modum per bruti sanguinis effusionem, absqve fide & spiritali cordis motu, Esa. 1, 10. & 58, 5. Amos 5, 21. 22. Mich. 6, 7. 8. Psal. 50, 16. 17. 18. Jerem. 11, 15. Esa. 66, 3. Hof. 6, 6. & 14, 3. Mal. 1, 10. 11. Psal. 51, 19. & 69, 3. 32.) *Et nolite conformari*

huic seculo, (in cupiditatibus carnis, oculorum, & fastu vitæ, 1. Johan. 2, 15. 16.) *sed reformamini* (μεταμορφῶσθαι, transformamini, τῇ ἀνακαινώσει, renovatione) *in novitate sensus vestri,* (sicut renati estis, ita renovatione mentis transformamini quotidiè in imaginem Christi, non imitantes figuram mundi, 2. Corinth. 3, 18.) *ut probetis, quæ sit voluntas bona, & beneplacens, & perfecta,* (ut dijudicetis, & dijudicando experiamini, quæ sit bona DEI voluntas, quæ delectatur, quæquæ perfectionem à vobis requirat, & vos præstare possitis maximam, Phil. 1, 10. Ephes. 5, 10.)

II. Enarrando hæc summam officiorum, collocat regulas quasdam generales primo loco, quibus explicat, partim doctrinam gratuitam de vero perfectoquæ; usu donorum DEI, partim de officiis communibus, tum erga DEUM, tum etiam proximum.

Primum, in usu donorum DEI docet. cavendam superbiam, colendamquæ; modestiam, vers. 3. & charitatem, vers. 4. Quodquæ; dicit, exornat juxta & confirmat elegantissimo simili corporis ac membrorum humanorum, vers. 4. 5.

Deinde regulas præscribit, secundum quas dona administranda sint ad voluntatem DEI, & utilitatem proximi, videlicet 1. Prophetia. 2. Ministerium. 3. Doctrina. 4. Exhortatio. 5. Communicatio bonorum seculi. 6. Gubernatio aliorum. 7. Eleemosynarum dilargitio. *Dico enim per gratiam, quæ data est mihi,*

omnibus qui sunt inter vos, (παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, cuilibet

ve.

vestrum) non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, (μη υπερφρονειν, παρ ο dei φρονειν, αλλα φρονειν εις το σωφρονειν, elegans agnominatio & commutatio) unicuique sicut DEUS divisit mensuram fidei, (ex qua reliqua manant dona.) Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: Ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. (1. Cor. 12, 12. & c. Eph. 4, 4. 12. 16. 25. Col. 2, 19.) Habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differentes: sive prophetiam, (donum oracula DEI eloqvendi & explicandi) secundum rationem fidei (κατα την αναλογιαν της πιστεως, secundum proportionem fidei, uno antecellente alterum in dono istoc, sic tamen ut omnis prophetia sit fidei unius, nec a communi fide dissentiat,) sive ministerium (publicum) in ministrando (donum habemus, ut reliquis membris inserviamus,) sive qui docet, in doctrina (donum habet, quod exerceat docendo alios, quod nesciunt.) Qui exhortatur in exhortando, (ut faciant homines, quod sciunt.) qui tribuit (μετ' διδδς, communicat bona secularia, ut dives, vel administrator publici ararii) in simplicitate (intentionis, ne gloriam vanam aut lucrum inde captet, Matth. 6, 22. 2. Cor. 8, 2. & 9, 11. 13. Eph. 6, 5.) qui praest (ut gubernatores & seniores, 1. Cor. 6, 5. & 12, 28.) in sollicitudine, (studio & diligentia.) qui miseretur (pascendo esurientem, vestiendo nudum, &c.) in hilaritate. (hilarem enim datorem diligit DEUS, 2. Cor. 9, 7.)

Secundo, doctrina de officiis communibus constat regulis generalibus, duum generum. Quaedam enim continent officia erga proximum, vers. 9. 10. 11. quaedam erga DEUM, vers. 11. 12.

Nam proximo debetur primum dilectio, quam describit a proprietatibus & studiis suis, quod oportet eam esse sine dolo, adhaerescere bono, odisse malum, fraterno paternoque affectui assimilari,

L

vers.

82 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

vers.9.10. Deinde debetur ei honor, vers.10. Tertiò diligentia in officio, vers.11.

DEO ipsi debetur primùm fervor spiritus, tum servitium opportunum. Tertiò spei læticia. Quartò in afflictione patientia. Quintò in precibus perseverantia, vers.12.

- 9 *Dilectio sine simulatione* (ἀνυπόκριτος) esto (1. Tim. 1,5. 1. Joh. 3,18.) *odientes* (ἀποσυγγέντες, detestantes) *malum*, *adherentes bono*, (neque enim dilectio malum laudare aut probare, sed potius detestari debet, contra verò bono adhærescere, Proverb. 27,5.6.)
- 10 *Charitatem fraternitatis invicem diligentes* (τῇ Φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους Φιλόστοργοι, fraternâ charitate inter vos naturali affectu amantes, ut patres fratresq; solent invicem. Beza vertit : Fraternâ charitate alii ad alios amandos propensi.)
- 11 *Honore invicem prævenientes. Sollicitudine non pigri.* (Proverb. 23,29. & 24,11.30. & 28,19. & 12,11.)

Hisce officiis colitote proximum. *Erga DEUM estote spiritu ferventes* (non frigidi, nec tepidi, Apoc. 3,15.16.19. Act. 18,25. 2. Corinth. 7, 11. & 11,2. Galat. 4, 18.) *Domino servientes.* Sic & Chrysostomus legit & Complutensis Codex, cum vulgato Interprete & Bezâ. (Pleraque tamen exemplaria Græca legunt, τῷ καιρῷ δαλέοντες, tempori servientes, eaq; lectio probior. Significat, fervendum quidem spiritu coram DEO, sed sic tamen ei serviendum, ut temporis ratio habeatur. Nam fervor non omni tempore exercetur, 2. Tim. 2,24.25. Origenes, Ambrosius, Hieronymus, jam suis seculis geminæ hîc lectionis meminerunt. Erasmo etiam magis ardet, tempori servientes.) *Spe gaudentes* (spe divini auxilii futurâq; gloriâ, Phil. 4,4. 1. Thes. 5,16. suprâ cap. 5,2.3.) *In tribulatione patientes.* (Matth. 10,22. & 24,13. 2. Tim. 2,12. Hebr. 12,7. Jacob. 1,12. & 5,11. Luc. 21,19. Hebr. 10,36. 2. Petr. 1, 6. Apocal. 13, 10.) *Orationi instantes.* (Luc. 18,1. 1. Thes. 5,17.)

DE OFFICIIS SPECIALIBUS.

AD regulas officiorum specialium quod attinet, ea secundùm objecta

jecta digeruntur. Et enim primò describuntur officia erga egenos, tum quosvis, tum peregrinos & exules, vers. 13.

Deinde erga inimicos, per *θέσω ἡγὶ ἀγῶν*, vers. 14.

Tertiò, erga familiares, vers. 15, 16.

Quartò, erga maleficos & injuriarum auctores, vers. 17. &c.

Quintò, erga magistratus, cap. 13, 1. &c.

Sextò, erga infirmos, cap. 14, 1. &c.

Septimò, erga scandali capaces, cap. 14, 13.

Egenis hæc præstari jubet: *Necessitatibus sanctorum* 1.

communicantes. (estote, Frangentes esurienti panem, benefa-

cientes omnibus, maximè domesticis fidei, Gal. 6, 10. Esa. 58, 7. Matth.

25, 35. Erasmus: Necessitates dixit, non delicias. Nec tamen est

ἀνάγκη, sed *χρεία*, ne quis putet, non nisi in extremâ necessitate

subveniendum proximo.) *Hospitalitatem sectantes*. (Hebr.

13, 2. 1. Petr. 4, 9.)

Inimicis, ait, benedicendum, non diras imprecandum. II.

Benedicite persequentibus vos, benedicite, & nolite 14

maledicere. (Matth. 5, 44. Luc. 6, 28. 1. Petr. 2, 23. & 3, 9. nisi si quem

videatis peccare peccatum ad mortem, 1. Joh. 5, 16. Psal. 55, 16. & 109,

6, 7. &c.)

Cum familiaribus colenda primùm affectionum similitudo,

sicut ait: *Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus*. 15

(Luc. 4, 58. & 15, 6, 9. 1. Cor. 12, 26. Phil. 2, 17, 18. Hebr. 13, 3. Sirach. 7, 38, 39.)

Deinde studiorum & voluntatum conjunctio, quemadmodum ait,

idipsum invicem sentientes (1. Petr. 3, 8. infra cap. 15, 5. 2. Cor. 16

13, 11. Gal. 5, 10. Phil. 2, 2. & 3, 16.) Tertiò modestia tenenda, superbia

& *φιλαυτία* vitanda. *Non alta sapientes, sed humilibus*

consentientes (*συναπαγόμφοι*, simul deducti ad affectus inferio-

rum. Syrus: Adhærescite, seu adjungite vos depressis, dolore affectis.)

nolite esse prudentes apud vosmetipsos. (Prov. 3, 7. Esa. 5, 21.

Prov. 25, 6, 7. & 26, 12. Sirach. 3, 19, 20.)

Porro improbis & injuriis primùm vetat referre malum; tuen-

dam verò præcipit honestatem, sicut in omnes, sic ad illos. Tum pa-

cis suppeditanda media, quantum in nobis est situm. Confirmatq; rationibus, quod præcipit. Primum argumentatur ab indecoro, quia non est nostrum arripere vindictam, sed DEI est illam exercere, pro- ut Mosis testimonio comprobatur. vers. 19. Tum ab inutili, quia malefactoribus benefaciendo præclarissimè nos ulciscimur, teste Salomone, vers. 20. Denique ab honesto & laudabili, per ἀγαθὸν καὶ δίκαιον. Laudabile enim est, non vinci à malo, sed vincere malum bono.

17 *Nulli malum pro malo reddentes*, (Matth. 5, 36. Pro-
verb. 24, 29. 1. Thesal. 5, 15. 1. Petr. 3, 9.) *providentes bona* (addi-
Vulgatus ex 2. Corinth. 8, 21. non tantum coram DEO, sed etiam
18 *coram omnibus hominibus*, (adeoq; etiam malis, ut discant à
vobis benefacere, non malefacere.) *Si fieri potest, quod in-*
vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes,
(nisi DEI gloria & salus publica disensionem postulet, Hebr. 12, 14.
19 Psalm. 34, 15. & 139, 21. & 119, 139. Matth. 10, 35.) *Non vosmetipsos*
defendentes (malè. ἐκδικῶντες est in fonte, i. e. vindicantes. Nam
defensio privata non est prohibita, Exod. 22, 2. adversus fures & latro-
nes vindicta est prohibita:) *charissimi, sed date locum iræ*
(DEI,) scriptum est enim (Deut. 32, 35.) *Mibi vindi-*
20 *ctā, ego retribuam, dicit Dominus. Si igitur esurierit*
inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum illi da. Hoc
enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.
21 (Proverb. 25, 21, 22. i. e. atrocissimam illi vindictam comparabis, ut
cœlesti fulmine conflagret, nisi te diligere incipiat. Nam
de cœlesti igne usurpantur, Psal. 18, 10, 14. & 140, 11. ideo addit; & Do-
minus reddet tibi.) *Noli vinci à malo*, (vinceris autem, si ma-
lum malo reddas, nec superas malum, sed auges,) *sed vince*
in bono malum. (Contraria enim contrariis
superantur, similibus au-
gentur.)

CA-

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Capite decimo tertio pertexuntur regulæ de officiis specialibus, eorumq; summa & caput ostenditur esse dilectio, ac rationes proferuntur pariter, cur juxta præscriptum voluntatis DEI, non secundum nostræ carnis aut mundi desideria ambulandum sit.

Partes capitis duæ sunt: Quintum scilicet membrum regularum specialium de officiis erga Magistratus, & ejus membri appendix, de persolvendis cuiq; tum superiori, tum pari debitis, vers. 7.

Doctrinâ de officiis Magistratui exhibendis tribus absolvitur partibus: Propositione, Confirmatione & Conclusionem.

Propositio pulchrè antecedentibus connexa, quibus privatam I. ultionem interdixit, potestatibus ad vindictam exercendam ordinatis obediendum præcipit, his verbis: *Omnis anima potestatis sublimioribus* (*ἡ πᾶσι τοῖς ὑψίστοις*, superiora tenentibus, præcellentibus) *subdita sit.* (Quilibet potestati se superiori obediat.)

Confirmatur tribus argumentis, à causâ efficiente, à consequente II. te poenâ inobedientia, & à potestatum officio proprio desumptis.

Ab autore potestatis & eminentiæ sic argumentatur: DEO est obediendum. Potestates sunt Dei. Quippe à DEO ordinata, ut vices ejus gerant in terris. Ergo potestatibus obediendum. Assumpti probationem illustrat conversione enunciati. Non enim tantum alicujusque sunt potestates, à DEO ordinatae sunt; verum etiam, quod fortius, non est potestas, nisi à DEO. Ergo qui resistit potestati, ordinationi DEI resistit, quod est impium. *Non est enim, inquit, potestas* (gladium ad vindictam gerens) *nisi à DEO. Quæ autem sunt, à DEO ordinatae sunt.* (Non ait datæ aut permixtæ, sed ordinatæ sunt. Nec ait omnes Principes ordinatos à DEO, sed potestatem. Quemadmodum matrimonium est à DEO, sed non omnes conjuges jungit DEUS.) *Itaque qui resistit potestati, ordinationi DEI resistit.* (Exodi 21, 6. Psal. 82, 1. 6. Joh. 10, 34.)

Secundò consequentem poenam his verbis indicat: *Qui autem*

L 3

resistit

resistant, sibiipsis damnationem (αἰτιά) acquirunt.
 (Proverb. 24, 21, 22.) Tertio officium potestatum ait esse portare gla-
 dium ad defendendum innocentes, puniendum nocentes & malos.
 Qui autem incutit pravus, laudem & honorem præstat bonis, ei obe-
 diendum, & quidem bene agendo, ut laudem potius quam metum,
 3 ex eo officio reportemus. *Nam Principes non timori boni
 operis, sed mali.* (οὐκ εἰσὶ φόβου τῶν ἀγαθῶν ἔργων, non sunt
 terror honorum operum.) *Vis autem non timere potestatem,
 4 bonum fac, & habebis laudem ex eâ. DEI enim mini-
 ster est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time.
 Non enim sine causa gladium portat. DEI enim mini-
 ster est, vindex in iram* (DEI exequendam, supra cap. 12, 19.)
 1 *ei, qui malè agit.* (1. Petr. 2, 13, 14.)

III. Conclusionem hinc infert duplicem, unam propriam confir-
 mationi antegressâ, quoniam ex prædictis sequitur, necessariam esse
 obedientiam, non tantum propter iram DEI vitandam, sed etiam
 propter integritatem conscientie conservandam, quæ conservari
 non potest, si quis DEI ordinationem violet. *Ideo, inquit, neces-
 5 sitate subditi estote* (ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, necesse est subijci)
non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam
 (illibatam.) Alteram priori annexam ex eodem fundamentò infert,
 nimirum pendenda esse vectigalia & tributa, quòd potestates DEO
 ministrent in defensionem bonorum, & vindictam malorum, quò
 6 officio citra grandes impensas perfungi nequit. *Ideo enim & tri-
 buta præstatis. Ministri enim DEI sunt, in hoc ipsum
 servientes.* (προσκαιτηθέντες, fortiter incumbentes.)

Appendicem prioris membri voco doctrinam de persolvendis
 unicuique debitis, eò quod ex illò dependet & manifestè deducitur.
 Estq; trium partium.

7 Primâ continetur propositio, quâ inquit: *Reddite ergò
 omni-*

omnibus debita. Cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal: cui timorem (debetis) timorem; cui honorem, honorem.

Alterâ propositionis explicatio, quâ declarat esse aliquod debitum, quod nunquam ita exsolvatur, ut non amplius debeat, nimirum dilectio, cujus præstantiam & præminentiam demonstrat enumeratione præceptorum secunda tabulâ, & effectu ejus amplissimo.

Nemini quicquam debeat, (seu tributi, seu alterius aris,) nisi ut invicem diligatis. (Hoc enim tale debitum est, ut & semper exsolvatur, & semper adhuc debeat.) Ratio est: *Quia qui diligit proximum* (τὸν ἕτερον, quemcumque alium) *legem implevit* (secundæ tabulæ.) Nam, *non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum* (ut, honora patrem & matrem, non concupisces domum aut uxorem) *in hoc verbo instauratur* (ἀνάγκη Φαλαίσται, tanquam sub unum caput redigitur:) *diliges proximum tuum sicut teipsum.*

(Levit. 19, 18. Matth. 22, 30.)

Alterâ ratio ducitur ex effectu, latius exposito, 1. Cor. 9, 3. 4. 5.

Dilectio proximo malum non operatur. (Quem enim amo, ei nil nisi bene facio, qui finis hujus legis est, ut bene faciamus aliis.)

Plenitudo ergo Legis dilectio.

Tercia pars complectitur confirmationem, tum quinti membri, tum reliquorum antecedentium, eamque desumptam à decoro temporis & personarum. Tempus allegoricè describit, vocans id, quod præterit, noctem; quod appropinquat, diem. Decorum personarum hoc est, ut qui sciunt diem appropinquare, è somno evigilent, tenebrarum opera relinquunt, arma lucis assumant.

Tractatur *πρωτάσει καὶ ἀποδόσει.* In protasi tamen temporis conditionem statim applicat similitudini prolata, significans salutem, i. e. perfectam & æternam animarum, juxta ac corporum beatitudinem

tudinem nunc esse propiorem, quàm antea, ubi fides primùm cape-
 rit in Romanis, speciesq; ipsa multò longiùs abfuerit. Nunc jam
 multum noctis præterisse, seu noctem processisse, diem adventare,
 perfectam vitæ æternæ lucem, cujus sub Novo Testamento tanquam
 aurora & crepusculum est. *Ἀπόδοσις* vers. 13. 14. remouet opera tene-
 brarum, ut ebrietates, commesationes, cubilia, lasciuas, conten-
 tionem, amulationem, in quibus stertunt filii hujus seculi. Pōnit ar-
 ma lucis, quæ sunt IESUS CHRISTUS, nimirum quæ vitæ exemplum &
 lux est, cui conformandi sunt Christiani, agentes curam carnis, sed
 non ad concupiscentias, vers. 14. *Et hoc, inquit, scientes tem-
 pus, quia hora est jam nos de somnò* (iniquitatis Eph. 5, 14.)
surgere. Nunc enim propior est nostra (*ἐγγύτερον ὑμῶν ἡ
 σωτηρία*, propius nos est salus, sive propius adest nobis) *salus*
 (gloria æterna,) *quàm cum credimus* (initio. Semper enim
 proficimus, propiùs ad metam vocationis accedimus, Phil. 3, 13. 14.
 Et tunc, quùm crederemus primùm, ego & vos, longè adhuc aberat
 salus, quæ jam credentibus prope est.) *Nox* (tenebrorū hujus vitæ)
processit, (*ωγήνοψεν*, non planè quidem præterit, processit, al-
 bescitq; cœlum,) *dies autem appropinquauit*, (quò lumine
 hoc non ampliùs indigeamus, sed DEUM clarâ facie intueamur,
 2. Pet. 1, 19. Ejus diei jam lux quædam præfulget in reuelatione Novi
 Testamenti, diesq; merus, clarum manè ferit fenestras.) *Abjicia-*
mus ergò operatenebrarum, & induamur arma lucis.
Sicut in die honestè (*ἐν εὐνοσίῳ*) *ambulemus* (1. Thes. 5, 4. 5.
 Ephes. 5, 11. 13.) *non in commesationibus & ebrietatibus,*
 (Galat. 5, 21. 1. Pet. 4, 3.) *non in cubilibus & impudiciis,*
 (quæ sunt noctis & caliginis illectamenta, Job. 24, 15. 16. Sir. 23, 25. 26.)
 14 *non in contentione & amulatione,* (Luc. 12, 45.) *sed indui-*
te Dominum IESUM CHRISTUM (tanquam vitæ universæ ex-
 emplum, sicut induistis eum baptizati tanquam justitiæ donum, &
 gloriæ uestimentum, suprâ cap. 6, 2. Gal. 3, 27.) *& carnis curam*

ne

ne feceritis in desideriis. (εἰς ἐπιθυμίας, ad desideria, hoc est, carni quidem curam & honorem impendite, sed desideria ejus nequam alite aut fovete, Col. 2, 23. 1. Cor. 9, 27.)

CAPUT DECIMUM QVARTUM.

HOc capite sextum & septimum regularum specialium membrum continetur, & praescribuntur dilectionis officia, quae infirmis fide fratribus debent firmi, & vicissim firmis infirmi.

Est caput bipertitum, constans geminâ propositione & confirmatione.

Prima praescribit, quid firmi infirmis; invicem sibi debeant. Altera quid inprimis faciendum iis, quibus à scandalô periculum est, vers. 13.

Propositio sic habet: *Infirmum autem fide assumite, non in disceptationibus cogitationum*, hoc est, assumite eum tanquam fratrem, cogitationes ejus non dijudicate, aut disceptate, ut propterea eum rejiciatis. (Syrus, *μὲν οὖν ἀσθενῶν ἀλογισμῶν*, vertit ad sensum satis aptè: *לֹא תִשְׁפָּטוּ בְּחִשְׁבֹּנוֹתַי* & ne sitis divisi in cogitationibus vestris. Erasmus vertit: Non ad dijudicationes disceptationum, hoc est, non in anxiiis disceptationibus, per quas futurum est, ut ille alienetur.)

Huic declarandæ subjicitur exemplum speciale geminum: Unum de infirmitatibus fidei circa *ἀδιαφορίαν* ciborum; alterum circa indifferentiam dierum. Quidam enim firmi fide statuebant, licere omnibus vesci cibis: alii abstinebant sanguine & certis animalibus, ac ne quâvis ratione polluerentur, vesciebantur oleribus. Similiter quidam discrimen ponebant diebus, more Judæorum: alii æquale dierum sanctitatem censebant. Apostolus utriusque exemplo generalem regulam de non judicando applicat, & quâ firmo, tam infirmo, alternam dilectionem præcipit, cum sententiæ cujusque *ἁδιαφορία* ne quis titubante conscientia quicquam faciat.

Alius quidem, inquit, credit manducare omnia, (quidvis, sublatô ciborum discrimine, Act. 10, 13, 15.) *qui autem*

M infir-

infirmus est (fidē, metuens conscientiæ, præter rem & rationem) *olus manducet*, (ἐσθίει, manducat, ut quondam vigente lege, Daniel legumina, Dan. 1, 8. 12.) *Is qui manducat* (ex firmitate fidei) *non-manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non judicet. Alius quidem judicat diem inter diem* (præter diem, πρὸς ἡμέραν, juxta diem, præ die, more Judaicò,) *alius autem judicat omnem diem*, (gnarus discrimen dierum sublatum, Gal. 4, 10. Col. 2, 16. 17.) *Unus quisque in sensu suo abundet* (πληροφωρεῖσθε, certus esto, certus feratur.)

Confirmat hæc præcepta argumentis efficacissimis, quæ optandum hodiernum in his similibusq; controversiis observari.

Primum ab indecoro argumentatur hoc pacto: Quem DEUS assumpsit, pariter servum assumpsit. Ergò neuter spernat alterum. *DEUS enim*, inquit, *illum assumpsit*. Illustrat similitudine domesticâ & civili. Illi enim præter decorum faciunt, qui alienos servos judicant, dominorum sibi jus & auctoritatem, in quos nefas est, rapientes. Itaque scribit: *Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem.* (σταθίσειται δὲ, stabilietur autem.) *Potens est enim DEUS statuere illum.* (Facile est DEO imbecillum confirmare.)

Alterum argumentum petit à finis scopiq; unitate. Qui enim unum eundemq; finem sibi habent propositum placendi DEO, in opere nec præcepto, nec prohibito, illi etiamsi non idem faciant semper, non tamen inter se condemnare debent. *At qui sapit diem,* (sapientiam distinctioni adhibendam censet, diem præ die curat,) *Domino sapit, & qui non sapit diem, Domino non sapit. Et qui manducat, Domino manducat. Gratias enim agit DEO. Et qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit DEO*, i.e. ambo firmus infirmusq; unum idemq; spectant finem, ut DEO serviant. Unde conficitur conclu-

clusio, non decere eos se damnare inuicem. Assumptum confirmat à totius Christianismi fine, qui est Domino vivere & mori, quippe quem Christus spectavit ipsâ morte & resurrectione suâ. *Nemo enim nostrum sibi vivit, & nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.* (Is est vita nostra, & mors lucrum, Phil. 1, 21. Illius sumus, non nostri, 1. Cor. 6, 19, 20. Illi vivendum, non nobis, 2. Cor. 5, 15.) *In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit,* (& revixit, ἡγὼ ἀνέστη.) *ut & vivorum & mortuorum dominetur,* (claves habens inferni & mortis, Apocal. 1, 18. potestatemq; & viventes & dormientes sibi conformandi, 1. Thesal. 5, 10. Qui igitur hunc principalem Christianismi scopum tenent, de unius alteriusq; rei ignorantia nequaquam sunt condemnandi.)

Tertio ratiocinatur, ex communitate iudicis & iudicii omnium. Qui enim omnes uni iudici ac tribunali sistendi sunt, illos non par est rigidis se invicem importunisq; sententiis ferire. *Tu enim quid iudicas fratrem tuum, aut tu quare spernis fratrem tuum?* (infirmum.) *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.* Munus testimoniô Esaiæ, & rationem deinde allatam repetit, in quâ maximum est momentum. *Scriptum est enim,* (Esa. 45, 23.) *vivo ego, dicit Dominus; quoniam mihi se flectet omne genu: & omnis lingua confitebitur DEO* (cœlestium, terrestrium & inferorum. Omnes me DEUM fatebuntur, quantumvis invidi, Phil. 2, 10.) *Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet DEO.* (1. Cor. 4, 5. 2. Corinth. 5, 10.) *Non ergo amplius invicem iudicemus.*

Septima specialis regula est: Non est ponendum cuiquam scandalum aut offendiculum. Ad eam transit à præcedenti præceptione

fatis oportune, quia ei congratissima est. *Sed hoc*, inquit, *judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.* Sed quæ pacis sunt, sectemur, addit vers. 19. & quæ ædificationis mutua. Explicat regulam, productio exempli de cibis, superius commemoratò.

14 *Scio & confido in Domino Jesu, quod nihil commune est per seipsum, nisi ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est.* (DEUS omnem creaturam sanctificavit homini, ut eam cum gratiarum actione utatur: at qui censet profanum quiddam & detestabile, ei abstinendum est, ne conscientiam suam violet, Matth. 15, 11. Act. 10, 15. 1. Cor. 8, 4. 11. 8. 13. 1. Timoth. 4, 4. Tit. 1, 15. 2. Corinth. 11, 29.)

15 *Si autem propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas.*

Confirmatur ergò propositio de vitando scandalo, rationibus quinque. Prima ducitur à charitatis regula, quæ postulat, non afficere dolore fratrem ob rem leviculam. Si enim facio, quod ipse immundum ac profanum judicat, contristo ejus conscientiam, quamquam certus sum licere illud facere, quod facio. Loquitur autem de fratre infirmo, non de perversi hoste, aut falso fratre Evangelii. Ei enim, nec ad horam cedendum, ut veritas Evangelii à nobis ster, Gal. 2, 4. 5.

11 Altera capitur à dilectione Christi. Nam pro quo Christus est mortuus, eum si perdam, pecco in Christum. At scandalo perditur frater, pro quo Christus est mortuus. Ergò scandalo in Christum peccatur. *Noli cibò tuò illum perdere, pro quo Christus est mortuus.* (Putans enim te peccare, alienatur à fide, quam profiteris, aut conscientiam suam commaculat idem facitendo, quod nefas censet esse, & sic fide excidit, 1. Cor. 8, 10. 11. 12.)

17 Tertiò, argumentatur à consequenti blasphemià rei bonæ, quæ utique circumspectè devitanda est. Si enim scientià & libertate quis utatur ad scandalum, efficit libertatem scientiamq; blasphemari.

16 *Non ergò blasphemetur bonum vestrum.*

Quar-

Quartò, ex comparatione verorum regni DEI bonorum ostendit, inscientissimè ea ob cibi potusq; delectationem interverti. Qui enim propter cibum ac potum excitat scandala, is verè bona Christianismi, ob levicula ista & transitoria, sibi aliisq; intereludit, quibus rebus nihil stultius. Argumentum ejusmodi est: In quibus rebus regnum DEI propriè non consistit, propter eas scandalum excitari nefas est. At in cibo-potusq; non consistit, aut in similibus adiaphoribus, nec præceptis, nec prohibitis. Ergò ob ea scandalum excitari, nefas est. *Non est enim regnum DE Esca aut potus, sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu Sancto,* (de quibus supra cap. 4.5.) *Qui enim in his servit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus.* (Esca autem nos non commendat DEO, neque enim, si manducaverimus, abundabimus gratiâ apud DEUM, neque si non manducaverimus, deficiemus, 1. Corinth. 8.8.) *Itaque quæ pacis sunt* (spiritualis, quæ DEO placemus,) *sequemur, & quæ adificationis sunt invicem,* (ut alter alterius justitiam gaudiumq; adaugeat in Domino.) *Noli propter escam destruere opus DEI.* 17 18 19 20

Hoc quintum argumentum erit, à pernicioso effectu ductum. Opus DEI in homine est pax & gaudium Spiritus Sancti. Qui autem fratrem contristat aut alienat à se, cibi gratiâ, opus DEI in ipso destruit, quemadmodum exemplo ostenditur. *Omnia quidem sunt munda, sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.* (suprà cap. eod. vers. 14.) *Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.* 21

Sequitur objectionis occupatio seu prolepsis. Objectio est: At ego credo, permisum esse à DEO quidvis manducare & bibere, modo ipsi agantur gratiæ? Respondet Apostolus: *Tu fidem habes?* 22

Penes temetipsum habe coram DEO, (1. Cor. 10, 25, 26. & c.)

Beatus qui non iudicat, i.e. damnat seipsum, in eo quo probat, (Beatus quem proprium cor non condemnat, quiq; certus est se DEO servire, nec fluctuat, utrum illi, an alii seruiat.)

- 23 *qui autem discernit (cibos prohibitos iudicans aliquos) sustinuerit (illicitum) damnatus est, quia non ex fide, (statuente ex verbo DEI, mundo omnia munda esse, Tit. 1, 15.) Omne autem, quod non ex fide, peccatum est. h. e. qui ignarus divini verbi aliquid facit, nesciens utrum placeat DEO in Christo JESU hoc faciens, nec ne, peccat. Nihil enim DEO acceptum, nisi quod ex fide proficiscitur, Hebr. 11, 6.*

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

Adhuc persequitur doctrinam de cavendo scandalo, novisq; eam argumentis corroborat, usque ad versiculum 14. Deinde ad Epistolæ colophonem procedit, cujus pars hoc capite continetur.

Sextum igitur argumentum adversus scandalum, pro ædificatione infirmorum, petit à debito charitatis & humilitatis Christianæ.

- 1 *Debemus enim nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobismetipsis placere. (Qui autem alterius infirmi onus in se suscipit, nequaquam illud scandalo aggravat, nec inflatus suâ scientiâ, proximi ædificationem negligit, Galat. 6, 1. 2. 5. 1. Cor. 8, 1.)*

Septimum ducit ab exemplo Christi, quò nullum est valentius apud verè Christianos: Sicut enim Christus nos assumpsit, sic nos mutuo suscipere tenemur. Christus non sibi placuit, sed probra nostra portavit. Ergò & nos aliorum onera portemus. Christus id fecit gloriæ DEI. Nos similiter. Majorem confirmat à totius Scripturæ, cujus primarium argumentum Christus est, scopo, ad nostram ædificationem & gloriam DEI directo, (vers. 4.) & adjunctò votò, quò, quanti faciat hunc finem, quantumq; de eo laborandum putet, indicat, vers. 5, 6.

Assum-

Assumptionem exempli Christi probat paulò fusiùs, in Judæis pariter ac gentibus: atqve hoc pacto vult docere, Judæis cum gentibus pacem esse colendam, ad Christi, amborum Salvatoris, imitationem, DEIq; gloriam. Declarat ergò primùm, serviisse Christum circumcis, secundùm promissiones patribus factas; deinde etiam gentibus ex misericordiâ, & utroqve beneficio gloriam DEO promovisse. Idq; confirmat quatuor testimoniis, duobus Psalmorum, vers. 9. 11. uno Mosis, vers. 10. & quarto Esaia, vers. 12.

Unusquisq; vestrum proximo suo placeat in bonum, ad edificationem. (Nam in malo & ad destructionem, qui hominibus & sibi ipsi placet, DEI Christiq; servus non est, Galat. 1, 10.)
Etenim Christus non sibi placuit, (cùm solus justus ac in formâ DEI esset, non semet exaltavit, contemtis fratribus, Phil. 2, 5.)
sed sicut scriptum est (Psal. 69, 10.) *Improperia improperantium tibi ceciderunt super me.* (Probra hominum aliorum, quibus te affecerunt, quibusq; vicissim affiendi sunt justo iudicio tuo, in me translata sunt, Esa. 53, 6.) *Quaecunqve enim scripta sunt* (antea, $\omega\gamma\gamma\epsilon\gamma\alpha\theta\eta$) *ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem Scripturarum,* (in Scripturis traditam) *spem (salutis) habeamus.*
DEUS autem patientiæ & solatii (scripturis præscripti) *det vobis id ipsum sapere in alterutrum* (inter vos invicem, $\epsilon\iota\ \alpha\lambda\lambda\eta\lambda\omega\iota\varsigma$) *secundùm Jesum Christum.* (Ipse fecit, ut unum sentiat in Christo, nec disideatis amplius sententiis, sed in omnibus fidei partibus, minimis maximis, amanter conspiretis,)
ut unanimes, unò ore, honorificetis DEUM, & Patrem Domini nostri JESU Christi. (Qui finis est consensionis & concordia, sollicitè ab omnibus attentèq; specularandus.) *Propter quod suscipite vos invicem, sicut & Christus suscepit vos, in honorem Dei,* (cùm peccatores infirmiq; essetis, Rom. 5, 6. 7. 8.)
 Jam

- 8 Jam commemorat, quomodo nos receperit Christus, tam gentes, quam Judæos, quantoque cum fructu gloria DEI. *Dico enim, JESUM Christum ministrum fuisse circumcisionis,* (ministrasse Judæis circumcisis, missum ad oves perditas domus Israëlita; Math. 10, 6. & 15, 24. & 20, 28. tum ut predicaret ipse eis Evangelium, tum ut legem impleteret, tum ut miraculis ad fidem adigeret,) *ad confirmandas promissiones patrum,* (quibus Messias ex ipsis pullulaturus prædicatur, in Judæa Galilæaque; (Esai. 9, 60.) in templo Hierosolymitano, ut Hagg. 2. Malach. 3. concionaturus miraculaque editurus, & sceptrum regni sui de Zione missurus in reliquum orbem terrarum, Esa. 2, 3. Mich. 4, 2. Psalm. 2, 6. & 50, 3. & 102. Similiter per Judæos omnes alias gentes regno suo subditurus, Psalm. 87. & 45, 17. Esai. 2, 3. & 27, 6. & 29, 18. 22. 23. & 44, 5. & 49, 6. Zach. 8, 23. & 9, 13.) *Gentes autem super misericordiâ honorare DEUM,* (quod patribus eorum nulla ejusmodi obligat. Nam alioquin, tam Judæi, quam gentes, in misericordiâ salvantur, supra cap. 11, 31. 32. Gentes autem solâ misericordiâ, Judæi etiam veritate promissionum interveniente,) *sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in gentibus, & nomini tuo cantabo.* (David Psalm. 18, 50. cujus Psalmi jam in gentibus decantantur.)
- 10 *Et iterum dixit: Letamini omnes gentes cum populo ejus,* (Moses Deut. 32, 45. Cantate gentes, populus ejus, i.e. Cantate gentes cum populo ejus.)
- 11 *Et iterum: Laudate omnes gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi.* (Psalm. 117. Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, & veritas Domini manet in æternum, Halleluja.)
- 12 *Et rursus Esaias ait, (cap. 11, 10.) Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes, (O. 7 ad vexillum, quò reguntur gentes,) in eo gentes sperabunt,* (& spe illum requirunt.)

Confirmatis hætenus exhortationibus, tum specialibus, tum generalibus, subjicit Epilogum, quò orat DEUM, ut impleat in eis, quod

quod præscripsit. *DEUS autem spei* (quam habent gentes) **13**
repleat vos omni gaudiò & pace (veris regni Christi thesau-
 ris, supra cap. 14, 17.) *in credendo; ut abundetis in spe, in vir-*
tute Spiritus Sancti. (vi Spiritus sui adaugeat in vobis spem
 futuræ gloriæ, ut in eâ spe ac fide lætemini scilicet, ac pacem habeat-
 is, tum apud DEUM, tum apud homines.)

EPILOGUS EPISTOLÆ.

EXpeditis omnibus, quæ tam fidem, quam mores Romanorum for-
 mare ac firmare poterant, transit ad Colophonem Epistolæ D.
 Paulus, quem benevolentia attentioniq; coaptavit.

Primò commendat ipsam Epistolam ab auctoris erga Romanos
 studio, itemq; reliquas gentes, cum eximia felicitate conjuncto, do-
 nata hucusque à DEO ad gentium conversionem, nec minùs porro
 sperandâ.

Deinde commendat amicos, partim juvandos, partim salutan-
 dos, cap. 16, 1. ad 16.

Terriò conciliat sibi ipsos Romanos adhortando, consolando,
 salutando, benedicendo, à versu 16. ad 25.

Denique laudat DEUM Optimum Maximum, versu 25. 26. 27.

Primum Epilogi membrum hoc capite tractatur, quò & autori-
 tatem facit Epistolæ, & cur ipse non veniat ad Romanos, rationem
 reddit.

Autoritatem Epistolæ conciliat, partim causa scriptionis, par-
 tim vocatio Pauli, ejusq; fructus longè uberrimus.

In explicatione causæ tollit falsam, & ponit veram. Concedit,
 verò non esse Romanorum inscitiam in causâ, sed confirmationem
 potiùs, majoremq; certitudinem. Eam verò sibi meritò cordi curaq;
 esse, ostendit ex suâ vocatione, ejusq; fine, quòd nactus sit singulare
 sacerdotium, ut per Evangelium gentes DEO offerat & sanctificet,
 vers. 16. Ejus fructum hætenus perceptum commemorat, & amo-
 liendæ suspitioni arrogantiæ, autorem ejus principalem & instru-
 menta copiosius describit vers. 17. 18. 19. Nimirum DEUM Patrem, JE-
 SUM Christum, & SPIRITUM Sanctum, tanquam causam principaliter

N

ope

98 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

operantem: Media verò verbum & miracula. Tùm effectum ipsum veraciter explanat, obedientiam esse gentium à Jerosolyma usque ad Illyricum, & quidem earum, inter quas Christus nondum fuerat nominatus, vers. 19. 20. additâ Esaiæ prophetiâ, hòc modò propriè impleta, vers. 21.

- 14 Benevolentia & charitati est, quod ait: *Certus sum autem, fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione* (*ἀγαπῶντες*, bonitate, benignitate,) *repleti omni scientiâ, ita ut possitis alterutrum monere,* (habentes vestros Doctores, Andronicum & Juniam, insignes inter
- 15 Apostolos, eisq; similes.) *Audacius autem scripsi vobis* (ignotus ignotis secundùm carnem) *ex parte* (præsertim de non judicandis fratribus, aut spernendis) *tanquam in memoriam vos reducens* (*ὡς ἐπιταμινοῦντων ὑμᾶς*, velut commonefaciens vos) *propter gratiam, quæ data est mihi à DEO, ut*
- 16 *sim minister Christi Jesu in gentes, sanctificans* (*ἱεραγεῦντα*, sacrificans) *Evangelium DEI, ut fiat oblatio gentium accepta, sanctificata in Spiritu Sancto.* (Jusus sum operari Evangelio, tanquam sacrificio omnibus in locis, pro gentium conversione peragendo, ut per illud ipsæ, velut lustratæ & purgatæ, DEO offerantur corpore juxta & spiritu, Malach. I, II.)
- 17 *Habeo igitur gloriam* (*δόξαν*, gloriationem) *in Christo Jesu* (non in me, sed in ipsius gratiâ, I. Cor. 15, 10. 31.) *ad Deum.*
- 18 *Non enim audebo aliquid loqui eorum, quæ per me non effecit Christus, in obedientiam gentium, verbò & factis, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus Sancti* (omnia in omnibus operantis, I. Cor. 12, 11. Origenes in h. l. Nolim alienorum factorum laudem mihi arrogare, tantùm ea dicam, quæ per me effecit Christus.) *Ita ut ab Jerusa-*
- lem*

lem per circuitum, usque ad Illyricum (quod attingit Macedonia) repleverim Evangelium Christi, (peregerim Evangelizandi munus à Judæa, unde exivit verbum, per Syriam, Arabiam, Cyprum, Ciliciam, Asiam, Phrygiam, Pamphiliam, Galatiam, Graciam, Achaiam, Macedoniam.) Sic autem predicavi Evangelium hoc. (ἔγω δὲ φιλόθυμος ἔμεινον εὐαγγελίζεσθαι, ita verò ambiens Evangelizare) non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum adificarem, (1. Corinth. 3, 10. 11. 2. Cor. 10, 15, 16. ipse studiosus jacere passim fundamentum nominis Jesu Christi,) sed sicut scriptum est: (Esa. 52, 15.) quibus non annunciatum est de eo, videbunt, & qui non audierunt, intelligent.

Secundò, jam rationem reddit, cur ad Romanos pridem non accesserit, sicut ad reliquas gentes.

Ac primùm se impeditum scribit, ante citatâ prophetiâ, secundùm quam decreverit iis Evangelizare, qui nihil dum audiverant de Christo, vers. 22. Deinde promittit suum adventum, ejusq; causam, indicat triplicem, nimirum quòd in Orientalibus climatis locum non habeat amplius vacuum, gentibus illis jam Evangelio imbutis, tum quòd desiderio Romanos visendi flagret jam à multis annis, & denique quòd in Hispaniam profecturus, commodissimè ad illos adire queat, vers. 23. 24. Tertiò, cur non statim advolet, exponit. Obstare enim iter Jerosolymitanum, cujus causam predicat tanquam necessariam, piam & justam, vers. 25. 26. 27. eòq; peractò sese ipsis affuturum, denuò significat vers. 28. 29. Quartò, ne novum oboriatur impedimentum, preces illorum ingenti studiò desiderat, triplici nomine, partim ut eripatur ab infidelibus in Judæa, vers. 30. 31. Partim ut ministerium suum sanctis efficiatur gratum, vers. 31. partim ut cum gaudiò ad Romanos veniat, vers. 32.

Postremò finit hanc partem Epilogi benedictione Apostolica, vers. 33. Obstaculum sibi ex institutò Evangelizandi objectum ita explicat: Propter quod & impediabar plurimùm venire

- 23 *ad vos, (quibus Evangelium sciebam innotuisse.) Nunc verò
ulterius locum non habens (Evangelio vacuum) in his re-
gionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos
ex multis jam præcedentibus annis, (præcedentibus redun-
dat, Act. 19, 21. Rom. 1, 13.)*
- 24 *Quùm itaq; in Hispaniam pro-
ficisci cæpero, (ubi Evangelium nondum perccebit,) spero,
quòd præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc
(additis comitibus, aliisq; necessariis,) si vobis primùm ex
parte fruitus fuero, (ἐάν ὁμῶν πρῶτον ἀπὸ μερῶν ἐμπληθῶν
si vestri priùs ex parte aliqua expletus fuero, per mutuam fidem &
consolationem, supra cap. 1, II. II.)*
- 25 *Nunc autem proficiscor
Jerusalem ministrare (ministrans, ἀγωνίζων) sanctis,
(2. Cor. 9, 4. Act. 20, 4.)*
- 26 *probaverunt enim (εὐδοκῶσαν) Mace-
donia & Achaia collationem aliquam facere in paupe-
res sanctorum, (i. e. in eos sanctorum, qui pauperes & egeni sunt)*
- 27 *qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis, & debitores
sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes f-
Et si sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis.
(1. Cor. 9, 11. 2. Cor. 8, 4. &c. De Sione enim exiit lex, & verbum Do-
mini de Jerusalem. Ac dispersi propter Evangelium Jerosolymitæ
omnium carnalium jacturam fecere, Act. 8, 1. 4. & 11, 91.)*
- 28 *Hoc igitur
quùm consummavero, & assignavero (σφραγίσας, obli-
gnavero, i. e. certum tutumq; effecero) eis fructum hunc
(Evangelii) per vos proficiscar in Hispaniam. Scio quo-
niam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Ev-
angelii Christi veniam, (largam Evangelii benedictionem ad-
feram ad vos.)*

30 *Instat nunc precibus eorum poscendis. Obsecro ergò vos,
fra-*

fratres, per Dominum nostrum IESUM Christum, & per charitatem spiritus, (1. Tim. 1, 7. Col. 1, 13. Phil. 2, 1. propter Christi & Spiritus communionem,) ut adjuvetis me, (συναγωγοῖς αἰ μοι, sustineatis certamen mecum) in orationibus pro me ad DEUM, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judæa, (2. Thes. 3, 2. 1. Thes. 2, 15, 16. à quibus ingentia mihi pericula imminere, Spiritus revelatione cognovi, finem exitumq; ignorans, Act. 20, 22, 23.) & obsequii mei oblatio (administratio mea, ἢ Διаконια us) accepta fiat in Jerusalem sanctis (ubi sunt, qui apostatam me legis vociferantur, Act. 21, 21.) Ut veniam ad vos in gaudio (non in vinculis, ut postea factum. Sed commendo omnia voluntati DEI) per voluntatem DEI, ut refrigerer vobiscum. (συναπαύσωμαι, unàreficiar.) DEUS autem pacis sit cum omnibus vobis, Amen.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

HOC capite reliquas Epilogi partes pertexit Apostolus. Commendat enim bajulam Epistolæ Phœben, cum aliis amicis, quos salutare jubet. Tum Ecclesie ipsi singularia quædam monita colophonis locò instillat. Tandem doxologiam totam Epistolam claudit.

Commendationes quod attinet, partem Epilogi alteram, sunt illæ varia. Una singularis, spectans Phœben, quam describit ab officio & diligentiam petitq; ei amicitiam & auxilium à Romanis. Reliquæ salutationes quidem sunt omnes, sed admixtas habent ferè descriptiones συστασις, & elogia salutandorum singularia. Suntq; numero XVI.

Commendo autem vobis Phœben, sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesie, quæ est in Cenchreis. (Fungitur officio Diaconæ, inserviens ægrotis, pauperibus,

exulibus, hospitibus Ecclesiæ sumptu publico, 1. Timoth. 5, 9. Ecclesiæ quæ est Cenchreis, oppido Isthmi ad sinum Corinthiacum. Plinius Nat. hist. libro 4. cap. 4. 5. Act. 18, 18.) *Ut eam suscipiatis in Domino dignè sanctis, & assistatis ei, in quocumque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque adstitit* (θεράτις ἐγγύθη, curatrix exstitit) *multis & mihi ipsi,* (dum ex sinu Corinthiaco in Asiam iter instituo.) Commendationi Phœbes subjungit catalogum amicorum, salute impertendorum Romæ, ut declaret, qui pretio atque imitatione digni sint. Primum locum capiunt Aquilas & Priscilla, quorum officium fidemque, eximiam, nec non autoritatem & gratiam, quæ pollent apud Ecclesias, commemorat. Fuerunt enim in primis Paulo familiares, ut patet Act. 18, 2. 18, 26. & 1. Cor. 16, 19. *Salutate, inquit, Priscillam & Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu, (Corinthi, Ephesi & Philippis,) qui pro animâ meâ suas cervices supposuerunt, (facti gravissimorum periculorum participes,) quibus non solus ego gratias ago, sed & cuncta Ecclesia Gentium, (quarum non paucas mecum obierunt,) & domesticam Ecclesiam eorum.*

Secundum locum dat Epaneto, dilectum appellans, & primum Achaïæ Christianum. *Salutate Epanetum, dilectum mihi, qui est primitivus (ἀπαρχή, primitiæ) Achaïæ, (malè Vulgatus legit Asiæ) in Christo.*

Tertium Mariæ, cujus laudat industriam. *Salutate Mariam, quæ multum laboravit in nobis, (magnas nostrâ causâ molestias ac labores pertulit.)*

Quartum Andronico & Junia, quos cognatos, concaptivos, insignes inter Apostolos dicit, & antiquiores seipso discipulos Christi Jesu. *Salutate Andronicum & Juniam, cognatos meos (è tribu Benjamin) & concaptivos meos (nescitur ubi) qui sunt*

sunt nobiles (ἐπίσημοι) *in Apostolis* (iis, quos Christus præter duodecim illos omnium primos, & λίαν Ἀποστόλους, 2. Cor. 11, 5. delegit, emisitq; in orbem terrarum, cum constituto loco in monte Galilææ, se plus quàm quingentis fratribus patefaceret, Matth. 27, 16. 1. Corinth. 15, 6.) *qui & ante me fuerunt in Christo* (haud dubiè è LXX. discipulis, quos aliqui falsò suspicantur defecisse, Luc. 10, 1. 20.)

Quintum tribuit Ampliæ, quem in amore sibi esse testatur. *Salutate Ampliatum* (meliora exemplaria legunt Ἀμπλίαν) *dilectissimum mihi in Domino.* 8

Sextum Urbano. *Salutate Urbanum, adjutorem nostrum.* 9

Septimum Stachy. *Et Stachyn dilectum meum.*

Octavum Apelli, quem laudat ab experientiâ. *Salutate Appellen, probum* (δοκιμον, probatum, periculis puta & ærumnis) *in Christo.* 10

Nonum domesticis Aristobuli, qui non viderur Christianus fuisse, nec omnes domesticos habuisse Christianos, sed aliquos tantummodò. Fortè fuit ex Herodis posteris. Ait enim: *Salutate eos, qui sunt ex Aristobuli.* (Aristobuli puta domesticis.)

Decimum assignat locum Herodioni. *Salutate Herodionem cognatum meum.* (Judæum, sanguinis necessitudine mihi junctum.) 11

Undecimum locum tenent Narcisi (fortè potentis illius liberti apud Claudium, quem Agrippina mater Neronis, ante scriptam hanc Epistolam, ad mortem egerat, Tacitò teste lib. 3. Annalium) domestici. *Salutate eos, qui sunt ex Narcisi domo, qui sunt in Domino,* (non de mundo.)

Duodecimum occupant Tryphæa & Tryphosa, quas non deliciari, sed laborare ait in Domino. *Salutate Tryphanam & Tryphosam, quæ laborant in Domino.* Ad- 12

Additur decima tertia Persis. *Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino.*

Inde decimus quartus est Rufus, quem vocat electum. Fuit filius Simonis Cyrenæi, Marc. 25, 21. *Salutate Rufum electum, in Domino, & matrem ejus & meam.* (Fortè Paulo mater-
na præstitit officia, cum Jerosolymæ sacris studiis operaretur.)

Decimum quintum locum attribuit quinque fratrum collegio, sociisque ipsorum. *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patroban, Hermen, & qui cum eis sunt fratres.*

Denique conjungit iterum quinque fratres, cum illorum familiaribus. *Salutate Philologum & Juliam, Nereum, & sororem ejus, & Olympiadem (Ὀλυμπᾶν, Olympam) & omnes, qui cum eis sunt, sanctos.*

Claudit hanc partem salutatione generali tum Romanorum, omnium mutuâ, tum Ecclesiarum exterarum ad ipsos deferendâ. *Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesia Christi.*

Tertia pars monita continet postrema, tum ipsius Apostoli, tum aliena.

Nam primum ipse monet cavere à falsis Doctoribus, deviantibus à doctrina semel recepta; quos describit partim à facinoribus suis, quod dissensiones & scandala excitent, vers. 17. partim à scopo eis fixo, quod non Christo, sed ventri suo serviant, vers. 18. partim ab attributis, quod blandiloquentiâ fictisque laudibus decipiant homines non malos. Ibidem.

Rogo autem vos fratres, ut observetis eos, qui dissensiones & offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Jesu Domino nostro non serviunt, sed suo ventri (Phil. 3, 19.) & per dulces sermones & benedictiones seducunt

ducunt corda innocentium, (*ἀδακτων*, simplicium, puerorum instar, ut mox vers. 19. innuit, & Ephes. 4, 14. per se non malorum, nisi imposturis capiantur.)

Secundò, collaudans Romanorum obedientiam in Evangelio, omnium ore celebratam, sinceritatem sapientiã esse condiendam admonet vers. 19. Promittens pariter victoriam de Satanã, in primis Romæ grassante, reportandam per DEUM. Sic denuò eis gratiam DEI precatur, ut supra cap. 15. versu ultimo.

Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est, (ut ex urbe principe) *gaudeo igitur in vobis* (Rom. 1, 8.) *sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo,* (*ἀνεπίθετος εἰς τὸ κακόν*, sinceros ad mala, prudentes ut serpentes, simplices ut columbas, Matth. 10, 16. malitiã pueros, mentibus perfectos, 1. Cor. 14, 20.) *DEUS autem pacis conterat* (conteret, *συντριψέτω,*) *Satanam sub pedibus vestris velociter.* (Satanam, cujus Romæ thronus est, Apoc. 13, 2. contritum caput, Genes. 3, 15. insidiantem calcaneo mulieris, Christo plenæ, planè deiciet, vestrisq; pedibus substernet, Imperatore ipsò aut sublatò, si nolit Christo obsequi, aut in obsequium fidei redactò cum imperiò, Apoc. 12, 10. II.) *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum, Amen.*

Porro aliorum monita voco salutationes, quas illi Epistola huic adscribi petierunt, suntq; octo virorum, haud dubiè insignium.

Salutat vos Timotheus adjutor meus, (de quo Act. 21, 1. 2. Tim. 1, 5. Phil. 2, 19.) *& Lucius* (Cyrenæus, de quo Act. 13, 1.) *& Jason* (Thesalonicensis, de quo Act. 17, 5.) *& Sosipatrus* (Beroënsis, Act. 20, 4.) *cognati mei,* (Judæi sanguine propinqui.) *Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam* (Apostolò dictante aut præscribente) *in Domino. Salutat vos Cajus,* apud quem tota Ecclesia conventus agit.) *Salutat vos Erastus*

○

ARCA-

arcarius (οικονόμος), procurator, præfectus ararii) *urbis*, (fotte is, qui Timotheo adjungitur, Act. 19, 22.) & *Quartus frater.*

24 Hanc quoque partem valedictione claudit, jam tertium repetita. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis, Amen.*

Postremò, magnificam gratiarum actione DEUM celebrat, ut omnem gloriam ipsi ab omnibus, & de omnibus, doceat tribuendam, præsertim de potentia & sapientia, elucete in Evangelio & prædicatione Jesu Christi; quam describit, tum à causâ principali, qui est DEUS æternus, tum ab instrumentalibus, quæ sunt Scripturæ Apostolica Prophetica. Postea à formâ. Vocat enim Evangelium, mysterium olim tacitum, nunc revelatum, prædicationem manifestam gentibus. Item, à subjecto & materia. Nam agit de Jesu Christo, sicut etiam supra cap. 1. 3. 4. annotaverat. Denique à fine duplici, intermediò & ultimò. Intermedius est obedientia fidei inter omnes gentes: Ultimus, gloria DEI æterna, vers. 25. 26. 27.

25 *Ei autem, qui potens est vos confirmare, juxta Evangelium meum & prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis* (αιώνιαις, secularibus, 2. Timoth. 1, 9. Tit. 1, 2.) *taciti* (absconditi à seculis & generationibus in DEO, Ephes. 3, 9. Col. 1, 26. 1. Corinth. 2, 7.)

26 *Quod nunc patefactum est, per Scripturas* (Ἀγίας γραφῶν, & per Scripturas, nam & nunc per Apostolos coram omnibus gentibus clarissime, & olim per scripturas Propheticas, sed obscurius patefactum est) *Prophetarum, secundum præceptum æterni DEI, ad obedientiam fidei, in omnibus gentibus cogniti* (qui DEUS in omnes gentes est notificatus, γνωρισθέν) *solli sapienti DEO per Jesum Christum. Cui gloria in secula seculorum, Amen.* (Syrus omittit ὡς, dicitque simpliciter: Gloria per Jesum Christum in secula seculorum. Idque planius est, & apertius, nisi ὡς accipitur, pro αὐτῷ, ipsi.)

Subscriptionem indicatur, unde, & quò ferente missa sit Epistola, sicut & in cæteris sit libellis Apostolicis.

Ad Romanos scripta (missa) *fuit à Corintho, per Phœben ministram Cenchreenfis Ecclesie.*

11747. 2. 107 (107) 86
15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.
ejusdemq; olim Professoris Sorani, &
postea Superintendentis Dith-
marfici,

ANALYSIS PRIORIS EPISTOLÆ
AD CORINTHIOS,
CUM TEXTUS DIFFICILIORIS EPILYSI
succincta.

*Quò tempore edita sit prior Epistola
ad Corinthios?*

Hæc prior fuit illâ ad Romanos; at duabus ad Thesaloni-
censes, itemq; priori ad Timotheum datâ posterior. Re-
liquas omnes è Romanò carcere scripsit Apostolus. Unde
liquet, temporis rationem non habuisse illos, qui primò
ordinem Epistolis suum sacro in Codice attribuerunt,
sed copix porius sermonis & argumenti. Nam ad Romanos scripsit
ex ipsâ Corintho, cum Hierosolymam iter affectans, jam tertio vise-
ret Corinthios, prout apparet 2. Cor. 13, 1. Rom. 15, 26. & 16, 23. Prior
ad Thesalonicenses Athenis data est, ex quâ urbe primò Corinthum
adiit, Act. 18, 1. Priorem ad Thesalonicenses mox altera ad eosdem
secuta est, prout argumentum utriusque, & subscriptio indicant. Pri-
mam ad Timotheum dedit, cum eum reliquisset Ephesi (1. Tim. 1, 3.)
quod contigisse oportet post alteram Ephesiorum visitationem, de
quâ Lucas Act. 19. & 20, 1. Atqui priorem hanc Corinthiis scripsit, ab
Ephesiis rediturus, prout ipse significat 1. Cor. 16, 8. ibiq; ad Penteco-
sten tantum usq; permansurus. Præmittit ergò Timotheum ad Corin-
thios, sibiq; hæc Epistolâ viam ad eos præparat, quemadmodum patet
cap. 16, 10. 11. & cap. 4, 17.

O 2

AR-

ARGUMENTUM EPISTOLÆ.

Ipsa Epistola generis est Didascalici & Pædautici, quandoquidem varios Corinthiorum errores redarguit, & viam DEI accuratiùs illis exponit.

PARTITIO GENERALIS.

Partes Epistolæ tres sunt; Exordium, usque ad versum 10. capitis primi. Inlittitio Epistolæ, à versu decimo primi capitis, usque ad quintum decimi sexti. Et Epilogus, abinde usque ad finem Epistolæ.

CAPUT PRIMUM.

Capite primò Exordium Epistolæ continetur, cum parte primà correctionis, quæ schismata abolere ex Ecclesiâ Corinthiâ instituit.

DE EXORDIO.

Exordium constat salutatione & insinuatione Apostolicâ, amoris & benevolentiae accommodatâ.

In salutatione primò quis, secundò quos, tertio quæ salute impertiat, observandum est.

1 Qui salutatur, *Paulus* est, seipsum describens ab officio, quòd sit *vocatus Apostolus Jesu Christi, per voluntatem DEI, & Sothenem sibi fratrem adjungens*, qui fuit Princeps Synagoga Judaica apud Corinthios, teste Lucâ Act. 18, 17.

2 Qui salutantur, sunt *Ecclesiâ DEI, quæ erat Corinthi*, quos describit, tanquam *sanctificatos in Christo. Jesu, vocatos sanctos, eisq; conjungit omnes invocantes nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni locò ipsorum* (ubi cunq; ipsi conveniunt) *& suò*; (ubi Pauli cætus congregantur.) Chrysostomus refert ad vocem Domini, ut sit sensus: omnibus invocantibus nomen Jesu Christi Domini, tum ipsorum, tum nostri. Ita & Theophylactus. Sed coactius videtur.

3 Salus ipsa, quam precatur, est *gratia & pax à DEO Patre nostro, & Dominò Jesu Christo, vers. 3.*

Porrò.

Porro Insinuatio fit sanctificatione amoris erga Corinthios, elucentis è gratiarum actione, pro donis jam à DEO in ipsos collatis, & fiducia de illarum confirmatione, in gratia semel percepta: *Gratias ago DEO meo semper pro omnibus vobis in gratia DEI, (Ἰν ᾧ χάριτι, super gratia DEI) qua data est vobis in Christo Jesu.*

Gratiam illis collatam in Christo Jesu, confirmat I. à divitiis sermonis & cognitionis, quibus stabilitum fuit in Corinthiis Pauli de Christo testimonium. *In omnibus (inquit) ditati estis in illò, in omni verbò & in omni scientiâ. Sicuti testimonium Christi confirmatum est in vobis.* II. A negatione defectus, quod nullò donò aliis Ecclesiis communicatò careant, sed revelationem Domini Jesu expectent, per quam omnia usquedum imperfecta consummentur. vers. 7. *Ita ut nihil vobis desit in ullâ gratiâ (χαρισμα, donò, puta ad salutem necessario) expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi.*

Deinde fiduciam de illorum perseverantiâ conceptam, asserit à causâ efficientis immutabili certitudine, DEI scilicet fidelitate, itemq; à vocatiōis scopò & fine. *Confirmabit (inquit) vos usq; in finem, inculpato in die Domini nostri Jesu Christi. Fidelis DEUS, per quem vocati estis, ad societatem (Filii ejus Jesu Christi Domini nostri.* Similia habet I. Thes. sal. 3, 15. & 5, 24. 2. Thes. 3, 3.

DE INSTITUTIONE IPSA APOSTOLICA.

INstitutionis & correctionis Epistolæ capita sunt decem. Primum est exhortatio ad concordiam, & reprehensio schismatum, à versu decimò capitis primi, usque ad initium quinti.

Secundum, institutio de tollendis ex Ecclesiâ scandalosis, & reprehensio injustæ conniventia, cap. 5.

Tertium est reprehensio contentionum coram iudicibus ethnicis, & institutio de decidendis litibus coram senioribus Ecclesiæ, aut planè amputandis potius, cap. 6.

O 3.

Quar-

110 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

- IV. Quartum est reprehensio scortationum, & institutio de virginitate & conjugio; à versu duodecimo capitis sexti, usque ad initium octavi.
- V. Quintum, reprehensio abusu in Adiaphoris, & institutio de verò usu Christiana libertatis, cap. 8. & 9.
- VI. Sextum, Dehortatio à confidentiâ in externorum sacrorum, communione, cum exhortatione ad internum DEI cultum & reverentiam, omnisq; idololatriæ detestationem, cap. 10.
- VII. Septimum, Informatio de decenti sacrorum administratione, & reprehensio abusu circa cœnæ Dominicæ celebrationem, cap. 11.
- VIII. Octavum, Institutio de usu donorum spiritualium, & abusu reprehensio, cap. 12. 13. 14.
- IX. Nonum, Institutio de resurrectione mortuorum, & reprehensio aliter docentium.
- X. Decimum, Institutio de liberalitate erga pauperes sanctos, cap. 16.

INSTITUTIONIS EPISTOLARIS CAPUT
PRIMUM,
DE COLENDÆ CONCORDIA ET TOLLENDIS
SCHISMATIBUS.

TRACTATIONIS partes sunt quatuor: Propositio, Narratio, Confirmatio, & Conclusio.

1. Propositio disertis verbis concepta, exstat vers. 10. cap. 1.
- 10 *Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri JESU CHRISTI, (quod est unum, in quod omnes baptizati estis,) ut idem dicatis omnes, & non sint in vobis schismata: Sitis autem perfecti eâdem mente, & eâdem sententiâ.*
1. Narratio causam exponit, cur hoc præceptum tradere voluerit. Nam rescivisse se indicat à fide dignis autoribus, vigere inter illos lites & contentiones intestinas, in quibus alii se ab aliis doctoribus denominent; alteriq; sese alteris insolenter præferant.
- 11 *Significatum est enim mihi, fratres mei, de vobis, ab iis, qui sunt Chloës, quod contentiones sint inter vos.*
- 16 *Hoc*

Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cepha, ego verò Christi. 12

3. Confirmatio præcepti de concordia, & reprehensio disensionum, pariter iisdem fit argumentis, iisque gravissimis & accuratissimis.

Primum ducitur ab unitate Mediatoris & capitis Ecclesiæ, qui est Christus, pro omnibus crucifixus, & uno omnibus nomine prædicatus, hoc modo: Qui unum agnoscunt Christum, pro se crucifixum, & unum Christi nomen, in quod sunt baptizati, illi diversa sibi ipsi nomina, à diversis eadem docentibus ministris imponere non debent. At Corinthii unum agnoscunt Christum, unumque eius nomen. Ergo schismatica sibi nomina à Doctoribus eadem docentibus, imponere non debent. Minor constat ex absurditate assertionis contrariæ, quam interrogatione designat Apostolus, cum inquit:

Divisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomen Pauli baptizati estis? 13

Quasi dicat, quam absurda sunt ista, tam absurdum est, vos qui unum Christum, unumque baptismum cognoscitis, ob diversa Doctorum dona ab invicem separari. Deinde suo exemplo docet, illos in unum Christi nomen esse baptizatos, itemque, teneri procul abesse ab inani illa jactantia. Se enim pro singulari habet specimine divinæ providentiæ, quod paucissimos Corinthiorum baptizavit, ne quis in suo ipsum nomine baptizasse fingeret. Neque enim se tam ad baptizandum, quam ad Evangelizandum esse missum à Domino. Verba sunt: *Gratias* 14

ago DEO, quod neminem vestrum baptizavi, nisi

Crispum & Gajum. (Crispus erat Princeps Synagogæ apud Corinthios, Act. 18, 8. Gajus erat hospes Pauli & totius Ecclesiæ, Roman. 16, 23.) *Ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati estis,* 15

(ἐκ τῆς οἰκῆς, baptizavi.) Baptizavi & Stephanæ domum. 16

(Stephanæ domum vocat primitiās Achaïæ, i. Cor. 16, 13. & significat ipsum fuisse Præpositum Ecclesiæ Corinthiæ,) *alioqui nescio,* 17

si

17 *si quem alium baptizaverim. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.* (Evangelizandi dignitas, quia longè major est, quàm baptizandi, ideò ad eam se potius destinatum dicit à Domino. At Pseudapostoli de baptizatiõne in primis gloriabantur, dum institutos à Paulo ipsi sacris initiarent, alienosq; labores sibi arrogarent, quò factu nihil erat facilius. Apostoli verò plerumque baptizandi munus aliis demandarunt, ipsi verbo & doctrinæ invigilantes, Actor. 10, 48. Interdum tamen utrumque officium simul administrarunt, utpote utriusque præpositi à Christo, Matth. 28, 19. quànquam evangelizandi labor esset potissimus, Actor. 16, 15. 33. & 18, 8.)

II. Alterum argumentum desumitur à formâ prædicationis Christianæ, quæ planè est ab omni factionum studio aliena.

Quod enim regnum non propagatur sapientiâ sermonis mundanâ, sed contemptibili crucis prædicatione, illius cives, ob donâ quædam singularia exolli aut inflari non decet.

Assumptum, quia eloquentiam in primis admirabantur Corinthii, probat Apostolus copiosè.

Primò à consequenti effectu pernicioso, quòd sic evacuetur, vel inefficax redderetur crux Christi. Ea enim humanæ sapientiæ vobis nemini persuadebitur esse salutifera. Id quod pereuntium exemplo evincitur. *Etenim verbum crucis pereuntibus, secundum hoc seculum sapientibus, stultitia est: Eis verò, 17, 18. qui salvantur, DEI virtus est.* vers. 17, 18. *Misit, inquit, me Christus evangelizare, non in sapientiâ verbi, ut non evacuetur crux Christi.* Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est, iis autem, qui salvi fiunt, id est, nobis, DEI virtus est. (Rom. 1, 17.)

Deinde probat assumptum testimoniò propheticò, quò DEUS sapientum hujus seculi sapientiam se aboliturum testatur. *Scriptum est enim Esa. 29, 14. Perdam sapientiam sapientum, 19 & prudentiam prudentum reprobabo. Et Esa. 33, 18. ubi sapi-*

Sapiens? ubi scriba? ubi disputator hujus seculi? Nonne stultam fecit DEUS sapientiam hujus mundi?

(Juxta LXX. adhunc modum legimus: πῶς ἔστω οἱ ἑαυματοῦνοι; πῶς εἰσὶν οἱ συμβαλέοντες; πῶς ἔστιν ὁ ἀειδμῶν τὰς σωτῆρας φημένους μικρὸν καὶ μεγάλην λατρίαν;)

Tertio, idipsum stabilit totius mundi exemplo, qui per propriam suam sapientiam, DEUM in divinam suam sapientiam non cognoscit, ideoque placuit DEO per stultitiam predicationis (mundo ita visam) salvos facere credentes, vers. 21. Elucet illa mundi fatuitas ex inductione, tum Judaeorum, tum Graecorum seu gentium.

Quoniam & Judaei signa petunt, (non saturati iis, quae vident quotidie,) & Graeci sapientiam quaerunt. Contra, Christiani doctores praedicant Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, Graecis autem stultitiam. Ipsi vero vocatis, Judaeis atque Graecis, Christum (non humanam, sed) DEI virtutem, (non humanam, sed) DEI sapientiam. Nam quod stultum (videtur) DEI, sapientius est hominibus & quod infirmum (apparet) DEI, fortius est hominibus. (Vide August. lib. 2. de Doctrina Christi. cap. 13. & epist. 102.)

Quarto, sermonis mundani sapientiam non esse requirendam a doctoribus, probat ipsorum Corinthiorum exemplo, inter quos pauci secundum carnem sapientes, potentes & generosi, plerique vero secundum hunc mundum stulti, infirmi, ignobiles reputabantur. Unde sequitur, regnum Christi per sapientiam, potentiamque mundanam non constitui, aut propagari. Deducit autem Corinthios ad ipsam vivam experientiam, cum inquit: Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: Sed quae stulti sunt mundi, elegit DEUS, ut sapientes con-

fun-

P

114 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

fundat, & infirma mundi elegit DEUS, ut confundat
 28 fortia. Et ignobilia mundi & contemptibilia elegit
 DEUS, & ea quæ non sunt, ut ea, quæ sunt, destruat.

Quintò, argumentatur à gloria ratione Christianorum propriâ, in
 consilio DEI spectatâ, quæ omnem sapientiam, potentiam, justitiam
 29 q; humanam excludit, & in solo JESU Christo fundatur, à quo
 sunt ipsis omnia. Sententia enim DEI est, ut nulla caro glorie-
 30 tur coram ipsò. Ex ipso autem nos sumus in Christo Je-
 su, qui factus est (εγενήθη) nobis à DEO sapientia,
 (quæ nosmetipsos insipientes fatemur) & justitia (injustis) &
 sanctificatio (pollutis) & redemptio (servis peccati & Satanae),
 31 ut, quemadmodum scriptum est (Jerem. 9, 23.) qui gloria-
 tur, in Domino gloriatur. vers. 29, 30, 31.

CAPUT SECUNDUM.

Capite secundò pertexit hortationem ad concordiam, & in ar-
 gumentò à prædicationis Evangelicæ formâ ducto, perseve-
 rat, ostendens amplius, quòd verbis humanæ sapientiæ crux
 JESU Christi salutariter laud prædicetur, ac proinde ob insan-
 tiam doctorum, vel eloquentiam, schismata nulla sint excitanda. Ita-
 que rationibus antea productis sextam & septimam superaddit.

Sextam petit à suo exemplo, quoniam in sublimitate sermonis,
 aut sapientiæ, nequaquam se ostentaverit apud Corinthios, imò nil
 nisi Christum, eumq; crucifixum, se scire judicaverit.

1 Et ego (inquit) cum venissem ad vos, fratres, veni
 non per sublimitatem sermonis aut sapientiæ, annun-
 2 cians vobis testimonium Christi. Non enim judicavi,
 me scire aliquid inter vos, nisi JESUM Christum, &
 hunc crucifixum. Deinde addit, se in infirmitate & timore fuisse
 apud illos, (prout historia Actorum cap. 18. à vers. 1. usque ad 18. edo-
 cet,)

cet,) at nihilominus effectum fructumq; cōversionis illorum esse
 secutum, cū nequaquam humana sapientiæ argumentis, sed spiri-
 tūs, divinæq; virtutis demonstratione uteretur. Quorsum allegat
 ipsam etiam naturam fidei, non hominum sapientiā, sed divinā vir-
 tute nitentis! *Et ego* (ait) *in infirmitate* (corporis) *Et in ti-*
more Et tremore multo, (propter adversarios multos & poten-
 tes) *fui apud vos. Et sermo meus, Et prædicatio mea,*
non in persuasibilibus (πειθοῖς, svasoriis, ad persuadendum ap-
 positis,) *humana sapientiæ verbis, sed in ostensione Spi-*
ritūs (sancti, tanquam Doctoris eorum dogmatum, quæ propone-
 bam) *Et virtutis* (elucētis ē miraculis & vitæ sanctimoniā,)
ut fides vestra non sit in sapientiā hominum (fundata,)
sed in virtute DEI, (quæ sola firmum reddit cor credentis. Deus
 enim verax, omnis homo mendax, Rom. 3, 4. Prov. 21, 2.)

Septimam rationem ducit à naturā atq; indole sapientiæ Chri-
 stianæ, quæ ut humana & secularis non est, sic neque docibilibus hu-
 manæ sapientiæ verbis persuadetur, sed docibilibus Spiritūs Sancti.
 Itaque primò sapientiam se loqui aserit. Deinde ejus sapientiæ indo-
 lem declarat. Tertio modum, quò doceatur: & quartò, discipulos
 ejusdem capaces indicat.

Primò, *sapientiam* (inquit) *loquimur in perfectis.*
 (Rudibus & imperfectis sapientia non est, sed stultitia, at perfectis
 sapientia est, quod loquimur, nimirum vocatis, illuminatis & spiri-
 tualibus, qui salvantur. Confer supra cap. 1, 24. & infra vers. 14, 15. hu-
 jus capitis.)

Mox per ἀγορεύειν θεῶν, naturam hujus sapientiæ exponit, as-
 serens qualis sit, & qualis non sit. *Non est sapientia mundi hu-*
jus, neque principum mundi hujus (qui se vel maxime pu-
 tant sapere) *corruptibilem. Sed est sapientia DEI in my-*
steriò abscondita (profunda, singularis, mystica, non omnibus
 effutienda,) *quam præseravit DEUS ante secula,* (ideòq;

116 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

non est nova, aut nuper nata) in gloriam nostram, (electorum-
 8 suorum.) *Quam* (gloriam, itemq; sapientiam) *nullus princi-
 pum seculi hujus cognovit.*

Ignorantiam illorum convincit I. ab opere eorum turpissi-
 mō, quod Dominum ipsum illius gloriæ crucifixerunt. *Non au-
 tem crucifixissent, si gloriam illam summam & ab-
 sconditam, cujus ipse est Dominus, intellexissent,*
 vers. 8. II. à testimoniō Prophetæ Esaiæ, capite 64. vers. 4. testan-
 tis, per oculos & aures nullum ea percepisse naturaliter, quæ DEUS
 9 suis dilectis præparavit, imò ne quidem in cor cujusquam adscendis-
 se mortalium. *Sed sicut scriptum est, quæ oculus non vi-
 dit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit,*

(adscenderunt,) *quæ præparavit Deus iis, qui diligunt se.*
 (Apud LXX. non verba solum diversa sunt, sed & sensus aliquantum
 discrepat. Sic enim legitur : ἀπὸ τῶ αἰῶν ὅσα ἠγάσασθαι, ἐδὲ οἱ
 ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον θεόν, ὡπλῶ σθ, ἡγ, τὰ ἔργα σθ ἃ ποιήσεις
 τοῖς ἑσπεύουσιν ἐλεῶ. Atq; ad eum modum adducit Hilarius li-
 bro de Trinitate quinto. Satè hic unus locus est inter paucos, quos
 Paulus adduxerit ex Hebraicâ veritate, licet sensum magis expresse-
 rit, quàm verba enumerârit.) III. à revelatione hujus sapientiæ,
 ejusq; propriō, Spiritu nempe DEI, ita sciente divina, sicut spiritus

10 hominis humana, etiam secretissima. *Nobis, inquit, DEUS*
 (quæ donaturus est, & quæ dedit nobis, quæ præparavit ante secula.)
revelavit per Spiritum suum. Spiritus enim omnia
scrutatur, etiam profunda DEI. (Non vulgaria tantum,
 sed arcanissima DEI consilia perspicit, tanquam spiritus ejus pro-

11 prius.) *Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi*
spiritus hominis (intellectus,) qui in ipso est? Ita & quæ
Dei sunt, nemo novit, nisi Spiritus Dei. Hunc distinguit
 à spiritu mundi (operante in filiis diffidentia, Ephes. 2, 2.) argumentō

12 petitiō ab objecto & sine revelationis. *Nos (ait) non spiritum*
mun-

mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis. (Spiritus enim erroris, IESUM illum Christum, qui in carne venit propter nos, negat.)

Tertiò, quomodo hanc sapientiam Doctores eloquantur, iterum per ἀρσιν καὶ θεσιν subjungit: *Quæ & loquimur* (scribit) *non doctis* (διδασκαλίαις, docibilibus) *humane sapientia verbis, sed in doctrinâ Spiritus,* (verbis, qualia docet Spiritus Sanctus,) *spiritualibus* (rebus & mysteriis) *spiritualia comparantes.* (Judicia spiritualia adhibentes, συγκρίνοντες, spiritualia negotia & verba iudicii, normis, & fundamentis carnalibus non æstimantes. Nulla enim Scripturæ prophetia est privata ἰδιόσως, 2. Pet. 1, 20.)

Quartò, quoniam sint sapientiæ hujus capaces, & qui non, allata causa edocet. *Animalis* (inquit) *homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei,* (quæq; Spiritus DEI docet.) *Stultitia enim ipsi sunt, & non potest ea cognoscere.* Ratio est, *quia ista spiritualiter dijudicantur* (non secundum sapientiam seculi, quam solam habet & cognoscit animalis.) *Contrà spiritualis dijudicat omnia,* (quæ sunt Spiritus DEI, quippe Spiritu illò instructus, à quo docentur ista.) *Ipsè autem à nemine dijudicatur.* Ratio est, quia nemo mentem Domini novit. *Quis enim cognovit mentem Domini?* (nisi edoctus à Dominò. Nemo Dominum instruere potest.) *Quis instruet eum?* (Ergò nec quisquam dijudicabit hominem spiritualem, qui mentem Domini, Dominò revelante cognovit. Quis enim iudicabit ea, quæ non intelligit?) *Nos autem sensum Christi habemus,* (Spiritu ejus illuminati.)

CAPIT TERTIUM.

Capite tertiò prosequitur doctrinam de vitandis schismatibus, & argumenta plura, de tollendis disidiis & elationibus, producit ab ipsorum Corinthiorum conditione, itemq; à statu & naturâ Doctorum, quorum causâ disident, totiusq; ad eò Ecclesiæ dignitate desumpta. Argumenta numero sex sunt, atqve in totidem membra caput ipsum rectè dividitur.

Primum, leni utens transitione à secundo argumento, quò d erat à formâ prædicationis ductum, ad tertium progreditur, ab adjunctis petitis ipsorum Corinthiorum, tum præteritis, tum præsentibus. Ostendit enim, indignam esse ipsorum statu & conditione schismata excitare, eò quòd infantium & puerorum indolem adhuc referant, nondum capaces solidi cibi, ideòq; de Doctorum suorum donis & sapientiâ judicare inepri.

- Eam Corinthiorum infirmitatem coarguit, primùm ex suæ prædicationis modò, qui humilior fuerit & simplicior, ob illorum imperfectionem, & proinde lactis habuerit speciem, non cibi solidi, perfectioribus competentis. *Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo.* (Eratis enim recens geniti infantes, ved $\Phi\upsilon\lambda\omicron\iota$, 1. Pet. 2, 2. in quibus capta tantùm erat mentis renovatio.)
2. *Lac vobis in potum dedi, & non escam. Nondum enim poteratis* (perfectiorem altioremve sapientiam capere,) Secundo probat ex præsentibus eorum disidiis, testificantibus, eos adhuc carnales, necdum decenter spirituales esse. *Nec nunc quidem poteratis* (solidiore cibo vesci.) *Adhuc enim carnales estis. Ubi enim inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis? Quùm enim quis dicit: Ego quidem sum Paulus, alius autem ego Apollo: nonne carnales estis?* (Contentiones enim carnis opera sunt, Gal. 5, 20.)

Quar-

Quartum à descriptione eorum, propter quos schismata aiebant, sic habet: Qui ministri & operarii sunt unius Domini, à quo omnis laboris eorum fructus provenit, & ad ipsum solum referendus est, propter illorum diversos labores disidia non alenda, sed propter unius Domini honorem unitas potius & concordia sectanda est. At Paulus, Apollos, & alii Corinthiorum Doctores, ministri tantum, operarii, coloni, ædificatores sunt, quorum labor quidem diversus, Dominus autem unus est, à quo omnis benedictio dependet. Ergò concordia potius propter Dominum, quam propter diversitatem laborum, disidiis studendum. Assumptum ἀναοικώσεως illustratur vers. 5.

Quis igitur est Paulus? Quis verò Apollos? Quin ministri sunt, per quos credidistis, & unicuique, sicut Dominus dedit. Ego plantavi (Ecclesiam apud vos,) Apollos rigavit: sed DEUS incrementum dedit. Igitur neque, qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat DEUS. Qui autem plantat, & qui rigat, unum sunt. (Cur ergò vos propter illos dividimini?) Unusquisque autem propriam mercedem accipiet, secundum laborem suum. DEI enim sumus adiutores. Dei agricultura, Dei ædificatio estis. (Itaque ad illius unius gloriam omnis labor spectat, nemo suam inde propriam captat.)

Quintum à simili depromptum, & antecedenti cognatum, sic sonabit: Ubi unum est fundamentum, unus architectus, unius fundamenti locator, reliqui omnes superstructores, ibi nulli locus est schismati, sed maxima vigeat concordia, quantumvis superstructa variant. At in Ecclesia Corinthiaca fundamentum est unum, sicut ait vers. II. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus. Est & architectus unus Paulus. Secundum gratiam (inquit) Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus, fundamentum posui: alius autem superædificat: Unusquisque autem

vi-

- videat, quomodo superadificet.* (superadificant sanè varii varia, sed nili convenient precioso fundamenti, quæ superstruuntur, 12
conflagrabit.) *Si quis superadificat huic fundamento aurum, argentum, lapides pretiosos,* (qualia pretioso fundamento conveniunt) *ligna, fœnum, stipulam:* (qualia coherent ad tempus, sed neque conveniunt, neque subsistunt,) 13
uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim (præsertim ille novissimus) *declarabit, quia in igne* (tùm probationis, tùm illius extremi judicii) *revelabitur: & uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manet, quod superadificavit, mercedem accipiet.* (Si solidum verbi DEI aurum superstruxit, primæ & fundamentali Jesu Christi cognitioni, manebit opus, & mercedem percipiet, future præsertim vitæ.) *Si cujus opus arserit* (concremabitur, καὶ καταύρηται, tanquam fœnum, stipula, lignum, ut qui incerta & infirma dogmata, & opera hypocrisis vitiata superstruxit veræ agnitioni Christi) *detrimentum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* (Nam neque in exploratorio tentationis igne subsistunt incerta dogmata, neque in illo extremi judicii secundùm hominem facta opera. Teneas ergò fundamentum salvabitur quidem, sed tanquam per ignem transiens, nullorum operum detrimentum sentiet.) Ergò ob laborum diversitatem schismata, haudquæquam excitanda, sed ob fundamenti unitatem, concordie incumbendum est. Vide, si placet, de h. l. August. lib. 2. de Civ. DEI, cap. 26. 27. & Ambrosium in Comment. hujus Epist.
- Sextum, à pernicioso dissidiorum consequente tractum, itemq; ut antecedentia, similitudine exornatum, tale est: *Qui templum DEI perdit, illum DEUS perdet.* Verba sunt Apostoli vers. 17. *Qui Ecclesiam dissi- 16
diam dissi- diis destruit, templum DEI perdit. Ergò illum DEUS perdet. Minor asferitur per interrogationem: An nescitis, quòd templum DEI estis, & Spiritus DEI habitat in vobis?*
vers.

vers. 16. Probatio majoris sumitur à templi adjunctò proprio, quod est sanctitas. *Templum* (inquit) *Dei sanctum est, qui estis vos*, vers. 17. *Qui igitur rem sanctam, Deo dicatam destruit, illum Deus destruet.* 17

Septimum argumentum capit à stultitiâ schismaticorum, sapientiam sibi arrogantium vanam coram Deo. Syllogismus hic erit: Quò quis stultitiam suam prodit, seq; ipsum decipit, id studiosè evitandum. At sapientiæ persuasione schismata excitare, stultitiam prodit, & hominem decipit. Ergò id studiosè evitandum.

Propositionem præceptò expresit Apostolus vers. 18. *Nemo* (inquit) *seipsum decipiat. Si quis videtur sapiens esse inter vos, stultus fiat* (in oculis suis,) *ut fiat sapiens* (in Deo.) Assumptio confirmatur duplici Scripturæ oraculo. Si enim *sapientia hujus mundi stultitia est apud DEUM*, ergò qui de sapientiâ suâ persuasus inflatur, stultus deprehenditur. *Scriptum est enim* (Job. 5, 13.) *Qui comprehendit sapientes in astutiâ illorum. Et iterum:* (Psal. 94, 11.) *Novit Dominus cogitationes sapientum, quoniam vanae sunt.* (Novit cogitationes omnium hominum, adeòq; etiam sapientum esse vanas.) 18 19 20

Octavum petitur à dignitate Ecclesiæ, quæ propter homines scindi non debet, cum ipsius Ecclesiæ sint omnia, ipsa verò solius Christi & DEI. Argumentum tale erit: Cujus cætus causâ omnia sunt, sive Apostoli, sive creaturæ aliæ, ipse verò propter solum Christum & DEUM, is in hominibus gloriari, ab iis denominari, ac propter ipsos scindi non debet. Propter Ecclesiam, & ipsius Ecclesiæ sunt omnia. Ergò illa in hominibus gloriari, & propter illos scindi non debet. Conclusio est vers. 21. *Nemo itaque gloriatur in hominibus* (vocando se Paulinum, Petrinum, &c.) Minor ibidem, & vers. 22. *Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas,* (vobis illos dedit Deus, propter vos illos do- 21 22 nis

Q

nis suis instruxit,) *sive mundus* (totus mundus vester est) *sive*
vita, sive mors, (vestra causa vivimus, & moriemur, tùm nos,
 23 tùm alii,) *sive presentia, sive futura: Omnia vestra*
sunt. Vos autem estis Christi, (quatenus sanguine ejus empti,
 non meò, aut Petri,) *Christus autem DEI*, (quippe à quo secundum hominem factus, exaltatus, & caput Ecclesiæ datus est.)

CAPUT QUARTUM.

Capite quartò adhuc immoratur in schismaticorum reprehensione, & nonum, decimum, undecimumq; adversus eos producit argumentum. Deinde hanc partem gravi admonitione concludit.

Nonum igitur argumentum petitur ab inhonesto & indecoro. Indecorum est servos alienos, DEI œconomos, judicare, & præter fidelitatem ab iis quicquam requirere. Paulus, Petrus, Apollo, & alii Doctores, sunt œconomi mysteriorum DEI. Ergò indecorum est eos judicare, & præter fidem aliquid ab ipsis exigere; & consequenter indecorum, cum contemptu unius alterum extollere, adeòq; Ecclesiam in factiosas partes distrahere. Minorem exprimit hisce verbis:

1 *Sic nos aestimet homo, ut ministros Christi, & dispensa-*
 2 *tores mysteriorum DEI.* Majorem istis: *Quod autem reli-*
 3 *quum est, queritur in dispensatoribus, ut fidelis quis*
inveniatur. Mibi autem pro minimo est, ut à vobis ju-
 4 *dicer, aut ab humano die* (judicii.) Subjicit correctionem, quod tamen semetipsum non justificet. *Sed* (inquit) *neque me-*
 5 *ipsum judico. Nihil enim mibi conscius sum* (mali aut infidelitatis,) *sed non in hoc justificatus sum.* (Delicta enim, quis intelligit? Psal. 1975. non justificatur quisquam in conscientia suæ bonitate coram DEO, sed justitia fidei in Jesu Christo.) Confirmat antithesi humani diviniq; judicii, quorum illud fallax & importunum, hoc verò solum certum & metuendum est. *Qui me judicat,*

dicat, (inquit) Dominus est. Itaque nolite ante tempus
judicare, quoadusq̄ veniat Dominus: qui & illumina-
bit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia
cordium, & tunc laus erit unicuiq̄ à DEO. (Rom. 14, 10.

2. Cor. 5, 10.) Hoc argumentum attemperat instituto, significans se
hæc ideò in se & Apollon transtulisse, tanquam DEI ministros, & œco-
nomos, à Domino, & non ab hominibus judicandos, quicq̄ per se-
metipfos judicare aut justificare cupiant, ut ipsi discant, nihil ultra
id, quod divinâ inspiratione scriptum est, sapere, neq̄ alter alterum
judicet, aut contemnat, tanquam vilioribus donis instructum, aut
à viliori Doctore baptizatum. Sufficit enim quemq̄ fideliter, ex te-
nore scripti verbi, DEO ministrare. *Hæc autem* (ait) *fratres,*
transfiguravi in me & Apollon propter vos, ut in vobis
discatis, nihil supra id, quod scriptum est, sapere, ne
alter prouno (Paulo scilicet extollendo) *inflemini adversus*
alterum. (Apollon, & sic vicissim.)

Decimum argumentum sumitur ab hominis egestate & mise-
riâ, hõc modò: Qui nihil habet, nisi aliunde acceptum, is gloriari,
superbire, & schismaticè alteri se præferre nullò jure potest. At homo
nihil habet nisi aliunde acceptum. Proponitur cum interrogatione
κετλιασινη̄: Quis te discernit? quid autem habes, quod
non accepisti? Major itidem: *Si autem accepisti, quid*
gloriaris, quasi non acceperis? Ergò superbire talis, alteriq̄
schismaticè se præferre nullâ juris specie potest.

Undecimum depromitur à comparatione Apostoli & Corin-
thiorum, & gravi Ironiâ exornatur. Argumenti vis hæc est: Si Apo-
stolus Paulus & alii, quotidianis ærumnis & tentationibus exercen-
tur, non decet Corinthios, aut alios eorum auditores, carnali fastu
turgere, & tanquam abundantes felicitate, adversus se invicem ex-
tollere. At Paulus, & alii, quotidianis obnoxii sunt afflictionibus. Er-
gò non decet Corinthios, tanquam in cœlo jam positos, gloriari.
Consequentiâ propositionis declarat absurditate persuasionis con-
tra-

- 8 trariæ, ironicè ipsis adscriptæ. *Jam saturati estis, jam divites facti estis* (scribit,) *sine nobis regnatis*: (beatiores scilicet estis, ipsis Apostolis, qui tamen, ut agricolæ, primos debent fructus percipere, 2.Tim. 2, 6.) Addit ἐπιανόηθωσι: *Atq; utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnaremus!* (q.d. Optarim verum esse, quod superbi sibi persuadent, optarim illos jam in cœlo esse.) Minorem aserit longiusculâ narratione passionum & affectionum, quibus ipse, cæteriq; Apostoli vexentur. *Puto enim,*
- 9 *quod DEUS nos Apostolos novissimos ostendit* (in regno cœlorum, ironicè scilicet) *tangquam morti destinatos:*
- 10 *quia theatrum facti sumus mundo, & Angelis* (malis) *& hominibus. Nos stulti propter Christum* (reputamur,) *vos autem* (ex persuasione vestrà) *prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: vos gloriosi, nos inhonorati.*
- 11 *Usq; in hanc horam, & esurimus & sitimus* (non rarò,) *& nudi sumus, & colaphis cedimur, & instabiles sumus*: (incertis sedibus peregrinamur,) *& laboramus, operantes manibus nostris; maledicimur,* (maledictis impediti) *benedicimur, persecutionem patientes sustinemus:*
- 12 *blasphemamur,* (blasphemiis affecti) *obsecramus. Tangquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema* (περίψημα, πικάρια, ἀποσώγισμα, lustramentum, absterforium, sordes) *usq;e adhuc.* (Vos contrà tantam vobis imaginati estis beatitudinem, ut jam securi, utri excellentiores & majores sint inter vos, discepteris.)

Deniq; concludit hanc partem institutionis suæ Apostolus, & viam sibi sternit ad correctiones alias. Conclusio trimembris est.

Primum ἀλλολογία brevi rationem reddit actoris castigationis hujus. Deinde hortatur eos ad sui imitationem. Tertio adventus sui denunciatione perterret adversarios.

In.

In primâ parte occupat objectionem aut suspicionem malevolorum, quâsi confundere voluerit Corinthios, aut ignominiam afficere, dicendo, eos majores & beatiores esse Apostolis; Ac proinde veram, acerbioris admonitionis rationem explicat, officium nempe suum, & respectum inter se velut patrem, & Corinthios veluti filios, quos utique corrigere errantes, & possit suo jure & debeat. vers. 14.

Non ut confundam vos, hac scribo, sed ut filios meos charissimos, moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, at non multos patres. Nam, in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui. (Ego vos ex Ethnicis Christianos effeci per Evangelii prædicationem, non meâ tamen, sed Jesu Christi virtute ego vos per Christum regenui, tanquam œconomus & minister DEI. Ergo meo jure, tanquam pater filios castigo.)

Tum ad suæ humilitatis imitationem eos provocat, quam discere habeant à Timotheo, ad idâ se misso, quem de meliori nota commendat. *Rogo ergo vos, imitatores mei estote,* (ut filii patris sui.) *Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimas, & fidelis in Domino, qui vos commonefaciet vias meas, quæ sunt in Christo, sicut ubique in omni Ecclesiâ doceo.* Tertio, inflatos terrore percillit adventus sui, quo se in ordinem eos redigere velle minatur. *Sed tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam,* (alios mihi Doctores superbè præferentes,) *veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit, & cognoscam non sermonem inflatorum (de quo gloriatur,) sed virtutem.* Ratio probationis ejusmodi in promptu est: *Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Quid vultis?* (avaritia, & similitudine paterni juris & potestatis illustrata.) *In virga veniam ad vos, an in dilectione & spiritu mansuetudinis?*

Q 3.

CA-

CAPUT QUINTUM.

Capite quintò secundum institutionis Epistolæ caput continetur, de vitando, tollendoq; scandalo publico. Reprehendit enim eos, quòd incestuosum hominem in cœtu suo tolerant, & monet vitare notiorum peccatorum consortium.

Partes igitur duæ sunt, Reprehensio conniventia, & Dehortatio à consuetudine cum sceleratis.

Prioris membra tria sunt: Propositio, Oppositio, & Confirmatio utriusque.

I. Propositio effertur verbis pungentibus & indignitatem tolerantia graviter statim redarguentibus. *Omniñò (inquit) auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes,* (puta cordatiores, *ὀνομαζεταί*, nominatur,) *ita, ut uxorem aliquis habeat patris.* Hoc primum *ἐγκλημα*, incestus, aliis inauditus, inter vos commissus est. Alterum sequitur vers. 2. *Et vos inflati estis, & non magis luxistis, ut tollatur de mediò vestrum, qui hoc opus perpetravit.*

II. Antithesis iusti zeli continet excommunicationis formulam, in quâ efficiens, forma, subjectum, & finis ejus exprimitur. Efficiens seu excommunicator primarius est ipse CHRISTUS: *In nomine (inquit) Domini nostri Jesu Christi, & cum virtute Domini nostri Jesu Christi.* Administri sunt Paulus & Ecclesia Corinthiaca: *Ego quidem (ait) absens corpore, præfens autem spiritu* (potentiâ spirituali à DEI Spiritu mihi donata) *tàm judicavi, congregatis vobis & meo spiritu.* Forma excommunicationis est, traditio in manus Satana. *Judicavi (inquit) tradere talem Satana,* (& sic è regno Christi ejicere.) Subjectum excommunicandum est ille, *qui hoc ita operatus est,* (qui incesto novercæ concubitu se polluit.) Finis est *interitus carnis,* (abolitio corporis peccati, mortificatio veteris homi-

hominis.) *Et salvatio spiritus* (hominis interioris & spiritualis) *in die Domini JESU*, vers. 5.

Confirmatur Corinthiorum reprehensio, & Apostolica sententia I. à consequenti damnò, scienter & prudenter præcavendo, id quod similitudine declarat fermenti, vers. 6. *Non est bona gloriatio vestra*, (quâ in sermone & cognitione gloriâmini, virtutem regni DEI negligentes.) *Nescitis, quod modicum fermentum totam massam corrumpit?* (Quoî, fermentat. Sic unicum sceleris exemplum totam Ecclesiam polluit.) II. à statu Christianorum malitiæ expurgationem requirente. *Qui enim sunt azymi*, (purgati fide à peccatis, & nova creatura facta, 1. Pet. 1, 18. 19. 2. Cor. 5, 17.) *illi vetus fermentum malitiæ & versutia expurgare tenentur, ut sint maneatq; verè nova massa & conspersio*. Christiani sunt azymi, ut asserit. Ergò expurgent vetus fermentum, ut sint nova conspersio, (nec revolvantur ad feces conversationis Ægyptiacæ, vel Ethnicæ, 2. Pet. 2, 18. 20.) III. ab antecedenti beneficiò Christi, nequaquam indignè contemnendo, quod declarat collatione typi & antitypi. Pro quibus enim Pascha est immolatum, illi à consuetudine Ægyptiacâ vel Ethnicâ abstinébunt, vetusq; à se fermentum removebunt. *At pro nobis Pascha nostrum immolatus est Christus*, ut affirmat vers. 7. Ergò vi constitutionis divinæ patet conclusio. IV. à temporis decorò. Christianum enim seculum perpetui instar festi est, ob Christum pro ipsis Agni instar immolatum, memoriâq; ejus & virtutem perennem. *Itaq; epulemur, seu ferias agamus non in fermentò veteri* (Ethnicò,) *neq; in fermentò malitiæ & nequitia, sed in azymis sinceritatis & veritatis*, vers. 8.

Altera pars priori cognata, quâ dehortatur ab impiorum confortiò, itidem trimembris est. Nam primùm proponit & explicat sententiam: Tùm eam confirmat, & deniq; concludit. Explicatio sen-

9 Sententiæ hæc est: *Scrpsi* (inquit) *vobis in Epistolâ* (sive in
 hâc ipsâ, cum dixi, tollendum esse è mediò vestri scortatorem, & ex-
 10 purgandum scortationis fermentum, sive aliâ) *ne commisceami-*
 11 *ni fornicariis: non utiq; fornicariis hujus mundi* (Eth-
 nicis,) *aut avaris, aut rapacibus, aut idololâtris: Nunc*
autem scripsi vobis non commisceri, si quis frater (Chri-
 stianus) *nominatus sit fornicator, aut avarus, aut idolis*
serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum
hujusmodi nec cibum sumere, vers. 10. 11. Rationes succinctè
 suggerit quatuor, quæ omnes eò spectant, ut ostendatur sceleratos,
 non mundi hujus, sed Ecclesiæ, esse devitandos.

Prima ducitur ab impossibilitate. Nam, si quis Ethnicos, peccato-
 res omnes vitare debeat, eî è mundo foret exeundum, qui undiq; vaq;
 malis refertus est. At hoc fieri nequit, ut mundo exeamus. Ergò
 conversationem cum Ethnicis, aut ab Ecclesiâ extraneis, declinare
 non possumus, vers. 10.

Alterâ petitur ab indecorò & superfluo. Superfluum & inde-
 cens est, extra Ecclesiam positos judicare, quoniam ad Christianos
 non pertinent. Ergò superfluum est & indecorum, studiosè velle eo-
 rum consortium declinare. Antecedens interrogatione exornat.

12 *Quid* (ait) *mibi* (opus est) *de iis, qui foris sunt, judica-*
re. Nonne de iis, qui intus sunt, vos judicatis? (ex offi-
 cio scilicet.) Ergò non de iis, qui sunt foris.

Quarta est à propriâ DEI excellentiâ, cujus est extraneos judi-
 care. Quod autem ipse sibi proprium reservavit, de eo nobis labo-
 randum non est. At eos, qui foris sunt, judicare, DEI est. Ergò de iis
 13 nobis laborandum non est. *Name eos, qui foris sunt, DEUS*
judicabit. Conclusio enunciatur propositionis repetitione,
Auferte eum, qui malus est, ex vobis ipsis, vers. 13. Sicut
 olim Israëlita tollebant malos gladiò materiali, ita vos spiritua-
 li, Deut. 17, 7. & 19, 19. 21. 22. & 22, 21. 24. & 24, 7.

2. Cor. 10, 4. 5. 6. & c. 13, 1. 2. 3.

CA-

CAPUT SEXTUM.

Capite sextò tertium & quartum correctionis membrum proponitur, quorum illud de litibus in Ecclesiâ finiendis, hoc de scortatione vitandâ agit.

Institutionem de litibus sic tractat, ut primùm proponat factum reprehensibile. Deinde reprehensionem argumentis aliquibus firmissimis roborat.

Propositio facti vituperabilis hæc est: *Audet aliquis vestrum, negotium habens adversus alterum, judicari apud iniquos* (Ethnicos,) *& non apud sanctos*, (fideles Christianos.)

Reprehensio & refutatio fit septem argumentis.

I. A comparatione judicii majoris & minoris hõc modò: Si sancti mundum, ipsosq; malos Angelos, judicabunt, multò magis idonei sunt præsidere judiciis minimis, quæ de rebus secularibus aguntur. Atqui verum prius, quod turpe est ignorare, aut non attendere Corinthios. *Nõne scitis*, (inquit,) *quòd sancti hunc mundum judicabunt? nescitis, quòd Angelos judicabimus?* Ergò verum etiam posterius. *Si enim in vobis judicabitur mundus, indigni estis minimis judiciis? nõne secularia* (βιωλικά, victualia) *judicabitis?* (Matth. 19, 28. Luc. 22, 30. Apoc. 2, 26. 27. & 3, 21.)

II. Ab indecorò. Indecorum est, illum sibi judicem deligere, quem tota Ecclesia contemnit. Ethnici ab Ecclesiâ contemnantur. Ergò dedecet eos sibi judices statuere. Verba Apostoli sunt: *Secularia igitur judicia habeatis, contentibiles qui sunt in Ecclesiâ, illos constituite* (καθίστατε. Ambrosius rectè vertit, constituitis) *ad judicandum?* (q. d. quàm hoc decorosum est?)

III. A turpi & absurdò. Turpe & absurdum est, neminem reperiri in Ecclesiâ sapientem, qui judicare fratrum causas sciat. At qui

R

judi-

judicia appetunt infidelium, ostendunt, se nullum agnoscere in Ecclesiâ sapientem. Ergò illi Ecclesiam pudore suffundunt. vers. 5.

- 5 *Ad pudorem vestrum dico. Sic non est inter vos sapiens, vel unus, qui possit judicare inter fratrem suum?*
 6 *sed frater cum fratre judicio contendit, & hoc apud infideles.*

- IV. A conjunctò infallibili pravitatis testimoniò. Quod enim testatur de peccatis Christianorum, id utiqve erat omittendum. At contendere judicio Christianos inter se, testatur de peccatis eorum. Ergò id utiqve omittendum potiùs, quàm scandalum extraneis præbendum. Assumptum aserit vers. 7. *Fam quidem omninò delictum est in vobis, quòd judicia habetis inter vos.* Probat à meliori: *Quare non injuriam accipitis potiùs? Quidni potiùs fraudem patimini?* Item à materiâ judiciorum, quæ sunt injuriæ, deceptiones, & similia. *At vos (inquit) injuriâ afficitis & fraudatis, & hoc fratres,* vers. 8.

- V. A pernicie consequenti, eaq; æternâ, hòc modò: Qui iniquitatem operantur, & alios injuriâ afficiunt, hæreditatem regni DEI non adibunt. Qui lites inter se exercent coram infidelibus, illorum alter alterum injuriâ afficit. Ergò alter illorum regni DEI hæreditatem non adibit. Propositionem amplificat & probat enumeratione peccatorum mortalium, à regnò DEI excludentium. vers. 9. 10.
- 9) *An nescitis, (inquit) quòd injusti regnum DEI non possidebunt? Nolite errare. Neq; fornicarii, neq; idolis servientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; avari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces, regnum DEI possidebunt.*
 10) (Putat quatenus tales permanent, nec à viis suis resipiscunt.)

VI. Ab antecedente gratiâ, & Christianismi receptione. Id tale erit: Qui à peccatis enormibus sanguine Christi purgati, & Spiritu DEI sanctificati sunt, illos prioribus vitiis, & inter illa injustitiæ denuò.

quò studere nequaquam decet. At Corinthii ab enormibus vitiis sic purgati & sanctificati sunt. Ergò iniquitati, ac similibus vitiis dediti ne sunt, & consequenter à mutuis litigiis, ex iniquitate orientibus, abstinento. Minorem pronunciat his verbis: *Et hac quidem* 11
(τινές, quidam) fuistis, (puta iniusti, masculorum concubitores, adulteri, &c.) sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu DEI nostri. Propositio subintelligitur.

VII. Ab inutili & pernicioso sic informo: In quo homo nocet aliis, & potestati se tradit alienæ, id quæquam aliàs ei licet, tamen hæc de causâ non licet. At cum fratre iudicio contendere apud infideles, nocet aliis, & potestati tradit contendentem alienæ. Ergò id, quæquam aliàs licitum, hòc nomine est evitandum. Propositio effertur *χρεία* generali, ad institutum thema applicandâ, vers. 12. *Omnia mihi licent* (non simpliciter à DEO prohibita, quæ est 12
 contendere cum fratre apud iudices infideles,) *sed non omnia expediunt.* (Ita nec hoc, quòd scandalo est aliis, & Ecclesiam decorat.) *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigor potestatem,* (à quo liber sum. Liber autem maneo à potestate iudicis extranei in causâ cum fratre, si eam ipsius iudicio non permit- tam.)

Altera hujus capituli, & quarta totius Epistolaris institutionis pars, est Dehortatio à scortatione, eaq; tota tribus membris constans. Eorum primum hòc capite 6. reliqua duo sequenti exponuntur.

Primum à scortatione avocatur, insignibus utens argumentis. Deinde ostendit, non cuivis continentiam esse affectandam. Tertio ad virginalem & vidualem continentiam hortatur, quicunq; ejus sibi doni videntur conscii.

Primum membrum Propositione & Confirmatione absolvitur. Propositio constat occupatione objectionis, & ad eam response. Etenim nonnulli profanè objiciebant, tam liberè ad scortationem corpore, quàm ad cibos ventre uti licere. Negat illam com-

13 parationem Apostolus, distinguendo inter usum ventris & ciborum, atque inter usum corporis proprium & principalem. *Esca* (inquit) *ventri, & venter escis* (puta deputantur.) *Deus autem hunc* (ventrem) *& has* (escas) *destruet: Corpus autem non fornicationi* (deputatum,) *sed Domino: & Dominus corpori* (redimendo & sanctificando datus.)

Confirmatio rationes negationis explicat, cur videlicet corpore ad fornicationem abuti non liceat, quæ sunt numero quinque, eaq; ponderosissima.

Prima, à diverso ventris & corporis fine. Nam ventrem & cibos, quibus ille servit, Deus abolebit: Non autem corpus humanum, & cui illud servire destinatum est, Dominum. Itaque quorum finis est diversus, illorum etiam usus. Ergo non tam licenter utendum corpore, quam ventre. Finem verò diversum arguit ab excitatione Domini Jesu, cui corpus est consecratum. Pereuntis & non-pereuntis usus est diversus. At venter perit, & corpus excitabitur. Ergo eorum usus est diversissimus. Assumptum demonstrat vers. 14.

14 *DEUS verò & Dominum suscitavit, & nos suscitabit per virtutem ejus.*

Secundò, à dignitate membrorum corporalium sic argumentatur: Si fornicatio membra Christi facit membra scorti, accuratè erit ab ea abstinendum. At fornicatio membra Christi facit scorti mem-

15 bra. *Ergone* (inquit) *tollens membra Christi faciam membra meretricis? Absit.* In assumptione præsupponit tanquam certum, quòd corpora fidelium membra Christi sint.

Nescitis, (inquit) *quoniam corpora vestra membra sunt Christi?* Deinde probat utrumq; à proprietate conjunctionis carnalis & spiritualis. Nam sicut illa infert unitatem carnis, ita hæc

16 unitatem spiritus. Quare scribit: *An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim* (inquit) (Adam Genes. 2, 24. & Christus Matth. 19, 5.) *duo in car-*

nem

nem unam (per copulam carnalem, quæ tam fit in scortatione, quàm in conjugio, quæquam in conjugio honestè, in scortatione inhonestè. Si autem scortator & scortum fiunt una caro; ergò illius membra fiunt hujus.) *Qui autem adhaeret Domino* (per spirituale conjugium,) *unus spiritus est.* (Nam unus Spiritus est in Christo & Christiano.)

Tertiò, adducit scortationis turpitudinem eximiam. Turpissimum est in proprium corpus peccare, & illud perdere. Homo scortans in proprium corpus peccat. Ergò scortatio fugienda est, ut labes foedissima. Illustrat comparatione aliorum peccatorum vers. 18. *Fugite fornicationem. Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in proprium corpus peccat,* (illud violat, & dehonestat.)

Quartò, allegat corporis sanctitatem. Templum Spiritus Sancti scortatione non est polliendum. Corpora nostra templa sunt Spiritus Sancti. Verba plana sunt: *Aut nescitis, quod membra vestra* (Græcè est: τὸ σῶμα ὑμῶν, corpus vestrum) *templum est Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri?* vers. 19.

Quintam rationem ducit à nostrâ erga Christum obligatione. Qui non sunt sui juris, sed magnò pretiò empti, illi pro libitu suo suis corporibus uti nequeunt. Christiani non sunt sui, sed empri sanguine Christi. Ergò non pro suo libitu, sed in gloriam DEI & Domini sui corporibus uti debent. Effert his verbis vers. 20. *Empti enim estis pretio* (τιμῆς.) *Glorificate igitur DEUM in corpore vestro, & in spiritu vestro, qui sunt DEI.* (Vulgata parùm rectè: Empti enim estis pretio magno. Glorificate & portate DEUM in corpore vestro. Addit scil. quæ in fonte non exstant, & omittit, quæ exstant.)

CAPIT SEPTIMUM.

Capite septimò uberiùs explicat doctrinam, de vitandâ scortatione & immundiciâ, monstrans rectum conjugii usum, & perfectæ continentiæ donum non omnibus contingere asserens. Commendans interim virginitatem & cœlibatum, & optans dari plurimos, qui eò vitæ genere decenter uti possint.

Partes capituli duæ sunt. Dehortatur enim primò ab importunâ continentiae affectatione. Deinde ad continentiam virginalem & vidualem, ejus sibi doni conscios exhortatur.

Prior pars tribus membris absolvitur: Propositione, Expositione ejus, & Amplificatione.

In Propositione concedit, bonum quidem esse homini, seu commodum, non attingere mulierem: at propter scortationes cavendas, habendam mari suam uxorem, & fœmellæ maritum proprium. Verba sunt: *De quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini* (continentiâ prædito) *mulierem non tan-*

- 1 *gere:* (& vicissim virgini, virum non cognoscere.) *Propter fornicationes autem* (evitandas) *unusquisque suam uxorem, & unaquæque suum virum habeat.* (Non est homini cuicumque bonum, esse solum, Gen. 2, 18. sed alicui homini bonum est, cui nullum à scortatione periculum. Vide hic Erasmi annotationes.) Cæterùm Ecthesis propositionis, naturam conjugalis societatis, & conditionem explicat, atque verum esse demonstrat, quod scortationis vitio medeatur. Etenim conjugii lex postulat id, ut vir mulieri, & mulier viro potestatem sui corporis faciat, ad scortationes præcavendas. *Uxori* (inquit) *vir debitum* (debitam benevolentiam, τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν) *reddat, similiter & uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet,* (ut de-
- 2 *neget viro, aut fiat alteri,) sed vir,* (qui eam sibi stipulatus est.) *Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* (Utraque pars ad mutuam cohabitationem est
- 3 *ob-*
- 4

ob.

obstricta.) *Nolite fraudare invicem,* (alter ne subtrahat corporis usum alteri,) *ni fortè ex consensu ad tempus, ut vacetis jejunio & orationi* (solemniori. Nam alioquin orandum quotidiè est. Jejunare autem ad orationes quotidiè non possumus. Et plus est vacare *χαλάσειν*, precibus, quàm simpliciter orare.)

Et iterùm revertimini in idipsum, (convenite in unum) *ne tentet* (illiciat ad scortationes) *vos Satanas, propter incontinentiam vestram,* (si diuturniorem separationem ferre nequeatis.)

Addit *ἐκαστόθωσι*, quâ se in continentioribus hoc indulgere, non autem simpliciter omnibus præcipere protestatur, v. 6. *Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium.* (Sunt enim, qui absque periculò diu satis secubare à conjugibus possunt.) Tertiò, in amplificatione repetitâ propositione, præclaris quibusdam regulis, tum cælibes, tum conjuges, instruit. Propositionem his verbis repetit, vers. 7. *Volo autem*

omnes esse sicut meipsum: (continentes scilicet) *sed unusquisque proprium donum habet ex DEO, alius quidem sic, alius verò sic. Dico autem non nuptis* (cælibibus, tãis

ἀγάμοις, innuptis) *& viduis* (eos primùm instruit,) *bonum est illis, si sic permanserint sicut ego,* (si continentia dono polleant.)

Quòd si non se continent, matrimonium contrahant. Melius est enim nubere, quàm uri, (pruritu carnis æstuarè.)

Nunc conjugibus præscribit regulas, I. Præcepta DEI de vitandâ separatione. *Iis autem, qui matrimonio juncti sunt,*

præcipio non ego, sed Dominus, Uxorem à virò non discedere. Quòd si disceserit, (ob duritiam, crudelitatem, aliàsve causas, judicibus probatas, extra culpam adulterii) *maneat innupta, aut viro reconcilietur. Et vir uxorem non dimitt-*

mit-

mit-

mit-

mit-

- mittat, (nisi ob fornicationem, Matth. 19, 9.) 2. Consilia in veteri lege non expressa. *Ceteris autem* (disparis religionis conjugibus) *ego dico, non Dominus*, (cujus apertum mandatum non habeo ostendere:) *si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam:*
- 13 *Et si qua mulier* (Christiana) *virum habet infidelem,* (Ethnicum vel Judaicum) *& hic consentit habitare cum illa, non dimittat illum.* Rationem attexit hanc, quòd Ethnica persona, Christiana cohabitans, per Christianam sanctificetur, puta ad usum conjugalem, ut sanctè quis conjugiò illò uti possit; idq; exinde approbat, quòd liberi, tali è conjugiò nati, sancti sint, Nimirum velut dona DEI, verbò & precibus Ecclesiæ sanctificentur, & ad sacra eis patet aditus, sicut 1. Timoth. 4, 5. dicit, omnem DEI creaturam sanctificari verbo DEI, & precibus, etiam conjugium & cibos.
- 14 Sicut hoc locò vers. 14. *Sanctificatus est vir infidelis in muliere* (Christianà,) *& mulier infidelis in viro.* (quoniam verum inter se & fidum colunt matrimonium. Placet enim utriq; parti ea conjugii integritas, quam Deus verbo suo præcepit, & quam Christiani colunt.) *Alioquin filii vestri immundi essent,* (si scilicet immundum esset ejusmodi conjugium inter dispares,) *nunc autem sancti sunt,* (legitimo & Christiano conjugio procreati, benedictionis publicæ participes.) Tertia regula, de disparis religionis conjugibus sic habet: *Quod si infidelis discedit,* (à Christianò conjugè) *discedat. Non enim servituti subiectus est frater aut soror in hujusmodi. In pace autem nos vocavit DEUS,* (ideòq; disidiis & divortiis occasio omnis præcidenda.)

Confirmat utramque regulam, de dispari conjugiò traditam, triplici argumento.

- 16 Primum capit à fructu talis matrimonii, qui est conversio infidelium, vers. 16. *Quid enim nosti, mulier, si virum salvum*

vum

rum facias (conversatione & exemplò tuò, etiam absqve verbò eum lucrata, 1. Pet. 3, 1.) *Aut unde scis, vir, si mulierem salvam facias?* (Tanta igitur spes, nec tuâ separatione aut disfidò corrupenda, nec verò, cùm incerta sit, injustâ servitute emenda est.)

Alterum sumit à decorò. Decet enim qvemq; æqvò ferre animò, divinam de rebus suis dispositionem, per quam, si cui infidelis coadjux obrigit, ferendum; Et si discedat, itidem vocatione divinâ utendum est. *Nisi* (inquit vers. 17.) *unicuiq;, sicut divisit Dominus, unumquemq;, sicut vocavit DEUS, ita ambulet. Et sic in omnibus Ecclesiis doceo.* (Ἀγρεύουμαι, ordino, dispono.)

Tertium à similibus constitutionibus transfert ad propositum. Semper enim vocatio tenenda, si melior non obtingat. Sed si obtingat, ea potius eligenda: si par sit utraqve, nihil laborandum. Similiter in matrimoniò. *Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputiò aliquis vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum DEI.* (Hic igitur, nulla disparitas. In Christo neq; Judæus est, neq; Græcus, neq; servus, neqve liber, Gal. 3, 28.) *Unusquisq;, in quâ vocatione vocatus est, maneat.* (Similiter *servus vocatus es? non sit tibi cura: sed & si potes fieri liber, magis utere. Qui enim in Dominò vocatus est servus,* (conditione & statu civili) *libertus est Christi,* (à Filio DEI liberatus, libertateq; donatus spirituali, Joh. 8, 36.) *Similiter qui liber vocatus,* (conditione civili) *servus est Christi,* (ex fœdere baptismali, Rom. 6, 16. 17. 18.) *Prelio emti estis* (sanguinis Christi,) *nolite fieri servi hominum,* (quoad animam & spiritum, quantumvis corporeâ servitute adstringamini.) Concludit hoc argumentum, repetitâ ter-

138 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

tiò regula de vocatione divinâ, divinò obsequiò tuendâ, vers. 24.

24 *Unusquisq; in quo vocatus est, fratres, in hoc maneat apud DEUM.* (Sic etiam in conjugio suò quilibet.)

II. Svadet continentiam virginelem & vidualem à versu 25. ad finem capituli.

Tractationis partes sunt duæ: Una de virginibus; Altera de viduis agit. I. Propositio. II. Expositio. III. Confirmatio ponitur in priori membro.

Propositionis sensus est: Non præcipio virginitatem omnibus, sed svadeo, ut virginitatem, tanquam bonum singulare appetant, qui continere possunt, idq; propter eam necessitatem, in quam incidunt conjugio adstricti. Verba hæc sunt: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do,* (γνώμην, sententiam) *tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis* (in domo DEI servus, ad conservorum utilitatem.) *Existimo igitur, hoc bonum esse propter instantem necessitatem* (afflictionis,) *quoniam bonum est homini sic esse.*

Ἐκθεσις propositionis, primò sententiam explicat uberius, & deinde regulas quasdam recitat, ad prudentiam in hóc negotiò adhibendam pertinentes. Nam iis se nihil de virginitate præscribere ait, qui uxoribus alligati sunt, sed iis tantùm, qui ab iis sunt soluti.

27 *Alligatus es uxori?* (inquit) *noli quærere solutionem.*
Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem, (si continere potes.) *Sin autem acceperis uxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccat. Tribulationem autem carnis* (τῆ σαρκὸς, carni, sive in carne) *habebunt hujusmodi, ego autem vobis parco* (de illâ.)

Mox regulas tradit nonnullas, quibus observatis, afflictionem illam carnis evitari posse indicat. *Hoc itaque dico, fratres,*
 29 *tem-*

tempus breve est, (ὁ καιρὸς συρραμμένῳ, tempus contractum in argutias, & quasi subtractum seculo, ne quis in eo possessionem, aut lætitiã firmam speret.) *Reliquum est, ut & qui habent uxores, tanquam non habentes sint*, (corde eis non adhaerescant, sed DEO.) *Et qui flent, tanquam non flentes*, 30 (in DEO gaudentes.) *Et qui gaudent* (in conjugio, liberis, bonis temporalibus,) *tanquam non gaudentes*, (sed lugentes spiritualiter, Matth. 5, 4.) *& qui emunt, tanquam non possidentes*, (cor non apponentes.) *Et qui utuntur hõc mundõ,* 31 *tanquam non utantur*, (μὴ κατὰ χρωμένοι, abutentes.) *Præterit enim figura hujus mundi*. (Fluxis igitur & caducis nihil tribuendum, sed æterna in cœlis bona quærenda. Figuram vocat mundi seu speciem, quia nihil ei subest solidi.)

Tertiõ, Confirmatio exhortationis petitur à comparatione statûs virginalis & conjugalis, cujus vis hæc est: In quõ vitæ genere DEO promptiùs serviri potest, absque sollicitudine seculi, id potiùs eligendum. At in virginitate promptiùs DEO serviri potest, absque sollicitudine seculi, quàm in conjugio. Ergõ virginitas conjugio præferenda. Major istis verbis exprimitur vers. 32. *Volo autem vos sine sollicitudine esse.* Minor probatur comparatione curarum utriusque vitæ generis. *Qui sine uxore est, sollicitus est de iis, quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino.* *Qui autem cum uxore est, sollicitus est de iis, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est.* 33 (Hoc est, cœlebs soli DEO unicè addictus, à curis mundanis liber est, conjugatus etiã uxori placere studet.) *Et mulier innupta & virgo cogitat*, (variant hîc Latini Codices. Resitue è fonte Græcõ: μεμειρισται ἡ γυνὴ ἢ παρθένῳ. Divisa est mulier & virgo. Distinctæ sunt à se invicem, non naturâ, inquit Ambrosius, sed tactu: quia legimus in Numeris, mulieres virgines appellatas.)

- 34 *Innupta cogitat, quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu: quæ autem nupta est, cogitat, (μεριμνά, curat,) quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. (Multum cogitur temporis mundanis occupationibus attribuere, Luc. 10, 41. 42.) Cæterum hanc rationem additâ mitigatione expolit, significans eò rapiendam non esse, quasi necessitatem, tanquam laqueum, injicere velit cuiquam extra conjugium vivendi, sed ut utilitati continentium consulat, qui sic decenter, & absque impedimento Domino, tanquam assidui & accubui, vacare queant: Alioquin se suam unicuique libertatem relinquere integram, nec conjugium vituperare illo modo. Textus est: *Porrò hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id, quod honestum est, (ἐὐχρηστον, decorum,) & quod facultatem præbeat, sine impedimento Dominum obsecrandi.* (Codex meus antiquissimus manuscriptus habet, Domino observandi. Erasmus corrigit: observandi. Verto: indivulsè, Græcè ἀπερισπάσως, Domino assidendi. Est enim ἐὺπεριεσθρον τῷ Κυρίῳ, ut dum tanquam discipulus præceptoris quis assideat, non interurbatus curis seculi.)*
- 36 *Si quis autem turpem se videri (dedecere, ἀσχυνεῖν) in virgine suâ existimat, si sit superadulta, (ὑπερανύμφη,) (& tamen innupta) & sic oportet fieri (ob periculum uestionis, aut scortationis) quod vult, faciat; non peccat, si nubat, (nubant, γαμεῖσθαι,) qui verò statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem (uestionis aut scortationis metum,) potestatem autem habet suæ voluntatis, (virgine non refragante) & hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, benè facit. Igitur & qui matrimonio jungit virginem, benè facit, & qui non jungit, melius facit. (Satius est enim ἀπερισπάσως Domino adhærescere, quàm ullo modo terrenis curis intricari.)*

Par-

Parte alterâ de viduis eandem fert, quam de virginibus tulit, sententiam: Nimirum licere eis matrimonio copulari denuò, beatiores tamen esse, si in viduò permaneant torò. Contextus planissimus est, vers. 39. 40. *Mulier alligata est legi* (conjugali,) *quantò* 39 *tempore vir ejus vivit: quòd si dormierit vir ejus, liberata est à lege,* (libera est,) *cui vult, nubat, tantum in Domino,* (honestè & piè, non cum lasciviis, Rom. 7, 2.) *Beatior* 40 *autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium* (meam sententiam. Nisi fortè junior sit, & continere nequeat. Nam juniores viduas vult nubere & *τεκνογονεῖν*, ne avertantur post Satanam, 1. Tim. 2, 14.) *Puto autem, quòd ego Spiritum DEI habeam,* (ideòq; sententia mea in talibus non erit susq; deq; habenda.)

CAPUT OCTAVUM.

INSTITUTIO QUINTA, DE USU ET ABUSU CHRISTIANÆ LIBERTATIS IN ADIAPHORIS.

Capite octavò incipit reprehendere abusum scientiæ libertatis, quam nonnulli in licentiam quidvis faciendi transformabant, cum scandalo infirmorum, præsertim circa idolothyta. Quare de iis sententiam suam ita dicit, ut infirmorum contemptores gravissimis argumentis percellat.

Tractationis partes duæ sunt: Propositio, & Confirmatio.

Propositio ab hypothese de idolothytis, ad generalem mox thesin transfertur, & ab adjunctâ ratione, quamam sit, colligitur: Nimirum in iis, quæ scimus liberæ esse observationis, dilectionis quam scientiæ major est habenda ratio. Et qui scientiâ libertatis pollent, malè eâ abutuntur ad scandalum infirmorum. Verba sic disposita sunt, ut propositionem rationi primæ habeant alligatam. *De iis autem* 1 *(inquit) quæ idolis sacrificantur, scimus, quòd omnes scientiam habemus,* (quòtquòt perfecti sumus, licere iis vesci, ut

2 cibus à DEO conditis.) *Scientia* (nuda) *inflat*, *charitas* verò
adificat. (Ergò scientiâ cum charitate utendum, ad ædificationem
 proximi.) *Si quis autem se existimat scire aliquid* (absque
 charitate,) *nondum cognovit* (quicquam,) *quemadmodum*
 3 *oportet eum scire. Si quis autem diligit DEUM, hic*
cognitus est ab eo, (ut dilectus ipsi. Et vicissim, si quis rectè co-
 gnoscit DEUM, is diligit eum. Non autem in eo gloriandum, quod
 scimus aliquid, nisi illud decenter sciamus, nec tam de suâ, quàm sui
 cognitione divinâ confidendum.)

Est igitur confirmationis argumentum primum, ab adjuncta
 sciolorum vanitate ductum, & comparatione effectuum charitatis &
 scientiæ illustratum, hoc modo: Quod nudum & solum inflat, &
 charitati tantum junctum adificat, eò absque charitate non est uten-
 dum. At scientia sola & nuda inflat, charitati verò juncta demum
 adificat. Ergò eâ absque charitate non est utendum, vers. 1.2.3.

Alterum petitur ab adjunctis fratrum infirmorum, scientiâ ca-
 rentium, hoc modo: Si quidam fratres Christiani idolis adhuc ali-
 quid tribuunt, non est absque discretionem idolothytis vescendum. At
 quidam adhuc idolis aliquid tribuunt. Ergò non indifferenter idolo-
 thytis utendum. Major inde constat, quod ait: quidam consci-
 7 tiâ idoli usque nunc quasi idolothytum comedunt, (putantes scilicet
 se idolo adhuc debere gratificari, sacrificiis ejus vescendo) & consci-
 entia illorum, cum sit infirma, polluitur, vers. 7. (At qui tales ædifi-
 candi erunt, non autem indiscreta idolothytorum comestione offen-
 dendi, & confirmandi in ignorantia.) Minorem probat, exponen-
 do veram de idolis sententiam, & negando illam omnibus esse per-
 fectam, vers. 4.5.6.7.

4 *De escis autem eorum*, (de comestione igitur, Græcè:
 ὡς τῆς βρώσεως ἧν) *quæ idolis immolantur, scimus, quod*
nihil est idolum in mundo, (nihil quicquam ei tribuendum,)
 5 *Et quod nullus est DEUS*, (ἕτερος, alius,) *nisi unus.*
Nam et si sunt, qui dicuntur dii, sive in cælo (Angeli,) *sive*

sive in terrâ (Principes,) *siquidem* (ὡσαύτως, quemadmodum.) 6
sunt Dii multi, & Domini multi: Tamen nobis unus
est DEUS Pater, ex quo omnia, & nos in ipsum (glori-
 ficando conditi.) *Et unus Dominus JESUS Christus, per*
quem omnia (tùm condita, tùm reparata sunt,) *& nos per*
ipsum (confissimus.) *Sed non in omnibus est scientia,* 7
(ista.) Quidam enim conscientiam sibi adhuc aliquam
de idolò fingunt, ac si aliquid ei tribuendum sit, nec
simpliciter illud pronibilo reputandum. Qui ex illo erro-
re utique liberandi sunt.

Tertium sumitur à consequente pernicioso idolophagiâ, & ta-
 le erit: Qui in re adiaphorâ fratrem facit impingere in mandatum
 DEI, is perniciosè abutitur potestate suâ. At qui temerè citra discre-
 tionem in Idoleo edit & bibit, is in re adiaphorâ facit infirmum fra-
 trem impingere. Ergò is potestate suâ perniciosè abutitur. Major
 indicatur vers. 9. *Videte, ne fortè hæc licentia vestra,* 9
(potestas vestra illa, quâ comeditis & bibitis in Idoleo,) offendicu-
lum infirmis fiat. Adiaphoram esse illam comestionem con-
 cedit vers. 8. *Esca autem* (inquit) *non commendat nos Deo.* 8
Neque enim si manducaverimus, abundabimus, (scili-
 cet obedientiâ aut scientiâ,) *neque si non manducaverimus,*
deficiemus, (Rom. 14, 17. minus habebimus, ὀσφύμεθα.) Minor
 probatur exemplò, quod firmum esse, & assertioni evincenda, inter-
 rogatio declarat. *Si enim quis viderit eum, qui habet sci-* 10
entiam, in Idoleo recumbentem, nonne conscientia ejus,
quùm sit infirma, (ἀδυνάτος ὄντων, qui infirmus est,) *edifica-*
bitur ad manducandum idolothyta? (Nónne putabit illum
 aliquid tribuere idolis, & sic in errore suò perseverabit; aut si du-
 bitaverit fortè, confirmabitur & seducetur ampliùs?) *Et peribit* 11
infirm-

infirmus frater (nondum confirmatus in conscientiâ) *in tuâ scientiâ, propter quem Christus mortuus est*, (qui etiam pro pereuntibus mortuus est, ut illos aeternæ vitæ lucrificeret.) Hoc argumentum amplificat Apostolus, & urget, significando consequentiam horribilem, & suò exemplo attestando, quanto perè à tali culpâ abhorreat. *Sic autem peccantes* (inquit) *in fratres, & percutientes* (vulnerantes *eorum conscientiam infirmam, in Christum peccatis*, (qui pro eis mortuus est, & ad regnum eos suum vocavit.) *Quapropter, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem*, (Rom. 14, 21. Væ enim mundo à scandalo, Matth. 18, 6. 7. Luc. 17, 1.)

CAPIT NONUM.

Capite nonò ediserit ampliùs, quod octavo proposuit, nempe libertate non esse abutendum, ad scandalum infirmorum, idq; suò & Barnabæ exemplò confirmat, qui planissimâ libertate se abdicârunt, ne quenquam offenderent, & Evangelio remoram objicerent. Deinde argumentatur à communi omnium Christianorum conditione, quæ talis est, ut cuilibet cum timore & tremore salus sua operanda sit.

Argumentum ergò quartum, à suò & Barnabæ exemplo tractam, copiosè tractat, ut fortiter instiget ad sui imitationem Corinthios. Plena Syllogismi forma talis esse poterit: Si Paulus & Barnabas potestate & libertate suâ justissimâ uti noluerunt, ne cui præberent scandalum, decet Corinthios utiq; & alios Christianos, id ipsum imitari, nec prætextu libertatis infirmos offendere. At Paulus & Barnabas libertate planissimâ abuti noluerunt. Ergò in promptu est Conclusio.

Major ut manifestissima omittitur. Minoris probationi totus incumbit Apostolus. Et primùm probat libertatem & potestatem suam, à versu primò ad duodecimum. Deinde, se eâ non esse usum asserit, & quare, vers. 12. Tertiò, iterum novis probationibus jus liberta-

bertatemq; suam ostendit, vers. 13. 14. ac denuò se eà non esse usum declarat per ἐπιμονήν, vers. 15. cum αἰτιολογία, quare hæc scribat & faciat, vers. 15. 16. Cæterùm priusquam jus & libertatem suam exprimat, præmunit officii & personæ suæ dignitatem, demonstrans se esse Apostolum & liberum. Apostolum se demonstrat 1. à propriò Apostolatùs, quod est vidisse Dominum Jesum, & ab eo ipso esse ablegatum, vers. 1. *Non sum Apostolus? nõnne sum liber? nõnne Jesum Christum Dominum nostrum vidi?* (& ab eò misus sum, ad prædicandum gentibus? Act. 9, 22. 26.) 2. ab effectis Apostolicis, inter quæ nominatim allegat Corinthiorum conversionem. *Nõnne opus meum vos estis in Domino? Si aliis non sum Apostolus, (invidis,) sed tamen vobis sum. Nam signaculum Apostolatùs mei vos estis in Domino,* (quos primus ego Christianos feci.) *Mea defensio apud eos, qui me interrogant, (ἀνακριῶσι, dijudicant) hæc est.* (2. Cor. 3, 2. 3. Liberum se, & potestate aliquã, quam exercere propter infirmos noluerit, præditum, evincit interrogationibus, quibus irrefragabilem inesse veritatem constat. Una potestas est in largiore cibo & potu. *Nõnne habemus (inquit) potestatem manducandi & bibendi?* vers. 4. Alteram in circumductione uxoris, vers. 5. *Nõnne habemus potestatem sororem mulierem* (uxorem, γυναῖκα. Ita Clemens Alexandrinus interpretatur 3. Strom. Eamq; expositionem requirit connexio, quia præcedit vocabulum ἀδελφῆν. Omnis enim soror mulier, at non omnis soror, puta spiritualis, uxor. Nulli igitur usui foret h. l. vox mulieris, nisi uxorem designaret. Nec vacasset scandalo, si alias mulieres, præterquam uxores circumduxissent Apostoli,) *circumducendi, sicut & ceteri Apostoli, & fratres Domini* (Jacobus minor, Simon, Judas) *& Cephas?* (quem uxorem habuisse constat ex Matth. 8, 14. Marc. 1, 14. Luc. 4, 38.) *Aut ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi?* (τῶ μὴ ἐργάζεσθαι, non operandi, scilicet propriis

T

mā-

- manibus, quod est absurdum, æqualibus denegari æqualia.) Tertiam libertatem ponit in acceptione stipendii, quam probat à jure & justitiâ elucente in similibus, ut militiâ, agriculturâ, passione, quæ similitimæ judicantur à Spiritu Sancto ministerio Evangelico. *Quis* (scribit vers. 7.) *militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? aut quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat?* Ne autem hoc argumentum à similibus infirmum censeretur, & humanum potius, quàm divinum, demonstrat hujusmodi in ipsâ lege monstrari, in quâ præceptum existat, de non obturando ore bovis triturantis, id quod non propter boves, sed homines præceptum esse, nemo non intelligit. *Nunquid secundùm hominem hæc dico?* (nunquid humanâ utor ratiocinatione?) *nõnne etiam lex ista dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: (Deut. 25, 4.) Non obligabis os bovi trituranti. Nunquid de bobus cura est DEO?* (ut illorum causâ legem tulerit?) *An propter nos utique dicit? Nam propter nos scripta sunt ista, quoniam debet in spe, qui arat, arare, & qui triturat in spe, (fructus percipiendi) spei istius particeps fieri.* (Dignus enim operarius mercede suâ, Matth. 10, 10.)

- Deinde jus accipiendi stipendii confirmat, à comparatione laboris & præmii, cum inquit vers. 11. *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus?* (qui spiritualementem accepere, parum faciunt, seculi hujus bona nobis impertiendo, Rom. 15, 27. 2. Cor. 9, 6. Galat. 6, 6.)

- Tertiò, id ipsum probat ab exemplo minorum, vers. 12. *Si alii potestatis vestræ (in vos) participes sunt, (qui minùs in vobis laborârunt,) quantò magis nos?*

Alterò membrò negat, se & Barnabam potestate & jure suò esse ufos,

ufos, eamq; dilectionem & tolerantiam imitandam proponit Corinthiis. *Sed non uti sumus* (inquit) *hâc potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum* (ἐγκωμῶν, intercessionem, remoram) *demus Evangelio Christi.* (Ne inscientes & imperiti occasionem habeant suspicandi, quasi ventris & lucri causâ peragremus regiones longinquas.)

Tertiò, redit ad probationem juris sui, & quartum producit argumentum, à legis sacrificialis consuetudine, mandato Christi renovatâ, depromptum, vers. 13. 14. *Nescitis, quòd qui in sacra-* 13
riò operantur, (τὰ ἱερὰ ἐργάζουνοι, qui sacris operantur,) *de sacrò edunt? qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evange-* 14
lium annunciant, de Evangelio vivere. (Matth. 10, 9, 10. Luc. 9, 3. & 10, 8.)

Denique repetit, se eò jure non esse usum, exponens uberius causam, cur illi renunciauerit antea, ac deinceps renunciaturus sit, ut hoc pacto nervosè persvadeat Corinthiis, necesse esse, ut & ipsi, propter infirmos fratres, de libertate aliquid suâ remittant. Ac primùm, cur stipendium accipere noluerit, vers. 15. 16. 17. 18. Tum, cur alii libertati non indulserit, explicat vers. 19. 20. 21. 22. 23. *Ego* (inquit) 15
nullo horum usus sum. Non autem scripsi hac, ut ita fiat in me: (stipendium mihi numeretur, ac vivam de Evangelio.) *Bonum est enim mihi magis mori, quàm ut gloriam meam* 16
quis evacuet, (quâ Pseudapostolis os obturare soleo.) *Nam et si* 16
evangelizavero, non est mihi gloria, (gloriatio.) *Necessitas enim mihi incumbit,* (ad pœnam evitandam.) *Væ enim* 17
mibi est, si non evangelizavero. Si enim volens hoc ago, (promptò & spontaneò Spiritu, ad gloriam Christi, & conversionem fratrum,) *mercedem habeo* (in cœlis, uberiores gloriam, inmarcescibilem gloriæ coronam, 1. Pet. 5, 4.) *Si autem in illis,*

148 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

(ne frauder stipendio,) *dispensatio mihi credita est* (mysteriorum DEI, à quâ recedere nequeo, nisi velim DEI iram incurrere.)

- 18 *Qua est ergò merces mea?* (uoi, mihi? In quonam mercedem mihi polliceor?) *Ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium Christi,* (testans me ipsius spectare solius honorem & gratiam,) *ut non abutar potestate meâ in Evangelio,* (relinquens occasionem calumniandi adversariis. Hæc sanè Spiritus promptitudo præmio mihi erit apud Dominum.) *Tantum de non acceptis stipendiis. Nunc de reliquæ etiam libertatis abdicatione loquitur vers. 19. Nam cum liber essem ex omnibus* (Judæis & Græcis) *omnium me servum feci, ut plures*
- 20 *lucrifacerem. Et factus sum Judæis tanquam Judæus,* (eorum ritus & ceremonias observando, ut in circumcissione Timothei, Actor. 16, 3. tonsurâ capitis, expletô votô, Actor. 18, 18. & 21, 24.) *ut Judæos lucrarer: iis qui sub lege sunt,* (gratiam liberationis Christi nondum intelligentes,) *tanquam sub lege* (Mosaicâ, observans mandata, quùm ipse non essem sub lege,) *ut eos,*
- 21 *qui sub lege erant, lucrifacerem. Iis qui sine lege erant* (gentibus) *tanquam sine lege essem,* (Mosaica præcepta, tanquam antiquata, violando,) *quùm sine lege DEI non essem, sed in lege Christi,* (ἐν νόμῳ τοῦ θεοῦ, lege obligatus Christi, cujus finis est dilectio, Gal. 6, 2.) *ut lucrifacerem eos, qui sine lege erant.*
- 22 *Factus sum infirmis, tanquam infirmus,* (abstinendo ab idolothytis, à sanguine, aliisq; cibis vetitis, Actor. 15. Roman. 14.) *ut infirmos lucrifacerem: Omnibus omnia factus sum,* (attemperavi me illorum ingenio, quantum salvâ conscientia licebat,) *ut omninò aliquos salvarem,* (institutione & exemplô meo. Vulgata vitiosius habet: ut omnes facerem salvos.) *Hoc autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar,* (quoad æterna præmia.)

Alte-

Alterâ hujus capituli parte quintum continetur argumentum, à Christianismi naturâ desumptum, quæ cursui in stadio, & certamini athletico comparat, unde talis nascitur syllogismus: Omnis certans continet se, & abstinere ab omnibus, quæ ullâ ratione intervertere brabæum ipsi possunt. Omnis Christianus certat, in stadio currit, pugilem agit. Ergo abstinere ab omnibus, quæ brabæum ipsi intervertere possunt: Et per consequens cavebit, ne, dum libertati corporis indulgeat, fratrem offendant, & naufragiam fidei faciens, coronam omittat. Majorem aserit vers. 25.

Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere; Et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ratio est, quia sciunt omnes quidem currere in stadio, sed

hihi cedere præmium. Minor inde patet, quod stadii cursum & certamen Apostolus disertè Corinthiis applicat, vers. 24. Imò sibi ipsi vers. 26. 27. *Nescitis (inquit,) quod qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit præmium?*

Sic currite, ut comprehendatis. Componit ergo Christianismum cum certamine 1. respectu brabæi, quod omnes appetunt, sed non omnes consequuntur, vers. 24. 2. respectu continentia & diligentia appetentium, quam tantò majorem esse in Christianismo decet, quanto est præmium excellentius, & damnum gravius, vers. 25. Propositionem similitudinis generalem sibi metipsum accommodat, exemplò præiturus aliis. *Ego igitur (ait) sic curro, non quasi*

in incertum, (non dubiè,) sic pugno, non quasi aërem verberans: (certa mihi brabæi perceptio, certa salus mea:) *sed ca-*

stigo (καταμάτω, lividum efficio, sigillo) corpus meum, Et in servitutem (Spiritus, cui oblectatur,) redigo, (mortifico actiones carnis meæ, & abstinere à voluptatibus, præmium mihi dubium reddere valentibus:) ne fortè cum aliis predicaverim, ipse reprobus efficiar. (Scio sanè, nomen meum in cælis scriptum, Luc. 10, 20. Act. 26, 16. 17. Veruntamen in timore & tre-

more cuilibet operandum salutis suæ scio, Phil. 1, 12.)

CA-

INSTITUTIO SEXTA, DE VANA IN EXTERNORUM
SACRORUM COMMUNIONE CONFIDENTIA.

Capite decimò novam dehortationem profert Apostolus, antecedenti tamen cognatam, quâ externorum sacrorum communionem haud sufficere declarat, ad salutis certitudinem, nisi quis interiore cordis obedientiâ DEUM timeat & reveatur.

Dehortatur autem à variis flagitiis, præsertim ab idolorum consortiò. Dehortatio generalior pertingit ad versum decimum tertium; singularis, pertexitur reliquò capite.

Tractatio prior est paradigmatica. Nam primò Israëlitarum, proponit exemplum, tum quoad beneficia ipsis præstita, in externorum sacrorum communione, tum quoad exitium, à plerisque eorum, sibi propriâ profanitate attractum, vers. 5. Deinde applicat exemplum Corinthiis, dehortans à peccatis iisdem, quibus Israëlita semet perdidit, qualia quinque commemorat ordine, vers. 6. & c. Tertio applicationem confirmat, à fine Scripturarum, vers. 11. & à communi fragilitate, vers. 12. Denique claudit, adjectâ consolatione à fidelitate DEI, scientis, quantam quisque tentationem sustinere valeat, & eventum eidem suppeditantis, vers. 13.

Primùm, beneficia Israëlitis omnibus communia enumerat, quatuor, protectionem & ductum nubis, transitum per mare rubrum, comestionem mannae, & bibitionem de petrâ.

- 1 *Nolo autem* (inquit) *vos ignorare, fratres, quod pa-*
 2 *tres nostri omnes sub nube fuerunt,* (noctu eos atque inter-
- 3 *ierunt* (sicò pede, Exodi 14, 22.) *& omnes in Mosen baptiza-*
 4 *ti sunt* (ut ipsi, tanquam divino Legato, crederent, & parerent,
 Exodi 14, 31.) *in nube & mari. Et omnes eandem escam*
spiritualem manducaverunt, (manna spirituali modò para-
 tum, Exodi 16, 13. 14. spirituales significans cibum,) *& omnes*
eandem

eundem potum spiritualem, (non naturalibus, sed spiritualibus mediis & modis ad ipsos derivatum, Exodi 17, 6.) *biberunt*. *Bibebant enim de spirituali, conseqvente eos, petrâ*, (non de naturali, quæ aquam non ebullit.) *Petra autem erat Christus*, (quæ etiam insistebat petræ, & de seipsô è petrâ illis aquam propinabat, percutiente Mose, Exodi 17, 6. & semper eos comitabatur.) *At* (licet omnibus Israëlitis ea DEI beneficia, tanquam favoris ipsius Sacramenta, contingerent,) *non in pluribus eorum beneplacitum fuit DEO*, (utpote impiis gratiæ ejus contemptoribus:) *Nam prostrati sunt in desertò*.

Seqvitur applicatio exempli ad Corinthios, aliosq; Christianos.

Hac autem in figurâ (typi) facta sunt nostri, (1.) *ut non simus concupiscentes malorum, quemadmodum & illi concupierunt* (allia & capas Ægypti, Num. 11, 5, 6.) (2.) *Neque idolorum cultores efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est*, (Exodi 32, 6.) *sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere*, (cavete, ne similiter idolothytis vescentes polluamini.) (3.) *Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt* (cum Midianitarum filiabus,) *& ceciderunt unâ die viginti tria millia*, (imò in univèrsam viginti quatuor millia, annumeratis Principibus & aliis, quorum culpâ facinus erat commissum, Numer. 25, 9.) (4.) *Neque tentemus Christum*, (temerè periculum facientes justitiæ, potentiæ, & præsentis ejus,) *sicut quidam eorum tentaverunt*, (Num. 21, 5. dicentes: Cur eduxisti nos de Ægypto, ut moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ: anima nostra jam nauseat super cibo isto levisissimo. Similiter Exodi 17, 7. Est- nè DEUS in mediò nostri, nec ne?) *& à serpentibus perierunt* (igne-

152 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

10 (igneis, quotquot ænei serpentis adspectu non fuerunt servati, Numer. 21, 6.) (5.) *Negve murmuretis, sicut quidam eorum murmuraverunt,* (cùm aliàs sæpè, Exodi 15, 24. & 16, 7. 8. & 17, 3. tùm singulariter ob verba exploratorum, Num. 14, 2. 27. 29. & necem seditionum, Num. 16, 11.) *Et perierunt ab exterminatore,* (prostrati in deserto omnes, demtis Josuâ & Calebô, & paucis aliis non murmurantibus, & prostrati variis casibus, Num. 14, 29. 32. partim consuetâ hominum morte, & plagâ, quâ visitari homines solent, partim insolenti & subitaneâ, ut Num. 16, 29. 30. 47. 48. & 27, 3.)

Confirmatur applicatio à fine Scripturarum, cùm dicitur:

11 *Hæc autem omnia typi contingebant illis:* (exempla & figuræ peregrinationis nostræ, in timore DEI absolvendæ in hoc seculô.) *Scripta sunt autem ad correptionem,* (vs *θεραπειαν*, correctionem) *nostram, in quos fines seculorum devenerunt.* (Nam eorum, qui superioribus ætatibus vixere, exempla annotari voluit DEUS in Scripturis sanctis, ut prosint iis, in quos fines temporum, post exhibitum Christum, incidunt, Rom. 15, 4. Mortuis enim nihil prodest scriptio illa.)

Confirmatur iterum à communi renatorum stantium fragilitate, qui cadere & excidere statu suo possunt, ideòque circumspeditione & vigilantia opus habent, ne fallacia peccati inescantur, Hebr. 3, 12. 13.

12 *Itaque qui stat,* (in Domino fide, 1. Cor. 16, 13. Phil. 4, 1. 1. Thes. 3, 8.) *videat, ne cadat,* (subversus à concupiscentia carnis, Jac. 1, 14. 15. aut mundi, aut Principis mundi deceptionibus, 2. Tim. 4, 10. 2. Cor. 11, 2. & aversus ad idem infidelitatis exemplum, Hebr. 4, 11.)

Finit generaliore dehortationem, allatâ explicatione periculi, imminentis etiam Corinthiis, nisi probè sibimetipsis caveant:

13 *Tentatio* (inquit) *vos non apprehendat,* (*ἐπιληψεν*, apprehendit,) *nisi humana;* (à carne & mundi hujus filii profecta, ac proinde levior, quàm Diabolica, qualem sustinebat Paulus, colophizatus à Satanæ Angelo, 2. Corinth. 12, 7. qualis tamen & alios firmiores fratres infestat, Ephes. 6, 12.) *Fidelis autem DEUS,*

qui

qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, (infantes adhuc in Christo Iesu, ut supra dixit cap. 3, 1.) sed faciet etiam cum tentatione proventum (eventum,) ut possitis sustinere, (& in virtute Christi stantes vincere, Eph. 6, 12.)

Alterâ parte capitis repetit & uiget dehortationem ab idolatriâ, eamq; singularibus argumentis roborat, & contrariam objectionem, à libertate manducandi carnes immolaticias sumptam, refutat.

Itaque partes tractatuli hujus tres sunt, Propositio, Confirmatio, & Confutatio.

Propositionem è superiori institutione generali deductam, planissimis verbis exprimit vers. 14. *Propter quod charissimi mei fugite ab idolorum cultu.* 14

Deinde fugiendam à consortio idolorum confirmat à consequenti geminò, nimirum communiõne cum Diabolis, & separatione à Christo.

Ostendit enim primò, ex manducatione idolorum sequi communionem cum Dæmonis, id quod probat similibus Ecclesiæ Christianæ notis. Argumentum plenum tale potest formari: Quicumque mensa & altari cujusquam DEI communicat, is ipse DEI particeps efficitur. Idolorum comedentes, communicant mensa & altari Diabolorum. Ergò idolorum edentes particeps sunt Diabolorum.

Major confirmatur similitudine veræ communionis, tum Christianæ, tum Judaicæ. Nam si Christiani, quotquot particeps sunt mensæ Christi, particeps se statuunt ipsius corporis & sanguinis Christi: similiter qui socii sunt mensæ Diabolicæ, confortes se credant ipsorum fieri Diabolorum. Et sicut Judæi, manducantes sacrificia, particeps sunt ipsius altaris, & consequenter DEI illius, cui sacrificatur: sic quoque idolorum phagi particeps constituuntur altaris, effecti Diabolis, & proinde ipsorum Diabolorum.

Minorem asserit, à fine & natura sacrificiorum gentilium. Si enim, quæcumque gentes, DEUM verum ignorantes, sacrificant,

154 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

ea Diabolis sacrificant, constat, eos mensæ & altari Diabolorum accumbere, qui sacrificialibus istis cibis vescuntur. At illud verum est, sicut cum Apostolo, & ante illum, affirmavit Moses Deut. 32, 17. Ergo & hoc.

- 15 Textus ita habet, vers. 15. & c. *Ut prudentibus loquar,* (non ut infantibus & pueris, haud capientibus mysterium cœnæ Dominicæ,) *vos ipsi iudicate, quæ dico,* (ut decet spirituales
- 16 iudicare omnia, supra cap. 2. vers. 15.) *Calix benedictionis, cui benedicimus* (ex institutione Christi,) *nónne communicatio sanguinis Christi est?* (Nónne calice illó benedictó sanguis Christi communicatur omnibus ex eo bibentibus?) *Et panis, quem frangimus* (distribuimus,) *nónne participatio corporis Christi est?* (Nónne per distributionem illius panis, corpus Christi omnibus communicatur vescentibus?)
- 17 *Quoniam unus panis* (mysticus) *unum corpus multi sumus,* (sub unó mysticó capite Christó:) *nam omnes de unó pane* (per quem Christus se unus communicat) *participamus.* (Nisi enim per panem illum verè præberetur corpus Christi, non possemus ex illius panis unius participatione concludere, nos omnes unum corpus esse.) Similiter vers. 18. *Videte Israël secundum carnem.* (Nam spiritualis Israël nos sumus, qui mensæ Christi, ut decet, communicamus.) *Nónne qui edunt hostias, participes sunt altaris?* (Etenim per seipso aut alios sacrificia obtulerunt in altari istó, Deu m̄q; illius altaris colere cupiunt, qui hostiis inibi mactatis vescuntur.) Hic utitur prolepsi & *ωραμαθησας*, antequam similia hæc proposito suo applicet, ne quis putet paritatem aliquam veram subesse, quando mensam Christi, & altare Israëliticum componit mensæ & altari Diabolorum: sed ut quilibet intelligat, ex mente & intentione Dæmoniorum, quibus ministratur, & gentium illis ministrantium, comparationis fundamenta pendere. Alioqui enim idolum nihil est, & idolothytum
ido-

idoli proprium non est, sed Domini est terra & plenitudo ejus. Itaque objicit sibi vers. 19. scribens : *Quid ergò dico? Quid idolum sit aliquid, aut quod idolis immolatum sit aliquid?* (cui Christianus metum aut religionem ullam tribuere debeat? Nequaquam.) *Sed quæ immolant gentes, demoniis immolant, & non DEO:* (quem vel ignorant, vel quodammodo è creaturis cognitum non inquirunt, ut verè rectèq; cognoscant, Rom. 1. 21. 22. &c. Itaque Dæmoniis, ut diis suis, sacrificant.)

Alterum argumentum capit à sequenti idololatrarum separatione à Christo, quod in hunc compingo syllogismum: Qui mensæ Dæmoniorum sunt consortes, à mensâ Christi separabuntur. Corinthii idolothyris vescentes, mensæ Dæmoniorum sunt consortes. Ergò à mensâ Christi separabuntur, & sic consortiò hæreditatis cœlestis excident. Major probatur ab impossibili. Fieri enim nequit, ut Christus impunitam relinquat eorum temeritatem, qui pariter ipsius & Dæmoniorum mensæ audent assidere. *Non potestis* (inquit) *calicem Domini bibere, & calicem Dæmoniorum;* (puta justè & absque pernicie vestrà :) *non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ Dæmoniorum. An emulabimur* (Ἐμυλαβίμεν. irritamus, ad emulationem provocamus) *Dominum? Nunquid fortiores illò sumus?* (Num potentiam iræ ejus sustinebimus? quid dicam, audacia nostra superabimus? nōne nos igne indignationis suæ accensos comburet?)

III. Confutat objectionem, à libertate Christianâ deproptam, quâ utebantur idolothytophagi, dicentes omnia sibi licere, puta non disertè prohibita, præsertim licere sibi comedere omnia à DEO creata, cum Domini sit terra & plenitudo ejus. Respondet Paulus, negando consequentiam. Non enim sequitur; licet Christianis omnia comedere, ergò licet idolothyta, cum aliorum scandalo, comedere. *Omnia* (inquit) *mibi licent, sed non omnia*

expediunt: omnia mihi licent, sed non omnia aedificant.

(q. d. Illa tantum licet facere, quæ expedit facere, ad aliorum aedificationem: quæ verò cum scandalo sunt conjuncta, ea neque licet facere, quia destruunt potius, quàm aedificant proximum.)

24 Tum confirmat negationem istam, à communi regulâ in omnibus actionibus observanda: *Nemo enim quod suum est, querat, sed quod est alterius,* (Enas 5, quilibet. h. e. non suæ libertati aut voluptati, sed proximi potius sui aedificationi & utilitati quisq; indulgeat.)

Porro explicat, quid in liberis negotiis, præsertim comestione ciborum, attendi oporteat, si quis suam spectet conscientiam, & si quis proximi, infirmi fratris, aedificationem aut destructionem consideret. Quoad propriam hominis bene informati conscientiam, nihil esse periculi facetur in idolothorum comestione, si infirmi fratris offensio absit. Itaque diserte scribit vers. 25.

25 *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes* (àvayivortes, dijudicantes) *propter conscientiam.*

26 *Domini enim est terra & plenitudo ejus,* (Psalm. 24, 1.)

27 *Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire, omne, quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes pro-*

28 *pter conscientiam. Si quis autem dixerit vobis, hoc immolaticium est idolis:* (hoc diis nostris, quæ idola vobis sunt, sacrificatum est,) *nolite manducare, propter illum, qui indicavit, & propter conscientiam. Domini enim est terra, & plenitudo ejus.* (Ac proinde nihil, tanquam idolo consecratum, edendum est, sed illi vero Deo omnium dominatio soli asferenda.)

29 *Conscientiam autem dico, non tuam,* (quæ statuit omnia esse Domini, quantumvis Ethnicus ea attribuerit idolo suo) *sed alterius,* (ne putet te errori ipsius ad stipulari, & idolo illi aliquid tribuere, comedendo ea, quæ illi immolata esse professus est.) *Ut quid enim mea libertas judicatur*

ab

ab aliâ conscientiâ. Si verò ego gratiâ (DEI) participo, 30
 quid blasphemor pro eo, de quò gratias ago? (Nisi pro-
 pter alium edificandum abstinere, nihil meam conscientiam
 comedendo laderem, cum vero & vivo DEO, pro eibis mihi con-
 cessis, dignas persolvam gratias, agnoscens me ipsius beneficio
 percipere, quæ ad hanc requiruntur vitam sustentandam.)

Concludit deniq; vers. 31. 32. recitando regulas, quibus finem
 actionum omnium attendendum, & quicquid ei adversatur, re-
 movendum docet, easquè suo exemplò iterum corroborat.

Sive ergò manducatis (ait) sive bibitis, sive quid faci- 31
tis, omnia in gloriam DEI facite, (ut scilicet ipsum dato-
 rem omnium celebretis, vosq; ipsos ad gloriam ipsius conditos
 profiteamini.) *Sine offensione estote & Judæis & genti-* 32
bus, & Ecclesiæ DEI, (hoc est, nulli cujuscunq; ordinis, pro-
 fessionis, aut vocationis, scandalum præbere, sed quantum in vo-
 bis est, omnes annitimi lucrifacere.) *Sicut & ego per omnia* 33
omnibus placeo, non querens, quod mihi utile est, sed
quod multis, ut salventur. (Sicut ostendit cap. 9.)

CAPUT UNDECIMUM.

DE SACRIS MODESTE DEVOTEQ; ADMI-
 NISTRANDIS.

Caput undecimum septimo Institutionis membro insumi-
 tur, & abusus circa sacrorum administrationem receptos,
 corrigit, laudatq; bonas consuetudines.

Partes duæ sunt. Priori laudat Corinthios, quod con-
 tra quosdam novatores, ritus ab Apostolo acceptos servant. Po-
 steriori reprehendit duo publicorum conventuum sphalmata,
 satis enormia.

Utrique præmittit propositionem generalem, quâ ad sui
 imitationem ita eos adstringit, sicut ipse ad Christi imitationem
 adstrictus sit. *Estote (inquit) imitatores mei, sicut & ego* 1
Christi

158 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

Christi. Subjungit autem conclusionem similiter generalem, quâ reliqua ad ritus pertinentia, in coram se dispositurum pollicetur his verbis: *Cætera autem, cum venero, disponam.*

34

Præter hæc membris quatuor prior pars absolvitur, Exordio, Propositione Confirmatione & Epilogo.

Exordio, dilectionem suam & candorem testatur Corinthiis, viamq; ubi munit, ad æquam placidamq; sequentis reprehensionis susceptionem. Laudat enim eos, quod traditionum acceptarum memores, sacra ex præscripto suo peragant. *Laudo autem*

2

vos, fratres, quod per omnia mei memores estis, (ὅτι πάντα με μνησθεῖς quod omnia mea meministis.) *& sicut tradidi vobis, præcepta mea* (τὰς παραδόσεις, traditiones) *tenetis,* puta, quantum ad reliqua attinet, & illud etiam, quod mox sequenti oratione confirmat. Nam quæ censuram merebantur, ea vers. 17. perstringere incipit.

Propositiō concernit gestus, habitumq; virorum ac mulierum, in publico, eamq; rationibus ipsis annectit, erutu tamen haud difficilem.

Nam vers. 4. & 5. planissimè exponit sententiam, cum inquit:

4

Omnis vir orans aut prophetans velatō capite, (κατὰ κεφαλῆς ἔχων, in capite habens,) *deturpat caput suum.*

5

Omnis autem mulier orans, aut prophetans, non velatō capite, deturpat caput suum.

Confirmat assertionem utramque argumentis quatuor.

Primum desumitur, à dignitate & excellentiâ viri præ fœminâ, hoc modò: Sexus dignior, nudatione capitis honorare debet caput suum, quum orat aut prophetat. Sexus masculinus dignior est fœmineo. Ergo is orans aut prophetans, nudabit caput suum coram DEO. Vicissim: Sexus inferior caput suum coram DEO non nudabit, quia habet caput intermedium, maritos videlicet, quibus ista nudatio nec competit, nec placet. Major probatur ab eminentiâ capitis, quod habet melior sexus, cui honor iste debetur. Aut enim: *Volo autem vos scire,* (pro confirmandâ sen-

3

ten-

tentiâ, quam tenetis,) *quod omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris vir, caput autem Christi,* (quâ homo est) *DEUS.* Deo igitur & Christo, capiti suo, hoc honoris debet masculus, ut orans aut prophetans coram ipso caput suum nudet, cujus locum vicesq; supplet publicè. Minor patet è collatione sexûs utriusqve, ut repetit vers. 7. *Vir quidem non debet velare caput, quoniam gloria & imago Dei est,* (ratione scilicet potestatis, quam habet in uxorem, & eminentiâ, quâ DEUM repræsented,) *mulier autem gloria viri est,* (cujus radiis ipsa splendet, & dignitatem ejus illustrat.) Hoc probat argumento duplici ex ipsâ creatione ducto. Ille enim sexus melior, qui prior, quiq; alteri quasi originem præbuit. Item propter quem alter conditus fuit. *At non vir ex muliere est, sed mulier ex viro,* prout è creationis historiâ liquet. *Etenim non est creatus vir propter mulierem,* (sed immediate propter DEUM, ut illum glorificet, & prædicet:) *sed mulier propter virum,* (ut ei sit adjutorium, Gen. 2, 18.)

Alterum argumentum petitur à simili. Si non decet tonderi mulierem, aut decalvari, nec apertò eam capite esse decet. Ratio: *Quia resectò capite esse, unum est idemq;, ac si sit rasa aut decalvata,* vers. 5. (ἐν γὰρ οὗτοι καὶ τὸ αὐτὸ τῆ ἐξερμύνη. Mala versio est: Unum enim est, ac si decalvetur.) *Nam si non velatur, etiam tondeatur. At non decet eam radi aut tonderi,* (prout pro confesso sumit Apostolus. Ergò si turpe mulieri tonderi,) *aut decalvari, veletur.*

Tertium capitur à publicarum congregationum sanctimoniâ, quibus Angeli intersunt. Ejus vis hæc erit: Qui sexus, per malorum Angelorum seductionem, potestate suâ abusus est, is potestatem capiti impositam gestare debet, ob bonorum Angelorum præsentiam. At sexus muliebris, per seductionem malorum An-
gelo-

gelorum, potestate suâ abusus est, quemadmodum Evæ facinus & poena docet. Ergò potestatem capiti impostam gestabit, velamentum scilicet, ne faciem bonorum Angelorum offendat. Sic
 10 plana sunt verba Apostoli: *Propter hoc* (subintellige, quia mulier ex viro, & propter virum condita, malè viro imperavit fructus vetiti comestionem,) *debet potestatem habere super caput suum*, (ut alius ei dominetur, ipsaq; id velatione capitis sui, & demissione oculorum testetur) *propter Angelos*, (tùm bonos, ne offendantur, tùm malos, quia illis quondam consentit, viroq; ut consentiret, persuasit.)

Hoc argumentum, ne ad nimiam muliebris sexûs depressionem quis torqueat, corrigit quodammodo Apostolus, docens,
 11 suam etiam illi generi præstantiam & necessitatem esse. *Veruntamen neque vir sine muliere, neque mulier absque viro in Domino*, (puta legitimè conjungetur.) *Nam sicut mulier ex viro, in primâ creatione, sic etiam vir per mulierem* (procreatur & procreatur) *Omnia autem ex DEO*, (qui & illum & istam creavit, & procreationem utriusque naturalem conservat.)

Quartum argumentum capit, à decoro & indecoro naturali, & ἀνακρίσεις illustrat. *Vos ipsi* (ἐν ὑμῖν αὐτοῖς, in vobis ipsis)
 13 *judicate, decet mulierem non velatam orare DEUM?*
 14 *Nec* (aut nõne) *ipsa natura docet vos, quod vir quidem, si comam nutriat*, (more fœmineo) *ignominia est illi. Mulier verò, si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli ei pro velamine dati sunt?* Hinc ergò sequitur, naturam rectamq; rationem svadere, ne mulier capitis nudatione, vito se se exæquet.

Epilogus ἀπολόγιον involvit, & contentiosam his de rebus disputationem abruptit. *Si quis autem videtur con-*
 16 *sen-*

tentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, (subintelligas licet utramque, tùm contendendi de talibus, tùm capita mulierum nudandi,) *neque Ecclesia Dei.*

Posteriore parte duo reprehendit, in conventibus Corinthiorum sacris.

Unum, quòd schismata alant, id quod suprà copiosius refutavit.

Alterum, quòd sacram Domini cœnam indignè habeant.

Præmittit generale Exordium, quod propositionis etiam vice esse potest. *Hoc autem præcipio,* (præcipiens, *ἡγορεύω,* 17 nempè quod præcescit) *non laudans,* (non laudo) *quòd non in melius, sed in deterius convenitis.* (Omnes enim conventus ad ædificationem spectare debent, 1. Cor. 14, 26.)

Primum enim quidem, convenientibus vobis in Ecclesia, audio scisuras esse inter vos, & ex parte credo. Quàm id vitiosum, suprà cap. 1. 2. 3. 4. declaravit, ideòq; hîc parcè attingit: Tantùm curverum esse credat, innuens. *Nam* 19 (ait) *oportet & hæreses esse in vobis,* (necessitate non absolutâ, sed limitatâ, ob Satanæ & hominum malitiam, quâ DEUS benè utitur, Matth. 18, 7. & 26, 24.) *ut qui probati* (*δοκιμοί,* probi) *sunt, manifesti fiant in vobis.* (Sic enim contrariis juxta se positis, elucescit, quoniam plus DEUM, quàm Diabolum diligant. *Iræ* non causam significat, sed eventum, teste Augustinò in Psal. 54. mihi pag. 537. & Chrysostomò.)

Porro indignam sacræ cœnæ celebrationem primò proponit, deinde refutat, denique contrariam opponit sententiam.

Reprehendit scilicet Corinthios, quòd non tam Dominicam, quàm suam cœnam privatam, celebrare videantur. Id quod exinde adstruit, quod unus non exspectat alterum, sed divites seorsim sibi cœnent, pauperibus insolenter contemptis. Verba, quibus hoc dicit, sic habent: *Convenientibus ergò vobis in unum,* 20

X

jam

jam non est Dominicam cœnam manducare. Probatio petitur à proprietate cœnæ Dominicæ, quæ personarum respectum excludit, & tam ad pauperem quàm divitem pertinet. Syllogismus talis emerget: Ubi quilibet suam cœnam præsumit, & alius esurit, alius inebriatur, ibi cœna Domini non manducatur, sed alia ab ipso non instituta. At apud Corinthios quilibet suum cibum præsumit. *Unusquisque enim* (inquit) *suam cœnam præsumit ad manducandum:* (*οελαυβαιει εν τῷ φαγειν*, præoccupat in vescendo, non conferens in commune quod attulit:) *& alius quidem esurit,* (pauper videlicet,) *alius autem ebrius est* (dives, qui multum habet offerre.) Ergò apud Corinthios non est celebrare cœnam Domini, (prout ab ipso instituta est.)

Refutatio tam perversæ consuetudinis quinque argumentis perficitur. Primum ab absurdo ducitur. Nam si sic licebit agere, satius erit privatim domi comedere, quàm in publico sanctorum cœtu comparere, ad cœnam Domini sumendam, id quod est absurdum. Est præterea cum contemptu Ecclesiæ Dei, & pauperum fratrum, conjunctum, si quis de oblationibus suis solus cœnare præsumat, non expectatis egenis. Igitur inquit: *Nunquid domos non habetis, ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam DEI contemnitis, & confunditis* (*καταξυωσθητε*, pudefacitis) *eos, qui non habent? Quid dicam? laudabo vos in hoc? non laudo.* Interrogatione ironicâ reprehensionem graviolem efficit.

Alterum, ab institutionis Dominicæ autoritate sumitur. Qui secus celebrant cœnam, quàm à Domino JESU instituta est, non Dominicam cœnam, sed suam celebrant. At Corinthii eam secus celebrant, id quod commemoratione institutionis comprobatur. Ergò non Dominicam, sed suam cœnam manducant. *Ego enim* (ait) *à Domino accepi, quod & tradidi vobis,* (ne ignorantiam, aut humanam autoritatem habeatis. prætexere.)

Quo-

Quoniam Dominus Iesus in eâ nocte, quâ tradebatur, accepit panem, & gratias agens, (εὐχαριστίας, gratiis actis) fregit & dixit: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. (Græcè κλάμενον, frangitur. Fractum enim est, non quoad ossa, quæ manserunt integra, sed per dolores acerbissimos, per distractionem membrorum, vulnerationem, perfosionem manuum ac pedum, apertionem lateris, cruciatus incredibiles, &c. & sic traditum pro nobis in mortem, Esa. 53, 5. Psal. 22, 15. 18.) Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & postquam cœnavit, (cœnam alteram communem, fami ventris inservientem absolvit) calicem, dicens: Hic calix novum Testamentum est, in meo sanguine. (Hic calix à me benedictus & vobis porrectus, in & cum eodè sanguine novum vobis sancit & confirmat testamentum. Est enim in eo sanguis Novi Testamenti, qui pro vobis & multis effunditur in remissionem peccatorum, ideòq; hoc poculo vobiscum novum illud pactum firmatur, Matth. 26, 28. Marci 14, 24. Luc. 22, 20.) Hoc facite, quotiescunque biberitis, in meam commemorationem. (In mei recordationem, i. e. Ut & commemoretis solenniter, & recordemini quisq; singulariter, me corpus meum pro vobis morti exposuisse, & sanguine meo peccata vestra expiâsse.)

Tertia igitur ratio, à fine hujus Sacramenti propriò, profanitatem Corinthiorum redarguit. Quæ enim cœna, ad annunciationem & recordationem Domini Iesu solennem, instituta est, ea non privata aut vulgaris, sed sancta & veneranda omnibus cœna est. Sed eò sine instituta est cœna Dominica, ut demonstrant verba Salvatoris, quibus jubet hoc facere, in suam commemorationem. Unde deducit Apostolus: Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem hunc bibetis, mortem Domini annunciabitis, (solemniter, & recordabimini,) donec veniat. (ad judicium.)

Quarta, sumitur à perniciè Sacramento abutentium. Quæ enim consuetudo reum efficit hominem corporis & sanguinis Domini, & iudicium ei attrahit divinum, ea abdicanda est. At indignè comedere panem illum, & poculum Domini indignè bibere, reum efficit hominem corporis & sanguinis Domini, & iudicium ei accelerat. Ergò hoc seriò devitandum. Major planissima est. Minorem disertè Apostolus deducit è recitata institutionis sacramentalis formula. *Itaque (ait) quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini.* Ratio in promptu est, quia panem illum indignè manducans, indignè manducat corpus Domini. *Probet autem seipsum homo,* (an sit dignus vel indignus, an dignè vel indignè sumere Sacramentum possit, requirat conscientiam, interroget cor suum, num ab eo condemnetur, an justificetur, 1. Joh. 3, 20, 21. Probet semetipsum, an sit in fide, nec ne, an fortè sit reprobus, 2. Cor. 13, 15.) *& sic de pane illò edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit,* (reatum & pœnam sibi, manducando & bibendo attrahit,) *non dijudicans corpus Domini,* (nec discernens illud à cibus vulgaribus, quos domi habet comedere, suprâ ver. 22.)

Quintum argumentum ab experienciâ ipsâ deducit Apostolus, ob oculos ponens Corinthiis pœnarum exempla, quas jam tunc ipsimet sentiebant. Syllogismus oritur talis: Quorum multi morbis, ægitudinibus & mortibus repentinis visitantur, illi indignè tractati corporis Domini divinitus admonentur. Corinthii sic visitantur, dicente Apostolò: *Ideo inter vos multi infirmi & imbecilli, & dormiunt (mortui) multi.* (Nam etiam mali dicuntur dormire, 1. Reg. 14, 20. & 16, 6. & 22, 40. Daniel. 12, 2.) Ergò indignè tractati corporis Domini admonentur. Major confirmatur à divino consilio, secundùm quod non solent judicari, qui semetipsos judicant. *Quod si nosmetipsos (inquit) di-*
judi-

judicaremus, non utiqve judicaremur. Ut tamen respicientiz locum esse sciant, subtexit finem pœnarum ejusmodi: Dum judicamur autem, à Dominò corripimur, ut non cum mundo (infideli & impiò) damnemur (in æternum.) 32

Epilogus, corrigendam declarat pravam in accipiendâ cœnâ consuetudinem, & cum meliore commutandam. *Itaque fratres mei, cùm convenitis ad manducandum, invicem exspectate, (donec tota Ecclesia conveniat.) Si quis esurit, domi manducet, (vulgari cibò famem suam explens. Corpus enim Domini ad explendam famem corporis non est sumendum,) ut non in judicium veniatis. Cetera autem (ad ceremonias pertinentia, minùs necessaria) cùm venero, disponam.* 33 34

CAPUT DUODECIMUM.

DE USU DONORUM SPIRITUALIUM.

O Cravò institutionis membrò tradit Apostolus verum usum donorum spiritualium, & abusum reprehendit, pertexturq; cap. 12. 13. 14.

Partes generales quatuor sunt: Exordium, Propositio, Tractatio ipsa & Conclusio.

In Exordio indicat, quâ de re deinceps sit acturus. *De spiritualibus autem (sive donis, sive hominibus,) nolo vos ignorare fratres.* 1

Propositio fundamenta sternit ad totam tractationem sequentem, docens, quis habeat Spiritum sanctum, & quis non, & quod nemo quicquam spiritualis doni à seipso habeat; unde consequitur, ad gloriam DEI, & communem utilitatem omnia esse referenda.

Scitis quoniam quum gentes essetis, (ὅτι ἔθνῃτε, quod gentes eratis) ad simulacra multâ, prout ducebamini, 2

X 3

eun-

3 *entes.* (Nihil habebatis divinum aut spirituale, stulti & insipientes, multorum simulacrorum cultores. Tantò igitur minus jam extollimini, memores, divinâ gratiâ ex nuper fatuis & stultis vos sapientes esse redditos.) *Ideò notum vobis facio, quod nemo in spiritu DEI loquens, dicit anathema Jesum.* (Spiritus DEI semper glorificat Jesum : qui igitur Jesum blasphemat, sicut Judæi infideles, non loquitur ex DEI Spiritu.) *Et nemo potest dicere Dominus Jesus* (Κύριον Ἰησοῦν, Dominum Jesum, i. e. glorificare illum, tanquam DEUM & Dominum suum,) *nisi ex Spiritu sancto.* (Homo enim animalis ignorat Christum, & qui spiritu malo ducitur, nequaquam eum Dominum & salvatorem suum prædicat. Quantum igitur aliquis Christum, ut Dominum suum, laudat, tantum Spiritus boni possidet.)

Traçtatione ipsa 1. agit de donorum spiritualium varietate. 2. docet, generalia dona sanctificantia meliora esse ministrantibus & specialibus, cap. 13. toto. 3. Quodnam donum speciale in primis appetendum, ostendit cap. 14. 4. Qualiter donis ministrantibus utendum, à vers. 26. c. 14. usque ad 36. edisserit. Tandem Epilogo totam hanc doctrinam absolvit, à vers. 36. ad finem cap. 14.

Hoc capite de donorum spiritualium varietate ita loquitur, ut primùm, qualis ea, quantaque sit, enumeret vers. 4. 5. 6. Deinde autorem & finem eorum pariter explicet, vers. 7. & c. Tertio, confirmet dicta & illustret, vers. 12. & sequentibus. Denique concludat, insertâ transitione ad sequens membrum. *Divisiones verò gratiarum* (donorum) *sunt, præter commune illud, quo omnis Christum glorificans est præditus) idem autem Spiritus. Et divisiones ministratum sunt, idem autem Dominus,* (cui ministrat.) *Et divisiones operationum sunt,* (διαγέγρας ἐνεργημάτων, discrimina facultatum sunt,) *idem verò DEUS, qui operatur omnia in omnibus.*

Jam de causa efficiente & finali conjunctim loqui pergite :
Uni-

Unicuique autem datur manifestatio Spiritus, ad utilitatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae (sublimioris) alii autem sermo scientiae (inferioris, quæ novit, idolum nihil esse, Deum esse unum; 1. Cor. 8, 1. 7. 10. 11. &c.) secundum eundem spiritum. Alii verò fides (miracula operandi) in eodem spiritu, alii gratia sanctorum, (dona sanationum) in uno (eodem) spiritu. Alii operatio virtutum (singularem, ut transferendi montes, &c.) alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum, (γλωσσῶν, linguarum.) Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis, Græcè additur ἰδίᾳ, privatim, propriè,) prout vult.

Confirmat nunc illustratque simili, quod dixit, à corpore humano desumpto. Quod proponit breviter, vers. 12. applicat & evoluit copiosè vers. 13. &c.

1. Propositio sic habet: *Sicut enim corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem corporis (illius unius,) quum sint multa, unum tamen corpus sunt: ita & Christus (cum Ecclesia, quæ est corpus ejus.)*

2. Probat ita esse, à duobus sacramentis, Baptismo & cœna Dominica. In baptismo ex uno spiritu renascimur, ad unum corpus. In sacra cœna uno Christi sanguine potamur, ad unum spiritum. Nam sicut unus spiritus necessariò unitatem importat corporis: ita vicissim unitas corporis & sanguinis Christi unitatem importat spiritus. Atque hoc est quod ait: *Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, & omnes unum spiritum potavimus.* (in unum spiritum potati sumus, εἰς ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν. M. S. meum: in uno spiritu potati sumus.)

3. Explicat utrumque similitudinis membrum, atque prius, ve-
 14 lut ἐκ μετρίων, corporis naturam exponit. Etenim corpus
 15 non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam
 non sum manus, non sum de corpore; num ideo non
 est de corpore? (Nimirum prosopopœiâ & dialogismo exornat
 16 similitudinem.) Et si dixerit auris, quoniam non sum oculus,
 non sum de corpore, num ideo non est de corpore?
 17 Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus,
 18 ubi odoratus? Nunc autem posuit DEUS membra,
 19 unumquodque eorum in corpore, sicut voluit: Quod si
 20 essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem
 21 multa quidem membra, unum autem corpus. Non potest
 autem oculus dicere manui, operâ tuâ non indigeo:
 aut iterum caput pedibus, non estis mihi necessarii.
 22 Sed multò magis, quæ videntur membra corporis infir-
 23 miora esse, necessariora sunt, (magis necessaria.) Et quæ
 putamus ignobiliora membra esse corporis, his hono-
 rem abundantiorum circumdamus: Et quæ inhonesta
 24 sunt nostra, abundantiorum honorem habent. Honestæ
 autem nostra nullius egent, (v. g. facies, oculi, os, manus.)
 Sed DEUS temperavit corpus, ei, cui decerat, abun-
 25 dantiorum tribuendo honorem. Ut non sit scisma in
 corpore, sed id ipsum pro invicem sollicita sint (idem mu-
 26 tuo curent) membra. Et si quid patitur unum mem-
 brum, compatiuntur omnia membra. Si gloriatur
 (δοξάζεται, glorificatur) unum membrum, congaudent
 omnia membra.

Nunc

Nunc *ὡς ἐν ἀποδόσει*, accommodat ad Corinthios similitudinem. *Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro*, (particulari Ecclesia, quæ est tanquam unum membrum majusculum totius Ecclesiæ universalis, habens sua membra singularia, singulos fideles & sanctos.) *Et quosdam quidem posuit DEUS in Ecclesiâ, primùm Apostolos*, (immediatè vocatos à Christo ipso, ad annunciandum Evangelium, & testimonium reddendum verborum, quæ ab ipso acceperunt, & operum, quæ ipsi viderunt.) *Secundò Prophetas*, (per Spiritum Sanctum futura prædicentes.) *Tertiò Doctores*, (qui sunt vel Evangelistæ, potestatem habentes passim quoslibet docendi, vel Pastores, certis gregibus præpositi, vel Doctores speciatim ita dicti, qui in Scholis sacrisq; conventibus docent tantum, non autem regunt Ecclesias more Pastorum, Ephes. 4, 11.) *Postea virtutes* (miraculorum.) *Exinde* (quinto loco) *dona sanationum*. (Sextò) *opitulationes*, (*ἀνάλυψες*, subsidia, comministeria Diaconorum,) *gubernationes*. (Septimum locum tribuit senioribus, non laborantibus in verbò & doctrinâ, sed in judicandis litibus & controversiis fratrum, 1. Cor. 6, 2.) Denique ultimo loco ponit *genera linguarum*, quæ sola absque docendi facultate parum prodesse, demonstrat in sequentibus.

Indicatâ donorum ac ministeriorum varietate, pergit ostendere, quòd non omnes omnia possint. *Nunquid omnes Apostoli? Nunquid omnes Prophetæ? Nunquid omnes Doctores? Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes gratiam habent curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur?*

Tandem concludit hoc membrum de donorum multiplicitate, per exhortationem ad dona præstantiora amulanda, & sic viam sibi sternit ad alterum translationis caput, quo dona sanctifican-

31 ficantia potiora esse docet ministrantibus. *Æmulamini autem charismata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

DE DILECTIONIS EXCELLENTIA.

Capite decimo tertio asserit dilectionis præstantiam, omnibus donis specialibus præferendam.

Propositio probationibus inclusa latet, & è conclusione eruitur hæc: Omnium donorum spiritualium maximum est Charitas.

Confirmatur tribus argumentis: Unum à sterilitate & imperfectione aliorum charismatum, quæ citrà charitatem neminem bonum beatumq; declarant. Alterum à fructibus charitatis, quibus alia dona antecellit. Tertium à duratione & perpetuitate, quæ non tantùm dona (quæ vocantur ministrantia) specialia, sed etiam generalia potissima superat & excedit.

Primum argumentum tale erit: Si homo absque charitate bonus beatusq; censi nequit, etiam si maximis donis polleat, & maxima opera faciat, sequitur charitatem maximum esse donum, ideòq; maximè omnium æmulandum. At homo absque charitate vanus est, quantavis alià polleat virtute. Ergò charitas donum est potissimum. Assumptum ita asserit Apostolus: *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens.* (Mortuus sum, carens verâ & vivâ fide, quæ per charitatem operatur. Alios delecto quidem & ædifico, sed præter mentem & intentionem meam, perinde sicut exanime cymbalum, ab alio impulsus.) *Et si habuero prophetiam,* (futura prædixero,) *& noverim mysteria omnia,* (divinò verbò revelata) *& omnem scientiam* (Christiano necessariam,) *& si habuero omnem fidem,* (quæ edere possum miracula

quæ-

quælibet,) *ita ut montes transferam*, (quod tanquam maximum miraculum tali fidei est pollicitus Dominus, Matth. 21, 21.)

charitatem autem non habuero (DEI & proximi,) *nihil sum*. (Etenim nec mihi ipsi profunt ea opera ad salutem, neque ex meâ intentione proximum juvant, sed inanis ostentationis causâ fiunt.)

Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, (ut gloriam æquem eorum, qui propter Evangelium omnia reliquere,) 3

Et si tradidero corpus meum, ut ardeam, (martyrium gravisimum subeam, ne verum, quod agnosco, deseram,) *charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*.

(Possum enim damnari, quia non feci sincerò corde voluntatem DEI, Matth. 7, 22. 23. sed vanæ studii gloriæ.)

Secundum argumentum sic informari potest: Cujus doni effectus sunt plurimi & optimi, illud est optimum. Charitatis effectus sunt plurimi & optimi. Ergò ipsa donum est optimum.

Assumptionem comprobat sanctus Apostolus, enumeratione effectuum, fructuum, seu proprietatum charitatis. *Charitas* 4

(inquit) *patiens est, benigna est: Charitas non emulatur*, (contentionis & victoriæ studio.) *Charitas non agit*

perperam, (sed candidè & sincerè. Erasmus: non est procax,) *non inflatur*, (sed omnia per humilitatem refert ad commoda

proximi.) *Non est ambitiosa*, (rectiùs, non gerit se indecenter, 5

τὴν ἀκρονοεῖ, sed gestus moresq; ad proximi ædificationem accommodat,) *non querit, quæ sua sunt*, (sed etiam, quæ alterius, Phil. 2, 4.)

non irritatur, non cogitat (*λογίζεσθαι*, reputat)

malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem 6

veritati, omnia suffert, (rectiùs, tegit, *τέγει*, nihil gravatur,) *omnia* (quæ sunt pro proximo) *credit, omnia sperat, omnia* 7

sustinet.

Tertium ita sonabit: Quæ virtus nunquam excidit, sed semper

permanet, etiam post hanc vitam, ea est potissima. Charitas nunquam excidit. Ergo est omnium potissima.

Minor probatur collatione donorum tum specialium, tum
 8 universalium. *Charitas enim nunquam excidit. Sive autem prophetia evacuabuntur.* (Postquam enim venerunt ea futura, cessant prædictiones eorum.) *Sive lingua cessabunt,* (propagatio enim in omnes gentes Evangelio, ad quid lingua?) *sive scientia destruetur.*

Confirmat *συνηγοριαι* hujus & venturi seculi, quam elegantissimis similibus illustrat. *Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Quum autem venerit, quod perfectum est, evacuabitur, quod ex parte est. Quum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus: quando autem factus sum vir, evacuavi, quæ erant parvuli. Videmus enim nunc per speculum in enigmate,* (quæ est admodum imperfecta & quasi umbratica cognitio,) *tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tum autem cognoscam, sicut & cognitus sum*
 9
 10
 11
 12
 13 (à DEO perfectè.) *Nunc autem (dum durat hoc seculum) manet fides, spes, charitas, tria hæc,* (omnibus Christianis necessaria, dona sanctificantia communia omnibus, quæ sempermanent in Ecclesia, quantumvis desinant prædictiones & lingua.) *Major autem his est charitas,* (quippe in æternum durans.

Nam fides excidit, quando video id, quod credidi hætenus.

Spes excidit, quando adest, quod speravi. At dilectio nunquam desinet, sed vel maximè vigebit

in futuro seculo.)

CAPIT DECIMUM QVARTUM.

Capite decimò quartò duo continentur. Primum, inter dona specialia seu ministrantia, quodnam in primis appetendum; Deinde, qualiter iis omnibus utendum, demonstrat. Itaque tractatus hujus membrum tertium & quartum absolvitur, cum Conclusionem seu Epilogò.

In priori capitis parte satis dilucidè proponit sententiam in initio, deinde confirmat, & illustrat eximie.

Propositio hæc est: *Sequitur charitatem, amulamini spiritualia, magis autem ut prophetetis*, i. e. Scripturarum mysteria calleatis & explicetis.

Probat prophetiam esse donum, post charitatem, præstantissimum I. ex utilitate, quam præstat Ecclesiæ. Et quia Corinthii lingvarum donum maximè ostentabant, collata utriusque utilitate evincit, hoc illò longè esse inferius. *Qui enim loquitur linguâ, non hominibus loquitur, sed DEO. Nemo enim audit, Spiritu autem loquitur mysteria. Qui autem prophetat, hominibus loquitur ad edificationem, & exhortationem, & consolationem.* (Hinc patet, quid prophetare h. l. vocet Apostolus, nempe occulta DEI mysteria in lucem producere, ad aliorum utilitatem.) *Qui loquitur linguâ, semetipsum edificat: qui autem prophetat, Ecclesiam edificat.* Sequitur occupatio objectionis, ne quis putet, donum lingvarum contemni ab Apostolo. Scribit enim: *Volo autem omnes vos loqui lingvis, magis autem prophetare. Major enim est, qui prophetat, quam qui loquitur lingvis, nisi fortè interpretetur, ut Ecclesia ad edificationem accipiat.*

II. Ab inutilitate lingvarum, si absit prophetia, arguit prophetiam

X 3. 11

6 cia excellentiam. *Nunc autem, fratres, si venero ad vos
linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar,
aut in revelatione* (rerum futurarum & absconditarum,) *aut
in scientiâ* (necessariorum mysteriorum,) *aut in prophetiâ,*
(expositione scripturarum,) *aut in doctrinâ,* (expositione fidei
Christianæ, rudioribus adhuc ignotæ.)

Argumentum illustrat similibus, quorum alterum ductum ab
instrumentis Musicis, alterum à naturâ dialectorum omnium.

7 De instrumentis Musicis sic ait: *Tamen quæ sine anima
sunt, vocem dantia, sive tibia, sive citbara, nisi distin-
ctiorem sonituum* (Φθόγῳις, sonis) *dederint, quomodo scie-
8 tur id, quod canitur, aut quod citbarizatur? Etenim,
si incertam vocem det tuba; quis parabit se ad bel-
9 lum? Ita & vos per linguam, nisi manifestum sermo-
nem dederitis, quomodo scietur id, quod dicitur? Eri-
tis enim in aëra loquentes.*

De vocibus seu dialectis ita discribit, primùm, ut antea, ὡς
10 ἀεὶ λέγει, exponens simile; *Tam multa, ut puta, (εἰ τύχῃ
verbi gratiâ ut accidit,) genera linguarum sunt in mundo,
& nullum eorum sine voce* (distincta) *est,* (sicut jumenta sunt
11 ἄφωνα, 2. Petr. 2, 16.) *Si ergò nesciero virtutem vocis, ero
ei, cui loquor, (λαλῶντι, loquenti) barbarus, & qui loqui-
tur, mihi barbarus.* (Ita Ovidius 5. Trist. Eleg. XI.

*Barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli,
Et rident stolidi verba Latina Getæ.)*

12 Deinde ὡς ἐν ἀποδόσει, applicans illud instituto, ait: *Sic &
vos, quoniam emulatores estis spirituum, ad edifica-
13 tionem Ecclesiæ quarite, ut abundetis. Et qui loquitur
linguâ, oret, ut interpretetur.*

III. Dūcit ab experiētiā geminā, tūm ipsius polyglotti, tūm auditorum, hoc modo: Si lingvis loquens absq; interpretatione, nec sibi, nec aliis prodest, prophetiæ donum magis est appetendum. Verum prius. Ergo posterius. Confirmatur assumptum ab experiētiā. *Si enim orem lingvā (solā,) mens mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente,* (ut sciam & sentiam, quid psallam & orem, neque sic videar elevatus spiritu, ut nesciam, quid orem, aut psallam.) *Quandoquidem si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet amen super tuam benedictionem,* (ἄν τῆ σῆ εὐχαριστῆ, super tuā gratiarum actione.) *quoniam quid dicas, nescit? Nam tu quidem benè gratias agas, sed alter non edificatur.* (Sicut ergo lingvā orans sine mente, sibi metipsi nihil prodest, sic nec alteri prodest, mentem loquentis haud perspicienti.)

IV. A suo exemplo petit. *Gratias ago DEO meo, quod omnium vestrūm lingvā loquor.* (Rectius: quod magis omnibus vobis lingvis loquor.) *Sed in Ecclesiā volo quingq; verba sensu meo loqui, ut & alios instruam, quā decem millia verborum in lingvā.* (Hic Erasmus: At nunc in nonnullis regionibus totos dies psallitur spiritu, nec modus, nec finis cantionum: cūm vix intra sex menses audiatur concio salubris, adhortans ad veram pietatem: Id enim Paulus vocat in sensu loqui. Lege reliqua ibi, & sape.)

V. A fine lingvarum propriō petitum, sic sonat: Quod donum ad coarguendos potiūs infideles, quā ad ædificandos fideles datur, id inferius est eo, quod servit ædificationi fidelium. Donum lingvarum ad coarguendos infideles datur. Ergo inferius est prophetiā, quæ servit ædificationi fidelium.

Antequā ad hoc argumentum procedat, graviter admonet Corinthios, ut pueri esse desinant, & perfectiorem sapientiam, adspirent, quā in abusu donorum hætenus declaraverint.

Fra-

20 *Fratres, nolite pueri esse sensibus, sed malitiã parvuli estote, sensibus autem perfecti estote.* (Matth. 18, 3. Roman. 16, 19.)

21 Deinde propositi syllogismi assumptum roborat testimoniõ
 21 *Esaia cap. 28, 11. 12. In lege (veteris Instrumenti libris) scriptum est: quoniam in aliis lingvis & labiis aliis loquar populo huic, nec sic exaudient me, dicit Dominus. Itaque lingvæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus, prophetia autem non infidelibus, sed fidelibus.* (Paulus juxta Hebraicam veritatem adduxit testimonium Esaia, cum LXX. cæteri; Interpretes verba paulò aliter expresferint.)

23 *Dicunt illustrat ἀποστολῆς experimentalis: Si ergò conveniat universa Ecclesia in unum, & omnes lingvis loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles, nonne dicent, quod insanitis?* (Nec enim intelligent sermones vestros, ideòq; videmini barbari vel amentes.) *Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus* (ad ædificationem, doctrinam, & exhortationem ejus loquentibus; hoc enim est prophetare, ut supra patet vers. 3.) *Et sic occulta cordis ejus manifesta fiunt,* (occultæ dubitationes, ignorantia, peccata, tenebræ, quæ omnia revelat lumen verbi divini.) *& ita cadens in faciem adorabit DEUM, pronuncians quòd verè DEUS in vobis sit.*

24 Sequitur pars capitis posterior, totius tractatûs octavi membrum quartum, quomodo donis spiritualibus utendum sit, demonstrans.

Hoc peragit Apostolus præscribendo 1. regulas quasdam generales, easq; confirmando. 2. Speciales de mulieribus, vers. 34.

Prima regula, ἀνακωσῆς illustrata, sic exprimitur: *Quid ergò*

ergò est, fratres? quum convenitis, unusquisq; veterum psalmum habet, doctrinam habet, linguam habet, apocalypsin habet, interpretationem (lingvæ) habet: Omnia ad ædificationem fiant.

Alterà sic: Sive lingua quis loquitur, secundum duos, aut ut plurimum tres, & per partes, (ne simul loquantur,) unus interpretetur, (ut intelligat Ecclesia, quid dicatur.) Si autem non fuerit interpret, taceat in Ecclesiâ: sibi autem loquatur & DEO. 27 28

Tertiâ hæc est: Prophetæ autem duo aut tres dicant, & ceteri dijudicent, (utrum rectè doceant, & secundum analogiam fidei, Rom. 12, 16.) Quod si aliud revelatum fuerit sedenti, (quod ad ædificationem pertineat,) prior taceat. 29 30

Quarta: Potestis omnes per singulos prophetare, (si dono istoc polleatis, licebit toti Ecclesiæ prophetare, quemadmodum olim optabat Moses Num. 11. Idq; si singuli sibi invicem succedant, nemini incommodabit.) Confirmat à fine: Ut omnes discant, & omnes exhortentur. 31

Quinta regula: Et Spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt, (ut scilicet Prophetæ de Prophetarum Spiritibus judicent, sintne ex DEO, an non? Convenit ferè cum regulâ tertiâ.) 32

Firmatur à voluntate DEI: Non enim est disensionis (inquietas, dissolutionis, inordinatæ confusionis) DEUS, sed pacis. (Ideò domestici ejus sibi invicem subjecti, & dicto audientes sunt.) Item à communi Apostolorum consensu: sicut & in omnibus Ecclesiis Sanctorum, (sive à me plantatis, sive ab aliis Apostolis.) 33

Regulæ speciales de mulieribus sunt duæ: Una, Mulieres vestra 34

Z

vestra

vestra in Ecclesiis taceant. Ratio à lege divinâ: *Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, (fancitur) sicut & Lex dicit, (Gen. 3, 16.)*

35 Altera: *Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent.* Ratio à decoro: *Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesiâ. (1. Timoth. 2, 11. 12.)*

Denique Epilogó generali totum hunc de donis spiritualibus tractatum claudit, graviter primùm monens Corinthios, ut dictis obedientiam præstent, deinde verò fusiùs disputata brevissimè repetens.

36 Quoad primum membrum, urget obedientiam I. imprope-
rando contumacibus suæ insolentiæ absurditatem, non minùs absurdam, quàm si vanè jactent, se omnium Christianorum magistros, aut solos Christianos, qui proinde nullis aliorum exemplis aut monitis teneri velint. *An à vobis (inquit) verbum DEI processit? an ad vos solos pervenit?* (q. d. Quàm absurdum hoc est sibi arrogare; tam est illud, nolle parere institutioni meæ.)

37 II. Ab autoritate præceptorum divinâ. *Si quis videtur Propheta esse aut spiritualis, cognoscat, quæ scribo vobis, quoniam Domini sunt mandata, (quibus nemo non, sive Propheta, sive spiritualis, obtemperare tenetur.)*

38 III. Rejiciendo ἀνόμως ignorantia suæ addictos. *Si quis autem ignorat, ignorabitur.* (Græcè ἀγνοῖτω, ignoret, q. d. non erit mihi curæ amplius, ignorantia ejus ipsius capiti esto, Apocal. 22, 11)

39 Alteró Epilogi membró recapitulat præcedentia, seu propositionum partes primarias. *Itaq, fratres amulamini prophetare, & loqui lingvis nolite prohibere.* (Hæc fuit tertia propositio hujus tractatûs.) *Omnia autem honestè & secundum ordinem fiant, (in vobis, redundat.)* Hæc verba primam,

mam,

mam, secundam & quartam propositionem representant, & communem de omnium donorum usu regulam continent.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

INSTITUTIO DE RESURRECTIONE MORTUORUM, ET
REPREHENSIO ALITER DOCENTIUM.

Nona hæc est pars doctrinæ Epistolarij, eaq; valde luculenta, quâ duo imprimis tractat. 1. Resurrectionis mortuorum certitudinem. 2. Corporum resurgentium qualitates.

Partes capituli sunt quatuor: I. Exordium. II. Repetitio Evangelii compendiaria. III. Explicatio articuli de Resurrectione. IV. Conclusio.

I. Exordium attentioni & benevolentia aptum est, ob rerum dicendarum pondus & majestatem, ac prægressæ Corinthiorum obedientia commendationem.

Notum autem vobis facio, Fratres, Evangelium, quod prædicavi vobis, quod & accepistis, in quo & statis. Per quod & salvamini, quâ ratione prædicaverim vobis, si tenetis; nisi frustra credidistis.

II. Repetitio Evangelii brevem articulorum fidei præcipuorum summam continet, præsertim resurrectionis Christi, quam probat apparitione sextuplici.

Tradidi enim vobis imprimis, quod & accepi (à Dominò,) quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, (Mosis, Psalmorum, & Prophetarum. Luc. 24, 4. 27. 44.) & quia sepultus est, & quia resurrexit tertiâ die, secundum Scripturas, (Hos. 6, 2. Jo. nã 2, 1. 11)

Confirmat hunc postremum articulum, à testimoniis oculatorum testium, eòq; nomine apparitiones Christi resuscitati præcipuas commemorat. *Et quod visus est Cepha, (Petro, ut narratur Lucæ 24, 34.) Et post hoc undecim, (Græcè τρις δώδεκα,*

- duodecim illis, demptò tamen proditore, qui se ipsum suspende-
 6 rat, Judà, Lucæ 24, 36. Johan. 20, 26. Marci 16, 14.) *Deinde visus*
est plus quàm quingentis fratribus simul aut semel
 (in monte Galilææ, quem constituerat JESUS discipulis, Matth.
 28, 16. etiam anteqvam pateretur, & Angelus repetierat promissio-
 nem, Matth. 26, 32. Marci 16, 7.) *ex quibus multi* (plures) *ma-*
nent usq; huc, quidam autem dormierunt (somno mortis
 corporeæ. Ita superiùs $\kappa\epsilon\iota\mu\acute{\omega}\nu\tau\alpha\gamma$, 1. Cor. 11, 30. Et infra vers. 18. hu-
 7 jus cap. $\epsilon\chi\omicron\iota\mu\eta\theta\eta\sigma\alpha\upsilon$.) *Deinde visus est Jacobo*, (apparitio
 hæc alibi non exponitur,) *deinde omnibus Apostolis*, (quan-
 do in cœlum ascendit, Luc, 24, 50. Act. 1, 4. spectantibus non tan-
 tùm duodecim, sed etiam aliis, ad annunciandum Evangelium de-
 8 stinatis, Act. 1, 15.) *Novissimè autem omnium, tanquam*
abortivo, (qui tenebris obseptus ad instar fœtûs abortivi, ut est
 Psal. 58, 9. matrem Ecclesiam læsi, eiq; penè exitialis extiti, dum
 9 me eniteretur,) *visus est & mihi. Ego enim sum minimus*
Apostolorum: qui non sum dignus vocari Apostolus,
 10 *quoniam persecutus sum Ecclesiam DEI. Gratia au-*
tem DEI sum id, quod sum: & gratia ejus in me va-
cua non fuit: sed abundantius iis omnibus laboravi;
 (nemo reliquorum meos labores æqvavit.) *Non ego autem*
 (qui à meipsò nec cogitare quicquam boni queo, 2. Corinth. 3, 5.)
 11 *sed gratia DEI, quæ mecum. Sive igitur ego, sive illi,*
sic prædicamus, & sic credidistis, (prout vers. 3. 4. dictum.)

III. Explicatio articuli de resurrectione mortuorum bimem-
 bris est: 1. Reprehendit negationem resurrectionis corporalis.
 2. Refutat ejus impugnationem, à corporum qualitate ductam.

Prius membrum constat Propositione, Confutatione, &
 Conclusionem.

Propositio rejicit negationem resurrectionis, tanquam ab-
 surdam

surdam in Christianismo, hōc modō: *Si autem Christus pra-* 12
dicatur, quod resurrexit à mortuis, quomodo quidam
dicunt in vobis, quòd resurrectio mortuorum non est?

Confutatio fit quinque argumentis primariis. I. Ab absur-
 dō consequenti, ex quo multa alia absurdissima nascuntur. II. Ab
 effectu resurrectionis Christi propriō, vers. 20. III. Ex totius Ec-
 clesie Christianae confessione, elucente in Baptismo, vers. 29.
 IV. Ex Apostolorum pratico testimonio, vers. 38. V. A conse-
 quenti impietate, vers. 37.

Argumentum primum sic habet: *Si resurrectio mor-* 13
tuorum non est, neq; Christus resurrexit. At Consequens
 est absurdum. Ergō & Antecedens.

Consequentis absurditatem commonstrat, è septem absurdis
 absurdissimis, quæ eo posito sequuntur. *Nam si Christus non* 14
resurrexit, inanis est ergò predicatio nostra, (in gratiam
 hominis mortui, nunquam resurrecturi facta,) *inanis est & fi-*
des vestra, (nihil prædicatione, ex quâ gignitur, melior.)
Invenimur autem & falsi testes DEI, (terrium hoc ab- 15
 surdum,) *quoniam testimonium diximus adversus*
DEUM, qui suscitaverit Christum, quem non suscita-
vit, si mortui non resurgunt. Repetit consequentiam pro-
 positionis: *Nam si mortui non resurgunt, neq; Christus* 16
resurrexit. (Si nullus mortuus resurgit, neque Christus, utpote
 verè mortuus, resurrexit.) *Si autem Christus non resurre-* 17
xit, vana (falsa) est fides vestra. Adhuc estis in pec-
catis vestris, (quintum hoc absurdum, quod evidenter ex ne-
 gatâ Christi resurrectione nascitur. Nam ex Christi resurrectione
 constat, ipsum fuisse DEI Filium, & peccata nostra expiâsse. Si non
 resurrexit, DEI Filius non fuit, nec peccata expiavit, nec mortem
 vel Diabolum devincere potuit.)

Z 3

Ergò

18 *Ergò & qui dormierunt in Christo, perierunt,*
 (in peccatis suis mortui, & nunquam ad vitam resurrecturi, quò
 19 nihil absurdus.) *Si in hac vitâ tantum in Christo speran-*
tes sumus, (& omnis spes resurrectionis & alterius vitæ decolla-
vit,) miserabiliores sumus omnibus hominibus. (Alii enim
 saltem hanc vitâ fruuntur; nos verò Christum sequentes, & cum ipso
 hanc contemuentes vitam, umbraticâ resurrectionis spe decipi-
 mur, quâ nec ipse Christus potitus est. Et sic tùm ipse, tùm Chri-
 stiani, solâ spe, nullâ re unquam beati, omnium hominum sunt
 miserissimi. Sic datò unò absurdò, sequuntur infinita.)

Secundum argumentum sic sonabit: Si Christus resurrexit,
 etiam alii mortui resurgent. At verum prius. Ergò & posterius.

Assumptum ex antè-dictis satis constat. Consequentiam as-
 serit ratione triplici, & exornat narratione processûs regni Christi.

Ratio prima: *Christus est primitia dormientium.*
 Ergò dormientes alii ipsum sequuntur, suo quisq; ordine. Primi-
 tia enim sanctificant messem, & primitias necessariò messis se-
 20 quitur. Nam si messis nulla foret, ad quid primitia? *Nunc*
autem Christus resurrexit à mortuis, primitia dormi-
entium (factus est, ἐγείρετο.)

21 Altera, à collatione primi & secundi hominis: *Quoniam*
enim per hominem mors, etiam per hominem resurre-
 22 *ctio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriun-*
tur: ita & in Christo omnes vivificabuntur. (Quemad-
 modum ergò sequitur: Adam primus homo, in quo omnes pec-
 cavimus, mortuus est. E. omnes moriuntur. Sic non minùs sequi-
 tur: Christus alter homo, in quo omnes justificati sumus, resur-
 rexit. E. omnes resurgemus, Conferatur cap. 5. ad Romanos.)

Tertia ratio ducitur à naturâ regni Christi, Scripturis firma-
 tâ. Si Christus à mortuis resuscitatus, tandem omnia sibi subji-
 ciet, ergò etiam mortem; & proinde mortui resurgent. Verum an-
 tecedens. Ergò consequens. Confirmat & exornat pariter assum-
 ptum,

ptum, recensendo procesum regni Christi, etiamq; è Scripturis stabiliendo. *Unusquisq; autem in suo ordine* (scil. vivificabitur.) *Primitia Christus*, (qui primus ad incorruptelam resurrexit.) *deinde ii, qui sunt Christi, in adventu ejus* (gloriosò.) *Deinde finis, quum tradiderit regnum* (hoc, quale hactenus administravit in verbò & Sacramentis, per prophetias, miracula, &c.) *Deo & Patri; quum evacua verit omnem principatum, & omnem potestatem, & virtutem* (huius presentis seculi.) *Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*, (prout Psal. 110. in Spiritu loquitur David.) *Novissima autem inimica destruetur mors*, (quæ ad finem usque dominatur membris Christi mysticis, ideòq; ultima devincitur. Satanam, mundum & carnem superavimus, quum egredimur ex hoc seculo. At morti adhuc obnoxia manet caro nostra, cuius potestas postrema omnium delebitur.) *Omnia enim subjecit sub pedibus ejus*, (teste Psalmò 8.) *Quum autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio* (*δηλον ὅτι*, palam est, quod,) *prater eum, qui subjecit omnia*, (Quia enim alius subjecit ei omnia, ergò omninò ille excipitur à subiectione ejus, cui subjecit alia omnia.) *Quum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse Filius subiectus erit* (quæ hominis filius est,) *ei, qui subjecit ipsi omnia, ut DEUS sit omnia in omnibus*, (nemo sit amplius Rex, aut Dominus, aut Pastor, aut Sacerdos, nisi solus DEUS, qui omnia erit in omnibus, Apoc. 21, 22. 23. Erit igitur regnum Christi æternum, sed quæ divinum, non quæ humanum, i. e. quæ statui hominum in hoc seculo viventium, & in carne adhuc militantium, accommodatum. Tunc plenè merèq; divinum erit, quum nihil non pedibus ejus subiectum erit.)

Tertium argumentum sic habebit: Si Ecclesiæ in more positum

sum est, ut baptizentur multi super mortuis, ad testandam confessionem de resurrectione illorum, resurgent utique mortui. At verum prius, quod non necesse habuit demonstrare Apostolus, cum constet, primavos Christianos super sepulchris martyrum conventus egisse, & Baptismum ibi, aliaq; Sacramenta administrasse. Ergo & posterius. Consequentiam interrogatione evincit, postulando, ut rationem reddant illius ritus, si nulla sit mortuorum resurrectio. *Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis,* (Græcè *ὑπὲρ τῶν νεκρῶν*, super mortuis. Nam *ὑπὲρ* cum Genitivo sæpè etiam Suprà significat, ut Job. 29, 3. Esdr. 9, 6. Thren. 4, 7. Jonæ 4, 7. Ezech. 1, 22. 25. 26.) *si omninò mortui non resurgunt? Ut quid & baptizantur super illis?*

Quartum, à praxi ductum Apostolica & Christiana, sic informabitur: Si Paulus & reliqui Apostoli, spe resurrectionis, quotidiana mortis pericula adeunt, resurgent certè mortui. At illud verum. Ergo & hoc. Majoris veritas interrogatione iterum declaratur. *Ut quid & nos periclitamur omni horâ?* Minor sanctè asseritur: *Quotidiè morior* (affectu animi) *per vestram gloriam,* (Græca quædam exemplaria meliùs: *ὑπὲρ τῆν ἡμετέραν δόξαν*, per nostram gloriationem, scilicet illam, de quâ suprà vers. 10.) *quam habeo in Christo JESU,* (perinde est, ac si diceret; per salutem animæ meæ, & gratiam Apostolatûs, de quâ glorior in Christò JESU,)

Si secundùm hominem (humanò more, humanâ laude ductus,) *ad bestias pugnari Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?* (Historia *ἑνεργουμένης* Paulinæ non exstat.)

Quintum tale est: Si mortui non resurgunt, securè mundo huic indulgendum. Impium Consequens. Ergo Antecedens. Probat *μυήσει* vocum impiarum, quas reprehendit Esaias cap. 22, 13. *Manducemus & bibamus: cras moriemur.*

Con-

Concludit hoc membrum gravis dehortatione à tam pravis
 sodalitiis, tam absurda dogmata procudentibus, & exhortatione
 ad serium studium pietatis. *Nolite seduci. Corruptunt mo-* 35
res bonos colloquia prava. (versus Senarius Menandri. Lege
 Socratem Hist. Eccles. lib. 3. cap. 14.)

Evigilate justè, & nolite peccare. Ignorantiam 34
enim DEI quidam habent, (qui resurrectionem vel negant,
 vel negantibus consentiunt,) *ad reverentiam* (ἐν φόβῳ, pu-
 dorem) *vobis dico.*

Posterius membrum constat Objectione, Confutatione, Am-
 plificatione, & Peroratione.

Objectio est *περὶ ἀνεπισημίας*: *Sed dicet aliquis, quomodo* 35
resurgent mortui? quasi autem corpore venient?
 (Nulla ratio patitur, ut mortui hisce cum corporibus, qualia nunc
 gestamus, in mundum redeant. Vide objectionem Sadducæorum,
 Matth. 22. Ergò vanum resurrectionis dogma.)

Refellit quatuor argumentis. Primum à simili, vers. 36. Alce-
 rum à carnium comparatione, vers. 39. Tertium à Scripturæ Vete-
 ris testimoniò, vers. 45. Quartum à primi & secundi Adami com-
 paratione ductum est, vers. 46.

Primum à similitudine, stultitiam disputantium redarguit,
 ipsius naturæ exemplis, hóc modò: Si semina mortua vivifican-
 tur, & vivificata longè meliora sunt & ornatiores, quàm cum semi-
 narentur; multò magis corpora nostra vivificabuntur, & longè
 splendidiora resurgent, quàm moriuntur. Prius confirmat natu-
 ralis experientia. Ergò posterius stultè negatur. *Inspiciens,* 36
(inquit) tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius mo-
riatur. Et quod seminas, non corpus, quod futurum est 37
(eisdem affectionibus præditum,) seminas. sed nudum gra-
num, (sine culmò, aristâ, herbida viriditate,) ut puta tritici, aut
alicujus cæterorum. DEUS autem dat illi corpus, 37

Az

sicut

sicut voluit, & unicuique seminum proprium corpus,
(ut tritico triticeum, siligini siligineum suum, non aliud.)

Secundum, à comparatione carniū & corporum sumptum, ita sonat: Si carnes & corpora, eorūq; gloria variant, non necessarium est, carnem, quæ resurgit, iisdem modis affectam esse, sicut ea est, quæ cadit. Antecedens pater. Ergò & Consequens.

- 39 *Non omnis caro eadem caro. Sed alia quidem hominum, alia verò pecorum, alia volucrum, alia piscium.*
- 40 *Et corpora cœlestia, & corpora terrestria. Sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium.*
- 41 *Alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim à stellâ differt in claritate. Sic resurrectio mortuorum.* (Alia, quoad affectiones, caro seminatur; alia, si qualitates spectes, resurgit. Alia caro damnatorum; alia iustorum. Et ipsa iustorum corpora cœlestia different claritate.) *Seminatur in corruptione,* (per quam in pulverem redit, & vermibus esca fit,) *surgit in incorruptione,* (nec mortis amplius, nec morbis, nec doloribus obnoxium, Apocal. 21, 40.)
- 43 *Seminatur in ignobilitate,* (αἰσχρῆς ignominia, ob quam tegitur, & removetur à conspectu viventium,) *surgit in gloriâ,* (conforme corpori Christi glorioso, Phil. 3, 20. lucidum instar Solis, Matth. 13, 43.) *Seminatur in infirmitate,* (ut ne vermiculum quidem possit abigere, & tanquam gleba terræ aliorum humeris exportetur,) *surgit in virtute* (Angelicâ.) *Seminatur corpus animale,* (more alterius animalis, edens, bibens, dormiens, vigilans, simile generans, &c.) *surgit corpus spirituale,* (spirituum virtutes possidens. Filii enim resurrectionis erunt ἱσχυροί. Luc 20, 36. Matth. 22, 30.)

Tertium, Scripturæ testimonio roboratū, docet, dari corpus animale & spirituale. Unde sequitur, non esse negandā corporum immuta-

mutationem. *Est corpus animale, est & corpus spiritua-* 45
le. Sicut scriptum est (Gen. 2, 7.) *Factus est primus homo*
Adam in animam viventem, (acceptò spiraculò vitarum à
 DEO,) *novissimus Adam in Spiritum vivificantem,*
 (qui ita corpus vivificaret, ut ultrà non egeret aliquà sustentatio-
 ne, nec esset solubile, sed ipsum vivificaret alios,) *sed non prius,* 46
quod spirituale est, sed quod animale, (ne quis ex præsen-
 ti statu concludere præsumat de futuro:) *deinde quod spiri-*
tuale.

Quartum à primi & secundi hominis collatione arguit, cer-
 tissimam esse corporum immutationem. Argumentatio plana est
 è textu: *Primus homo* (Adam) *de terrâ terrenus, secundus* 47
homo de cœlo cœlestis (Christus, Dominus de cœlo, ὁ Κύριος
 ἐξ ἁρῶν, non tantùm corpus habens naturale, sed pariter existens
 ipse cœli Dominus.) *Qualis terrenus, tales & terreni.* 48
 (qui non fiunt participes gratiæ cœlestis.) *Et qualis cœlestis,*
tales & cœlestes, (cœlitùs glorificati in die novissimò.) *Igitur* 49
sicut portavimus imaginem terreni, portemus (porta-
 bimus, φερόμεν) *imaginem cœlestis,* (conformati corpori
 ejus glorioso, sicut antea corpori Adamico, humili & animali.)

Amplificatio latiùs persequitur hoc, quod de corporum qua-
 litatibus dictum est, declarans non tantùm quid mortuis, sed
 etiam quid vivis corporibus, regnum DEI ingressuris, futurum sit,
 in Adventu Domini JESU.

Continet Propositionem, Narrationem, Confirmationem,
 & Epiphonema.

Propositio est: *Hoc autem dico, Fratres, quod caro &* 50
sanguis (quà caro tantùm & sanguis absq; immutatione & glori-
 ficatione,) *regnum DEI possidere* (hæreditare, κληρονομήσει)
non possunt, neq; corruptio incorruptelam possidere.

- 91 Narratio hæc: *Ecce mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* (Falsa est hæc versio. In fonte est: quemadmodum etiam legunt Tertullianus lib. de carnis resurr. Chrysostomus. Theophylactus, Syrus, & Arabs Interpretes: πάντες μὲν ἔκκοιμηθήσονται h. e. Omnes quidem non dormiemus, multi enim supererunt in die extremo, 1. Thes. 4, 17. πάντες δὲ ἀλλαγήσονται sed omnes immutabimur.)
- 52 *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba, (σαλπισσα γάρ, canet enim) & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur,* (absorptâ mortalitate ab incorruptelâ, 2. Cor. 5, 4.)
- 53 *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem,* (substantiâ quidem manente, ac novâ conditione, tanquam cœlesti indumento eam exornante.)
- 54 Confirmatio sequitur: *Quum autem corruptum hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui Christus est,* (Esa. 25, 8.)
- 55 *Absorpta est mors in victoriâ,* (eâq; æternâ.) *Ubi est tua, mors, victoria?* (Græcè: σὺ νέκρωσον stimulus tuus, puta quod occidisti genus hominum,) *ubi est tua, inferne,* (cum cohorte Diabolorum) *victoria?* (quâ in captivitatem redegeras omnes nos. Verba existant in versione LXX. Hof. 13, 14.)
- 56 *Stimulus autem mortis peccatum est,* (per quod mors ad omnes homines pervasit, Rom. 5, 12. quia omnes peccaverunt.) *Virtus vero peccati Lex,* (maledicens homini peccatori. Ubi enim non est Lex, nulla transgressio. Et absque Lege mortuum est peccatum, Rom. 4, 15. & 7, 8.)
- 57 Epiphonema Eucharisticum subdit: *DEO autem gratia, qui dedit nobis* (non Satanæ, inferno, peccato, morti),
victo.

victoriam per Dominum nostrum IESUM Christum,
(capitis serpentini contritorem, Gen. 3, 15)

Quarta pars capitis est conclusio hortatoria, ex antecedenti
disputatione deducta. Itaque, *fratres mei dilecti, stabiles* 58
estote & immobiles, (ne aberretis ab Evangelio semel accepto)
abundantes in opere Domini (cuiq; commendato pro voca-
tione sua) *semper; scientes, quod labor vester non est*
inanis in Domino, (sed excellentissimam remunerationem ha-
biturus, in resurrectione iustorum.)

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

DE SEPONENDIS ELEEMOSYNIS.

Nonum & ultimum Institutionis caput est de seponendis
Eleemosynis, cui tertia totius Epistolæ pars, **EPILOGUS**,
subjungitur.

Præceptio hæc brevis est, Propositione & Confirmatio-
ne constans.

Propositio est: *De collectis, quæ fiunt in sanctos, sic* 1
ut ordinavi in Ecclesiis Galatia, sic & vos facite. Per
unam Sabbati (Sabbatorum, σαββάτων, primâ die hebdomadis, 2
i. e. Dominicâ,) *unusquisq; vestrum apud se seponat re-*
condens, quod ei benè placuerit, (ὅ, ἢ ἂν ἐυδοῶτα, quicquid
oportunè contigerit.)

Confirmatio petitur à decoro, ne iter vel suum, vel legato-
rum, quos ad deferendas pecunias missurus est, retardetur.
Ut non, cum venero, tunc collectæ fiant. Quum autem 3
presens fuerò, quos probaveritis per Epistolas, hos
mittam perferre gratiam vestram (vobis à Deo datam, &
sanctis communicatam,) *in Jerusalem. Quod si dignum* 4
fuerit, ut ego eam, mecum ibunt.

EPILOGUS.

E Pilogi quinque membra sunt. Primò, quid de suò vel collegarum adventu sperandum, perscribit. Alterò exhortationes congerit, vers. 13. Tertiò, Stephanam & alios quosdam commendat. Quartò, salutationes commemorat. Quintò, benedicit piis & maledicit impiis,

Primum de suò adventu significat, quando futurus, & præsentia quamdiu durare posse videatur. Tum Timothei adventum qualiter excipi velit, & denique quid de Apollo expectandum sit.

5 *Veniam autem ad vos, quum Macedoniam per-*
 6 *transiero; nam Macedoniam pertransibo. Apud vos*
 7 *autem forsitan manebo, vel etiam hyemabo, ut vos*
 8 *me deducatis, quocumq; iero. Nolo enim vos jam in-*
 9 *transitu videre, (sicut antea Act. 19, 21.) Spero enim me ali-*
 10 *quantum temporis manere apud vos, si Dominus per-*
 11 *miserit. Permanebo autem Epbesi usque ad Penteco-*
 12 *sten, (ut Pentecosten agam Jerosolymæ, Act. 20, 3.) Ostium enim*
mibi apertum est magnum & evidens, (ἐνεργῆς, efficax,
ἐναργῆς, evidens, ad introducendum multos in ovile Domini, Act.
19, 26.) & adversarii multi, (Judæi & Græci, Act. 20, 3.) Si au-
tem venerit Timotheus, videte, ut sine timore sit apud
vos, (Judæorum inprimis, Act. 18, 12.) opus enim Domini ope-
ratur, sicut & ego. Ne quis ergò illum spernat, (tanquam
juvenem, 1. Timoth. 4, 12.) Deducite autem illum in pace, ut
veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus,
(venit etiam, ut apparet Act. 20, 4.) De Apollò autem fratre,
(notum vobis facio, redundat in Vulgatâ,) multa rogavi eum,
ut veniret ad vos cum fratribus. Et utiq; non fuit vo-
 luntas

luntas ejus, ut nunc veniret. Veniet autem, cum ei vacuum (oportunum) fuerit.

Alterum membrum constituunt exhortationes: *Vigilate, 13*
state in fide, viriliter agite, confortamini. (Psal. 31, 25. Ita
 vos gerite erga DEUM.) *Omnia vestra in charitate fiant 14*
 (erga proximum, 1. Cor. 13. & c.)

Sequitur tertium membrum, complectens commendationes:
Obsecro autem vos fratres, nostis domum Stephane 15
 (& Fortunati, non est in fonte Græcò,) *quoniam est primitia*
Achaje (domus ista,) & in ministerium sanctorum ordi-
naverunt seipsos, ut & vos subditi sitis hujus modi, & 16
omni cooperanti & laboranti. Gaudeo autem in præ-
sentiâ Stephane, & Fortunati, & Achaici, quoniam 17
id, quod vobis deerat, (in hac Epistolâ reprehensum,) ipsi
suppleverunt, (rectitudine fidei & morum.) Refecerunt 18
enim & meum spiritum, (præsentes mihi) & vestrum,
 (præsentes vobis.) *Cognoscite ergò, qui ejusmodi sunt,*
 (1. Thes. 5, 12. 13.)

Quartum membrum insumitur salutationibus, tum aliorum,
 tum Apostoli. *Salutant vos Ecclesia Asia, (à quibus recens 19*
 veni in Macedoniam, Act. 20, r. 2.) *Salutant vos in Domino*
multum Aquila & Priscilla, cum domesticâ suâ Eccle-
siâ, (apud quos & hospitor. Non est in fonte.) Salutant vos 20
omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto. Sa-
lutatio mea manu Pauli. 21

Ultimum membrum maledictiones & benedictiones conti-
 net Apostolicas.

Maledictio est: *Si quis non amat Dominum nostrum 22*
Jesus

JESUM Christum, sit anathema, Maran Atha. (Syriacè, *ܕܡܢ ܕܩܕ*, Dominus venit. Est extremi anathematis formula, hominem ad Christi adventum execrans, Malach. 4, 6. Hieronym. Tomo 3. Epist. ad Marcellam ait: Completo anathemate deinceps inseratur, Dominus noster venit: quod superfluum sit, adversum eum pertinacibus odiis velle contendere, quem venisse jam constat.)

123 Benedictio: *Gratia Domini nostri JESU Christi vobiscum. Caritas mea cum omnibus vobis in Christo JESU, Amen.*

Ad Corinthios prior missa fuit à Philippis, per Stephanam, & Fortunatum, & Achaicum, & Timotheum.

JO-

1693

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.
ejusdemq; olim Professoris Sorani, & postea
Superintendentis Dithmarsici,
A N A L Y S I S
POSTERIORIS EPISTOLÆ S. PAULI
AD CORINTHIOS.

HANC Epistolam aliquantò tempore post præcedenti submitit Apostolus, defendendi sui tuendiq; Evangelii causâ, quod priori Epistolâ repetitum Pseudopostoli variis calumniis incenserant.

Incipit admodum patheticè à gratiarum actione solenni ad DEUM, non tam pro Corinthiis, (ut in præcedenti Epistolâ,) quàm pro seipso & Timotheo, quòd in summis afflictionibus efficaciter ipsos consolatus sit, subindicans, nihil sibi gratus accidere à Corinthiis posse, quàm si afflictionem afflicto nullam addant. Deinde suam erga DEUM & homines sinceritatem, suiq; Evangelii veritatem, luculentis argumentis adstruit, & sic gravi ad pietatis opera exhortatione Epistolam prosequitur.

Partes ejus quinque sunt: Primum est Exordium, salutatione & in sinuatione constans, usque ad vers. 12. cap. 1.

Deinde Propositio his verbis concepta: *Gloriatio nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ, quod in simplicitate & sinceritate DEI, non in sapientiâ carnali, sed in gratiâ DEI conversati sumus, abundantius autem apud vos, cap. 1, 12.*

Tertia est Confirmatio, quâ primùm firmat assertionem rationibus prægnantibus & copiosis; Deinde cap. 6. 7. 8. 9. quædam præcepta, antehac data, repetit & inculcat.

Quarta Confutatio, quâ accusationum capita Paulo ob-

Bb

jecta

jecta diluit, inq; ipsos Adversarios retorquet, à cap. 10. usque ad cap. 13.

Denique Conclusio hortatoria & eulogetica, cap. 13, f. & c.

CAPUT PRIMUM.

EXORDIUM EPISTOLÆ, PROPOSITIO, ET CONFIRMATIONIS ARGUMENTUM PRIMUM ET SECUNDUM.

EXordium bimembre est, Salutatione & Insinuatione constans.

Salutatio quis, cui, quid, à quo precetur, indicat.

1 *Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem DEI, & Timotheus Frater, (jam reversus in Macedoniam, ex legatione ad Corinthios,) Ecclesia DEI, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in universâ Achaiâ.*

2 *Gratia vobis & pax à DEO Patre nostrò, & Dominò Jesu Christò.*

Insinuatio, movendo affectui amoris & compassionis apta, excitandisq; Corinthiorum votis pro Paulo & Timotheò, duplici ratione ad scopum suum collimat. I. Divinæ benignitatis prædicatione generali. II. Singularis cujusdam exempli recentis allegatione. Verba Pathetica syllogismo includi possunt, hæc formâ: Quos Deus singulari favore prosequitur, & pro aliorum salute affligit, ac vicissim ex afflictionibus eripit, ii sermò cordis affectu diligendi, & vota precésq; pro piis fundendæ sunt. Paulum & Timotheum ita ducit & curat Deus. Ergò ii impensè diligendi, precésq; pro ipsis & gratiæ Deo offerendæ sunt. Et per consequens falsissimum est, quod Pseudapostoli de carnalibus eorum viis ac studiis nugantur.

In probandâ assumptione totus est Apostolus, gratias Deo agens pro benignissima cura sui, primùm in omnibus, deinde in singulari afflictione Asiaticâ. Nam primò generatim ait:

Bene-

d *Benedictus DEUS, & Pater Domini nostri JESU Chri-* 3
sti, Pater misericordiarum, & Deus totius (omnis, πάντων)
consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione 4
nostrâ, ut possimus ipsi consolari eos, qui in omni pres-
surâ sunt, per exhortationem, (rectius consolationem, ἡ
κλήσεως,) quâ exhortamur ipsi à DEO, (vel, quâ DEUS
 nos consolatur.) *Quoniam sicut abundant passiones* 5
Christi in nobis, (quas ipse in nobis tanquam membris suis pa-
titur, pro justitiâ & veritate,) ita & per Christum abundat
consolatio nostra, (ut tentationes divinâ virtute possimus susti-
nere, I. Cor. 10, 13.) Sive autem tribulamur pro vestra ex- 6
hortatione, (consolatione,) & in salute, quâ operatur in
tolerantiâ (tolerantiâ, ὑπομονή) earundem passionum,
quas & nos patimur. (In vestrum solatium & salutem vergit,
 quicquid nos patimur, ut nostrô exemplô confortemini, nostrô
 alloquiô tanquam comilitonum excitemini: *sive exhortemur*
 (consolationem accipiamus) *pro vestra exhortatione*
 (consolatione) *& salute. (Ut exemplo divinæ erga nos beni-*
 gnitatis roborati, eandem spem habeatis.) *Et spes nostra fir-* 7
ma est pro vobis, scientes quòd sicut socii passionum
estis, sic eritis & consolationis. (videntur aliquid passi Co-
 rinthii pro Evangelio, aut saltem aliqui ex illis, præter primam
 persecutionem illam, de quâ Act. 18, 12.)

Nunc descendit ad singulare exemplum nuperum. *Non* 8
enim volumus ignorare vos fratres, de tribulatione
nostrâ, quæ facta est (ἡμῖν, nobis) in Asia, (proficisci vo-
 lentibus in Syriam, Act. 20, 3.) *quoniam supra modum gra-*

vati sumus, supra virtutem (nostram,) ita ut taderet nos
 etiam vivere, (ὄσς ἐξαπερὸ βλῶναι ἡμᾶς, ut desperaremus nos
 de vitâ, præcipitati in insidias hostium Judæorum, Act. 20, 3.)
 9. Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus,
 at non simus fidentes in nobis, (in nostrâ industriâ, sapientiâ,
 10 viribus:) sed in DEO, qui suscitât mortuos. Quid tan-
 tis periculis (tali morte, ἐν τηλικύτῃ θανάτῳ, jam ob oculos
 versante, & præsentissima, ni Deus avertisset,) nos eripuit, &
 eruit, (eripit, ῥύεται, etiamnum, dissipatis hostium consiliis,)
 in quem speramus, quoniam & adhuc eripiet, (ne in ma-
 11 nus eorum incidamus.) Adjuvantibus & vobis in oratione
 pro nobis, ut ex multarum personis facierum (simplici-
 cius: ut ex multis personis, Græcè: ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων,)
 ejus, quæ in nobis est, donationis per multos gratia a-
 gantur pro nobis, (h. e. ut ex multarum personarum respectu,
 quæ per nos beneficiò afficiuntur, donum ereptionis nostræ mul-
 torum gratiarum adionibus celebretur, pro ampliori conserva-
 tione nostri.) Hucusque præmium.

PROPOSITIO.

AD Propositionem pulchrè strata via declinat, significans, DEUM
 cura erga se sua declarare, qualem eum esse servum censeat.
 12 Exprimitur autem ipsa verbis satis evidentibus: Nam gloria
 (κἀνχνησις: gloriatio) nostra hæc est, testimonium conscien-
 tiæ nostræ, quod in simplicitate & sinceritate DEI, non
 in sapientiâ carnali, (prout impropere nobis inimici,) sed
 in gratia DEI conversati sumus in mundo. Abundan-
 tius autem apud vos, (ubi singulari nos alloquiò dignatus est
 Dominus JESUS, Act. 18, 9. & ubi sesquiannum demorati su-
 mus.)

CON-

CONFIRMATIO.

Simpliciter & sincerè se coram Deo ambulasse, septem argumētis docet Paulus.

Primum petit à propriò Corinthiorum testimoniò. Alterum à causis emanationis suæ iustissimis, vers. 15. Tertium à causâ adventus in Macedoniam, cap. 2. 12. Quartum ab effectibus officii sui Apostolici, cap. 3. 1. & c. Quintum à constantiâ in afflictionibus manifestissimâ, cap. 4. 7. Sextum à certâ futuræ compensationis fiduciâ, cap. 5. 1. Septimum à causâ impulsivâ, scilicet Christi dilectione ardentissimâ, cap. 5. 14.

Hoc Confirmationis membrum primum est, Apostoli mentem & sententiam asferens. Alterum ad officia & mores Corinthiorum spectans, cap. 6. & reliquis pertextitur.

Primum sic habet: Quales nos cognoverunt Corinthii, & nunc cognoscunt, & impoſterum cognoscent, tales sumus. At cognoverunt nos simplices & sinceròs, in gratia Dei ambulantes. Ergò tales sumus. Major his verbis exprimitur: *Non enim* 13

alia scribimus vobis, quàm quæ legitis & cognoscitis, (ἢ ἄ ἀναγνώσκεις, ἢ ἄ ἀναγνώσκεις, aut legitis, aut etiam cognoscitis. q. d. Hoc ipsum, quod scribimus, hoc legitis, & hoc cognoscitis ipsum et de nobis re factisq; expressum. Tales sumus, non alii, alienissimi ab omni simulatione & hypocrisi.) *Spero autem,* 14

quòd usq; in finem cognoscetis. Sicut & cognovistis nos ex parte. (μετὰ τὴν καὶ παρανομιὰν orationem illustrat Apostolus.) Minor ita colligitur: *Gloriatio vestra sumus,*

quemadmodum & vos nostra, in die Domini JESU. Ergò cognovistis nos simplices & sinceròs, in gratia Dei ambulantes. Id enim ipse dies Domini patefaciet, quando vos de nobis, & nos de vobis in eadem gratiâ gloriabimur.

Alterum argumentum: Qui ut gratiam ampliorem haberent Auditores, ad eos venire instituit: sed ne in dolore veniret, consilium mutavit, ille in sinceritate ambulavit, non in carnali sapientiâ. Paulus ad Corinthios proficisci voluit, ut secundam

198 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

gratiam haberent: emanſit, ne in dolore veniret. Ergò in gratia DEI ſincere & ſimpliciter ambulavit.

Minorem aſerit primùm, & probat; deinde inculcationem contrariam refutat, verſ. 17. Tertio, cur non venerit, explicat, verſ. 23.

- 15 *Et in hac confidentia* (mutuæ notiæ & gloriationis) *volui priùs venire ad vos,* (ſicut ſcripſi priori Epistolâ cap. 4, 19. & 16, 5.) *ut ſecundam gratiam haberetis* (à DEO, per ministerium meum, & impertirem vobis plura charismata ſpiritualia, Rom. 1, 11.)
- 16 *Et per vos transire in Macedoniam, & iterum à Macedonia venire ad vos.* (Utrumque in animo habuit iter, de poſteriori autem ſcripſit 1. Cor. 16, 5. ſi verum eſt, ut eſt, quod habet ſubſcriptio, miſſam eſſe priorem ad Corinthios è Philippis Macedonia,) *& à vobis deduci in Judeam,* (per Aſiam & Syriam.) Jam levitatis notam diluit, refutans ſcilicet emanſionis cauſam falſam, inconstantiam carnalem, & ponens veram.

- 17 Primùm objectionem occupat: *Quum ergò hoc voluiſſem,* (τῷ ἐν βελυσόμενῳ, hoc autem conſultans,) *nunquid levitate uſus ſum? aut quæ cogito, ſecundam carnem cogito?* (delibero, βελύομαι,) *ut ſit apud me eſt & non?* (τὸ ναί καὶ ἔ.) Sic videtur legendum cum exemplaribus quibusdam, quemadmodum etiam legit vulgatus Interpres. Niſi quis ſic etiam malit interpretari alteram lectionem, *ἢ ναί ἢ παρὲς ἐμοὶ τὸ ναί, ναί* putà hodiè, καὶ τὸ ἔ, ἔ, cras, mutabile ſcilicet & inconstans. Sed Chryſoſtomus aliter interpretatur lectionem Græcam, q. d. Quod volo & ſtatuo, non ſtatuo juxta carnem, h. e. juxta voluntatem hominum, qui in rebus gerendis animo ſuo obſequuntur, ut ſit apud me eſt, eſt, & non, non, ut quicquid velim, faciam, & quicquid nolim, vitem. Imò ſubditus ſum Spiritui DEI, per quem aliquando vector facere, quod volo, & jubeor facere, quod volebam. Ultram ſententiam ſeqvaris, parum intereſt, modò inconstantia Chriſti Apoſtolum liberaſ.)

Re-

Refutat levitatis crimen à naturâ Evangelii Corinthiis prædicati, hâc modò: Qui firmum & immutabile DEI verbum prædicavit & prædicat, ille non est levitatis in officio arguendus. Paulus tale verbum prædicavit, sicut ait: *Fidelis autem DEUS,* 18
quia sermo noster, qui apud vos, non fuit (in illo, redundat,) *est, & non,* (h. e. inconstans & contradictorius.) *DEI enim* 19
Filius JESUS Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me, & Sylvanum & Timotheum, (Act. 18, 5.)
non fuit, est & non, sed est (vobis certè,) *in illo fuit.* (Quicquid dictum de illo, firmum & invariabile fuit in illo.) *Quot-* 20
quot enim promissiones DEI sunt in illo est, (ideò, redundat,) *& per ipsum Amen* (hoc est, certæ, ratæ, indubitatæ)
DEO ad gloriam nostram. (Falsissima versio: δι' ἡμῶν enim est; per nos, i. e. per nostrum ministerium. Quicquid enim à DEO per Christum promittimus, id est Næ & Amen, firmum, sanctum, ratum.) *Qui autem confirmat nos vobiscum in Chri-* 21
stum, & qui unxit nos DEUS. (Hoc alterum documentum constantiæ. Qui enim unctus est, & firmatus Spiritu veritatis, illi levitatis crimen non est impingendum. Paulus & Timotheus uncti sunt, & obsignati Spiritu veritatis. Ergò illis levitatis crimen non impingendum. *Qui & signavit nos,* (ait) *& dedit pi-* 22
gnus Spiritus in cordibus nostris. q. d. sigillò & arrhabono Spiritus Sancti certissimos de gratia sua nos fecit, ut non fluctuamus inter est & non.

Nunc veram emansiois causam patefacit: I. Eam asserens sanctè. II. Explicans, & à calumniis vindicans, vers. 24. & cap. 2, 1. 2. III. Quid de ea nunc sentiendum, exponens vers. 3. & c.

Assertio causæ juramento obsignatur: *Ego autem testem DEUM invoco super animam meam, quod parcens vobis non veni ultrà in Corinthum,* (è Macedoniâ, sicut

200 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

sicut antea pertransivi Achaiam, veniens ex Asia, Act. 19, 21. & 20, 1. quæ tertia fuisset Corinthiorum visitatio, quam denuò promittit sub finem hujus Epistolæ, cap. 13, 1. & complevit, scribens è Corintho ad Romanos, Rom. 16, 23.)

24 Ne quis autem objectaret, Ergone Dominus noster es, qui tractare nos possis pro lubitu, quando quidem parcendi causâ distulisti adventum? Resp. *Non quia dominamur fidei vestrae,* (quod est solius Christi, τὸν γὰρ βασιλευν πιστεύσαι τίς κύριος ἀναγκάσαι; ait Chrysostomus h. l.) *sed adjutores sumus gaudii vestri,* (quod nostro ministerio adjuvatur, per gratiam Christi nobis cooperantem.) *Fide enim statis,* (quam ex prædicatione Evangelii nostri accepistis, & per eandem prædicationem corroborare potestis. Si autem loco gaudii ex Evangelio orientis dolorem attulissemus vobis, sicut necesse fuit propter enormia quorundam scelera, ingratus certe noster adventus fuisset. Fides libera dominium necessitatis est, ut interpretatur Ambrosius. Addit Erasmus: Hæc animadvertenda nobis, qui fidei ac religionis titulo ad tyrannidem abutimur. Nec aliò fortassis studio cupimus orbem redigi ad professionem Christi, quam ut ipsi latius regnemus.)

CAPIT SECUNDUM.

HOc capite pertexit secundum argumentum, ut dixi supra, & superaddit tertium. Continet ergò duas partes. Posterior incipit vers. 12.

1 Persistit verò Apostolus explicatione causæ, ob quam non venerit tertio ad Corinthios, quemadmodum præcedenti Epistolâ erat pollicitus. *Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum tristitiâ venirem ad vos,* (sicut antea factum videtur, quando secundo eos invisit, ut apparet Act. 19, 21. & 20, 1. infra cap. 12, 21. & 13, 2.) *Si enim ego contristo vos, & quis est, qui me letificet, nisi qui contristatur* (ὁ λυπέωμαι, qui tristitiâ afficitur) *à me?* (Non possum ego gaudere, quum

VOS

vos contristo, qui gaudium meum estis. Igitur qui contristatur à me, si respiscat, exhilarat me; nec est, qui me exhilaret, si in ipso contristando pergere debeam.)

Sequitur nova objectio, ejusq; solutio: Tertium scilicet membrum hujus pericopes. Possent enim dicere, ad quid ergò scripsisti te venturum? Potésne jam venire absque dolore? Resp. *Et hoc ipsum scripsi vobis*, (scilicet me nolle iterum in dolore venire ad vos.) *ut non cum venero, tristitiam* (super tristitiam, redundat) *habeam, de quibus oportuerat me gaudere: Confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas* (hanc ipsam Epistolam,) *non ut contristemini, sed* (ἀγάπην, charitatem.) *ut sciatis, quam charitatē habeam* (habeo) *abundantius in vobis*, (ἐς υμᾶς, erga vos. Nam qui lacrymas fundit, quod minus se diligi videt, is sanè præ amore merò eas fundit. Et qui propter alterius peccata lacrymatur, ardentè illum amat, pro quo lacrymatur.) *Si quis contristavit*, (ut hasce lacrymas funderem,) *non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos*, (q. d. nolim hanc vos culpā onerare, quòd non sitis contristati hoc scandalò, ex parte saltem contristati estis omnes, quanquam non omnes æquè testati estis dolorem vestrum. Nolim etiam peccatorem illum jam respiscentem nimis gravare, quasi omnes contristàrit: ex parte tamen contristavit omnes.) *Sufficit illi, qui ejus modi est, objurgatio hæc, quæ fit à pluribus*, (ne nimis eum onerem.) *Ut è contrario magis donetis & consolemini, ne fortè abundantiori tristitiâ absorbeatur, qui ejus modi est*, (desperans de salute suæ animæ) *Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem. Ideò enim & scripsi vobis* (Epistolâ priori,) *ut*

Cç

cogno-

202 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

- cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obediētes sitis, (tūm in excommunicatione, tūm in absolutio-*
 10 *ne.) Cui autem aliquid donatis, & ego. Nam & ego donavi, si quod donavi, propter vos in persona Christi.*
 (Quicquid enim minister condonat, tanquam vices Christi gerens propter Ecclesiam, cui hæc potestas data est, condonat ἐν ᾧ ἔστω Χριστῷ. Quidam interpretantur: in conspectu Christi, quidam vice Christi, conjungi præstat utrumque sensum, juxta Theophyl.)
 11 *Ut non circumveniamur (πελευθευῶμεν, avarè defraudemur) à Satanâ. Non enim ignoramus cogitationes ejus,*
 (quomodo cupiat aut securitate, aut desperatione, perdere animas peccatorum.)

ALTERUM MEMBRUM CAPITIS.

CUR REDIERIT IN MACEDONIAM, NON VISITATIS
 CORINTHIIS.

ARgumentum tertium à causa reversionis in Macedoniam ex Asiâ sic habet: Si Paulus gravi de causâ è Troade in Macedoniam rediit, non visâ Corintho, non est nisi simpliciter & sincerè conversatus in gratia DEI. At prius verum. Ergò posterius. Causam hanc primùm narrat simpliciter, deinde amplificat doxologîâ, quâ significat ad singularem DEI gloriam, & Ecclesiæ fructificationem omnes suas vias, & hanc ipsam redundâsse.

- 12 *Quum venissem autem in Troadem, propter (eis, ad)*
Evangelium Christi, & ostium mihi apertum esset in,
 13 *Domino, (conferi. Cor. 16, 9.) non habui requiem spiritui*
meo, quòd non invenirem Titum fratrem meum (& coo-
perarium, quem ibi exspectabam:) sed vale faciens illis,
 (ἀποχαιρέων, valedicens,) *profectus sum in Macedoniam*
 (iterum per Ægeum mare. Est enim ex Troade expeditus in Macedoniam trajectus, quare postmodum etiam eodem præmisit comites itineris, voleas proficisci Jerosolymam, Act. 20, 5. & significat
 Lu-

Lucas quinque diebus navigationem tunc absolutam, vers. 6. Confer etiam Act. 16, 8 9.)

DEO autem gratia, qui semper triumphat nos 14
(triumphatores facit,) *in Christo Jesu, & odorem notitiae*
suae manifestat per nos in omni loco. Quia Christi bo- 15
nus odor sumus DEO, in iis qui salvi fiunt, & in iis
qui percutunt. Aliis quidem odor mortis in mortem, 16
(ut possunt bono etiam odore offendi agrotantes, & res per se
bona in perniciem cadere abutenti:) *aliis autem odor vitae ad*
vitam. (Confer Luc. 2, 34. Matth. 13, 11. 14 15. Joh. 9, 39.)

Prolepica interrogazione arrogantiae suspicionem amolens,
ait: *Et ad haec quis idoneus?* (DEO omnis laus debetur, ni-
hil nobis.) *Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes* 17
verbum DEI, (*καταλεύουτες*, cauponantes, cauponum instar
corrumpentes & vendentes, rati pietatem esse quaestum, 1. Tim. 6. 5.)
sed ex sinceritate, sed sicut ex DEO (autore) *coram Deo*
(corda & conscientias nostras probante) *in Christo loquimur.*
Virtuti Christi adscribimus triumphos nostros, in quo possumus,
quicquid possumus. Sic neque nostrum verbum, neque ad nostrum
commodum, neque nostris viribus loquimur, sed DEI verbum, co-
ram DEO in Christo. Atque hoc est in simplicitate & sinceritate
DEI, non in carnali sapientia ambulare, sed in gratia DEI, sicut
propositio sonabat, supra cap. 1, 12. Haec sunt tria argu-
menta.

CAPUT TERTIUM.

ANtequam ad quartum argumentum procedat, quia invidio-
sa videtur oratio, si quis propriam conversationem collau-
dare cogatur, nova insinuatione utitur, & prolepsi nova a-
molitur arrogantiam.

Deinde effectum officii Apostolici praclare edisserit. Tracta-
tio tota artificiosissima est, quemadmodum perspicitur, si argu-

204 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

mentum ipsum syllogisticae formæ includas, & qualiter explicetur ab Apostolo, attendas.

Syllogismum sic struo: Quos officii sui effectus clarissimè commendant, de iis planum est, quòd in sinceritate divinæ gratiæ ambulent. Paulum & Timotheum officii sui effectus efficacissimè & clarissimè commendant. Ergò eos in sinceritate divinæ gratiæ ambulare planum est.

Primum progressurus ad hujus argumenti tractationem, exordiò averruncat superbiæ & incivilitatis maculas. Posset enim aliquis oggerere, quid te ipsum laudas? quidni commendatitias Epistolas petis ab aliis, si laudes tuas inculcari cupis? *Incipimus,* inquit, *iterum nosmetipsos commendare? aut nunquid egemus, sicut quidam commendatitiis Epistolis ad vos, aut ex vobis* (ad alias Ecclesias?) Resp. Neutram objectionem habere locum. Nec enim à seipsis laudari, nec commendationibus egere, quorum opera toti mundo pateant.

Est ergò prima probatio conversio Corinthiorum: *Epistola nostra* (commendatitia) *vos estis, scripta in cordibus nostris,* (unde facile eam recitamus,) *quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus. Manifestati, quòd Epistola estis Christi,* (ipsum summi commendatoris,) *ministrata à nobis, scripta non atramentò, sed Spiritu DEI vivi, non in tabulis lapideis,* (in quibus operosissimæ commendationes insculperentur,) *sed in tabulis cordis carnis.* Hæc est probatio, ab opere speciali petita, nimirum Corinthiorum illuminatione.

Alterà à communi effectù officii Apostolici, novò præmunitur arrogantia amuletò, dum inquit: *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad DEUM,* (ut à Christo ipso nos commendari gloriemur,) *non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra*

stra ex DEO est: Qui & idoneos nos fecit ministros 6
Novi Testamenti, non litteræ (legalis,) sed spiritus
(Evangelici.) Nam littera occidit, (damnans peccatorem,)
Spiritus autem vivificat, (per Evangelii gratiam, remittens
peccata, & vires donans novas, quibus fiant grata DEO.)

Tertia pars capituli illustrat effectum officii Apostolici, per
 comparisonem ministerii Veteris & Novi Testamenti. Cujus col-
 lationis momenta sunt quatuor 1. à causis efficientibus, quæ fuit
 in Veteri Testamento Littera, in Novo Spiritus. 2. ab effectibus,
 qui fuerunt in Veteri Testamento quidem condemnatio, in Novo
 autem justificatio. 3. à connexa duratione. Vetus enim transit,
 Novum manet. 4. à claritate. Illud obscurum, hoc perspicuum.

Primum comparationis momentum ita effert: *Quod* 7
si ministratio mortis in literis, deformata in lapidibus,
fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israël
in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, (descen-
dentis de monte cum tabulis Legis lapideis,) quæ evacuatur,
(utpote corporalis, visibilis & transitoria:) *Quomodo non-* 8
magis ministratio Spiritus erit in gloria? (Littera enim
 illa, lapidibus insculpta, per se virtutem nullam contulit populo,
 per quam placerent DEO. At Spiritus ipse confert.)

Alterum sic: *Nam si ministratio damnationis gloria* 9
est, multò magis abundat ministeriū justitiæ in gloria.
 (Littera illa legalis, & ministerium Moysi, litteram illam deferens
 de monte, condemnationem operatur homini ob peccatum, dum
 maledicit omni transgressori, ut fufius docetur Rom. 7. 7. & c.
 Ministerium Evangelicum justitiam annunciat, efficitq; ut pecca-
 tor in Christum credens, justificetur gratis. Ergò multò gloriosius
 hoc quàm illud. Ergò si Moyses honorem meretur, non minorem
 debetis Apostolis.) *Nam nec glorificatum est, quod cla-* 10
ruit, in hac parte, (quoad damnationis & justitiæ collationem,)

Cc 3

propter

propter excellentem gloriam. q. d. Nec dicenda claritas illa est sicum hac N. T. conferatur.

- 11 Tertium sic: *Si enim quod evacuatur, per gloriam est;* (V.T. ministerium,) *multò magis quod manet* (Novum) *in gloria est;* (Illud enim V.T. ministerium, si absque imperfectione fuisset, novo locus haud fuisset. Si autem Novum illi successit, & perpetuum erit, ad extremum usque diem; igitur illò transeunte erit gloriosus.)

Quartum à perspicuitate ductum uberius explicat, produciam Mosis historiam allegoricè interpretando. Obscuritatem enim V.T. indicat 1. Factum Mosis. 2. Israëltarum infirmitas. 3. Experientia moderna. Contrà perspicuitatem Novi monstrat 1. Apostolorum fiducia. 2. Fidelium libertas & illuminatio. 3. Quotidiana experientia.

Apostolus historiam interpretationi permiscens sic ait :

- 12 *Habentes igitur talem spem* (perpetui ministerii, & gloriae
13 ejusdem,) *multà fiduciã utimur. Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem* (eis τὸ τέλει, in finem) *ejus, quod evacuatur:* (ita nos metuímus auditorum infirmitatem. Non ita. Illi non poterant ferre splendorem vultus Mosis, qui tanquam visibilis transibat. Nos invisibilem nostrum splendorem, quò major non erit in hac vita, confidenter omnibus ingerimus, quia nunquam transibit. Ille velabatur, nos vel maximè cupimus inspicere, perpetuam gloriam, utur invisibilem, ostentantes.)
14 *Sed obtusi sunt sensus eorum. Usq; in hodiernum diem id ipsum, velamen in lectione Veteris Testamenti manet, non revelatum, quoniam in Christo evacuatur.* (Designavit Israëltarum cœcitatem velatio vultus Mosis. Nam sicut tunc faciem, ita nunc textum Veteris Testamenti, conscriptum à Mose, non vident Judæi, nec intelligunt, quoniam Christum non agnoscunt, in quo solo velamen illud aboletur, & gloria faciei Mosiacæ
con-

conspicitur.) *Sed usq; in hodiernum diem, quum legitur* 15
Moses, velamen positum est super cor eorum, (ut non
 percipiant, aut perspiciant sententiam verborum ejus.) *Quum* 16
autem conversi fuerint (*ἄνοιεψη*, conversum fuerit cor eo-
 rum, sicut quondam Moyses naturaliter, ita illud spiritualiter,) *ad Dominum, auferetur velamen,* (ut illis in Domino pate-
 teat claritas Moysis.) *Dominus autem Spiritus est* (san- 17
 ctus. Ille est Dominus, ad quem converso corde tollitur velamen
 obscuritatis & incitiae.) *Ubi autem Spiritus Domini,* (qui
 idem Dominus cum Patre & Filio,) *ibi libertas.* (Ergo in nobis
 libertas, ut non tegamus claritatem, & in vobis, ut eam audacter
 inspiciatis, utpote Spiritu DEI praediti.) *Nos verò omnes re-* 18
velatâ facie gloriam Domini, (in Evangelio revelatam,) *speculantes, in eandem imaginem* (sapientiae & bonitatis
 ejus) *transformamur, à claritate ad claritatem, tan-*
quam à Domini (Domino, quia deest articulus) *Spiritu.*
 (Ut illuminati sumus semel, & dempto ignorantiae velò gloriam
 DEI mente intuemur: sic quotidiè magis magisq; proficimus, &
 imagini ejus assimilamur, claritate unâ alteram adjuvante & pro-
 gignente, per virtutem divini Spiritus.)

CAPUT QUARTUM.

Capite quartò absolvitur argumentum ab effectibus ductum
 officii Apostolici, & versu septimò quintum, à constantiâ to-
 lerantiâq; afflictionum tractum, superadditur.

Concludit ergò prius quartum argumentum, applican-
 do illud thesi seu propositioni ante dictæ, & tandem, ne quid dū-
 bii super sit, objectionem adversus obscuritatem Evangelii moveri
 oportunam, discutit, ut quinque adeò partibus totâ hujus argu-
 menti tractatio peragatur. *Ideò* (inquit) *habentes* (hanc) *mi-* 1
nistracionem, juxta quod misericordiam consecuti su-
mus.

2 *mus, non deficiamus*: (ἐκκαταξίμεν, ad fraudes & carnalia studia non depravamur;) *sed abdicamus occulta de decoris*, (q̄valia sunt ostentatio hypocritica, figmenta revelationum, simulata sanctitas, &c.) *non ambulantes in astutia, neq; adulterantes verbum DEI*, (confer supra vers. 12. cap. 1. & 2, 17.) *sed manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos, ad omnem conscientiam hominum coram DEO*, (ut & ipsi bonâ conscientia nitamur, & alii conscientiâ suâ convicti coram DEO, testimonium sinceritatis nobis perhibere cogantur.)

3 Prolepsis ita haberet plenior. At occultum est multis Evangelium tuum, ideôq; veritas non omnibus manifestatur? Respondet Apostolus, id ex accidenti contingere, vitio alieno, non Evangelii, nec suo. *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum* (non semper perspicuum) *in iis, qui pereunt, opertum est. In quibus DEUS hujus seculi* (princeps tenebrarum hujus seculi, Ephes. 2, 2. qui DEI instar colitur,) *excavavit mentes infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago DEI*. (Sicut enim Christus satis est gloriosus, sic quoque satis lucidum Evangelium ejus. Sed nec ipsius gloriam, nec hujus illuminationem percipiunt excæcati.) *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed JESUM Christum: nos autem servos vestros per JESUM;*
 4 *(Quia Inōv. propter JESUM.) Quoniam DEUS, qui dixit de tenebris lucem exsplendescere,* (initio creaturæ Genes. 1, 2.) *is est, qui illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis DEI, in facie JESU Christi.* (Idem DEUS, qui olim per Christum, verbum suum, è tenebris lucem elicit, nunc quoq; in cordibus nostris cæcis lumen excitavit, ut nos illuminaremus alios scientiâ gloriæ DEI, in persona JESU Christi, qui ipse per nos agit, & illustrat lumine vultus sui auditores Evan-

5
6
geli-

geli. Absque Filio enim Pater non cognoscitur, Matth. II, 26. Non igitur nobis imputari possunt tenebræ, nisi quis eas ipsi Christo imputare velit, per nostrum ministerium operanti, qui tamen ipsa lux & imago DEI est splendidissima. Intellige & gloriam DEI in facie Christi, eam scilicet, quæ in ipsâ Christi jam glorificati facie relucet, Apoc. I, 16. Quæ quidem & olim in facie Christi erat, Luc. 9, 29. Matth. 17, 2. sed specie servili tegebatur, donec clarificaretur Dominus, Col. 3, 3-4. Phil. 2, 6. 7. supra cap. 3, 18.

Pergit jam ad quintum argumentum, cujus hæc sententia est: Qui in summis & extremis angustiis, miseriis & periculis cõservati, illuminant alios & vivificat, in simplicitate & sinceritate gratiæ, non in carnali sapientiâ ambulant. Ita conservantur & proficiunt Apostoli, Paulus & cæteri. Ergo in sinceritate divinæ gratiæ ambulant.

Minor non nudè asseritur, quippe in qua tota vis argumenti sita, sed contentione seu antithetò illustratur eximiè. Indicaturq; primùm causa ultima afflictionum, quæ est gloria DEI. Deinde eorum forma, antithesibus gratiæ & tribulationis exornata. Tertio finis humanus duplex, unus respectu eorum qui patiuntur, alter respectu aliorum, passionem spectantium, vers. 11, 12. Quarto exponitur modus, quò ad utrumque finem pervenitur, tum intermedium, qui ad alios, tum ultimum, qui ad Deum, tum deniq; illum, qui ad ipsos patientes pertinet.

Primò, causam ultimam allegoricis phrasibus eloquitur: *Habemus autem thesaurum istum* (illuminationem scientiæ DEI,) *in vasis fictilibus*, (corporibus hisce mortalibus & infirmis, quæ *ὀστέων* seu testæ instar facillè conteruntur;) *ut sublimitas virtutis sit DEI, & non ex nobis.* (Hoc consideratò, nec spernimur tanti thesauri gestatores, nec extollimur nimis, vasa hæc fictilia omnium oculis ingerentes.)

Forma afflictionum hæc est: *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur*, (coarctamur in angustias, paracletò nos reficiente:) *aporiāmur*, (*ἀπορούμενοι*, turbamur, hæsitamus,) *sed non desistimur*, (*ἐξαρροῦμενοι*, desperamus,

Dd

extur-

210 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

9 exturbamur mente.) *Persecutionem patimur, sed non derelinquimur: deicimur, sed non perimus.*

10 Finis afflictorum: *Semper mortificationem Domini Jesu in corpore nostro circumferentes,* (mortis ejus similitudinem, quâ peccato mortuus est semel, Rom. 6,5.) *ut & vita Jesu manifestetur in corporibus nostris,* (tùm in hoc seculò, Roman. 6,4. II. tùm in futurò, Phil. 3,20. I. Cor. 15,49.)

11 *Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut & vita Jesu* (quam vixit olim, & nunc vivit,) *manifestetur in carne nostrâ mortali.* (Semper illi commorimur, ut semper convivamus, præsertim in altero seculo.)

12 Finis ad alios redundans: *Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis,* (qui vita Jesu vivificamini per ministerium nostrum contemplantes & experientes vitam, in mortali nostro corpore apparentem.)

13 Modus, quo finis iste attingitur, est prædicatio fidei: *Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, credidi propter quod locutus sum* (de Christo, Psal. 116, 10.) *& nos credimus, propter quod & loquimur:* (ut scilicet vita Jesu ex sermone prædicationis & invocationis elucescat.)

14 *Scientes, quoniam qui suscitavit Jesum, & nos per ipsum suscitabit, & constituet vobiscum,* (in glorioso adventu ejus I. Cor. 15.)

15 *Omnia enim propter vos* (spiritus fidei & sermonis, mors & vita nostra,) *ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione* (διὰ τῶν πλείων ἡν̄ ευχαριστῶν, propter multorum gratiarum actionem) *abundet in gloriam DEI.* (Audientes enim & credentes loquelæ nostræ plurimi, glorificabunt DEUM, qui Jesum suscitavit, nosq; cum ipsis suscitabit in illo die.)

Mo-

Modus, quò finis comparatur ipsis afflictis: *Propter quod* 16
non deficiamus, (perseverantes in fide, participes efficiamur vitæ
 Jesu:) *sed licet, qui foris est noster homo, corrumpitur,*
tamen is, qui intus est, (spiritualis & renatus) *renovatur*
de die in diem. Idenim quod in presenti est momenta- 17
neum & leve afflictionis nostræ, supra modum in sub-
limitate æternæ gloriæ pondus operatur nobis; (non
 meretur quidem, quoniam non sunt dignæ passiones hujus tempo-
 ris ad futuram gloriam, Rom. 8, 18. Sed operatur tanquam admini-
 culum & instrumentum quoddam, sicut abstinencia operatur sa-
 nitatem corporis, & labores studiosorum sapientiam.) *Non con-* 18
templantibus nobis (fide ea, quæ stamus & servimus Deo,) *quæ*
videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur,
temporalia sunt; (mundus hic & universæ pompæ ejus, divi-
 tiæ, honores, voluptates.) *quæ autem non videntur, æterna*
sunt. (Justitia, gaudium & beatitudo venturi sæculi.)

CAPUT QUINTUM.

DE FUTURORUM PRÆMIORUM ET DILECTIO-
NIS CHRISTI INCITAMENTO.

Sextum & septimum argumentum, quo probatur, Paulum &
 Timotheum ambulare in sinceritate gratiæ DEI, non in carna-
 li sapientia, suppeditat consideratio futuræ compensationis,
 & ardentissimi amoris Christi.

Sextum tale est: Qui certi tum de emigratione sua ad beatio-
 ra tabernacula, tum de futuro judicio universali, præmiisq; & pœ-
 nis ibidem exspectandis, utrumq; finem in conspectu habent sem-
 per, illi in sinceritate & bonitate conscientiæ ambulant coram
 DEO, & hominibus. Paulus & Timotheus certi, tam de beata emi-
 gratione sua, si moriantur, quam de futuri judicii æquitate,

Dd 2

utrum-

212 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

utrumque finem semper mente circumferunt. Ergo simpliciter & sincerè ambulant. Major patet.

Minor duo membra habet, & sic quoque oratio, quã eam asserit firmatque; Apostolus. Utrique membro Conclusionem subjicit, priori vers. 9. posteriori vers. 11.

Primum de migratione ad æterna tabernacula sic differit :

- 1 *Scimus enim*, (qui invisibilia contemplamur) *quoniam si*
terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur,
 (corpus nostrum, in quo spiritus nunc habitat,) *ædificationem*
ex DEO habemus, domum non manufactam, æternam
in cœlis, (sedem beatorum, paradysum, tertium cœlum, mansio-
- 2 nes paternæ domûs à CHRISTO præparatas, Joh. 14, 2.) *Nam & in*
hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cœlo,
superinducentes (in adventu Domini Jesu omnibus piis
- 3 desideratissimo, Rom. 8, 22, 23.) *Si tamen vestiti* (corpore)
& non nudi reperiatur, (tabernaculo hoc jam exuti, quia nu-
 di induuntur, & non superinduuntur. Vestiti enim adhuc corpo-
 re, superinduuntur cœlesti gloriâ, non deponentes corpus suum,
 sed immutantes solummodò; nudi autem à corpore, induuntur
- 4 *Nam & qui sumus in hoc tabernaculo* (corporis mortalis
 quod vocat σκῆνη, immortalè jam factum, οὐρανὸν ἡμῶν οὐρανὸν ἡμῶν)
ingemiscimus gravati, eò quod volumus exspoliari, sed
supervestiri (malum9 Christū venire nobis viventibus, ut corp9
 hoc immortalitate supervestiatur, quam mori priùs & corpore ex-
 ui:) *ut absorbeat quod mortale est à vita* (indumetò mu-
 ratò quidem, sed non depositò.)
- 5 *Qui autem effecit nos in*
hoc ipsum (immortalitatis decus,) *DEUS est, qui etiam*
dedit nobis pignus Spiritus. (Spiritus enim immortalis & di-
 vinus, quò ob signati sumus, arrha & pignus est immortalitatis
 fu-

futura. Si enim Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat
 in nobis; qui suscitavit Jesum à mortuis, vivificabit & mortalia
 corpora nostra, propter inhabitantem Spiritum ejus in nobis,
 Rom. 8. 11.) *Audentes* (ἁρπαγντες, confidentes) *igitur semper* 6
& scientes, quoniam dum sumus (ἐνδουξυτες) *in corpore,*
peregrinamur (ἐκδουξυμεν) *à Domino. Per fidem enim* 7
ambulamus, & non per speciem. (Qui autem non videt
 quempiam, abesse ab eo, & peregrinari rectè dicitur.) *Audemus* 8
 (confidimus) *verò, & bonam voluntatem habemus*
 (ἐυδοξυμεν, probamus) *magis peregrinari à corpore, &*
presentes esse apud Dominum. (Malumus corporis, quàm
 DEI presentiam carere.) Sequitur Conclusio prioris membri: *Et* 9
ideò contendimus, sive absentes, sive presentes (ἢ ἐνδου-
 ξυτες, ἢ ἐκδουξυτες, sive domi agentes, sive foris, sive in hac, sive
 altera vita) *placere illi.* Unde jam planum est, ista meditates
 rectè de bona conscientia gloriari.

Secundum, de consideratione judicii, cognatissimum primo
 est. *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal* 10
Christi (tum vivos, tum mortuos, presentes apud Dominum &
 absentes) *ut referat unusquisque propria corporis* (τὰ διὰ τὸ
 σώμα, per corpus facta) *prout gesit, sive bonum, sive*
malum. (Quia enim corpus animæ cooperatum est, seu bonum,
 seu malum, in hac vita, in communionem etiam compensatio-
 num veniet, in universali judicio. Interim anima ad sua loca
 abeunt, & quæ apud Dominum sunt, priorum, placere illi student
 unice, haud in fide ambulantes ultra, sed in contemplatione. Con-
 sequens hinc iterum est, extremum diem animo representantes,
 sincerissimè servire Deo, & ambire puritatem conscientia. Itaque
 ait:) *Scientes ergo timorem Domini, hominibus sva-* 11
de-

Da 3 mus

mus (tales nos esse, sicut dictum cap. 1, 12.) *DEO autem manifesti sumus* (καθ' ἡμεῖς) *spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse* (quod in sinceritate DEI ambulemus, nequaquam in carnali sapientia. Timens enim Dominum, studet mandatis ejus. Proverb. 3, 7. & 13, 13. & 14, 2. 16. & 24, 21. Ecclesiast. 12, 13. Psal. 128, 1.)

Septimum argumentum novo ornatur proœmiolô, quo iterum totum hunc de conversatione sua discursum purgat ab omni labe superbiæ. Deinde ipsum argumentum proponitur vers. 14. Tertio finitur hic tractatus, & ad doctrinæ & exhortationis capita proceditur. vers. 18.

Proœmiolô rationem reddit, cur tam copiosè suam in Christo integritatem asserat. *Non enim iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis,* (doctoribus vestris) *ut habeatis* (aliquid) *ad eos, qui in facie gloriantur, & non in corde,* (Ore magnos se ferunt, proprii cordis testimonio condemnati.) *Sive enim mente excidimus*

(in excessu mentis loqui videmur) *DEO* (id fit, cujus inspiratione hanc Epistolam scribimus, cui in omnibus obedendum, quæ aliacungve ista videantur hominibus,) *sive sobrii sumus* (& agnoscitis sobria esse omnia & modesta, quæ scribimus,) *vobis* (sic etiam placemus. Cupimus enim & hominibus placere & Deo. Si autem utrumq; obtinere non licet, sufficit DEO placuisse. Si & hominibus sobrii videmur, quod ambimus, tantò melius. Alii sic exponunt: Si quid velut extra nos rapti gloriamur, ad DEI pertinet gloriâ: si mediocria loquimur, vestris affectibus accommodamur.)

Argumentum ipsum tale est: Qui dilectione Christi, pro omnibus mortui, rapiuntur, ut illi vivant, illi non secundum carnem, sed sincerè coram DEO ambulant. Paulus & alii Apostoli sic aguntur. Ergo non secundum carnem, sed secundum DEUM ambulant. Proponitur Enthymematicè. Antecedens asserit his verbis: *Cha-*

ritas enim Christi urget (συνέχθη, constringit) *nos, estimantes*

tes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, q. d. Perinde est, ac si omnes essemus mortui pro peccatis nostris, quoniam Christus pro nobis est mortuus. Qui autem hoc considerat, Christum tanquam pro se mortuum diligit, ac propterea ipsi servit serio. Etenim pro omnibus mortuus est Christus, ut qui vivunt, non jam sibi vivunt, sed ei, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. 15

Consequens affirmat hoc modo: *Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem, (nulli hominum secundum carnem addicti sumus, neque carnaliter cuiquam placere aut servire cupimus:) Et si cognovimus secundum carnem Christum, (putantes illum secundum carnem ambulasse, ideoque alios secundum carnem eum pro Messia venditare:) Sed nunc jam non amplius novimus* 16

(illuminati & meliora de ipsius morte & resurrectione edocti, quam olim infideles credebamus.) Si qua erga in Christo, (ὡς ἐστις ἐν Χριστῷ. Igitur si quis in Christo est,) nova creatura est. Vetera transierunt (carnalia & humana somnia, studia, servitia:) Ecce omnia facta sunt nova. (Qui enim Christum expiandis peccatis mortuum, & reducendæ justitiæ, vitæq; novæ resuscitatum statuit, is moritur peccato, Deoq; sincerè & sanctè servire contendit.) 17

Conclusionem primùm omnia de se hactenus asserpta, DEO & Christo tribuit, vers. 18. 19. Deinde Corinthios ad suscipiendum ministerii Apostolici verbum accendit, vers. 20. 21.

Omnia autem (putà, quod jam neminem secundum carnem novimus, & tanquam nova creatura DEI, ipsius gloriam quaerimus) ex DEO, qui nos reconciliavit sibi per Jesum Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem DEUS erat in Christo, (quà homine.) 18
19

mus-

mundum reconcilians sibi, (genus humanum à se alienum reducens, & retrahens ad se,) *non reputans illis delicta ipsorum*, (sed imputans justitiam Christi,) *& posuit in nobis verbum reconciliationis*, (ut loco Christi, per verbum Evangelii, alios omnes Deo reconcilemus, instructi eâ potestate, ut quicquid remittimus credenti, remissum statuamus in cœlo.)

20 *Pro Christo ergò legatione fungimur, tanquam DEO exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini DEO.* (Ipsius Christi partes sustinemus, qui in mundum missus est, reconciliate eum Deo. Hunc respicite, ne frustra pro vobis mortem oppetierit. Rogamus ejus loco, ut magis subinde Deo reconciliemini, & qui aversi sunt iterum redeant ad gratiam ejus.)
 21 *Eum enim, qui non nôrat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, (nostriam, peccati bajulam, quæ sic tractatur, ac si ipsum sit peccatum, & propterea peccatum appellatur, Exodi 29, 36. Levit. 4, 3, 24. & 8, 14. ac passim alibi,) *ut nos efficeremur justitia DEI in ipso*, (reputaremur tanquam justitiam operati, imò tanquam justitia ipsa in ipso, qui legem pro nobis implevit, & credentibus imputat suam obedientiam, ut definamus censerî peccatores, perq; fidem justî habeamur coram Deo, propter ipsum. Sicut enim Christus peccatum factus est, imputatione peccati nostri, cum ipse non nosset peccatum: Sic nos efficimur justitia, imputatione justitiæ ejus, qui ipsi non novimus, nec fecimus justitiam.)

PARS SECUNDA CONFIRMATIONIS,
 EXHORTATIO AD SINCERAM ET SIMPLICEM CON-
 VERSATIONEM IN GRATIA DEI.

Postquam se & Collegas suos simplices sincerosq; DEI servos esse docuit Apostolus, nunc porro ad imitationem conversationis suæ hortatur Corinthios.

Ea exhortatio est generalis & specialis,

Gene.

Generaliter enim primum monet, gratiam DEI reverenter habere, nec eam in vanum accipere, itemq; à malorum communione abstinere, ac perficere sanctificationem in timore DEI. Hoc agit cap. 6. & 7.

Deinde specialiter exhortatur ad liberalitatem, & beneficentiam erga pauperes Hebræos, idq; argumentum persequitur cap. 8. 9.

Generalior illa Exhortatio trimembris est. Primum membrum est de usu gratiæ divinæ. Alterum de vitando improborum consortio. Tertium de continuanda sanctificatione in timore DEI,

CAPUT SEXTUM.

Capite sexto generalioris Exhortationis duo membra absolvuntur. Primum in Propositione, Confirmatione, Amplificatione, & Conclusionem constat.

Propositio ista est: *Adjuvantes autem* (exhortationem CHRISTI *συνεργῶντες* cooperantes DEO, I. Corinth. 3. 9.) *etiam exhortamur, ne in vacuum gratiam* (quæ nobis in CHRISTO reconciliatis peccata remittit) *accipiatis*: (Sed nostri imitatores efficiamini, in quibus non fuit vana & inefficax hæcenus DEI gratia. I. Cor. 15. 10.)

Confirmatio fit à temporis oportunitate scripturis prophetis roborata; *Ait enim, tempore accepto exaudivi, & in die salutis adjuvi te*: (Esa. 49. 8.) *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*. Ergò hujus tam beati temporis ratio habenda, inq; eo reverenter & gnaviter benignissimo DEO servendum.) Amplificatione recenset Apostolus suum, Timothei, aliorumq; collegarum cursum, quò testatum faciunt, quàm reverenter gratiæ DEI utantur, nec ullis parcant laboribus aut studiis, ut temporis salutaris ratio constet DEO.

In isto Apostolorum cursu quatuor distinctè annotat, (1.) Studium bonæ & inoffensæ conscientiæ, tanquam sepimentum & cancellos, quibus omnes eorum viæ muniuntur, vers. 3. 4. (2.) Salebras & asperitates viarum, per quas iter dirigendum, vers. 4. 5. (3.) Arma &

E.c

vires

218 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

vires, quibus instructi iter absolvunt, vers. 6. 7. (4.) Diversa judiciorum spectatorum, tum currentium ipsorum, vers. 8. 9. 10.

Nam primò sibi, omnibusq; fidei collegis propositum esse ait, illibatæ conscientiæ studium, ne in stadio hujus vitæ cuiquam scandalum aut offendiculum ponant: *Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum.*
 3
 4 *Sed in omnibus exhibeamus* (συνιστᾶμεν, commendantes) *nosmetipsos, sicut DEI ministros.* (ὡς θεῶν δούλους, sicut DEI ministri, subaudi sumus.)

Deinde passiones, quibus exerceantur, enumerat: *In patientia multa, in tribulationibus, in necessitatibus,* (unde exitus nullus prospicitur) *in angustiis* (animæ,) *in plagis* (corporis,) *in carceribus, in seditionibus,* (odio nostri excitationis à Judæis & gentibus,) *in laboribus* (manuum ac pedum,) *in vigiliis,* (pro Ecclesia,) *in jejuniis* (ob rerum necessariarum indigentiam, aut sponte susceptus ad affligendum corpus, & in servitutem redigendum. 1. Cor. 9, 27.)

Tertiò arma & præsidia notat, in quibus se DEO ministros præbeant: *In castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate* (γενναιοσύνη, bonitate, quæ aliis nos quasi utendos damus.) *in spiritu sancto,* (ne quid mihi tribuere aut humanis viribus videat.) *In charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute DEI* (cujus gratiæ omnia tribuimus, nihil nostro robori,) *per arma justitiæ à dextris* (ne vincamur bonis apparentibus) *& à sinistris,* (ne succumbamus malis apparentibus.)

Denique varietatem sortis & judiciorum attexit: *Per gloriam & ignominiam* (nos DEI ministros exhibemus, ignominia affecti à Satana & mundo; gloria à DEO, sanctis Angelis & hominibus.) *per infamiam & bonam famam, ut seductores*
 8
 &

& veraces, (seductores mundo perverso, veraces fidelibus & electis,) sicut qui ignoti (mundo,) & cogniti (DEO & sanctis,) quasi morientes (oculis hominum,) & ecce vivimus, (DEO nos conservante:) ut castigati, & non mortificati, (Psal. 118, 17. 18) quasi tristes (secundum carnem,) semper autem gaudentes, (secundum spiritum:) sicut egentes (bonorum hujus seculi,) multos autem locupletantes, (bonis alterius seculi, & peccata hujus, quandoquidem & illius promissiones habet pietas, Psal. 112, 12.) tanquam nihil habentes, (pro more hominum hujus seculi,) & omnia possidentes, (corporalia ad necessitatem, spiritualia ad jucunditatem. Erasmus: Sic totus hic sermo per contraria, per membra, per comparata, per similiter desinentia, per ἀντιθέσεις, aliāq; id genus schemata variatur, volvitur ac rotatur, ut nihil esse possit nec venustius, nec ardentius. Augustinus eum adducens lib. 4. de doctrinā Christi. cap. 20. Magna res est, inquit, & granditer agitur, nec desunt ornamenta dicendi.)

Conclusionē excusat hanc de se & collegis narrationem, ejusq; usum ad Corinthios accommodat, ut nempe similiter gratiā DEI utantur. *Os nostrum patet ad vos o Corinthii,* (pleno ore vitæ nostræ cursum eloquimur) *cor nostrum dilatatum est* (gaudiō spiritus, Esa. 60, 5) *Non angustiamini* (ἐν στενοχωρίᾳ, angustias patiamini) *in nobis,* (tanquam infensis, aut minus recte de vestra Ecclesia sentientibus.) *angustiamini autem in visceribus vestris,* (quisque in suo corde & visceribus, de seipso & propter seipsum angustias sentiat, si male sibi est conscius) *Eandem autem habentes* (Theophyl. supplet vocē εἰσπραγαίης, adferre retributionem. Græcè: τὴν ἴσην ἀντιμισθίαν, i. e. secundum eandem compensationem) *remunerationem, tanquam filiis dico, dilatamini & vos.* (Rependite eandem vicem nobis, tanquam filii

filiū patribus, & vicissim, quā efficacis in vobis sit gratia eadem DEI, ostendite, ut haud degeneres vos talium genitorum filios esse appareat.)

Secundum exhortationis generalioris membrum Propositione & Confirmatione absolvitur.

- 14 Propositionis plana est: *Nolite jugum ducere cum infidelibus*, i. e. nolite jugo copulari, & societatem vitæ aut laboris inire cum infidelibus, sicut faciunt, qui cum ipsis in idoleo cubant, & Dæmoniorum mensis accumbunt. Suprà 1. Cor. 8, 10.

Confirmatio fit à contrariorum inter se collatione, & roboratur ipsius DEI vocibus in Mose & Prophetis, hōc modō:

Justitiæ cum injustitiā, luci cum tenebris, Christo cum Diabolo, fideli cum infideli, templo veri DEI cum idolis, nihil debet esse commercii. Corinthii, omnesq; ad eō fideles sunt templum DEI, justificati, Christiani, DEI filii & filia. Ergo nihil illis sit commercii cum infidelibus.

- 15 Major contentione interrogatoriā exprimitur. *Quæ enim participatio (inquit) justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras?* (contrariorum enim unum expellit alterum.) *Quæ autem conventio Christi ad Belial?* (Diabolum?) *aut quæ pars fideli cum infideli? Quis autem consensus templo DEI cum idolis?* (Quā indignum sit, templum DEI idolis pollui, tota Scriptura loquitur.)

Minor asseritur è Scripturis, dignitatem populi DEI testificantibus. *Vos enim estis templum DEI vivi, sicut dicit DEUS* (Levit. 26, 22.) *Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo. Et ero illorum DEUS, & ipsi erunt mihi populus*, (Ezechiel. 37. 23. 27. Ubi autem DEUS habitat & ambulat, ibi est templum DEI, ibi lex, justitia, fides.)

16 Conclusio verbis Scripturæ veteris enunciatur. Nam pro eo, quod dicere potuisset, Ergo nolite communicare cum infidelibus,

ex Esaia cap. 52, 11. Jerem. 31, 1. 9. Hof. 1, 10. ait: *Propter quod* 17
exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus:
& immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos. Et 18
ero vobis in Patrem, & vos eritis mihi in filios & fi-
lias, dicit Dominus omnipotens. (Nam qui idolis, h. e. dx-
 moniis se associant, deficiunt à Deo patre suo, ideoq; pro filiis ejus
 & filiabus haberi nequeunt. Deut. 32, 19. 20. Esaia 1, 2. 4.)

CAPUT SEPTIMUM.

Tertium Exhortationis generalioris membrum singulari arti-
 ficio tractat Apostolus, stabiliens illud à suo exemplo, & ipso-
 rum Corinthiorum obedientiam nuperam. Cum enim antè co-
 piofius de suis rectè factis dixisset, nunc etiam Corinthios
 laudat, quòd Tito se valdè probârint; & sic absolvit Exhortatio-
 nem generalem, quâ usum gratiæ DEI in veræ sanctitatis studiò
 continuandum edocuit.

Propositio perspicua transitionem inclusam habens, ipsum
 hujus capituli initium occupat: *Has ergò habentes promiss-* 1
iones, charissimi, mundemus nos ab omni inquina-
mento carnis & Spiritûs, (ne vel corpus, vel mentem ullâ re
 nefariâ polluamus,) *perficientes sanctificationem* (gratiâ
 DEI inchoatam,) *in timore DEI.*

Confirmatio robur addit exhortationi ex integritate Apo-
 stoli, & fiducia ejus conceptâ de Corinthiis.

Qui enim integer est vitæ, scelerisq; purus, is meritò audien-
 dus & imitandus. Talem se esse, ac Timotheum, indicat: *Capite* 2
nos. Neminem laesimus, neminem corrupimus, nemi-
nem circumvenimus; putâ sicut Pseudapostoli faciunt, qui-
 busdam vestrum nimium grati. Itaque nos audiendi, nostra inte-
 gritas æmulanda est.

Deinde eandem exhortationem uberius firmat, ex suâ de Co-

rinthiis haustâ fiduciâ. Nam ne putarent, Apostolum se ideò à virtutibus immunem prædicare, quod ipsos iisdem obnoxios existimaret, subrexit narrationem, quâ contrâ se sperare ac sentire demonstrat, ideòq; meritò urgere, ut inchoatam sanctificationem peragant, & porrò ab omni corporis ac Spiritûs inquinamento se abstinuant. Natæ qui benè cæpit, jure dat operam, ut benè pergat imposterum. Hoc argumentum, quia fusiùs exponitur, in suas partes resolvendum est.

Propositio est: Optimè de vobis sentio, futurum scilicet, ut vos mundetis ab omni inquinamento, & sanctificationem in timore DEI perficiatis. Prolepticè eam format Paulus, suspiciones contrarias aptevertens. *Non ad condemnationē dico (vestrâ,) prædixi enim, quòd in cordibus nostris estis, (suprà cap. 1, 6. 14. & 2, 4.) ad commoriendum & ad convivendum.*

4 *Multa mihi fiducia est apud vos, (tanquam filios, Spiritu per Evangelium genitos,) multa mihi gloriatio pro vobis (ὡπὲρ ὑμῶν, super vobis) repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostrâ, subintellige, ex iis, quæ comperide integritate & dilectione vestrà, ut subjungit vers. 7.*

Confirmationis instar est narratio eorum, quæ à Tito accepit de Corinthiis, tum affectum eorum erga se in aliis, tum imprimis in excommunicatione incestuosi, demonstrantia.

5 *Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus, foris pugnae, intus timores; (animæ perturbationes.) Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos*

6 *DEUS in adventu Titi. Non solùm autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, quâ consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, (me videndi,) vestrum fletum, (de vitiis in Ecclesia repertis,) vestram a-*

mu-

mulationem pro me, (contra alios sese vanè inflantes, & ab illis, & istis Doctoribus sese ambitiosè denominantes,) *ita ut magis gauderem.*

Nunc singulariter de causâ incesti hominis agere incipit.

Quoniam et si contristavi vos in Epistola, non me pœnitent, et si pœniteret, (ac malle[m] vos sine omni tristitiâ DEO

servire cum gaudio posse, præsertim absq[ue] tali tristitiâ. Etiam si igitur pœnituisset me contristâsse vos: jam non pœnitent, quia res ad eò feliciter ces[er]it.) *Videns* (βλέπω, video) *enim, quod Epistola illa, et si adhoram vos contristavit, nunc* (tamen.)

gaudeo, non quod contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum DEUM, (DEO tristitiâ & pœnitentiâ illam operante, secundum voluntatem suam,) *ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis,* (ne opus sit in virga ad vos venire, sed in mansuetudine Spiritûs, 1. Cor. 4, 21.) *Quæ enim secundum DEUM*

tristitia est, pœnitentiam (peccati) *in salutem stabilem* (αἰσθητέαν, non pœnitendam, cujus pœnitentiæ neminem unquam pœnitebit,) *operatur. Seculi autem tristitia mortem operatur.* h. e. Qui divinò percussus mandatò de peccatis suis dolet, is conversus ad DEUM salutem adipiscitur, & dolor in gaudium transit. At qui mundanò more ob hujus vitæ incommoda tantum dolet, humanasq[ue] miserasq[ue] plangit, absq[ue] divinæ providentiæ & benignitatis consideratione, is mœrore istò mortem sibi attrahit, Sirach 30, 22. 23. 24.

Ecce enim hoc ipsum secundum DEUM contristari vos, quantum in vobis operatur sollicitudinem, (ᾠσδω, diligentiam.) *Sed* (i. e. imò) *defensionem, sed indignationem,* (super peccatore istò & aliis,) *sed timorem*

(iræ

- (ira DEI,) *sed desiderium* (purgandi vos mihi.) *sed zelum,*
sed vindictam, (sententiæ excommunicatoriæ divinam.) *In*
omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotiô,
 (non probâsse illud facinus, nec ferre velle admonitos tale in cœ-
 12 tu vestrô nefas.) *Igitur etsi scripsi vobis, non propter*
eum, qui fecit injuriam, nec propter eum, qui passus est,
 (non tanquam gratificaturus huic, incommodaturus illi scripsi,) *sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam*
habemus pro vobis, (ne peccetis) *erga vos,* (tanquam gre-
 13 gem nostrum,) *coram DEO. Ideò consolati sumus. In*
consolatione autem nostrâ abundantius magis (Græca-
 sic habent: *Ὅτι τὸ ἐπακλήθειά ἐν τῇ ἐπακλήσει ὑμῶν,*
ἡ εὐχολία δὲ μάλλον, i.e. Propterea consolationem accepimus
 in consolatione vestrâ, abundantius autem magis) *gavisi su-*
 14 *mus super gaudio Titi, quia refectus est spiritus ejus*
ab omnibus vobis. Et si quid apud illum de vobis glo-
riatus sum, (virtutes enim vestras aliis prædico, vitia vobis-
 metipsis ob oculos pono,) *non sum confusus. Sed sicut*
omnia vobis in veritate locuti sumus, ita & gloriatio
nostra (de vobis,) *quæ fuit ad Titum, veritas facta est,*
 15 (ipsò expertò jam gloriationem nostram comprobante.) *Et vi-*
scera ejus abundantius in vobis sunt, (tantò ardentius vos
 diligit, & in corde gerit suò,) *reminiscentis omnium vestrûm*
obedientiam, quomodo cum timore & tremore excepi-
 16 *stis illum,* (à me missum ad vos.)

- Conclusio hujus argumenti Propositionem repetit :
 16 *Gaudeo igitur, quod in omnibus confido in vobis,* (Ἐὰν
 ἐν ὑμῖν, fiduciam habeo de vobis, nimirum sperans vos peracturos
 sanctificationem in timore DEI.)

CAPUT

CAPUT OCTAVUM.

HOc capite de liberalitate erga egenos sanctos exercendâ agere incipit, quæ est specialis pars exhortationis, quemadmodum supra monuimus.

Tractatio quatuor constat partibus, Exordio, quod inclusam habet propositionem, Confirmatione, Amplificatione & Conclusionem. Exordium Apostoli narratione alieni facti insinuat Corinthiis, quid ipsis sit agendum. Nam laudando Macedonicas Ecclesias, stimulum addit Achaicis, ut exemplum illarum imitentur. Constat narratione & accommodatione, cui inserta est exhortationis propositio. Narratio laudat Macedonum liberalitatem, primum à causa efficiente, *DEI gratia. Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam DEI, quæ data est in Ecclesiis Macedoniae.* Deinde laudat à subiecti conditione, seu à causarum efficientium, quas proximas vocant, qualitatibus. *Quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum fuit,* (quanquam multa tribulatione affligebantur, & explorabantur, tamen gaudium DEI vicat afflictionum tristitiam.) *& altissima (in Χρῆστῷ, profunda) paupertas eorum abundavit, in divitias, simplicitatis eorum,* (quanquam profundissima egestate pressi, tamen largiter simplicitatem & sinceritatem dilectionis suæ demonstrarunt erga pauperes.)

Potè commendat beneficentiam à forma: *Quia secundum virtutem,* (δύναμιν, vires) *testimonium illis reddo,* *& supra virtutem* (vires) *voluntarii* (ἀνδραπέθοι, spontanei) *fuerunt. Cum multâ exhortatione observantes nos,* *gratiam & communicationem ministerii, quod sit in sanctos, suscipere.* (Hæc vox suscipi addenda vulgatæ versioni, quia sors habet δέχασθαι ἡμῶν.)

Amplificat à promptitudine spontanea. *Et non sicut ferra-*

Ff

ra-

ravimus, (ad nostram exhortationem promptos fore,) sed semetipsos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem DEI, (excitantis in eis dilectionem istam.)

- 6 Accommodatam narrationem ad Corinthios : *Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodum cepit, ita & perficiat in vos etiam gratiam istam, (accipiendo à vobis argentum, & quæcunque ad sublevationem sanctorum contribuere placet, deferendo ad ipsos.)*
- 7 *Propositio attextitur amabilis valdè : Sed sicut in omnibus abundatis, fide, & sermone & scientia, & omni sollicitudine, & charitate vestra in nos, ut & in hac gratia abundetis.*

- 8 *Confirmat exhortationem argumentis quinque. Primum è superiori narratione deductum, ab exemplo robur sumit. Assumptio enim constat ex eo, quod memoravit Ecclesiis Macedonicis. Major diminutione figuratur h. m. Non quasi imperans dico, (ut poteram,) sed per aliorum sollicitudinem (αἰδώς, diligentiam) etiam charitatis vestra ingenium bonum, (ἰσχυρία, ingenuitatem, sinceritatem) comprobans. i. e. docet vestram charitatem eadem indole esse, quæ est Ecclesiarum Macedonicarum. At illarum charitas exuberavit liberalitate erga sanctos, ut indicatum. Ergò docet vestram eadem indole esse, siquidem ἡνθία est.*

- 9 *Alterum ab exemplo IESU CHRISTI, sic concludit : Si Iesus CHRISTUS cum dives esset, pauper pro nobis factus est, ut suâ inopiâ nos ditaret, fas est Christianos divites aliquid suis facultatibus detrahere, ut fratres quodammodo & ipsi locuplerent. Antecedens verum, adeoque notum esse inquit Apostolus, cum inquit : Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est (non habens, quo caput declinaret, Matth. 8, 20.) quum esset dives, (omnia habens, potestati suæ*

sue subjecta, Johan. 13, 3.) *ut illius inopiã vos divites essetis,* (in omni dono spirituali, 1. Cor. 1, 5.) Ergo de consequenti nihil dubitandum.

Tertium, ab æquo & bono, ita conformabitur: Æquum est & utile promissa implere, benecepta perficere, Corinthii ceperunt & bene velle & facere pauperibus Ebræis. Ergo expedit hoc perficere. Propositionem à sua sententia firmat. *Et consilium in hoc do.* 10
Hoc enim vobis utile est, nimirum ne fructu existimationis vestrae, ac benedictionis divinæ privemini. Assumptionem ita effert: *qui non solum facere, sed velle, sed velle (ἀνθαίετοι) cepistis ab anno priore.* Conclusio sequitur: *Nunc verò & factò* 11
perficite, ut quemadmodum promptus est animus volendi, ita sit & perficiendi, ex eo quod habetis.

Quartum argumentum sumit à facili, hoc modo: Quod habet aliquis in promptu facere, in eo non deerit æquitati. At Corinthii habent de abundantia sua succurrere aliorum inopiã. Ergo non deerunt æquitati. Major tanquam planissima, omittitur. Minor asseritur à natura liberalitatis. *Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet aliquis, accepta est, non secundum id quod non habet. Non enim ut alius sit remissio,* 12
vobis autē tribulatio, (non ut alii vestra liberalitate abundant, vos inopiã confucentur.) *sed ex æqualitate. In presenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat,* 13
ut & illorum abundantia vestra inopie sit supplementum, (si ita usus & necessitas postulet.) Asseritur etiam testimonio scripturæ Mosaicæ, quod extat Exod. 16, 18. & huc transfertur, *tanquam ad rem similem. Sicut scriptum est: qui multum* 14
habuit, non abundavit, & qui modicum, non minoravit, 15
ὅτι ἢ λατὸν ὄνσε, non habuit minus, i. e. Sicut plus Manæ quam necesse erat, colligenti, nihil supererat, & minus colligenti nihil deerat.

228 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

sed cuique tantum suppetebat, quantum erat divinitus præscriptum: Ita etiam nunc, cui plus obrigit divinæ benedictionis ex bonis huius seculi, ne studeat superfluitati, sed alterius suppleat inopiam. Et cui minus obrigit, ne dubitet aut desperet de necessaria sustentatione. Id enim olim exemplo Mannæ adumbratum fuit Israelitis.

Denique à decore argumentatur in hac sententiam. Decet viris autoritate & officio conspicuis probare suam dilectionem. Ad Corinthios veniunt Titus, & alii officio & autoritate præstantes viri, contributionem in pauperes accepturi. Ergo illi probanda dilectio. Conclusio hæc vers. 24. perspicue ponitur. In assumptione probanda laborat Apostolus, commendans primò Titum, deinde alium eius collegam, denique fratrem quendam suum. Et sic omnium illorum eminentiam pariter Corinthiis expendendam proponit vers. 23.

16 De Tito sic ait: *Gratia autem DEO, qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis, in corde Titi.* (Dum DEUM autorem facit huius legationis, tanto fortius urget decorum, ne irritum faciant opus divinum.) *Quoniam exhortationem quidem suscepit* (nostram supra vers. 7.) *Sed cum sollicitior esset* (αὐδύορος, diligentior,) *sua voluntate* (Græcè αὐθαίρετος, voluntarius) *exiit ad vos.*

18 Alterum fratrem subscriptio testatur fuisse Lucam Evangelio-graphum. *Misimus autem cum ipso fratrem, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias,* (scriptio ad certitudinem cuiusvis DEI amantis, Luc. 1, 4.) *Non solum autem, sed & ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ,* (ut patet de Luca, qui se cum Paulo eodem tempore peregrinatum narrat, quando hæc Epistola data est, Act. 20, 5, 6.) *in gratiam hæc* (αὐτὴ τῆς χάριτος ταύτης, cum gratia hac) *quæ ministratur à nobis, ad Domini gloriam, & destinata voluntatem vestram,* (προσθυμία ὑμῶν, promptitudinem vestram, nimirum ut eam promoveat nobiscum.)

Fuit

Fuit enim Lucas ex Antiochia Syriae, haud dubiè eà de causâ adjunctus Paulo Ecclesiarum Syriacarum suffragiis, ut & prædicationem Evangelii, & contributionem eleemosynarum, pro sibi datâ gratiâ, adjuvaret. Idq; Paulus fieri voluit, sicut indicat: *Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine*, (Græcè ἀφρότης, exuberantia, perfectione, quæ ministratur à nobis, hoc est, ne quis nostro nos consilio ac lucro velificari quis criminetur, ideò aliquem ab Ecclesiis designatum comitem habemus, qui collectis præsit nobiscum.) *Providemus* (enim redundat, Græcè προέμνοιοι, providentes) *bona, non solum coram DEO*, (ut illibatâ simus conscientiâ,) *sed etiam coram hominibus*, (ne suspicandi aut obtrestandi ansam cuiquam præbeamus.)

Tertium Titi Comitem Glosa vult esse Apollo, sed eum ultimò locò non posuisset, nec circumscriptione designasset, quippe Corinthiis notissimum. Fuit igitur aut Trophimus Ephesius, aut Aristarchus Thesalonicensis, qui Paulo fidi comites fuere, aut alius quidam Judæus vel profelytus. Ait enim: *Misimus autem cum illis & fratrem nostrum, quem probavimus in multis* (ἐν πολλοῖς πειρασμοῖς, in multis multifariâ) *sapè sollicitum esse*, (καταειρη, bonum, diligentem,) *nunc autem multò diligentiore, confidentiâ multâ in vos*.

Sive pro Tito, (subintellige, ostenditis dilectionem,) *socius est meus & adiutor*, (eis ἑταῖρος, in vos, deest Latina versione) *sive fratres nostri* (spectantur,) *Apostoli Ecclesiarum*, (Lucas nimirum & Collega ejus,) *gloria Christi*, quam scilicet Lucas Evangelio suo celebravit.

Ostensionem ergò, quæ est charitatis vestra, & nostræ gloriæ, (gloriationis, καυχήσεως) *pro vobis, in illos ostendite* (ὑμῖν, etiam) *in facie Ecclesiarum*, (in personâ Eccle-

clesiarum, à quibus sunt missi, nempe ut videant vestra bona opera, & glorificent Patrem in caelis, Matth. 5, 16.

CAPUT NONUM.

Amplificatur hoc capite, quod præcedente fuit Apostolus, & imprimis larga & munifica contributio svadetur.

Partes quatuor sunt, Exordium, Propositio, Confirmatio & Conclusio.

1. Exordium benevolentia & docilitati aptum, præteritione figuratur. Tanquam enim de re nota, & satis per se accepta, paucis se acturum significat, quandoquidem ipsi Corinthii spontè faciunt, quod velit.

1 *Nam de ministerio (eleëmofynarum,) quod fit in san-*
2 *ctos, ex abundantia est mihi scribere vobis. Scio enim*
promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior
apud Macedones, (dicens:) quoniam & Achaia parata
est ab anno præterito: & vestra (ὁ ἐξ ὑμῶν, ex vobis orta,) æ-
mulatio provocavit plurimos.

2. Propositio narrationi cuidam includitur, quâ significat se largam & promptam à Corinthiis Collectam expectare, quandoquidem hoc sine ablegârit Titum, Lucam & Tertium fratrem, ut parens benedictionem eorum. *Missi autem fratres, ut ne, quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut, quemadmodum dixi, parati sitis. Ne cum venerint Macedones mecum, & invenerint vos imparatos, erubescamus nos, ut non dicam vos (ταπεινωσις ἢ λιτότης) in hac substantia gloriationis. (Rectius verteris, in hac fiducia. Est enim εὐδοκίαι & ὑψίσταται non tantum extare & subsistere; verum quoque statuere, & sic menti tanquam exstantia & subsistentia representare significat. Conferatur cap. 11, 17. Hebr.*

3 *13, 14. & 11, 1.) Necessarium ergò existimavi rogare fra-*
4 *tres,*

tres, ut praveniant ad vos, & praparent re promissam benedictionem vestram, hanc paratam esse, sic quasi benedictionem, & non tanquam avaritiam. Hæc diserta Propositio est: Parata sit contributio vestra, larga tanquam benedictio, non parca & avara.

3. Confirmatio fit argumentò duplici: Unum à comodo redundante ad largientes, alterum à gloria DEI petito.

Prius sic habet: Quod largam DEI benedictionem affert, illud largiter faciendum. Larga eleemosyna largam affert benedictionem. Ergò largiter donanda. Minor firmatur & illustratur similitudine sationis. *Hoc autem dico, qui parcè seminat, parçè & metet: & qui seminat in benedictionibus* (in gratiis erga DEUM, tum suis, tum aliorum,) *de benedictionibus & metet,* (sic metet, ut ipse & alii largiter benedicant DEO.)

Deinde firmatur à voluntate, spontaneum & hilarem cultum requirentis.

Unusquisq; prout destinavit in corde suo: non ex tristitiâ, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem, diligit DEUS, (quod patet è sacrificiis, Deut. 26, 14. & decimis, Ecclesiastici cap. 35, 11. Rom. 12, 8.)

Conclusionis locò ponit spem suam de divinâ Corinthiorum inclinatione ad implendum desiderium suum, & dicto Psalm. 112, 9. eam roborat. *Potens est autem DEUS omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam* (aut *excessum*) *habentes,* (bonis presentibus acquiescentes,) *abundetis in omne opus bonum,* h. e. DEUS potest efficere, ut opulenter succurratis sanctis, per gratiæ suæ plenitudinem. *Sicut scriptum est, dispersit, dedit pauperibus, iustitia ejus manet in aeternum.* Habet enim misericordia hæc promissiones hujus & venturi seculi.

Posterius à consequenti DEI gloriâ sumptum, hóc modò formare

232 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

mare licebit: Quicquid redundat ad DEI gloriam, id abundanter faciendum. At hilariter subvenire pauperibus sanctis, redundat ad DEI gloriam. Ergo abundanter subveniendum.

Propositionem efficit acceptabiliorem Apostolus, commemorando DEI bonitatem, qui semen, cibum, & omnia suppeditat hominibus, ideoq; honori ejus tanto ardentius incumbendum.

- 10 *Qui autem ministrat semen seminanti, & panem ad manducandum praeſtabit, & multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum justitiæ vestrae.* (Justitia est DEO omnia largienti reddere, quod exigit pauperibus suo nomine donandum.)

- 11 *Qui igitur seminanti dat naturale, is etiam panem corporeum subministrat, & mysticum semen liberalitatis, ut inde meti possit optima mesſis benedictionum ejus.) Ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem DEO, ut scilicet nos & alii gratias agamus de vobis DEO, hæc in vobis pro gratiâ suâ operanti, ut detis simplici mente, dexterâ ignorante, quid faciat sinistra, Matth. 6, 3.*

- 12 *Minor affirmatur his verbis: Quoniam ministerium hujus officii, (τῆς λειτουργίας ταύτης, sacri officii, & velut sacrificii.) non tantum supplet ea, quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, (τῷ Θεῷ. DEO.)*

- 13 *Roboratur à causâ hujus liberalitatis, quæ ex hoc effectu cognoscitur ab omnibus, nempe Confessio Evangelii CHRISTI. Per probationem ministerii hujus glorificantes (sunt) DEUM, in obedientia confessionis vestrae in Evangelio Christi, & simplicitate communicationis in illos, & in omnes, (quos nunquam visos, propter ejusdem confessiones Evangelii, diligitis, & de facultatibus vestris juvatis.) Et in ipso-*

rum

rum obsecratione pro vobis, (subintellige, glorificatur Deus, & abdat hoc servitium desiderantium vos (ad communio- nem celestis gaudii,) propter eminentem gratiam DEI in vobis.

Epilogus doxologiae finit hunc tractatum: *Gratias ago DEO (χαρις δὲ τῷ Θεῷ, gratia autem Deo) pro inenarrabili donò suo.*

CONFUTATIO.

Quarta Epistolae pars refellit crimina, ab hypocritis Doctoribus dispersa Apostolo, eaq; in ipsos adversarios retorquet.

Membra ejus tria sunt, secundum numerum criminum, falso objectorum Dei viro.

Primum erat: Paulus praesens humilis est ac timidus, absens verò confidens & superbus, adeoq; secundum carnem ambulat.

Alterum: Paulus sermone idiota est, nec audet stipendium accipere ab auditoribus, cap. 11, 1. & c.

Tertium: Paulus dolò emunxit argentò Corinthios, cap. 12, 16.

CAPUT DECIMUM.

Capite decimo primum ἐγκλημα diluit, cujus partes duae sunt, Confutatio & Retorsio criminis.

Crimen ipsum cum simplici negatione refellere habuisset, artificio utitur, provocans occultè ad experientiam, quam tamen in Corinthiis probare non cupiat. Quare in ipso sermonis exordio percellit adversarios, optando & rogando, ut caveant sibi, ne contrarium cogantur experiri, quam falsò de Paulo sentiant.

Tractationem resolvo in partes tres, scilicet Propositionem Adversariorum, Confutationem ejus & Conclusionem.

Propositionis adversa negativam non disertè ponit, sed petitione insinuat, ne tam verbis hoc, quam factis se uti comperiant.

Ipse autem ego Paulus obsecro vos, per mansuetudinem & modestiam (πραΐτητα) Christi, qui in facie qui-

Gg

dem

dem humilis sum inter vos, absens autem confido in
 2 vobis, (εἰς ὑμᾶς, erga vos, ut ajunt obtrectatores mei.) Rogo
 autem, ne presens audeam per eam confidentiam, quā
 existimor audere in quosdam, (quos vel Satanæ tradidi ab-
 sens, vel me in virga visitatum comminatus sum,) qui arbi-
 trantur nos tanquam secundum carnem ambulemus,
 (nimirum plus nobis arrogando, quàm sumus.)

Confutat crimen 1. à proprietate & virtute sui officii. Dein-
 de à comparatione sui & Adversariorum.

Primum sic habet: Qui pōtentissima habet arma DEI, non
 carnalia, sed spiritualia, is non est judicandus simulare virtutem
 & confidentiam, sed habere, quanquam carne humilis appareat.
 Paulus & alii Apostoli pōtentissima habent arma DEI. Ergò Paulus
 non simulat confidentiam, aut fiduciam vindicandi per Spiritum
 Sanctum Corinthiorum inobedientiam: Assumptum pronunciat
 3 & firmat. Pronunciat his verbis: *In carne enim ambulantes,*
 (vestiti corpore carneò & humili,) *non secundum carnem*
 4 *militamus. Nam arma nostra militiæ non sunt carna-*
lia, sed potentia DEO. Firmat ab effectis: *Ad destructio-*
nem munitio-um, (quibus munivit Satanæ palatia & posses-
 siones suas, Luc. II., 21.) *consilia destruentes,* (λογισμῶς, ratio-
 cipationes Satanæ & mundi hujus, quibus oblectantur Christo.)
 5 *Et omnem altitudinem, extollentem se adversus scien-*
tiam DEI, (persuasionem sapientiæ, justitiæ, prudentiæ, factum
 vitæ,) *& in captivitatem redigentes omnem intellectum*
in obsequium Christi, (ne intellectus humanus, quantumvis
 sublimis sapiens, opponat se Christi verbo, sed humiliter ei tan-
 quam captivus obsequatur. Multò autem facilius est corpus ejus-
 quam expugnare, & captivum reddere, quàm intellectum, ac pro-
 inde

inde potentior vis nostra, quàm carnalis militia.) *Et in promptu* 6
habentes ulcisci omnem inobedientiam, (precibus, excom-
 municatione, censuris spiritualibus,) *quum impleta fuerit*
vestra obedientia, (qui non contumaciter Evangelio oblecta-
 mini. In proclivi est nobis contumaces & obstinatos hostes Sata-
 nae tradere.)

Alterum ait ita: Qui nullo Adversariorum inferior est, sed
 major multis modis, is non habendus simulare quicquam, ut illis
 major videatur, & sic juxta carnem ambulare. Paulus nullo adver-
 sariorum minor, sed omnibus illis major. Ergò nihil propter illos
 simulare putandus.

Minor bimembris est: Parem se esse obrectatoribus, nec
 ipsos negare posse innuit. *Qua secundum faciem sunt, vi-* 7
dete, scil. quæ cuilibet plana sunt, omnium oculis exposita. Si
quis confidit sibi se Christi esse, (ministram) *hoc cogitet*
iterum (vicissim) *apud se, quia sicut ipse Christi est, ita*
& nos Christi sumus.

Majorem se esse illis, præteritione insinuat, & diminutione,
 vitandæ superbiæ causâ. *Nam si & amplius aliquid gloria-* 8
tus fuero de potestate nostrâ, quam dedit nobis Domi-
nus, (abundantior em quàm aliis, non Apostolis,) *in edificatio-*
nem, non in destructionem vestram, (ex antecedenti vo-
 luntate suâ, quâ omnium salutem vult, Johan. 3, 17. & 12, 47.)
non erubescam. *Ut autem non existimer tanquam ter-* 9
rere vos per Epistolas, subintellige, nolo gloriari amplius.
Quoniam quidem epistola, inveniunt, graves sunt & 10
fortes, presentia autem corporis infirma, & sermo con-
temptibilis.

Conclusio opponit assertionem contrariam. *Hoc cogitet,* 11

Gg 2 qui

qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales & presentes in facto.

II. Retorsio superbiæ constat comparatione Apostoli & amulorum ejus, & finitur Epiphonemate sententiosò geminò. Comparationem ita disponit, ut per *ὑποδείξει* indignos declaret amulos, quibus se conferre velit, utpote se ipsos commendantibus, seq; non ex divinò canone, sed suopte ingenio æstimantibus, qualia ipse procul habeat.

Nascitur hinc argumentatio ejusmodi: Non is simulat confidentiam, aut ambulat secundum carnem, qui se divinò canone metitur, sed is, qui semetipsum commendat, & suo se ingenio æstimat. Paulus divino se canone metitur, amuli ipsius semetipsos laudant; inq; se ipsi se metiuntur. Ergò non Paulus, sed ipsi secundum carnem ambulant.

12 Assumptum ita eloquitur: *Non enim audemus inferre aut comparare (συγκρίνωμεν) nos quibusdam, qui se ipsos commendant, sed ipsi in vobis nosmetipsos metientes, & comparantes nosmetipsos nobis.* (Spiritalia vulgata versione grande. Eius ita fuit: *ἀλλὰ ἄψα ἐν ἐπιπέτοις ἐαυτῶν μετρήτες, καὶ συγκρίνοντες ἐαυτῶν ἐαυτοῖς, & ἀμίστοι.* h. e. ipsi in seipsis semetipsos metientes, & comparantes sibi met se ipsos, non intelligunt. Nam certè qui nullò adhibito Canone, suopte iudicio se æstimat, seq; ipsum sibi, non aliis comparat, stultus est, nihilq; intelligit. Tales erant obrectatores Pauli.) Jam de se ait:

13 *Nos autem non immensum gloriabimur.* (Græcè *εἰς τὰ ἀπέριστα*, hoc est, in modò mensuræq; carentibus, sicut illi, qui absq; canone quidvis sibi metipsis arrogant:.) *Sed secundum mensuram regulæ, quæ mensus (μέτρον) est nobis Deus mensuram pertingendi (ἀρξὴν καὶ) etiam usq; ad vos.*

14 *Non enim quòdasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos: (quòd esset ἀπέριστα, καὶ εἰς τὰ ἀπέριστα παρατάσσαι.) usq; ad vos enim etiam pervenimus in Evangelio*

Christi

Christi. Non in immensum gloriantes in alienis laboribus, (quasi tribuentes nobis, quod non est ad mensum nobis DEUS, qui unicuique distribuit quantum vult, & proinde secundum suum Canonem quemque vult iudicare de seipso, non secundum *ἀμετρον* proprii iudicii amissum, quâ nihil incertius.) *Spem autem habentes crescentis fidei vestra,* (*ἀνεκμετρῆν τῆς πίστεως ὑμῶν*, re-
 tius h. l. interpretis, crescente fide vestra) *magnificari secundum regulam nostram,* (quâ DEUS nobis admetitur, quâque nos metimur nosmetipsos) *in abundantiam. Etiam in illa,* 15
quæ ultra vos sunt Evangelizare (puta Italiam, & aliis Occidentibus, prout contigit postea,) *non in alia* (*ἀλλοτρίῳ*, aliena) *regula, in iis quæ preparata sunt, gloriari.* Sic æmuli ipsius gloriabantur in Corinthiorum profectu, qui tamen ab alio, ipso nimirum Paulo, Evangelium acceperant.

Concludit sententias: *Qui autem gloriatur, in Domino gloriatur,* (nihil sibi, omnia divino Canoni tribuens, non seipsum seipso, sed celesti regula metiens. Jerem. 9. 23. 1. Cor. 1. 31.) *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed* 16
quem Dominus commendat, (admetiendo ei donorum suorum abundantiam.) 18

CAPUT UNDECIMUM.

Alterum *ἐγκλημα* hoc capite eluit, quo Paulum aliqui, tanquam sine infirmitatis ac rudiatu sibi consciunt, à stipendii acceptione abstinere cavilabantur. Hanc asperginem graviter expurgat, sicut quædam aciem mense adstruit, de vitâ tamen omni arduitate & spece.

Tractatio extenditur ad capituli sequentis versum decimum sextum, & constat quinque tæmbis, Exordio, Propositione, Confutatione, Amplificatione, Conclusionem.

Exordium attentioni comparatum & benevolentia est. Initio

statim ταπεινώσειν. habet singularem cum correctione: & deinde ascendendi necessitatem & fructum scriptoris sequentis.

1 *Utinam sustineretis modicum quid insipientie mee!*

(ὄφελον αἰεὶ χεῖρα με μικρὴν ἢ ἀφροσύνην, utinam sufferatis me paulisper in insipientia, scil. quā laborare videbor aemulis, quod proprias laudes denarrare cogor.) *Sed & supportate* (ἀνέχεσθε, re-

2 *stius, sustinetis) me. Æmulor enim vos DEI æmulatione*

(ζηλώ ὑμᾶς, Ambio vos DEI Zelotypia.) *Respondi enim vos cum viro, virginem castam exhibere Christo.* (tanquam paranympus & amicus sponsi, qui merito percellitur zelo, si quis corrumpere sponfam sataget.) *Timeo autem, ne sicut serpens*

3 *Hevam seduxit astutiā suā, (Gen. 3, 1. 2. 3.) ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate quæ est in*

Christo (ἐκ τῶν χειρῶν, erga CHRISTUM, malis scil. Doctoribus verbo DEI fermentum suum miscentibus.)

Propositio est objectioni opposita: Sim idiota sermone, sicut æmuli cavillantur, ac stipendium nullum acceperim, attamen scientiā & donis DEI illis polleo, ut nemo quicquam in officio meo habeat reprehendere. Hanc aliis quidem verbis edisserit Apostolus, sed

4 *quorum sententia huc redit. Nam (inquit) si is qui venit, alium Jesum predicat (verum) quem non predicavimus,*

aut alium spiritum (sanctum) accipit is, quem non accepistis, aut aliud Evangelium (verum & salutare prædicat), quod non recepistis, rectè pateremini. (Rectè illos præferentes mihi, à quo verum JESUM, & perfectum spiritum non haberetis.)

5 *Existimo enim, me nihil minus fecisse (ὄσπερ ἄλλοι, defecisse,*

inferiorem fuisse) à magnis Apostolis. (Duodecim illis, qui eminentiores sunt Apostoli, quàm alii post eos designati, & emissi in mundum.) *Nam et si imperitus (ἰδιώτης, idiota, rudis) sermone,*

(ut cavillantur detractatores) sed non scientia. (Tām novi

Chri-

Christum, quàm quisquam ἴων ὑπὲρ λίαν Ἀποστόλων. Ideoque illi alium vobis prædicare nec possunt, nec debent, multò minus Pseudapostoli.)

Confutatio bimembris est. Primùm confutat ruditatem sermonis. Deinde recusationem stipendii, tanquam peccati indicium. Ruditatem sermonis si vel maximè concedat, nihil inde confici declarat criminis, dum modo scientia polleat Apostolica. Ubi provocat ad experientiam Corinthiorum, cum inquit: *In omnibus autem manifestati sumus vobis*, (ἐν παντί, omninò, q.d. Tam in verbo, quàm cognitione quæ & quales simus, in omni re apud vos patuit. Vestrum appello testimonium.)

Recusationem stipendii pro crimine objectam sibi, allatis causis pro laude imputandam docet. Nec enim sequitur: Non accepisti stipendium. Ergo malè tibi conscius es. Refellit primùm à causa triplici. Deinde instantiam novam prolepticè diluit. *Aut nunquid (An) peccatum feci, me ipsum humilians, ut vos exaltermini, quoniam gratis Evangelium DEI evangelizavi vobis?* Hinc argumentum: Quare quis semet humiliat, ut alios exalteret, et non peccat. Paulus gratis annuncians Evangelium se humiliavit, demonstrans se obstrictum esse huic servitio, propter gloriam Jesu Christi, etsi nihil inde mercedis caperet; & Corinthios exaltavit, ostendendo, quantum eorum animas faceret ipse & Christus. Ergo peccatum nullum commisit.

Secundum argumentum: Qui nemini molestiam exhibet, & egenas movet ab aliis accipere, quàm molestiam facere illi, cui ullaratione se incommodare posse putatis, in eo nihil delinquit. Paulus hoc pacto stipendiū recusavit. Ergo in eo nihil delinquit.

Alias Ecclesias exspoliavi (exspoliare visus sum, quia egenam) *accipiens stipendium, ad ministerium vestrum. Et quum essem apud vos, & egerem, nulli onerosus fui. Nam quod mihi deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt à Macedonia, & in omnibus sine onere me vobis servavi, & servabo.*

Ter-

240 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

Tertium: Quod parit gloriã singularem, id peccatum non est. Paulum recusare Stipendium apud Achaos, parit illi gloriã singularem. Ergo non est peccatum. *Est veritas Christi in me,* (ut est) *quoniam hac gloriatio non infringetur* (Προγῆσται, obstruetur: ἔς ἐμὲ, adversum me) *in regionibus Achaia.*

Instantia. Ergo non amas nos, à quibus non dignaris accipere quicquam? Negat consequentiam, interposito iurando. Et causam veram longè aliam esse demonstrat. *Quare? quia non diligo vos? DEUS scit,* (quã vos diligam.) *Quod autem facio, & faciam, ut amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur, sicut & nos. Nam ejusmodi Pseudapostoli sunt operarii subdoli,* (lucrum suum, non quæ Christi sunt quærentes,) *transfigurantes se in Apostolos Christi. Et non mirum. Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ.* (Si satanas omnium pessimus mentiri se potest angelum lucis, multò facilius illi, qui sunt minus mali, transfigurabunt se in ministros justitiæ, cum occultè habeant venenum fraudis & injustitiæ. Illis ergo ut larvam detrahant, gratis in Achaia doceo. *Quorum finis erit secundum opera ipsorum.* Nam quales sint, exitus eorum aperiet. Phil. 3, 19. 2. Timoth. 3, 9. 2. Petr. 2, 3. &c.)

Amplificat nunc quæ dixit, digrediendo in sui ministerii commendationem, ut Pseudapostolorum autoritatem elevet. Antequam eò perveniat rationem reddit novo proœmio, cur tam mirabili apud Corinthios oratione utatur. Constat ergo præfatione, narratione, peroratione.

Præfatione purgat orationem à suspitione stultitiæ, & ironicè perstringit Corinthiorum vanitatem, suspicientium turgidos Pseudapostolos, Paulum verò humilem & modestum contempni ferentium.

Itē.

Iterum dico, ut supra vers. 2.3. ne quis putet insipientem me esse. Alioquin (συχάνους est) velut insipientem accipite me, ut & ego modicum quid glorier. Quid loquor, non loquor secundum Dominum, (scilicet, ut me velut insipientem suscipiatis,) sed quasi in insipientia, in hac substantiâ (πίστος ἀρετή, fiducia) gloriationis. Quoniam, multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor, (quoniam non secundum carnem.) Libenter enim suffertis insipientes, quum sitis ipsi sapientes, (vestro iudicio. Solent enim sapientes facile ferre stultos.)

Sustinetis enim, si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, (δωροφάγος,) si quis extollitur, si quis in faciem vos cadit. (Talia vos à me pati, mentiuntur Pseudapostoli, ob præcedentis Epistolæ gravitatem. Si hæc sustinere potestis, valde sapientes vos esse necesse est, scilicet.) Secundum ignobilitatem (ignominiam, ἀψύχων nostrâ) loquor, quasi nos infirmi fuerimus, (carnis imbecillitibus indulsimus, sicut garrunt inimici, nos secundum carnem ambulare.) In quo autem quis audeat, in insipientia dico, (non quod ita faciendum censeam,) audeo & ego.

Narratione ipsâ primùm æquiparat se æmulis. Deinde anteferit triplici nomine, nimirum laboribus & ærumnis, revelationum excellentiâ, & signorum virtute.

Parem se illis declarat oratione eleganter figurata in interrogationibus, anaphoris, gradationibus. *Hebraei sunt? & ego. Semen Abrahamæ sunt? & ego. Ministri Christi sunt? ut minus sapiens dico, plus ego.*

Majorem se Pseudapostolis demonstrat 1. ærumnis & laboribus, tum generatim, tum singulatim recensitis. *In laboribus*

Hb

plu-

142 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

plurimis, (ἄριστότερος, abundantius,) in plagis supra modum, in carceribus, in mortibus frequenter. A Judæis quingvies quadragenas unâ minus accepi. (Fortè Antiochia in Pisidia, Act. 13, 51. & alibi. Confer Deut. 25, 3.) Ter virgis casus sum, (ut Philippis in Macedonia, Act. 16, 22.) semel lapidatus sum, (Lystris in Lycaonia, Act. 14, 19.) Ter naufragium feci, (& iterum quartò Romam profecturus, Act. 27.) nocte & die in profundo maris fui. (ὄχι θήμερον ἐν τῷ βυθῷ ὡς περὶ νύκτα, noctem ac diem, viginti quatuor horas, in profundo egi, quando & ubi non exponitur Actis Apostolicis.) In itineribus sæpè, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere (Judæicò, ut Act. 17, 5. 13. & 18, 12. & 20, 3.) periculis ex gentibus, (Act. 17, 19. & 19, 29. 30.) periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. In labore & ærumnâ, in vigiliis multis, in fame & siti, in jejuniis, in frigore & nuditate. Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia (ἐπιπέτασις, incurio) mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.

29 *Quis infirmatur, & ego non infirmor? (ex compassione dilectionis,) quis scandalizatur, & ego non uror (æctu scandalii?)*

30 *Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor, (in quibus dolores numero & ærumnas meas.)*

31 *Attexit exemplum singulare: DEUS & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in secula, scit,*

32 *quòd non mentior. Damasci Præpositus gentis (ethnarcha) Areta Regis custodiebat civitatem Damascenorum*

rum, ut me comprehenderet. Et per fenestram in sporta demissus sum per murum, & effugi manus ejus. 33
 Historia exstat Act. 9, 23. &c.

CAPUT DUODECIMUM.

Capite duodecimò persequitur confutationem secundæ calumniæ, & tertiam diluere incipit. Itaque partes ejus duæ sunt: Una præcedentis capitis continuationem, altera tertix accusationis purgationem continet.

Quemadmodum enim hactenus ærumnis & laboribus superiorem se æmulis suis demonstravit, ita nunc porrò revelationum altitudine & signorum efficaciam se antecellere indicat.

Utrumq; argumentum, sicut primum, summâ modestiâ explicat. Nam in secundo iterum *οὐκ ἔπαυμαι* utitur. *Si gloriari oportet, non expedit quidem.* (Sensum expressit Interpres non voces. Verbo verbum si reddas, est: Gloriari sanè non expedit mihi, scilicet nisi necessitas vos ædificandi flagitet.) *Veniam autem ad visiones & revelationes Domini.*

Deinde revelationum suarum maximam exponit, tanquam tertio cuidam factam, modestiæ causâ. Subjungit deinde ingentem, quâ affligatur, tentationem, ut sinceritatem narrationis representet omnibus. *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim,* (cùm orarem Jerosolymæ in templo, Act. 22, 17. missus eò comite Barnabâ. Act. 11, 30.) *sive in corpore, nescio, sive extra corpus, nescio. DEUS scit, raptum ejusmodi usq; ad tertium cœlum,* (sedem beatorum.) *Et scio hujusmodi hominem,* (nam mihi ipsi contigit, quod narro,) *sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Dominus scit,* scilicet an eum cum corpore eò transtulerit, an animam extra corpus interim constituerit. *Quoniam raptus est in Paradisum,*

Hb 2

Et au.

5 *Et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui.*
 (Sicut nec Johanni Apostolo septem tonitruum voces scribere li-
 6 *cuit; Apoc. 10, 4.) Pro hujusmodi gloriabor, pro me autem*
 (tanquam pro me) *nihil gloriabor, nisi in infirmitatibus*
 7 *meis. Nam et si voluero gloriari, non ero insipiens, ve-*
ritatem enim dicam. Parco autem, ne quis in me exi-
stimet supra id, quod videt me, aut aliquid audit ex
me.

7 Jam majoris modestiæ ergò, suam tribulationem non abscon-
 dit. *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus*
est mihi stimulus carnis meæ, (quo tanquam terræ affigor,
 ne caro sese efferat,) *Angelus Satanae, ut me colaphizet,*
ne extollar. (Spirituum aliquis malorum potestatem obtinuit
 à Deo, per intervalla tanquam colaphis me afficiendi, & vexandi
 exteriora corporis mei, ut infirmum me, & peccato adhuc obfi-
 tum recorder. Quin & Pseudapostoli Satanae emisarii injuriarum
 mihi colaphos impingunt, ne revelationum extollar altitudine.)
 8 *Propter quod ter Dominum rogavi,* (expertus afflictionem
 istam extraordinariam,) *ut discederet,* (nunquam reversurus.)
 9 *Et dixit mihi, sufficit tibi gratia mea. Nam virtus*
mea in infirmitate perficitur. (In carnis infirmitate vegetior
 apparet virtus divina.)

10 Concludit hoc, & præcedens argumentum. *Libenter igi-*
tur gloriabor (*μᾶλλον*, magis) *in infirmitatibus meis, ut*
inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placeo
mibi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitati-
bus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Quum
enim infirmior, tunc potens sum. (Nempe secundum carnem
 infirmus, secundum spiritum potens appereo.)

Ter-

Tertium argumentum, à signorum splendore peritum, novo exordio & narratione, itemq; peroratione constat. Exordio rursus necessitatem hujus orationis excusat. *Factus sum insipiens gloriando. Vos me cœgistis. Ego enim à vobis commendari debui,* (ne defensione hac mei indigerem.) *Nihil enim minus fui vobis, qui sunt supra modum Apostoli* (quales duodecim, & in iis Petrus, Jacobus, Johannes,) *tamet si nihil sum,* (nempe si quis me ipsum, quàm hominem, consideret.) Narratio plana est: *Signa tamen Apostoli facta sunt per vos* (in vobis) *in omni patientia, in signis, & prodigiis* (stupendis) *& virtutibus* (adversus pervicaces, ut Act. 13. in Elyma Mago.) Conclusio hæc est: *Quid est enim, quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis?* Sic transit ad Perorationem hujus tractatus generalem, quâ objectionem de stipendio eludit, tanquam ineptam & frivolam, ironicè petens condonari sibi hoc peccatum, si sit peccatum. *Nisi* (inquit) *quod ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam.* Sequitur ἐπιτιμωσις. *Ecce tertio paratus sum venire ad vos, & non ero gravis vobis. Non enim quæro, quæ vestra sunt, sed vos.* (vestras animas & corpora salvare, nō ex opibus vestris ditari cupio.) *Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.* (vos filii mei estis per Evangelium geniti. Vos thesaurū mihi colligeretis, si opibus me vestris aleretur. Malo ego meis precibus thesauros vobis procurare apud Deum, tanquam pater filiis.) *Ego autem libentissimè impendam* (mea) *& superimpendar* (ἐνδανανδῆσθαι, expendar) *ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens minus diligar.* (Non defugiam labores, imò nec mortem ipsam pro vobis, etiam ardentissimo amore meo vester minus respondeat.) Expunxit calumniam secundam, sequitur tertia, quæ proposita extertitur statim, & contraria Corinthiorum accusatio re-
Hh 3   Pro.

246 ANALYSIS H. EPISTOLÆ S. PAULI

16 Propositio est: *Sed esto, ego vos non gravavi: sed*
 17 *quum esset astutus dolo vos cepi.*

17 Confutatio fit appellatione conscientia Corinthiorum, quæ
 18 gravissima negationi æquipollet. *Nunquid per aliquem eo-*
 18 *rum, quos nisi ad vos, circumveni vos? Rogavi Titum,*
Et nisi cum illo fratrem, (ut indicatum supra cap. 7. 7. 13.)
nunquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu
ambulavimus? nonne eisdem vestigiis?

Finiens confutationes calumniarum ostendit, cur tam scrupu-
 losè eas diluat, non quod Corinthiis placere suâ causâ, sed quod æ-
 dificare eos cupiat.

19 *Olim (παλι, iterum) putatis, quod excusemus nos a-*
put vos? (veriti humarum diem, 1. Cor. 4. 3.) Coram DEO in
Christo loquimur. Omnia autem, charissimi, propter
ædificationem vestram.

20 Opponit jam oportune contrariam Corinthiorum accusatio-
 nem gravi modestiâ salitam. *Timeo enim, ne fortè, quum ve-*
nero, non quales volo, inveniam vos, Et ego inveniar
vobis, qualem non vultis. Ne forte contentiones, amu-
lationes, animositates, (δουλι, ira) sensiones, detractio-
nes, susurrations, inflationes, seditiones sint inter vos.

21 *Ne iterum cum venero, humiliet me DEUS apud vos,*
 22 *Et lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, Et non*
eegerunt pœnitentiam super immundicia Et fornicatio-
ne, Et impudicitia, quæ am gesserunt.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Progre ditur ad confutationis epilogismum, totamq; epistolam
 gravissimis exhortationibus & consolationibus claudit. Con-
 clusio igitur, quinta & extrema pars Epistolæ, est vel specialis
 vel generalis. Spe.

Specialis præcipue spectat antegressam criminum confutationem, in quibus erat illud, Paulum esse coram humilem & despectum, absentem verò gravem & audacem, supra cap. 10, 1. Igitur Colophonis vice monet Corinthios, ne illa persuasione decepti peccatis indulgeant. Se enim venturum, ac nã respiscant, demonstraturum, quid possit in virtute CHRISTI.

Generalis Conclusio generalem exhortationem, consolationem & benedictionem continet vers. 11, 12, 13.

In priori parte hortatur primùm Corinthios, ut seipso judicent mature, ne à Domino per Apostolum judicentur. Deinde optat, iudicio illo suo ut supercedere possit. Itaque objurgat quidem, sed cum evidenti dilectionis restificatione. Hortationi ipsi argumenta, tum præmittit, tum subjungit: petita à severitate iudicii sui, & à potestate CHRISTI sibi in hoc collata.

Tertio hoc (Tertium hoc) venio ad vos. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum, (ut præscriptum Deut. 19, 15. Matth. 18, 26. Quem tres duove testes maleficii convixerint, excludetur è cætu Ecclesiæ, Satanæq; tradetur potestati.) *Prædixi & prædico ut præsens* (τὸ δὲ ὄντων, iterum sc. prædixi & feci,) *& nunc absens scribo vobis, qui ante peccaverunt, & cæteris omnibus,* (si qui peccare non verebuntur,) *quoniam si venero iterum, non parcam. An* (ἐπεὶ, quandoquidem) *experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur, Christi, qui in vos non infirmatur, sed potens est in vobis.* (Quemadmodum vester ad Evangelium aditus & illuminatio restatum reddidit.) *Nam et si crucifixus est ex infirmitate* (assumptâ carnis nostræ,) *sed vivit ex virtute DEI,* (quam habet à Patre suo.) *Nam & nos infirmi sumus in illo* (commorientes illi quoad carnem, ut aboleatur corpus peccati, supra cap. 4, 10, 16.) *Sed vivemus cum eo ex virtute DEI in vobis* (demonstrandâ. Sicut enim CHRISTUS infirmitates nostras suscipiendo infirmus factus est: sic Apostoli, ut parcant infirmitati

fratrum, non exercent potestatem suam in peccantes: At sicut CHRIS-
TUS revixit pro gloria DEI, sic & illi pro ejusdem gloria tanquam
vivificati eandem virtutem exerunt, quando res & locus eam po-
stulant.)

- 5 Hortatio ipsa sic habet: *Vosmetipsos tentate si estis infide.* *Ipsi vos probate*, (utrum sitis boni & Christiani, nec ne?) Il-
lustrat interrogatoriā ἐπιτεχνῶν. *An nō cognoscitis vosmetipsos,*
quod Jesus Christus in vobis est? (nonne scire potest homo
& debet, se à CHRISTO inhabitari) *nisi forte reprobi estis,*
(qui CHRISTUM inhabitantem reperire nequeunt. Pius enim fa-
cile est, in se deprehendere è fructibus seu effectibus JESU CHRISTI
6 præsentiam.) *Spero autem quod cognoscetis* (ex adventu no-
stro,) *quia non sumus reprobi.* h. e. si vestrum aliqui reprobi
sunt, invenient nos haud esse reprobos, sed vim divinam sentient,
nisi antea semetipsos explorent & emendent.

(Jam mitigat orationem affectu dilectionis intersperso.

- 7 *Oramus autem DEUM, ut nihil mali faciatis,*
non ut nos probati appareamus; (ex virtute excommunicationis & zeli pro CHRISTO,) *sed ut vos quod bonum est,*
faciatis; nos autem ut reprobi simus, habiti sc. pro infirmis
præsentia, ac solâ absentia, pro audacibus.

Nihil nos nostra gloria titillat, dum modo vos recte faciatis. In
vestram enim ædificationem scripsimus hæc, quæcunque scripsimus,

- 9 *Gaudemus enim, quum nos infirmi su-*
mus, vos autem potentes estis (in bono.) *Hoc (de, autem.)*
& oramus, vestram consummationem.

- 10 Finem scriptionis hujus subrexit: *Ideo hæc absens scribo,*
ut non præsens durius (ἐπιτολῶν. præcisè, strictè) *agam, se-*
cundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in adi-
ficationem, & non in destructionem (scio enim cujus spiri-

us filius sim, non illius, qui perdit animas, sed qui vivificat. Filius quippe hominis non venit animas perdere, sed salvare. Luc. 9, 55, 56. Itaque potestas vindicandi obedientiam hominum, de qua supra cap. 10. non data est proprie ad homines perdendos, sed ædificandos potius, destructionem quidem carnis, sed salutem hominis ipsam ex destructione illa operans. 1. Cor. 5, 5.)

Generalior Epilogus congeriem primò allocutionum, deinde salutationes, postremò benedictionem continet.

Primum membrum: *De cætera, fratres, gaudete, perfecti estote* (in omni opere bono, luxata membra restituite, ne tanquam claudicetis in iis, quæ agere necesse est:) *exhortamini* (vos mutuò, ἑξ ἀλλήλων, consolamini,) *idem sapite*, (abdicatis hæresibus & schismatis,) *pacem habete. Et DEUS pacis & dilectionis vobiscum erit.* 11

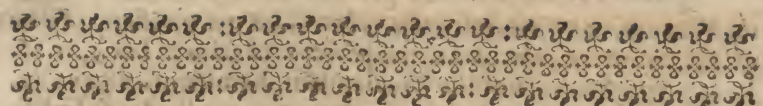
Alterum ita habet: *Salutate invicem in osculo sancto,* 12 (amoris defecati indice,) *salutant vos omnes sancti.*

Benedictio denique Catholica & Apostolica hæc est: *Gratia* 13 *Domini nostri Jesu Christi* (redemptoris) *& Charitas DEI* (Patris, diligentis ad eò mundum, ut dederit ei suum Filium,) *& communicatio Spiritus sancti* (à quo omnium donorum distributio) *sit cum omnibus vobis. Amen.*

*Ad Corinthios secunda missa fuit à Philippis
Macedonia per Titum & Lucam,*
quorum mentio supra cap. 8,

17. &c.

JO-

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.
ejusdemq; olim Professoris Sorani, & postea
Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI
AD GALATAS.

Hanc Româ misit Paulus ad Ecclesias Galatiæ seu Gallo-
Græciæ, quæ est Asiæ Provincia, à Septentrione Pon-
tum & Paphlagoniam, à Meridie Pisidiam, ab Oriente
Cappadociam, ab Occasu Mysiam, Bithyniamq; ha-
bens. Terra olim Attalicis Bithynisq; Regibus subje-
cta, cum Gallorum, vastatâ Græciâ, in Asiam trajicientium, incur-
sionibus vexaretur, permisso Regum illis cesstit. (Strabo lib. 12.)
Postremos Reges Dejotarum Amyntamq; passa, Paulò hæc scri-
bente, Romanis Ducibus parebat. Jovis Colossus, Deorumq; ma-
tris templum, illis locis celebria fuere. Pauli Barnabæq; ministe-
rio fidem Christianam accepit Natio; anno, ut apparet Act. 13, 50.
post Domini adscensum duodecim o, cum ex Pisidiâ vicinâ verbum
Domini per totum illum tractum spargeretur. Triennio post Pau-
lus & Sylvanus Galatiam regione in peragrârunt, inde in Macedo-
niam jussi transire à Spiritu; ut narrat Lucas Act. 16. Tunc cepit
vulgaris quæstio, quam Paulus tractat hæc Epistolâ, Utrum Legie
Mosaicæ observatio necessaria esset ad salutem? Iterum accessit ad
Galatas Paulus, decimo octavo, post Domini susceptionem, anno,
eosq; confirmavit in gratiâ, juxta & Phryges, teste Lucâ Act. 18, 23.
sed cum plena esset Judæis Asia, recruduit de legis observantiâ
quæstio, & Paulo in vinculis agenti negotium facescit. Qui proin-
de Evangelium, antè se prædicatum, in memoriam redigit Gala-
tis, & à Pseudapostolorum corruptelis vindicat hæc Epistolâ. Igi-
tur

ANALYSIS EPIST. S. PAULI AD GALATAS. 251

tur tota didactica est & elenctica, & pro more, fidei atque operum doctrinam explicat.

Partes sunt, Proœmium, Thesis, Ecthesis, Epilogus.

CAPUT PRIMUM.

Capite primò Exordium, Propositio & Expositionis argumentum primum continetur.

DE EXORDIO.

Exordium salutatione constat quadrimembri. Nam primò auctores Epistolæ, tum quibus scribatur, tertio salutem quam precentur, & denique eum, à quo precentur, gravissimis verbis describit.

Auctores Epistolæ sunt, Paulus & omnes, qui Romæ cum ipso erant fratres. Seipsum describit ab officio, ejusque dignitatem asserit ab immediatâ (ut vocant) vocatione divinâ, cum ait: *Paulus Apostolus non ab hominibus (autoribus,) neque per hominem, (tanquam instrumentum & approbatorem,) sed per Jesum Christum (θεὸν & Ἰησοῦν) & DEUM Patrem, qui suscitavit eum à mortuis. Et qui mecum sunt, omnes fratres.* (Communicavit ergò Epistolam cum universâ, quæ Romæ erat, Ecclesiâ.)

Ii, quibus scribitur, sunt *Ecclesiæ Galatiæ*, regionis satis amplæ & populosæ, in gentes tres divisæ, Trocmos, Tecliosagos & Tolistobogos, ut habet Strabo lib. 12. Geograph.

Salus, quam precantur scriptores, est *gratia & pax.* Is, à quo precantur, est *DEUS Pater, & Dominus noster Jesus Christus.* Describitur Jesus Christus à beneficiis prestitis & sine eorundem, cum ait: *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut nos eriperet de presenti seculo nequam,* (ne vel peccatis ejus, vel poenis peccatorum communi-

mus, sed tanquam ipsius peculium simus vivi ac mortui,) *secundum voluntatem DEI & Patris nostri. Cui (est, redundat) gloria in secula seculorum, Amen.*

DE PROPOSITIONE SEU THESI.

Propositionem Epistolæ sat perspicuis verbis exprimit Apostolus, majorisq; evidentia & ponderis causâ illustrat ὑπερβολῆ, hyperbole, repetitione, suâq; intentionis ac studii exornatione.

- 6 Plana propositio est: *Miror, quòd tam citò transferamini ab eo, qui vos vocavit in gratiam (χαρη, gratiâ)*
 7 *Christi, in aliud Evangelium. Quod non est aliud, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt convertere.* (μὴ ἀσέψαι, pervertere) *Evangelium Christi.* Magnitudinem periculi hyperbolicè extollit, indicans juxta immotam
 8 *Evangelii ipsis prædicati certitudinem. Sed licet nos aut Angelus de cælo evangelizet vobis, præterquam quod*
 9 *evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut diximus, & nunc iterum dico, si quis vobis evangelizaverit præter id, quod accepistis, anathema sit.*
 10 *Rôborat & exornat amplius ab Apostolatûs sui indole. Modò enim (inquit) hominibus svadeo, an DEO? Rectius: jam enim hominès persvadeo vobis, an DEUM; quia in fonte est: ἀλλὰ γὰρ ἀνθρώποις πείθω ἢ τὸν Θεόν, h. e. An hominibus vos hortor ut credatis, an DEO? Num humanam vobis, an divinam persvadeo fidem? Utiq; divinam. An quæro hominibus placere? Si enim adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. (Oporteret enim me Judæis adhuc placere, & cognatis præsertim ac familiaribus meis secundum carnem, atq; sic Christo fidem renunciare.)*

DE CONFIRMATIONE SEU EXPOSITIONE.

THESES.

Sicut doctrina Christiana duæ sunt partes: sic quoque Evangelii à se

à se predicati veritatem & integritatem duobus membris perfectitur Apostolus.

Primum agit de fidei in Christum veritate; deinde de operum Christianis faciendorum naturâ atq; indole. Posterius membrum incipit cap. 5, 13:

Prius bipartitum est. Constat enim argumentis generalibus & specialibus.

Generalibus argumentis probat totius Evangelii veritatem, & sinceritatem divinisissimam & illibatisissimam.

Specialibus confirmat certam aliquam Theſin, nimirum, Legis observationem haud esse ad salutem necessariam.

Generalia argumenta, immutabilem Evangelii integritatem adstruentia, sunt duo:

Primum ducitur ab Autore ejus, ipso JESU Christo, qui ut Deus est, non homo nudus, sic Evangelium divinum est & immutabile, non humanum aut humanis alterationibus obnoxium.

Alterum capiturâ reliquorum Apostolorum consensu, & fœdere, cum illis ut primariis hujus doctrinæ ministris ac testibus inito, ut narrat cap. 2, 1. & c.

Primum igitur argumentum asserit per *ἀποκρίσει* falsi, & positionem veri. Postea firmat narratione suâ ad Apostolatam vocationis, ejusq; administrationis. *Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est à me, quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem JESU Christi.* 11

Narratione explicat, quæ revelationem hanc præcessere, tum revelationem ipsam, tum quæ secuta sunt eam.

Præcessere Pauli zelus importunus, & profectus in Judaismo.

Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo, dum (ἔτι, quoniam) persequerabar Ecclesiam DEI, (καθ' ἰσχυρὰ λόγῳ, secundum vehementiam,) & expugnabam (ἐπιόρθευον, vastabam) illam. Et proficiebam in Judaismo. 12

Li 3. daismo

daifno supra multos coetaneos meos in genere meo, abundantius emulatores existens paternarum mearum traditionum (non divini verbi, quod adhuc ignorabam, sed quas à Patribus acceperam opinionum. Matth. 15, 2. 3. 6. Marci 7, 3. 5. 8. Col. 2. 8. 1. Pet. 1, 18. Zelotes tantus, ut minas spirarem & cades adversus discipulos Domini JESU. Act. 9, 1.)

Revelationem enarrat ab autore, subjecto, forma, fine, cum ait:

- 15 *Quum autem placuit DEO, qui me segregavit ex utero matris mee,* (secundum propositum suum æternum) *Et vocavit per gratiam suam.* (His verbis causam efficientem, eusq; impulsivas describit.) *Ut revelaret in me* (hæc forma est)
- 16 *filium suum* (hic subjectum seu objectum est revelationis. De filio enim Dei est Evangelium, ut Rom. 1, 3. 1. Cor. 3, 11.) *ut evangelizare illum in gentibus.* (Hic finis revelationis.) Sequuntur *ἡ ἐπιτροπὴ*, administratio scilicet Apostolatûs, quam, idèo attexit, ut planum fiat omnibus, Evangelium se neque ab homine, neque per hominem accepisse, neque ejus prædicationem humanâ autoritate cepisse. *Continuò* (inquit) *non acquievi carni & sanguini* (*ἔσφαξα καὶ σέμην*, non contuli cum carne & sanguine, hoc est, cum homine carnem & sanguinem habente.) *Neq; veni* (*ἀνέλθον*, adscendi) *Jerusalem ad antecessores meos Apostolos, sed abii in Arabiam & iterum reversus sum Damascum,* (statim prædicans in Synagogis passim, & confirmans JESUM esse CHRISTUM, ut perire occideret Damasci, antequam cum Apostolorum quoquam conferrem. Act. 9, 20. 22. 25.)
- 18 *Deinde post annos tres veni Jerusalem videre* (*ἰσορῆσαι*) *Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim.*
- 19 *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum* (Justum, Minorem, Alphæi & Mariæ, sororis Jhs Decobus, filium

lium. Matth. 10, 3. & 13, 55. & 27, 56. Marc. 3, 18. & 6, 3. & 15, 40. & 16, 1.)
Fratrem Domini (ad quem me uti & ad Petrum perduxit Bar-
 nabas. Act. 9, 27.) *Quæ autem scribo vobis, ecce coram* 20
DEO, quia non mentior.

Deinde veni in partes Syriae & Ciliciae (Judæis Hel- 21
 lenistis Jerosolymæ necem mihi molientibus, Act. 9, 29, 30.) *Eram* 22
autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in
Christo. Tantum autem auditum habebant (auditum e- 23
 rat illis,) *quoniam qui persequebatur nos aliquando,*
nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugna-
bat. (vastabat, ἐπόρθε.) *Et in me* (converso & illuminato DEI 24
 gratiis,) *clarificabant* (glorificabant) *DEUM.*

CAPUT SECUNDUM.

Capite secundo alterum generale fundamentum pro veritate
 Evangelii, à Paulo prædicati, itemque specialis confirmatio
 primarii quæstii, de necessitate operum legis ad salutem, pro-
 ponitur. Itaq; dua ejus partes sunt.

Generale argumentum quod attinet, consensum reliquorum A-
 postolorum citat Paulus, ne putent Galatæ, ullam esse inter illos
 super articulis fidei disensionem.

Syllogismus emergit talis: Quod Evangelium cum primariis
 Apostolis communicatum, nullam additionem aut detractionem
 passum est, sed potius eorum singulari passione, ut gentibus prædi-
 icaretur constitutum, ab eo Galatæ nequaquam discedendum. Imo si
 quis diversum ab illo docet, anathema habendus est. Tale est
 Evangelium à Paulo annunciatum. Ergo Galatæ ab illo nequa-
 quam discedendum.

Assumptio trimembris est. Primum narrat, Evangelium suum
 discipulorum suorum cum Apostolis esse communicatum: *Dein-*
de post annos quatuordecim (à prima conversione meâ)
ite-

iterum adscendi Ierosolymam cum Barnaba (Act. 15, 2.)
 2 assumpto & Tito. Adscendi autem secundum revelatio-
 nem (factam mihi divinitus,) & contuli cum illis Evange-
 lium, quod predico in gentibus, seorsim autem iis, qui
 videbantur aliquid esse (Apostolis ante me) ne fortè in va-
 cuum currerem aut cucurrissem, (quandoquidem adversarii
 Legis observationem urgentes, acquiescere nolebant, nisi reliquorū
 Apostolorum autoritate stabiliretur Evangelii mei veritas. Act. 15, 2.)
 3 Discipulum suum communicationi huic interfuisse, & idem Evāge-
 lium professū esse, demōstrat exemplo pratico. Sed neq; Tito, qui
 4 mecum erat, quum esset gentilis (Græcus, εὐδαῖον) compulsus
 est circumcidi, (ut adversarii instabant.) Sed propter subin-
 troductos falsos fratres, qui subintroierant explorare
 libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut
 nos in servitutem reducerent, (non compulsus est circumci-
 di, quod aliās propter scandalum infirmorum tollendum fecere po-
 tuisset, quemadmodum in Timotheo factum, Act. 16, 3.) Quibus
 5 (falsis fratribus) neq; ad horam cessimus subiectione, ut
 veritas Evangelii permaneat apud vos.

6 Secundò in Evangelio suo nihil mutatum memorat. Ab iis
 autem, qui videbantur esse aliquid, quales aliquando
 fuerint, (quàm rudes idiotæ ante illuminationem, quàm ve infir-
 mi,) nihil meâ interest, DEUS personam hominis
 (externam qualitatē vitæ, operis aut conditionis,) non accipit.
 Mibi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contule-
 runt. (superaddiderunt, ἡγορεύειν.)

7 Tertiò Evangelium suum esse confirmatum, singulariq; passio-
 ne ejus propagationem roboratam indicat. Sed contra, quum
 vi-

vidisſent, quod creditum eſt mihi Evangelium præpu-
 titi (ad gentes,) ſicut & Petro circumciſionis (præcipuè.)
 Qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatam circum- 8
 ciſionis, (Act. 2. 41. & 4. 4.) operatus eſt & mihi inter gen-
 tes, (Act. 13. 2. & 49. & c.) Et quum cognoviſſent gratiam, 9
 quæ data eſt mihi, Jacobus & Cephas & Johannes,
 qui videbantur columnæ eſſe, (ut præcipui ἀστέρες καὶ ἐπι-
 στῆλαι ſermonum & operum Domini, Matth. 17. 1. & 26. 37. 2. Petr. 1. 16.
 Joh. 15. 27. Luc. 1. 2.) dextras dederunt mihi & Barnaba ſo-
 cietatis, ut nos in gentes, ipſi autem in circumciſionem
 (proficiſcerentur, operamq; ſuam collocarent potiffimùm. Nam
 alioquin & illi indifferenter gentibus Judæisq; prædicarunt, pro-
 ut juſſi erant à Domino, Marc. 16. 15. Luc. 24. 47. Act. 1. 8. Matth.
 28. 19. Et Paulus non ſolis gentibus, ſed etiam Judæis prædicavit,
 Rom. 11. 14. potiffimùm tamen gentibus, unde gentium ſe Apoſto-
 lum nominat ibidem.) Tantùm ut pauperum memores eſ- 10
 ſemus, (propter diram & diuturnam famem, quã tùm Palæſtina
 conflictabatur, imperante Claudiò, teſte Lucã Act. cap. 11. 28. &
 Joſepholib. 20. cap. 3.) quod etiam ſollicitus fui hoc ipſum
 facere, (prout patet 1. Cor. 16. 2. Cor. 8. 9. Rom. 15. 26.)

Nunc procedit ad ſecundam partem hujus capituli, & ſpeciali-
 ter argumenta producit, quibus demonſtrat, Legis opera haud eſ-
 ſe neceſſaria ad ſalutem, id quod falſi fratres, præfertim è ſecta
 Phariſæorum, contendebant.

Argumenta illa ſunt numero duodecim, quemadmodum in decur-
 ſu Epistolæ apparebit.

Primum hoc capite abſolvitur, quod ab exemplo peculiaris
 cujuſdam & orationis & facti deſumptum eſt, & ſic colligitur:
 Quam ſententiam Petrus, rationibus validiffimis evictus, publicè
 approbavit, ea tenenda. Sententiam de non neceſſariã legis ob-
 ſervantiã Petrus rationibus validiffimis evictus, publicè admiffit.
 Ergò ea tenenda.

258 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

Major tanquam plana nullius probationis indiget.

Assumptum narratione demonstrat Paulus, referens primò suum & Petri factum. Deinde suam orationem, publicè in Antiochenâ Ecclesiâ habitam. *Quum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem* (κατὰ πρόσωπον, juxta faciem, in facie, propalàm, in conspectu, non in faciem, quod erat contumeliosus. Vide eandem phrasin, ut Hieronymi & Augustini super eâ litem faciliùs dijudices, quæ agitur Epist. Aug. 8. & seqq. vide, inquam, Luc. 2, 31. Act. 3, 13. & 25, 16. 2. Corinth. 10, 17. & statue nihil hîc esse à Paulo simulatum. Lege August. Epist. 19.) *ei restiti,* (reversus Jerosolymâ in Syriam, Act. 18, 22.) *quia reprehensibilis erat. Prius enim quàm venirent quidam à Jacobo* (Jerosolymæ morante, ut Ecclesiam Judaicam regeret,) *cum gentibus edebat. Quum autem venissent, subtraheret & segregabat se, timens eos, qui ex circumcissione erant,* (ne deficerent, aut ipsum velut legis transgressorem calumniarentur.) *Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judai,* (deserendo gentium convivium & conversationem, cum sit unus Pastor & unum ovile, Johan. 10, 16.) *ita ut Barnabas duceretur* (συναπήχθη, simul abduceretur) *ab eis in illam simulationem,* (olim meus Collega ad conversionem gentium, Act. 13, 2.) *Sed cum vidissem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Evangelii,* (aliud foris simulantes, quàm intus in corde suò sentirent, & alios alibi docerent,) *dixi Cepha coram omnibus.*

Oratio hæc Pauli, quæ sequitur, trimembriùs est. Primum exemplo ipsius Petri. Secundo suò, Barnabæ & Petri conjunctim: Tertiò suâ confessione singulari, rationibus roboratâ, demonstrat, hominem non justificari ex operibus Legis.

Primum inquit Petro? *Si tu, cum Judeus sis, gentiliter*

ter vivis, (quemadmodum fecisti, antequam Jerosolymitani Judæi advenirent,) *Et non Judaicè, quomodo gentes cogis judaizare?* (nimirum subtrahendo te ab illis tanquam legem violantibus. Aliud enim est, non prohibere Judæis, ut judaizent, aliud gentes cogere ut judaizent. Illudq; adeò non fecit Paulus, ut etiam Judæis Judæus fieret. Hoc Apostolico decreto adversatur, quod est Act. 17, 10. 11.)

Deinde suum, Petri, aliorumq; Doctorum Judaicorum dogma ac factum proponit. *Nos naturâ Judæi Et non ex gentibus peccatores,* (legis violatores crassi & enormes.) *Scientes quòd non justificatur homo ex operibus Legis,* (quibuscunqve) *nisi per fidem Christi Jesu, Et nos in Christum Jesum credidimus, ut justificemur ex fide Christi, Et non ex operibus Legis. Propter (ideò) quòd ex operibus Legis non justificabitur omnis caro,* (fatente Petró ipsò Jerosolymæ, Act. 15, 10. Si igitur Legem, quantum poteramus, observantes, statuimus in iis operibus neque nos, neq; quempiam salvari posse, ac proinde in Christum credidimus, per quam fidem tantùm justificatio contingit; quid nunc alios cogimus ad legis observationem, sub opinione justitiæ, ex ejus operibus comparandæ?) *Quod si querentes justificari in Christo, inventi Et ipsi sumus peccatores,* (si nondum justii sumus, qui in Christo justificari quæsimus, & insuper peccavimus, docentes & statuentes, in solo Christo esse salutem,) *nunquid (æquè, igitur) Christus peccati minister est,* (ipse enim fecit nos suo ministerio peccare, quò nihil absurdius, si in eo peccavimus, quòd in ipso justitiam quæsimus. Si autem rectè id fecimus, quòd omnem justitiam in ipso sitam docuimus, quid jam factò aliud simulamus?) *Absit. Si enim quæ destruxi, iterum hæc adifico, prævaricatorem me constitit.* (Ita, si Legem eatenus destructam, quòd in ea nullus justificetur, iterum instauro;

ro, necessitatem ejus urgens velut ad justitiam & salutem servanda sit, pecco.)

Teriò subdit gravem de seipsò confessionem, arguens iterum à legis effectu, à Christi beneficiò, & à consequente absurdo, nullam esse Legis, omnem verò CHRISTI ad justificationem efficaciam.

19 *Ego enim* (inquit) *per legem legi mortuus sum,* (h. e. Lex me damnans & occidens effecit, ut ipsi morerer, nullam ab ea vitam & salutem sperans. Quid enim ab eà vitæ & justitiæ, quæ me tantum damnat & occidit?) *Mortuus igitur illi sum, ut DEO vivam.* (Non enim ideò occidit Lex, ut tantum occidat, sed ut vitam alibi quærendam demonstraret, Roman. 7, 13.) *Christo confixus sum cruci.* (Quando Christus pro me cruci affixus est, ego in illo crucifixus sum, atque sic nihil ultra Legi debeo, mortuus quippe, in quem nihil habet amplius Lex.) *Vivo autem jam non ego,* (quæ caro, quæ ego,) *vivit verò in me Christus,* (à mortuis resuscitatus ad justificationem meam, cui totum debetur, quicquid vitæ est in me.) *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii DEI,* (non in operibus aut virtute meà,) *qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me,* (ne à Lege condemnari possem.) *Non abjicio gratiam DEI. Si enim per Legem justitia, ergò Christus gratis mortuus est.* (Quid opus fuit Christum mori, si homo in Legis operibus justificari potest? Contemnunt ergò & irritam faciunt sibi ipsis DEI gratiam, qui in Lege justificari, & ex suis operibus salvari quærunt.)

CAPUT TERTIUM.

81 **P**ertexit rationes, sufficientiam fidei Christi ad salutem adstruentes, & objectiones in contrarium ferri solitas præoccupat & refutat. *Partes ergò capituli duæ sunt: Confirmatio veræ, & Confutatio falsæ sententiæ.*

Se-

Secunda igitur ratio sumitur ab effectu Evangelii apud Galatas, & sic informabitur: Si fides Evangelii dona sancti Spiritus & miracula operari potuit apud Galatas, non erit legis operibus opus ad iusticiam, & salutem. Verum prius. Ergo & posterius.

Tractatur graviter argumentum hoc. Proœmio enim increpat Galatas, & per interrogationem dialogisticam exprobrat eis inconstantiam suam, hoc modo:

O insensati Galata, quis vos fascinavit non obedire veritati? quorum ante oculos JESUS CHRISTUS præscriptus est, (viva & evidenti effigie doctrinæ atque vitæ) inter vos (in vobis) crucifixus, h. e. Ita planum vobis factum est crucis Jesu CHRISTI mysterium, tanquam inter vos esset crucifixus, vosq; ipsos de crucis suæ virtute & merito edocuisse.

Porrò Argumenti assumptionem propriâ ipsorum experientia comprobat Hoc solum à vobis volo discere, (per τὰ πρῶτα) ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? q. d. Quid operum feceratis, ut acciperetis Spiritum Sanctum? Nonne per solum fidei auditum compotes estis facti Spiritus Sancti, sicut & antea gentes, docente Petro Act. 10: 44.

Majorem confirmat ab absurdo. Nam si opus esset post acceptum Spiritus donum operibus propriis, sequeretur, complementum salutis esse à carne, initium verò à Spiritu, quod stultum opinari. Si enim nec incipere quidem caro potuit, multò minus consummare. Sic stulti estis, inquit, quom Spiritu caperitis, nunc carne consummabitis? Tanta passi estis sine causâ, (à Judæis procul dubio importunis legalium ceremoniarum Zelotis, qui istis in locis grassabantur, ut apparet Act. 14.) Si tamen sine causâ, (frustrâ, sine utilitate. ἐπὶ ἀνόρθωσις est, ob spem restitutionis, cui hæc Epistola destinatur. Passi enim essent gratis Galatæ, si resumerent sententiam, ob quam rejectam, antea afflicti fuerant ab antagonistis.)

Concludit, reperendo assumtum & addendo virtutes per fidem.

5 editas. *Qui ergò tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?* q. d. Igitur Deus ipse testatur, quanti fidem faciat, cui tantum tribuit gratia, ipsismet oculis vestris conspicua.

Tertia ratio petitur ab exemplo Abrahamæ, h. m. sicut Abrahamæ justificatus est, sic omnes ejus filios justificari oportet. At justificatus est ex fide sine operibus. E. sic omnes ejus filios justificari oportet. Eodem argumento usus est suprâ Rom. 4, 1. 2. & c.

6 Assumptum confirmat ipsissimis verbis Moïsis Gen. 15. *Sicut Abraham credidit DEO, & reputatum est illi ad justitiam.* Inde concludit enthymematice: *Cognoscitis ergò quod qvi ex fide sunt, hi sunt filii Abrabæ.*

7 *Quarta* sumitur à veteris scripturæ definitione, hoc pacto: Deus promisit gentibus benedictionem in Abrahamo. Ergo qui credunt illi, benedicuntur. Consequentia inde patet, quod sicut Abraham promissionis istius particeps factus est per fidem, eodem modo etiam gentes ejusdem consortes fieri oportet, in hunc sensum verba Apostoli collimant planissimè. *Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes DEUS, præ-nunciavit Abrabæ,* (*περὸν ἡλιθαῖο*, evangelio promissæ antea:) *Quia benedicentur in te omnes gentes* (quatenus proditurum est de te semen, benedicendum omnibus.) *Igitur qui ex fide sunt, benedicuntur cum fidei Abrabam,* (capaces benedictionis per eandem fidem, per quam ipse eorum patrem consecutus est.)

8 *Quintam rationem* suppeditat legis effectus proprius in homine peccatore, qui est maledicere, non benedicere. Argumentum Apostoli: tale est: Quicumque non manet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ex eâ maledictus est. Nemo hominum manet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Ergò omnis homo ex lege maledictus est. Et percensuens, ex operibus legis nemo justificabitur, sed ex fide Evangelii tantum. Propositio est Moïsi
Deur.

Deut. 27, 26. Assumptio tanquam plana omittitur. Conclusio cum Propositione effertur his verbis. *Quicumque enim ex operibus legis sunt, (non ex fide, hoc est, quicumque relicta fide, ex lege justificari cupiunt, operibus suis fidentes) sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus est omnis, qui non permanferit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.*

Sexto argumentatur à forma justificationis in scripturis prescripta, & confirmat eam ab oppositis hoc pacto: Si ex fide vivit justus, non ex operibus. At ex fide vivit justus. Ergo non ex operibus. Consequentia firmatur è natura oppositorum, quia fides & opera opponuntur. Lex enim non agit de fide proprie, sed opera requirit. Assumptum patet testimonio Habacuc Prophetae. Verba clarè: *Quoniam autem in lege nemo justificatur apud DEUM, manifestum est, quia justus ex fide vivet. Lex autem non est ex fide, (non ait, victurum eum qui credat,) sed qui fecerit ea homo, vivet in illis.* Levit. 18, 5. Ezech. 20, 11. Deut. 30, 12. Rom. 10, 5.

Septimam rationem largitur Apostolo effectus obedientiae Christi proprius, quam sic informo: Quod CHRISTUS obedientiam mortis suae comparavit, id fide percipiendum. Liberationem à maledictione, & benedictionem illi succedentem, CHRISTUS obedientiam mortis suae comparavit. Ergo fide percipienda est. Major constat. Nam quod CHRISTUS meruit, id nihil opus est nos mereri, sed fide accipere opus est. Assumptum asserit & confirmat ex ipse libro legis, Deut. 21, 23. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Quia scriptum est: maledictus omnis qui pendet in ligno. (ipso, ergo hoc factus, quod nos eramus, maledictionis reatum solvit.) Ut in gentibus (gentes) benedictio Abrahae fieret in Christo Jesu, ut*

pol-

pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem. (Neque enim poterat benedictio provenire, nisi maledictione sublata: Neque Spiritus adoptionis promissus accipi, nisi per fidem. Promissiones enim fide percipiuntur, non operibus.)

Octavam probationem captat à simili politico, quod proponit & applicat. *ὡς ἔστι* ita habet: *Fratres, secundum hominem dico*, i. e. humanitus loquor, *tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat.* *ἀπόδοσις* sic: *Abrabæ autem dictæ sunt promissiones & semini ejus: Non dicit, & seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, & semini tuo* (vel semine tuo benedicentur omnes gentes) *qui est Christus.* Explicat vim argumenti: *Hoc autem dico, Testamentum confirmatum* (*βεβαιωμένον* antea) *à DEO* (*εἰς θεόν*) *in Christum, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, non irritum facit, ad evacuandam promissionem.* Hoc vult Apostolus: Pactio inita cum Abrahamo, de benedicendis in ipsius semine omnibus gentibus, & quæ illi beneficiis cohærebant, de danda semini ipsius terrâ Canaan, & multiplicando eo ad instar stellarum, & arenæ maris, præcescit promulgationem legis totis 430. annis. Ergò illa benedictio non pendet ex lege aut operibus ejus, ac proinde iis non obtinetur, sed solâ fide.

Itaque pergit: *Si enim ex lege est hereditas, jam non ex promissione. Abrabæ autem per promissionem donavit DEUS.* (Ergo non legis operibus eam tribuit, nisi quis velit dicere, DEUM suæ pactioni seu testamento semel confirmato & jurato, deinceps aliquid superaddidisse, aut detraxisse, quod blasphemum.)

Antequam progrediatur ad reliquas probationes, oportune inserit solutionem quarundam objectionum, ex hoc argumento quasi nascentium. Atque hæc altera hujus capituli portio est,

Prior

Prior *obsectio* hæc est: Si ex lege non est hæreditas, ad quid ergo data est? Videtur enim frustra esse data, quod non cadit in DEI sapientiam.

Respondet esse causam cur data sit. Propter transgressiones (indicandas, manifestandas, & sic cohibendas) posita est, (περὸ τοῦ νόμου, apposita est testamento antea confirmato) donec veniret semen, cui promiserat (ὅ ἐπιήλυται, in quo promissum est) ordinata per Angelos (qui erant cum DEO in monte Sinai, canentes tubâ, Exodi 20, 18. & conversantes cum Mose in nubibus super monte Sinai, quadraginta dies & noctes, Exod. 24, 18. representantes ei typos rerum in Tabernaculo faciendarum, Exod. 25, 9. & 40. per quos haud dubie accepit etiam tabulas lapideas, digito DEI scriptas, Exod. 31, 18. Ps 68, 18.) in manu mediatoris (Mosis, Hebr. 8, 6.) Mediator autem unus non est. DEUS autem unus est. Ergo DEI mediator non erat Moses, sed populi apud DEUM. DEUS enim, unus quippe, alio quodam a sua parte mediatore non utitur. At homines, utpote plures, mediatore & indigent & uti possunt. Unde apparet, quod DEUM attinet, immutabilem illum esse tanquam unicum, nec quicquam suæ pactioni voluisse aut potuisse detrudere. At populum ob transgressiones mediatoris indignasse quod nec audire legem posset sine præsentissimæ mortis periculo. Ideò anxie mediatorem postulabant, & tunc quidem istius testamenti impetrabant Mosen, sed promittebatur alius melioris testamenti mediator, suo tempore venturus, qui est homo CHRISTUS JESUS, Deut. 18, 15. 16. 1. Timoth. 2, 5. Qui si tantum DEUS esset, mediator esse non posset, cum sit DEUS unus. At quia etiam homo est, mediator esse potest, & est ex parte hominum, reconcilians eos DEO, Hebr. 9, 15. & 12, 24.

Posterior *obsectio* talis est: Si lex ad revelandas pravaricationes apposita est promissionibus, & mediatore eguit, per quem perferretur ad homines, DEI conspectum & præsentiam non ferentes, videtur esse contra promissiones DEI, quibus gratis benedictio & hæreditas vitæ donatur. Negat Paulus consequentiam dicens: Absit.

LI

Et

Et sic porro explicat, quid lex non possit & quid possit, ac quo fine data sit.

Deniq; legem non adversari promissionibus, sed ad eas ducere, & quasi cogere, similitudinibus declarat. Primum sic arguit. In eo quod nequit lex, minime adversatur Evangelio; At non data est, ut vivificare possit. E. non adversatur Evangelio justitiam & vitam promittenti. Si enim data esset lex, quæ vivificare posset, verè ex lege esset justitia, (atque sic non ex promissione.) Deinde aliam esse intentionem legis, non tam adversantem, quam subservientem Evangelio, indicat. Neque enim data lex est, quæ vivificare possit; sed conclusit scriptura (Legis) omnia sub peccato: (arguit & damnat omnia hominis peccata,) ut promissio ex fide JESU CHRISTI daretur credentibus (seu in ipsum venturum, durante adhuc legis pædagogia, seu exhibitum.)

Nunc declarat rem similitudinibus civilibus & domesticis. Duæ hoc capite. Tertia sequenti continetur. Prima est de promissa à locis tenebrosis, quales sunt carceres aut umbracula. Prius autem, quam veniret fides (revelaretur clarius) sub lege custodiebamur, (tanquam umbraculo) conclusi (vimiram & maledictionum) in eam fidem, (præconciendam) quæ erat revelanda, i. e. planissime aperienda in CHRISTO. Altera sumpta est à Pædagogi officio, quod non adversatur perfectiori libertati, sed ad eam quasi manu ducit. Itaq; lex Pædagogus noster fuit, (instituit, castigavit, coercuit, spe præmiorum & metu plagaram quasi puerilium egit, ut Pædagogus solet) in Christum (expectandum) ut ex fide justificaremur, (non ex legis operibus.) At ubi venit fides (revelata in CHRISTO exhibitio & agnito) non amplius sumus sub Pædago. (Quicunque enim revelatam in CHRISTO fidem habet, intelligit minis legis se non teneri, & præmia expectat majora, quam est omnis felicitas hujus seculi. Contra qui fide adhuc caret, sub lege manet, terrendus & percellendus minis

ejus,

ejus, donec CHRISTI fides in ipso reveletur.) *Omnes enim filii* 26
DEI estis, (idque ex revelata fide scitis) *per fidem quæ est*
in CHRISTO JESU. Quicumque enim in CHRISTO 27
(CHRISTUM) baptizati estis, CHRISTUM induistis,
 (vestiti iustitia & innocentia ejus, tanquam vestrâ, ac per ipsum
 adoptati ad regni cœlestis hæreditatem. Exspirat hic omnis dîffe-
 rentia gentium & Judæorum, sexuum, conditionum, quæ vigeat sub
 Veteri Testamento.) *Non est Judæus, neque Græcus, non est* 28
servus, neque liber, non est masculus neque fœmina. Omnes
enim vos unum (scilicet unus) estis in CHRISTO JESU.
 i. e. tanquam unus homo estis in CHRISTO, qui vestrum omnium
 vice fuit, & est coram DEO. In ipso omnes tanquam unus homo,
 mortui, sepulti, resuscitati, & collocati estis in cœlestibus, sive Judæi,
 sive Græci, sive mares, sive fœminæ, sive servi, sive liberi. *Si autem* 29
vos Christi, ergo Abrahæ semen estis, (cujus semen verum
 tantum reputatur in Christo, Rom 9 7.8.) *Et secundum promiss-*
ionem hæredes.

CAPUT QUARTUM.

Pergit similitudine adunbrare officium Legis, novisq; argumen-
 tis ostendere, quod absque operibus Legis iustitia & salus obti-
 neatur.

Partes ergo capituli iterum due sunt. Prima demonstratur,
 quomodo Lex non adversetur promissionibus DEI, sed ancilletur.
Altera, quod opera Legis non sint urgenda tanquam necessaria ad
 salutem.

Primum adfert tertiam similitudinem præcedenti tamen affinem.
 Nam sicut ephebus pædagogo, sic etiam curatoribus indiget. Vetus
 autem populus, itemq; alii DEUM & Christum nondum scientes, ut
 docet, infantes, parvuli, ephebi sunt. Ergo legalibus traditionibus
 tanquam pædagogia & curatione tutoria reguntur.

Bipartita est similitudo, ἡγεσίαι καὶ διδασκαίαι constans.

L 2

Pro-

1 Proponitur hoc modo: *Dico autem, quantò tempore,*
heres parvulus est, nihil differt à servo, quum sit Do-
 2 *minus omnium. Sed sub tutoribus & actoribus* (dispen-
 satoribus) *est, usq; ad præfinitum tempus à patre, scil. quò*
 majorennis jam & adultus ipsam hæreditatis administrationem &
 usurpationem adeat.

3 *Applicatur dupliciter, primò quoad statum pueritiæ: deinde quo-*
 ad ætatem maturam. Nam primùm ait: *Ita & nos, quum es-*
semus parvuli, (hæredes quidem eramus regni DEI per fidem
 & expectationem Messia, sed nondum revelatò ipsò Messia,) *sub*
elementis mundi eramus servientes, (adstricti ad tem-
 pium, altare, sacerdotium externum, aliasq; elementorum aut crea-
 turarum corporalium observationes.)

4 *Deinde maturitatem ætatis & judicii cum hæreditatis usurpa-*
 tione sic accommodat: *At ubi venit plenitudo temporis*
 (à DEO definiti) *misit DEUS Filium suum, factum ex*
muliere, (ex Mariæ Virginis mulieris semine,) *factum sub Lege,*
 5 *ut eos, qui sub Lege erant,*
redimeret, ut adoptionem filiorum consequeremur,
 i. e. ipsam hæreditatis prædestinatæ fruitionem adipisceremur, non
 servilem in modum legalibus minis & maledictionibus atineremur
 amplius.

6 *Adoptionis hujus fruitionem ex affectu & affectûs illius autore arguit.*
Quoniam autem estis filii, misit DEUS Spiritum Filii
sui in corda vestra, clamantem (in ipsis cordibus per ora ve-
 7 *stra) Abba Pater.* (Syriacè apud Judæos, Pater apud Græcos La-
 tinosq;.) *Itaq; jam non est amplius servus* (hæres,) *sed*
filius. Quod si filius, & hæres DEI, (non solâ destinatione,
 sed & agnitione ac fruitione) *per Christum.* Hactenus similitudi-
 nes, quibus objectionis secundæ refutatio illustrata est.

Rever-

Revertitur deinceps ad probationes, quibus necessitas operum legalium destruitur, fidei ad salutem sufficientia adstruitur.

Nona igitur ratio petita est à consequenti perniciosò, in hanc sententiam. Quæ opinio facit, ut Galatæ parum distent à pristinis erroribus, ea abjicienda. At opinio de legalium operum necessitate, ad salutem, facit, ut parum distent à pristinis erroribus. Ergò ea abjicienda. In assumptione ostendenda occupatur Apostolus, quæ sola omnium iudicio venit demonstranda. Confert ergò errores pristinos, quos exuere, cum iis, quibus nunc se implicant denuò. *Sed tunc quidem*, (antequam Christus veniret vosq; eum cognosceretis,) *ignorantes DEUM, iis, qui naturâ non sunt Dii*, (sed stultâ hominum opinione) *serviebatis. Nunc autem quum cognoveritis DEUM, imò agniti sitis à DEO*, (qui hætenus vos tanquam peregrinos & ignotos præterierat, Act. 14, 16. & 17, 30.) *quomodo convertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuò servire vultis?* (in quibus nihil virtutis aut salutis est.) Exemplum profert: *Dies observatis & menses, & tempora, & annos*, (tanquam in iis iustitia quædam aut salus sita sit, prout Judæi somniant.) *Timeo vos, ne fortè sine causâ laboraverim in vobis*, (nimirum ne Ethnicam superstitionem cum Judaicâ commutetis)

Decima probatio ab ipsius Apostoli imitatione capitur, quæ ut tantò sit jucundior efficaciorq; , memorat quanti olim ab illis factus sit, nullamq; esse causam, cur nunc aliter de se statuant. Syllogismus emergit talis: Quem Galatæ tanquam Angelum Dei receperunt, quiq; eos ardentè diligit, ejus fidem & sententiam imitari debent. Paulus eos ita diligit, & tanquam DEI Angelus ab illis susceptus est. Ergò ejus fides & sententia imitanda.

Conclusio Syllogismi, quæ est contextus propositio, ita habet: *Estote sicut ego, quia & ego sicut vos*, Christianus scilicet salutis in Jesu Christo avidus, juxta ac vos estis. *Fratres, obse-*

cro vos, nihil me lesistis, scil. unde vos odisse cupiam, aut decipere velim.

13 Minor asseritur, primò quoad susceptionem & existimationem Apostoli h. m. *Scitis autem, quia per infirmitatem*
carnis evangelizavi vobis jam pridè, (τὸ παλαιόν, prius.)
 14 *Et tentationem meam in carne meâ* (vobis notam, fortè colaphizationem Satanæ, 2. Corinth. 12. 7. aut persecutiones quotidianas) *non sprevisistis, nec respuistis, sed sicut Angelum DEI excepistis me sicut Christum IESUM. Ubi*
 15 *est ergò* (τίς ἔν ἡμῖν, quanam erat ergò) *beatitudo vestra?* q. d. quàm beati eratis tunc. *Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis & dedissetis mihi.* (Nihil quantumvis acerbissimum pro me renuissetis pati.)

Perrò prolepticè objectionem praecipuat, quòd amorem suum in odium nunc iustè commutârint Galatæ, ac proinde rectius alios imitentur, quàm Paulum. Respondet Apostolus: *Ergò inimicus vester factus sum, verum dicens vobis?* q. d. Nihil iniquius, quàm veritatis causâ odisse, quem antea intimè dilexeris. Imò tantò magis diligendus talis, quantò sinceriosem se amicum gerit. Itaque ait: *Amulantur vos non benè*, (perversi amoris zelo aguntur Pseudapostoli,) *sed excludere vos volunt* (amore mei & Christi, aut nos amore vestrò,) *ut illos amulemini.* *Bonum autem amulamini* (prava versio τὸ ζηλοῦσθαι, amulari) *in bono semper, & non tantum quum praesens sum apud vos.* h. e. si antea rectè me amulati estis praesentem, ergò nunc etiam absentem. Nunquam enim non fervidos decet esse zelotas bonorum.

Deinde asserit minorem, quod attinet amorem in Corinthios suum,

suam, utens simili naturali, dum ait: *Filioli mei, quos ite-* 19
rum parturio, (semel genitos in Christo per Evangelium, 1. Co-
 rinth. 4, 15. nunc denud quasi parturire cogor,) *donec formetur*
Christus in vobis, pura quoad sapientiam & justitiam veritatis.
 Christus enim spiritualiter gignitur & formatur in nobis, quando
 nos regnimur in ipso. Vetus enim Adam moritur, secundum
 cuius similitudinem nati sumus carnaliter: Novus homo vivere
 incipit in nobis, & sic quodammodo formatur, quando sapientia
 & justitia ejus per regenerationem & renovationem in nobis ac-
 cenditur. Sic Ecclesia parturit Christum in gentibus, Apoc. 12, 3. 4. 5.
Vellem autem ades se apud vos modo, & mutare vocem 20
meam, (quemadmodum solent parturientes flebili & ad miseri-
 cordiam composita oratione uti,) *quoniam confundor*
(ἀπογέμμαι, angor animi) in vobis, (quemadmodum solet in foetu
 nondum plane edito mater.)

Sequitur undecimum argumentum pro fidei ad salutem suffici-
 entia, ductum ex historia filiorum Abrahae & allegoricè expositum.
 Argumentum istud tale: Praefiguratum est dñm in Israele & Isaac
 filiis Abrahae, filios secundum carnem genitos per Legem esse
 servos, filios autem iuxta Spiritum genitos per Evangelium, libe-
 ros & haeredes. Vos secundum Spiritum estis per Evangelium ge-
 niti. Ergò vobis non in Lege, sed Evangelio, non in Veteri, sed
 Novo Testamento libertas & haereditas filiorum Dericta, & per
 consequens non operibus Legis, sed fide in Christum comparan-
 da est.

Propositionem ita tractat Apostolus, ut primò narret brevi-
 ter historiam filiorum Abrahae. Secundò applicet eam & exponat
 allegoricè tribus partibus.

Primà describitur conditio filiorum utriusq; testamenti. Se-
 cundà ingenium. Tertià haereditas. Postremò subjicitur Conclusio.

Assumptio extat vers. 26. 28. 31. unde Conclusionem inferre
 promptum est.

Incipit velut per ἀνακλιωσιν interrogatoriam: *Dicite mihi,* 21
qui

qui sub Lege vultis esse, Legem non legistis? (*audere, auditis, h. e. qui ad Legem vosmetipfos adstringitis servandam, libros Moſis legite, qui Lex ſolent appellari. Ex iis patebit, quàm ineptè Legi vos ſubjiciatis, per eam ſalvari quærentes.*

- 22 *Scriptum eſt enim* (Gen. 16. & 21.) *quod Abraham, duos filios habuit, unum de ancillâ, & unum de liberâ.*
- 23 *Sed qui de ancilla, ſecundùm carnem* (conſilium & viam carnis) *natus eſt, qui autem de liberâ, ſecundùm re- promiſſionem.* (Contra conſilium & rationem carnis.) *Applicatio ſe-*
- 24 *quitur: Quæ ſunt per allegoriã dicta. Hæc enim ſunt duo Teſtamenta. Unum quidem* (vetus) *à monte Sina,* (ex quo Lex provenit,) *in ſervitutẽ generans, quæ* (quod) *eſt Agar.* h. e. Sicut Agar in ſervitutem genuit Iſmaëlem, ſic Vetus Teſtamentum de monte Sinai acceptum in ſervitutem generat inhærentes ei. Ratio allegoriæ petitur ex nomine ac ſitu montis Sinai, & confirmatur teſtimonio Eſaiæ Prophetæ cap. 54. 1. verſionem vulgataſ hic deſero ut vitioſam. *Agar enim Sina mons eſt in*
- 25 *Arabia, i. e. Agaris nomen tribuitur monti Sina, & convenienter quidem, quia Arabia ab Agarenis habitatur. Coordinata eſt autem* (συνοικη in eodem ordine & ſerie eſt,) *ei, quæ nunc eſt Jeruſolyma. Servit autem cum filiis ſuis.* Quemadmodum ſcil. Arabes ſervi ſunt, quia à ſerva orti, ſic Jeruſolymitæ hodierni ſimiliter ſervi ſunt ſpiritualiter, quia ex ſua Agar, Teſtamento in Agarenorum terrâ publicato, geniti. *Illa autem, quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omnium*
- 26 *noſtrorum.* (Prophetæ enim & ſancti cœleſtis Jeruſolymæ cives, per verbum & Spiritum Chriſti nos procreârunt, eatenus liberæ illi & piæ Sara ſimilimi.) *Scriptum eſt enim, Latere ſterilis, quæ non parit: erumpe & clama, quæ non parturit.*
- 27

Quo-

*Quoniam multi filii deserta magis, quam ejus, quæ
habet virum.* (Cœlestis Jerosolyma diu sterilis, instar Saræ, fecundissima filiorum fore prædicitur, quemadmodum nunc apparet, Evangelio in gentibus prædicato, eam subito abundare filiis, quæ deserta antehac & vidua apparebat, mundanâ interim Jerosolymâ, instar Agaris, per Legem filios procreante, servituti obnoxios.) *Nos autem fratres, secundum Isaac, promissionis filii sumus,* nimirum juxta illam propheticam promissionem prognati, Sic conditionem Judæorum Legi inhærentium, & reliquorum Evangelio credentium depinxit. Nunc ingenium amborum adumbrat. *Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequēbatur eum, qui secundum Spiritum,* scilicet Isaacum, irridendo & contumeliis afficiendo, Gen. 21, 9. *Ita & nunc.* Judæi quippe carnales filii Abrahæ persequuntur spirituales ejus filios, Apostolos & omnes credentes.

Tertiò carnales hæreditatis expertes, spirituales solos competes ejus fore, Scripturis comprobatur. Sed quid dicit Scriptura? (Gen. 21, 10.) *Ejice ancillam & filium ejus. Non enim hæres erit filius ancilla cum filio libera. Itaq; fratres, non sumus ancilla filii, sed libera.* Consequenter hæredes, non exhæredes regni DEI, idq; per fidem Evangelii seu Novi Testamenti, non per opera Veteris.

CAPUT QUINTUM.

Pertexit orationem de cavendo doctrina Pharisæica fermento, & transit ad alteram sui Evangelii partem, quæ agit de operibus in Lege quidem præceptis, ac secundum Spiritum faciendis.

Igitur duodecimum adversus operum necessitatem argumentum ducitur à perniciosis consequentibus, in hanc sententiam; Turpe est liberatum denuò servituti se mancipare. Perniciosissimum

M m

mum

num à Christo partam salutem sibi metipſi praeidere. At qui operibus justificari cupit, ſervituti ſe novæ mancipat, & gratiâ Chriſti excidit. Ergo rem turpem & pernicioſam admittit.

1 Major ſic exprimitur: *Igitur quâ libertate Chriſtus nos liberavit, ſtate. & nolite iterum jugo ſervitutis contineri*, q. d. turpe eſt, liberatum redire ad ſervitutis jugum.

2 Minor ita: *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circumdamini*, (tanquam ex Legis neceſſitate opus hoc im-

3 plentes,) *Chriſtus vobis nihil proderit. Teſtificor autem ruruſus omni homini circumcidenti ſe*, (qui circumciditur opinione neceſſitatis,) *quoniam debitor eſt univerſæ Legis ſervanda*, (& ſic intolerabili jugo collum ſuum ſpontè ſubdit, à quo per Chriſtum liberatus eſt. Nam qui per opera ſalvari cupit, & Legem implendam à ſe ſtatuit, iſ ſi unum opus hâc intentione faciat; id nequaquam ſufficit, ſed oportet, ut univerſam Legem impleat.) *Evacuati eſtis à Chriſto, qui in Lege juſtificamini, à gratia excidiſtis*. (Nam ſi ex operibus, non ex gratia: ſi ex gratia, non ex operibus, Gal. 2, 21. Rom. 11, 6.)

4 *Concludit hunc Tractatum ἀνακεφαλαίωſει*, indignatione & conqueſtione.

ἀνακεφαλαίωſει diffuſè dicta in pauca verba colligit:

5 *Nos enim* (inquit) *Spiritu* (adoptionis) *ex fide* (juſtificati) *ſpem juſtitie* (perfectæ, habitualis) *expectamus*, conſummandam, ſcilicet, in revelatione Jeſu Chriſti. Nam qui Spiritum habet, juſtificatus quidem eſt fide, juſtitiâ imputatâ: Sed idem ex eâ fide expectat complendam in ſe ipſo, juſtitiâ abſolutiſſimam, quando totus homo plenè reformabitur ad imaginem Dei, in glorioſo illo die Jeſu Chriſti. *Nam in Chriſto Jeſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur*. (Non queritur, utrum Chriſtianus circumciſus ſit, an præputiatus, ſed utrum fidem habeat per chari-

rita-

ritatem operantem, quæ sola fides vera est. Nam si quis fidem absque spe abundantioris justitiæ, & absque charitatis operatione habeat, non veram vivamque fidem, sed mortuam illam habet, quæ etiam Diaboli credunt, & contremiscunt. Quamquam enim operans charitatem, non quæ operans, sed quæ credens justificatur, docente Paulô, Rom. 4, 5. nullus tamen verè credens, non etiam operatur justitiam & charitatem.

Congestione Galatarum affectum excitat. Currebatis benè, 7
quis vos impedivit veritati non obedire? Persvasio 8
non est ex eo, qui vocat vos. (Ergò à Satana.) Modicum 9
fermentum totam massam corrumpit. (Simile usitatum
 Christo, Matth 16, 6. Marci 8, 15. Luc. 12, 1. & Paulo, 1. Cor. 5, 6. Mo-
 dicum enim deceptionis Satanicæ totam doctrinam pervertit.)
Indignatione conficit, ut odium, & culpa omnis in seducto-
 res transferatur, de Galatis autem ipsis haud desperari significetur.
Ego (inquit) confido in vobis (eis ipse, quoad vos) in Domi- 10
no, quòd nihil aliud sapietis, (nempe quàm à nobis olim præ-
 dicatum, & nunc præscriptum est :) *Qui autem conturbat*
vos, portabit judicium, quicumque ille. A se quidem procul
 abesse culpam, è persecutionibus evincit. *Ego autem, fra-* 11
tres, si circumcisionem adhuc prædico, quid persecutio-
nem patiar? Ergò evacuatum est scandalum crucis.
 (Non est amplius Judæis scandalum Christus crucifixus, 1. Cor. 1, 23.)
Utinam & abscindantur (evacuentur,) qui conturbant 12
vos. Hucusque prima pars ex 9 & 10 Epistolice, quòd fide justi-
 ficemur, absque operibus Legis.

ALTERA PARS EXPOSITIONIS EPISTOLARIS

DE OPERATIONIBUS FIDEI ERGA PROXIMUM.

Trimembris est hic Tractatus, Propositione, Explicatione & Conclusionem
constans.

M m 2

Pro-

276 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

Propositio sic comparata est, ut doctrinam operum pulchrè
 13 annectat præcedenti disertationi de officio fidei erga DEUM, quo
 ad hominis justificationem. *Vos enim (ait) in libertate (spi-
 rituali) vocati estis fratres; Tantum ne libertatem in
 occasionem detis carni, (pravæ naturæ.) sed per charita-
 tem servite invicem.*

Explicatio hujus Propositionis & Confirmatio est vel generalis,
 vel specialis.

Nam Primum declarat generaliter, Legem in Spiritu liberè fie-
 ri à renatis, ab illius servili jugo exemptis.

Deinde speciatim à certis quibusdam vitiis avocatur, & ad certa
 quædam opera instigatur, sub finem hujus capituli.

Ad generalem declarationem quod attinet, veritatem datæ Pro-
 positionis adstruit à divino testimonio, ab inutili, facili, decoro.
 Tum enumerat, quàm latè ipsa pateat.

Etenim primo, quod in charitate exerceri conveniat creden-
 tes ex præstantia ejus arguit, Legis testimonio comprobata.

14 *Omnis enim Lex in uno sermone impletur, diliges pro-
 ximum tuum sicut teipsum.* (Quicquid enim Lex tradit ad
 proximum, aut fratrem pertinens, id unico illò sermone contine-
 tur, quemadmodum Rom. 13, ostensum est. Quapropter huic præ-
 cepto totis viribus incumbendum est.

Secundo, si carni quis frenos laxet, perniciem inde nasci subin-
 15 nit: *Quod si vos invicem mordetis & comeditis,*
 (charitatis obliti,) *videte, ne ab invicem consumamini.*
 (Omne enim regnum in se divisum desolatur, Luc. 11, 17. Esa. 9,
 20. 21. Zach. 11, 9.)

Tertio haud impossibile esse demonstrat, charitate servire
 proximo, & carnem comprimere, quod Spiritus Sancti virtute do-
 16 nati sunt fideles. *Dico autem, Spiritu ambulate, & desi-
 17 deria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit ad-
 versus Spiritum, (in fidelibus & renatis,) Spiritus autem*
 ad-

adversus carnem. Hac verò sibi invicem adversantur, ut non quæ vultis, illa faciatis. (Nam si absque Spiritu essetis, faceretis quicquid liberet carni, cui impossibile est Legem facere. Contrà si absque carne essetis, nulla essent in vobis desideria involuntaria, sed omnia Spiritus imperata promptissime faceretis. Jam verò, quia Spiritus adversus carnem concupiscit, ambulate Spiritu, & non implebitis carnis desideria.)

Quartò, cum decorum sit libertate suâ uti & frui, id honoris obtineri scribit, si quis Spiritui obediat. Quod si Spiritu ducemini, non estis sub Lege. (Quamquam quæ Legis sunt, facitis, tamen Lex quoad coactionem, minas & maledictionem suam vos non obstringit. Si verò Spiritus ductum excutiatis, reciditis ad vetustatem literæ, & denuò maledictioni sitis obnoxii.)

Jam ut constet, quæ sint carnis, quæ Spiritus opera ἀπαγορεύονται recensentur, atque sic tum Propositio generalis, tum argumenta ejus explanantur. *Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt adulterium, fornicatio, immundicia,* (ut masculorum concubitus, masturbatio, aliaq; infanda peccata,) *luxuria,* (obscenitas & effrenitas lasciva, quæ contra sextum præceptum militat.) *Idolorum servitus,* (contra primum,) *veneficia,* (contra secundum,) *inimicitia, contentiones* (verborum,) *emulationes* (superbæ,) *ira, rixæ,* (irritationes ad iras & odia,) *disensiones,* (discordiæ,) *hæreses,* (studio vincendi, decipiendi aut offendendi confictæ, quæ quæ proximum lædunt, contra quintum & octavum, quæ D EUM, contra totam priorem tabulam pugnant,) *invidia, homicidia,* (contra quintum præceptum,) *ebrietates, comesationes,* (quæ quæ corpus enecant, quinto; quæ libidinem irritant, sexto; quæ bona seculi dissipant, septimo præcepto adversantur,) *& his similia,* (ut injustitia, avaritia, maledicentia,) *quæ prædico vobis, sicut*

Mm 3

E pra-

Et *predixi, quoniam si qui talia agunt, (quæ talia agunt
 nec resipiscunt,) regnum DEI non consequentur. (Fiunt
 enim sub Legis maledictione, quia excusatio Christi Spiritu non
 sunt Christi amplius.)* *Fructus autem* (quia DEO & proximo,
 22 ipsiq; etiam facienti prodest,) *Spiritus est charitas, gau-
 dium, pax, patientia, (longanimitas, μακροθυμία,) benigni-
 23 tas (erga proximum,) bonitas, fides, (integritas seu sinceritas,)
 mansuetudo, continentia. (Vulgata addit, longanimitas, mo-
 destia, castitas. Sed hæc voces haud dubiè è glosa quadam margi-
 nali irrepserunt in textum, quoniam nihil sunt aliud, quàm μακρο-
 θυμία, ἀγάπη, ἐννεύματα.)* *Adversus hujusmodi non est
 Lex, (sed extollit & laudat eos, qui abundant istis fructibus. Ideo
 non sunt sub Lege.)* *Qui autem sunt Christi, carnem cru-
 24 cifixerunt cum vitis, (passionibus vitiosis, ut sunt invidia, æ-
 mulationes, iræ.)* *Et concupiscentiis, ideòq; eam non pati-
 untur regnare. In quibus autem peccatum regnat, non sunt
 Christi, sed mortui, Rom. 8, 13.*

25 *Finit partem hanc generalem repetitione Propositionis: Si
 vivimus Spiritu, (tanquam liberi,) Spiritu & ambulemus,
 (non servientes carni ad perficiendas cupiditates ejus.)*

*Specialia præcepta sunt duo. Primum dehortatur ab ambitione
 & invidiâ, & adhortatur ad fraternam ac modestam errantium in-
 structionem. Secundò ad liberalitatem erga ministerium.*

CAPUT SEXTUM.

Hoc capite specialia illa præcepta cum Epilogo tam hujus
 partis, quàm totius Epistolæ continentur.

Primum ergò præceptum ἀποτρέψικόν καὶ ἀπετρέψικόν
 est.

26 Dehortatur ab ambitione ejusq; fructibus: *Non efficiamur*

mur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes, (quemadmodum solent ambitiosi.) Contra verò ait primò versiculò capitis sexti. (Nam dehortatio illi conjuncta, imperitè antecedenti capiti inserta est, ut sæpè judicium desideres in illo primo divisore capitum.)

Primò igitur versiculò ait: *Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi* (carnis imbecillitate abreptum) *instruite,* (ut agere, restituite membra ejus luxata in integrum) *in Spiritu mansuetudinis,* (absquè superbiâ & ambitione.)

Firmat 1. à communi fragilitate. *Considerans,* inquit, *teipsum, ne contenteris.* (Cuius enim accidere potest, cuiquam quod accidit.) 2. A Christi Lege & exemplò. *Alter alterius onera portate,* (alter alterius pedes lavate,) *Et sic adimplebitis Legem Christi,* (quì nostra onera bajulavit, Esa. 53.4. nostros pedes lavit, & exemplum reliquit, imitandi vestigia ipsius, Joh. 13.14.15.34. Rom. 15.1.) 3. ab ambitionis ac fastus vanitate. *Nam si quis existimat se aliquid esse, quum nihil sit, ipse se seducit.* (Maximè sibi metipsi incommodat, ab aliis non impetrabit, ut pluri fiat quàm est.) 4. à modestiâ rectitudine & necessitate. *Opus autem suum probet unusquisque. Et sic in semetipso tantum gloriam habebit,* (gloriationem scilicet bonæ conscientiæ, 2. Cor. 1.12.) *Et non in alterò,* (aut adversus alterum. Sufficit enim judicium DEI & conscientiæ nostræ, quæ conscia est DEO, opus nostrum rectè se habere, & in gloriam ipsius, proximique salutem dirigi.) *Unusquisque enim suum onus portabit,* (ac proinde modestia omnibus necessaria, nihilque ineptius, quàm bajulum bajulo onus exprobrare, aut vires suas intempestivè jactare, antequam onere levatus sit.)

Alie-

6 *Alterum præceptum simpliciter proponitur: Communicet autem is, qui catechizatur verbo, ei, qui se catechizat in omnibus bonis.*

7 *Epilogus hujus partis amplificatiunculam cum gravi irrisorum detestatione complectitur. Nolite, inquit, errare, (tanquam libertate abutendum sit ad omnem carnis licentiam,) DEUS enim non irridetur, (sed irrisores irridebit interitu suo, Proverb. 1, 26.) Amplificatiuncula argumenta congerit ponderosissima, quibus homo ad bona opera provocari, à malis avocari potest, eaq; similitudine allegoricâ, quam ab agricultura sumit, repræsentat. Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne suâ, de carne et metet corruptionem. Qui autem seminat in Spiritu, (εις τὸ πνεῦμα, in Spiritum,) de Spiritu metet vitam æternam. Sicut autem sator non ex merito, sed divinâ benignitate messem metit optimam, sic etiam qui benè operatur, atque in Spiritu ad Spiritûs dictamen proseminat verba factaq; sua, non ex merito, cum nec ipsum semen de suo seminet, sed de ipsius Spiritûs gratiâ & virtute vitam æternam metet. Simile hoc frequens est Scripturis, ut Job. 4, 8. Psal. 126, 6. Proverb. 11, 21. & 22, 8. Eccl. 11, 4, 6. Esa. 32, 20. & 55, 10. Jerem. 4, 4. & 12, 13. Hos. 8, 7. & 10, 12.)*

8 *Bonum autem facientes non deficiamus. Tempore enim suò metemus non deficientes. Quamobrem vult dicere, qui benè caput, benè pergit, nec à bono opere desistat. Messis enim illa dici extremi in sæcula seculorum continuabitur. Ergò dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad (erga) domesticos fidei, (in primis docentes & laborantes in verbò & doctrinâ, supra vers. 6.)*

9 *Nunc subtexit Perorationem totius Epistolæ, quâ primùm indignationem concitat in adversarios, erga se verò amorem & studium. Postea ἀποτόμως decidit universa, benedictionem imprecans*

eans secum sentientibus, ac reliquis omnem ulterioris communi-
 cationis spem præcens. Denique DEO commendat Galatas.
Videte (inquit) *qualibus literis scripsi vobis*, (grandis li- 11
 mis scilicet, ad iustandam verborum majestatem) *meâ manu*,
 (non Tertii, qui Epistolam ad Romanos scripsit, Rom. 16, 22. aut
 Notarii alterius.) *Quicumq; volunt placere*, (ἐὺ πᾶσι θέλωσθε, 12
 personam vultus gratam efficere aliis) *in carne*, (non in Spiritu,)
ibi cogunt vos circumcidi, ut crucis Christi persecutio-
nem non patiantur, (Judæis satisfaciendo, qui ut Christum
 crucifixere, sic crucis ejus vim & meritum adversus Legem extol-
 lentes, crucifigere pergunt.) *Neq; enim qui circumcidun-* 13
tur, Legem custodiunt, (nec possunt, cum sit onus importabi-
 le, Act. 15, 10.) *sed volunt vos circumcidi, ut in carne ve-*
strâ glorientur, (ut Judæis glorientur, se multos profelytos fe-
 cisse, & Galatis Judaïsmum persuasisse.) Contrarium sibi scopum
 longèq; melius studium esse significat: *Mihi autem absit glo-* 14
riari, nisi in cruce Domini nostri JESU CHRISTI,
 (in qua sanctificatio mea, redemptio, iustitia & sapientia, 1. Cor.
 1, 30.) *per quem mihi mundus crucifixus est*, (ut nihil mihi
 valeat, aut adversus me valeat.) *Et ego mundo*, (ut nihil ei vive-
 re, aut gratificari, aut servire cupiam.) *In Christo enim Jesu* 15
neq; circumcisio aliquid valet, neq; præputium, (quæ
 mundana sunt & externa,) *sed nova creatura*, (Spiritu ipsius
 creata, in qua sit fides per charitatem operans, Gal. 5, 6.)

Sequitur decisio: *Et quicumq; hanc regulam sequuti* 16
fuerint, (hoc canone à me præscripto vobis, mihi à Christo, in-
 cesferint,) *Pax super illos & misericordia, & super Israël-*
lem DEI, (non mundi aut carnis. Sic Psalm. 125, 5. & 128, 7.)

An

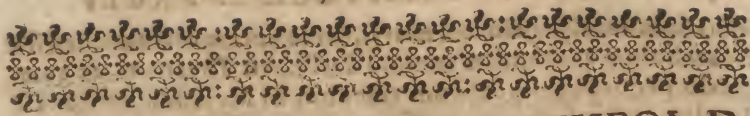
De

- 17 *De catero nemo mihi molestus sit.* (Sicut anathema dixi, aliud Evangelium annuncianti, sic pacem precor & misericordiam hoc canone ambulanti. Nemo mihi ultrà facesat negotium.)
Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto, i. e. hanc doctrinam confirmavi vitæ periculis, & stigmata mihi à Christo impressa, stigmati illius similia habeo ostendere, è quibus cuilibet innotescat, cujus sim servus, quæq; illi placere studeam.
- 18 *Denique illis benedicit more solemnè: Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, Fratres. Amen.*

Ad Galatas missa fuit à Româ.

JO-

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.
 ejusdemq; olim Professoris Sorani, & postea
 Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI
 AD EPHESIOS.

Epheſum celeberrimam Ionix urbem, Icario pelago ad-
 jacentem, anno conversionis ſux decimo ſeptimo
 adiit Paulus, adductis ſecum Aquilâ & Priscillâ Judæis.
 Ingreſſus Synagogam continuò Judæorum aliquos
 Chriſto lucrificavit, quibus præpoſito Timotheo, ut eſt
 1. Tim. 1, 3. & Act. 18, 19. Jeruſolymam ipſe profeſſus, paſchalis cau-
 ſâ celebratis. Interim Apollos vir potens in Scripturis, Johannis
 Baptiſtæ diſcipulus, venit Epheſum, & in Synagoga accuratè de
 Chriſto diſſerit. Quo Corinthum digreſſo, redit Paulus, & duode-
 cim viris per manuum ſuarum impoſitionem, Spiritûs Sancti ad-
 ventum cum donis lingvarum & prophetiæ, impetrat. Inde ad tres
 menses docet in Synagogâ; ſed cùm aliqui blaſphemarent viam
 Domini coram populo, ſegregavit diſcipulos, ac peculiarem Ec-
 cleſiæ fidelium congregationem inſtituit. Sic Epheſi moratus bi-
 ennium, totam Aſiam verbò DEI illustravit, accedentibus inſu-
 per ſtupendis miraculis, adè ut ſudaria ac ſemioſticia Pauli mor-
 bos ab agrotis proſtigarent, ac ſacerdotalis familiæ aliqui in no-
 mine JEſu à Paulo prædicati, dæmonia niterentur expellere. Ex iis
 erant Scevæ filii, à Spiritu maligno, quem ejicere tentaverant, pla-
 gis ac vulneribus multati. Igitur multi credentium timentes ma-
 num DEI confeſſi ſunt peccata, ut pœnam effugerent, ac libri cu-
 rioſarum artium publicè conſagrarunt. Sic valè auctum eſt ver-
 bum DEI, ac vires acquiſivit tantas, ut Dianæ Epheſiæ cultus col-
 labuſceret. Unde damni ſui metuens Demetrius argentarius, col-
 lectis

lectis sodalibus, seditionem movit, Paulo necem illaturus. Sed ille
 Afiarcharum quorundam consilio declinavit Theatrum, ac com-
 presso per Scribam publicum tumultu, in Macedoniam abiit.
 Tandem factorum suorum præscijs, cum Jerosolymam iret, advo-
 catos Seniores Ephesiorum curatissimâ oratione ac precibus, ut
 diligentem sui ac totius gregis curam gererent, allocutus est. Ac
 denique ex Romano carcere hanc ad eos Epistolam misit, anno
 Apostolatûs sui, ut apparet, trigesimo, ut denuò suam in Evange-
 lio intelligentiam ipsis exponeret, certosq; ac solidos annunciatæ
 veritatis efficeret. Nam utramque, tum fidei, tum operum doctri-
 nam, egregie illis describit, ac adversus demoniorum deceptiones
 ac tentationes fideliter eos instruit armatq;.

Partes Epistolæ generales sunt: *Exordium, Doctrina ipsa, & Epi-
 logus.*

Doctrina gemina est. *Una* de gratia DEI, in Jesu Christo no-
 bis præstitâ, fide accipiendâ, à versu tertio capitis primi ad caput
 quartum. *Altera* de conversatione & moribus gratiâ istâ dignis,
 cap. 4. 5. 6.

CAPUT PRIMUM.

HOc capite *Exordium* solâ constans salutatione Apostolicâ
 continetur, ac mox *Doctrina* ipsa fidei subjicitur, cujus par-
 tes duæ sunt.

Etenim doctrina fidei hæc Epistolâ primùm brevius, sub
 gratiarum actionis formulâ proponitur. Postea fufius copiosusq;
 à versu decimo quinto hujus capitis, usque ad initium quarti ex-
 plicatur. Itaque capitis partes tres erunt: *Exordium, Doctrina*
*Evangelii succinctius concepta, & eadem doctrina copiosius ex-
 posita.*

DE EXORDIO.

EXordium pro more benè precatur Ephesius, significans quis,
 quibus, quid, à quonam optet.

*Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem
 DEI.* Hic est, qui benè precatur.

Qvi-

Quibus: *Sanctis, qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Jesu.*

Quid est, quod precatur? *Gratia vobis & pax.*

Unde? à DEO Patre nostro, & Domino JESU CHRISTO.

DE DOCTRINA FIDEI BREVIUSCULA.

Formulam doctrinæ breviorē proponit sub formulâ *eucharisticâ*, devotissimâ, eamq; Ephesitis applicat, orationem à thesi generali ad hypothésin transferendo. Sic duæ partes fiunt, *gratiarum actio, ejuſq; applicatio.*

Orationis eucharisticæ membra sunt duo: *Propositio & Expositio.*

Applicatio fit duobus versiculis, decimo tertio ac decimo quarto, atq; ea beneficia Ephesitis contigisse indicat, pro quibus grates DEO agit Apostolus.

Propositio generatim gratias agit DEO, pro omni benedictione spiritali in Christo JESU, his verbis: *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus (bonis) in Christo.*

Expositio enumerat ordine benedictionum seriem, primo loco *electionem*, secundo *redemptionem*, tertio *Evangelii manifestationem*, quarto *futuram glorificationem.*

Primum *Electio* describitur omni genere causarum, *efficiente, materiali, formali, finali.*

Efficiens est DEUS secundum beneplacitum voluntatis suæ consideratus in Christo. *Materialem* seu subjecta electionis vocat nos, quos antea vocarat sanctos & fideles in Christo JESU, quos eligi norat, ut sint sancti & immaculati in conspectu Dei in dilectione suâ. *Forma* electionis est: *prædestinatio facta ante constitutionem mundi, in Christo & per Jesum Christum, ad adoptionem filiorum DEI.* *Finis* est, in hominibus quidem irreprehensibilitas,

286 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

seu perfectio coram DEO: Quoad DEUM verò, gloria & laus gratiæ ejus, per quam gratos eos reddit in dilecto Filio suo.

- 4 Sic patet textus: Benedixit enim nos, *sicut elegit in ipso* (JESU Christo, intuens meritum ejus, fide à nobis apprehensum) *ante constitutionem mundi,* (ut sunt ipsi cognita ab æterno opera sua, Act. 15. 18.) *ut essemus sancti & immaculati coram ipso in dilectione* (suâ præcedente & nostrâ subsequente.)
- 5 *Prædestinans nos in adoptionem filiorum per JESUM Christum* (præcognitum, velut agnum occisum ab origine mundi, Apoc. 13. 8. & 17. 8. 1. Petr. 1. 20.) *in ipsum* (ut in ipso essemus & maneremus) *secundum propositum* (*εὐδοκίαν*, beneplacitum) *voluntatis suæ,* (quo non delectatur morte cujusquam impii,
- 6 Ezech. 33. 11. nisi gratiam spernentis.) *In laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit* (acceptos aut gratos effecit) *nos in dilecto* (Filio suo, in quo diligit, quemcunq; diligit.)

- Deinde redemptionem describit itidem à causa efficiente, formali & effectibus. In quo (nimirum dilecto Filio DEI) *habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus. Effectus est: Quæ*
- 7 *superabundavit in nobis in omni sapientiâ & prudentiâ.*

- Tertiò Evangelii manifestationem ab autore similiter, itemq; à materiâ seu subjecto, objecto, & sine commendat. Autor est DEUS
- 9 *notum faciens nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum suum,* (non nudum aut absolutum,
- 10 *sed) quod proposuit in Christo, in dispensatione plenitudinis temporum. Objectum Evangelii circa quod versatur, est mysterium voluntatis DEI de beneplacito in CHRISTO,*

in

in dispensationem plenitudinis temporum, ut instauret
(ἀνακεφαλαιώσασθαι, in caput redigar) omnia in Christo, quæ
in cælis sunt, & quæ in terra. (Anteâ enim cælum à terra
 divulsam, & inimicitia inter cœlestia & terrestria erant exorta,
 quæ per Christum sublata, Angeliq; & homines sub unum caput
 denuò redacti sunt.)

Materia seu subjectum, cui Evangelium manifestatur, sunt
 homines à DEO prævisi. *In quo etiam nos* (inquit) *sorte vo-* 11
cati sumus (ἐκλεγώθημεν, sorte designati sumus) *prædestina-*
ti secundum propositum ejus, qui omnia operatur se-
cundum consilium voluntatis sue, (non adhibens quem-
 quam consiliarium, Rom. 11, 34.) *Finis manifestationis pertinet ad*
glorificationem.

Quartò enim describit *glorificationem*, indicans *quinam*, quò *fi-*
ne glorificentur. Ait enim: *Ut simus in laudem gloria ejus,* 12
(hic finis) qui antè speravimus in Christo. (Hi glorificandi.
 Qui enim non speravit, non consequetur speratum.)

Hucusq; oratio eucharistica, sequitur *accommodatio ad Ephe-*
sios: Ea asserit, Ephesios (1.) esse in Christo. *In quo & vos* 13
(puta prævisi & prædestinati.) (2.) audivisse Evangelium.
Audistis verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ.
 (3.) Redemptionis participes esse, prout arguit ex fide & obseq-
 natione Spiritus Sancti. *In quo & credentes signati estis Spi-*
ritu promissionis Sanctò, qui est pignus (arrhabo, *hære-* 14
ditatis nostræ. (4.) Conservari ad futuram gloriam ex eodem
 principio. *In redemptionem acquisitionis,* (populi, Christi
 sanguine acquisiti plenariam. Is enim est λαός εις ωε. πείνησι, 1. Pet.
 2, 9. quem DEUS ωε. ποιήσας per proprium sanguinem, A. 2, 20, 28.
 Liberaturus eum ab omni malo in postremo adventu suo, Luc.
 21, 28.) *in laudem gloria ipsius.*

DE

EXPOSITA.

Expositio copiosior gratiæ Jesu Christi quinque membris absolvitur: Exordio videlicet, Propositione, Enarratione, Confirmatione & Conclusionem.

Exordio declarat suum erga Ephesios affectum, ejusq; causam apponit, fidem nempe & dilectionem ipsorum.

15 Propterea & ego audiens fidem vestram, quæ est
in Domino **JESU**, & dilectionem in omnes sanctos,
16 (quæ duo perficiunt Christianum in hoc seculo,) non cesso gra-
tias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in omni-
bus orationibus meis.

Secundò Propositione indicat, quid maximè in votis habeat, eos scire atque intelligere, nimirum spem vocationis, divitiarumq; gloriosæ hereditatis sanctorum, & magnitudinem divinæ potentia erga credentes in Christum. Precari se dicit, ut **DEUS** Domini nostri **JESU** Christi, Pater gloria det illis Spiritum sapientia & revelationis, in agnitione sui, illuminatos oculos mentis eorum, ut sciant, quæ sit spes vocationis ejus, (ut intelligant per Spiritum Sanctum, & illuminatis animi oculis prospiciant spem in cælis repositam,) & quæ divitiæ gloria hereditatis ejus in sanctis. Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus, secundum operationem potentia virtutis ejus.

Tertiò Enarratio propositionis demonstrat ea, quæ proposuit cognoscenda, primum in ipso capite Jesu Christo, vers. 20. &c. Deinde in Ephesio, cap. 2, 1. Postea quoque in Apostolo & omnibus Christianis, vers. 5.

20 Quomodo in Christo eluxerit spes vocationis, opulentia gloria, & magnitudo virtutis, his verbis dicit: *Quam operatus est*

est in Christo, suscitans eum ex mortuis, & constituens
 ad dexteram suam in cœlestibus (habitaculis & fruitioni-
 bus.) En gloriam hereditatis nostræ! Super omnem princi- 21
 patum, & potestatem & virtutem, & dominationem,
 & omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc se- 22
 culo, sed etiam in futuro. Et omnia subjecit sub pedi-
 bus ejus, (tanquam filii hominis, secundum quam naturam,
 etiam potestatem in illo exercuit, quâ eum ex mortuis excitavit,
 uti patet,) & ipsum dedit caput super omnia, (ἀνακεφα-
 λαίωσε in ipso omnia cœlestia & terrestria,) ipsi Ecclesie, quæ 23
 est corpus ejus (mysticum,) plenitudo ejus, (in quo tanquam
 perficitur,) qui omnia in omnibus adimplet. (Christus qui-
 dem omnia in omnibus adimplet, cum nihil, quisquam habeat, ni-
 hil sit, nihil faciat, quod non à Christo habeat, sit & faciat. Ac
 vicissim Christi perfectio tunc reputatur, quando Ecclesia perfici-
 tur & impletur, cujus ipse caput est. Quando enim membris deest
 aliquid, Christo deesse reputatur. Quando complentur fideles,
 Christus completus perfectusq; esse intelligitur.)

CAPUT SECUNDUM.

Hoc capite pergit enarrare Propositionem de spe vocationis &
 potentia Dei exercita in credentibus, eamq; ipsorum Ephe-
 siorum exemplo proprio confirmat.

Partes ergo capitis sunt duæ: Enarratio gratiæ Dei præ-
 stita in Jesu Christo, ejusq; Confirmatio, quæ incipit vers. 8.

Primum sicut antea monstravit potentiam virtutis Dei, &
 spem vocationis nostræ in Christo, velut capite Ecclesiæ, ita nunc
 eandem pergit demonstrare in Ephesiis, ac tandem in se omni-
 busq; vocatis & electis.

Ad Ephesios quod attinet, satis duxit in præsens indicare,
 quales olim fuerint. Nam plenior confirmationem subjungit
 vers. 8. &c.

Sicut autem Christus fuit mortuus ob peccata, sic quoque Ephesios spiritualiter mortuos fuisse declarat.

1 *Et vos* (in Vulgatâ additur *convivificavit*, sed abest à fonte,)
 2 *quum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis, secundum seculum* (secularem consuetudinem) *mundi hujus, secundum Principem potestatis aëris,* (Principem) *Spiritus* (istius mundani, oppositi Spiritui DEI, 1. Cor. 2, 12.) *qui nunc operatur in filiis diffidentia,* (infidelitatis, inobedientia fidei, ἀπειθείας, in quibus Satanas operatur, tanquam potestati suæ subditus, Act. 26, 18.)

Ne quis autem putet, solos Ephesios ab Apostolo tam viliter haberi, quasi mortui in peccatis, ac Satanae subditi fuerint ante conversionem, mox de se, omnibusq; aliis idem asseverat, ad ostendendam abundantiam gratiæ & virtutis DEI in credentes. *Primum* ergo describit statum hominis corrupti, qualis est per naturam. *Deinde* reparati in hac vita, *tertio* glorificandi in futura.

3 *In quibus* (inquit, puta filii ἀπειθείας) *& nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntates* (non Dei, aut Spiritus ejus, sed) *carnis & cogitationum* (mundanarum,) *& eramus natura* (secundum quam ex Adamo nascimur) *filiis iræ, sicut & ceteri.* (Quotquot enim ex carne Adamicâ nati sunt, secundum viam carnis, caro sunt, nec regnum DEI, quâ tales manent, ingredi unquam possunt, iræ ejus, non gratiæ filii æstimati.) *Hæc descriptio*
 4 *hominis corrupti, En reparati: m! DEUS autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem*
 5 *suam, quâ dilexit nos, & (etiam) quum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo. Gratiâ estis salvati. Et conresuscitavit & consedere fecit in cœlestibus*
 6 *(bonis, donis, fruitionibus) in Christo Jesu.* Hoc est, quando

DEUS

DEUS Christum pro nobis mortuum, vivificavit, vivificavit nos pariter in ipso, quando quidem ille peccatum nostrum bajulavit & expiavit. Quando illum resuscitavit, & ad cœlos sustulit, resuscitavit nos cum ipso, & ex terreno hoc & corrupto statu in cœlestem transposuit. Applicatio istius virtutis facta est, quando credidimus Evangelio. Virtus verò ipsa data in Christi resurrectione. Est igitur reparatio hominis corrupti, vivificatio in Christo JESU, per abundantiam gratiæ DEI, quæ est potestate Diaboli & morte peccati ad vitam divinam & cœlestem elevatur anima ejus. Planum enim Ephesios, omnesq; ad eò homines corporaliter vivere, etiam ante conversionem ad DEUM. *Status glorificationis innuitur istis verbis: Ut ostendat in seculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ, in bonitate* (quæ se fruendum nobis præbebit) *super nos in Christo JESU.* (Hæ erunt divitiæ gloriæ hereditatis ejus in sanctis, supra cap. 1, 18.)

Sequitur *Confirmatio* hujus Propositionis uberior, eaq; quadruplex. *Prima* à definitione, vers. 8, 9, 10. *Alterà* à comparatione status corrupti & reparati, vers. 11. *Tercia* ab autore & mediis conversionis ac justificationis, tam gentium, quàm Judæorū, v. 14. & c. *Quarta* ab exemplo ipsius Pauli à postoli, cap. 3, 1. & seqq.

Prima probatio hæc est: Si regeneratio ad salutem est opus solius DEI in JESU Christo, non cooperante homine, ingens est opulencia gratiæ & supereminens magnitudo virtutis ejus in credentes, meritò ab omnibus agnoscenda. At regeneratio ad salutem solius DEI opus est. Ergò hæc gratia ab omnibus agnoscenda.

Verba Apostoli, quibus hoc dicit, quod assumimus, ita sonant: *Gratiã enim estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, DEI donum est. Non ex operibus, ne quis gloriatur,* (Rom. 3, 27. & 4, 2. 1. Cor. 1, 29, 31.) *Ipsius enim sumus factura* (non nostra,) *creati in CHRISTO JESU* (regenerati & renovati, & sic iterum creati, tanquam nova creatura, ut supra dixit 2. Cor. 5, 17. Gal. 6, 15.) *in operibus bonis, quæ præparavit DEUS* (per Spiritum suum in nobis,) *ut in illis ambulemus.*

Alter à collatione statûs corrupti & reparati sumpta *bimembris* est. Nam *primùm*, qui antea fuerint Ephesi, *deinde* qui nunc sint, exponit. Fuisse enim eos significat quintupliciter perditos, & longè remotos à Deo & regno ejus, nunc verò propè factos in sanguine Christi. At quicumque primùm sine Christo, deinde alieni à politiâ Israël, tertio peregrini testamentorum, quarto absq; spe, quinto absq; Deo sunt in mundo, illi ut solius Christi sanguine ad Deum adducti, agnoscere debent præpollentes divitias gratiæ & virtutis ejus. Tales fuisse Ephesios planissimè affirmat, ad ipsorum provocans memoriam. *Propter quod memores estote, quod vos aliquando Gentes in carne, qui dicebamini præputium ab ea, quæ dicitur circumcisio in carne manu facta*, i. e. à Judæis carne circumcisis. *Quòd eratis illò in tempore sine Christo*, (Messiam ignorantes,) *alienati à conversatione* (politix) *Israëlis*, (in quâ solâ Deus rectè colebatur,) *& hospites testamentorum promissionis*, (sæpè repetitorum Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Israëlitis universis, Davidi, &c.) *spem non habentes* (remissionis peccatorum aut vitæ æternæ,) *& sine DEO in mundo*. (ad eos, nulum Deum verum habentes, aut quenquam verè colentes.) *Nunc autem in Christo Jesu vos qui eratis aliquando longè*, (à bonis præmemoratis remoti, Esa. 46, 12. & 57, 19. Acton. 2, 39.) *facti estis propè in sanguine Christi*.

Tertia probatio ab autore & mediis salutis accepta sic habet: Quos ipse Christus suo sanguine redemit, & per Evangelii annunciationem cum Apostolis, Prophetis, omnibusq; sanctis unum corpus unumq; ædificium effecit, illis contemplanda est illuminaris oculis abundantia gratiæ & virtutis DEI, & spes vocationis ad æternam gloriam. Ephesios aliasq; gentes suo sanguine redemit, Christus & cum Apostolis ac Prophetis unum corpus effecit. Ergò contemplantur divitias gratiosæ operationis DEI.

Ascr-

Assertio minoris Propositionis commemorat primò autorem reconciliationis, & quomodo eam peregerit. Tùm patefactionem ejus, vers. 17. Postremò effecta exinde consecuta, vers. 19.

De Autore scribit: *Ipse enim est pax nostra*, (Christus 14
Jesus,) *qui fecit utraq; unum*, (Judaismum & Ethnicismum,)
& médium parietem materiae solvit, (quò erant duo ovilia
quasi separata per Legem,) *inimicitiam in carne suâ, Le-* 15
gem mandatorum in decretis (seorsim Israëlita politia
positis) *evacuans*, (dum ipse in carne suâ omnia ista implevit, &
sic pro umbris lucem ac veritatem dedit,) *ut duos condat in se-*
metipso in unum novum hominem, (non veterem, in mun-
danis quibusdam observationibus ministrantem, sed novum in
spiritu servientem,) *faciens pacem*, (ne invicem odio se prose-
quantur Judæi & Gentes, aut quoad ritus dissentiant amplius.)
Et reconciliet ambos in uno corpore DEO, (cui per pec- 16
catum ambo erant exosi & inimici, reconciliabiles in uno Messia,)
per crucem, interficiens inimicitiam in semetipso,
(dum DEI Filius, carne assumpta, pro utrisque Judæis & Gentibus
hostiam se & placamentum offert.)

Patefactionem reconciliationis ejusq; causam his verbis reci-
tar: *Et veniens* (Christus) *evangelizavit pacem* (per 17
Apostolos) *vobis, qui longè fuistis, & iis qui propè*,
(Judæis, utpote civibus politia Israëlitis, quemadmodum promise-
rat Esa. 57. 9.) *Quoniam per ipsum habemus accessum* 18
ambo in uno spiritu ad Patrem. (Quandoquidem ergò
unum Mediatorem habemus, Judæi & Gentes, per quem solum,
utrisque accessus pater ad unum Patrem, in uno eodemq; spiritu,
igitur una pax per unum idemq; Evangelium utrisq; annunciata
est.)

Jam subnectit consuetaria, ex antè dictis emergentia: Ergò 19

O o 3 jam

non estis hospites & advenæ, (ut antea, quemadmodum patet vers. 12.) sed estis cives (συμπολιται) sanctorum, & domestici DEI, (in unam civitatem ac familiam DEI adscripti cum sanctis reliquis) superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, (quorum hi venturum, illi exhibitum Christum scripturis suis, divinitus inspiratis prædicârunt,) ipsò summò angulari lapide (ὄντι & existente) Jesu Christo. In quo omnis ædificatio constructa, (συναγμολογυμένη, coaptata, quemadmodum solent in angulari lapide, duo latera ædificii coagmentari, ita in Christo quasi duo ovilia Judæorum & Gentium coeunt in unum ædificium, quod) crescit in templum sanctum in Domino, (ex vivis lapidibus, lapidi vivo Jesu Christo conglutinatis, 1. Pet. 2, 5. 6. 7.) In quo & vos coædificamini in habitaculum DEI in Spiritu Sancto.

CAPUT TERTIUM.

Adducit quartam probationem Paulus à sui Apostolatûs gratiâ, ad illuminationem gentium efficaci, & sic concludit doctrinam priorem precando, quemadmodum eandem incepit, vers. 17. cap. 1.

Partes ergò due erunt: Comprobatio gratiosæ vocatiõis & illuminationis gentium, ducta ab Apostolatu Pauli; & Precatio, ut hanc tantam gratiam probè percipiant & teneant Ephesi, quæ incipit vers. 14. Argumentum tale erit: Revelationes eximæ, earumq; efficax comprobatio in gentium illuminatione & salute, tanquam specimen eminentis gratiæ & virtutis DEI illuminatis oculis considerandum est: Paulo imprimis, uti & reliquis Apostolis atque Prophetis eximæ contigerunt revelationes, quæ opere comprobatae sunt in gentium illuminatione. Ergò hoc specimen divini virtutis & gratiæ probè considerandum.

Duo assumuntur, puta revelationes, & earum comprobationes.

Utrumque Paulus memorat verbis planè gravissimis. Quantum

tum attinet *revelationes*, *primùm* se describit, *secundò* *revelationes* ipsas alibi expositas, *tertiò* excellentiam earum extollit à *comparatione* *priscorum* & *recentium* temporum, *quartò* materiam *revelationum* attexit.

Descriptio Pauli hæc est: *Hujus rei gratiâ* (ut totum ædificium Christianum crescat in Domino) *ego Paulus vinctus Christi Jesu pro vobis gentibus.* (Historia fusè narratur Act. 21, 27. & deinceps usque ad finem libri,) *si tamen audistis dispensationem gratiæ DEI, quæ data est mihi in vobis,* (eis *ὀψας*, in vos, puta gentes illuminandas & convertendas.)

Revelationum annotatio rejicitur ad alium locum, ubi haberi ac legi possint, puta in Epistola posteriori ad Corinthios cap. 12. & ad Galatas cap. 1. & 2. quas ante hanc datas, commendare voluit Ephesius.

Quoniam secundùm revelationem notum mihi factum est (fecit, *ἐγγέγραφα*, scil. DEUS) *sacramentum,* (mysterium universum regni sui,) *sicut supra scripsi* (*ἠγγέγραφα*, antè scripsi) *in brevi* (pauculis.) *Prout* (secundùm quod, *ὡς ἔστι*) *potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi.*

Eminentiam exinde arguit, quod tam claræ opere statim comprobatae *revelationes* non contigerint prioribus seculis. *Quod* (mysterium) *aliis generationibus non est agnitum* (notificatum) *filii hominum, sicut nunc revelatum est sanctis Apostolis ejus & Prophetis in Spiritu.* (Quamquam enim multæ exq; evidentissimæ exstant *revelationes* in Mose, Prophetis & Psalmis, tamen non est dictum illis, ut irent ac portarent nomen ipsum Messia statim ad gentes, & populos orbis terrarum, sed prædictum saltem, fore ut Messias illis suò tempore illucesceret, in quem etiam spem collocare suam possent ac deberent.)

Ita

- 6 Itaque materia & finis harum revelationum est, *Gentes esse coheredes & concorporales* (Christo & reliquis sanctis,) & *comparticipes promissionis ejus in Christo per Evangelium.*

Comprobatio realis, ut vocant, continet administrum, administrationem ipsam & effectum duplicem, quæ Angelos, quæ homines.

- 7 *Administrum* se esse significat, non sine *κατενώσει* eximia.
 7 *Cujus factus sum minister, secundum donum gratia DEI, quæ data est mihi, secundum operationem virtutis ejus,* (suprà cap. 1, 18. 19.) *Mibi omnium sanctorum*
 8 *minimo,* (ob persecutionem Ecclesiæ indignissimo, 1. Cor. 15, 9, 1. Timoth. 1, 13.) *data est gratia hæc in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi,* (quibus nos datat omni benedictione cœlesti, in hoc & futuro seculo.)

- Hæc est *administratio* conjuncta cum *efficacia*, quam subnectit:
 9 *Et illuminare omnes,* (per gratiam mihi datam & potentiam operationis ejus,) *quæ sit dispensatio* (*κοινωνία*, communio) *mysterii absconditi à seculis in DEO, qui omnia creavit per Jesum Christum.* (Sphalma versionis *ἀναπαλόγηται*, omittit enim Jesum Christum h. l. Sententia est: Homines communionis Evangelicæ nescios mihi illuminare datū est, ut videant & intelligant, quantum rerum participatio illis obveniat per mysterium Evangelii, non recens inventum, sed jam olim à seculis absconditum in DEO, qui sicut initio omnia creavit per Filium, sic omnia instaurare constituit per eundem.)

- 10 *Consequentes effectus* sunt, *Unus* quoad Angelos: *Ut innotescat nunc principatibus & potestatibus in cœlestibus* (ita infra vocat mundi hujus Principes, cap. 6, 12.) *per Ecclesiam, multiformis sapientia DEI.* (Tantum enim mysterii hujus
 secre-

Secretum est, ut modum hujus dispensationis, quò creata in Christo instaurantur, principatus & potestates Angelicæ cum admiratione intueantur, nunc demum per Ecclesiæ administrationem perspicientes hanc multiformem sapientiam DEI, 1. Petr. 1, 12.)

Secundum præfinitionem seculorum, quam fecit in. 11

Christo Jesu Domino nostro. (Non enim aliter hæc sunt modo, quàm à principio constituta sunt à DEO, qui omnia ut paravit, sic reparare decrevit in Filio, quantumvis modus Angelos ipsos lateret.) *Alter* quoad homines: *In quo habemus* (in 12

Christo scilicet) *fiduciam & accessum in confidentia per fidem ejus.* (Nam si credimus Evangelio, gratiæ DEI fiducia nobis accedit, per quam confidenter ad eam & invocemus DEUM.)

Ejus vim in hoc quoque exsplendescere indicat, ne fatiscant in afflictionibus suis Ephesii, sed honori sibi ducant. *Propter quod* 13
peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis,
(quòd vincens sum ad calumnias Judæorum, indignantium ob Evangelium gentibus prædicatum,) *quæ est gloria vestra,*
(cum inde pateat, pro DEI gloriâ me fecisse, quicquid feci apud vos, non terrenò studio.)

Epilogus hujus partis, prout monui, *precazione & gratiarum actione* absolvitur. In *precazione* exprimitur primùm *devotio* precantis: Tum is, à quo petitur, *tertiò* beneficia, quæ petuntur à Spiritu & à Christo, generalia & specialia.

Devotionem à gestu innuit. *Hujus rei gratiâ* (ait) *flecto* 14
genua mea, (i.e. supplex cum devotione procumbo.) Is, à quo petitur, est DEUS, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. De Patre ait:

Ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis 15
paternitas in cælis & terrâ nominatur. (Ex Christo enim, quod ejus Pater est, nos quoque & quicumque alii in cælo terrâque, eum Patrem nominare possumus. In Christo enim Pater noster factus est, tum eorum, qui terrâ, tum beatorum, qui jam in cælis agunt. Absque eo si foret, non Pater, sed iudex, imò hostis noster foret.)

Pp

Ut

16. *Ut det vobis secundum divitias gloriae suae, (quæ Pater & omnipotens Pater appellatur.) De Spiritu ait: Virtute corroborari per Spiritum suum in interiorum hominem.*
 17. De Christo: *Christum habitare per fidem in cordibus vestris.*

Beneficia ergò à Patre, Filio & Spiritu impetranda sunt hæc, primum quidem generalius dicta, corroboratio interioris hominis & inhabitatio cordium. Specialius explicata: Fides, roboratio & fundatio in dilectione DEI, comprehensio latitudinis, longitudinis, sublimitatis & profunditatis ejus, imò quod omnem scientiam excedat. Denique communio larga omnis plenitudinis DEI.

- Precor, inquit, vobis, corroborari per Spiritum, ejus in interiorum hominem, (novam creaturam per Spiritum inchoatâ perfici & roborari de die in diem, 2. Cor. 3.18. & 4.16.) Christum habitare per fidem (verbi custoditi, Johan. 14. 23.) in cordibus vestris, in charitate (illius) radicati & fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, (Apostolis, Prophetis, Doctoribus, &c.) quæ sit latitudo & longitudo, & profunditas & sublimitas, (puta dilectionis, in quâ fundamini. Ea enim, quâ latitudinem complectitur totum mundum, Joh. 3.16. quâ longitudinem; à jactis mundi fundamentis protenditur in secula seculorum; supra cap. 1.4. quâ profunditatem, ad infimam porrigitur miseriam, quâ sumus confictati, supra cap. 2.2.3.12. quâ sublimitatem; extollitur ad maximam gloriam in Christo ceptam tanquam capite, ut in nobis ejus membris consummetur, supra cap. 1.19.20. & 2. 7. sic cognoscuntur, quæ supra cap. 1.17.18.19. precatus est. Scire etiam supereminentem scientiam charitatem Christi, (quanquam omni scientiâ humanâ major est, tamen vos eam scietis, si Christum inhabitantem habueritis. Verba Chrysostomi hæc interpretantis: *οὐκ ἔστιν ἀπέχρηται τῶν ἀσθενῶν γνώσεως ἀνθρώπων ἢ ἀγὰπῆ τῆς Χριστοῦ.**

61405

ἵνα ὡς ὑμεῖς ὑπόκεισθε, εἰ τὸν Χριστὸν ἑνωμένοι, *ut impleamini in omnem plenitudinem DEI*, (omnia in omnibus implentis, operantis, perficientis. Ut scilicet nihil sit hominem divinum in modum perficiens, quod etiam vobis à Christo inhabitatis non contingat. Sic supra cap. 1, 23.)

Precationi subiecit doxologiam, quæ describit laudandum, laudat, & ubi, seu à quibus, ac quamdiu laudes durare debeant, superaddit. Laudandus is est, qui potest super omnia facere, abundanter quàm petimus, aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis, (sicut jam nunc operatur supra intellectum nostrum.) *Laudat his verbis: Ipsi gloria. Ubi & à quibus: In Ecclesia quæ in Christo JESU. (In eâ enim solâ DEUS verè laudatur.) Quamdiu & quando? In omnes generationes seculi seculorum. Amen.*

CAPUT QUARTUM.

Doctrinam fidei in Christum sequitur *Exhortatio* ad dignam vocatione conversationem, ut luceat lux nostra coram hominibus, ut videant nostra bona opera, & glorificent Patrem nostrum, qui in cælis est, quemadmodum præcipit Dominus Matth. 5, 16.

Exhortatio ista trimembris est. Prima in primis eos spectat, qui donis præcellunt alios, ut ea ad publicam Ecclesiæ ædificationem conferant, seq; pacis & tolerantie mutue studiosos præbeant.

Alterâ generalis est, & bona opera erga quosvis exercenda, malaq; vitanda præscribit, incipiens versu hujus capitis decimo septimo.

Tertiâ certos quosdam vitæ ordines instruit, à cap. 5, 21. & deinceps. Hoc capite prima exhortatio absolvitur, cum secundæ parte dimidiâ.

Cæterum prima constat *Propositione & Confirmatione.*

Proposuit latis plana & manifesta est: *Obsecro itaq; vos*

2. (*ἠδραλῶ*, hortor) ego vincetus in Domino, ut dignè ambuletis vocatione, quâ vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia portantes invicem in charitate; solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis.

Confirmationis argumenta tria sunt. Primum à forma Ecclesiæ seu communione sanctorum ducitur. Alterum à varietate donorum; Tertium à fine eorundem.

- Primum sic formatur: Quorum est corpus & spiritus unus, vocatio & spes una, Dominus unus, fides una, Baptismus, Deus & Pater unus, illi se invicem non odisse, contemnere, aut æmulari; sed diligere, ferre, curare & ædificare tenentur. At Ecclesiæ Christianorum unum est corpus, Spiritus, & reliqua una. Ergò patet, quid sit officii eorum, præsertim donis alios antecellentium.*
4. *Unum*, inquit, *corpus* (mysticum) & *unus Spiritus*, (tanquam anima vegetans omnia corporis illius mystici membra, 1. Cor. 12.) *sicut & vocati estis in una spe vocationis vestræ*, (ut unam hereditatem ambiatis, & expectetis, omnibus & singulis promissam.) *Unus Dominus*, (JESUS CHRISTUS,) *una fides*, *unum Baptisma*, *Unus DEUS & Pater omnium*, *quod super omnes*, (ut Dominus,) & *per omnes*, (tanquam curator & inspector) & *in omnibus*, (ut Deus, omnia operans in omnibus, cum Filio & Spiritu suo, Ephes. 1, 23. 1. Cor. 12, 6. 11.)

Alterum sic sonabit: Quibus singulis data est gratia secundum mensuram donationis Christi, illi se invicem amare & ædificare debent. Christianorum præsertim donis præcellentium, singulis data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Ergò se invicem amare; ferre & pacificè ædificare debent.

Propositio suapte lucet radiat. Assumptio pronunciat & confirmatur enarratione oraculi cujusdam Prophetici Psalmi 68, 19.

7. *Unicuique* (ait) *nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*, (sicut Christus donationem

admetiri suam cuiq; voluit.) *Propterea dicit* (Psalmographus) **ascendens in altum captivam duxit captivitatem,** (universum Satanae regnum, quò captivi detinebantur homines; captivum sibi ostendit & obnoxium,) *Et dedit dona hominibus,* (quæ pro iis in humana sua natura accepit à Deo, unde est in fonte Hebræo **וְנָתַתִּי מִתְּנוּנָתִי** accepisti dona in homine.)

Quod autem ascendit, quid est, nisi quia Et descendit primum in inferiores partes terræ? (Nam nisi descendisset antea, non potuisset dici ascendere, qui semper est altissimus. Descendit ergò secundum hominem, & secundum eum ascendit. Descendit autem ad inferiores partes terræ, ut profundius non posset, ad ipsos nimirum inferos, ad ipsum carcerem captivorum.) *Qui descendit, ipse est, qui Et ascendit super omnes cælos,* (non ut illis includatur, sed) *ut impleret omnia,* (omnia in omnibus faceret & perficeret, ut supra cap. 1, 23. & sic tanquam caput & Dominus influeret in omnia opera suorum membrorum: Hinc enim est, quòd dona dicitur accepisse & dedisse hominibus, quibus etiam ipse præest administrandis & implendis perpetuò.) *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos,* (testes resurrectionis in universa terra,) *quosdam autem Prophetas,* (futura prædicentes, quoniam ipsum resuscitatum non viderint,) *alios verò Evangelistas,* (passim annunciantes Evangelium, missu Apostolorum & Ecclesie, Act. 21, 8. 2. Timoth. 4, 5. quoniam non *ἀνομιᾶς* Christi resuscitati,) *alios autem Pastores,* (quibus certi greges commissi, Act. 20, 28. 1. Petr. 5, 12.) *Et Doctores,* (docentes Evangelium auctoritate publicâ, absque potestate regendi Ecclesiam per clavium administrationem. Omnis enim Pastor Doctor, sed non omnis Doctor Ecclesie Pastor: Similiter omnis Apostolus est Propheta, Evangelista, Pastor, Doctor, sed non omnis Propheta, Evangelista aut Pastor, Apostolus, Christus ergò cuiq; ad mensus est suam gratiam.)

Tertium argumentum à fine donationis sumptum sic habet:
 Quorum dona ad unius corporis & ædificii spiritualis consummationem distributa sunt, illi se invicem complecti, juvare, ferre, & concordēs gerere tenentur. Omnium Christianorum donis polentium munera ad unius corporis & ædificii spiritualis consummationem distributa sunt. Ergò se invicem juvent & promoveant. Tractatur quasi formâ enthymematis. Proponitur assumptum, quod in enthymemate vicem gerit antecedentis. Tùm subditur consequens, quod est Conclusionis instar, v. 15.

12 *Dedit (inquit) Apostolos, Doctores, Pastores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, (illustrat similitudine) in adificationem corporis Christi.*

13 *Donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis Filii DEI, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, (h. e. donec & omnes prædestinati unâ in Christum fide jungamur, & perfecti eadem fide Christo occurramus de cœlis venientî, habentes universi tanquam maturam, ætatem, seu integram staturam, ut Christo Sponso possimus tradi in matrimonium, ejus corpus sumus, plenitudo omnia in*

14 *omnibus adimplentis. Suprà cap. 1, 23.) Ut jam non simus parvuli, fluctuantes & circumferantur (qui fluctuant & circummagantur) omni vento doctrinæ in nequitia hominû (aleatorîâ,) in astutia ad circumventionem, (μεθ' αἰσῶν expeditam, viam erroris.)*

Triplici similitudine exornat finem donorum spiritualium. Etenim homines parvuli tandiu erudiuntur, ut evadant viri quasi perfecti, mentibus exercitatis præditi ad discretionem boni & mali, veri & falsi, Hebr. 5, 14. Deinde ut navis instar in portum delatæ, nequeant amplius circumferri omni vento doctrinæ, aut naufragium fidei extimescere. Tertio, ut mutationem aleæ haud habeant vereri, aut ab astutis aleatoribus seduci, sed viâ benè captâ pergant ad victoriam certissimam.

Nunc

Nunc subdit consequens: *Veritatem autem facientes* 15
 (studentes, ἀληθεύοντες) *in caritate crescimus in illo per*
omnia, qui est caput Christus, (defluens secundum spiritum
 & virtutem in omnia corporis membra, ut ipsi conformentur,
 ac sapientiâ omniq; gratiâ apud DEUM maturescant.) *Ex quo* 16
totum corpus compactum & connexum (συναρμολογήμε-
 νον καὶ συμπεραζόμενον, coaptatum & robur coagmentatum.)
per omnem juncturam subministrationis (in usu verbi
 & Sacramentorum, quibus ἀφ᾽ ἑαυτῶν instar capiti connectitur.)
secundum operationem (virtutem) *in mensurâ uniuscu-*
jusq; membri augmentum corporis facit in edificatio-
nem sui in charitate.

Aliena exhortatio complectitur thesin, ecchesin, Confirmationem,
Conclûsionem.

Thesis remotione mali & propositione boni informata sic
 sonat: *Hoc igitur dico & testificor in Domino, ut jam* 17
non ambuletis, sicut & cetera gentes (non Christianæ)
ambulant in vanitate sensûs sui. Tenebris obscuratum 18
habentes intellectum, alienati à vita DEI per igno-
rantiam, quæ est in illis, propter cacitatem (πῶροςιν, ob-
 durationem) *cordis ipsorum. Qui desperantes* (ἀπηλπι-
 κότες, dedolentes, ad conscientiam morsus occallentes, ut nihil
 sentiant amplius, κεκαυτηρημένοι; 1. Tim. 4, 2.) *semetipsos tra-* 19
diderunt impudicitia, in operatione immundicie omnis,
in avaritiam, (Rom. 1, 26, 27. &c.) *vos autem ita non didi-* 20
cistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edocti 21
estis, sicut est veritas in JESU, (nisi fortè me jam decen-
 nium absente à Pseudapostolis quibusdam estis decepti, Act. 20,
 29, 30. Ita didicistis Christum,) *deponere vos secundum pri-* 22
stinam

stinam (ethnicam) *conversacionem veterem hominem,*
qui corrumpitur secundum desideria erroris, (ut enim
 errat eligendo, sic desiderat mala, iisq; corrumpitur, P^{sal.} 14, 1. 2. 3.)
 23 *Renovamini* (renovari) *autem spiritu mentis vestrae, &*
 24 *induite* (inducere, puta didicistis) *novum hominem, qui se-*
cundum DEUM creatus est in justitiâ & sanctitate,
veritatis (verâ. Reformari ad imaginem DEI, consistentem in
 verâ justitiâ & sanctitate, quæ ut mente cognoscitur vera, sic vo-
 luntate desideratur & agitur.

Ex DEI vitia fugienda, virtutes ipsas amplectendas com-
 morat. *Primum* eliminat à Christianismo mendacium, commen-
 dat veritatem. *Propter quod deponentes mendacium, lo-*
 25 *quimini veritatem unusquisq; cum proximo suo.* Ratio:
quoniam sumus invicem membra. Membrum autem à
 membro falli absurdum.

26 *Secundo* relegat iram, svadet reconciliationem. *Ira scimini*
(si fert ita imbecillitatis ratio) & nolite peccare, (in ira pec-
 catum committere. Ira enim hominis justiciam DEI non ope-
 rat, Jacob. 1, 20.) *Sol non occidat super iram vestram,*
 (ut possitis loqui in cordibus vestris, compungi & orare coram
 DEO. Amarulentia enim preces impedit DEO quotidiè immolan-
 das, 1. Petr. 3, 7.) *Nolite dare locum Diabolo,* (occupanti cor-
 27 *da odiis æstuantia, 1. Joh. 2, 11. & 3, 12. 15.)*

28 *Tertio* excludit furtum, commendat laborem. *Qui fura-*
batur, non amplius furetur. Magis autem laboret ope-
rando manibus suis, ut habeat, unde tribuat neces-
sitatem patienti.

29 *Quarto* linguam castigat. *Omnis sermo malus* (putidus)
ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad aedifi-
 catio-

rationem fidei, (Græcè *ἡ ανάγκη*, necessitatis,) ut det gratiam
audientibus. Rationes subindè adspexit hisce monitis, qualis
& hæc est à pernicioso ducta: *Et nolite contristari Spiritum* 30
Sanctum Dei, quò ob signati estis in diem redemptionis,
(suprà cap. I, 14. Qui enim Spiritum Sanctum contristat & exacerbat,
immundo locum dat, suprà vers. 27.)

Quintò tollit odia & effectus illarum, ponit dilectionis radices
& surculos. *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio,* 31
& clamor, (qualis est indignantium) *& blasphemia* (quum
maledicendo injuriâ quis afficit alterum) *tollatur à vobis.*
Estote autè invicem benigni, misericordes, (ἑνωταρχοί, 32
guthergig) *donantes invicem, sicut & DEUS in Christo*
donavit vobis.

CAPUT QUINTUM.

Capite quintò absolvit Apostolus exhortationem secundam,
& transit ad tertiam, quâ certis vitæ Christianæ generibus
suas regulas præscribit.

Postquam enim præcepta ipsa tradidit, ratiunculis obiter
adspersis firmata, nunc graviori copiosioriq; oratione eadem
roborat, admiscens etiam novâ præcepta de vitandâ scortatione
& avaritiâ, & lingvæ usum uberius explicans.

Confirmatio ista quatuor argumentis expeditur.

Primum à DEI & Christi exemplo petitum est. Decet enim filios
patrem, membra caput imitari. *Estote ergò* (inquit) *imitatores* 1
DEI, sicut filii carissimi, & ambulate in dilectione, 2
sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis
oblationem & hostiam DEO,
(in ligno crucis sese immolando tanquam sacrificium expiatorium,
cui imposita erant peccata mundi,) *in odorem suavitatis,*

tatis, (ut suæ obedientiæ fragrantia factorem nostræ pravitatis fugaret.)

Alterum à dolore statûs, quem assecuti sunt Christiani per Mesiaæ sacrificium. Qui enim sanctificati sunt sanguine Filii DEI, eos nullâ ratione decet scortationi, impuritati, aut avaritiæ nomen dare. At Christiani sanctificati sunt sanguine Filii DEI. Ergo, inquit Apostolus, *fornicatio & omnis immundicia & avaritia nec nominetur in vobis*, id est, nemo inter vos nominetur scortator, immundus aut avarus, sicut decet sanctos, puta Christi sacrificio mundatos. Addit: *aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, (τὰ μὴ ἀνήκοντα, quæ non decent, non conveniunt;) sed magis gratiarum actio, (quæ laudetur DEUS pro beneficiis vobis præstitis.)*

Tertium argumentum à pernicioso satis planum est: *Hoc enim, ait, scitote, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, qui est idolorum cultor, (Mammonam colens præ DEO, Matth. 6, 24.) non habet hereditatem in regno Christi & DEI. Nemo vos seducat inanibus verbis,* (quasi DEUS nihili faciat peccata ejusmodi, nec sit flagitium, nisi opinione quorundam, scortari & carne abuti, ut Nicolaitæ delirabant, Apoc. 2, 6.) *Propter hæc enim venit ira DEI in filios diffidentie. (DEUS propter hæc peccata infideles punit, ut Levit. 18, 19. attestatur Mosi, quantò magis fideles, voluntatis gnaros Domini sui?) Nolite ergo effici participes eorum.*

Quartum à simili, quò statum Christianismi confert Ethnificismo. *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis (τὸ πνεῦμα) & Spiritus, qui cum Patre & Filio lux una,) est in omnibonitate, & justitiâ & veritate.*

Ag-

Argumentum ergo perspicuum est: Filios lucis decet in luce ambulare, tenebras fugere & reprehendere. Christiani sunt filii lucis, olim tenebris eruti. Ergo eos decet in luce ambulare, & tenebras fugere ac reprehendere. Majorem explicat, quomodo filii lucis possint ambulare in luce: *Probantes scilicet, quid sit beneplacitum D E O, & nolite communicare operibus infrugiferis tenebrarum,* (quorum nullus est fructus cujusquam pretii,) *magis autem & redarguite. Quæ enim in occulto fiunt, ab ipsis* (Ethnicis & æmulis eorum Pseudognoticis tenebrarum filiis, de quibus scripsit Epiphanius) *turpe est & dicere. Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifestantur. Omne enim quod manifestat,* (Φανερόν, manifestatum) *lumen est,* (luminis certè particeps, teste experienciâ Physicâ.) Firmat testimonio Prophetico, Esai. 60, 1. & c.) *Propter quod dicit* (juxta sensum hunc verbis sat copiosis apud Esaiam:) *Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.*

Quarta secunda exhortationis pars est Conclusio à præcedentibus argumentis dependens, & propositionem aliis verbis repetens, cum amplificatione, quæ ostendit cavenda veteris Adami fomenta, ebrietatem nimirum, & sectanda novi hominis incitamenta, quæ sunt cantica spiritualia & nominis divini celebratio. Verba hæc sunt:

Videte itaque, quomodo cautè ambuletis non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. (Nerone pessimò mortalium imperante, mundo malis æstuante, temporis hujus ratio habenda, & tanquam pretiosum ἀνάλωμα accuratè collocandum. Tempus enim malum est, quò vexantur homines tentationibus malis, Amos 5, 13. Mich. 2, 3. Eccles. 9, 12.) *Propterea nolite fieri imprudentes*

Q 9 2

(cum

(cum filiis hujus seculi,) *sed intelligentes, quæ sit voluntas*
 18 *DEI. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria,*
 (ἀσωτία, mentis dissolutio, veteris Adami & cupiditatum ejus pa-
 19 *bulum.) Sed implemini Spiritu (novi hominis parente.) Lo-*
quentes vobis metipsis in Psalmis & hymnis, & canti-
cis spiritualibus, cantantes & psallentes (instrumentis)
in cordibus vestris (non solâ lingvâ vel organis externis) Do-
 20 *mino. Gratias agentes semper pro omnibus, in nomi-*
ne Domini nostri Jesu Christi DEO & Patri.

Tertia exhortatio status Christianismi singulares concernens, eosq; ad mutuam subjectionem & benevolentiam incitans, tripartita est.

Primâ parte conjuges, alterâ filios & parentes, tertiâ servos & dominos instituit.

Præmittitur velut præmium, universorum cohortatio ad
 21 *humilitatem mutuam. Subjecti invicem (estote) in timo-*
re DEI.

Inter conjuges primò monet uxores, ut viris se suis subji-
 ciant tanquam capitibus. Inde viros seu maritos, ut diligant con-
 juges.

Argumentum utriusque hortationis capit à mysterio conju-
 gii spiritualis inter Christum & Ecclesiam, cui vult advertere ani-
 mum conjuges Christianos.

22 *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino,*
 (cujus locum viri tenent. Sicut enim ipsi sunt gloria Christi, sic
 23 *uxor viri; 1. Cor. II, 7.) Quoniam vir caput est mulieris,*
sicut Christus caput Ecclesiæ, & ipse Salvator corporis
 24 *(sui, quod est Ecclesia.) Sed sicut Ecclesia subjecta est Chri-*
sto, ita & mulieres viris in omnibus, (voluntati Christi,
universalis Sponsi & capitis, non adversantibus.)

Viri

Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus di- 25
lexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro eâ, ut illam 26
sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ (Baptismatis)
in verbo. Ut exhiberet ipsam sibi gloriosam Eccle- 27
siam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid
hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata, (quoad ele-
ctos, sanguine Christi mundatos, Spiritu sanctificatos, & in no-
vissimò die glorificandos, Cantic. 4. 7.) Ita & viri debent di- 28
ligere uxores suas, ut corpora sua. Ratio secunda: Qui
uxorem suam diligit, seipsum diligit. Confirmatur: Ne- 29
mo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit
& fovet eam. Uxor caro viri. Ergò diligenda. Applica-
hic quoque mysticum Christi & Ecclesiæ conjugium, cum inquit:
Sicut & Christus Ecclesiam; quia membra sumus cor- 30
poris ejus, de carne ejus & ossibus ejus, (quia verè homo,
similis nobis secundum carnem & ossa, perinde sicut Adam Evæ
sua, Gen. 2. 23.)

Tertia ratio à Scripturæ testimonio, (Genes. 2. 24.) Propter 31
hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adha-
rebit uxori suæ: & erunt duo in carne unâ.

Concludit hanc conjugum admonitionem à commendatio-
 ne argumenti, & applicationis repetitione. *Sacramentum* 32
hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Eccle-
sia, (de quo agit totum Canticum Salomonis, Psalmus 45. Ezech.
16. 23. Hoseæ cap. 1. 2. 3. Esa. 54. Apocal. 9. 21.) Veruntamen & 33
vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut seipsum
diligat. Uxor autem ut timeat vi-

rum suum.

310 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI
CAPUT SEXTUM.

Pergit in erudiendis hominum clasibus, & parentibus liberisq; dominis item ac servis, suas præscribit vivendi regulas. Tandem ad Epilogum totius Epistolæ procedit.

Officium filiorum facit obedire parentibus in Domino. Firmat à justò & utili. Textus planus est: *Filii obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est, honora patrem tuum & matrem tuam. Quod est mandatum primum in promissione (speciali,) ut benè sit tibi, & sis longævus super terram, Deut. 5, 16.*

Parentum officium per ἀγαπῆν mali, & θείον boni explicat. *Et vos Patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros, (ut iram & odium erga vos concipiant, desperantes de seipsis vestraq; benevolentia, Col. 3, 21.) sed educate (enutrite) illos in disciplinâ & correptione Domini,*

Servorum officium similiter describit, ponendo quod decet, renovando quod non decet facere. Confirmatq; à præstantiâ facti & præmiò. *Servi obedite dominis carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo. Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem DEI (obedientiam hanc postulantem) ex animo. Præstantiam obedientiæ talis arguit ab excellentiâ illius, cui præstatur, qui est ipse DEUS, non homines. Cum bonâ (inquit) voluntate servientes sicut Domino & non hominibus. Addit præmii fructum: Scientes, quoniam unusquisq;, quodcumq; fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, sive servus, sive liber.*

Officium dominorum roborat à jure & justitiâ, quam summus

mus & universalis Dominus æqualiter omnibus administrat. *Et vos domini eadem facite illis,* (gratificantes illis cum benevolentia, reputantes vos Domino præstare, quæcunque præstatis servis ejus,) *remittentes minas,* (nec rigide exsequentes jus vestrum,) *scientes, quoniam & illorum & vester Dominus est in cælis, & personarum acceptio non est apud eum.* (Job. 31, 13, 14, 15. Mal. 2, 10.)

EPILOGUS EPISTOLÆ.

Postquam & in genere & in specie cohortatus est Ephesios ad dignam sanctam vocatione vitam, postremum eos armat adversus spirituales demoniorum astutias; incitat ad preces pro se & aliis fundendas; memorat cur Tychicum ablegaverit, & gratia eos divina omnes & singulos commendat.

Sunt igitur membra quatuor. Primum exhortatur ad constantiam fidei adversus Satanæ tentationes tuendam. *Tum* ad preces, vers. 18. *Postea* quid Tychicum miserit, edocet vers. 21. *Tandem* benedictione eos Apostolicam impertit, vers. 23, 24.

Exhortatio constat *Propositione, Ratione, Explicatione.*

Propositio est: *De cætero fratres confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus,* (secundum quam vivificati & in cælestibus collocati estis in Christo, supra c. 1, 19. & 2, 5, 6.) *Induite vos armaturam DEI,* (non mundi,) *ut possitis stare adversus insidias* (τὰς μὲν ὁδοῦσας, expeditas seducendi vias) *diaboli.*

Ratio duplex à naturâ adversariorum & spe victoria. Prior ita habet: *Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum* (ὡς τὰς κοσμοκρατορίας τῆς σκότους αἰῶντος, adversus mundi potestatem in tenebris hujus seculi tenentes. Nam ubi lux DEI viget, ibi expirat potestas demonum. At in tenebris hujus seculi

principatum illi mundanum sibi vendicant,) *contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus* (rebus scilicet & mysteriis. Spiritualia enim tela adferunt, quibus nequiter intervertant aut corrumpant cœlestia, non tanti facientes terrena, quàm cœlestia, ne illis utantur & fruantur Christiani.)

13 *Posterior ratio sic: Propterea accipite armaturam DEI, ut possitis resistere in die malo,* (quum malis temptationibus vexamini, ut supra cap. 5, 16.) *& omnibus perfectis stare,* (ne vos præcipitent aut dejiciant de fide aut spe vestrà principes hujus seculi.)

Explicat partes panopliz spiritualis, & arma tam *Θυλακικαί*, quàm *ἀμυνήσια* memorat. 1. Cingulum seu zonam facit veritatem. 2. Thoracem justitiam. 3. Ocreas promptitudinem Evangelii. 4. Scutum fidem. 5. Galeam spem salutis. *ἀμυνήσια* duo, Gladium Spiritus, id est, verbum DEI, & preces.

14 *State ergo succincti lumbos vestros in veritate,* (eloquiorum & revelationum divinarum, ne fluctuetis & circumferamini quòvis ventò doctrinæ, supra cap. 4, 14. Jac. 1, 6. 8. 1. Petr. 1, 13. Luc. 12, 35. sed sitis solidi & firmati in veritate, Joh. 8, 31. 32. & 17, 17. supra cap. 4, 21.) *& induti lorica justitiæ* (Christi, adversus accusationes Satanæ, ut vincatur per sanguinem Agni, Apocal. 12, 11.) *Et calceati pedes in præparationem* (*ετοιμασία*, præparatione) *Evangelii pacis* (prompti, parati, & quasi ocreati Evangelii annunciatione, quò nobis pax cum DEO & Angelis ejus promittitur, bellum cum Satana *ἀσπιδον* denunciatur, Gen.

15 3, 15. supra cap. 2, 14. 15. 16. 17. 18.) *In omnibus* (*ἐν παντι*, super omnia) *sumentes scutum fidei,* (in Christum pro vobis passum & resuscitatum,) *in quo possitis* (poteritis) *omnia tela nequissimi igneæ extingvere,* (quibus ad diffidentiam aut præsumptionem vos sollicitat.) *Et galeam salutis* (spem,

17 1, Thes. 5, 8.) *sumite,* (quà caput ipsum nuncitur, & nunquam

con-

confundit in DEUM sperantes, (Psal. 25, 2.) *Et gladium Spiritus,*
quod est verbum DEI, (quò profligantur potestates tarta-
 reæ, tanquam ense ancipiti, ut è duello Christi & Satanz est con-
 spicuum, Matth. 4. Luc. 4.) *per omnem orationem Et obse-* 18
crationem, (quâ DEI virtus & auxilium obtinetur.)

Pergit deinde hortari ad preces ex tentationum occasione,
 sicut & Petrus 1. Epist. 5. 7. 8. ac ipse Dominus, Matth. 26, 41. Luc.
 22, 40. Describit autem precandi studium, quale esse oporteat, ac
 deinde pro omnibus sanctis, proquò seipso orandum indicat.

Orantes, inquit, *omni tempore.* (quotidiè, manè, vespe-
 ri, meridie, Psal. 55, 18.) *in Spiritu* (gratia & precum, clamante
 Abba Pater, Zach. 12, 10. Gal. 4, 6.) *Et in hoc ipsum vigilantes,*
 (non securi aut dormitantes, 1. Petr. 4, 7. Matth. 25, 13.) *in omni* 19
instantiâ, (ne defatigemini, Luc. 18, 1. Rom. 12, 12.) *Et obse- 19*
cratione pro omnibus sanctis Et pro me, ut detur mihi ser-
mo in apertione oris mei, cum fiduciâ, notum fermè 20
mysterium Evangelii, quâ legatione fungor in catena,
 (vinctus JESU Christi, suprâ cap. 4, 1.) *ut in ipso audeam,*
 (ωἀπονοιάζωμαι, fidenter agam,) *prout oportet me loqui.*

Tertiò de suò statu vivam se mittere Epistolam innuit:
Ut autem Et vos sciatis, quæ circa me sunt, quid a- 21
gam, omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus
frater Et fidelis minister in Domino, (jam olim comes
 meus, Tit. 3, 12. etiam cum valedicerem vobis, Actor. 20, 4. quem
 eadem de causâ ad Colosenses ablegavi cum Onesimo, Col. 4, 7.
 2. Timoth. 4, 12.) *Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut* 22
cognoscatis, quæ circa nos sunt, Et consoletur corda
vestra.

Rr

Postre-

314 ANAL. EPIST. S. PAULI AD EPHES. CAP. VI.

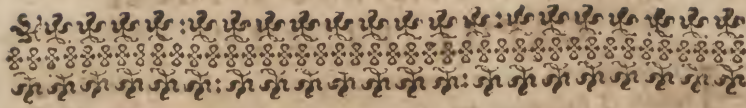
Postremò benedicic sanctissimè, & describit eos, quibus be-
23 nedicic. *Pax fratribus & dilectio (DEI) secundùm fi-*
24 *dem à DEO Patre & Domino Jesu Christo. Gratia*
31 *cum omnibus, qui diligunt Dominum nostrum Jesum*
Christum in incorruptione, (Sinceritate Spiritus, sine dolò &
hypocrisi, 1. Petr. 3, 4. Contrà, anathema omnibus cum non dili-
gentibus, 1. Corinth. 16, 22.)

Amen.

Ad Ephesos scripta fuit ex urbe Româ per
Tychicum.

JO-

JOHANNIS CLIVERI, SS. THEOL. D.

ejusdemq; olim Professoris Sorani, & postea
Superintendentis Dichmarsici,

ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI
AD PHILIPPENSES.

Ecclesiam Philippensium plantavit ipse Paulus, in virtute Domini Jesu, quemadmodum Lucas cap. 16. Actorum commemorat. In urbe liberâ contra leges Romanorum ignominia affectus publicâ, verberibusq; multatus ad accusationes Judæorum, è carcere divinò planè miraculò evasit. Nam circa medium noctis cum Silâ orans laudansq; Dominum, concussu fundamentorum carceris, ac repentinâ vinculorum solutione consternatum cûstodem perduxit ad fidem Christi, eademq; nocte & ipsum & domesticos omnes baptizavit. Orto manè cum res percrebuisset, noluit clam exire ex urbe, sed allegato civitatis Romanæ, quò gau deret, privilegio, in tantum perterruit magistratus, ut publicè rogaretur egredi. Profectus ergò Thesalonicam, prout ipse etiam narrat 1. Thesal. 2, 2. ejus quoque cives Evangelio Christi imbuit. Peragrata deinde Achaiâ, Afiâq; reversus in Macedoniam, ac confirmatis multò sermone Ecclesiis, à Philippis navigavit Troadem, narrante Lucâ, Act. 20, 6. Postea Hierosolymis captus, & Romam tandem missus, cum vivâ voce nequiret, scripto Philippenses alloquitur, eosq; hâc Epistolâ eximiè consolatur, & adversus Pseudopostolos Judaicos, legis inculcatores, munit, hortans, ut in Evangelio à se tradito perseverent constanter, seq; invicem verò amore completantur.

Partes sunt quinque: *Exordium, Narratio, Propositio, Explicatio, Conclusio.*

R 1 2

CA-

316 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI
CAPUT PRIMUM.

Hoc caput tria priora membra complectitur, Exordium, Narrationem & Propositionem.

Exordium bimembre est, Salutatione constans & Insinuatione.

- 1 Salutio salutantem, salutatos & salutem ipsam memorat his
verbis: *Paulus & Timotheus servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum*
2 *Episcopis (Presbyteris) & Diaconis. Gratia vobis & pax à DEO Patre & Domino nostro Jesu Christo.*

Insinuatione suum erga Philippenos affectum testatur, vicissim sibi hoc pacto amorem eorum concilians. Affectum verò testatur tum gratias agendo, pro gratiâ illis jam donata, tum optimè sperando de eâdem perficienda feliciter.

- 3 *Gratias (inquit) ago DEO meo in omni memoriâ*
4 *vestri, semper in cunctis orationibus meis pro omnibus*
5 *vobis, cum gaudio deprecationem faciens, super communicatione vestrâ in Evangelio Christi, à primâ die usque nunc.* His verbis declarat, quantum lætetur beatitudine Philippenorum. Reliquis, quàm benè speret de iisdem.

- 6 *Confidens hoc ipsum, quia qui capit in vobis opus bonum (fidei & dilectionis,) perficiet usque in diem Christi JESU,* (quo finis fidei manifestabitur, salus corporis animæq; perfecta & æterna.)

Hujus fiduciæ rationem assignat duplicem, videlicet communionem unius ejusdemq; gratiæ, & suas pro salute eorum preces. Nam quia ejusdem secum gratiæ sint participes, tam de ipsorum, quàm suâ salute benè sperandum colligit. Et preces suas ferias & ardentis ad confirmationem ipsorum pondere suò non carituras significat.

- 7 *Prima ratio his verbis exprimitur: Sicut est mihi justum hoc*

boc sentire pro omnibus vobis, eò quòd habeam vos in corde, & in vinculis meis & in defensione & confirmatione Evangelii socios gaudii (τῆς χαρῆς, gratiæ) omnes vos esse, h. e. cùm participes sitis mecum gratiæ illius, ut non tantùm credatis Evangelio, sed etiam pro eodem defendendo & confirmando patiamini, (infra vers. 29.) meritò de vestrà omnium perseverantiã optimam spem concipio.

Alter a istis: Testis enim mihi est DEUS, quòmodo cupiam omnes vos (esse & manere) in visceribus Jesu Christi. Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientiã & in omni sensu, (ut dilectionem DEI & proximi habeatis adhuc ardentiorẽ, secundùm scientiam DEI & cum sensu omni ipsius vestri cordis, in se tanquam palpantis & sentientis amorem DEI,) ut probetis potiora, (τὰ ἀσώβητα, quantum differant cœlestia à terrenis, quantumq; præsent iis,) ut sitis sinceri & sine offensa (absq; hypocrisi & labe) in diem Christi, repleti fructibus justitiæ (fidei) per Jesum Christum in gloriam & laudem DEI.

Narratio bipartita est. Primum enim præterita, quæ hactenus circa captivitatem suam everserint, deinde futura, quæ expectet, tum sibi, tum aliis, tum ipsi Philippensibus, memorat, vers. 19. &c. In præteritis ponit eventum vinculorum suorum, quem profectum vocat Evangelii, duplici argumentò declaratum, manifestatione scilicet Christi, & aliorum fiducia in loquendo verbo DEI. Posterius prolepticè amplificat, concedens aliquos Christum haud sincerè prædicare, attamen id quoque ipsum, quòd Christus quocunq; modo prædicetur, gaudio sibi esse affirmans, ob salutarem negotii successum ex dispositione DEI precibus impetrandum. Verba Apostoli hæc sunt: Scire autem vos volo fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifesta fierent

in Christo, in omni pratorio, & ceteris omnibus, (Romanis puta, intelligentibus me pro Christo vincum, mortem pro gloria ejus non reformidare.) *ut plures è fratribus, in Domino confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum DEI loqui.* (Reputantes scilicet, quoniam mihi flagitio verti non posset, aut pœnæ, Christum prædicare, nec sibi quicquam timendum. Etenim in primâ Apologiâ deserto ab omnibus Paulo, Dominus adstitit, & confortavit eum, ut per ipsum prædicatio plena fiducia ferretur, & audirent omnes gentes. Ereptusq; est ex ore Leonis Neronis, 2. Timoth. 4, 17.)

Sequitur *αεγληψις* objectionis: At multi per invidiam & contentionem Christum annunciant, calumniantes te, ac ministerium tuum? Respondet Apostolus: *Quidam quidem, propter invidiam & contentionem: quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant: Quidam ex contentione quidem Christum annunciant, non sincerè: existimantes presuram se suscitare vinculis meis; quidam verò ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quid enim? dum omni modo sive per occasionem, (non purò corde aut studio glorificandi DEUM,) sive per veritatem Christus annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Scio enim, quia hoc mihi proveniet ad salutem, (mendacium superante veritate) per vestram orationem, & subministrationem Spiritus Jesu Christi, (etiam per impura organa operantis, & puram veritatem propagantis.)*

Però in futuris collocat primùm, quid sibi ulterius eventurum speret, jam quod antenus indicatum, itemq; Philippensibus & aliis. Sibi quidem omnia statuit salutaria fore, ut ait: Secundùm expectationem & spem meam: quia in nullo

con-

*confundar, sed in omni fiducia, sicut semper, & nunc
magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vi-
tam, sive per mortem. Mibi enim vivere Christus,* 21
(absque Christi gratia & gloria nec vivere optem, in ipso & ad
ipsum vivo.) & mori lucrum, (mortem enim cum vita com-
muto, tabernaculum terrenum cum caelesti, 2. Corinth. 5, 1. &c.)
Quod si vivere in carne, hoc mihi fructus operis, & 22
quid eligam, ignoro. Coarctor autem est duobus deside- 23
rium habens, dissolvi & esse cum Christo (in visione,)
multo enim magis melius. Permanere autem in carne, 24
(ut majorem fructum ca-
piaris ex ministerio meo. Igitur porro significat se longiorem sibi
vitam ad aedificationem Philippenorum aliarumque gentium polli-
ceri. Et hanc spem impletam narrat Epiphanius haer. 27. Paulumque
tunc liberatum in Hispaniam ivisse. Videturque hanc opinionem,
postquam Timotheus Romam venisset, fortius induisse. Nam an-
te se jam immolari scripserat, 2. Timoth. 4, 6. scilicet secundum
hominem loquens. Nunc vero: Et hoc, inquit, confidens scio, 25
quod manebo & permanebo omnibus vobis ad profe-
ctum vestrum, & gaudium fidei. Ut gratulatio 26
(καυχημα, gloriatio) vestra abundet in Christo Jesu in
me, per meum adventum iterum ad vos.

PROPOSITIO.

T*antum digne Evangelio ambulate, ut sive veniens* 27
videro vos, sive absens audiam de vobis, quod sta-
tis in uno Spiritu unanimes, collaborantes (συναδελφες,
una certantes) in fide Evangelii. Et in nullo terreamini 28
ab adversariis, quae illis quidem causa est perditionis,
vobis

29 *vobis autem salutis, & hoc à DEO,* (salvante laborantes in fide, & perdente adversarios fidei.) *Quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & vidistis in me* (Philippis, Act. 16.) *& nunc auditis de me,* (absente Romæ & captivò.)

Propositio igitur generalis est: Ambulate dignè Evangelio, stante unò Spiritu; & contra, ne perturbamini ab adversariis. Ratio communis adjicitur, tum ab hostium perditione, tum à Christianorum gratiâ & beatitudine petità. Sequitur Confirmatio, quâ plenius exponitur roboraturq; propositum.

CAPUT SECUNDUM.

C*onfirmatio & Expositio Propositionis hòc capite & sequentibus duobus pertextitur: eaq; trimembris, pro ipsius Propositionis naturâ.*

Nam *primum membrum* Confirmationis huc spectat, ut consensum in Spiritu & veritate Evangelii persuadeat Philippensibus. *Alterum*, ut ne perturbentur aut terreantur ab adversariis. *Tertium*, ut in veritate fidei fructus singulares dilectionis, gaudii, modestiæ, precum, omnisq; pietatis ac honestatis proferant, cap. 4.

Primum membrum hòc capite explicatur, tribus constans particulis. Nam initio repetit Propositionis generalis partem istam, quæ est huic sectioni propria. Nimirum, idem sapite, eandem charitatem habentes, unanimes, unum sentientes. Opponit contraria & illustrat: Nihil per ambitionem, neque per inanem gloriam: sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.

Tum *argumenta* profert efficacissima ad hoc persuadendum, numero *quinque*.

Primum capitur à naturâ atq; indole cœtus Christiani, qui consistit in communiõne hortationis, consolationis, Spiritus, gaudii, aliorumq; bonorum spiritualium. Fiet Syllogismus hujusmodi: In quibus est unum exhortationis verbum, unius charitatis consolatio, ejusdem Spiritus communiõ, miserationes ac viscera Chri-

Christi eadem, illi unum sentire, spirare, ac alter alterius commodum spectare debent. In Christianis est unum exhortationis verbum, & cætera. Ergo Philippenses Christiani unum sentire, spirare, suaq; invicem commoda spectare debent. Apostolus hypotheticè format ratiocinationem, omisâ subsumptione, tanquam notissima, cum scribit: *Si quæ ergo consolatio* (ἡ ἀγάπη, exhortatio. Sequitur enim ἀγαπᾶσθαι) *in Christo, si quod solatium charitatis* (mutuæ,) *si quæ societas Spiritûs, si quæ viscera ac miserationes* (Christi) *in vobis,* (ut non dubito esse:) *Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes* (mutuam) *unanimes, id ipsum sentientes.* Nihil per contentionem, neq; per inanem gloriam (sentientes,) *sed in humilitate se invicem superiores arbitrantes, non quæ sua sunt, singuli considerantes,* (προσῆτε, attendite,) *sed* (etiam, καὶ) *quæ aliorum.*

Aterum ducitur ab exemplo Christi, ut aliâ sæpissimè, cum ipse Dominus Matth. 11, 20. Luc. 22. Joh. 13. tum Apostoli arguentari solent: Christus Dominus omnium maximè se humiliavit coram Deo pro fratribus suis. Ergo similiter Christiani sapiant.

Christi igitur primùm exinanitionem, deinde exaltationem describit Paulus. Exinanitionem ita, ut indicet gloriam, quam non usurpaverit; dein humilitatem quam assumerit. Exaltationem ita, ut eminentiam ejus omnium creaturarum confessione testatam faciat. *Hoc enim sentiet* (ἡ πόσις, sentiatur) *in vobis, quod & in Christo Jesu* (sensum est.) *Qui cum in formâ DEI esset,* (splendorem & majestatem divinam haberet, inq; ea subsisteret caro ejus,) *non rapinam arbitratus est,* (quam ostentui duceret) *esse se æqualem DEO,* (esse æqualia τὰ ἴσα, seu æqualiter DEO, esse & posse æqualia DEO, posse se æqualiter gerere DEO. Non tanquam rapta divinitate se ostentare,

7 ac pro voluntate humanâ uti voluit.) *Sed semetipsum exinanivit*, (tanquam non haberet formam DEI, nec subsisteret æqualiter ipsi.) *formam servi* (pro splendore divinò) *accipiens, in similitudinem hominum* (aliorum vulgarium) *factus, & habitu inventus ut homo*, (humanam figuram, habitum, gestum, formam omnium oculis representans,) *humiliavit seipsum, factus obediens* (Patri suo) *usq; ad mortem*, (dicens non mea, sed voluntas tua fiat, Matth. 26. 39. 42.) *mortem autem crucis* (diram & ignominiosam.)

8 *Propter quod* (quia homo existens in formâ DEI erat, eaq; se in gloriam DEI ad tempus abdicaverat) *& DEUS exaltavit* (*ὑπερύψωσε*, superexaltavit) *illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen*, (hominis filio nomen gloriæ, quò nullum eminentius, dedit, ut nempe DEUS, DEI Filius, Salvator mundi appelletur, planâ & apertâ confessione omnium,) *ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium* (Angelorum & beatorum hominum in cœlis) *& terrestrium*, (hominum in terrâ viventium) *& infernorum*, (*ὑποχθονίων* subterraneorum, spirituum in carcere & mortuorum quantumvis tremantium) *& omnis lingua confiteatur, quia Dominus* (est) *Jesus Christus, in gloriam DEI Patris.* (Si non in hoc seculo, utique in universali illò judiciò, Roman. 14. 10. 11. Esa. 45. 23.)

12 *Tertiam rationem* petit à causa efficiente salutis hoc modo: DEUS solus est, qui operatur in homine benè velle & perficere. Ergò gratia ejus reverenter habenda, & salus in timore ac tremore operanda est, ac proinde nihil per contentionem aut inanem gloriam sapiendum. *Itaq; charissimi mei, sicut semper obe-*

obedistis, non ut in presentia meâ tantum, (tanquam hominem metuentes) sed multò magis nunc in absentia mea, cum metu & tremore vestram salutem operamini, (in humilitate & sanctimoniâ Spiritûs, ambitionis & contentio- nis causas procul habentes.) DEUS est enim, qui operatur in vobis & velle & perficere pro bonâ voluntate, (ut suum in vobis beneplacitum compleat, non ut vos vestrum carna- le placitum peragatis, bonamq; voluntatem in vobis excitatam extingvatis.) 13

Quartum argumentum à decore vocationis Christianorum, sumtum est, hâc sententiâ: Filios DEI, verbum vitæ continententes decet sine reprehensione, & simpliciter ambulare in medio nationis pravæ & perversæ filiorum hujus seculi. Ergò omnia facere sine murmurationibus & dubitationibus, in concordia, humilitate & dilectione sincerâ.

Consequens præponit Apostolus: *Omnia autem facite sine murmurationibus, (quæ sunt ambitiosorum contentio- forumq;), & hesitationibus, (quæ sunt discordium & dissen- siones captantium sine causa.)* Antecedens subjungit: *Ut sitis sine querela, (ἀνεπιζητοί, de quibus jure nemo queri possit,) & simplices (ἀνεπίστοι, sinceri Spiritu) filii DEI sine repreben- sione in medio nationis pravæ & perversæ, (ethnicæ ac profanæ.)* Illustrat similitudine: *Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, (Sol, luna & stellæ, Apoc. 12, 1. Matth. 5, 14.)* *verbum vitæ continententes, (radians in cordibus vestris.)* 14 15

Quintum ab utili in ipsum Apostolum redundante sic habet: Gloriosum est Paulo in die Domini JESU, & lætificum in ipsa morte, lætitiâq; parit ipsis Philippensibus, si unum sentiant, & à contentionibus abstineant. Ergò illis unum sentiendum, à dissen- sionibus & murmurationibus temperandum.

Antecedens ponit disertè, Consequens non repetit, quod ex

16. antè dictis clareat. *Ad gloriam* (inquit) *meam in die Christi, quòd non in vacuum cucurri, neq. in vanū laboravi,*
 17. (sed vos irreprehensibiles Deo filios educavi.) *Sedet si immolor supra sacrificium* (ἔπι τῆ θυσία, super sacrificio & ministerio λειτουργία) *fidei vestrae, gaudeo & congratulor vobis.* (Quamquam spero me vobiscum in carne mansurum, tamen et si immolarer, & tanquam sacrificium me offerens Deo jugularer super hoc ministerio, quod fidem vestram Deo velut hostiam paro, nihil me lætificabit magis, quàm constantia & concordia vestra.)
 18. *Id ipsum autem & vos gaudete, (in unitate Spiritūs,) & congaudete mihi.*

Tertia particula est Amplificatio, quã declarat, quanto perè desideret hanc gloriationem de Philippenis in die iudicii ac immolationis suæ, quandoquidem Timotheum hęc de causã ad ipsos mittere constituerit, jamq; Epaphroditum mittat: quos ambos describit à donis, ac præsertim fidelitate erga ipsos.

19. De Timotheo ita loquitur: *Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me citò mittere ad vos, (qui accersitus venit ad me, 2. Timoth. 1, 1. & 4, 9.) ut & ego bono animo sim,*
 20. *cognitis, quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam unanmem, (ἰσόψυχον, eadem mente præditum, qui sincerã affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim, quæ sua sunt, quærunt, non quæ sunt Jesu Christi,* (inter quos & Demas, Thesalonicam vobis vicinam profectus, 2. Tim. 4, 10. & alii suum honorem sitientes, suaq; lucra apud vos.)
 22. *Probat à Philippensum experientiã propriã: Experimentum autem ejus cognoscite, (uostis, γινώσκετε,) quia sicut Patri filius mecum servavit in Evangelium. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro, quæ circa me sunt,*

sunt, (quem eventum vincula mea sint sortitura.) *Confido au-* 24
tem in Domino, quoniam & ipse veniam (quod & ipse ven-
 turus sim) *ad vos cito.*

Nunc de Epaphrodito agit: *Necessarium autem exi-* 25
stimavi, Epaphroditum fratrem, & cooperarium, &
commilitonem meum (in militia Jesu Christi,) *vestrum au-*
tem Apostolum (legatum ad me,) *& ministrum necesstita-*
tis meae (quam adferens munera vestra levavit) *mittere ad-*
vos.

Ratio missionis attextitur: *Quoniam quidem omnes* 26
vos desiderabat, & moestus erat, propterea quod au-
dieratis illum infirmatum. Nam & infirmatus est usq; 27
ad mortem. Sed Deus misertus est ejus, non solum
autem ejus, verum etiam mei, ne tristitiam super tri-
stitiam haberem. (Ne vinculis afflicto adderetur ex morte a-
 mica afflictio.)

Festinantius ergo misi illum, ut visus eum iterum 28
gaudeatis, & ego sine tristitia sim, (ἀπορίεσθαι, tristitia
 minus habeam.) *Excipite itaque illum cum omni gaudio in* 29
Domino, & hujusmodi in honore habetote. Quoniam 30
propter opus Christi (opus dilectionis erga me Christi servum)
usq; ad mortem accessit, tradens animam suam, (despe-
 rans de vita sua) *ut impleret id, quod ex vobis deerat er-*
ga meum obsequium. (ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστερήμα τῆς
 πρὸς με λειτουργίας, ut impleret id, quod desiderabatur ministerii
 vestri erga me. Hoc enim adhuc deerat, ut representaretis mihi
 Romæ, in ipso carcere meo, obsequium & dilectionem vestram,
 quas partes Epaphroditus subiit, iisque defungendis mortis peri-
 culum.

culum adiit præsentissimum. Quapropter amore honoris; vestrò dignus.)

CAPUT TERTIUM.

Altera Propositionis pars de vitandis Pseudodoctoribus explicatur quatuor membris, Exordiò, Propositione, Confirmatione & Epilogo.

Exordium benevolentia & attentioni servit. Benevolentia, quia hortatur ad gaudium in Domino, perturbationi è seductoribus oppositum.

1 De cætero, inquit, *fratres mei* (τὸ λοιπὸν, quod restat) *gaudete in Domino*. Attentioni & docilitati, dum rationem, reddit descriptionis ejusmodi, quã eadem sæpè verba inculcantur. Nam vers. 18. supra cap. 2. scripserat: Etiam vos gaudete & congratulamini, seu congaudete mihi. Et iterum infra cap. 4. 4. Gaudete in Domino semper, & rursus dico gaudete. Hæc igitur verba cur toties ingeminet, amolendo fastidio submonet, cum inquit: *Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.* (ἀσφαλές, tutum, certum, eximens errorem & dubitationem. Quæ enim sæpiùs repetuntur, certiora ac firmiora æstimantur.)

2 *Proposicio* relatione exornatur: *Videte canes*, (impudenter nos allatrantés, sine mente, sine judicio,) *videte malos operarios*, (tempus luxu & ignaviã absumentes, utilitatis Domini incuriosos,) *videte concisionem*, (concidentem oculos Domini, non circumcidentem cor, linguam, vel aures suas, sed concidentem alios verè DEI amantes, παρανομιᾶς elegantissima.)

Confirmatio fit tribus argumentis. Primum à descriptione veræ concisionis petitum sic formabitur: Qui falsò jaçant concisionem, cavendi sunt à verè circumcisis. Judaici canes & mali operarii falsò jaçant concisionem, quæ concisio potiùs quàm circumcisio appellanda. Ergò cavendi à verè circumcisis.

Assumptum probat opponendo verè & falsò circumcisos, cum

eum ait: *Nos enim sumus circumciso,* (metonymia adjuncti pro subjecto. Valet enim, nos sumus circumcisi,) *qui Spiritu servimus DEO,* (mortificantes carnis concupiscentias) *& gloriamur in Christo Jesu,* (semine Abrahamæ benedictio, in quo hæreditas est promissa,) *& non in carne fiduciam habentes,* (tanquam Abrahamæ semen carnale ob carnis prærogativam adoptione dignum sit. Ea enim gloriatio ipso circumcisionis Sacramento excluditur. Nam si secundum carnem & ex sanguinibus essent filii Dei, circumcisio data non fuisset.)

Alterum à suo exemplo ducit Apostolus in hanc sententiam: Quam gloriationem is, qui maxime ea excellebat, sprexit, ut aliam meliorem acquireret, ea cum suis gloriatoribus vitanda, & altera melior sectanda est.

Gloriationem Judaicorum deceptorum Paulus, utut maxime eam excellens, sprexit, ut meliorem acquireret.

Ergo illa cum suis gloriationibus vitanda, & illa Pauli melior inquirenda est.

Minor tribus membris constat. Primum enim ostendendum, Paulo, quod gloriatione Judaica illa excellat. Deinde quod eam spernat. Tertio, quanam sit illa altera melior, quam inquirat.

Hæc ergo agit dicendo *primum: Quamquam ego habeam confidentiam in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circumcissus octavo die, ex genere Israël, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Phariseus,* (accuratissima Hebræorum religionis secta, Act. 21, 5.) *secundum amulationem* (quam illi magni faciunt, Act. 22, 3) *persequens Ecclesiam, secundum justitiam, quæ in lege est, conversatus sine querela.*

Secundo quantum spernat eam gloriam, Ἰουδαίου καὶ περιτο-
λῆ μέτρου φρονῆ illustratâ oratione memorat. *Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum*
de-

8 *detrimta. Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam* (τὸ πρεῖχον, eminentiam scientiæ) *Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci,* (omnium iacturam feci, τὰ πάντα ἐζημιώσθην) *Et arbitror ut stercora,* (σάββαλα.)

Te nō, quam gloriam quærat & venetur, præclare edisserit, in initio generatim, cum ait: ut CHRISTUM lucrifaciam, i.e. ut eum mihi acquiram Salvatorem & Dominum, in quo omnia habeo. Deinde particulatim quid in Christo jam nunc habeat, & quid deinceps in eo speret & desideret, explicat.

Jam dixit de eminentia cognitionis Christi, nunc quid per eam boni consequatur, attexit: *Et inveniam in illo Christo, inquam, non meam justitiam, quæ ex Lege est,* (per quam justificari nequeo coram DEO,) *sed illam, quæ ex fide est Christi, quæ ex DEO est justitia in fide,* (imputata gratis sine operibus, non operanti, sed credenti, quemadmodum credit Abraham DEO, & imputatum est illi ad justitiam, Rom. 4.2.3.4.)

10 *Ad cognoscendum illum, Et virtutem resurrectionis ejus,* (quæ regeneramur & vivificamur omnes, nunc quo ad Spiritum, & deinceps etiam, quo ad hoc corpus, quod gestamus, 1. Pet. 1.3. Ephes. 2.5.6.7.) *Et societatem passionum ejus, configuratus morti ejus,* (per crucifixionem veteris hominis, & abolitionem corporis peccati, Rom. 6.2.3.)

11 *Si quomodo occurram ad resurrectionem, quæ est ex mortuis,* (in quâ perficietur resurrectio & renovatio, quæ nunc inchoatur per Spiritum. Nunc enim prodeundum est obviam Christo, & aliquo usque procedendum, ut ad resurrectionem illam perfectam quasi occurramus Domino JESU.) Ita que pergit ostendere, quantum adhuc expectet

12 *gloriæ per Christum. Non quòd jam acceperim* (illam plenam resurrectionem, aut resurrectionis CHRISTI virtutem,) *aut*

aut jam perfectus sum. Sequar (persequar, διώκω) *autem, si comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo Jesu.* (Ideò me Christus apprehendit, & è tenebris hujus mundi extractum sibi addixit, ut eò contendam in Spiritu, ut ad ipsum perveniam, absolutamq; in cœlis perfectionem consequar.)

Tertium argumentum capit ab oppositione finis seu scopi, quem fideles & falsiloqui Doctores captant. Qui enim diversum habent à falsiloqui Doctoribus scopum, ii eos vitare debent. Philippenses cum Apostolo diversum habent à falsiloqui Doctoribus scopum. Ergò vitare eos debent. Minor probatur sanctissimâ ipsius Apostoli confessione, ac similis sententiæ commendatione.

Fratres (inquit) *ego me non arbitror comprehendisse,* 13
puta perfectionem seu plenam resurrectionis Christi virtutem.

Unum autem (comprehendi,) *quæ quidem retrò sunt ob-* 14
liviscens, ad ea verò, quæ sunt priora, (antiora) ex-
tendens me ipsum, ad destinatum (scopum, σκοπὸν) *perse-*
quor seu contendo, ad brabœum supernæ vocationis
DEI in Christo Jesu. (Quæ jam assecutus sum, tanquam

spatia semel decursa, non attendo, in iis me non jacto; quæ verò nondum assecutus sum, tanquam spatia adhuc emetienda ob oculos semper pono, & sic contendo ad metam, ut consequar perfectionem in corpore & animâ meâ, quæ est brabœum cœlestis vocationis in hoc stadium, à Deo persolvendum in Christo Jesu.)

Quicumque ergò perfecti sumus, hoc sentiamus, 15

i.e. quicumque cognovimus virtutem resurrectionis & societatem passionum Christi, habemusq; non nostram, sed eam, quæ ex fide est, DEI justitiam, hoc sentiamus, quod modò dixi. Quamquam enim sic perfecti sumus, ut haud ampliùs puerorum instar fluctuemus, sed exercitatos habeamus sensus ad discretionem boni maliq; , Ephes. 4, 14. Hebr. 5, 14. 1. Cor. 2, 6. & 14, 20. Nondum tamen eâ perfectione sumus, ut omni peccato careamus, aut DEUM, sicut cognoscimur, cognoscamus, sed puerilis est sapientia & loquela nostra, à qua indes ad virilem perfectionem progrediendum est,

370 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

1. Corinth. 13, 10. 1. Joh. 1, 8. & 3, 2. Ephes. 4, 13. *Hoc igitur sapiamus, & si quid aliter sapitis, (huc non pertinens) & hoc vobis DEUS revelabit,* (quum perfectiorem veritatis notitiam consequemini. Nemo enim absque hac sententia perfectus in Christianismo reputabitur.)

- Conclusionem repetit primò Propositionem, sed modo diverso. Nam sicut supra dixit, cavete canes, cavete malos operarios: ita nunc ait, incedite eòdem canone nobiscum, imitatores mei estote, & omnium similium mei. Tùm explicat, quos intelligat malos operarios, quemq; scopum illis præfixum putet cavendum, ac contrarium sequendum. *Veruntamen,* ait, *ad quod pervenimus,* (si nondum perfecti sumus,) *ut idem sapiamus, in eadem permaneamus regulâ,* (secundùm eundem canonem incedamus, τὸ αὐτὸ σοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ Φερονεῖν. Hoc enim omnibus quomodocunq; perfectis sapiendum, ut unò cum Apostolis canone incedant, solòq; divinò verbò ab iis scriptò & prædicatò nitantur.) *Imitatores mei estote fratres,* (quà doctrinam, quà vitam) *& observate eos, qui ita ambulant,*
 18 *sicut habetis formam nos. Multi enim ambulant, quos sæpè dicebam vobis, nunc autem & flens dico,* (plorans horribilè eorum pervicaciam, quam ipsa mea vincula loquuntur,)
 19 *inimicos crucis Christi,* (ut suam stabiliant justitiâ, Rom. 10, 3.) *quorum finis interitus, quorum Deus venter est,* (Rom. 16, 18. cui quotidiè sacrificant, & in ejus gratiam omnia faciunt,) *& gloria in confusione ipsorum,* (in iis gloriantur, de quibus erubescendum erat, & erubescunt aliquando,)
 20 *qui terrena sapiunt,* (quà doctrinam & quà vitam.) *Nostra autem conversatio* (τὸ πολίτευμα, civitas,) *in cœlis est,* (in terris peregrini & hospites, civitatem hîc manentem non agnoscimus, futuram inquirentes, Hebr. 13, 14.) *unde etiam Sal-*
vato-

vatorem exspectamus, Dominum Jesum Christum.

Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, (hoc corru- 21
pibile, animale, infirmum, peccato obnoxium transformabit, ut
fiat conforme) configuratum corpori claritatis suo, se-
cundum operationem, quâ etiam potest sibi subjicere
omnia, i.e. secundum omnipotentiam, quâ omnia sibi tenet ob-
noxia, etiam hoc efficiet, ut misera hæc corpora ad figuram glo-
riose corporis sui reformentur in illustri illò die, ut plenius dictum
1. Corinth. 15.

CAPUT QVARTUM.

Tertium ἐκθέσις membrum hóc capite continetur cum ex-
tremâ parte Epistolæ, quæ est *Conclusio*.

Etenim postquam de unitate fidei tenendâ, vitandisq;
Pseudodidascalis disseruit, restabat, ut de fructibus etiam fi-
dei quædam admoneret; idq; parcius facit hæc, quàm aliis Episto-
lis, quòd Philippena Ecclesia eâ exhortatione minùs indigeret.

Ceterum constat & illa sectio partibus quatuor, *Exordiò, Exhorta-
tione personarum singularium, Exhortatione ad singulares fidei fru-
ctus proferendos, & Peroratione hujus disertatiunculæ speciali,*
quam deinde totius Epistolæ sequitur *Epilogus*.

Exordium dilectioni aptum ita sonat: *Itaq; fratres mei* 1
charissimi & desideratissimi, gaudium & corona mea,
sic stete in Domino charissimi. (παλιλογία καὶ ἀναδιλώσει
affectus vehementiam significat.)

Sequitur *Exhortatio* ad certa individua spectans. Personæ e-
nim singulares sunt duæ fœminæ, & compar Apostoli *Evodiam,* 2
inquit, *rogo, & Syntychem deprecor idipsum sapere in*
Domino, (non disfidere ab invicem ampliùs.) *Etiã rogo &* 3
te germane compar, (fortè Sylvane, qui es mihi σὺν γνή-
σι. & ad prædicationem Evangelii inter gentes, Act. 15, 40. & 16, 25.

Clemens Alexandrinus Apostolum propriam vult uxorem alloqui, quam habuerit quidem, sed non circumduxerit, ut reliqui Apostoli. Locus est in 3. Stromatum, *adjuva illas, quæ mecum laboraverunt in Evangelio, etiam cum Clemente & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ*, (sicut decet me de eis statueret, inscriptos esse libro vitæ, i. e. catalogo electorum ad vitam æternam in Jesu Christo, ante foundationem mundi, quod electionis suæ non obscura testimonia edidit.)

- Altera exhortatio ad fidei fructus peculiare, præcipit primum lætitiã in Domino, quæ ex cognitione electionis oritur necessarium. Gaudete, inquit, in Domino semper, & iterum dico* (ut serid me id velle sciatis) *gaudete. Secundò modestiam his*
- 4 *verbis: Modestia (ἡμετέρας, æquitas) vestra nota sit omnibus hominibus. Tertio vitandas inanes curas, omnemq; sollicitudinem precando effundendam coram Domino, argumentatur*
- 5 *à propinquitate Domini, suos curantis attentissimè. Dominus propè est* (omnibus eum invocantibus, Psal. 145, 18.) *nihil solliciti sitis, sed in omni* (quod sollicitudinem creat) *oratione, & obsecratione* (δέησις, deprecatione malorum) *cum gratiarum actione petitiones vestre innotescant apud*
- 6 *DEUM,* (omnia intuentem & audientem.) *Quartò pacem illis commendat sub formulâ voti: Et pax DEI, quæ exuperat omnem sensum,* (ut nulla mens ejus excellentiam attingat) *custodiat corda vestra & intelligentias vestras in Christo Jesu, i. e. sint corda & cogitationes vestre custoditæ per*
- 7 *Christum Jesum in pace Dei, ut suaviter in eo acquiescatis tanquam benignissimò Patre vestro, nunquam excidentes gratiâ ejus. Denique in unum congerit omnia, quæ fusè dici poterant, scribens:*
- 8 *De cætero* (quod reliquum) *fratres, quæcumq; sunt vera,*
quæ-

quæcunq; pudica, (σεμνά, honorabilia, honesta, gravia,) quæcunq; iusta, quæcunq; sancta, (ἀγνά, casta) quæcunq; amabilia, quæcunq; bona fama, si quæ virtus, si quæ laus, hæc cogitate. Quæ & didicistis & accepistis, & audistis & vidistis in me, hæc agite, & DEUS pacis (in quo jucundè potestis conquiescere) erit vobiscum. Hucusq; Propositionis enarratio.

EPILOGUS.

Partes Epilogi due sunt, Gratiarum actio pro subsidiariò munere, & Salutationes.

In gratiarum actione primum declinat cupiditatis suspicionem, allegatâ ἀνταγεία suâ. *Gavisus sum (ait) in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando restorulistis pro me sentire,* (ut olim florebatis, cum principiò vobis annunciarer Evangelium,) *sicut & sentiebatis (dudum,) occupati autem eratis,* (ἰκονεῖσθε, opportunitas vos deficiebat.) *Non quasi propter penuriam dico. Ego enim didici, in quibus sum sufficiens esse,* (ἀντάρκως εἶναι, acquiescere, contentus esse,) *scio & humiliari, scio & abundare: ubiq; & in omnibus institutus sum,* (ἑσθῆς, quasi sanctè initiatus) *& satiari & esurire, & abundare & penuriam pati. Omnia possum in eo, qui me confortat Christo.*

Deinde laudat factum factoresq; ipsos, ac rationem reddit laudationis hujus. *Veruntamen benè fecistis. communicantes tribulationi meæ. Scitis autem & vos Philippenses, quòd in principio Evangelii, quando profectus sum à Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati & accepti,* (spiritualia accepta compensare,

334 ANAL. EPIST. S. PAULI AD PHIL. CAP. IV.

annexâ redditione corporaliū, 1. Corinth. 9, 11. Rom. 15, 27.)

16 nisi vos soli. Quia & Thesalonicam semel & bis in.

17 usum mihi, (ad necessitatem meam misistis.) Non (vos laudo)

quia quæro donum, sed requiro fructum abundantem
in rationem vestram, (ut vestris rationibus multum debeam.)

18 Habeo autem omnia, & abundo: repletus sum acceptis
ab Epaphrodito, quæ misistis, odorem suavitatis, ho-
stiam acceptam, placentem DEO. (DEO sacrificatum est,
quicquid dedistis mihi, Matth. 10, 40. 41. 42. Hebr. 13, 16.)

Tertiò precatur compensationem divinam Philippenſibus,
19 DEUMq; laudat pro se & pro ipsis. DEUS autem meus im-
pleat omne desiderium (χρεία, indigentiam, necessitatem)

20 vestrum, secundum divitias suas in gloriâ in Christo
JESU. DEO autem & Patri nostro gloria in secula se-
culorum. Amen.

Salutationes sunt amœbæ, atque Apostolicâ benedictione
21 finiuntur. Salutate (inquit) omnem sanctum in Christo
JESU. Salutant vos omnes, qui mecum sunt fratres.
22 Salutant vos omnes sancti, maximè autem qui de Cæ-
saris (Neronis) domo sunt. (Nimirum illis major erat fami-
liaritas cum Philippenſis, quia Romani erant Romanorum civium
colonia.)

23 Gratia Domini nostri JESU Christi cum Spiritu
vestro, (μετὰ πάντων ὑμῶν, cum omnibus vobis.) Amen.

Ad Philipenses scripta est ab urbe Româ
per Epaphroditum.

JO-

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.

ejusdemq; olim Profesforis Sorani, & postea
Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI
AD COLOSSENSIS.

Colossas inter celeberrima Phrygiæ oppida numerat Plinius lib. 6. Nat. Hist. cap. 32. ibiq; flumen esse narrat lib. 31. cap. 2. in quo lateres coniecti lapides extrahuntur. Colossenses, sicut & Romanos in carne non viderat Apostolus, cum literis eos adiret, prout ipse fateretur Roman. cap. 1. & hujus Epistolæ cap. 2. 1. Instituerat autem Colossenses, Epaphros, primarius quidam Ecclesiæ Doctor Asiaticus & Laodicensis, Hieropolitanae atque Colossensis Ecclesiarum fundator, quemadmodum perspicitur Col. 1. 7. & 4. 13. Idem Romæ concaptivus Paulo ob nomen Domini Jesu, ut est in Epistola ad Philemonem vers. 23. haud dubiè rogavit Apostolum, ut hanc ad eos Epistolam daret, utpotè semper certans in precibus pro eis, ut starent perfecti & compleri in omni voluntate Dei, Coloss. 4. 12. Planè non videtur eodem tempore missa, quò illa ad Ephesios, periatore quanquam eodem Tychico, ut satis patet è versu septimo capitis quarti in hac, & versu 21. capitis sexti ad Ephesios Unde est argumenti & verborum tanta similitudo, ut hæc ad Colossenses illius compendium dici mereatur. Successit igitur ei, quæ ad Philippenses data est. Nam cum ad Philippenses & Colossenses scriberet Paulus, jam venerat Romam Timotheus, quem de ablegatione Tychici in Asiam certiore reddit Epistolâ posteriori cap. 4. 12. quâ etiam ipse adventum postulat, eodem scilicet tempore, quò ad Ephesios scripserat, Tychicò internunciò.

Partes Epistolæ sunt quatuor: Exordium, Propositio, Exordis & Conclusio.

CA-

Exordium, Propositio, & Enarrationis pars aliqua hęc capite continentur.

EXORDIUM.

Exordium, quemadmodum & alia Paulina, salutatione, & gaudii amorisq; defecati significatione constat.

Salutationem quod attinet, jungit sibi in subscriptione Timotheum, quemadmodum in præcedente ad Philippenses, quoniam illum præ aliis planè sibi *ισοδουλον* esse prædicat. Eratq; Timotheus Evangelista, prout alibi diximus. Salutantes igitur duo sunt, Paulus, qui semetipsum describit ab officio, & Timotheus.

Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem DEI,
& Timotheus frater. Salutati sunt Colossenses. *Iis,* inquit, *qui sunt Colossis sanctis & fidelibus fratribus in Christo Jesu.* Salus, quam eis precatur, est, *Gratia & pax à DEO Patre nostro, & Domino Jesu Christo.*

Altera Exordii pars benevolentia & amoris serviens, significat Pauli & Timothei gaudium ex illuminatione Colossensium captum. Id quod elucet è gratiarum actione & precibus ad DEUM pro ipsis: Cujus causas enumerant fidem, charitatem, & spem Colossensium, in cœlis complendam, earumq; causarum causam annunciationem Evangelii, vers. 5, 6. cum indicatione administri, per quem Colossenses doctrinam Christi, Paulus verò ac Timotheus famam de eorum profectu acceperint.

*Gratias agimus DEO & Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Jesu, & dilectionem, quam habetis in sanctos omnes, (in quibus consistit verus Christianismus) propter spem, qua reposita est vobis in cœlis, quam audistis (anteà, *ωκουσατε*) in verbo veritatis Evangelii,*

gelii, quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo, 6
 & fructificat & crescit, sicut & in vobis, ex quâ die
 audistis & cognovistis gratiam DEI in veritate,
 (fructificavit.) Sicut (etiam) didicistis ab Epaphra charis- 7
 simo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister
 Jesu Christi, qui etiam manifestavit nobis dilectio- 8
 nem vestram in Spiritu.

PROPOSITIO.

Propositio gemina est de plenitudine agnitionis DEI una, de fructi-
 ficatione bonorum operum altera.

Prima est: Optamus vos proficere seu impleri agnitione vo-
 luntatis DEI in omni sapientiâ & intellectu spirituali. Altera: Et
 ambulare dignè Domino, ad omne ejus beneplacitum in omni
 bono opere fructificantes.

Exornat Apostolus demonstratione jugis sui affectus, & alle-
 gatione causæ efficientis, quæ est divina potentia, quæ sola operari
 potest tantum in homine boni. Verba sunt: Ideò & nos, ex 9
 quâ die audivimus, non cessamus pro vobis orantes &
 postulantes, ut impleamini agnitione voluntatis ejus,
 in omni sapientiâ & intellectu spirituali. Ut ambuletis 10
 dignè Domino (Jesu, à quo vocati estis,) per omnia placentes
 in omni opere bono fructificantes & crescentes
 (indies) in scientia DEI. In omni virtute confortati 11
 secundum potentiam claritatis ejus (potentiam ejus glo-
 riosam & omnium celebratione dignissimam) in omni patien-
 tiâ & longanimitate cum gaudio, (quæ singulares sunt præ-
 cipuæq; virtutes Christianismi, patientem erga DEUM, longani-
 mem se præbere erga proximum, cum gaudio emergente à spe fu-
 turi seculi.)

ENARRATIO.

E Narratio, *in Deo*, sive mavis, Confirmatio Propositionis (ut sæpè aliàs) *bipartita est*, primùm agens de fide, deinde de fructibus & operationibus fidei.

Prior pars, Expositio, inquam, intellectûs & sapientiæ spirituales, iterum *bimembris est*. Primò membrò enarrat ipsam veram sapientiam. Alterò hortatur, ne ab eâ dimoveri se patientur.

Ad prius quod attinet, commemorat eo beneficia à DEO nobis præstita in Christo JESU, quæ nosse verissima sapientia est, eaq; mox versu vicesimò primò ad ipsas Colossenses accommodat.

Commemoratio illa est tum generalis, tum specialis.

- Generaliter proponit beneficia DEI, versu duodecimò scribens: *Gratias agentes Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine* (æternò illò & admirabili, 1. Petr. 2, 9. Joh. 8, 12.). Speciatim explicat primùm explanando miseriam, unde erepti, & beatitudinem; ad quam translati sumus. Tum describendo redemptorem & autorem salutis, à duobus beneficiis primariis. Unum est constitutio & creatio omnium, quam peregit nondum caro factus. Alterum restitutio & reparatio, quam idem præstitit incarnatus, cujus modum finemq; atexit: Miseriam, in qua hæsimus, vocat captivitatem sub potestate tenebrarum; Beatitudinem verò, quam adepti sumus, translationem in regnum Filii DEI, cujus sanguine liberati remissionem accepimus peccatorum.
13. *Qui eripuit nos*, inquit, *de potestate tenebrarum*, (& principum in tenebris hujus mundi dominantium, Ephes. 6, 12. Luc. 22, 53. Act. 26, 18. 1. Petr. 2, 9.) *& transtulit in regnum Filii dilectionis sue*, (quem & ipsum unicè diligit, & in eo diligit; quemcunqve diligit, Ephes. 1, 6.) *in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum.*

15. *Qui est imago DEI invisibilis*, (non factus ad imaginem,

ut

ut homines, sed ipsa imago substantialis,) *primogenitus omnis creaturae*, (genitus ab ipso, priusquam ulla creatura fieret.)

Quoniam in ipso condita sunt universa in caelis & in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, (potestates Angelicæ cæteris præsidentes,) *sive dominationes* (supremis proximæ) *sive principatus, sive potestates*, (certis mundi regnis aut provinciis præpositæ, ut illi Principes Persiæ & Græciæ apud Daniele, cap. 10, 11.) *omnia per ipsum & in ipsum* (ad ipsum glorificandum) *creata sunt. Et ipse est ante*

omnes, (tanquam creator & factor omnium, Johan. 1, 1, 2.) *& omnia in ipso constant*, (gestata verbo potentia ejus, Ebr. 1, 3.) Postquam de creatione omnium discessit, nunc quoque de reparatione agit, procurata per eundem DEI Filium: *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ*, (Ephes. 1, 22. & 4, 15. & 5, 23.) *qui est principium, primogenitus ex mortuis*, (1. Cor. 15, 20. Apoc. 1, 5. qui primus ad vitam immortalem resurrexit, viamq; omnibus fratribus ad eandem vitam aperuit, 2. Timoth. 1, 10.) *ut sit in omnibus* (tùm creatis, tùm reparatis,) *ipse primatum tenens.*

Quia in ipso complacuit (sanctæ Triadi) *omnem plenitudinem habitare*, (ex quâ omnia reparantur & consistant.) *& per eum reconciliare omnia in ipso* (eis autòr, in ipsum. ad ipsius gloriam) *pacificans per sanguinem crucis ejus*, (per ipsum, di autòr) *sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt*. (Placuit DEO uni & trino, Patri, Filio & Spiritui Sancto, ut in Filio omnis plenitudo habitaret, quam ipse habet à Patre, & Spiritus à Filio, Joh. 16, 15. ut in ipso reconciliarentur omnia per sanguinem ejus, quandoquidem & homo factus terram & DEUS manens cælum in seipso conjunxit, adeòq; cœlestia & terrestria in sese copulavit. Scalæ instar Jacobæ, quæ vertice cælum attingens,

340 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

gens, terram cœlo sociabat, Gen. 28, 12. Angelis in eâ sursum deorsum comitantibus. Nam propter Christum Angeli ad nos descendunt, Joh. 1, 52; Matth. 18, 11.)

Jam quæ dixit, applicat Colossensibus, depingens eorum primò corruptionem & miseriam, postea quoque felicitatem seu beatitudinem, tum præsentem, tum futuram.

Statum corruptionis paucis verbis perstringit, quando ait:

21 *Et vos, quommesetis aliquando alienati & inimici sensu; in operibus malis,* (cum DEO essetis & omnibus cœli incolis inimici, & cogitationibus, dictis factisque; alieni ab eis ac separati.)

22 *Nunc autem reconciliavit* (hic status reparationis) *in corpore carnis suæ* (infirmo & peccatrici simillimo substantiæ, quæ corpore carneum assumpsit, ut obediret vice nostrâ, Rom. 8, 3. Phil. 2, 9.) *per mortem.* Futura gloria est ista: *Exhibere vos sanctos & immaculatos & irreprehensibiles coram seipso,* (in glorioso die adventus sui.)

Procedit nunc ad alterum membrum, quòd commonefacit Colossenses de constantiâ, ne dimoveantur à spe Evangelii, quod semel recepere. Eaq; *admonitio* est vel *generalis*, quæ hoc capite proponitur & confirmatur; vel *specialis*, quæ secundo pertextitur.

23 Etenim primò generatim ait: *Exhibebit vos immaculatos, si tamen permanetis in fide fundati & stabiles, & immobiles à spe Evangelii, quod audistis.*

Firmæ statim tribus argumentis, quorum *primum* ducit ab adjunctâ universalitate Evangelii; *alterum* à suo testimonio, quod divinum esse probat, tum ob passiones, quas sustineat, tum quòd à DEO ipso commissum sibi sit officium. *Tertium* verò ab ipsius Evangelii indole, argumento & scopò, vers. 26. 27. 28. 29.

Primum enim de Evangelio ait: *quod predicatum est in universa creatura, quæ sub cœlo est,* (secundum Christi præceptum, Matth. 28. Marci 16, 15.)

24 *Secundò: Cujus factus sum ego Paulus minister.*

Qvi

Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo
 (ἀνταναπληρῶ, vicissim adimpleo, quæ olim coëgi alios pati)
ea, quæ desunt passionum Christi (quod adhuc restat pati-
 endum Christo, non in corpore suo naturali, sed mystico, sicut
 olim dicebat mihi, Saule Saule, quid persequeris me, quando
 membra ejus affigebam. Ita Christo patiendum usque ad finem
 seculi, donec ponantur omnes inimici scabellum pedum ipsius.
 Eorum igitur, quæ adhuc implendæ sunt, passionum partem ego
 adimpleo, vicem reddens iis, quas quondam ipsi excitavi, red-
 densq;) *in carne meâ pro corpore ejus, quod est Ecclesiâ,*
 (non expiando aut propitiando, quod non est meum, nec cujus-
 quam hominis, 1. Cor. 1, 13. Psal. 49, 8, 9. sed ædificando, consolando,
 & confirmando, 2. Cor. 1, 6.) *Cujus (Ecclesiæ) ego factus* 25
sum minister secundum dispensationem DEI, quæ da-
ta est mihi in vos, (omnesq; gentes) ut impleam verbum
DEI, (tùm prædicando, tum scribendo.)

Tertio quale sit verbum Evangelii, quod ejus argumentum,
 quis finis, edocet: *Mysterium, ait, quod absconditum* 26
fuit à seculis & generationibus (præteritis, quas DEUS
 ὑπέσχετο, tolerans ignorantiam earum:) *Nunc autem mani-* 27
festatum est sanctis ejus, quibus voluit DEUS notas
facere divitias gloriæ, (quàm larga & opulenta sit gloria my-
sterii seu) Sacramenti hujus in gentibus. Quod est
(ὅς ἵσθαι scil. ὁ λόγος, quæ opulencia est) Christus in vobis, spes
gloriæ. (Qui enim illum habet, ipsam spem gloriæ in seipso pos-
sidet, imò ipsam vitam æternam in se incipientem & manentem,
 1. Joh. 5, 12, 20.) *Quem nos annunciamus, corripientes* 28
omnem hominem, & docentes omnem hominem (quem-
 vis nobis oblatum) *in omni sapientiâ, ut exhibeamus*
omnem hominem perfectum in CHRISTO JESU.

29 (Hic finis Evangelii.) *In quo & laboro, secundum operationem ejus, quam operatur in me in virtute.*

CAPUT SECUNDUM.

Postquam in genere admonuit, ne dimoveantur à spe Evangelii semel recepti, nunc specialius, quæ vitanda ducat, percenset. Nimirum ne decipiantur persuasibilitate Philosophiæ, neve Judaicis traditionibus, neve inani humilitatis, aut cultûs Angelici ostentatione.

Partes ergò sunt quatuor, Exordium & Commonesactio triplex.

Proxiò attentionem & benevolentiam movet suam sollicitudinem, Evangeliiq; accepti præstantiam ac fructum exponendo.

1 *Volo enim vos scire, qualem sollicitudinem (ἡλικὸν ἀγῶνα, quantum certamen) habeam pro vobis, & pro iis, qui sunt Laodiceæ, & quicumq; non viderunt faciem*
 2 *meam in carne: ut consolentur corda eorum instructi (συμβεβαθέντων, solidè firmatorum) in charitate, & in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii DEI & Patris & Christi, (h.e. ut & voluntas eorum verò in DEUM amore feratur, & intellectus divitiis cognitionis divinae impleatur, perspiciantq; mysterium DEI & Christi,) in quo,*
 3 *puta Christo, omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt reconditi. (Qui enim Christum cognoscit, omnes in illo sapientiæ scientiæq; thesauros reperit. Ibi unio est, quam inveniens omnia divendit, ut habeat illum, Matth. 13, 44-45.)*

Sequuntur ipsa commonesactiones, quarum prima sic proponitur:

4 *Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonis. (ὅνα μή τις ὑμᾶς ἀπαλογίσηται ἐν πιδανολογία, ne quis malè ratiocinando vos fallat verborum persuasibilitate.)*

Stabilit monitum tribus argumentis.

Primum petit à decoro. Præclarum enim est in eo, quod quis

quis rectè didicit, perseverare ac proficere. Colossenses autem, benè institutos, suavissimis verbis refert: *Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens & videns ordinem vestrum,* (indiciu bonæ institutionis) *& firmamentum ejus, quæ in Christo est, fidei vestra.* Sicut ergò accepistis *Jesus Christum Dominum, in ipso ambulate. Radicati & superedificati in ipso, & confirmati in fide, sicut & didicistis, abundantes in eâ, in gratiarum actione.* (Gratias enim debetis DEO, qui purâ vos Evangelii luce illustravit, profectumq; in ea ad abundantiam usque urgere pulcrum.)

Alterum capit ab alienæ doctrinæ autoribus & principiis, ipsa suâ vanitate aspernandis. Est enim humana & elementis hujus mundi superstructa. Videte, inquit, ne quis vos decipiat per Philosophiam, (non prohibeo discere Philosophiam, sed attendere hoc velim singulos, ne decipiamini per eam, & tanquam prædæ habeamini per sapientiæ naturalis studium,) *& inanem fallaciam,* (quæ est) *secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi,* (principia naturæ, & non secundum Christum.)

Tertium ab eminentia ducit autoris Christianismi, & beneficiorum ex ipso profluentium in sanctos & fideles, quâ occasione præcipuos fidei articulos recitat.

Quia in ipso (Christo) inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter, (h.e. in ipsius corpore, tanquam habitaculo proprio, domicilium sibi fixit omnis plenitudo Deitatis, & quicquid à Deo peti aut expectari potest. Quocirca ad elementa mundi vanè confugitur, ut iis intellectus noster perficiatur.) *Et estis in ipso repleti,* (ut nihil ultra requiratis ad salutem,) *qui est caput omnis principatus & potestatis,* (etiam

AN-

- 11 Angelicæ) in quo & circumcisi estis circumcissione non
manu facta, in exspoliatione corporis carnis, (in deposi-
 tione veteris hominis & mortificatione corporis peccati, Rom. 6,
 12 1.2.) in circumcissione Christi (spirituali) *consepulti ei in*
Baptismo, in quo & *resurrexistis* (vitâ donati novâ) per
 13 *fidem operationis DEI* (à Deo in vobis procreatam,) *qui sus-*
citavit illum à mortuis. Et vos cum mortui essetis in
 14 *delictis* & *præputio carnis vestrae*, *convivificavit cum*
illo, donans vobis omnia *delicta*, (Ephes. 2, 1. &c.) *delens*
quod adversus nos erat chirographum decretis (firma-
 tum, & nos accusans convincensq; peccati, maledictionisq; reos
 efficiens,) *quod erat contrarium nobis*, & *ipsum tulit de*
 15 *medio*, *affigens illud cruci*. (Dum enim ipse execratio pro
 nobis est factus, execrationem Legis in corpore suo expiavit, &
 chirographum Legis quasi clavis transfixum, casum irritumq;
 reddidit.) Et *exspolians principatus & potestates* (te-
 nebrarum, mortis ac maledictionis executionem habentes, Hebr.
 2, 14.) *traduxit* (*ἰδερυμδτίσεν*, ostentui habuit) *confidenter*,
triumphans illos in semetipso, (dum potentiz eorum virus
 experiri, ac per mortem ipsam penetrando, redivivus eorum car-
 cerem subire non renuit, in seipso suoq; corpore dæmonas vin-
 cens, & tanquam in triumpho ducens.)

Hinc ergò concluditur, præ illo Rege, capite & triumphato-
 re nihil amplius requirendum. Nec verò in Legis ceremoniis ul-
 lam perfectionem sitam.

- 16 Est igitur alterum speciale monitum: *Nemo vos judicet in*
cibo aut in potu, aut in parte diei, (festi,) *aut neomenia,*
aut sabbatorum, h. e. nemo vos condemnet, tanquam in iis de-
 liciti aliquid commissum sit.

- 17 Confirmat à propriò illarum constitutionum sine: *Quæ*
sunt

sunt umbra futurorum (bonorum & beneficiorum,) *corpus autem Christi*, (qui verè illa bona suppeditat, quæ legalibus olim institutis adumbrabantur. Lex enim umbram continet futurorum bonorum, non ipsam imaginem vivam, multò minùs corpus ipsum verum, Hebr. 10, 1.)

Tertium monitum e 7: Nemo vos seducat, (καὶ ἄλλοθεν τὴν κορωνὰν, brabeo defraudet, coronam intercipiat.) *volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans,* h. e. nemo vobis imponat specie humilitatis & religionis Angelicæ, quasi per Angelicam absentiam demeriturus Deum.

Confirmatio ab adjunctâ vanitate ducitur. *Quæ quis enim non vidit,* si absque divinâ revelatione affirmet, *frustrâ inflatus est sensu* (καὶ τὸ νοῦν, à mente) *carnis suæ secundum carnali.* At humilitatem & cultum Angelorum, quomodo ipsi Deum colant, non viderunt isti Encratitæ. Ergò vanè inflantur spiritu mentis suæ. Quod etiam absque divinâ revelatione illa affirmet, & sectentur, mysticis verbis declarat Apostolus, cum scribit de ejusmodi hypocrita: *non tenens caput,* puta Christum, *ex quo totum corpus per nexus & conjunctiones subministratum* (subministratiōni aptum) *& constructum,* συμπλεκόμενον, validè compactum, *crescit in augmentum DEI.* Quæ verò ἀπὸ κεφαλῆς ἀνδραγαθία? Utiqve media ista, per quæ Spiritus Christi com meat à capite ad omnia membra. Quæ verò ista? Christus, inquit Johannes 1. Epist. 5, 6. venit per aquam & sanguinem, & Spiritus est, qui testatur, quòd Spiritus est veritas. Baptismus enim & Cœna sacra, aqua Baptismatis & sanguis poculi Domini jungunt nos capiti; & Spiritus per verbum Christi testatur veritatem, ministrantibus iis, quos Christus & totum corpus ejus, i. e. Ecclesia, constituunt veluti vasa, in quibus contineatur thesaurus donorum spiritualium, & sic ad singula membra deriveret. Hi sunt Apostoli, Prophetæ, Evangelistæ, Pastores, Doctores. Qui igitur verbum Christi non habet proferre, caput non tenet, à quo omnis

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC. Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen. Hialmsl. 87 4° (1, 266)

346 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

vis vivifica defluit, itaque nec ædificare potest corpus ejus. Et vicissim, qui caput non tenet, verbo Christi caret, nec vivum est membrum, multò minùs inter ἀφᾶς & συνδίσμας corporis connumerandus.

20. *Alium argumentum* petitur à Christianorum conditione propriâ mundi, non est, quòd ulterius iisdem illaqueentur. Nam si elementis mundi voluissent inniti & inhærescere, Christum crucifixum pro DEO & Salvatore non recepissent. Itaque ait:
 21. *Si ergò mortui estis cum Christo* (per Baptismum, suprâ v. 12.) *ab elementis mundi: quid adhuc tanquam viventes in mundo* (nondum ei crucifixi) *dècernitis? Ne tetigeris, neque gustaveris, neque contrectaveris.* Interrogatione & mimici dogmatistarum illustrat argumentum, ut tantò evidentius pateat, quid eos cupiat vitare, nimirum dogmata de quorundam ciborum devitatione, tanquam humilitati & cultui Angelico non convenientium.

22. *Tertium à proprietate rerum vitatarum ductum, congruit cum illo Domini effato, Marci 7, 15, 18, 19.* Quicquid extrinsecus intrat hominem, non potest eum profanare. Quoniam non ingreditur in cor, sed in ventrem vadit, & in secesum exit, purgans omnes escas. Sic & Paulus: *Quæ sunt, inquit, omnia in interitum ipso usu.* Corruptuntur & exciuntur, ac proinde non coinquinant hominem. Sed fortè rectius verba hæc conjunguntur μιμήσει, ut scilicet dixerint dogmatistæ: Ne tetigeris, neque contrectaveris, neque gustaveris, quæ sunt omnia in interitum abusu, τῆ ἀποχρήσει. Malè iis homines utuntur, & in corruptelam iis cedunt. Fuerunt enim, qui dicerent, carne animantium nutriri hominis illud, quod non à Deo bono, sed à materiâ malòve Deò esfet. Videntur enim Gnosticorum & Cerinthianorum semina jam tùm spargi cæpisse in Ecclesiâ. Posterius hoc probo, quia pulchrè cohæret cum antecedentibus & consequentibus, & magis est ipsi textui genuinum.

Postremum argumentum ducit ab autoribus ejusmodi dogmatum, qui sunt homines sapientuli, sibi metipsis placentes. Mandatis

ais doctrinisq; hominum DEUS coli nequit, Matth. 15, 9. Esa. 29, 13. Dogmata de cultu Angelicò sunt mandata doctrinae; hominum. Ergò iis coli DEUS nequit. *Secundùm praecepta*, ait, *Et doctrinas hominum. Quae sunt rationem quidem habentia sapientiae in superstitione*, (ἐπιλοδογησικα, cultu electio, qualis verè est superstitio) *Et humilitate, Et non ad parcendum corpori*, (καὶ ἀφειδία σώματος, Unsichönligkeit des Leibes/ut ajunt Saxones nostri,) *non in honore aliquo ad saturitatem carnis*. Hoc vult: speciem habere sapientiae dogmata cibaria, quae sunt superstitiosa, humilitatem & contemptum carnis praeseferentia. Omnis enim superstitio, humilitas & despectus corporalium sapientiam praeseferat haud vulgarem. At vicissim carere specie & ratione sapientiae, quae honorem & nutritionem carni secundum naturam praestandam denegant. Ac proinde tanquam humana placita, nullo apud Christianos loco habenda.

CAPUT TERTIUM.

Alium Enarrationis Epistolae membrum agit de veris operationibus ac fructibus Christianae fidei, idq; pro more, tum generatim, quoad omnes fideles, tum speciatim, quoad certam vitam genera.

Generalis instructio continet primum intentionis directionem. Tum peccata vitanda. Tertiò bona opera exercenda.

Intentio, studiumq; Christianorum sit quaerere caelestia. Probatur ab illorum artissimà conjunctione cum Christo, quippe cum quo peccato & mundo mortui, Deo autem vivificati, & caelesti praerogativa donati sunt.

Verba Apostoli sunt: *Igitur si consurrexistis cum Christo*, (ut dictum supra cap. 1, 12, 13. & 2, 12, 13.) *quae sursum sunt, quarite, ubi Christus est in dextera DEI sedens*, (in gloriosà DEI potentia regnans.) *Quae sursum sunt, quae-*

Xx 2 rite,

348 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

rite, non quæ super terram. (Matth. 6, 20. 33. Luc. 12, 35. 1. Tim. 6, 19.) *Mortui enim estis*, (vetus homo vester cum Christo crucifixus est, 2. Cor. 4, 16. Rom. 6, 6.) *Et vita vestra est abscondita cum Christo in DEO*, (invisibilis, sicut Christus ipse, durante hoc seculò.) *Quum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloriâ*. (Filii quidem DEI vocamini; sed mundus non novit vos, quia nec ipsum Christum novit. Nunc filii DEI estis, sed nondum apparuit, quid futuri sitis. Scimus autem, quoniam quum apparuerit, similes erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est, 1. Joh. 3, 1. 2.)

Peccata vitanda non tantum commemorat, sed & rationes, cur vitanda sint, profert prægnantissimas, à pernicie consequente, & statûs Christiani decoro petitas.

5 *Mortificate ergò, inquit, membra vestra, quæ sunt super terram*, (vires vestras terrenas, veteris Adami & exterioris hominis proprias, oculos, aures, pedesq; vos scandalizantes, Matth. 5, 28. 29. 30. & 18, 8. Marci 9, 47.) *fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulacrorum cultus*. (Avarus enim servit mammonæ, non DEO, Matth. 6, 21. 24. sperans in divitiis, non in DEO, 1. Tim. 6, 17.) *Propter quæ venit ira DEI super filios incredulitatis*, (multò igitur minùs effugient; qui fidem profitentur & talia faciunt, Ephes. 5, 5.) *In quibus et vos ambulastis aliquando, quum viveretis in illis*, (nondum Christo commortui. Hoc autem tempus aliam vitam adfert, alios mores postulat.) *Redit ad commemorationem deponendorum vitiorum: Nunc autem deponite et vos omnia* (terrena membra ista) *iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem.*

cem. Summatim inquit. *exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis.*

Cæterum virtutes exercendas proponit primò generatim, dein de singulatim commemorat, ac tertio argumentis efficacibus munit ac firmat. Etenim generatim monet induere novum hominem, hoc est, transformari spiritu mentis ad imaginem DEI, ad quam reparati sumus in Christo JESU, sicut ad eandem in principio creabamur.

Et induite (inquit) novum, qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus, qui creavit illum. 10
(in principio, Genes. 1, 27.) *Ubi non est gentilis & Judæus,* 11
circumcisio & praputium, Barbarus & Scythæ, servus & liber, sed omnia & in omnibus Christus, hoc est, quoad novum hominem nulla est personarum, gentium, conditionum, externarum qualitarum differentia. Nihil ad eum potest Judaismus, nihil efficit Græcismus: Christus ibi solus potest omnia, qui unus idemque est in omnibus. In omni gente, qui timet DEUM, & operatur justitiam, acceptus est illi, Act. 10, 35. Gal. 3, 28.

Jam singulatim, in quibus occupetur novus homo, quæque sint imaginis divinæ dotes, recenset: *Induite vos ergò, sicut electi DEI sancti & dilecti, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem seu modestiam, patientiam, supportantes, ἀνεχόμενοι. tolerantes invicem, & donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam.* 12
Super omnia autem hac cbaritatem, quod est vinculum perfectionis. 13
(Charitate enim tanquam vinculo continentur virtutes reliquæ, quibus homo Christianus perficitur, ne diluantur quasi & inutiles reddantur, 1. Cor. 13.) *Et pax Christi (exuperatis omnem sensum, quam mundus non potest dare, Joh. 14, 27. Phil. 4, 7.) exultet (ἡ εὐεχία)* 15

16 *in cordibus vestris, in quam & vocati estis in uno corpore, & grati estote. Sermo Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientiâ, docentes & commoventes vosmetipsos Psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, in gratiâ cantantes in cordibus vestris*
 17 (non solò ore aut instrumentis) DEO. Denique ait: *Et omne, quodcumq; facitis in verbo aut opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, (propter ipsum & ipsius jussu facite) gratias agentes DEO & Patri per ipsum.*

Confirmat hæc monita Apostolus in specis rationibus, quarum prima à decore ducitur, dum vocat Colossenses electos DEI, sanctos & dilectos. Tales enim decet talia, qualia exposuit.

Altera vers 13. à Christi exemplo. *Sicut & Christus* (inquit) *donavit vobis, ita & vos.*

Tertia à scopo vocationis, dum scribit: *Vocati estis in pacem Christi in uno corpore.* Nam certè, ut aternâ invicem pace fruamur, vocati sumus, unius corporis membra facti, sub capite uno Christo Domino.

Quarta à fine omnium operum, qui est gloria & laus DEI & Patris. Hactenus de operationibus fidei, tanquam in genere, disseruit.

Nunc porrò speciatim instruit primùm conjuges, secundò parentes & liberos, tertio servos & dominos, quartò auditores, qualiter se gerere debeant erga Pastores suos, quinto qualiter erga extraneos.

Uxoribus & maritorum, filiorum & parentum, servorum, item officia hóc capite absolvit.

18 Uxoribus ita præcipit: *Mulieres subditi estote viris*
 19 (id est, propriis,) *sicut oportet in Domino.* Viris ita: *Viri diligite uxores, & nolite amari esse ad illas,* (adversum illas, 1. Petr. 3, 7. ut non impediatur orationes vestræ.)

Postea transit ad filiorum ac parentum officia. Illis inquit:
 Fi-

Filii obedite parentibus per omnia (in Domino, Eph. 6, 1.) 20
Hoc enim placitum est Domino. His verò: Patres nolite 21
ad indignationem provocare filios vestros, ut non pu-
fillo animo fiant, (pro filiali amore & affectu, servilem metum
 odiumq; induentes.)

Servorum officium latius tractat, quia illorum conditio erat
 deterior. Præcipit autem bona, prohibet mala, additis utrinque
 rationibus.

Servi obedite per omnia Dominis carnalibus, non 22
ad oculos servientes, quasi hominibus placentes, (quod
 hypocritarum est & carnalium DEUM ignorantium, Ephes. 6, 6.)
sed in simplicitate cordis timentes DEUM. Quod- 23
cunq; facitis, (regula hæc verè aurea) *ex animo operamini,*
sicut Domino, & non hominibus. Rationes sunt ab utili & in-
utili: Scientes, quòd à Domino accipietis retributionem 24
hereditatis, (non ut servi, sed filii DEI per Christum. Ideò non
 servili metu, sed filiali obedientiâ facite officium.) *Domino*
enim Christo servitis, (non hominibus, quantumvis sit vilitatis
 ministerium vestrum,) *qui autem injuriam facit, recipiet* 25
id, quod iniquè gesit, (lucet dignas factis suis pœnas, non
 tanquam consors hereditatis filius, sed tanquam servus nequam.)
& non est personarum acceptio, h. e. non respiciet DEUS vi-
 litatem ejus aut paupertatem, sed absque ullius externæ conditio-
 nis respectu, æquam cuilibet sententiam feret, sive servus sit, sive
 liber.

CAPUT QUARTUM.

PROsequitur regulas officiorum certis hominum generibus,
 aut erga singulares personas servandorum. Et sic Epistolam
 claudit. Dominus præcipit: *Domini, quod justum est* 1

Et.

Et æquum, servis præstate: Scientes, quòd & vos Dominum habetis in cælo.

Quarò mandat precibus instare, præsertim pro se, Timotheo & similibus. *Orationi instate, vigilantes in eâ, cum gratiarum actione,* (Ephes. 6, 18. 1. Thes. 5, 17.) *Orantes simul & pro nobis, ut DEUS nobis aperiat ostium sermonis,* (patefaciat corda hominum, suppeditet occasiones, locum, tempora propagando Evangelio accommodata.) *ad loquendum, mysterium Christi, propter quòd & vinculus sum, ut manifestem illud ita, ut oportet me loqui.*

Quinò, quomodo verandum cum exteris non Christianis, edocet: *In sapientiâ ambulate ad eos, qui foris sunt,* (extra Ecclesiam, 1. Cor. 5, 12.) *tempus redimentes,* (non quòvis quòvis tempore loquentes, agentésve.) *Sermo vester sit semper in gratiâ, sale conditus,* (non insulsè in quenquam irruens, auresve offendens importunè) *ut sciatis, quomodo vos oporteat unicuiq; respondere.*

PERORATIO.

Epilógus seu Peroratio quadrimembrius est. Nam primò commendat Tychicum & Onesimum. Tum reciprocas salutationes recitat. Terziò singularia quædam mandata, & denique benedictionem solennem adjungit.

Primo Tychicum Onesimumq; & commendat, & causam, cur veniant, explicat. *Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater, & fidelis minister, & conseruus in Domino. Quem misi ad vos ob hoc ipsum, ut cognoscat, quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra, cum Onesimo charissimo & fidei fratre,*
qui

qui ex vobis est, omnia, quæ hîc aguntur, nota facient vobis.

Deinde salutatur eos à sex viris insignibus.

Primus est Aristarchus Thesalonicensis Macedo, qui cum Paulo captivus Romam missus est, Act. 27, 2. Salutatur vos Aristarchus concaptivus meus. 10

Alter est Johannes Marcus, olim comes Barnabæ & Pauli, postea solius Barnabæ, Act. 15, 37. Et Marcus (inquit) consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata, si venerit ad vos, excipite illum.

Tertius est Jesus, qui dicitur Justus, fortè is, qui Act. 18, 7. Corinthi habebat domum contiguam Synagogæ. De his ait: Qui sunt ex circumcissione, (Judæi scilicet.) hi soli sunt adjutores mei in regno DEI, (εις βασιλειαν τῆς Θεῆς, in regnum DEI,) qui mihi fuerunt solatio. Ergò tunc Petrus Apostolus Romanus non fuit. 11

Quartus est Epaphras, quem supra etiam cap. 1. descripsit. Salutatur vos Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi Jesu, semper sollicitus (ἀγωνίζομαι, certans) pro vobis in precibus, ut stetis perfecti & pleni in omni voluntate DEI, (non seducti seu per Philosophiam, seu Judaicas traditiones, seu Gnosticorum superstitiones.) Testimonium enim illi perhibeo, quòd habet multum laborem (ζῆλον, zelum) pro vobis, & pro iis, qui sunt Laodiceæ, & qui Hieropoli. 12

Quintus est Lucas Pauli συνέδημος, qui ultrò eum ipso Romam profectus est. Salutatur vos Lucas, Medicus charissimus. 13

Sextus Demas, cui nullum addit elogium. Ad Timotheum enim scribit, eum esse amore hujus mundi captum. 14

Ceterum à se vicissim salutari cupit Laodiceos & Nymphan.
 5 *Salutate fratres, qui sunt Laodicea, & Nymphan, & quæ in domo ejus est Ecclesiam.* (Ecclesiam ipsius domesticâ.)

Mandata singularia sunt quatuor. Unum de Epistolâ hâc Colossensibus scriptâ, etiam Laodiceis communicandâ.

Alterum de Epistolâ ad Apostolum è Laodiceâ datâ, à Colossensibus legendâ. Non enim ait, sed ad Laodiceos scripsisse, sed è Laodiceâ Epistolam missam indigitat. Quæ nec potuit ab Apostolo scripta fuisse, quandoquidem ipse fateatur, Laodiceos suam faciem in carne non vidisse, supra cap. 2, 1. Itaque necessariò intelligendâ venit Epistolâ ad Paulum scripta ex urbe Laodicensium, quâ motus hanc & Colossensibus & ipsis communicari voluit: Fortè à Nymphâ aut Presbyteriò Laodiceo de statu Ecclesiæ monitus, certisq; de quæstionibus consultus est Apostolus, in hâc Epistolâ explicatis.

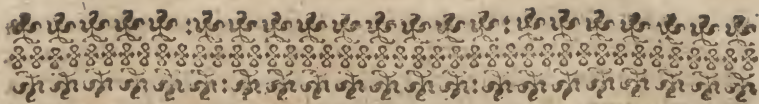
Tertium de Archippo officii sui admonendo:

Quartum de vinculorum suorum ratione habendâ. Textus
 16 *ita habet: Et quum lecta fuerit apud vos Epistola hæc, facite, ut & in Laodicensium Ecclesiâ legatur, & eam, quæ Laodicensium est, (ἐκ Λαοδικείας; è Laodiceâ.) vos quo-*
 17 *que legatis. Et dicite Archippo; (Pastori vestro.) vide ministerium, quod accepisti in Domino; ut illud impleas.* (Attende tibi & gregi, cui te præfecit Spiritus Sanctus Episcopum, ut rectè eum pascas, Act. 20, 28.)

18 *Salutatio meâ manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum,* (vobismetipsis cogitandum relinquo, quomodo vinculorum pro JESU CHRISTO ratio sit habenda, Hebr. 13, 3. Phil. 4, 14. &c.)

Benedictio paucissimis verbis adstricta subjicitur. *Gratia* (illa DEI) *vobiscum. Amen.*

Ad Colossenses scripta ab urbe Româ per Tychicum & Onesimum.

JOHANNIS CLIVERI, SS. THEOL. D.

ejusdemq; olim Professoris Sorani, & postea
Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS EPISTOLÆ PRIORIS
S. PAULI APOSTOLI AD
THESSALONICENSES,

in partes suas ὀρθοτομημένης.

Hesalonica urbs fuit, hodieq; est Macedonia prima-
ria, quam à civium habitatorumq; frequentia laudat
Strabo, ἡ νεῶν μάλιστα, inquit, τῶν ἄλλων εὐανδρεῖ, lib. 7.
Geograph. Eam adivit Paulus cum Silvanò Prophe-
tā & Timotheò Evangelistā, annò Dominicæ incarna-
tionis LIV. Cumq; per tria Sabbata disseruisset eis de Scripturis,
aperiens ac demonstrans oportuisse pati Christum, & resurgere
à mortuis, atqve hunc esse Jesum à se annunciatum, quidam ex
eis crediderunt, & adjuncti sunt Paulo & Silæ, (qui & Silvanus) &
è Græcis Deum colentibus multitudo magna, mulierumq; nobi-
lium non pauci. Caterùm infideles Judæi insipientiæ suæ zelo
æstuantes, assumtis è turbâ forensi viris improbis excitârunt se-
ditionem, perturbatq; civitate Jasonis, apud quem diverterat
Paulus, ædes obsederunt, cupientes Paulum ac Silam pertrahere
ad turbam. Quibus non repertis ipsum Jasonem & fratrum ali-
quos traxerunt ad Principes civitatis, accusantes Apostolum ac
Silam rebellionis in Imperatorem, quòd dicerent Jesum esse Re-
gem: Jasonem verò, quòd tales orbis perturbatores hospitio ex-
ciperet. Sed Jason perturbatis primoribus ac turbis opinionem il-
lam exemit, quibus ut satis erat factum, dimissus cum fratribus,
nocte Paulum & Silam dimisit Beræam. Ibi degentes Judæi genero-

Yy 2

fio-

356 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

siore erant illis Thesalonicensibus, susceptoq; promptè sermone, quotidiè inquisiverunt in Scripturis, si hæc ita se haberent, quemadmodum diseruerant Paulus & Silvanus. Itaque multi ex iis crediderunt, & gentilium matronarum honorabilium viro- rumq; non pauci. At pervicaces & stulti, qui Thesalonicæ erant, Judæi, cognito, quod contigerat Berceæ, eodem pervenere, commoventes & turbantes populum. Igitur declinaturus eorum ve- saniam Paulus, tanquam mari abiturus, deductus est ad littus ad discipulis, relicto Berceensibus Silâ ac Timotheo. Interim verò deductis Athenas à Berceensibus Christianis, Sola Timotheoq; in- junxit, ut quàm celerrimè ad se venirent, Act. 17. Quibus venienti- bus hanc ad Thesalonicenses Epistolam scripsit, suo & Collega- rum nomine, quam Athenis dedit ad ipsos deferendam, cum Ti- motheus, quem ad confirmandos eos miserat, eodem revertisset, prout commemorat cap. 3, v. 2. & c. estq; prima omnium, quas scri- psit Apostolus, incitatus haud dubiè à Spiritu Sancto ad scriben- dum non minùs quàm ad prædicandum Atheniensibus, Act. 17, v. 16. Unde etiam adjurat Thesalonicenses, ut legatur Epistola omni- bus sanctis fratribus, doctis atque indoctis, planissimè indicans, non solis Clericis seu Doctoribus scriptas esse literas sacras, sed omnibus omninò sanctis, ut legendo & cognoscendo eas confir- mentur in fide Jesu Christi ad vitam æternam, 1. Thes. 5, v. 27. Ac ne supposititiis Epistolis fallerentur, posteriori salutationem sub- scribit manu suâ, idq; signum jubet observari in omnibus Episto- lis sibi genuinis. Hoc est (inquit) signum in omni Epistolâ, ita scribo, 2. Thes. 3, v. 17. Unde perspicuum est, quàm religiosè Aposto- li ipsi suas literas habuerint; ne quis eorum nomine Ecclesiis im- poneret, quàmq; indubitanter nunc pro Apostolicis sint accipien- dæ, quas universalis Christi Ecclesia tanquam tales nobis com- mendavit. Scripta est utraq; ad Thesalonicenses anno Domi- ni LV.

Hæc priori laudat fidem, spem & charitatem Thesalonicen- sium, utq; in eodem Christianismi studio pergant. exhortatur. De- inde in certis quibusdâ vitæ Christianæ capitibus eos instruit.

Partes sunt quatuor, Exordium, Thesis seu Propositio, Propositio- nis Enarratio & Conclusio.

CA.

CAPUT PRIMUM.

Capite primò Exordium, Propositio Epistolæ, & pars aliqua
Enarrationis expeditur.

EXORDIUM.

Exordium usitatam salutationem continet, memorantem qui
quos, à quonam, quâ salute impertiant.

Verba hæc sunt: *Paulus & Silvanus & Timotheus* 1
Ecclesiæ Thessalonicensium in DEO Patre & Domino
Jesu Christo: Gratia vobis & pax à DEO Patre no-
stro & Domino Jesu Christo.

PROPOSITIO.

Propositio vestita gratiarum actionis & præcationis formulâ te-
statur Apostolos gaudere de fide, dilectione & spe Thessaloni-
centium, & unicè in votis habere, ut in iis proficiant.

Textus planus est: *Gratias agimus DEO semper pro* 2
omnibus vobis, memoriam vestri facientes in oratio-
nibus nostris sine intermissione. Memores operis fidei 3
vestræ, (quantum jam operata sit fides vestra,) & laboris cha-
ritatis, (quantum charitas laboraverit,) & sustinentiæ
(ὑπομονῆς, tolerantia) spei Domini nostri Jesu Christi,
(quantum spes in Domino Jesu de qua toleraverit tribulationum)
ante DEUM & Patrem nostrum, (quem fide, spe & chari-
tate colitis, inq; ipsius conspectu ambulatis.)

ENARRATIO.

Propositionis hujus *Expositio* seu *Enarratio bimensuris* est.
Priori testantur hi sancti Dei viri de fide Thessalonicensium,
& gratiarum actionis suæ rationes recitant longè amplissimas.
Posteriori instituunt Thessalonicenses de certis Christianismi
capitibus, hortantes, ut in conversatione & opere Christi abun-
dent, cap. 3, 4, 5.

358 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

Prius membrum Propositione, Confirmatione, Amplificatione seu Approbatione, & Conclusionē absolvitur.

4 *Propositio est: Scimus fratres dilecti à DEO electionem vestram.* Ergò sequitur, illos pollere fide & fructibus ejus, ac meritò grates pro iis agi, orariq; DUM, ut confirmentur.

Confirmant sancti scriptores, unde sciant electionem Thesalonicensium, productis argumentis quatuor.

Primum ducitur à causis efficientibus organicis, insigni ob ipsos gratiâ successuq; ornatis, vers. 5.

Alterum ab effectibus fidei ac spei Thesalonicensium, vers. 6.

Tertium ab aliorum testimonio & approbatione, v. 7. 8. 9. 10.

Antequam verò ad quartum argumentum à recente Timothei experienciâ sumptum procedat, quod cap. 3. explicatur, prima duo confirmat, explicat & approbat capite secundo, prout ibi patebit.

Conclusio subjicitur cap. 3. 7. & c.

Primum argumentum hâc formâ syllogisticâ induo, majoris evidentia ergò.

Apud quos Evangelium est non in verbo tantum, sed & in virtute, & in Spiritu Sancto, & in fiduciâ multâ, ii sunt electi. Apud Thesalonicenses Evangelium ita prædicatum est, ut non tantum esset in verbo, sed etiâ in virtute, in Spiritu Sancto & fiduciâ multâ.

Testatur ipsorum conscientiam Apostolus probationis loco. *Scitis, inquit, quales fuerimus in vobis propter vos.*

E, Thesalonicenses sunt electi. Loquitur autem Ecclesiâ in DEO Patre & Domino JESU Christo, quam Thesalonicensium nomine intelligimus.

5 Verba sunt: *Quia Evangelium nostrum (à nobis prædicatum) non fuit ad vos in sermone tantum, (auribus insonante,) sed & in virtute (sermoni conjuncta ad persuadendum) & in Spiritu Sancto, (operante in cordibus vestris per verbum prædicatum) & in plenitudine (πληροφορία, fiduciâ plenis Spiritus velis excipiente) multâ, q. d. Non extimimus*

Ju-

Judæos adversarios, nec hæsitavimus aut dubitavimus omnem vobis DEI veritatem explanare. Qvalia dona non largitur DEUS, nisi cum vult salvari audientes, secundum consilium beneplaciti sui in Christo. Qvare ex docentium donis rectè colligitur DEI consilium de electione Auditorum. *Sicut* (inquit) *scitis, quales fuerimus in vobis propter vos*, Christo lucrificandos scilicet. Nam quicquid datum nobis à DEO est, vestræ salutis causâ datum est.

Alterum sic habet: Imitatores Christi & Apostolorum, excipientes verbum in tribulationibus cum gaudio Spiritûs Sancti, sunt electi. Thessalonicenses facti sunt imitatores Christi & Apostolorum, dicente Paulo: *Et vos imitatores nostri facti estis & Domini, suscipientes verbum in tribulatione, multâ*, (eam memorat Lucas Actor. 17, 5.6.7.8.9.) *cum gaudio Spiritûs Sancti*, (exhilarantis in tristitiâ corporali, Rom. 12, 12.13.) Ergò Thessalonicenses sunt electi. Repetitur & expolitur hoc argumentum cap. 2, 13. &c.

Tertium aliorum testimonio firmatum sic formo: Qui sic typos se proponunt aliis, ut fides eorum passim decantetur, ii pro electis sunt habendi. Thessalonicenses typos se ita proponunt aliis. Ergò pro electis habendi.

Ita ait: *Ut facti sitis typi omnibus credentibus in Macedonia & Achaiâ. A vobis enim diffamatus est* (ἐξήχηται, personuit) *sermo Domini non solum in Macedonia & Achaiâ, sed & in omni locò fides vestra, quæ est ad DEUM, profecta est*, (ἐξέληλυθεν, exivit) *ita ut non sit nobis necesse quicquam loqui* (de fide vestra.) *Ipsi enim de nobis annunciant, qualem introitum habuerimus ad vos, & quomodo conversi sitis ad DEUM à simulacris servire DEO vivo & verò. Et expecta-*

re Filium ejus de cœlis, quem suscitavit ex mortuis, Jesum, qui eripuit (τὸν πρῶτον, servantem, liberantem,) nos ab irâ venturâ, (præsertim extremi illius & horribilis judicii. Qui enim credit in Filium, non judicatur, & à morte transivit ad vitam, Joh. 5, 24. & 3, 18.)

CAPUT SECUNDUM.

HOc capite confirmat, expolit & amplificat primum secundumq; argumentum, præcedenti capite probandæ Thesalonicensium electioni productum.

Primum enim comprobat, Evangelium apud Thesalonenses existisse non tantum in verbo, verum etiam in virtute, in Spiritu Sancto, in fiduciâ multâ.

Idq; facit allegando historiam antea actorum, deinde sinceritatem & fidelitatem ministerii sui, tertio industriam, ac postremo appellando ipsorum Thesalonicensium conscientiam.

1 *Rei geste narratio sic habet: Nam ipsi scitis fratres in-*
 2 *troitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit. Sed ante*
passi & contumeliosi affecti, sicut scitis, in Philippis,
 (Act. 16, 22. & c.) *fiduciam etiam habuerimus* (habuimus, ἐπαρρησιασάμεθα) *in DEO nostro, loqui ad vos Evange-*
lium DEI in multâ sollicitudine, (ἐν πολλῷ ἀγῶνι, cum multo certamine, nempè Judæis & turbâ forensi nos insectantibus, tandemq; ad necem deposcentibus, Act. 17.)

3 *Fidelitatem integritatemq; sui ministerii istis verbis descri-*
bunt viri Dei: Exhortatio enim nostra non de errore,
 (sicut imputant nobis Judæi,) *neq; de immunditiâ, neq; in*
dolo, (ut fraudulenter captemus studia hominum, perq; ea nobis honores aut divitias acquiramus. Ita enim fiducia nostra per tribulationes facilè collabesceret.) *Sed sicut probati sumus*
 4 *à DEO, ut crederetur nobis Evangelium, ita loqui-*

mur

mur non quasi hominibus placentes, sed DEO, qui probat corda nostra, (1. Cor. 4, 3. 5. Gal. 1, 10. Proverb. 21, 2. Psal. 7, 10. & 26, 2. & 139, 22. Jer. 11, 20.) *Neg enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neg in occasione avaritiae. DEUS testis. Nec quærentes ab hominibus gloriam, neg à vobis neg ab aliis. Quum possemus vobis oneri esse, ut Christi Apostoli, (quibus debetur non tantum honor, sed & sustentatio tali munere digna. Sed nos eam, ne oneri essemus, exigere negleximus, sine sumptu vestro docentes Evangelium, à Philippensibus autem ultrò subministrata semel iterumq; accepimus, Phil. 4, 16.) sed facti sumus parvuli in mediò vestri, (non tanquam Apostoli honorem deposcentes, sed tanquam vestri similes, parvuli in Christo,) tanquam si nutrix foveat filios suos, (accommodans sese imbecillitati eorum, atque sermonem gestusq; suos ad infantium captum attemperans.) Ita desiderantes vos cupide volebamus tradere vobis, non solum Evangelium DEI, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis.*

Tertiò industriam laboremq; suum refert: *Menores enim estis, fratres, laboris nostri & fatigationis. Nocte enim & die operantes, ne quem vestrum gravemus, predicavimus in vobis Evangelium DEI.* (similiter Ephesi, Act. 20, 34. Corinthi, Act. 18, 2)

Denique ad DEI & ipsorum testimonium rovat: *Vos testes estis & DEUS, quàm sanctè & justè & sine quærelâ vobis, qui credidistis, fuimus. Sicut scitis, qualiter unumquemq; vestrum, sicut pater filios suos, deprecantes vos (ὡς πατέρες, exhortantes) & consolantes,*

testi-

testificati sumus, ut ambularetis dignè DEO, qui vocavit vos in suum regnum & gloriam.

Hactenus primi argumenti approbatio, quam huic formæ includo: Quibus post graves contumelias a libi toleratas confidenter annunciatur Evangelium, ab hominibus fraudis, ambitionis, adulationis, avaritiæq; puris, seq; ipsos propriò labore sustentantibus, & ipsius DEI omniumq; rectè judicantium approbationem meritis; apud illos Evangelium in virtute; in Spiritu Sanctò, multaq; fiduciã versatur, & consequenter intelligitur, Diu illos, quibus ejusmodi mittit præcones, ad salutem æternam elegisse. Thesalonicensibus à Paulò, Silvanò & Timotheò ita prædicatum est Evangelium. Ergò plana est Conclusio.

Sequitur repetitio & approbatio secundi argumenti, quod est ab ipsorum Thesalonicensium fide patientiãq; sumptum. Vos, scripsit supra vers. 6. imitatores facti estis nostri & Domini, excipientes verbum in tribulatione multã, cum gaudio Spiritus Sancti. Id ipsum nunc pluribus verbis explicat Apostolus, & amplificat tum à descriptione hostium, tum à suo desiderio gaudioq; singulari.

13. *Ideo, inquit, & cum ipso Silvanus ac Timotheus, & nos gratias agimus DEO sine intermissione, quoniam quum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, (verbum DEI, auditum auribus nostris ipsò dictante, vestrisq; exceptum nobis loquentibus,) accepistis non ut verbum hominum, sed sicut est verè verbum DEI, qui & operatur in vobis, qui credidistis.* Hic primus est gradus ad electionem hominis cujusquam comprobandam, cum à donis doctorum discesseris, nimirum recipiat verbum DEI, tanquam DEI, eiq; verã fidem sequuntur opera. DEUS enim operatur.
14. *in credentibus, ut perit Apostolus: Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum DEI, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sic & ipsi à Judæis.* (Nam improbi
- scur-

scurra forenses incitati à Judæis perturbârunt urbem, & statim in principio Jasonem ac reliquos fratres pertraxerunt ad tribunalia, rebellionis crimen eis intentantes. Judæi verò id ipsum Thessalonicæ ausi sunt, quod in Judæa adversus Paulum & alios sanctos, quemadmodum Actorum Apostolicorum collatio evincit.)

Qui & Dominum occiderunt Jesum & Prophetas, 15

(idiss. propios, è carne & gente suâ excitatos,) *& nos persecuti sunt,* (Actor. 9. 13. 14. 15. 16. 17.) *& DEO non placent, &*

omnibus hominibus adversantur, (nullis cupientes bene nisi sibiipsis,) *prohibentes nos gentibus loqui, ut salva* 16

fiant, (quò odii nihil tetrius,) *ut impleant peccata sua semper. Pervenit autem ira DEI super illos in finem.*

(Traditi sunt in reprobum sensum, ut oculi eorum semper caligent, & deleantur è libro viventium, Psal. 69. 24. 29. Rom. 11. 9. 10. nec unquam reconcilientur DEO.) Nunc desiderium suum explanat. *Nos autem fratres desolati à vobis* (ἀπερὸς ὑμῶν)

ad tempus hora, ad spectu non corde, (Act. 17. 10.) *abundantiùs festinavimus faciem vestram videre cum* 17

multo desiderio. Propterea voluimus venire ad vos, 18

ego quidem Paulus, (ne putetis solis Collegis id fuisse propositum,) *& semel & iterum,* (dum Athenis commoror,) *sed*

impedivit nos Satanus, (semper novæ rei quicquam objicendo, ne perficiam, quod in votis habeo.) *Quæ est enim nostra* 19

spes, aut gaudium, aut corona gloria? Nonne vos ante Dominum nostram Jesum Christum in adventu

ejus? (2. Corinth. 1. 14. Phil. 4. 1.) Vos enim estis gloria no- 20

stra & gaudium. (Est interrogatio cum ἀναδιπλώσει conjuncta, testandi affectûs gratiâ.)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC. Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen. Hialmsl. 87 4° (1, 266)

364 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI
CAPUT TERTIUM.

HOc capite *quartum* firmandæ Thesalonicensium electioni *documentum* profert, recentem scilicet Timothei experientiam, qui ipsos mandatu Pauli visens, in fide & claritate, roboratos deprehendit. Deinde priori enarrationis membro colophonem imponit, quò suam exinde coortam latitiam, cum gratiarum actione & invocatione DEI Opt. Max. declarat. Caterùm ne quis absolutam sibi Thesalonicensium electionem somniaret, exponit suam de ipsis sollicitudinem, quâ remedia ipsis procurare voluerit adversus Satanæ tentationes & mundi scandala, ne fortè irritus fieret labor suus. Etenim sic aliquis, iterum statuet à DEO electum, ut media firmandæ electionis vocationisq; ejus nunquam omitat. Id quod unumquemq; de propria etiam electione sentire necesse est, nisi velit semetipsum fallere.

Narrat ergò *primum* causas adventus Timothei, ac *deinde* testimonium ejus de Thesalonicensibus, quò sententiam de electione eorum præconceptam approbaverit. Expositio causarum, ob quas adiit Thesalonicam Timotheus, ut hoc obiter adpergatur, infallibile suppeditat argumentum contra illos, qui hoc secundo confirmare audent, semel renatos gratia DEI excedere. minò non posse. Nam si hoc verum esset, falsà semet sollicitudine onerasset Apostolus, dum metuit, ne fortè Thesalonicenses, utique verè renatos, tentaverit Satanas, atque inanem fecerit laborem ipsis impensum antea. Verùm de istis copiosius dicere hujus loci atque instituti non est. Progredior in verbis Apostoli:

- 1 *Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis*
- 2 *remanere Athenis solis, & misimus Timotheum, fratrem nostrum & ministrum DEI, & conscrvum in*
- 3 *Evangelio Christi, ad confirmandos & exhortandos pro fide vestrà, (ne ab ea dimoveamini.) Ut nemo moveatur (σάλευσθαι, turbetur, cogentur) in tribulationibus istis.*
- 3 *Ipsi enim scitis, quòd in hoc positi sumus, (vocati, ut con-*
for-

AD THESSALONICENSIS. CAP. III. 365

formemur imagini Filii Dei, Rom. 8, 29.) Nam & quum apud
 vos essemus, predicabamus vobis, passuros nos tribu- 4
 lationes, sicut & factum est, & scitis. Propterea & ego 5
 amplius non sustinens, nisi ad cognoscendam fidem ve-
 stram, ne fortè tentaverit (tentasset) vos is, qui tentat
 Satanas, Matth. 4, 3. tentans ad malum, ut perdat,) & inanis fiat
 labor noster, (vobis fidem semel acceptam abnegantibus, &
 gaudium Spiritus Sancti, in quo suscepistis sermonem, supra cap.
 1, 6. extinguentibus.)

Jam profert Timothei testimonium: Nunc autem venien- 6
 te Timotheo ad nos à vobis, & annunciante nobis fidem
 & charitatem vestram, & quia memoriam nostri ha-
 betis bonam, semper desiderantes nos videre; Sicut nos 7
 quog, vos, ideo consolati sumus fratres in vobis in
 omni necessitate & tribulatione nostra, per fidem ve-
 stram, (testificantem de electione vestra, ex qua ingens exit il-
 lud gaudium nobis.)

Conclusio hujus partis constat significatione lætitiæ, gratia-
 rum actione & votò.

Lætitiã designant tum verbis jam commemoratis, tum se- 8
 quentibus, cum scribunt vni Dei: Quoniam nunc vivimus,
 (verè vivimus & lætamur.) si vos statis in Domino, (non
 commoti tribulationibus, nec prostrati à tentatore Satanã)

Gratiarum actio pietatione figuratur. Nescire enim se gra- 9
 tias indicat, quando agit illas: Quam enim gratiarum
 actionem possumus DEO retribuere pro vobis, in
 omni gaudio, quò gaudemus propter vos (illuminatos &
 convertitos) ante DEUM nostrum? nocte ac die abun- 10
 dantiùs orantes, ut videamus faciem vestram, & com-

pleamus ea, quæ desunt fidei vestra, (quæ nondum satis perspicitis & intelligitis, plenius perfectiusq; edocentes. Interim electos statuit per gratiam DEI, quantumvis agnoscat aliqua fidei eorum ὡς ἐρημέται.)

- Votum ergo duplex est, tum pro directione viæ ad Thesalonicenses, tum pro ipsorum confirmatione & perfectione. Ipse autem DEUS & Pater noster, & Dominus noster IESUS Christus dirigat viam nostram ad vos. Vos autem Dominus multiplicet & abundare faciat charitate in invicem (mutuâ) & in omnes, (ut & vos mutuò, & alios omnes ferventer diligatis,) quemadmodum & nos in vobis, (erga vos charitate fervemus.) Ad confirmanda corda vestra sine querela (ἀνεμίχης, inculpata) in sanctitate ante DEUM & Patrem nostrum, in adventu Domini nostri IESU Christi cum omnibus sanctis ejus, (ne confundamini glorioso illò die, quum apparebitis coram Filio hominis, judicaturò vivos & mortuos.) Amen.

CAPUT QUARTUM.

Confirmatis in fide electionis suæ Thesalonicensibus præcepta dant vitæ & conversationis Christiano dignæ Apostoli, quam Enarrationis alteram esse partem diximus.

Ea constat membris duobus, Propositione & Expositione.

- Propositio est plana & perspicua: De cætero ergo fratres, rogamus & obsecramus in Domino IESU, ut quemadmodum accepistis à nobis, quomodo vos oporteat ambulare & placere DEO, sic & ambuletis & abundetis magis, (proficiatis omni pietate & honestate.) Scitis enim, quæ præcepta dederimus vobis per Dominum IESUM, (in vobis loquentem & operantem.)

Ex-

AD THESSALONICENSES. CAP. IV. 367

Expositio hujus thesæos continet præcepta de vitâ sanctâ & honestâ, eaq; vel longiuscula, vel breviscula.

Longiuscula primò locò enumerat octo. *Breviorum* 7. congeriem postremò subnectit cap. 5. 15. & c.

Inter illa *primum* est de sanctitate corporis conservandâ, vitandâq; immunditiâ & scortatione.

Alium de fugiendâ iniquitate & avaritiâ.

Tertium de profectu in charitate fraternâ, vers. 9. 10.

Quartum de diligentâ & sedulitate vocationis laboribus impendendâ, vers. 11.

Quintum de luctu mortuorum ethnicò vitando, vers. 15.

Sextum de die Domini tanquam incertò semper expectandò, cap. 5. 1.

Septimum de honorandis complectendisq; Doctoribus, c. 5. 12.

Octavum de officio Doctorum Ecclesiæ, vers. 14.

Reliqua breviora suò locò memorabuntur.

Primum de sanctitate & honore corporis confirmatur rationibus ductis à voluntate DEI, honestate ipsâ, & gentium profanitate. *Hæc est enim* (inquit) *voluntas DEI, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos à scortatione, ut sciat unusquisq; vestrum vas suum,* (corpus, quò tanquam vase seu instrumentò utitur anima hominis, & Deus ipse inhabitans eam, Act. 9. 15. Rom. 9. 21. 2. Cor. 4. 7. 2. Tim. 2. 20. 21. unde mulier dicitur vas imbecillius; 1. Pet. 3. 7.) *possidere* (non possideri) *in sanctificatione & honore,* (tanquam DEI templum, 1. Cor. 6. 19. 1. Tim. 2. 15. Hebr. 12. 14.) *non in passione desiderii,* (obnoxium passionibus cupiditatum vitiosarum, quibus indulgere cogatur,) *sicut & gentes, quæ ignorant DEUM,* (voluntatem, naturam ac judicium ejus nesciunt, ac proinde cupiditates suas non sistant dicamini Spiritûs Sancti; sed habenas eis laxant securè.

Alium de vitandâ injustitia firmatur à consequenti pernicioso, ab antecedenti vocatione, & præcipientis auctoritate. *Quæ rationes tamen ad primum quoque mandatum pertinent,* ut plannum

num vers. 7. cum inquit: *Non vocavit nos DEUS in immunditiam, sed in sanctificationem.*

- 6 Mandatum ipsum est: *Hæc est voluntas DEI, ut ne quis supergrediatur, (ὑπερβαίνω, supplantet) neque circumveniat (αὐτὸν ἐκτροχιάσει) in negotio proximum suum.*
 Rationes: *Quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut & prædiximus vobis & testificati sumus.*
- 7 *Non enim vocavit nos DEUS in immunditiam, sed in sanctificationem, (ut mundo puroq; tum corpore, tum animo*
- 8 *ei serviamus, 2. Cor. 7. 1.) Itaq; qui hoc spernit, non hominem spernit, sed DEUM, qui etiam Spiritum suum Sanctum in nobis (nequaquam exacerbandum aut tristitiâ afficiendum, Ephes. 4. 30. Esa. 63. 10.) dedit.*

Tertium de fraternæ charitatis profectu roborat à decoro atq; facili. Decet enim, nec difficile est bene cœpta perficere.

- 9 *De charitate autem fraternitatis (Christianæ) non necesse habemus scribere vobis. Ipsi enim vos à DEO didicistis, (θεοδιδασκαλίαι) ut diligatis invicem, (in scripta hæc lege per Spiritum DEI cordibus vestris, Esa. 54. 13. Joh. 6. 45. Jer. 31. 31.)*
- 10 *Etenim illud facitis in omnes fratres in universâ Macedonia. Rogamus autem vos fratres, ut abundetis magis.*
- 11 *Quartum de diligentia stabilitur à decoro & utili. Et operam detis, ut quieti sitis & vestrum negotium agatis, (πράσσειν τὰ ἴδια, vestra agatis seu propria) & operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis. Ut honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt, (Ethnicos, extra Ecclesiam & Judæos, 1. Cor. 5. 12. 13. Col. 4. 5.) & nullius aliquid desideretis.*

(Si

AD THESSALONICENSES. CAP. IV. 369

(Si enim de vestro visitetis, tanto decentius id videbitur extraneis, & utile est, non indigere alterius operâ.)

Quintum de mortuis ethnicè non lugendis confirmatur à comparatione Ethnicorum & Christianorum, à spe resurrectionis & processu resuscitationis, atque adventus Domini, cum clausula de usu verborum istorum. *Nolumus autem vos ignorare* 13

fratres de dormientibus, (qui obdormiverunt,) *ut non contristemini, sicut & ceteri, qui spem non habent,* (vitam

recipiendi, aut à somno evigilandi, qui propterea stigmata sibi inurunt, aut corpus suum lædunt, Levit. 19, 27, 28. nec luctui modum statuunt.) *Si enim credimus, quòd JESUS mortuus est* 14

& resurrexit: ita & D. E. U. S. eos, qui dormierunt per JESUM, (mortuos in fide & dilectione JESU, & sic in Domino

quiescentes, Apoc. 14, 13.) *adducet cum eo,* (in glorioso die isto. Capite enim resuscitatò nec membra in sepulchris remanebunt,

1. Cor. 15.) *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini,* (non nostrò,) *quia nos, qui vivimus, qui residui sumus,* (suò

tempore) *in adventum Domini, non prævenerimus eos, qui dormierunt,* (tanquam præoccupantes hæreditatem cœlestem.)

Quoniam ipse Dominus in jussu, (ὁ κελύσματος, quò inelamabit mortuos in pulvere dormientes, ut evigilent, Johan. 5, 28.)

in voce Archangeli (Michaelis,) *& in tuba DEI,* (ab omnibus Angelis inflanda, Matth. 24, 31.) *Descendet de cœlo* 17

(visibiliter,) & mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, si-

mul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aëra, (ubi sedebit in throno judicii, & congregabuntur coram

eò omnes gentes, Matth. 25, 31, 32. Apocal. 20, 11.) *& sic semper cum Domino erimus,* (videntes faciem ejus, in cœlesti Jeroso-

A a a

Iymâ,

lymã, Apoc. 21, 22.) *Itaq, consolamini invicem in verbis istis.*
 (Ufus horum verborum est consolatorius, ne quis morte terreatur, neu nimium lugeat suos è seculo abeuntes, sed intrepidè cupiat dissolvi; & esse cum Christo, 2. Cor. 5, 1. 2. & c. Phil. 1, 23.)

CAPUT QUINTUM.

Pertexuntur reliqua morum præcepta, tandemq; tota Epistola votis & valedictoriis præceptiunculis finitur.

*Sextum itaque præceptum est de expectatione diei Domini-
 cæ, & argumentò triplici stabilitur.*

Propositio ipsa occultatur; sed quam argumenta satis superq; produnt. Occasionem enim è superiori doctrinã de luctu mortuorum moderando capit Apostolus, & adventûs Domini expectationem illi opponendam mœrori insinuat, eamq; verbis allegoricis vers. 6. 7. egregiè exprimit.

Argumentum primum ducitur ab ipsius adventûs naturã, per quam fiat, ut semper expectandus sit, quandoquidem dies ei destinata homines lateat. De temporibus autem & momentis, (inquit) fratres, non indigetis, ut scribamus vobis. 1. Ipsi enim diligenter (ἀκριβῶς, accuratè) scitis, quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. (Quemadmodum furis nocturni adventus ignoratur: sic quando Dominus ad mundum judicandum venturus sit, ignoratur.) 2. Quum enim dixerint, pax & securitas, (nihil nobis eveniet mali,) tunc repentinus eis (securis & impiis) superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, & non effugient. (Sicut parturiens nescit horam suam, & adventantem effugere nequit, gestans in corpore suo fœtum; quò non liberata moritur: sic illi horam iudicii nesciunt; effugere autem nequeunt; gestantes conscientiam suam, quæ Dei iudicio revelanda: quantum vis illis invitisimis.)

Alterum argumentum præbet piorum impiorumq; collatio. Si enim filii diei sunt & lucis pii, decet eos semper promptos paratosq; esse ad expectandum Dominum, nec cum furis instar nocturni

AD THESSALONICENSES. CAP. V. 371

sturni advenientem extimescere. Nam qui vigilat, furem nullum metuit. Tota igitur argumentatio est allegorica, non tam verbis, quàm mente exponenda. *Vos autem fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat.* (Fur in tenebris insidiatur. Vos in tenebris non estis. Ergò furis insidias, hoc est, improvisum Christi adventum non habetis extimescere.) *Omnes enim vos filii estis lucis, & filii diei. Non sumus noctis, neq; tenebrarum.* (Illustravit nos Oriens ex alto, Luc. 1, 78. 79. eramus quondam tenebræ, obscuratum habentes intellectum, Ephes. 4, 18. sed jam sumus lux in Domino, Eph. 5, 8.) *Igitur non dormiamus, sicut & ceteri, sed vigilemus & sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt,* (docente naturâ,) *& qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.* (Neque enim decet hominem honestatis studiosum de die inebriari, Act. 1, 15. sed comestiones ebrietatesq; noctis opera sunt, Rom. 13, 13.) *Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus,* (nec corpore, nec mente ebrii, etsi corpore dormientes, tamen spiritu & mente vigilantes, expectantesquè diem Domini,) *induti lorica[m] fidei,* (quâ extingvantur ignita Satanae tela, Ephes. 6, 16.) *& charitatis* (sincerae, non hypocriticae. Nam hypocrita non consistit in tremendo illò die, 1. Joh. 3, 14. & 4, 16. 17. 20. Matth. 7, 21. Johan. 13, 34, 35. Rom. 12, 9. Matth. 25, 45.) *& galeam, spem salutis* (in adventu Domini Jesu conferenda. Salus enim finis fidei & spei, 1. Petr. 1, 9. Rom. 8, 24.)

Tertium suppeditat vocatio predestinatioq; fidelium. Ea enim optimam planè spem conciliat acquirenda beatitudinis in adventu Jesu Christi. Quoniam non posuit nos DEUS in iram (sustinendam, non sumus vasa iræ, aptata ad interitum, Rom. 9, 22.) *sed in acquisitionem salutis, per Dominum nostrum Jesum Christum,* (Ad æternam salutem, non verò

372 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

perniciem prædestinati sumus, per Salvatorem JESUM CHRISTUM.)

10 *Qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus (corpore, i.e. sive vivamus, sive moriamur, Rom. 14, 8.) simul cum illo vivamus. (Mors enim CHRISTI vita vera.)*

11 *Propter quod consolamini invicem, & edificate alterutrum, sicut & facitis, (non lugentes ethnicè, nec adventum Domini negligentes.)*

Septimum mandatum spectat ad honorem ac venerationem Doctorum Ecclesiæ. Firmaturq; ex operis seu laboris eorum eminentiâ.

12 *Rogamus autem vos fratres, ut noveritis eos, qui laborant inter vos, & præsent vobis in Domino, &*

13 *monent vos. Ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum. Pacem habete cum eis, (nolite eos exacerbare aut offendere, ne cum gemitu vigilent pro animabus vestris. Id enim non expedit vobis, Hebr. 13, 17.)*

Octavum pertinet ad ipsos Doctores & Presbyteros, quibus

14 *præscribit quinque regulas. Rogamus autem vos fratres, (qui laboratis & præestis aliis,) corripite inquietos, (institute incompósitos, *ὑπερέτα ἀτάκτους*, id primum esto monitum.)*

Consolamini pusillanimes, (id alterum.) Suscipite infirmos, (tolerate imbecilles oves, id tertium.) Patientes estote

erga omnes. (Nemo enim non labitur & impingit, id quartum.)

15 *Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper, quod bonum est, sectemini in invicem & in omnes. (Vincite malum bono, non cumulate malum malo, Rom. 12, 17-21. Hoc quintum & postremum, ac perquam necessarium.)*

Sequitur Sylloge præceptiuncularum septem, quarum prima:

16 *Semper gaudete, puta in Domino per Spiritum ejus, prout*

17 *etiam hortatus est Phil. 4, 4. Secunda: Sine intermissione orate, scilicet absque lassitudine, ne quis putet preces quotidianas haud*

requiri; sed semel factas sufficere, Luc. 18, 1. *Tertia: In omnibus* 18
gratias agite, (Col. 3, 17. Eph. 5, 20.) Ratio: *Hac est enim*
voluntas DEI in Jesu Christo in omnibus vobis,
 (eis vobis, erga nos. Ratio una instar omnium. DEI enim velle
 sufficit. Est pro ratione voluntas.) *Quarta: Spiritum nolite* 19
extinguere, contristando scilicet & exacerbando efficere, ut
 discedat, nec vivat amplius in vobis. Quamquam enim est æter-
 nus Spiritus, Hebr. 9, 14. manetq; in æternum apud amantes Chri-
 sti, Joh. 14, 16. extinguitur tamen quoad operationem suam in im-
 piis, daturq; locus Sathanæ, Ephes. 4, 27. 30. *Quinta: Prophetias* 20
nolite spernere, quibus nempe divinæ revelationes explicantur
 ad doctrinam, consolationem & correctionem hominum, 1. Co-
 rinth. 14, 3. *Sexta: Omnia probate, quod bonum est, tenete,* 21
 (non credentes cuivis spiritui, sed probantes eos, utrum sint ex
 DEO, 1. Joh. 4, 1. & num prophetia eorum consonet analogiæ fidei,
 Rom. 12, 6. & Scripturis divinitus inspiratis, Act. 17, 11. *Septima de-*
nique & ultima: Ab omni specie mali abstinete, quæ scilicet 22
 seu Judæum, seu Græcum, seu Ecclesiam DEI scitis posse offendi,
 1. Corinth. 10, 32.

EPILOGUS.

E Pilogus seu Conclusio Epistolæ constat votò, admonitione
 valedictoria, & benedictione Apostolicâ.

Votum est: *Ipse autem DEUS pacis sanctificet vos* 23
per omnia, (ὁλοτελής, totos, integros, Lutherus: durch und durch /)
ut integer spiritus vester (ὁλόκληρον ὑμῶν πνεῦμα quicquid
 sortiti estis spiritus, universa fors spiritus, quam adepti estis, nullò
 diminuti donò, h. e. ne in quoquam vestrum ullum spiritus do-
 num extingvatur, *& anima & corpus sine querela in ad-*
ventu Domini nostri Jesu Christi servetur. (Ut & cor-
 pus & anima ab immundiciâ immunis custodiat usque in diem

374 ANAL. I. EPIST. S. PAULI AD THESS. CAP. V.

- 24 apparitionis Iesu Christi, 2. Cor. 7, 1.) *Fidelis est, qui vocavit
vos, quietiam faciet.* Sic confirmat votum à fide vocantis
DEI, quem non poenitet donorum suorum, modò perseveret ho-
mo in gratia semel acquisita, Rom. 11, 29. 1. Cor. 1, 9. 2. Thess 3, 3.
- 25 *Admonitiuncule finales tres sunt. Una: Fratres, orate
pro nobis.* Rom. 15, 30. 31. Ephes. 6, 19. Col. 4, 3. 4.
- 26 *Alter: Salutate fratres omnes in osculo sancto,*
(amoris veri defecatiq; indicio, Luc. 7, 45. 1. Cor. 16, 20. 2. Cor. 13, 12.
1. Petr. 5, 14.)
- 27 *Tertia: Adjuro vos per Dominum, ut legatur Epi-
stola omnibus sanctis fratribus, i. e. juramentum à vobis
exigo, & sanctissimâ ipsius DEI autoritate vobis impero, ut publi-
cè & palàm omnibus hæc Epistola proponatur.*
- 28 *Tandem finit benedictione consuetâ: Gratia Domini no-
stri Iesu Christi vobiscum. Amen.*

*Ad Thesalonicenses prima scripta fuit
ex Athenis.*

JO-

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.
ejusdemq; olim Professoris Sorani, & postea
Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS EPISTOLÆ POSTERIO-
RIS S. PAULI APOSTOLI AD
THESSALONICENSES.

HAnd multo interjecto tempore hanc præcedenti suc-
centuriavit Apostolus cum Collegis, tribus, ut apparet,
de causis potissimum, nimirum ut instrueret eos de
tempore adventus Domini, quem aliqui prioris Epi-
stolæ phrasibus quibusdam cap. 4. & 5. abusi, in proxi-
mo esse confirmarent; tum ut in persecutione eos confirmaret,
quam novellæ Ecclesiæ Judæi adscitis scurris forensibus concita-
bant; ac denique ut ab ignavorum eos societate atque consortio
dehortaretur.

Partes tres sunt, Proæmium, Institutio, Epilogus.

CAPUT PRIMUM.

CApite primo proæmium ac institutionis prima pars expeditur,
quæ confirmantur Thessalonicenses in fide, patientiâ & di-
lectione.

*Proæmium salutatione absolvitur, describente salutan-
tes, salutatos, salutem ipsam, & auctores salutis, ut aliàs.*

*Paulus & Silvanus & Timotheus Ecclesiæ Thes- 1.
salonicensium in DEO Patre & Domino nostro JESU
Christo (vocata electa q;.) Gratia vobis & pax à DEO 2.
Patre nostro, & Domino JESU Christo.*

In-

376 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

Institutio Apostolica duplex est, ut in aliis plerisque omnibus, ita & in hac Epistola. Nam primum confirmantur Thesalonicenses in præcepta fidei doctrinâ, ac postea admonentur officiorum professionem Christianam decentium.

Confirmatio, quam dixi, iterum gemina est. Confirmantur enim primò in fide & patientiâ generatim; deinde singulariter in fide traditionis de tempore adventûs Dominici.

Deinde admonentur officiorum singularium, cap. 3.

Tractatio constat Exordio, (cui inserta est Propositio,) tum, Enarratione istâ geminâ, & denique peroratione partis prioris, quæ incipit cap. 2. 13.

3 *Propositio juncta Exordio sic habet: Gratias agere debemus semper DEO pro vobis fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit (ἐπεὶ αὐξανέτω) fides vestra, & abundat charitas uniuscujusque omnium vestrum in invicem, (quibus rebus, fide, inq̄vâ, & dilectione perficitur Christianismus, Gal. 5. 6.) Ita ut & nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis*
 4 *DEI pro patientiâ vestrâ & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus, quas sustinetis,*
 q. d. Ea est fides & dilectio vestra, ut meritò de eâ & DEO gratias agamus, & coram aliis gloriemur, exemplo vestro accensuri alios.

Confirmantur argumentò duplici. Unum trahitur à pœnis infidelium, præmiisque piorum, certis ex justitia DEI, vers. 6. & reddendis in adventu JESU Christi, quem proinde describit v. 7. 8. 9. 10.

Alterum à vi & efficaciâ precum, tanquam causarum adjuvantium, v. 11. 12.

Primum sic formo: Quorum fides & patientia certissimis præmiis remunerabitur, quorumque adversarii exquisitissimis suppliciiis afficientur, illis in fide patientiâque persistendum & proficiendum. Thesalonicensium Christianorum fides & patientia certissimis præmiis remunerabitur luentibus pœnas adversariis gravissimas. Ergò Thesalonicensibus in fide perseverandum ac proficiendum. Major suâ luce radiat. Minorem firmat Apostolus à justò DEI judiciò, manifestando per adventum Domini nostri JESU Christi

Christi. Vulgata versio hinc minus proba est. Nam ἐνδειγμα vertit in
 Exemplum. εἰπερ δίκαιον, si tamen justum est, quod rectius inter-
 preteris, siquidem justum est. ὁλεθρον αἰώνιον, vertere exitium æter-
 num, Vulgatus vertit, in interitu æternas. Ἐνδειγμα, *demonstra-* 5
tionem justi judicii DEI, ut digni habeamini regno
DEI, pro quo & patimini. Passiones enim fidelium demon-
 strant, DEUM aliquando jure judicaturum. Nunc quidem affligere
 suos, incipiente ab illis judicio, ut digni habeantur regno. DEI, in
 quod preparandi sunt externi hominis corruptione & conformi-
 tate passionum Jesu Christi, quibus passionibus declaratur, dignos
 esse regno illò, pro quo affligi non recusant. At postmodum æter-
 num judicium imminere impiis, regni cœlestis. Candidatos indi-
 gnè exagitantibus. *Siquidem justum est apud DEUM* 6
retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant, & vo- 7
bis, qui tribulamini, requiem nobiscum, in revelatione
Domini JESU de cœlo, cum Angelis virtutis ejus.
 Ejus judicis gloriam describit, dum apparatus comitatumq; no-
 tat, nimirum Angelos virtutis ejus, & revelationem de cœlo
 in flamma ignis, finem addit geminum, quorum alter spectat
 impios, ut pœnam æternam luant; alter sanctos, ut Christus glo-
 rificetur, in illis. *Dantis*, puta Jesu Christi, *vindictam* (infi- 8
 gentis vindices pœnas) *iis, qui non noverunt DEUM, &*
qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Chri- 9
sti. Qui pœnas dabunt in interitu æternas (pœnam luent,
 exitium æternum) *à facie Domini, & à gloriâ virtutis*
ejus. (Dan. 7, 10. & 12, 2. Esa. 30, 33.) *Quum venerit glorifi-* 10
cari in sanctis suis, (qui in sese jam est glorificatus,) *& ad-*
mirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt, (& sic etiam
 in vobis,) *quoniam creditum est testimonium nostrum*
super vos, in die illò.

378 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

Secundum argumentum tale erit: Pro quibus Paulus, Silvanus, Timotheus & alii, semper orant, ut digni reddantur vocatione suâ, illis in fide perseverandum & proficiendum est. Pro Thesalonicensibus orant, ut scribit: *In quod etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos (dignos efficiat) vocatione suâ DEUS noster, & impleat omnem voluntatem bonitatis,* (Syrus, impleat vos omni voluntate rerum bonarum, *πληρώση πάντων εὐδοκίαν ἀγαθῶν ἔργων,* nempe ut & velitis & perficiatis omne bonum,) *& opus fidei* (Syrus, & operibus fidei impleat) *in virtute,* (*ἐν δυνάμει,* scil. divinâ,) *ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, & vos in illo,* (Hic finis est verus vocationis Christianæ, glorificari hominem in Jesu Christo, & Jesum Christum in homine,) *secundum gratiam DEI nostri, & Domini nostri Jesu Christi.* (D si enim gratiæ & virtuti tam principium debetur salutis, quàm complementum, Phil. 2, 13.) Ergo in fidè semel percepta manendam ac proficiendum est.

CAPUT SECUNDUM.

HOC capite singulare quoddam fidei Christianæ membrum explicatur, de quo nonnulli Thesalonicensium animos turbaverant. Cùm enim superiori Epistolâ scripsisset Apostolus: Nos qui vivimus & relinquemur in adventu Domini JESU, non prævienemus dormientes; opinio quibusdam nata est, venturum Dominum Paulo & Thesalonicensibus adhuc viventibus, adeoque in propinquo esse; ut quotidie expectaretur tanquam statim apparituros.

Refutant hanc opinionem Apostoli, docentes venturum quidem Dominum tempore horâque incertâ; veruntamen haud statim venturum: sed complendâ prius vaticinia Prophetis revelata.

Tractatio consistat Propositione & Explicatione: Postea Epilogus hujus institutionis subnectitur.

Pro-

Propositio verbis sat gravibus & ponderosis concepta sic habet:
Rogamus autem vos fratres per adventum Domini nostri Jesu Christi, & nostrae congregationis (& nostram congregationem ad ipsum) *in ipsum*, (de qua supra 1. Thes. 5, 17.)
ut non citò moveamini à vestrò sensu, neq; terreamini, neq; per spiritum, neq; per sermonem, neq; per Epistolam tanquam per nos, (qualis illa antè data) *quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat ullo modo.*

Explicat probatq; non instare diem Domini, ex vaticinio de Antichristo, utiq; adventum Christi postremum antecessuro, qui tamen necdum manifestatus sit, nec rebus ita stantibus manifestari possit. Antichristi autem describit primò personam & mores, vers. 3. 4. deinde preparationes & remotiones, vers. 6. 7. Tertio adventum & eventum, vers. 8. 9. 10. Tandem potestatem iusto Dei iudicio usurpandam exercendamq; in contemptores Evangelii, vers. 10. 11. 12.

Verba virorum Dei sunt: *Quoniam nisi venerit deficientio primùm*, (ἡ ἀποστασία, à fide defectio, quâ nonnulli adhærebunt doctrinis demoniorum, prohibentes nubere, & uti cibis à Deo creatis, 1. Tim. 4, 1. 2. deficientes pariter à Deo vivo, & legitimo magistratu; Hebr. 3, 12. Dan. 7, 25.) *& reveletur* (prodat se) *homo peccati, filius perditionis*, (qui ut peccato se addicit, sic perditioni addicitur à Deo,) *qui adversatur* (ὁ ἀντικείμενος) *& extollitur super omne, quod dicitur DEUS*, (ὁ πρὸ πάντων λεγόμενον Θεόν, adversus omnem appellatum DEUM,) *aut quod colitur*, (ἡ σέβασμα, id est, efferet se super omne numen sive divinum nomen, spernetq; revelatum orbi Deum, & collocatum ab ipso magistratum, nomen præsertim Augustum, quod erat Græcis σέβασμα, ita) *ut in templo DEI* (Ecclesiâ scilicet, 1. Cor. 3, 16. 17. & 6, 19. 2. Corinth. 6, 16. Ephes. 2, 21. Apocal. 11, 1. 2. 1. Timoth. 3, 14.)

sedeat tanquam Deus, (εις τὸν ναὸν καθίσαι, in templum se-
deat, se suosq; pro templo jactans;) *ostendens se tanquam sit*
5 *Deus*, (verbis factisq; se gerens pro Deo.) *Num retinetis,*
quòd cum essem apud vos, hæc dicebam vobis? Hactenus
descriptio personæ ac indolis Antichristi: sequitur de præparatio-
nibus ac remoris ejusdem.

6 *Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo*
tempore: (dixi vobis, quid detineat apparitionem ejus, quem-
admodum apparet è sequentibus, & sancti Patres annotant, Imper-
7 *rii Romani magnitudo & potentia.) Nam mysterium jam*
operatur (ἐνεργεῖται, agitur) *iniquitatis* (cùm sint, qui præ-
textu religionis Deo & magistratui obsequium omne denegent, er-
rores Antichristi serere incipiant, ac Φιλοπεωλείας studiòsissimos se
profiteantur,) *tantum ut qui tenet nunc, teneat, donec è*
mediò fiat, (qui nunc rerum potitur, ὁ κατέχων ἄγει, qui in po-
8 *testate suâ habet Rempubl. donec de mediò fiat,) Et tunc reve-*
labitur illè iniquus, q. d. scitis, quod imperium nunc regnet, &
quis regat. Aliud Imperium invadet adversarius, ac proinde re-
rum potentem oportet tolli è medio, quemadmodum factum suò
tempore, cum collapsò Romæ Imperiò alius pro Imperatore se-
gesit, defectionis à fide confirmator publicus. Ejus tunc exitum,
tunc aditum memorat. Exitus hic erit: *Quem Dominus*
Jesus interficiet Spiritu oris sui, (præliabitur cum ipso, &
vincentur sancti ad tempus, Apoc. 11, 13 sed vicissim vincet bestiam
Jesus, & Spiritu oris, i. e. Spiritu Sancto verbum oris ejus eloquen-
te conficiet & consumet ipsum, Apocal. 11, 5. 13.) *Et destruet*
(ἀπαργήσεν, planè tollet & abolebit eum) *illustratione adven-*
tus sui, (quemadmodum etiam prædicitur Dan. 2. & 7. Apoc. 19.)

9 *Aditus seu accessus Antichristi ad templum Dei consistit in*
miraclis & doctrinâ falsâ: Cujus est adventus secundum
appa-

apparitionem Satanae (Apoc. 13, 2. 4.) *in omni virtute, & signis & prodigiis mendacibus,* (Apocal. 13, 13. 14. & 16, 14. & 19, 20.) *Et in omni seductione iniquitatis* (blasphemandi DEUM & tabernaculum ejus, Ecclesiam, & sanctos in caelo habitantes, Apoc. 13, 6. & 18, 2. 3) *illis, qui pereunt,* (quorum nomina non sunt scripta in libro vitae Agni, Apoc. 13, 8. & 17, 8.)

Sequitur Commemoratio potestatis traditae Antichristo, & causae illius. Eò quòd charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideò mittet illis DEUS operationem erroris, ut credant mendacio, (Apocal. 9, 20. 21. & 11, 18. 19.)

Ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati; (εὐδοκῆσantes ἐν τῇ ἀδύλῃ, delectati in iniquitate. DEUS justo judicio tradet Satanae per Antichristum excæcandos & seducendos, quotquot veritatis justitiamque studium adspiciant, & gaudent iniquitate ac mendaciò.)

Jam repetit propositio: supra enunciata cap. 1. 3. cum exhortatione ad constantiam, votòque piissimò, ut DEUS eam donet, qui solus potest. Sic clauditur Enarrationis prima pars, & capite tertio ad præcepta officiorum proceditur.

Nos autem (ajunt Paulus, Silas & Timotheus) *debemus gratias agere DEO semper pro vobis, fratres dilecti à DEO, quòd elegerit vos DEUS primitias* (ἀπὸ δεξιῶν ab initio. Ita legit & Syrus Interpres) *in salutem, in sanctificatione Spiritus & fide veritatis.* (Nam sicut in tempore hóc electionem declaravit, dando vobis sanctificationem Spiritus & fidem veritatis, sic juxta ejus fidei & sanctificationis prævisionem ab initio vos elegit.) *Ad quòd & vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriae Domini nostri Jesu Christi,* (ut æternam in Jesu Christo gloriam consequamini, Eph. 1, 6. 14. & 2, 7.)

382 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

15 *Porro hortatur ad perseverantiam in fide semel traditâ, sive per Epistolam præcedentem, in quâ tamen non explanantur omnia fidei mysteria, sive vivam prædicationem. Itaq; fratres state, & tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram.*

16 *Obsignat voiò: Ipse autem Dominus noster JESUS Christus, & DEUS ac Pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam (non tantùm temporariam, in hõc nos seculò sustentantem, sed perennem, quâ refocilemur in vitam usque æternam) & spem bonam (futuræ gloriæ) in,*
 17 *gratiâ, (nullò nostrò meritò,) exhortetur corda vestra, & confirmet vos in omni sermone & opere bonò, (ut superabundet fides vestra, & augeat charitas mutua, & patientia dureret in concussa usq; in diem Domini JESU Christi, suprâ. cap. 1, 3, 4.)*

CAPUT TERTIUM.

QUoniam præcedenti Epistolâ de officiis professionem Christianam decentibus edocti erant Thesalonicensis, pauca saltem hic attinguntur.

Primum exhortantur eos ad preces, non tantùm communes, quas eis cordi esse nulli dubitabant, sed & pro sese, Doctoribus & Legatis Domini JESU.

Secundò ad fratrum inordinatè ambulantium, inertium præsertim ignavorumq; vitiationem, v. 6.

Tertiò ad laborem & industriam, v. 12.

Quartò ad inobedientium correctionem, v. 14.

Denique Epilogam totius Epistolæ subdit, v. 16. 17. 18.

Prima exhortatio constat Propositione & Ratione.

Propositio hæc est: *De cetero fratres orate pro nobis, ut sermo DEI currat (& glorificetur, sicut, καὶ δοξαζήται κατὰ ὄψιν. Hæc verba in Latinâ vulgatâ omittuntur pessimè) & apud vos,*

vos, (ut eadem facilitate & gloria propagetur alibi, sicut apud vos.) *Et ut liberemur ab importunis* (ἀπὸ τῶν ἀτόπων, absurdis) *& malis hominibus;* (quales erant Judæi Thessalonicenses, & Stoici Epicureiq; Philosophi Athenienses, Actor. 17.) *Ratio petitionis: Non enim omnium est fides.* (Nam si omnium foret, nihil essemus solliciti de absurdis & pravis hominibus. At quia reperiuntur plurimi inepti adeo, maligniq; ut nec credant veritati, nec ferant alios ei credere, prout in Judæis & Philosophis patet; orandus assidue Deus est, ut ab illis eripiamur. Plus enim amant tenebras quam lucem, quoniam prava sunt opera illorum, Joh. 3, 19. quæq; viderunt & vident apud patrem suum diabolum, volunt facere, ideoq; non capit in illis sermo Christi, Joh. 8, 37, 38.) *Fidelis autem Dominus est, qui vos confirmabit & custodiet à malo,* (ut proinde cupiatis orari Deum de tali Evangelii successu, qualem statuiimus; vidimusq; apud vos.)

Priusquam ad alteram exhortationem procedat, præmittitur *ὡς θεογνωστίας*, attentioni & dilectioni aptata: *Tum Propositio* subjicitur; & à Doctorum exemplo confirmatur.

Confidimus autem (ajunt) *de vobis in Domino, quod quæ præcipimus, & facitis & facietis.* (Fidimus DEO, qui vos vocavit, speramusq; per ipsius gratiam, vos præcepta nostra ipsius nomine datâ tum observare, tum porro observaturos esse, ne quis offendatur eo, quod dicturi sumus; de fratribus inter vos ἀγαπῶντες ambulantes. Neque enim id tanquam male de vobis sentientes; sed optima quæq; sperantes scribimus.) *Dominus autem dirigat corda vestra in charitate DEI,* (εἰς τὴν ἀγάπην θεῶν, in amorem DEI, ut ipsum ardentè complectamini,) *& patientiâ* (patientiam, ὑπομονὴν) *Christi,* q. d. Domini Spiritus gratiâ potestis quicquid potestis. Itaque nos oramus illum, ut corda vestra regat dirigatq; ut Deum Patrem diligatis, & patientiæ Christi conformemini. Hæc *ὡς θεογνωστίας* locò dicuntur, ut sequens cohortatio efficacius subeat animos.

Dénun-

6 Denunciamus autem vobis fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundùm traditionem, quam accepit à nobis, (1. Cor. 5, 11. Si quis frater nominatus inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumite.)

7 Confirmatur exemplò Pauli & Collegarum. Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus. (ἡτάχθημεν, haud inordinatè nos gesimus)

8 inter vos. Neg, gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione, nocte & die operantes, (in sudore vultus comedimus panem nostrum,) ne quem-

9 vestrum gravaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, (potuimus enim oneri esse ut Christi Apostoli, 1. Thesal. 2. 6. 1. Cor. 9.) sed ut nos ipsos formam daremus vobis, ad imitandum nos.

Tertia igitur Exhortatio urget laborem & industriam, quâ quis proprium sibi panem parat.

Repetunt autem jussionem antè traditam, redduntq; rationem hujus repetitionis, ac postremò hortantur ad constans atqve indefesum benè agendi studium.

10 Nam & quum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. (DEUS enim præcepit Adamo, in sudore vultus tui comedes panem tuum, & cuiq; homini labor versatur ob os ejus, Eccl. 6, 7. de quo vivat & manducet, Psal. 128, 2.)

Ratio, ob quam repetitur præceptum, est quorundam Thesalonicensium πολυπραγμοσύνη atqve inertia.

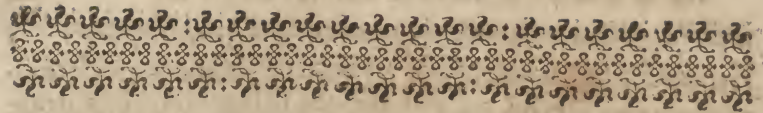
11 Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete-

quietè, (ἀτακτως, inordinate, incompositè,) nihil operantes,
 sed curiosè agentes, (μηδὲν ἐργαζομένους ἀλλὰ περιεργαζομένους.
 περιωροματία elegans. q.d. non agentes, sed egentes, non operan-
 tes, sed onerantes.) *Iis autem, qui ejusmodi sunt, denun-* 12
ciamus & obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum
silentiò (μετὰ ἡσυχίας, cum tranquillitate) operantes suum
panem manducent, (non alienum.) Vos autem fratres, 13
nolite descere beneficientes. (Nolite mendicorum quorun-
dam inertiam moveri, ut fontem beneficentiae obstruatis, Gal. 6,9.)
Quarò hortatur ad correctionem errantium, ejusq; modum
præscribit. Quòd si quis non obedit verbo nostro, per 14
Epistolam hunc notate, (ut sciamus, quis sit, eumq; passim
in ordinem redigere,) & ne commisceamini cum illo, ut
confundatur, (& pudore afficiatur peccati.) Et nolite quasi 15
inimicum existinare, sed corripite ut fratrem, (ex præ-
ceptò Domini Levit. 19, 17. Matth. 18, 15. Luc. 17, 3. Jac. 5, 18.)

EPILOGUS.

BRevis est Epilogus, votò, subscriptione singulari, & benedictione constans.
 Votum his verbis exprimit: *Ipse autem Dominus pacis* 16
 (Jesus Christus, Princeps & Autor pacis, Esai. 9. Ephes. 2, 14.)
det vobis pacem sempiternam (ἀεὶ πάντως, semper, peren-
 nem) *in omni loco,* (ἐν παντί τόπῳ, omni modò, bonò & hone-
 stò. Syrus: כָּל יְמֵי כָּל עֵבֶן נִכְלָמָר omni tempore, in omni re.)
 Subscriptione singulari præmunit eos ab Epistolis supposititiis,
 ne vanò autoritatis Apostolicæ prætextu à quoquam decipiantur.
Salutatio meâ manu Pauli, quod est signum in omni 17
Epistola, ita scribo.

Benedictionis formula Apostolo solita, ita habet:
Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. 18
Ad Thesalonicenses secunda missa fuit ex Athenis.

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.
ejusdemq; olim Profesforis Sorani, & postea
Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS EPISTOLÆ PRIORIS
S. PAULI APOSTOLI AD
TIMOTHEUM,

Cum difficiliorum locorum epilepsi
brevisimâ.

Imotheus Eunicâ matre Judæâ, eâq; Christiana natus, Patre autem Græcô, ut refert Lucas Act. 16, 1. Paulo commendatus est ab Ecclesiis, Lystrensi & Iconiensi, anno epochæ Christianæ LIV. Quem lucrificandis Judæis circumcidit, suâq; peregrinationis comitem laborumq; socium esse voluit, non sine præcedentibus in ipsum Prophetiis fratrum, haud dubiè Lystrensiûm vel Iconiensium, quemadmodum significat Apostolus prioris Epistolæ cap. 1, 18. & 4, 14. Factus igitur, præter communiora illius temporis dona prophetandi & lingvis loquendi, à toto Presbyterio Evangelista, statim cum Paulô & Silâ peragravit Phrygiam atq; Galatiam, indeq; jubente Spiritu Sancto transmigravit in Mæcedoniam. Ibi Philippis, Thesalonica, Bercæq; imbutis Evangelio, Athenas profectus, Athenisq; Thesalonicam remisus à Paulo, commoratusq; in Mæcedoniâ ultra annum, tandem Corinthi se ei adjunxit iterum, Act. 18, 5. Exinde lapsò sesquiannò comes ei ivit Ephesum, Ephesò Hierosolymam, Hierosolymâ Antiochiam, Antiochiâ postremò Ephesum: Ibi biennium cum Paulo demoratus, ejusdem misu denuò revisit Mæcedoniam; ut est Act. 19, 22. inde revocatus in

in Asiam, Ephesiusq; ab eò præpositus est, cum insidiis Ephesiorum petitus in Macedoniam proficisceretur Apostolus, sicut narrat Lucas Act. 20, 1. Nec reperio in Actis tempus, cui hujus Epistolæ scripturionem aptare commodè possim, nisi illud, quod incidit in annum Domini LX. Etenim disertè ait Apostolus. capite primò hujus Epistolæ: Rogavi te, ut maneres Ephesi, quum irem in Macedoniam. Id autem non potuit fieri, cum primùm adiret Ephesum, relinqueretq; ibi Aquilam & Priscillam, Act. 18, 19. Tunc enim Hierosolymam proficisceretur, non in Macedoniam, ut perspicuum è verbis ejus, Act. 18, 21. Ergò relictus Ephesi Timotheus post tumultum excitatum à Demetrio argentario & sociis ejus, scriptaq; hæc Epistola à Paulo partes Asiaticas obeunte, ut mox transfretaret in Macedoniam, narrante Lucà Act. 20, 1. 2. & suffragante subscriptione Epistolæ, quã ex Phrygiã Pacatianã misam esse asseritur.

Cæterùm docetur hæc Epistolã Timotheus, quomodo versari debeat in domo Dei vivi, hoc est, Ecclesiã, tanquam œconomus fidelis mysteriorum ejus: Nimirum quomodo docentibus ac discipientibus tum fidei, tum morum typo præluere debeat. Hoc enim esse Argumentum Epistolæ Autor ipse satis clarè enunciat cap. 3, 14.

Partibus ea constat tribus, Proœmiò, Expositione doctrinæ, quomodo oporteat Œconomum Dei versari in domo ejus, & Epilogò.

Proœmium salutatione absolvitur.

Doctrina autem Epistolæ est vel *generalis*, vel *specialis*.

Generatim præscribit, quid in mundo, cavendum, quidq; spectandum potissimum, Legem aut Evangelium proponenti, cap. 1.

Specialim deinde regimen Ecclesiasticum describit, præcipiens primò preces pro omnibus hominibus, & qualiter ea tum à viris, tum à fœminis Deo offerendæ, cap. 2.

Secundò, qui constituendi Presbyteri aut Diaconi, cap. 3.

Tertiò, quibus doctrinæ vitæq; exercitiis illis præeundum, c. 4.

Quartò, quid singulatim erga Presbyteros, viduas, juvenculas peccantes, propriamq; valerudinem observandum, cap. 5. quomodo servi erudiendi, falsi Doctores redarguendi, cap. 6.

Quintò, quòd in Christianismi studio opes divitiæq; non sint spectandæ, sed vita potius æterna, cap. 6, 6. &c.

Epilogò alteram in primis partem de servandâ doctrinæ puritate repetit, cap. 6, 20. 21.

CAPUT PRIMUM.

Capite primò *salutatio* Timothei, & *generalior institutionis pars* de conservandâ doctrinâ puritate absolvitur.

Salutatio pro more *quadrimestris* est, indicans quis, quem, quâ salute, & à quô impertiat.

1° *Qui salutatur est Paulus, seipsum describens ab officio, officiiq; sui autore. Paulus Apostolus Jesu Christi, secundum imperium DEI Salvatoris nostri; & Domini Jesu Christi, spei nostra, (in quo omnis nostra spes, ipsaq; vita aeterna sita est.)*

2° *Qui salutatur est Timotheus. Timotheo, inquit, dilecto filio in fide, (non in carne.) Salus est: Gratia, misericordia; pax à DEO Patre & Domino nostro Jesu Christo, qui Autor salutis.*

INSTITUTIONIS EPISTOLARIS PARS GENERALIOR DE DOCTRINA.

Primùm monstrat Apostolus, quid in doctrinâ vitandum, quidq; attendendum potissimùm.

Vitanda *ἐτεροδιδασκαλία* & omnia illa, quæ magis quæstiones, quàm ædificationem in fide procreant.

Considerandus autem *finis* omnis præceptionis & verus usus cum Legis, quem tradidit v. 8. tum Evangelii, quem v. 15.

Membra hujus partis sunt *quatuor*: *Propositio* rerum in doctrinâ vitandarum, *Oppositio* rerum spectandarum, *Confirmatio* petita à seopò atqve usû Legis & Evangelii, ac tandem *Conclusio*.

Propositio rerum in doctrinâ vitandarum *gemina* est, prohibens tum *ἐτεροδιδασκαλίαν*, i. e. alienam à sanis Jesu Christi sermonibus doctrinam adferre, prout explicat infra cap. 6, 3. tum intendere fabulis & genealogiis interminatis, nihil ad ædificationem, facientibus. Vitanda enim aliena à verbo DEI, & inutilia quæq; quæ tantâvis Legis autoritate pallientur.

3° *Verba* Apostoli hæc sunt: *Sicut rogavi te, ut remaneres*

res Ephesti, quum irem in Macedoniam, (secundâ vice, Act. 20, 1.) ut denunciare quibusdam, ne aliter docerent, (μη̄ ἑτεροδιδασκαλεῖν, ne aliena docerent à Mose, Prophetis, Psalmis, & sermonibus Jesu Christi,) neque intenderent fabulis (Rabbinicis; δεῡτεράσεις, traditionibus commentitiis, ἐθελογενεσίαις, Col. 2, 23.) & genealogiis interminatis, (quarum finem reperire nesciunt parùm gnari, genealogias idè in Lege & Prophetis memorari, ut Christi progenies noscatur, & populus Israëliticus in terrâ tributim divisâ habitans régimen Dei in singulis tribubus distinctius intentiusq; perpendat. Cetera quid attinet, infinitas genealogias contexere.) Quæ quæstiones præstant magis, quàm edificationem DEI, quæ est in fide. (Fides enim neq; ex doctrinâ à Christi verbis aliena, neq; ex incertis traditionibus, neq; ex infinitis quæstionibus procreatur, sed è sanis & fidelibus Jesu Christi sermonibus.)

Nunc vitandis opponit spectanda præcipuè: *Finis autem præcepti est charitas (DEI & proximi) de corde purò, (vacuò dolis & simulationibus,) & conscientia bonâ & fide non fictâ, (quâ cor purgatur, Act. 15, 9. & remissio peccatorum ad integritatem conscientia obtinetur, Heb. 9, 14. & 10, 22.) A quibus quidam aberrantes, (ἀσχοχισαντες, tanquam à scopo aberrantes,) conversi sunt in vaniloquium, (ματεολογίαν) volentes esse Legis Doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, (Scripturarum rudes, Matth. 22, 29, quas tamen videti volunt callere,) neque de quibus affirmant, (ficta & incerta pro firmis divinisq; jactantes.)*

Explicit confirmatq; id, quod asseruit Apostolus, commemorandò primùm Legis usum, deindè summam proponendò totius Evangelii, ejusq; nomine DEUM celebrando devotissimè.

Ad Legem quod attinet, ait: *Scimus autem, quia bona*

CCC 3

est.

est Lex, (utpote à DEO data, Rom. 7. 7. 12.) si quis eam legitimè
 9 utatur, (non abutens Lege contra præceptum Legis,) sciens
 hoc, quia Lex justo non est posita, (Lex cogit, terret, maledi-
 cit. Justus à maledictione, terrore, coactione liber est. Ergò ei
 non est imposita Lex, ut dominetur, sed ut seruiat potius, firmans
 placere DEO quod agit, Gal. 5. 17. 23.) sed (Lex posita est) injustis,
 & non subditis, (ἀνομοῦτοις, inobedientibus, qui ultrò subesse
 nolunt DEO,) impiis & peccatoribus, sceleratis & conta-
 10 minatis, parricidis & matricidis, homicidis, fornicariis,
 masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus,
 perjuris, & si quid aliud sana doctrinæ adversatur.
 (Lex enim improbos & sceleratos, sanæ doctrinæ adversantes, cogit
 minis ac terroribus, ut Christum JESUM quærant. Si nolint, per-
 petuò eis dominatur, accusans, arguens, maledicens, occidens. Si
 Christum induant, Spirituq; ejus agantur, non habent ampliùs
 Legem sibi contrariam, sed fit eis Lex libertatis, non tanquam ser-
 vos terrens, sed tanquam filios, suaviter erudiens, Jac. 1. 25. Roman.
 13. 8. 9.)

Ostensò Legis usu pergit Evangelii consonantiam & excel-
 lentiam declarare, idq; facit seipsum producendo, in quò tan-
 quam primò & præcipuè DEUS vim Evangelii sui usumq; demon-
 stravit.

Primum autem gratiam ministerii sui, postea summam Evan-
 gelii universalem, seu exemplò monstratam narrat, ac tandem ex
 hâc consideratione in laudes Dei erumpit, vers. 17.

11 Sana doctrina (inquit) cui peccata à Lege damnata
 adversantur, est secundùm Evangelium gloriæ (testans
 12 de gloriâ) beati DEI, quod creditum est mihi. Et gratias
 ago (ἔχω. habeo) ei, qui confortavit me Christo JESU
 Domino nostro, quia fidelem me existimavit (fore) po-
 13 nens in ministerio. Qui priùs blasphemus fui & per-
 secu-

secutor, & contumeliosus, (Act. 8.9. Non solemus autem inimicis reconciliatis multum fidere. Gratia igitur ingens Christi quondam inimico tantum committentis ministerii.) sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. (Si sciens volensq; agnitum Christum blasphemassem, & persecutus essem confesores ejus, misericordiam non impetrassem. Hoc enim fuisset peccatum in Spiritum Sanctum, Hebr. 6, 4. & 10, 26.) Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide & dilectione, quæ est in Christo Jesu. (Prævaluit peccato gratia; & fides à Christo donata blasphemiam, dilectio persecutioni.)

Jam summam Evangelii subnectit: *Fidelis sermo (non fabulosus aut incertus; quales istorum ὁδοὶ καὶ ἰσραηλολογία) & omni acceptione dignus, (quem jure merito omnes recipiant,) quod Christus Jesus venit in mundum, peccatores salvos facere, (Joh. 3, 14. 16.) quorum primus (præcipuus) ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primò ostenderet Christus Jesus omnem patientiam (tolerando meam inscitiam, & condonando) ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam, (ut omnes in hoc exemplum intuentes optima quæq; sperent de misericordia ejus.)* Subeunte animum memoria tantæ gratiæ, profilit ad doxologiam Apostolus, dicens: *Regi autem seculorum immortalis, invisibili, soli sapienti DEO, honor & gloria in secula seculorum. Amen.*

Quartò concludit hoc membrum, repetens scopum in doctrinâ attendendam, & opponens falsorum Doctorum vesaniam justo exitio, nî respiscant, plectendam. *Hoc (inquit) præceptum commendo tibi fili (in fide) Timothee, secundum præcedentes*

dententes in te prophetias, (quibus prædixere Prophetæ usque ad hæc tempora totum mysterium Domini & Salvatoris JESU CHRISTI, Act. 26, 22. quæ tibi etiam præcessere, dum eas à teneris evolviisti & edoctus es, ut infra quoque asseritur 2. Timoth. 3, 15. vel, sicut communiter explicant, secundum prophetias fratrum Iconiensium & Lystrensiū, qui te fidelem DEO & salutarem aliis operarium fore prædixere, Act. 16, 2.) *ut milites in illis* (prophetiis) *bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam*, (quæ duo decent faciuntq; bonum militem JESU CHRISTI,) *quam*, i. e. bonam conscientiam, *quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt*, (barbarè, rectius naufragium fecerunt. Nam qui bonam conscientiam amittit, mox etiam amittit veram fidem. Historicam sanè fidem non amittit, quam habent etiam pessimi dæmones: at eam, quæ Christum ut Salvatorem & Dominum nostrum complectimur, perdit, qui bonam conscientiam perdit,) *ex quibus est Hymeneus & Alexander*, (forte is, de quo Act. 19, 33.) *quos tradidi Satana*, (potestate Spiritus Sancti armatus,) *ut discant non blasphemare*.

CAPUT SECUNDUM.

I Nstructio de doctrinæ puritate servandâ Timotheo, nunc specialiora aggreditur, & primùm omnium de precibus in Ecclesiâ fundendis eum erudit. Idq; caput bipartitum est, primò pro quibus, deinde quomodo orandum, præscribit.

Prius membrum Propositione constat, & Confirmatione.

Propositio amplificatur tum enumeratione generum invocationis; tum speciali quorundam eminentium personarum designatione, pro quibus orandum, ipsiusq; orationis argumento.

Nuda *propositio* foret, invocandus est DEUS pro omnibus hominibus. At invocationum species recenset Apostolus, & addit, pro Regibus & omnibus in sublimitate constitutis orandum disertè. *Obsecro igitur*, ait, *primùm omnium fieri obsecra-*

tio-

tiones, δεισμοί, (quibus deprecamur mala.) orationes, (quibus precamur bona,) postulationes, (εὐτεύξεις, intercessiones, quibus oramus peccatorum remissionem aliis,) addendum è fonte, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus. Pro Regibus (nominatim) & omnibus in sublimitate constitutis, (Ducibus, magistratibusq; in eminentiâ mundanâ, & Episcopis, Pastoribus in Ecclesiastica collocatis,) ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honestate, (pietate erga DEUM, & honestate erga proximum.)

Confirmatur argumentò triplici. Unum petitur à dilectione DEI erga omnes homines. *Alterum* à redemptione omnium præstita per Christum. *Tertium* à prædicatione Evangelii inter omnes gentes. *Ex* rationes syllogismo inclusa hanc formam procreant. *Quos* DEUS vult salvos fieri, pro quibus Christus se obtulit in precium redemptionis, quibus annunciat Evangelium, pro iis DEUS est invocandus. At DEUS vult omnes salvos fieri, pro omnibus se obtulit Christus, omnibus annunciat Evangelium. Ergò pro omnibus hominibus est orandum.

Verba Apostoli plana sunt: *Hoc enim bonum est & acceptum coram Salvatore nostro DEO, (ut scilicet pro iis oretur, quos ipse vult salvari,) qui omnes homines vult salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, (indifferenter, absque respectu personarum. Creavit enim omnes ad obsequium suum, Prov. 16,4. & ad imaginem suam. Quales autem fecit initio, tales vult esse etiamnum, id est, bonos ac beatos.) Unus enim DEUS (omnium,) unus & Mediator DEI & hominum (omnium, extra quem nulla cuiquam salus,) homo JESUS Christus, (ideo homo factus, ut Mediator esse posset, Gal. 3,20.) qui dedit redemptionem. (ἀντίλυτρον, æquivalens redemptionis pretium) pro omnibus, (salvans & reconcilians mundum DEO per seipsum, nemine exclusò, Joh. 3,16.1. Johan. 2,2.*

394 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

Precandum igitur gratiæq; agendæ pro iis, pro quibus Christus passus est. Passus autem pro omnibus, etiam pro pereuntibus, 2. Petr. 2, 1. Hebr. 10, 29.) *Testimonium temporibus suis* (publicum & infallibile voluntatis ac misericordiæ DEI,) *in quo* (eis ò, in quod) *positus sum ego prædicator* (κῆρυξ, præco-publicus) *& Apostolus, veritatem dico, non mentior, Doctor gentium fide & veritate.* (Si igitur ego, & alii mecum omni creaturæ prædicare iussi sunt, ergò etiam pro omni orandum creatura, ut agnitionem veritatis adipiscantur.)

Posteriorius membrum, de modò ac ratione orandi, *geminum* est iterum. Nam *primum* viris foeminisq; præscribit, quâ mente, quò gestu habituq; orare deceat. *Deinde* hinc acceptâ occasione scorsim de foeminis agit, tanquam per *παρέθεσιν*, quod viris subdi, nequaquam iis imperare debeant, vers. 11. & c.

8 Rationem orandi quod attinet, scribit: *Volo igitur viros orare omni in locò*, (non tantùm in conventu publicò, sed domi, in agris, conclavibus, & passim alibi,) *levantes puras manus* (non maculatas sanguine vel rapinò, Esa. 1, 59.) *sine ira* (adversus proximum, Marc. 11, 25.) *& disceptatione*, (dubitatio- ne coram DEO. Qui enim dubitat, non putet se quicquam acceptu- rum à Domino, Jac. 1, 6. 7.) *Similiter* (volo etiam orare) *mulie- res in habitu ornatò, cum verecundiâ & sobrietate or- nantes se, non intortis crinibus, aut aurò, aut marga- ritis, vel veste pretiosâ*, (qualia neminem commendant DEO,) 10 *sed, quod decet mulieres promittentes* (profitentes) *pie- tatem, per opera bona*, (eleëmofynas, castitatem & dilectio- nem.)

Oportunè jam subnectit, quid non liceat mulieribus, & con- trà quid eos deceat, tùm publicè; tùm privatim.

Proponit τὰ πρῶτα *mulierum*, confirmatq; duobus argumentis, unò ab ordine creationis, alterò à processu primæ seductionis du-

ducto. Tandem ne quis ob hæc argumenta minùs benè de mulierum beatitudine sentiat, subjungit aphorismum insignem ad salutem mulierum æternam pertinentem.

*Propositio ἀρσεν η̄ς θ̄ς exornatur. Mulier in silentiò 11
discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri 12
non permitto, neque dominari in viram, sed esse in silentiò, (εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ, quietè se gerere, 1. Corinth. 11, 2. &c. 1. Corinth. 14, 34.)*

*Ratio prima ab ordine creationis: Adam enim primus 13
formatus est, deinde Eva. Gen. 2. Ergò vir priore potiori; loco habendus.*

*Altera à lapsùs culpæ majore in muliere. Et Adam (inquit) 14
non est seductus, puta à serpente, diabolo & satanâ. Mulier
autem seducta in pravaricatione fuit, (ac maritum in peccati societatem pertraxit. Ab illâ igitur peccandi principium, non à viro. Quæ semel malitiæ magistra fuit, non sibi postea magisterium usurpabit in virum.) Salvabitur autem per filiorum 15
generationem, (quasi per tribulationem ei propriam, Genes. 3, 16. cum viri per alias afflictiones ingrediantur regnum DEI, Act. 14, 22.) si manserit (in fonte est, εἰς κείνων, si permanserint in plurali, quia more Hebræo nomini colectivo singulari respondet sæpè verbum plurale) in fide (DEI) & dilectione, & sanctificatione, (castitate & honestate corporis, 1. Thesal. 4, 4.) cum sobrietate, (σωφροσύνη, modestiâ & discretionē.)*

CAPUT TERTIUM.

Pergit ad alteram regiminis Ecclesiastici partem de constituendis Episcopis & Diaconis.

Tractatio constat Exordiò, Institutione ipsâ, & Epilogò.

Exordiò laudat desiderantes Episcopos. *Fidelis sermo,*

D d d 2

f

si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.
(Et vult Deus ministros promptos ac spontaneos, non coactitios,
1. Pet. 5, 2)

Institutione docetur, qualem oporteat esse Episcopum seu Presbyterum, qualemq; non esse oporteat. *Deinde* quales Diaconos, vers. 8. *Tertio*, quales eorum uxores. *Quarto*, qualem Diaconorum vitam domesticam, annexa ratione.

De Episcopis ita discribit, ut *primò* generatim in iis requiratur, eam vitæ integritatem, quæ scelerum flagitiorumq; omnium pura sit. *Deinde* enumerat novem virtutes, quibus præditos, & tria vitia, quibus non præditos esse oporteat. *Tertio* vitam eorum domesticam describit. *Quarto* ætatem, ac *denique* externa testimonia esse consideranda indicat.

Oportet ergò Episcopum irreprehensibilem esse,
(ἀνεπίλητον, nullò in flagitiò deprehensum, nullius convictum.)

Prima virtus est castitas, non virginea, quam non omnes capiunt, Matth. 19, 11. 1. Cor. 7, 7. sed conjugalis, *ut sit unius uxoris vir*, non plurium simul, quam polygamiam Judæi concedebant, teste Joseph lib. 17. ἀρχαιολ. cap. 1. & Justinò Martyre in dialogò cum Triphone. *Alter* sobrietas, oportet eum esse, inquit, *ὑπόφρων*, i. e. *vigilantem, sobrium*. *Tertia* σώφρονα prudentem seu *modestum*. *Quarta* κόσμιον *ornatum*, ornamentis naturæ, gestus habitusq; decorum. *Quinta* *hospitalem*. (Vulgatus inserit, pudicum, sed nec in fonte est, & comprehenditur virtute primâ.) *Sexta* διδασκalicόν, *doctorem* vertit Latinus Interpres vetus, sed id minus est, quàm διδασκalicός. Ea vox significat docendo aptum, idoneum, felicem.

Interponit *tria vitia*, à quibus alienum decet esse Episcopum, à vinolentiâ scilicet, à percussione, à turpis lucri studio. *Non*, inquit, *vinolentum*, *παινον*, vino additum, non *percussorem*, *πληκτικόν*, qui homines manibus aut telis invadat, *non turpis lucri cupidam*.

Exin-

Exinde virtutes persequitur, facitq; septimam modestiam, seu potius æquitatem, *ἴμενην*, condonantem injurias, æqui boniq; studiosum. Octavam concordia & pacis studium, *ἀμαχον* haud pugnans, seu litigiosum. Nonam avaritiæ opumq; contemptum, *ἀφιλάργυρον* non cupidum pecunie. Hæ virtutes, ut faciunt bonum militem Christianum, sic quoque ducem egregium. Sola sexta virtus Episcopi munus, quâ Episcopus est, propriè intimèq; spectat.

Sic quod sequitur de vitâ privatâ, quisnam Episcopatu sit idoneus, arguit ipsò Apostolo explicante. *Et suæ, ait, domui benè prepositum, (ἀρχὴν ἀρχοντα, præsentem,) filios habentem subditos cum omni castitate, (σεμνότητι, honestate.) Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesie Dei diligentiam (curam) habebit?*

Quarò, ætatem tempusq; à suscepto Christianismo vult attendi, non neophytum, (nuper Christianum factum,) ne in superbiam elatus, (quod vitium novitiis ac juvenibus familiare est,) in judicium incidat Diaboli, (eòdem judicio ilaqueatus, quò ipse superborum pater adstringitur.)

Denique etiam non Christianorum testimoniò illum carere indicat è re esse ipsius Episcopi & Ecclesie, sic enim majori pollebit autoritate, tantoq; faciliùs hortabitur infideles. *Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat & laqueum Diaboli, (semper quærentis occasiones calumniarum, ut in contemptum adducat Evangelii ministerium.)*

Nunc transit ad Diaconos, ministrantes Ecclesie & Episcopis. *Diaconos similiter (debet esse) pudicos, (σεμνους, honestos, honorabiles,) non bilingves, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in*

ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

consententiã parã, ut suprã monuit ipsum Timotheum cap. 1, 18.

Et si autem probentur primùm, (in doctrinã & moribus,)

10 *Et sic ministrent, nullum crimen habentes.* (Etenim citra probationem nefas quæquam ad ministerium Ecclesiæ publicum assumi.

11 *Terriò, quales Episcoporum ac Diaconorum uxores esse deceat, subjungit, ne illæ deturpent ministerium. Mulieres similiter pudicas,* (σεμνὰς, honorabiles,) *non detrahentes,* (ἀκακόλογος, calumniatrices,) *sobrias, fideles in omnibus.*

12 *Tandem Diaconorum vitam domesticam format. Diaconi sint unius uxoris viri,* (similiter Episcopis,) *qui filii suis benè præsent, Et suis domibus.* Ratio, cur tantum ab illis requiratur, subjicitur: *Qui enim benè ministraverint, gradum bonum sibi acquirant* (ad Episcopalem dignitatem,) *Et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu,* (ut fidem Christi magnã fiduciã tueantur ac propagent.)

Epilogus hujus membri causam scriptiõnis adfert, cum breviori præcipuorum doctrinæ capitum, quæ sonant in Ecclesia Dei, & rectè subsequenti admonitiõni de doctrinæ typõ seu præmittuntur, seu adjunguntur.

14 *Hæc, ait, tibi scribo, sperans me ad te venire citò, quum in Syriam ivero,* (quæ tamen profectiõnem interturbârunt Judæi, ut est Act. 20, 2.) *Si autem tardavero, ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna Et firmamentum veritatis,* (in quã veritas tuenda & stabilienda est, & stabilitur etiam, quatenus Ecclesia Dei manet, & non degenerat in cœtum malignantium.)

16 *Jam veritatis in Ecclesiã asferenda ac defendenda summam completur: Et manifestè* (ὁμολογῶντως, in confesso) *magnum est*

est pietatis mysterium, quod manifestatum est in carne, (versio prava. Græcè Θεός ἐφανερώθη ἐν σαρκί, Deus manifestatus est in carne, Deus caro factus manifestavit suam gloriam in carne, Joh. 1, 14.) *justificatus est in Spiritu,* (cū à carne & sanguine esset damnatus, Spiritus Sanctus eum glorificavit, & justum pronuntiavit, Joh. 16, 14.) *apparuit Angelis,* (desiderantibus in istam Dei sapientiam ἡ ἀκρίβεια, I. Petr. 1, 11. unde tam frequentes leguntur eorum apparitiones in nativitate, tentationibus, passionibus, resurrectione & adscensione Domini,) *predicatus est gentibus, creditus est in mundo, assumptus est in gloriâ,* (licet & redibit judicare vivos & mortuos.)

CAPUT QUARTUM.

Tertius Episcopalis institutionis locus est de exercitiis pietatis, quibus prælucendum fratribus.

Ibi sequestrat *primum* hypotritica exercitia, *deinde* tradit vera. Sic *due capit* partes fiunt.

Hypocritica exercitia sunt abstinētia à conjugio, tanquam sacris personis vetitò, & à cibis Dei manu conditis.

Vera sunt, exerceri ad pietatem, typumq; se præbere fidelibus in sermone, conversatione, dilectione, spiritu, fide, castimoniâ, attendere lectioni, exhortationi, doctrinæ, &c.

Quoad priora, refutantur ab efficientibus causis seu invento-ribus. Prohibitionem enim conjugii, & abstinētia à cibis, spiritibus erroris ac dæmoniis adscribit Apostolus. Deinde ab oppositâ causâ efficiente, à quâ originem ducunt res istæ, quas spiritus erroris damnant tanquam malas & perniciosas servis Dei. Inclusa syllogismo utraqve ratio sic efformabitur: Ab iis, quæ Deus condidit ac concessit homini, dæmonia autem prohibent ac vituperant, non est superstitiosè abstinendum. Conjugium & cibos Deus condidit hominiq; concessit, dæmonia autem & spiritus erroris ea vituperant prohibentq;. Ergò à conjugio & cibis haud est superstitiosè abstinendum.

Nota quæso Lector, cui hæc scribantur, & quod de exercitiis

Epi-

Episcopalibus loquatur Apostolus: sic pronum erit conjectare, qui sint spiritus erroris, & quæ demoniorum doctrinæ hóc nostró seculó malignissimó.

Tractatio igitur bimembri est: Refutatio exercitiorum hypocriticorum, & Conclusio.

- 1 *Refutationis argumentum primum: Spiritus autem manifestè dicit, quia in novissimis temporibus (adveniente Antichristó, 2. Thesal. 2. 3. 4.) discedent quidam à fide,*
- 2 *attendentes spiritibus erroris & doctrinis demoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, (prætexentium eximiam sanctitatem, ut mendacia sua persvadeant hominibus, assumentium agni cornua ad deceptiones Draconis, Apocal. 13. 11.) cauteriat ambarentium suam conscientiam, (tot tamq; enormibus peccatis perfosam, ut nihil amplius sacri profanq; habeant, quemadmodum cauteriata cutis est callosa ac deformis. Dæmonia enim enumerabilium sibi conscia peccatorum, non cessant peccare, nihil pensi habentes, quid faciant, similesq; sibi student efficere, quibus astu suó imponunt,) prohibentium nubere,*
- 3 *(yauëu, matrimonium contrahere, non omninò, sed certis in vitæ generibus, ad majorem sanctitatem, ut hypocrisis sibi constet,) abstinere (docentium) à cibis, (non omnibus, sed certis quibusdam, ut carnibus, vino, &c.) quos DEUS creavit ad accipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis, qui cognoverunt veritatem. Hoc jam est alterum argumentum à divinâ institutione & beneficentiâ ductum, quam spiritus erroris intervertere conantur fidelibus.*

Firmatur argumentum ab adjunctis omnium creaturarum DEI. Si enim nulla DEI creatura mala est, ergò nec cibi, nec conjugium. Ergò nec cuiquam interdicenda.

- 4 *Quia omnis creatura Dei bona est, (Genes. 1. 31.) & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.*

pitur. *Sanctificatur enim* (fit usus ejus homini sanctus) *per* 5
verbum Dei (quò conceditur) *& orationem*, (quã tanquam
 Dei donum petitur, atque, ut benè vertat, benedicatur.)

Concludit utrumque argumentum oratione gravi, volens
 non solùm Timotheum hæc scire, sed etiam Collegis ac communi- 6
 stris tradere. *Hæc proponens fratribus, bonus eris mini-*
ster Jesu Christi, enutritus verbò (verbis, λόγους) *fidei &*
doctrinæ, (της καλής, bonæ,) *quam assecutus es. Ineptas* 7
autem & aniles (profanas aniles) *fabulas devita*, (quales
 proferunt spiritus erronei, in hypocrisi spargentes mendacia.)

Posteriora exercitia, Deo grata & homini salutaria declarat, si
 quis nempe pietati se assuefaciat, doctrinæq; salutiferæ ac morum
 probatorum exemplò aliis præse studeat.

Tractatur primò generalius, cum inquit: *Exerce autem*
te ipsum ad pietatem. Deinde specialius, dum particulatim ea,
 in quibus pietatis studium consistit, persequitur vers. 12. &c.

Generalem propositionem stabilis ab utili, à verò, ab antecedentibus
 a suis.

Nam, inquit, *corporalis exercitatio* (quã quis abstinet 8
 à cibis aut conjugio) *ad modicum utilis est*, (ut aliqua incom-
 moda vitentur, atque ut promptius interdum exequamur, quæ sunt
 Domini, 1. Cor. 7, 26. 32. 35.) *pietas autem ad omnia utilis est*,
 (non tantùm sollicitudinem homini & curas mordaces eximens
 ac Deo devinciens, sed etiam ad omnem statum, omnia opera, di-
 cta, factaq; præclarè obeunda faciens,) *promissionem habens*
vita, quæ nunc est, & futura, (promissionem puta remunera-
 tionis uberrimæ tum in hoc, tum in futuro seculò.) *Fidelis* 9
sermo (hic quem protuli) *& omni acceptione dignus.*

Veritatem & præstantiam sermonis etiam antea dicit nostra
 comprobant, *In hoc enim laboramus & maledicimur,* 10

E.c.c

(pro-

402 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

(probris afficimur, *ὀνειδίζομεθα*) *quod speravimus in Deum vivum*, (quæ prima & præcipua pietatis pars est,) *qui est Salvator omnium hominum*, (qui omnibus salutem paravit, & ad eam accipiendam invitavit quotidie; volens omnes salvos fieri, & ad agnitionem veritatis pervenire, 1. Tim. 2, 4.) *maximè fidelium* (Sâlvator, quibus ut credentibus salutem ipsò actu præstat & confert; omnibus quidem offert, omnibus pararam habet & promptam, sed solis eam confert donatq; fidelibus, tanquam fidei manum dexteræ ejus benignissimæ admoventibus, cæteris verò infidelibus & contradicentibus totâ die expandit manus suas, ut est Esa. 65, 2. Roman. 10, 21. sed frustrâ, nemine se acceptioni parante.)

11. *Præcipe hæc & doce*, (tanquam vera, certa & indubitata verba DEI.)

Particularis explicatio Propositionis continet ea, quæ propriè ad pietatis exercitium spectant, suntq; vel *communia*, in quibus typum se omnibus statuere jubet Timotheum: vel *singularia*, ad ipsius officium Evangelicum propriè pertinentia. Quæ omnia tandem paucis verbis repetit, & efficacissimâ ratione munit ducta ab ipsius omniumq; auditorum utilitate summâ maximâq; quæ est utrorumq; salus sempiterna.

Communia illa pietatis eò etiam nomine jubet, ut ne quis Timothei juventutem contemnat. *Nemo* (inquit) *adoleſcentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbò, in conversatione, in charitate, in spiritu* (fervente, Rom. 12, 11.) *in fide, in castitate.*

13. *Propria muneris Evangelici sunt, quæ sequuntur: Dum venio, attende lectioni* (sacrarum literarum,) *exhortationi,*

14. *doctrinæ. Noli negligere gratiam*, (donum gratiæ,) *quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam* (fratrum Iconiensium & Lyftrenſium, ut suprâ cap. 1, 18.) *cum impositione manuum presbyterii* (in illis locis, per quam Evangelistæ munus

nus.

nus ritè adeptus, proximam Apostolis ac Prophetis functionem
 obtines, Ephes. 4, 11, 1. Cor. 12, 28. itaqve fac opus Evangelistæ, mi-
 nisterium tuum imple, 2. Timoth. 4, 5.) *Hæc meditare, in his* 15
esto, ut profectus tuus (in lectione, exhortatione, doctrinâ,
 donisq; collatis) *manifestus sit omnibus. Attende tibi &* 16
doctrinæ, (Act. 20, 28.) *instâ in illis. Hoc enim faciens, &*
te ipsum salvum facies, (DEI in te opus promovendo, gra-
 tiamq; ejus haud inaniter habendo, 2. Cor. 6, 1.) *& eos qui te*
audiunt (in Christo per Evangelium, tanquam minister, non tan-
 quam Dominus, 1. Cor. 3, 5. & 4, 15.)

CAPUT QUINTUM.

Postquam de Exercitiis verè pastoralibus disseruit Paulus, per-
 git hęc capite & sequenti ad officia decori, erga certos homi-
 num ordines tenendi. Ac *primùm* sanè præscribit, quodnam
 sit officium Pastoris erga senes juvenesq; , i. e. ætate provectio-
 res vel inferiores. *Tum* quodnam erga viduas. *Tertiò* in presbyte-
 ros. *Quartò* in peccantes. *Quintò* in corpus proprium. Claudic-
 hæc præcepta illustri sententiâ, vers. 24. 25. *Sextò*, capite sequenti
 ultimo qualiter habendi servi, & *denique*, quodnam sit Pastoris in
 falsos Doctores officium, exponit. Ita finitur specialioris institu-
 tionis membrum quartum.

Igitur ad textum. *Seniorem ne increpaveris,* (ne du-
 rioribus verbis exceperis,) *sed obsecra* (hortare ætatis reverentiâ)
tanquam patrem. Juvenes ut fratres. Anus ut ma- 2
tres, juvenculas ut sorores, in omni castitate.

Hactenus τὸ πρέπτον ætatis considerandum: sequitur τὸ πρέ-
 πον status.

Viduas honora, quæ verè viduæ sunt, (verè desertæ
 & solitariae. Quantò enim iste status afflictior, tantò honore di-
 gnior.) 3

Porrò de viduis agit copiosius, docens primò, quid debeatur

iis à filiis ac nepotibus, quæ tali gaudent benedictione: Tum quam verè viduam, atque ob id publicò honore dignam iudicet, quam non. Tertio, quid iuniores viduas deceat. Denique quid cognati Christiani viduis suis debeant, præscribit.

4. Si quæ autem vidua filios aut nepotes habet, discant (illi) primùm domum suam regere, (εὐσεβῶν, piè disponere;) & mutuam vicem (ἀμοιβὰς, compensationes) reddere parentibus. Hoc enim (καλὸν, pulchrum, &) acceptum est coram DEO, (qui gratitudinem requirit, & ἀντιθετικήν parentibus exsolvi postulat. Talis ergò non est verè vidua, quia locò mariti habet filios aut nepotes, ipsius curam agere obstrictos.)
5. Quæ autem verè vidua est & desolata, (viro, orba & liberis,) sperat in DEO, & instat orationibus & obsecrationibus nocte & die, (omni tempore,) quæ autem in delictis est, (σπαταλώσα Syrus: מְבַרְבְּרָה מְבַרְבְּרָה quæ servit voluptati, ἀσωτία καὶ σῆνῶσα. Nam Syra vox מְבַרְבְּרָה ex ἀσωτία καὶ σῆνῶσα, coaluit,) vivens mortua est, (in carne vivens, spiritu vitæq; De caret,) & hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum, & maxime domesticorum curam non habet, (ac proinde viduas sibi cognatas, præsertim nepos aut filius, negligit,) fidem negavit, & est infideli deterior. (Nam infideles suorum curam agunt, solius naturæ instinctu. Itaq; fide caret, qui carnem & ossa sua spernit. Quomodo enim alios diligit, qui domesticos & sanguinis necessitudine devinctos contemnit?)
9. Jam qualis vidua ad ministerium adhibenda sit publicum, explanat. Vidua eligatur non minùs sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, (peregrinantium, exulum, pauperum DEI viro-

virorum,) si tribulationem patientibus subministravit,
 si omne opus bonum subsequuta est, (si quorumvis ope-
 rum bonorum studiosam se præbuit; sunt octo requisita viduæ
 publicæ Ecclesiæ sumtu alendæ. Tales videntur fuisse sub veteri
 populo, de quibus 1. Sam. 2, 22. Exodi 38, 8. & Hanna Luc. 2, 37.)

Adolescentiores autem viduas de vita. (Noli eas Ecclesia-
 sticis ministeriis præficere, ut publico sumptu nutriantur.)

Quum enim luxuriata fuerint in Christo, (prava versio,
 ὅταν κατῆξεν ἠδίστασι τῆ Χρηστῆ, quum luxuriaverint seu lascivierint
 contra Christum, pudicitiam violaverint,) nubere volunt,
 (nuptiis velare lasciviam,) habentes damnationem, quia
 primam fidem (Ecclesiæ datam eleemosynis rectè collocandis,
 vitæq; castè agendæ) irritam fecerunt. Simul autem & o-
 tiose, (quòd de publico alantur,) discunt circuire domos:
 non solum otiosa, sed & verbosa (Φλύαροι, nugaces) & cu-
 riosa, loquentes quæ non oportet, (calumnias, rumusculos
 vanos, nugas, scommata, turpiloquia.)

Tertio, quid velit juniores viduas facere, attexit, non sine ad-
 ditâ ratione. Volo ergò juniores nubere, filios procreare,
 matres familias esse, (εὐκοδοῦσθε τὴν, familias regere,) nullam
 occasionem dare adversario, maledicti gratiâ, (cui Sâ-
 tanas ejusq; socii asseverent, semper quærentes, quod convicien-
 tur.) Jam enim quædam converse retro Satanam,
 i. e. desertâ fide & conscientia bonâ satanam sequuntur. ἐξ ἐστρά-
 πησαν, aversæ sunt post satanam, deviarunt de viâ Christi, sequen-
 tes ducem satanæ.

Quarto, si quæ nolint nubere, iis subveniendum à necessariis
 statuit. Si quis fidelis, (si quæ fidelis, πιστή.) habet viduas,
 subministret illis, & non gravetur Ecclesia (suppetando
 illis,) ut illis, quæ verè vidua sunt, sufficiat. h. e. Quilibet

Christianus suis viduis orphanisq; , sanguine conjunctis, pro virili subveniat, nec Ecclesiam aut Rempubicam oneret, ut tantò faciliùs verè viduis & orphanis omni subsidio carentibus subveniri queat: Attendat magistratus, & cogat facere divites Christianos, quod jubet Apostolus.

- 17 Tertiò agit de Presbyteris, quos & remunerandos largè, & defendendos contra obtretractores præcipit. *Qui benè præsunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur,* (unò quòd Presbyteri, alterò quòd boni Presbyteri, fideliter officio fungentes,) *maximè qui laborant in verbò & doctrinâ.* (li enim plus agunt, quàm qui judiciis præsunt, ex sententiâ Apostoli 1. Corinth. 6. Tales fuisse in primitivâ Ecclesiâ, etiam Tertullianus Apolog. cap. 39. his verbis testatur: Judicatur magnò cum pondere, ut apud certos de DEI conspectu: summumq; futuri judicii præjudicium est, si quis ita deliquerit, ut à communicatione orationis, & conventus, & omnis sancti commercii relegatur. Præsident probati quiq; seniores, honorem istum non pretiò, sed testimoniò adepti.)
- 18 Firmat testimoniò Scripturæ. *Dicit enim Scriptura, non infrenabis os bovi trituranti,* (Deut. 15. 4. 1. Cor. 9. 9.) *Et dignus est operarius mercede suâ.* (Hoc dictum è Matthæi Evangelio cap. 10. 10. citatur. Lucas & Johannes tunc nondum scripserant.) *Adversus Presbyterum accusationem, noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus,* (ne inimicis Presbyterii occasio pateat faviendi.)

- 20 *Quartum hujus institutionis membrum est de peccantibus notoriè & enormiter, quomodo se erga illos prudenter & cordatè gerat Pastor. Nam de occultis non judicat Ecclesia, sed DEUS, 1. Corinth. 4. 5. Peccantes, inquit, coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant,* (& similia peccata committere metuant.)
- 21 *Testor coram DEO & Christo JESU & electis Angelis,* (tanquam supremi judicii sociis & ministris,) *ut hæc custodias, sine præjudiciò,* (tàm adversus Presbyteros, quàm

quàm peccantes alios, peccati convictos,) *nihil faciens in aliam partem declinando,* (seu accusatori seu favendo reo.)
Manus citò nemini imposueris, (sive absolvendi sive ordinandi ritu,) *neque communicaveris peccatis alienis.* 22
 (Communicas enim, si publicè infamem aut peccati convictum seu absolvas, seu ad honores evehas.)

Quintum pertinet ad ipsum Timotheum, Pastoresq; alios ejusdem officii compotes. *Te ipsum castum custodi,* (honorem sanctitatemq; corpori tuo serva. Valetudinem item curam, quantum potes.) *Noli adhuc aquam bibere, sed modicò* 23
vinò utere propter stomachum tuum; & frequentes tuas infirmitates. (Nam sicut sanctimoniam, sic etiam sanitatis cura habenda, ut nec luxuriet corpus; nec fatiscat. Nemo enim oderit carnem suam, Ephes. 5, 29. Col. 2, 23.)

Finit γλώσση; ad præcedentia universa pertinente, ut si fors alicubi hæsitet, divini judicii securus sit. Neque enim Episcopus aut Pastor quicquam potest, præterquam visa & cognita judicare. Itaque ait: *Quorundam hominum peccata manifesta* 24
sunt, præcedentia ad judicium, (ut faciliè dijudicentur,) *quosdam autem & subsequuntur,* (ut judicio demùm peracto innotescant.) *Similiter & facta bona manifesta sunt,* 25
 (ut in promptu sit statuere de viduis quibusdam, Presbyteris, & aliis honore dignis,) *& quæ aliter se habent, abscondi non possunt,* (utut aliquantisper lateant crimina, tandem tamen erumpunt, habetq; Deus vindicem oculum.)

CAPUT SEXTUM.

Absolvitur membrum præcedens, & ad quintum proceditur, quò scopum Christianismi explicat Apostolus.
 Restant adhuc duæ particule superioris institutionis, quomodo nimirum servi se gerere debeant erga dominos, tum

408 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

tum fideles, tum infideles: & quomodo Episcopo vitandi sint aliena docentes.

Exponitur ergo τὸ πρέπον servorum, & Episcopi erga falsos Doctores.

Deinde quid in studio pietatis propriè ac potissimum spectandum, edisserit occasione acceptâ è falsorum Doctorum intentione, qui pietatem esse quæstum arbitrantur. Quibus concedit dictum, sed ἐπαρορθώσεις adjecta sensus, si quis præsentibus bonis acquiescat. Αὐτάδειαν igitur illam commendat ex ipsius naturæ lege, quæ ut hominem nudum inducit in mundum, ita nudum, emittit è mundo. Quocirca nihil justius, meliusq; quàm victu amictuq; contentum, pietatis verum quæstum attendere. Tum à contrariò avaritiæ mala commemorat, tantò amabiliorem efficiens αὐτάδειαν, quantò est oppositum illi vitium fœdus ac perniciosius. Sic procedit ad alteram propositionis partem, & pietatis scopum ostendit esse vitam æternam, ad quam fortiter & generosè contendendum, vers. 11. 12. docet tribus argumentis: Unum ab antegressâ vocatione ducitur, confessione Timothei comprobata, v. 12. Alterum à testimonio Jesu Christi coram Pontio Pilatò, asserentis se quidem Regem, sed non de hoc mundo. Unde conspicuum, subditos ejus sperare regnum, sed non hujus mundi, ac proinde vitam sectari alteram. Tertium ducitur à gloriâ causæ Efficientis seu Autoris vitæ æternæ, quam congerie variarum ejus laudum illustrat, ut hinc excellentiam scopi Christiani æstimandam ingerat, vers. 14. 15. 16.

Tertiò hinc deducit ὀβρισηα, quid præcipiendum divitibus hujus seculi, nimirum ut nequaquam putent se potitos veri illius quæstus, propositi Christianos, sed ut contendant ad vitam æternam, futurosq; in cœlis thesauros.

Hisce absolutis totius Epistolæ Epilogus subjicitur.

Partes ergò capituli tres sunt. Prima pertinet ad præcedentem institutionem de singularium quorundam ordinum officiis. Altera, ut dixi, scopum Christianismi præclarè demonstrat. Tertia totam Epistolam claudit.

Jam ergò quid servis præscribatur, perpendamus.

Quicumque sunt sub jugo servi, (non manumissi,)

Domi-

Dominos suos omni honore dignos arbitrentur, (ex animo peragentes quæcunqve iubentur, tanquam DEO, non hominibus, Ephes. 6, 5. 6. 7. Col. 3, 22.)

Ratio à fine. *Ne nomen Domini & doctrina blasphemetur,* (ne infideles Christum doctrinamq; Christianam blasphement, irritati servorum Christianorum inobedientiâ & flagitiis.) *Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt* (ex communi in Christum fide,) *sed magis serviant, quia fideles sunt & dilecti, qui beneficii participes sunt.* (Versio prava. οἱ τῆς εὐεργασίας ἀνδραγαθῶν ἄνθρωποι, qui beneficentiam suscipiunt, & vicissim bonis benefaciunt. Syrus: qui contenti sunt ministerio eorum. Lubentius enim promptiusq; amico dilecto, grato, quàm inimico ingratoq; servitur.) *Hæc doce & exhortare.*

Sequitur officium Episcopi erga Heterodoxos. Eos primùm describit à doctrinâ, moribus & scopò: Ac deinde vitare jubet.

Si quis aliter docet, (ἐτεροδιδασκαλεῖ) *& non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est doctrina,* (ἡ περὶ πίετητος) non accedit. Doctrinæ enim veræ nota est, si congrua sit sermonibus Christi, & accommodata ad pietatem.)

Mores falsi Doctoris: *Superbus est, nihil sciens,* (prout decet scire, I. Cor. 8, 2.) *sed langvens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidia, contentiones, blasphemie, suspensiones malæ, Conflictationes* (ὁργῶν, ἀρῶν, ἰσχυρῶν) *hominum mente corruptorum, & qui veritate privati sunt.*

Scopus: *Existimantium quæstum esse pietatem.* (Christianismum quæstus causâ profitendum.)

Præceptum Apostoli de vitandis ejusmodi. omisit Latinus Inter-

410 ANALYSIS I. EPISTOLÆ S. PAULI

terpres, sed perperam. ἀφίσσασθαι ἀπὸ τῶν τοιούτων, *declina à tabulis.* In versione Syrá sonat: Tu autem elonga te ab istis. Consonat illud Tito mandatum cap. 3, 10. Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem devita.

Quintum Institutionis specialioris membrum tribus absolvitur partibus. Primâ quæstus studium seu avaritia refellitur. Alterâ verus Christianismi scopus asferitur. Tertiâ idem divitibus inculcatur.

6. Primum ait: *Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientiâ.* (ἡμεῖς ἀνταρξήσασθαι, cum animo suâ sorte contento. q. d. satis ille lucratus est; qui DEUM cognovit, & sorte suâ acquiescit.)

Probatûr à Legē naturæ, & contrariæ avaritiæ effectibus perniciosissimis.

7. *Nihil enim intulimus in mundum, haud dubium,* (manifestum, ὁμολογῶν,) *quod nec auferre quid possumus.*

(Quantum quis infert in hospitium aliquod, tantum effert. Nos in hujus mundi hospitium nihil intulimus: Ergo nec quicquam effe-

8. *remus.) Habentes autem alimenta, & quibus tegamur,* (σκεπέματα, tegumenta,) *bis contenti simus.* (Psal. 49, 18. Jo-

9. *han. 1, 21. Eccles. 5, 14.) Nam qui volunt divites fieri,* (qui divitias sibi scopum fixere,) *incidunt in tentationem & la-*

10. *queum, & desideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas,* (Φιλὰγγοῦσα, avaritia,) *quam quidam appetentes erraverunt à fide,* (conscientiâ pariter fideq; exciderunt,) *& inseruerunt se doloribus multis.*

Secundò asferit verum Christianismi scopum, docens quidnam, quod sine secundum. *Tu autem, ô homo Dei, hæc fuge: sectare autem justitiam, pietatem, fidem, patientiam,*

11. *man-*

mansuetudinem, (geminos Spiritus DEI fructus, Ephes. 5, 9. Gal. 5, 22.) *Certa bonum certamen fidei*, (1. Tim. 1, 18.) *apprehende vitam eternam*, (tanquam brabeum & scopum celestis vocationis, Phil. 3, 14.)

Firmat primum à vocatione jam actu approbatâ. *In quam vocatus es*, vitam scil. *& confessus bonam confessionem coram multis testibus*, (qui vicissim tibi testimonium perhibuerunt, ceu fido & inculpato operario DEI, Act. 16, 2.)

Secundò ab exemplo Jesu Christi. *Præcipio tibi coram DEO*, qui vivificat omnia (in Jesu Christo,) *& Christo Jesu*, qui testimonium reddidit (testificatus est) sub Pontio Pilato bonam confessionem, (Matth. 27, 11. Joh. 18, 36, 37.) *ut serves mandatum sine maculâ irreprehensibile usq; in adventum Domini nostri Jesu Christi*. q. d. Christus omnium ἐπίσκοπος, cujus minister es, exemplo prævit confessionis, testificatus regnum suum non esse de hoc mundo. Ergo præcipio tibi ipsius nomine, & in conspectu ejus, ut æternam futuri mundi gloriam quæras, revelandam in adventu ejus.

Tertiò à gloriâ DEI vocantis, & eligentis. Ex eâ enim colligere est, quantum sit, quod præparavit diligentibus. sc. *Quam* (quam scil. apparitionem) *suis temporibus ostendet beatus & solus potens, Rex Regum & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem* (in seipso, donans eam, cui vult,) *& lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest*, (Joh. 1, 18. 1. Joh. 4, 12. Exod. 33, 20.) *cui honor & imperium sempiternum. Amen.*

Tandem vult divitibus hujus mundi eundem Christianismi scopum demonstrari, ne in opibus summum suum bonum collocent. Ubi denuò præscribit, quidnam iis, quòq; sine agendum sit.

- 17 Officium eorum per ἀπτιν καὶ θείων illustrat. *Divitibus
hujus seculi praece non sublime sapere, neq; sperare
in incerto divitiarum, sed in DEO vivo, qui praestat
nobis omnia abundè ad fruendum.* (Non in creaturâ eâq;
admodum vanâ, sed in creatore, non in re mortuâ, sed vivâ; non
18 in donô, sed datore spem suam collocare.) *Benè agere;* (ex fide
in DEUM,) *divites fieri in bonis operibus,* (quæ veræ sunt opes
19 & certæ,) *facile tribuere, communicare. Thesaurizare,
sibi fundamentum bonum in futurum,* (Matth. 6, 20. Luc.
12, 35.) *ut apprehendant vitam aeternam,* (finem scopumq;
Christianismi ultimum, I. Pet. 1, 9. Rom. 6, 22.)

EPILOGUS.

- E** Pilogus repetitione constat propositionis primariæ de doctrinæ
integritate conservanda, corruptelisq; virandis. Etenim cor-
ruptelis doctrinæ adhærescere indicavit conscientia violationem.
20 *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas
vocum novitates,* (νεοφωσίας, vanitates,) *& oppositiones
falsi nominis scientiæ,* (ψευδωνύμους γινώσεως, falsum sibi no-
men arrogantis scientiæ, quatenus scilicet opponitur sanis sermo-
21 nibus JESU CHRISTI.) *Quam quidam promittentes circa fi-
dem exciderunt,* (ἠσέχησαν, à scopô deerrârunt.) *Gratia te-
cum. Amen.*

*Ad Timotheum prima scripta fuit è Laodiceâ,
quæ est metropolis Phrigia Pa-
catiana.*

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.
 ejusdemq; olim Professoris Sorani, & postea
 Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS EPIST. POSTERIORIS
 S. PAULI APOSTOLI AD
 TIMOTHEUM,
 Cum epilysi locorum difficiliorum.

Hanc e custodiâ Romanâ dedit ad Timotheum, cum jam
 ad Galatas & Ephesios scripsisset: sed ad Philippenses,
 Colosenses, Ebræos & Philemonem scripsit, cum Ti-
 motheus hisee literis accitus Romæ ageret, quemad-
 modum ex Epistolarum præcæmis & clausulis est con-
 spicuum. Est igitur inter postrema Novi Instrumenti scripta hæc
 Epistola, haud dissimilis aut diversa præcedente argumenti. Quo-
 niam enim ex revelatione Spiritus Sancti innotuerat Apostolo,
 quantum defectura esset à fide posteriorum aratum Ecclesia, pla-
 cuit munitè Timotheum, perq; ipsum alios omnes Doctores, ut
 tantò faciliùs caverent veritatis corruptelas, atqve à sacris literis
 Prophetarum Apostolorumq; omnia ad salutem necessaria de-
 promerent. Cæterum Timotheus tandem Domitianò Imperato-
 re Ephesi vitam finiit pro gloriâ Christi, cum impura Ephesiorum
 Catagoga (festum id erat Ethnicum) prohiberet, Autor Photius
 in Bibliothecâ pag. 1402.

*Partes iterum tres sunt: Exordium, Institutio Epistolaris, & Epi-
 logus.*

*Exordium amori benevolentiaq; aptum primis quinque ver-
 sibus comprehenditur.*

Institutio verò ipsa bimembris est, Generalis & Specialis:

Fff 3

Gene-

414 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

Generalis agit de dono DEI excitando recteq; collocando, cap. 1, 6. nec timendis, quæ ob stare possint usui ejus, vers. 8.

Specialis quinque partes continet.

Prima est de formâ sanorum verborum retinenda, cap. 1, 13. aliisq; tradenda, cap. 2, 1.

Alterâ de constantiâ in tribulationibus, cap. 2, 3.

Tertiâ de vitandis rixis & inaniloquiis, cap. 2, 14.

Quarta de hypocritarum cavendis seductionibus, præsertim circa finem seculi exorituris, cap. 3, 1.

Quinta de præconiô Evangelii graviter, tempestivè intempestivèq; urgendo, cap. 4, 1.

Conclusio mandatis quibusdam & admonitiunculis privatis constat, cum consolatione & salutationibus reciprocis, vers. 9. & c.

CAPUT PRIMUM.

Capite primò Exordium, Institutio generalis, & Exhortatio ad retinendam sanorum verborum formam comprehenditur.

EXORDIUM.

Exordium salutatione & insinuatione constat.

Salutatione memoratur, quis, quem, quâ salute, & à quò impertiat.

1 *Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem, DEI, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu.* (Quod est objectum Apostolatûs primarium, promissio scilicet vitæ in Christo Jesu.)
2 *Timotheo charissimo filio, gratia, misericordia, pax à DEO Patre, & Christo Jesu Domino nostro.* (1. Timoth. 1, 1. 2.)

Insinuatione declarat dilectionem atqve existimationem suam de Timotheo, è precibus & cupiditate ejus videndi elucen- tem, cujus ratio petitur à signis amoris, fideiq; ipsius Timothei.

3 *Gratias ago DEO, cui servio à progenitoribus in conscientiâ purâ, (citra hypocrisim) quòd sine intermis- sione*

sione habeam tui memoriam in orationibus meis nocte ac die. (Gratiâ enim DEI istum affectum indui, ac precari didici.)

Desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, 4
(quas fudisti, cum separaremur ab invicem Ephesi: Nam in Asiam usque secutus Paulum Timotheus, Act. 20. 4. nec ulla ejus mentio deinceps, relictâ haud dubiè Ephesi, ibidem v. 16. quando in Mileto reliquit Trophinum aegrotantem, 2. Timoth. 4. 20. quod minime ignorasset Timotheus, si Paulum Hierosolymam usque comitatus fuisset.) *Recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in aviâ tuâ Loide, & matre tuâ Euitice. Certus sum autem, quod & in te.* 5

INSTITUTIO EPISTOLARIS.

Generalis ministrorum Ecclesiæ institutio hæc est, ut talentum sibi creditum benè collocent, nequaquam territi mundi hujus odiis atque inimicitis, Matth. 25. Luc. 19. sic quoque Paulus hortatur Timotheum.

Tractatio hujus partis constat Propositione geminâ, & utriusque confirmatione.

Prima Propositione est: Exsuscita donum, quod in te est.

Ratio ab Efficientè ducitur. In quò non est spiritus timoris, sed virtutis, is fortiter utitur donò suo. In nobis, teq; ipsò est spiritus non timoris, sed virtutis, &c. Ergò fortiter utaris donò tuò.

Alterâ: Ne erubescas testimonium ferrè de Christo ob vincula aut persecutiones, v. 8.

Confirmatur à gratiâ DEI, effectibus apparitionis Christi per Evangelium communicatis, & à Pauli exemplò.

Propter quam causam (quia tantò perè te diligo, & recordor sinceræ tuæ fidei) admoneo te, ut resuscites (ἀναζωοποιήσῃς, sufflando tanquam vivifices per Spiritum DEI) gratiam (χάρισμα, donum) Dei, quod est in te, per impositionem
manuum.

- 7 *manuum mearum,* (& presbyterii, supra cap. 4. 14. quando Evangelista constitutus es autoritate publicâ) *Non enim dedit nobis DEUS spiritum timorù,* (ut metuamus satanam, mundum, carnem, aut desperemus de successu laborum nostrorum,) *sed virtutis & dilectionis* (DEI & proximi,) *& sobrietatis.* (Hujus, ergò Spiritus dictamen intrepidè & generosè sequamur.)
- 8 *Noli itaq; erubescere testimonium Domini nostri,* (metu humani judicii, Rom. 1. 16.) *neq; me vinctum ejus,* (quod turpe videatur captivorum causam agere, eorumq; opera imitari,) *sed collabora Evangelio secundum virtutem DEI,* (συγκατοπάθησον, socius esto vexationum Evangelii, DEO te confortante.)

Ratio prima à gratia jam accepta. Qui enim gratiâ DEI salutem assecutus est, eum non pudebit confiteri illam gratiam, Dominòq; suo testimonium perhibere.

- 9 *Quinos liberavit* (salvavit, partâ repositâq; beatitudine, ut reveletur suo tempore, 1. Petr. 1. 4. 5.) *& vocavit vocatione sanctâ,* non secundum opera nostra, (quæ nulla sunt,) *sed secundum propositum suum & gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora secularia,* (quoad electionem factam in Christo ante mundum conditum, Eph. 1. 4.)

Alteravatio ab effectibus adventus Dominici, qui per Evangelium distribuuntur mundo. Si enim Christus abolitionem mortis & illuminationem vitæ, atq; incorruptionis per Evangelium prædicatum creditumq; exequitur, non debet pudere quemquam annunciationis ejus.

- 10 *Manifestata est autem nunc* (gratia nobis per electionem data in Christo præviso ante secula, patefacta est in plenitudine temporum) *per illuminationem* (apparitionem, Ἀφ' ἧς ἐπιφάνειας) *Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit*
qui-

quidem mortem, illuminavit autem vitam & incorruptionem (tanquam in lucem produxit & cognoscendam prae-
vitam DEI & immortalitatem) *per Evangelium, in quo* 11
(sic, & in quod, ut nempe vita & immortalitas per Evangelium il-
lucescat) *positus sum ego praeicator & Apostolus, &*
Magister gentium, (1. Timoth. 2, 7.)

Tertiaratio ab exemplo Pauli Apostoli. Si enim ipse non erubescit carceres & contumelias subire, ob depositum Christo com-
missum, idem Timotheo, non erubescendum.

Ob quam causam, inquit, puta quod meo ministerio vi- 12
ta & immortalitas illucescit gentibus, *etiam haec patior, sed*
non confundor, (non pudet me pati,) *scio enim cui credidi,*
(ipsi nimirum DEO & Domino IESU CHRISTO, non hominibus,)
& certus sum, quia potens est depositum meum (ani-
mae ipsi traditae) *servare in illum diem,* (ut illam glorifica-
tam in corpore glorificatio recipiam, vitamque & incorruptelam
aliis praedicatam ipse consequar.)

Institutio specialis sequitur, quae particulatim explicat Paulus
Doctorem gentium, quomodo Timotheus aliique Ecclesiarum Recto-
res dono suo recte uti possint ac debeant.

Primum praecipuum est de hypotyposi sanorum verborum reti-
nenda, aliisque commendanda.

Constat tribus membris, Propositione, Narratione, & Conclusionem.

Propositio est: *Formam habe* (μορφωσω, illustrem ty- 13
pum & designationem) *sanorum verborum,* (quibus sancte
& salubriter explicentur mysteria DEI,) *qua a me audisti, in*
fide & dilectione, (quae est) *in Christo IESU.* (Habenda enim
forma in fide, quae doctrinam Evangelii credimus, & in dilectione
pariter, quae Legis est impletio. Illis duabus partibus tota Christi
doctrina continetur.) *Bonum depositum* (doctrinae) *custodi* 14
per

Ggg

per

418 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

per Spiritum Sanctum; qui habitat in nobis; (facturusque est, ut compleas, quæ præseribo: Spiritus enim in omnem veritatem ducit; quem daturus est Deus precantibus se; Johan. 16, 13. Luc. 11, 13.)

Narratione commemorat, cui tantoperè custodiri cupiat sanitatem doctrinæ à Timotheo, multitudinem scilicet apostatarum jam antè prædictam, cum iret Hierosolymam, Act. 20, 29, 30. & testatam quoque, Apoc. 2, 6, 14. & 3, 4, 15.

- 15 *Scis hoc, quòd aversi sint à me omnes, qui in Asia sunt,* (non adherentes amplius formæ doctrinæ à me traditæ, sed vel Judæicis commentis, vel Philosophicis deceptionibus, Coloss. 2, 8, 19. Gal. 1, 6. & 4, 10, 11. abrepti, nisi quòd Ephesi tui adhuc perstant, plus proinde nondum reprehendò de doctrinæ corruptelis,) *quorum (apostatarum) est Phygellus & Hermogenes.*
- 16 *Det Dominus misericordiam Onesiphori domui;* (quæ est Ephesi, ut patet infra vers. 18. & cap. 4, 19.) *quia sapè me refrigeravit, & catenam meam non erubuit. Sed quum Romam venisset, sollicitè me quæsit & invenit;* (cum reliqui averterentur à me, tanquam Legis apostatæ,) *det illi Dominus invenire misericordiam à Domino (JESU) in illa die.*
- 18 *Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu nosti,* (bienio mecum commoratus ibidem, Act. 19, 22.)

CAPUT SECUNDUM.

Capite secundò finit primum institutionis particularis membrum, & secundum tertiumque exsequitur.

Repetit autem Epilogò propositionem primæ exhortationis, quæ depositum custodire jusserat Timotheum per-

- 1 *Spiritum Sanctum, & ait amplius: Tu ergò, fili mi, confortare in gratiâ, quæ est in Christo Jesu,* (per Spiritum S.)
- 2 *Et quæ audisti à me per multos testes,* (tot regionibus mecum)

cum peragratis,) *hac commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere,* (quales descripsi supra priori Epistolâ cap. 3.)

Alterum præceptum est similitudine illustratum. Tolera, quæ toleranda sunt, age, quæ agenda sunt ceu bonus miles Jesu Christi.

Propositionem his verbis effert: Tu autem sustine mala, (σὺ δὲ κακοπάθησον, Vulgatus habet simpliciter, labora.) *sicut bonus miles Jesu Christi.* 3

Confirmatur triplici allegoriâ, spectante tum finem, tum formam militiæ Christianæ, in quâ tanquam tribuni excellunt Doctores Ecclesiæ. Allegorias non explicat, sed ad earum significationem expendendam hortatur Timotheum.

Post allegoricas probationes adfert exemplarem, petitam à Dominò & servò ejus quòdam eximio, puta à seipso, vers. 8. 9. & c.

Primum perseverat in similitudine militari. Nemo militans implicat se negotiis secularibus, (seculi negociationibus, τὰς ἐβίβη παραγαλαίαις,) *ut ei placeat, cui se probavit,* (τὸ στρατολογῆσθαι, exercitum conscribenti, delectus habenti.) Subintellige assumtum: Tu es miles Jesu Christi. Ergò ne implices te negociationibus seculi, sed tolera militiæ tuæ incommoda, ut Imperatori tuo placeas.

Secundum simile petitur à certaminibus publicis. Nam & qui certat in agone, non coronatur, nisi legitime certaverit, q. d. Tu etiam certas, & coronam speras. Ergò per tolerantiam fortiter & generosè certes, 1. Cor. 9. 24. 25. 26. 5

Tertium desumitur ab agriculturâ. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere; Subsume: Tu es agricola, aliorum corda excolens, ut Deo fructus ferant, (1. Cor. 3. 6. 9. & 9. 7.) Ergò quos fructus ab aliis expectas, in te ipso primus percipe, à te ipso primus exige. Itaque addit: *Intellige* 6

Ggg 2

que 7

420 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intelligentiam, (si militiam tuam constanter exercueris.)

Aterum genus probationis Apostolis est familiarissimum, ductum scilicet ab eo, qui Dominus, Præceptor & Dux militiæ nostræ est, Jesu Christo; cui se associat Paulus, tanquam strenuus Centurio, exemplò etiam suò commilitonem animans.

Argumentum tale est: Si Christus *νανοπαθῆσας* è mortuis resurrexit, tu quoque similia suffer, eandem resurrectionis gloriam expectans. Subsumit Paulus, & memoriæ Timothei commendat hanc assercionem: Jesus Christus resurrexit à mortuis. Sic spontè sequitur conclusio. Consequentiam majoris & suò, & omnium Christi militum consortio roborat.

- 8 Verba sunt egregia: *Memor esto Jesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine David, (verum hominem, similem Davidi Patri suo, qui etiam militavit bella ejus,)*
- 9 *secundùm Evangelium meum, (mihi contreditum,) in quo laboro (νανοπαθῶ) usq; ad vincula, quasi malè operans, (κακῆργος, maleficus, quem leges vincire solent,) sed verbum Dei non est alligatum, (imò liberrimum, hoc pacto currens*
- 10 *& diffundens se quàm maximè, Phil. 1, 12.) Ideò omnia sustineo propter electos, ut & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu, cum gloriâ cœlesti, (exemplò meò confirmati & ædificati. Electi enim mediis salutis, inter quæ etiam exempla sanctorum, & constans Evangelii annunciatio, ad gloriam æternam perducendi sunt.)*
- 11 *Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, Christo Jesu scilicet, & convivemus. Si sustinebimus (cum ipso,) & conregnabimus. Si negaverimus, & ille negabit nos. (Matth. 10, 32, 33. Mar. 8, 38. Luc. 9, 26. & 12, 8.)*
- 12 *Si non credimus, (ἀπίστωμεν, infideles sumus,) ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest. (Infidelitas hominum*
- fidem)

fidem Christi non evacuat, Rom. 3, 3. qui est ipsa veritas, Joh. 14, 6. ac proinde verum manet, quicquid ipse prolocutus est, etiam si id nullus hominum crederet.)

Tertia institutio seu præceptio specialis est de vitandis rixis verborum & inaniloquiis, rectèq; secando verbo Dei.

Propositionem hanc confirmat à pernicioso rixarum profanarum, idq; perniciosum exemplò declarat defectorum quorundam. Tum illustrat simili œconomicò, probatq; à necessariò servorum Dei requisitò, vers. 19. &c. Tertio ab effectu quæstionum ineptarum, pugnante cum propriò servorum Dei officio, vers. 22, 23. &c.

Propositio est gemina, vitandorum & faciendorum.

Hæc, inquit, commune, (ἐπιμνησκεις) testificans coram Domino, (mortuo illo & resuscitato,) non contendere,

verbis, (ὐὴ λογομαχεῖν, non contendere de verbis.) Sollicitè

cura te ipsum probabilem exhibere DEO, operarium,

inconfusibilem, (ἀνὴσ παῖσιν, minimè pudendum,) rectè

tractantem (εὐθετοῦσιν, rectè secantem. Syrus: דַּמְכַרְן דְּרַבִּינַיִת, דַּמְכַרְן

prædicantem rectè, emendatè, suò quidq; locò ac sensu) verbum

veritatis. Profana autem inaniloquia devita, (quum

multa dicuntur quidem, sed vanè præter mentem & intelligentiam Spiritus Sancti, cujus verba perperam secta torquent imperiti ad proprias cupiditates & vanitates suas, 2. Petr. 3, 16. non attendentes, quid, quò locò, quòq; sinè prolatum sit.)

Confirmatio ab inutili & pernicioso huic syllogismo includi poterit: Quæ non faciunt ad conversionem audientium, sed ad augendam impietatem, ea sunt devitanda. Rixæ verbales & inaniloquia præter mentem Spiritus Sancti agitata, nihil faciunt ad conversionem audientium, sed potiùs ad augendam impietatem: Ergò devitanda.

Minor est Apostoli. Λογομαχεῖν, inquit, ad nihil utile est,

nisi ad conversionem (ἐπιμνησκεις, pro conversione) audi-

entium. Et profana inaniloquia multum proficient

ad impietatem, (Ἡ πλεονεχία ἀσεβείας. Rectè Syrus Interpres: multum adjiciunt ad improbitatem illorum, qui occupantur in eis.)

- 17 Declarat simili & exemplis. *Et sermo eorum, ut cancer,*
 (γάσπαρα gangræna) *serpit,* (sanas corporis Ecclesiastici partes
 18 inficiens ac corrumpens,) *ex quibus est Hymeneus & Phyletus,*
qui à veritate exciderunt, (à scopo veritatis aberrârunt, non rectè secantes verbum, de resurrectione mortuorum, consignatum in sacris literis, nec resurrectionem carnis & spiritus distingventes,) *dicentes resurrectionem esse jam factam,*
 (persvasi de animarum illuminatione & resurrectione spiritali,) *& subverterunt quorundam fidem.*

Alterum argumentum à domesticorum Dei proprietate sic formato: Domestici Dei nomen Christi nominantes, discedant ab iniquitate. Logomachia & inaniloquium est iniquitas, abusu quippe verbi & nominis divini. Ergò qui nominant nomen Christi, à Logomachiis & inaniloquiis discedant.

- 19 Majorem asserit, & similitudine domesticâ illustrat Apostolus. *Sed, inquit, firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognovit Dominus qui sunt ejus,*
 (benè novit fideles domesticosq; suos, spernit abutentes mysteriis suis.) *& discedat ab iniquitate omnis, qui nominat nomen Domini.* (Si quis nomine DEI utitur, iniquitate omni,
 20 ipsòq; abusu nominis abstineat.) *In magnâ autem domo*
 (qualis est Ecclesia) *non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia. Et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam.* h. e. In Ecclesiâ sunt quidam præstantes & egregii, quidam minoris precii servi. Et quidam honori DEI, quidam dedecori serviunt. *Si quis*
 21 *ergò emundaverit se ab istis* (contumeliæ vasis,) *erit vas*
 in

in honorem, sanctificatum & utile Domino, ad omne opus bonum paratum. Subintellige, vasa ignominia sunt, qui profanis inaniloquiis student. Ergo ab iis secedendum.

Tertia ratio ab effectibus quaestionum litigiosarum ita sonabit: Servus Dei sectabitur pacem & mansuetudinem, vitabit, quae eunque paci & mansuetudini obsistunt. Quaestiones stultae & inruditae de verbis, non de rebus ad salutem aeternam pertinentibus, paci & mansuetudini obsistunt, lites contentionesque generant. Ergo quaestiones de verbis omnis Dei servus vitabit.

Majori adduntur etiam alia servo Dei sectanda praeter pacem & concordiae studium, sed cum ea cohaerentia. *Juvenilia* 22
autem desideria fuge, (inter quae etiam contendendi studium,) *sectare vero justitiam, fidem, charitatem, & pacem cum iis, qui invocant Dominum* (JESUM) *de puro corde.*

Minor: *Stultas autem & sine disciplina quaestiones* 23
(ex mera vanitate & aemulatione motas) *de vitis, sciens, quia generant lites.*

Approbatio Majoris ab officio servorum Dei. *Servum,* 24
autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, (exemplum Christi Matth. II, 28. & 12, 19.) *docibilem,* 25
(*διδάκτων, docere aptum,*) *patientem,* (*ἀνεξίτητον, malorum tolerantem,*) *cum modestia corripientem eos, qui resistunt,* (*τὰς ἀντιδιαθευέντας, contraria acie dispositos,*) *ne quando* 26
(*μὴ ποτε, si forte*) *DEUS det illis poenitentiam* (qui solus potest) *ad cognoscendam veritatem, & respiscant a diaboli laqueis, a quocaptivi tenentur ad ipsius voluntatem.* q. d. Ebriis multa condonanda. Impii & insipientes inebriati sunt poculis Diaboli, & ab ipso vivi in potestatem redacti, *ἐκ χειρῶν.* Ergo patienter expectandum, donec

sobrii fiant, ἀνανήψωσιν, erroresq; ebrietate commissos agnoscant
emendentq;.

CAPUT TERTIUM.

Quartæ præceptio de vitandis hypocritarum seductionibus
circa finem seculi exuberaturis, hoc capite expeditur.

Estq; tripartita. Primò membrò describuntur, qui vitan-
di sunt. Alterò fors & fortuna tum ipsorum, tum fidelium
in hoc seculo. Tertiò modus ratioq; eos vitandi.

In descriptione hypocritarum ponit congeriem vitiorum, quæ
postremis mundi temporibus invalitura sint. Deinde eadem jam
suâ ætate incipere demonstrat. Porro sortem eorum ac fortunam
hanc esse indicat, quòd insipientia ipsorum manifesta fiat omni-
bus, vers. 9. ipsi verò proficiant in deterius, seducetes & seducti.
Piorum contrà hanc, quòd insistentes doctrinæ sanæ & Christi ve-
stigiiis, persecutionem quidem patientur, sed ex omnibus tamen
liberentur ad extremum.

Modus vitandi seductiones est permanere in sacrarum litera-
rum studiò observantiq; , vers. 14. & c.

Primum membrum constat vaticiniò de improbitate mundi
novissimis futurâ temporibus, additò præceptò de ejus vitatione.
Tum accommodatione illius vaticinii ad Apostolici ævi conditio-
nem, quò jam pullulare incipiebat iniquitas, vers. 6.

1 *Hoc autem scito, quòd in novissimis diebus insta-
bunt tempora periculosa, (difficilia, καιροὶ χαλεποί.)*

Enumerat undeviginti vitia supremis diebus prævalitura.

2 *Erunt enim homines seipos amantes, (Φιλαυτοί.) cupidi*
(pecuniarum & opum, Φιλάργυροι,) *elati, (ἀλαζόνες, jaçtabundi,)*
superbi, blasphemi, (nominis divini profanatores,) parenti-
3 *bus non obedientes, ingrati, scelesti. Sine affectione,*
(naturali, ἀσρογοί,) *sine pæce, (ἀσωνδοί, irreconciliabiles,) cri-*
minatores, (Διβολοί, calumniatores,) incontinentes, im-
4 *mites, sine benignitate, (ἀΦιλάγαθοί.) Proditores, pro-*
tervi,

tervi, tumidi, voluptatum amatores magis quàm
DEI. Habentes speciem quidem pietatis (in exteriori re- 5
 ligionis professione,) virtutem autem ejus abnegantes,
 (in verâ fide dilectioneq; versantem.) Et hos devota, (quos jam
 nunc tales deprehendis.) Ex his enim sunt, qui penetrant 6
 domos, & captivas ducunt mulierculas, oneratas pec-
 catis, quæ ducuntur variis desideriis, (modò harum, mo- 7
 dò illarum voluptatum appetentes,) semper discentes, &
 nunquam ad scientiam veritatis pervenientes, (ἐλθεῖν
 διδάσκειν pervenire valentes.)

Describit ergò seductores ab effectis, exemplis, similibus, & adjun-
 ctis. Nam primum ait eos perreptare domos, & mulierculis pecca-
 torum cumulo onustis insidiari, earumq; inconstantiâ, quòd va-
 riis desideriis rapiantur, uti ad suas artes, ad eòq; eas sibi obnoxias
 reddere. Nam mulierculæ ejusmodi certam solidamq; veritatis
 notitiam nunquam assequuntur, proinde ad dolos fraudesq; oportu-
 næ. Tales in primitivâ Ecclesiâ leguntur fuisse Nicolaitæ & Si-
 monis Magi assectæ, postea dicti Gnostici, Apoc. 2, 20. 21. Epipha-
 nius hæren xxxi. Irenæus lib. i. cap. 20. 24.

Quemadmodum autem Jannes & Jambres (Magi 8
 Aegyptiaci, Exod. 7, 11, quorum nomina hæc fuisse fecunt.)
 restiterunt Moysi, (miracula ejus fraudibus æmulantes,) ita
 & hi resistunt veritati, (sic ab exemplis similium eos descri-
 bit. Ab adjunctis ita:) homines corrupti mente (per excaca-
 tionem Satanæ, sicut iste Elymas Act. 13, 10.) reprobi circa fidem,
 (nec intellectu sanò, nec fide præditi.)

Secundò sortem tam seductorum, tum pietatis Doctorum describit.

Illorum his verbis: Sed ultra non proficient: (non pro- 9
 ficient nimium, & ἀνεύθυνται ἐν ἀλήθειᾳ) insipientia enim,
 eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit,

H h h

(cùm

426 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

(cūm cogerentur fateri, impotentiam satanæ succubuisse digito DEI, Exod. 8, 18, 19.)

10. Horum istis: *Tū autem assecutus es* (prosecutus, *παρηκολέθηκας*) *meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,* (sed
11. *quā sorte ornatam in hoc mundo?) persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochia, Iconii, Lystris,* (Act. 13. & 14.) *quales persecutiones sustinui; & ex omnibus eripuit me Dominus.* (Hæc fors piorum, prout Psalm. 34, 20. scriptum est: Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus eruit illos Dominus.) *Et omnes, qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.* (Contrà verò:) *Mali homines & seductores proficient in pejus errantes, & in errorem mittentes,* (*πλανῶντες; καὶ πλανώμενοι*. Nimirum, qui sordet, sordet amplius, Apocal. 22, 11. impius impiè aget amplius, Dan. 20, 10.)

Modus ratioq; vitandi seductiones est permanens in sacris literis, quæ sufficienter hominem dererudiunt ad salutem. Illis quicquid adversatur, conspuendum: quicquid non continetur, respiciendum est.

14. *Tu verò permansere* (inquit) *in iis, quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens, à quo didiceris;* (à DEO nimirum, qui ipsa veritas, supra cap. 1, 12. qui in Scripturis loquitur, & per os Prophetarum ac Apostolorum suorum, quos in omnem veritatem ducit.) *Et quia ab infantiâ sacras literas nosti;* (à Christianis natus, sacrâq; doctrinâ imbutus à teneris, supra cap. 1, 5.) *quæ te possunt instruere* (*σοφίσαι*; sapientem efficere) *ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Jesu.* (Hinc igitur certus es, cui credas, & à quo didiceris.)

- 165 Ratio ab autore ac sine Scripturarum. *Omnis Scriptura*
(sa-

(sacra) *divinitus inspirata*, (Ergò qui ei credit, DEO credit: qui ex eà discit, ab ipso DEO discit,) *est utilis ad docendum, ad arguendum* (errores τῶν πλανώντων καὶ πλανωμένων,) *ad corrigendum* (ἀγῆτας, lapsos,) *ad erudiendum in justitia* (regni Dei,) *ut perfectus sit homo Dei*, (vir Dei, alios docens, Scripturis innutritus,) *ad omne opus bonum instructus*.
 (Si igitur hanc perfectionem præstat Scriptura, permanendum in illà, & sic facile evitabuntur deceptiones postremorum temporum. Attendant hæc, qui traditiones non scriptas, erroribus scattentes, inculcant.)

CAPUT QUARTUM.

Capite quarto quinta ultimarq; institutionis Apostolicæ pars absolvitur, cum totius Epistolæ conclusionem.

Postquam enim de formâ sanorum verborum, de constantiâ in tribulationibus, de vitandis rixis & inaniloquiis, de seductionibus hypocritarum elidendis, admonuit Timotheum, hoc restabat maximè, ut officio evangelizandi graviter eum incumbere juberet. Hoc autem facit verbis omninò gravissimis, ductis argumentis à venturâ retributione, à necessitate, à suò exemplò.

Testificor ergò coram DEO & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos per adventum ipsius (κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, secundum apparitionem suam.) *& regnum suum*. (Hòc argumentò maximè commoveri omnes debent, ut audiant tunc, euge serve fidelis, in modico fidelis fuisti, super multa te constituam, Matth. 25. Luc. 19.)

Propositio ipsa est: *Prædica verbum, in sta oportunè, importunè*, (sive tempestivum videatur audientibus, sive intempestivum,) *argue, increpa, obsecra in omni pietate & doctrinâ*. (Noli vel malos vereri, vel bonos negligere. Illis in patientiâ omni, his in doctrinâ servi.)

H h 2

Alte-

428 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

Altera ratio à necessitate, quandoquidem si hominum desiderii quis morem gerere velit, fortè rarò aut nunquam auscultarent veritati.

- 3 Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, (ut novi aliquid audiant, Scripturis nusquam traditum, sed suis desideriis conforme.) Et à veritate quidem auditum auvertent, ad fabulas autem convertentur, (fabulosas narrationes & traditiones præ divinâ veritate amplectentur, quemadmodum fecerunt Gnostici, Montanisti, Manichæi, & alii Antichristo viam præparantes.) Tu verò
- 4 vigila in omnibus, labora, (*κακοπάθεισον*, sustine mala, supra cap. 2, 1.) opus fac Evangelistæ, (non tantum uni Epheso, sed aliis quoque civitatibus & Provinciis concionare id, quod muneris est Evangelistarum, teste Eusebiò. Hist. lib. 5. cap. 9. 10.) ministerium tuum imple.

- 5 Subjungit tertiam rationem à suo exemplo, jamjam consummando. Ego enim jam delibor, (*σπένδμεθα*, immolor, Phil. 2, 17. tanquam sacrificium maclabor, meq; Deo stam: ulterò ut holocausti instar juguler pro gloriâ ejus.) Et tempus resolutionis meæ instat, (quam etiam desidero, Phil. 1, 23.) Bonum certamen certavi, cursum consummaui, (1. Cor. 9. iup. c. 2.) fidem servavi, (summo Imperatori Jesu Christo.) In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, (immarcescibilis, quæ perfectam mihi justitiam addet, & vitæ, quâ vitam æternam adipiscar, 1. Pet. 5, 4: Apoc. 2, 10. Gal. 5, 5.) quam reddet mihi Dominus (Jesus) in illâ die, justus judex. Non solum autem mihi, sed & omnibus iis, quî diligunt adventum ejus, (& sic etiam tibi expectanti & desideranti illustrationem adventus ejus, atq; hâc spe bonum certamen decertanti.)

EPI.

EPILOGUS.

E *Pilogus* constat admonitionibus privatis, Consolatione, & Salutationibus reciprocis.

*Admonitiones sunt quatuor. Una de maturando ad se adventu Timothei, quam repetit vers. 21. cujus assignat rationem hanc, quod ceteris cooperariis ad varia loca digressis, solum Lucam habeat Romæ socium. Festina, inquit, ad me venire citò. 9
Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum, & abiit 10
Thesalonicam.* (Reversus tamen postea, ut apparet ex Epistolâ ad Philemonem, cui subscripsit Timotheus, jam agens Romæ, Philem. v. 1. 24.) *Crescens in Galatiam,* (ad eos in integrum restituendos.) *Titus* (relictâ Cretâ, quam antea curaverat) *in Dalmatiam. Lucas solus est apud me,* (qui Romam venit mecum, ut patet ex Act. cap. 20. 21. & c. Hi omnes erant Evangelistæ, ac proinde Apostolorum æmulatione & jussu varias terras obibant.)

Alterâ admonitio est de Marco, Barnabæ consobriño adducendo, qui olim discesserat à Paulo, Act. 15. 37. 38. Marcum assume & adduc tecum. Est enim mihi utilis ad ministerium. Tychicum autem misi Epbesum, (ut illam Ecclesiam pro te curet, Eph. 6. 21. 22.)

Tertiâ de utensilibus quibusdam adferendis. Penulam, 13
inquit, *quam reliqui in Troade,* (proficiscens Hierosolymâ, Act. 20. 6. ante triennium,) *veniens adfer te mihi, & libros, maxime autem membranas,* (si non omnes ferre tecum possis.)

Quarta de cavendo Alexandro ætario. Alexander ætarius multa mala mihi ostendit. Keddât illi Dominus secundum opera ejus. Nam tradidi illum Satanæ, ut discat non blasphemare.

430 ANALYSIS II. EPISTOLÆ S. PAULI

blasphemare, 1. Timoth. 1, 20.) *Quem & tu devota. Valdè enim restitit verbis nostris.*

Porro consolationem præbet Timotheo ex narratione rei gestæ, & fiducia futuræ salutis.

In primâ meâ defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, (quos putâram mihi præsidio apud Cæsarem esse potuisse.) *Dominus autem mihi adstitit & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur,* (*ὡς ἀνεγχεῖν δὲ*, plenâ fiduciâ perageretur.) *& audiant omnes gentes,* (si quæ nondum audiverunt.) *Et liberatus sum ex ore Leonis,* (Neronis Cæsaris, homines ad Leonis instar devorantis. Itaque Judæi nihil obtinuerunt, sed remissus sum in custodiam, in quâ adhuc ago, sicut hætenus egi.) *Liberabit autem me Dominus ab omni opere malo,* (ne quid mali faciam, sed intrepidè ipsum confitear,) *& salvum faciet in regnum suum cœleste,* (ubi finis est omnis certaminis, & perfecta atque optatissima requies,) *cui gloria in secula seculorum.*

Salutationes vel mandat Timotheo, vel mandatas sibi, obsequitur, intermiscet autem narratiunculam de Erasto & Trophimo, haud dubiè eâ de causâ, ne miretur Timotheus, cur ab iis salutationem nullam accipiat.

Saluta Priscam & Aquilam, (Româ nunc Ephesum reversos,) *& Onesiphori domum,* (qui beneficiis me affecit quàm plurimis, suprâ cap. 1, 16.) *Erastus* (œconomus civitatis Corinthiorum, Rom. 10, 23. tuus olim comes ex Asiâ in Macedoniam, Act. 19, 22.) *mansit Corinthi,* (nec revocavi eum ad me, aut aliorum, nisi à quò tempore tecum in Macedoniam profectus est,) *Trophimum autem* (Ephesum, Act. 21, 28.) *reliqui infirmum*

num Mileti. Festina ante hyemem venire, (ne sit pericu- 21'
losa tibi navigatio.) Salutat te Eubulus, & Pudens & Li-
nus, (postea Romæ Episcopus,) & Claudia, & fratres
omnes.

Claudit Epistolam benedictione: *Dominus JEsus Chri- 22'*
stus cum spiritu tuò, (quem regat, ducat, illuminet, servetq; in
æternum.) Gratia vobiscum. Amen.

Ad Timotheum (primum Ephesiorum Ecclesiæ Epi-
 scopum. delectum. Ea verba extant Græcè τῆς
 ἐφεσίων ἐκκλησίας πρώτον ἐπίσκοπον χειροτονη-
 θέντα. Sed neque Syrus, neque Latinus Interpres,
 neque Arabs ea habent. Et in quibusdam exem-
 plaribus Græcis desunt. Rectè meò judiciò. Nam
 Timotheus non fuit Episcopus alicujus certæ Ec-
 clesiæ, sed Evangelista, qui alios Ecclesiis Episco-
 pòs constituit, ut patet 1. Tim. 3, 2.) *scripta fuit*
è Româ, quòum Paulus iterum sifteretur
Cæsari Neroni.

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.

ejusdemq; olim Professoris Sorani, & postea

Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

APOSTOLI AD TITUM,

Cum Epilyfi difficiliorum verborum

brevisimâ.

Titus origine Græcus fuit, non Judæus, quem Paulus annô sui ministerii decimô septimô, Christi LII. comitem & comministram assumpsit Antiôchiæ, quum Hierosolymam proficiscerentur ipse & Barnabas, Collega ei datus à Spiritu Sancto ad gentium conversionem, prout narrat Galatis cap. 2, 1. postmodum eodem Titô usus est apud Corinthios in corrigendis Ecclesiæ illius erroribus, quam ille operam fideliter feliciterq; executus, quemadmodum apparet 2. Corinth. 7, 7. & 14, 15. quid actum esset, ad Paulum tunc in Macedoniâ agentem retulit. Deinde cum Lucâ, (ut 2. Cor. 8, 18. liquet,) & aliô quôdam fratre legatus ivit ad Corinthios colligendarum causâ eleemosynarum pro pauperibus in Judæâ Christianis. Sed antea in animo habens Hierosolymam proficisci Apostolus, ob insidias Judæorum consilium ceperat revertendi per Macedoniam. Igitur in Cretam appulsus haud dubiè, cum è Græciâ navigationem instituisset versus Syriam, reliquit ibi Titum Ecclesiæ ordinaturum, ipse verò in Macedoniam tendens, (Act. 20, 3.) & Nicolî in Coloniâ Romanorum hybernaturus, ut ait hujus Epistolæ cap. 3, 12. exponere ei missô hóc libellô voluit, quid in Cretâ eum docere agereq; oporteat, donec submissô Artemâ aut Tychicô ad se redeat. Reversus ergò Titus, colligendisq; symbolis operatus, fortè

ANAL. EPIST. S. PAULI AD TITUM. CAP. I. 433

fortè Cretam revisit, donec ad Apostolum Romæ jam in vinculis agentem profectus, ab ipsò in Dalmatiam ablegaretur, sicut 2. Timoth. 4. 10. memorat. Fuit ergò Evangelista, dilectus à Paulo frater, sociusq; & coadjutor appellatus, 2. Cor. 2. 13. & 8. 23. eòdemq; cum ipsò spiritu. iisdem vestigiis ambulans, ibidem cap. 12. 18. peragravit Asiam plerumqve, Macedoniam, Achaiam, Cretam, Italiam, Dalmatiam. De morte ejus nihil constat.

Cæterùm *Epistola ad Titum partes sunt quatuor. Exordium, Propositio, Enarratio, & Conclusio.*

Exordium salutatione constat.

Propositione breviter insinuat, quid facere velit Titum, cap. 1. 5. nimirum corrigere quæ desunt Cretensibus, & oppidatim constituere Presbyteros.

Sunt autem tres *Enarrationis partes*, quibus propositionem explicat. *Primum* docet, quales constituendi Presbyteri, cap. 1. 6. & c. *Deinde* quomodo Cretensium defectus corrigendi, tum quoad doctrinam, vers. 10. & c. tum quoad mores, cap. 2. Mores verò præscribit, primò secundùm ætatem & functionum differentias, à versu primò capitis secundi usque ad vers. 11. Postea secundùm universalem omnium vocationem ab inde usque ad versum nonum, capitis tertii. *Tertiò* quid singulariter Tito observandum, à versu 9. cap. 3. usque ad ultimum persequitur.

Epilogus mutuis salutationibus absolvitur.

CAPUT PRIMUM.

Capite primò Exordium, Propositio, & prima Enarrationis pars expeditur.

Exordium saluatorium ex more *quadrimembre* est, indicans, quis, quem, quæ salute, & à quò impertiat. Sed in primò membrò præter morem ferè copiosior est, Apostolatùs sui objectum declarans, causamq; efficientem, finem ac formam. Objectum circa quod est, fides electorum Dei, & cognitio veritatis, quæ secundùm pietatem est. Finis spes vitæ æternæ, quam describit à prisca promissione DEI, & securâ manifestatione. Autorem vocat Jesum Christum & Salvatorem DEUM.

Forma est præceptum & commissio verbi Dei prædicandi in-

434 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

- 1^a ter gentes & populos. Verba textus hæc sunt: *Paulus servus DEI, Apostolus Jesu Christi, secundum fidem electorum Dei,* (omnibus electis communem,) *& agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est,* (pietatem procreans & conservans.) *In spem vitæ æternæ, quam promisit, qui non mentitur DEUS, ante tempora secularia,* (jam inde à conditu sæculi, ante hæc secula, per Moysen & Prophetas.)
- 2^a *Manifestavit autem temporibus suis verbum suum in predicatione* (universali inter omnes gentes,) *quæ credita est mihi, secundum præceptum Salvatoris nostri DEI* (Jesu Christi.)
- 3^a *Quem salute impertit, Titus est. Tito, inquit, dilecto filio, secundum communem fidem,* (non secundum carnem.) *Salus ipsa est, Gratia, misericordia, & pax.*
- 4^a *A quo, A DEO Patre & Domino Jesu Christo Salvatore nostro.*

PROPOSITIO.

- 5^a *Propositio Epistolæ planissima est: Hujus rei gratiâ reliquit te Creta,* (ὅτι Κρήτη, in Crætâ, insulâ celeberrimâ, centum urbibus frequentatâ,) *ut quæ desunt, corrigas, & constituas per civitates. Presbyteros, sicut & ego disposui tibi.*

ENARRATIO.

- 6^a *Pars prima Enarrationis de constituendis Presbyteris recenset requirita & mores boni Episcopi seu Presbyteri. Nam Presbyteros & Episcopos proisdem habet apostolus. Vult enim constitui Presbyterum; Si quis est sine crimine,* (planè sicut scribitur Timotheo 1. Epist. cap. 3, 2.) *unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuria, aut non subditos,*
- (αἰρεσ)

(ἀνυπότακτοι, inobedientes. Si quis enim propriæ nequit domui præsesse, Ecclesiam Domini quomodo gubernabit?)

A virtutibus domesticis & privatis transit ad communes, & ipsis tandem Episcopis, quatenus sunt Episcopi, proprias. Communes sunt per ἀρετων ἐπίσκοπον expositæ.

Oportet enim Episcopum sine crimine esse, 7
 tanquam Dei dispensatorem. (Si reliquos Dei dome-
 sticos sine crimine vivere decet, quantum magis dispensatorem,
 conservis præsidendum;) non superbum, non iracundum,
 non vinolentam, non percussorem, non turpis lucri cu-
 pidum. Sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, 8
 sanctum, continentem. Propriæ sunt: Amplectentem 9
 eum, qui secundum doctrinam est, (doctrinæ orthodoxæ
 conformem,) fidelem sermonem, (certum, non dubium aut
 fabulosum,) ut potens sit & exhortari in doctrinâ sanâ,
 & eos, qui contradicunt, arguere.

Alter pars Enarrationis continet ea, quæ ad corrigendos Cre-
 tensium defectus spectant. Inter quos præcedunt ii, qui doctrinam
 contemnunt. Docet ergò primum, qui & quales sint Cretæ pravo-
 rum dogmatum Magistri. Secundò, quomodo tractandi. Tertiò,
 quid de illorum professione sentiendum.

Quinam sint, his verbis exponit: Sunt enim multi etiam 10
 inobedientes, (Deo & hominibus,) vaniloqui, (ματαιόλογοι,
 non θεόλογοι) & seductores, (Πεσναπάται, mentium decepto-
 res,) maximè qui de circumcissione sunt, (Judæi & Prophe-
 tæ Cretam incolentes,) qui universas domos subvertunt, 11
 docentes, quæ non oportet, turpis lucri gratiâ. Dixit 12
 quidam ex illis proprius ipsorum Propbeta, (Epimeni-
 des Cretensis: Cretes semper mendax, mala bestia, venter iners, est.)

436 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

13 *Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri. Testimonium hoc verum est.*

Qualiter tractandi, tùm generatim, tùm speciatim indicat: Generatim ait: *Quos oportet redargui.* (Græcè *Ἰνσουλίζου*, os oppilare, scil. per doctrinam sanam, ne habeant contradicere.)

14 *Speciatim: Quam ob causam increpa illos dure, (ὑποτίμως, præcisè,) ut sani sint in fide, non attendentes Judæicis fabulis, (Rabbinicis commentis & traditionibus) & mendacis hominum, avertentium se à veritate.*

15 *Quid de iis sentiendum, γυναικῶς enunciat: Omnia munda mundis, (& nulla creatura fidei ac mundo impura,) contaminatis autem & infidelibus nihil est mundum, (etiam ea, quæ in se munda sunt, contaminantur ab usu illorum,) sed inquinata sunt eorum & mens (mendacio diaboli corrupta):*

16 *& conscientia, (offensionis DEI gnara,) confitentur se nosse D. E. U. M., (præsertim Judæi, Rom. 2, 17. 18. 19.) factis autem negant: quorum sint abominabiles & incredibiles, (ἀπειθεῖς, infideles,) ad omne bonum opus reprobi.*

CAPUT SECUNDUM!

Hoc capite secundum correctionis membrum, quod ad mores pertinet, prosequitur, primum juxta hominum classes sermonem disponens, postea universim omnibus officium suum præcipiens.

Partes tres sunt: *Propositio, propositionis Explicatio, & Peroratio.*

1 *Propositio hæc est: Tu autem loquere, quæ decent, sanam doctrinam; (cuilibet hanc doctrinam profitenti τὰ πρέποντα præcipe, doctrina ipsi hominem sananti congrua.)*

Explicatio bimembris est, ut dixi. Nam primum certis classibus: postea in universum omnibus τὰ πρέποντα præscribit.

Clas-

Clases sunt Senum, Anuum, Juvenularum, Juvenum, Doctoris ipsius, Servorum.

I. *Senes ut (1.) sobrii sint, (2.) graves, Græcè σεμνός, Vulgatus vertit pudici, (3.) prudentes, σωφρονεῖν, (4.) sani in fide, (5.) in dilectione, (6.) in patientiâ.*

II. *Anus similiter (puta sobriæ ut sint, pudicæ, temperantes, sanæ in fide, dilectione, patientiâ,) in habitu sancto, (ιεροπεποις, sanctitatis decoræ,) non criminatrices, (καλοδιδασκάλας, calumniatrices,) non multo vino fervientes, (ut solens Creten-sibus,) benè docentes, (καλοδιδασκάλας, bona docentes.)*

III. *Juvencula* instituuntur, additâ ratione à fine ducta. Juvenulis autem septem virtutes præcipiendas ait ab ipsis profectioris ætatis matronis. *Ut prudentiam doceant adolescentulas, (τὰς νέας σωφρονίζωσι, ad temperantiam componant novas nuptas,) ut viros suos ament, filios (liberos) suos diligant, prudentes, σωφρονεῖν, castas, (castæ subintelligè sint, vel castas esse doceant. Est quærtâ hæc virtus.) domus curam habentes, (οικουρῆς, quinta.) benignas, subditas viris suis, (hæc septima. Confer Ephes. 5; 22. Coloss. 3; 18. 1. Petr. 3; 1.) Ratio: Ut non blasphemetur verbum DEI, (sed glorificetur potius, tanquam sanans hominum animos, ipsasq; mulieres ad omnem sanctimoniam prudentiamq; componens. Sic per mulierum conversationem aliqui inobedientes sine verbô acquiruntur, 1. Petr. 3; 1.)*

IV. *Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint.*

V. *Doctoris ipsius officium: In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrinâ integritatem, (ἀδιαφθορίαν,) gravitatem, (σεμνότητά. Additum in fonte, quod omisit Vulgatus: ἀφθασίαν, incorruptelam, nempe ut non*

438 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

tantum doctrina, sed & Doctor sit incorruptus, nec lingua pura
 cor impurum, sed ut habeat doctrinam ἐν ἀφθάρτῳ τῷ πνεύματι
 8 τῷ ἁγίῳ, I. Pet. 3, 4. Eph. 6, 24.) *verbum sanum, irreprehensibile,*
 (ἀναλόγητος, indamnabile.) Ratio ab effectu seu fine utili:
ut is, qui ex adverso est, vereatur, (ἐντραπή, in seipsum
 conversus erubescat,) *nihil habens malum dicere de vobis.*

9 VI. *Servos dominis suis subditos esse,* Eph. 6, 3. Colofs.
 3, 22. I. Pet. 2, 18.) *in omnibus placentes,* (quæ secundum DEUM
 10 sunt,) *non contradicentes. Non fraudantes, sed in omni-*
bus fidem bonam ostendentes. Ratio à fine: *Ut doctrin-*
am Salvatoris nostri (JESU CHRISTI) DE Lornent in
omnibus.

Progreditur ad officium omnium Christianorum in genere, docens
 quid facere eos, quid omittere oporteat: Argumentisq; persua-
 dens efficacissimis, à causâ Efficiente & fine Christianismi ductis.
 In contextu autem ipsò rationes hortatorio sermone permiscet.

12 *Propositio est ἀγορεύει θεοῦ exornata hōc modò: Omnes*
homines abnegent impietatem, & mundanas concupi-
 13 *scentias, contra autem sobriè & justè & piè vivant in*
hōc seculò, expectantes beatam spem & illustrationem
gloriæ Jesu Christi.

Ratio prima à causâ Efficiente Christianismi bifariam propo-
 11 nitur, confusius & distinctius. Confusius eum inquit: *Apparuit*
enim gratia DEI salutaris omnibus hominibus. (Hæc
 enim salutifera gratia illucescens hominibus, facit eos Christia-
 nos. Sed nondum declaravit, quæ, qualis, quanta sit illa gratia.
 Dixit tantum esse salutiferam, & omnibus illuxisse.) Distinctius
 14 ergò subdit. *Magnus DEUS & Salvator noster Jesus*
Christus dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab
omni iniquitate, & mundaret sibi populū acceptabilem.

(αβ.)

(*ἡ δόξα*, proprium, peculiarem, tanquam singularem substantiam.)

Cui autem talis gratia illuxit, cum decet abnegare impietatem, & piè sanctèq; vivere. Illuxit autem omnibus hominibus. Ergò decet omnes abnegatâ impietate Redemptori suo vivere.

Aliera ratio à fine petita rectè gemina constituitur, prout est finis vel intermedius, vel ultimus. Finis intermedius Christianismi est, ut homines sint CHRISTO proprii, bonorum operum zelota. Ideò gratia illa salutaris est *παίδευσις*; erudiens, tanquam filios, non castigans aut puniens, tanquam servos, ut gratiam adoptionis in Christo consecuti ferveant bonorum operum studio, quæ sciunt gratâ esse acceptâq; DEO Salvatori suo.

Finis ultimus est illustratio gloriæ magni DEI & Salvatoris nostri JESU CHRISTI, qui beatam spem nostram implebit, ut cum ipso glorificemur. Qui autem eò fine redempti sunt, ut bona opera amulentur, & beatâ spe æternæ gloriæ fruantur, eos utiqve convenit abnegare impietatem & desideria secularia. Quid enim illi cum pravis perversisq; hujus seculi cupiditatibus, qui futuri seculi gloriam expectat? Ergò sobriè, (ea vox opponitur carnis cupiditatibus & jactantiæ vitæ,) & justè, (opponitur cupiditati oculorum seu avaritiæ,) & piè (opponitur impietati adversus DEUM) vivamus omnes in hōc seculō.

Peroratio pondus addit institutioni præcedenti, ostendens seriò & exactè peragenda, quæ præcipiuntur. Hæc loquere & exhortare, & argue cum omni imperiò (spirituali.) Nemo te contemnat, (contemptorem spiritus gladiò ulciscere.)

CAPUT TERTIUM.

Capite tertiò pertexit, quod de universali Christianorum omnium officio cecepit disserere, & nominatim quid magistratibus, quidq; aliis hominibus, qui proximi nominantur, debeant, proponit. Tum confirmat iterum præcepta hæc ab honesto, necessario, utili. Postea Tito singulariter præ-

præcipit, duo quidem semper observanda, alia verò duo pro tempore. Semper observanda intelligo, stultarum quæstionum ac hæretici hominis, evitacionem. Temporaria verò mandata, quod Nicopolin accitur, & Zenam legisperitum atque Apollon accuratè deducere jubetur. Denique salutationibus Epistola finitur.

Porro officium Christianorum, cum ab honore divinò descenderis ad inferiora hæc, aut superiores, aut pares, aut inferiores concernit.

1 De superioribus inquit Paulus: *Admone illos Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne bonum opus (ab ipsis imperatum) paratos esse.*

2 De paribus: *Neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos.*

De inferioribus, atque universim omnibus: *Omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.*

Confirmatur primum ab honesto. Honestum est enim atque decorum, si quis divinam gratiam ad poenitentiam mutatus est prioris vitæ, peccatorumque remissionem consecutus, ut non redeat ad pristinam vitiorum cloacam. Commemoratur ergo, qui olim fuerimus ante Baptismum & conversionem, & qualem quantamque gratiam in Christo sumus adepti.

3 *Eramus enim aliquando & nos insipientes, (sicut cæteri nondum renati,) increduli, errantes, servientes desiderii & voluptatibus variis, (desideriis carnis, oculorum, libidinibus, pompis seculi,) in malitiâ & invidia agentes, odibiles, (συνηοι, odiò digni,) odientes invicem, (odiò nos invicem prosequentes.)* q. d. Et mente eramus & voluntate corrupti olim, ac proinde moribus reprobi. Sic Rom. 13. Eph. 4. 1. Corinth. 6. 1. Pet. 4. 3.

Porro statum gratiæ & reparationis, in quo nunc versamur, præclare depingit, notans causam Efficientem primariam, removens falsam, dein media, tum mediorem vim atque efficaciam, quarum formam ipsam, ac tandem finem ejus ultimum. Cau-

Causam Efficientem his verbis exprimit: *Quum autem* 4
benignitas & humanitas (Φιλανθρωπία, dilectio humani ge-
 neris) *apparuit Salvatoris nostri DEI. Non ex operi-* 5
bis justitiæ, quæ fecimus nos, (sic remouet causam alienam
 falsamq; , & ponit veram *μεγαλαγαθότητα*) *sed secundum suam*
miserencordiam saluos nos fecit, (i.e. è regnò perditionis cri-
 puit, atqve in suum transtulit, Col.1,13.) Subjungit media & mo-
 dum, cum ait: *Saluauit per lauacrum regenerationis,*
 (h.e. lauacrum aquæ in verbò per Baptismum, Eph.5,26. 1.Pet.3,21.
 Col.2,12. ex quò renascimur, quia est aqua in eo saluifica, non ex se,
 sed per Spiritum Sanctum, ex quò, tanquam Patre, ministeriò Ba-
 ptismi seu vuluæ spiritualis regeneramur, Joh.3,5. ut videamus &
 ingrediamur regnum DEI. Unde appellatur lauacrum regeneratio-
 nis) *& renouationis Spiritus Sancti.* (Is enim regenerat &
 renouat per lauacrum illud aqueum, cui adest & unitur, 1.Joh.5,8.
 Joh.3,6.) *Quem effudit in nos abundè,* (abundantiùs quàm 6
 olim Christo nondum exhibito, aut nondum glorificato, Johan.
 7,39. Esa.12,3. & 44,3.4. & 49,10. Joël.2,28.)

Patefacit etiam *causam meritoriam,* cujus interuentu Spiritus
 gratiam ad regenerationem & renouationem consequimur. Is
 autem est IESUS CHRISTUS, qui suà ad Patrem profectioe Spiritum
 nobis paraletum obtinuit, Johan.16,7. unde ab ipso & in nomine
 ejus, à Patre missus dicitur, Joh.14,26. & 15,26. Act.2,33. *Itaque*
effusus est à Patre per IESUM CHRISTUM Salvatorem
nostrum.

Forma hujus status est, justificatio per gratiam IESU CHRISTI ab
 operibus malis. *Ut, inquit, justificati gratiâ ipsius here-* 7
des simus secundum spem (quã jam nunc salui sumus, Rom.
 8,24.) *vitæ æternæ.* (Is finis est Christianismi, hæreditas, inquam,
 vitæ æternæ. Qui igitur tantæ gratiæ sunt potiti, eos æquum est, se-
 xiam impendere pietati justitiæq; operam, ut placeant Patri, Filio,

K k k

& Spi-

442 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

& Spiritui Sancto, in cuius nomine baptizantur, & regeneriti in filios adoptantur, Matth. 28, 19.)

2 *Necessitatem* porro ex certitudine hujus præceptionis immutabili coarguit. *Fidelis* (indubitata fidei) *sermo est*, & *de his volo te confirmare*, (Μακάριος εἶμι.) *ut curent bonis operibus præse*, (ut solliciti sint ac studiosi ad faciendum opera bona. Ita Syrus,) *qui credunt DEO*. h. e. Tanquam immotam Dei veritatem hoc prædica, necesse esse credentibus bonis operibus incumbere.

Tertio id non honestum solum, sed utile etiam aliis affirmat. *Hæc sunt bona & utilia hominibus.*

Tertia Enarrationis pars privatim Titum attingit, & ejus tali in officio successores.

Primo quoad doctrinam illi eadem præcipit, quæ antea Timotheo, 1. Timothi, 4. & 4, 7. & 2. Epist. 1, 13, & 2, 23. Nimirum ut & ipse caveat in ambrosia, & hæreticos falsosq; Doctores devitet.

9 *Stultas autem quæstiones* (de rebus frivolis,) & *generales & contentiones*, & *pugnas legis devita*, *sunt enim inutiles & vana*. (Noli te immiscere Judaicis controversiis quia nihil profunt, nec certis solidisq; fundamentis nituntur.) *Hæreticum hominem* (opiniones fidei adversas eligentem ac pertinaciter defendentem) *post unam & secundam correptionem* (privatam & publicam, Matth. 18, 15, 16, 17.) *devita*, *sciens; quia subversus est*, (ἐξέσκαμαι, everfus averfusq; à viâ,) *qui hujusmodi est, & delinquit, quum sit proprio judicio condemnatus*. (ὡς ἀποκατακεῖται, suo opte judicio convictus, & nihilominus in errore permanens. In tali ergo convertendo frustrâ ponitur opera. At erroris nescius ex infallibili Jesu Christi testimoniô redarguendus est, quòd contemnens ἀποκατακεῖται censendus.)

12 *Sequuntur monita temporaria: Quum misero ad te Artemas*

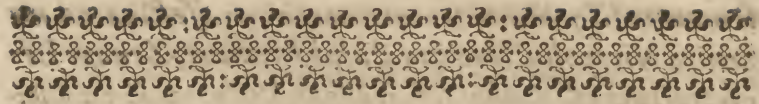
*zenam vel Tychicum (cooperarios nostros,) festina ad me
venire Nicopolin. Ibi enim statui hyemare. Zenam Le- 13
gis peritum & Apollo (Alexandrinum Doctorem, virum diser-
tum, & potentem in Scripturis, Act. 18, 24.) sollicitè pramitte,
(περὶ περὶ σου, deducito,) ut nihil illis desit, (suppeditantibus
discipulis Creten sibus, quæ ad iter illis necessaria.) Discant au- 14
tem & nostri (non Judæi tantum suis prospicere, sed & Chri-
stiani fuis) bonis operibus præesse, ad usus necessarios
(peregrinantium, pauperum, præsertim Doctorum,) ut non sint
infructuosi.*

EPILOGUS.

Claudite Epistolam vobis salutationibus, iisque reciprocis. 15
*Salutant te, qui tecum sunt omnes. Saluta eos,
qui nos amant in fide. Gratia DEI cum omnibus vo-
bis. Amen.*

Scripta ex Nicopoli Macedonia:

Additur in Græcis quibusdam exemplaribus: *περὶ
τίτου τῆς Κρητῶν ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον, χει-
ρογράφηθέντα.* Sed neq; Syrus, neq; Latinus, neq; A-
rabs Interpretis ista habet, nec antiquissima Græca
exemplaria. Titum autem non fuisse Episcopum,
Creten sium Ecclesiæ singulariter præpositum, tota
Epistola hæc, vitæq; ipsius ex actis Apostolicis su-
perius annotata, & ipsa revocatio ad Apostolum
satis comprobant. Syrus addit, missam esse per
manus Zenæ & Apollo. Sed vetustum exemplar
Græcum, quod apud me, simpliciter: *ἐγγράφη ἐκ
Νικοπόλεως τῆς Μακεδονίας.*

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.

ejusdemq; olim Professoris Sorani, & postea
Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS ATQVE EPILYSIS
BREVISSIMA EPISTOLÆ S. PAULI
APOSTOLI AD PHILEMONEM.

PHILEMON Asiaticæ ejusdam Ecclesiæ, crediderim Hierapolitanæ aut Laodicenæ Doctor, prout apparet ex Collega ejus Archippo, cujus in Epistolâ ad Colossenses, Laodicenis quoque & Hierapolitanis scripta, mentio, cap 4,7. servum amiserat Onesimum. Is Romam profugerat ad Paulum Apostolum, à quo conversus remittitur ad dominum, eâ conditione, ut vel recipiatur in gratiam, tanquam frater per Christianismum, vel ad Paulum reverti jubeatur, ipsi in vinculis serviturus. Scripta est eodem ferè tempore, quò ista ad Colossenses, Nam utriq; Timotheus tunc Romæ agens subscripsit, utramque Onesimus attulit, utraq; Epaphræ & Archippi meminir. Persvadeo tamen mihi Onesimum Paulo remissum, Comite Tychicò Colossensibus illam tulisse; unde ejus honesta mentio ad Colossenses, cap. 4, 9.

Partes Epistolæ sunt quatuor, Exordium, Propositio, Confirmatio, & Conclusio.

Exordium bimembre est: Nam post salutationem laudat Philemonis pietatem, atq; hoc pacto à priori se ejus insinuat.

Propositio est petitoria, cum esse potuisset epistolica, vers. 8, 9, 10. hoc sensu: Recipe Onesimum servum tuum, aut mihi servitutum remitte.

Confirmationis argumenta sunt lectissima, ab autoritate precandis, ab Onesimi adjunctis præteritis ac præsentibus, à Pauli judicio,

v. 13.

ANALYSIS EPIST. S. PAULI AD PHILEM. 445

v.13.14. à divino consilio, v.15. à petentis ac petiti conjunctione, v.17. à justitiâ & æquitate, v.18. ab utili in precantem redundatur, v.20. Sunt itaqve numerò *septem*.

Conclusio significat primò fiduciam rogantis, dein spem reditùs, ac tandem salutationes superaddit consuetas.

Primum Exordii membrum, quis, quid, cui, à quo precetur, memorat.

Paulus vinculus Christi Jesu, & Timotheus frater. 1

Hi sunt salutes.

Philemoni dilecto & adjutori nostro, & Appia sorori carissima, & Archippo commilitoni nostro, & Ecclesia, quæ in domo tua est. Hi salutantur. 2

Gratia vobis & pax. Hæc salus: 3

A DEO Patre nostro & Domino Jesu Christo.

Hic autor salutis.

Alierò membrò suam de Philemone existimationem, cum amore & desiderio salutis ejus æternæ exponit, eaq; ad parem erga se affectum invitât.

Gratias ago DEO meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam & fidem, quæ habes in Domino Jesu, & in omnes sanctos, 4
5
(fidem scilicet in Domino, amorem erga sanctos, quibus in rebus vis est universâ veri Christianismi, Galat. 5,6. Eph. 1,15. & 6,23. Col. 1,4. 2. Thes. 1,3. 1. Tim. 1,4. 5. 19. & 3,9. 2. Tim. 1,13. Jac. 2,17. 18. 2. Petr. 1,5. 1. Joh. 3,23.) *Ut communicatio fidei tuæ evidens* (ἐνεργῆς, efficax) *fiat in agnitione omnis boni in vobis* (τὰ ἐν ὑμῖν, quod est in vobis) *in Christo Jesu.* (Paraphrasis Syra: ut sit communicatio fidei tuæ, reddens fructus in operibus, & in cognitione omnium bonorum, quæ sunt vobis in Christo Jesu.) Inprimis charitatem Philemonis commendat. *Gaudium enim magnum habui* (ἔχομεν, habemus, scil. ego & Timotheus,) *& consolatus* 6
7

Kkk 3

sols

solationem in charitate tuâ, quia viscera sanctorum, requieverunt per te, frater, (refecta & reforta sunt benignitate tuâ.)

Propositio modestiâ ac gravitate temperata declarat voluntatem Pauli, permixtis argumentis tribus prioribus, quibus suadet aut recipere Onesimum, aut ad se remittere.

8 *Propter quod multam fiduciam habens in Christo*
 9 *imperandi tibi, quod ad rem pertinet, (τὸ ἀνῆκεν, quod decet,) propter charitatem magis obsecro. Quum sim talis, ut Paulus senex, nunc autem & vinculus Jesu Christi.*
 Præmunit sibi viam hâc argumentis, ne repulsam ferat a Philemone. Qui enim potestatem habet imperandi, tanquam Apostolus, tanquam senex, tanquam vinculus Jesu Christi, ejus intercessio neutiquam aspernanda.

10 *Obsecro te (hæc ipsissima Propositio) pro meo filio, quem*
 12 *genui in vinculis meis, Onesimo, quem remisisti. Tu autem illum, id est, mea viscera, suscipe.* Hic inserit alterum argumentum, ductum ab attributis Onesimi, quem vocat filium suum, per Evangelium quippe genitum in Christo Jesu, 1. Cor. 4, 15.
 11 *Qui tibi (inquit) aliquando inutilis fuit, (minas & verbera promeritus,) nunc autem & mihi & tibi utilis.* Adeoq; jam verè ὄνησιμος. Vocat eundem viscera sua. Qui autem talis est, is utique in gratiam recipiendus.

Tertium argumentum interponit, judicium nempe de Onesimo suum, quò pariter insinuat, quid maxime eo fieri præoptet, ut scilicet ad se remittatur. Id quod & contigisse, ex Colossensium Epistolâ annotavimus: Quem ego volueram necum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii, (quæ Evangelii causâ patior,) sine consilio autem tuo (sententiâ tuâ) nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. (Nolui alienum servum mihi

mihî retinere, & te deinde quasi cogere, ut mihî eum relinqueres, sed voluntati eum tuæ permitto; sic spontaneum erit beneficium, quando illum mihî redonaveris; non coactum, quò nec Deus delectatur, nec homines.)

Quartum confirmationis argumentum à divinâ capitur providentiâ, è malis bonum eliciente. Forsitan enim ideò discessit ad boram à te, ut aeternum illum reciperes, jam non ut servum, sed pro servò (ἵνα εἰς δούλον, supra servum) *charissimum fratrem, maximè mihî, quantò autem magis tibi, & in carne & in Domino.* Hoc est, nolui illum apud te detinere, cum hoc divini esse consilii possit, ut qui antea fuit servus, ad tempus separatus rediret, factus frater in Christo Jesu per communem fidem, semperq; adhereret tibi tum in hoc seculo, tum in futuro. Firmat ex suo amore, qui jam eum pro fratre habeat, & à minori ad majus arguens, tanto chariorem ipsi fore, significat, quod præter spirituales conjunctionem, carnis etiam necessitudine ipsum attingat.

Quintum argumentum à paribus ducitur, quasi dicat: Perinde habeo Onesimum suscipi, ac si me ipsum suscipetes. At me utiq; suscipies, cujus communione gaudes. Ergò & illum. Si ergò me habes socium, suscipe illum sicut me.

Sextum προληπτικῶς proponitur, & ab æquò bonòq; arguit. Pro quo enim alius satisfacere paratus est, is veniam petens recipiendus. Pro Onesimo Paulus satisfaciet. Ergò recipiet illum Philemon.

Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihî imputa. Ego Paulus scripsi meâ manu, ego reddam.

h. e. hac quasi syngrapha me tibi obliquo damnum illud præstitum. Ornat ἐναντιοθεῶσαι ἢ ἀποδιδῆαι, subinnuens multò sibi plus ab ipso Philemone deberi, quàm debeat ipsi Onesimus. Ut non dicam tibi, quod & te ipsum mihî debes, (meâ scilicet, operâ fidei, & consilii, indutus)

Quinque utilitatem suam ex hac re pendere asserit, refectio-

nem

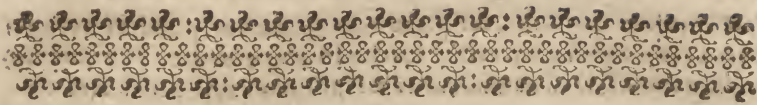
448 ANALYSIS EPIST. S. PAULI AD PHILEM.

20 nem scilicet viscerum suorum, gaudium & alacritatem in Domino. *Ita frater, ego te fruar in Domino, refice viscera mea in Domino.* (Id quod tam mihi, quàm tibi expedit. Mihi, ut refoveatur spiritus in hisce vinculis, tibi, ut testimonio sit in die Domini, qui justum in nomine justii receperis, Matth. 10, 41.)

21 *Concludit nunc Epistolam, suam pro more fiduciam ostendens, non casuras esse in casum preces: quin & alteram superaddit, de vinculoꝝ, quibus teneatur, evasione. Sic salutatione suâ & aliorum finit.*

21 *Confidens in obedientiâ tuâ, scripsi tibi, sciens, quoniam & super id, quod dico, facies. Simul autem & para mihi hospitium. Nam spero per orationes vestras donari me vobis.* (Phil. 1, 25. Et hoc confidens scio, quòd manebo, & permanebo simul omnibus vobis, ad profectum vestrum & gaudium fidei. Unde Epiphanius hæresi 27. scribit, Paulum quoque in Hispaniam pervenisse. Quod si verum est, oportuit illum esse libertati restitutum, posteaq; iterum Romam reversum, jussu Neronis jugulum præbuisse.) *Salutat te Epaphras* (Colossensium & Hierapolitanorum Apostolus, Coloss. 1, 7. & 4, 12, 13.)
 24 *concaptivus meus in Christo Jesu. Marcus,* (Col. 4, 10. 2. Tim. 4, 11.) *Aristarchus, Demas & Lucas adjutores mei,* (eosdem memorat in Epistolâ ad Colossenses, cap. 4, 10. 12. 14.)
 25 *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum Spiritu vestro. Amen.*

Ad Philemonem missa fuit è Româ per Onesimum servum.

JOHANNIS CLUVERI, SS. THEOL. D.

ejusdemq; olim Profesforis Sorani, & postea
Superintendentis Dithmarsici,

ANALYSIS ET EPILYSIS EPI-
STOLÆ S. PAULI APOSTOLI

AD HEBRÆOS.

*H*ec *ἀπειρηγὰς* est, verè tamen Paulo asferta à ve-
tustissimis. Id quod præter illorum autoritatem duo-
bus præcipuè argumentis approbatur.

Nam primùm Petrus 2. Epist. 3, 15. affirmat, Paulum
scripsisse iisdem electis advenis dispersionis, Ponti,
Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ & Bithyniæ, quibus ipse utramq; suam
misi. Nulla autem inter Paulinas generatim illis inscripta legi-
tur, nisi ista sit ad Hebræos. Quare cum Petrus illam Epistolam &
reliquas Pauli, cæteris sacris Scripturis annumeret, non potuit in-
tercidisse, (Scripturæ enim sacre, ut Dei consiliò scriptæ, sic quoq;
conservatæ sunt,) nec alia esse, quàm quæ nunc Hebræorum no-
men præfert.

Præterea se vincum significat fuisse, pariterq; Timotheum,
Hebr. 10, 34. & 13, 23. & subscriptione ex Italiâ datam Epistolam no-
tatur.

Quibus accedit, quod planum ipse autor facit, scriptam esse
stantibus adhuc Hierosolymis, ac vigentibus ibidem secundùm le-
gem sacrificiis, cap. 8, 4. & 9, 9. At neminem, cui ita familiaris fu-
erit Timotheus, in Italiâ vincum novimus, stante adhuc politiâ
Mosaicâ, nisi Paulum Apostolum, qui passim illius suis in Epistolis
meminit tanquam fratris, cooperarii, & tribulationum Christi
participis. Proinde cum certum sit, ante excisam Hierosolymam
ab eminenti quodâ Dei virò, propter Evangelium in Italiâ captivò,

450 - ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

& Timotheo familiari, scriptam esse Epistolam, pondere verborum ac sapientiâ, quin etiam methodo atque ordine Paulinis simillimam, nihil est causâ, cur eam Apostolo Paulo attribuire dubitemus.

Nec obstat nominis omisio, cum illud per Timotheum satis pateat, & Paulo; ad Hebræos præsertim suo nomini infensiores scripturo, nihil consultius occurrere potuerit, quàm plures Epistolæ suffragatores, & tanquam subsignatores assumere: Sic enim adversus Judaicas traditiones Galatas firmaturus; omnes fratres in descriptionis consortium vocatos, indicat, Gal. 1, 2. quanto magis nunc; quando omnes pariter Hebræos publicè alloqui constituit. Non ergo suam solus; sed omnium, qui Romæ & in Italiâ erant, Doctorum hanc Epistolam censerit voluit.

Minus obstat; quod salutem ab iis; qui audierant Dominum, in ejus sæculi Christianos confirmatam asserit, cap. 2, 3. Nam quando ait, in nos confirmata est, non tam se, quàm illos, ad quos scribit, indigitat. Quomodo; inquit; nos effugiemus tantam negligentem gratiam? Nos, inquit; non se solum; nec præcipuè, sed eos, ad quos scribit, intelligens. Sic Hebr. 10; 26. voluntariè precantibus nobis, cap. 12; 25. si illi non effugerunt; multò minùs nos. Quid verò? c. 1, 2. scribit; locutus est nobis in Filio. Ergo ipsùm Filium audivit.

Minimum obstat cap. 6; 4. & 10, 26. abjudicata illis salus, qui semel illuminati, Spiritum gratiæ afficiunt contumeliâ. Nam iisdem Filius DEI Matth. 12; 31. Marci 3; 30. Luc. 12; 10. & Johan. 1. Epist. 5; 16. salutem abjudicant.

Quod phrasin aliqui Paulinæ diversam scriptitant, id contrâ esse, annotatio similium locorum in Epilyti ipsâ patefaciet clarissimè. Cæterùm totus Epistolæ sermo est cohortatorius, teste ipsò Autore cap. 13; 22. Rogo vos, inquit; sufferte verbum cohortationis. Etenim paucis scripsi vobis.

Hortatur autem ad dūo: Primum; ut attendant iis, & credant; quæ audiunt de Jesu Christo; revelata à Deo per ipsum temporibus novissimis; nec gratiam sibi in illo oblatam negligant. Alterum, ut in stadio Christianismi strenuè decurrant, deponentes peccatum omne & tumorem, studentesq; se probare acceptos Deo in omni opere bono, cap. 12, 1. & c.

Par-

Partes quatuor sunt, Exordium, Propositio, Enarratio, & Peroratio.

Exordium attentioni accommodatur à rerum dicendarum, Autore ductò argumentò.

Propositio est cap. 2. 1.

Enarratio bimebris est, juxta duo Christianismi capita, fidem & bona opera. Etenim Evangelii observantiam fide operibusq; declarandam confirmat.

Epilogus incipit vers. 18. capitis extremi, votisq; & benedictionibus maximam partem constat.

CAPUT PRIMUM.

Capite primò Apostolus sibi viam sternit ad orationem attentius accipiendam. Idq; unò argumentò quidem, sed ponderosissimò perficit, cujus vis est ista: Filius DEI ab omnibus attentissimè audiendus est. Filius DEI est Autor eorum & Orator, quæ postremis hisce temporibus annunciamus. Ergò ea attentissimè audienda sunt.

Majorem nihil attinebat probare. Illustrat tamen eam, & confirmat Apostolus ab excellentià JESU Christi divinâ, quâ omnes Angelos anteit. Si igitur Angelum lubentes & pronis auribus audiremus, quantò magis istum?

Minorem asserit vers. 1. 2. & exornat enumeratione & collatione patefactionum anteriorum. Nam priscis quidem temporibus per Prophetas locutus est DEUS generi mortalium, at postremis per ipsum Filium.

Partes ergò capitis duæ sunt: Assertio revelationis N. Testamenti & descriptio revelatoris.

In priori membrò confert inter se priscas revelationes & novas.

Multifariam (*πολυμερῶς*, per multa membra, membratim quasi procedens ad totius corporis constitutionem) *multisq; modis* (per allocutionem ab ore ad os, per somnia, per visiones, per raptus, per Urim & Thummim, & similes formas, Num. 12, 6.) *olim DEUS loquens Patribus in Prophetis*, (Mose, Sa-

452 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

2ª muele, & reliquis prioribus, deinde Esaiâ, Jeremiâ, Ezechiele, & cæteris posterioribus usque ad Malachiam.) *Novissimè diebus istis* (novissimis hisce diebus; post quos pleniores revelationes non sunt expectandæ) *locutus est nobis in Filiò.*

In posteriori membrò excellentiam Christi Jesu demonstrat argumentis primùm simplicibus, deinde comparatis.

Simplicia sunt attributa ejus & effecta. Commemorat enim jus filiorum præ servis, quòd est hæreditas; tum effecta, qualia sunt conditio & conservatio mundi, purgatio peccatorum, sessio in dextrâ DEI; item propria personalia tropicè indicata, quòd est splendor gloriæ, & character personæ Patris. Ex quibus omnibus æterna veraq; Jesu Christi divinitas elucescit.

Comparata voco, quòd eum confert cum Angelis; iisq; præponit (1.) ex nomine, v. 4. (2.) ex cultu, quem ei deferunt Angeli, v. 6. (3.) ex officio & regimine, v. 7. (4.) ex operibus, v. 10. (5.) ex gloriâ, v. 13. quibus omnibus eum Angelis præpollere, Psalmorum in primis Davidicorum testimoniò evineit.

3^a *Primùm* igitur ait: *Quem constituit hæredem universorum*, (Psal. 2, 8. Hæreditas autem omnium solis filiis competit,) *per quem fecit & secula*, (quoniam in ipso condita sunt universa, quæ in cælis & in terrâ, & ipse est ante omnia, Col. 1, 16, 17. omnia per illum fecit, Eph. 3, 9. sine ipso factum est nihil; quicquid factum est, Joh. 1, 3.) *Qui quum sit splendor gloriæ*, (*ἀνάγλασσα*, sicut Sol parelium sibi prorsus similem radiorum emissionem format,) *& figura substantiæ ejus*, (*ἰκωνοειδής*, personæ ejus character, imago. Col. 1, 15. unius quidem ejusdemq; substantiæ, sed personæ character, Patri similis Filius per omnia,) *portansq; omnia verbò virtutis suæ*, (omnia enim in ipso consistunt, Col. 1, 17. & quando præcipit ipse, fiunt, conservantur, vel intercidunt, Psal. 33, 9. prout in miraculis ad oculum patuit,) *purgationem peccatorum faciens*, (*ἁγιασμοῦ ἡμεῶν*, operatus per seipsum, propriâ suâ virtute & meritò, non alienò,) *sedit.*

fedit ad dexteram (ὡς δεξιὰ, in dextrâ, i. e. in supremâ maxi-
mâq; virtute regnavit) *majestatis* (divinæ) *in excelsis*.
(elevatus supra omne nomen, quod nominari potest in hoc & ven-
turô seculô, Eph. 1, 21. quâ gloriâ & potestatem non esset con-
secutus, nisi DEI esset verus Filius.)

Jam porrò excellentiâ arguit ex Angelorum comparatione.
Tantò melior Angelis effectus, (etiam quâ hominis Filius
est,) *quantò differentius præ illis nomen hæreditavit*,
(propriû atqve hæreditariû obtinuit.) *Cui enim dixit ali-*
quando Angelorum, Filius meus est tu, ego bodiè genui
te, (Psal. 2, 7.) *Et rursus: Ego ero illi in Patrem, & ipse*
erit mihi in Filium? (Psal. 89, 27. 2. Samuel. 7, 14. 1. Paral. 17, 13. &
22, 10. Quantum ergò filius genitus differt à servô, & filiô adopti-
vô, tantum præstat Christus omnibus Angelis.)

Alterum argumentum à cultû & honore. Quem omnes Angeli
adorant, is immensum præstat adorantibus. Filium omnes Angeli
adorant, teste Psalmographô Psal. 97, 8. ergò immensum præstat
adorantibus. *Et quum iterum introducit primogenitum*
(omnis creaturæ, Col. 1, 15. antè introductum, cum crearet omnia,
iterum quando reparat omnia) *in orbem terra, dicit: Et*
adorant eum omnes Angeli Dei, (אֱלֹהִים appellati, ob
fortitudinem & imperium à DEO ipsis attributum. Sic enim est in
fonte)

Tertium contentione illustratur. Si Angeli ministri appellan-
tur, Filius verò DEUS, cujus thronus est æternus, ergò tantum illo
differt ab Angelis, quantum à creatura Creator; Verum prius è
Psalmis 104, 4. & 45, 7. Ergò & posterius.

Et ad Angelos quidem dicit: Qui facit Angelos
suos spiritus, (carnibus & mole carentes,) *& ministros suos*
flammam ignis, (instat ignis coruscantes & expeditos,) *Ad*
Filium autem: Thronus tuus DEUS in seculum seculi.

9 *Virga æquitatis virga regni tui, (sceptum regni tui dire-
ctissimum,) dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem. Propterea (propter hoc. eò quòd) unxit te, Deus, Deus tuus*
(Pater te, qui DEUS & homo es, in humanitate tuâ consecravit &
replevit) *oleo exultationis præ participibus tuis.* (Reliquis
hominibus secundum mensuram tribuit spiritum, 1. Cor. 12, 7. 11.
Rom. 12, 3. tibi verò sine mensurâ, Johan. 3, 34. ut ex tuâ plenitudine
omnes accipiant, Joh. 1, 16. Col. 1, 19. & 2, 9.)

*Quartum ex operibus firmisimum ita habet: Qui ab initio
cælum terramq; formavit, & in fine destruet, manens ipse immu-
tabilis, is tanquam Creator omnes creaturas antecellit: At Chri-
sto hæc adscribit Psaltes Regius, Psal. 102, 26. quò Christum invo-
cari, versus quoque antecedentes 14. 15. & c. convincunt.*

10 *Et tu (inquit) in principiò, Domine, terram fundasti, &*
11 *opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu au-*
12 *tem permanebis: & omnes ut vestimentum vetera-*
scant, & velut amictum involves eos (in postremo adven-
tu tuo, Apoc. 20, 11, 12.) *& mutabuntur. Tu autem idem ipse*
es, (infra cap. 13, 8.) & anni tui non deficient.

*Denique ex gloriâ perpetuâ & æternâ Christi divinitatem ejus
ostendit, comparatò iterum Angelorum officio ministeriali.*

13 *Ad quem autem Angelorum dixit unquam, sede
à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos sca-
bellum pedum tuorum?* q. d. Nullus Angelorum unquam re-
gnavit, nec regnare potest in ipsâ potentia divini gloriâ. Hoc enim
est sedere ad dexteram DEI interprete Paulò 1. Cor. 15, 25. sic autem
Christus regnat, secundum tenorem Psalmi 110, 1. donec quicquid
obstitit regno ejus, penitus evertatur, etiam mors ultima hostium.
Angeli verò non regnant cum DEO, participes supremæ virtutis &
gloriæ ejus, sicut Filius *σύνθεος* Patri, sed & ipsi & hominibus
14 ministrant, quotquot sunt, universi. *Nōne omnes sunt ad-*
mini-

mini est aspernandum. Verbum de salute in JESU CHRISTO potius dā ab ipso Domino prolatum, signis DEI Patris stabilitum, ac Spiritus Sancti donis testatum est. Ergo nemini id aspernandum.

2 Major probatur collatione minoris. *Si enim qui per Angelos dictus est sermo, (de Ceremoniis & statutis legalibus, Gal. 3, 19. Act. 7, 38.) factus est firmus, & omnis prævaricatio & inobedientia accepit justam mercedis retributionem; quomodo nos refugiemus, (effugiemus, ex Phœdæ & Quædam.) si tantam neglexerimus salutem?*

3 Minor asseritur his verbis: *Quæ quum initium accepisset enarrari per ipsum Dominum (JESUM, DEI Filium, unigenitum, Joh. 1, 18.) ab eis qui audierunt (ab ipso Domino, quique ab initio ἀρχαῖς & ministri fuerunt sermonis, Luc. 1, 2.) in nos confirmata est, (qui nunc vivimus, & Apostolos à Domino emisos novimus, Marci 16, 20.) Contestante Deo signis & portentis, & variis virtutibus (per manus Evangelizan-rium,) & Spiritus Sancti distributionibus (variis, 1. Cor. 12, 11. secundum voluntatem suam.)*

4 *Alium tale est: Salus morte omnium Domini parata, promptâ fide accipienda est. Salus, quam nos annunciamus, morte omnium Domini parata est. Ergo promptâ omnium fide accipienda.*

Propositio claret. Assumptioni probandæ incumbit Apostolus. Et probat primò esse omnium Dominum eum, cujus passione redempti sumus. Deinde passionibus eum morteque suâ mercatum esse salutem nostram, v. 10. &c. Omnium Dominum esse autorem salutis nostræ demonstrat testimonio Psalmi 8. quem & adducit, & explicat de Salvatore nostro JESU CHRISTO, quippe cujus tum exinanitionem, tum exaltationem idem Psalmographus evidentissimè testificatus est.

5 *Non enim Angelis (inquit) subjecit orbem terræ futurum, de quo loquimur, (cælum terramque novam, de quibus etiam*

etiam ipse Psalmus vers. 4.) *Testatus est autem in quòdam locò quis* (David) *dicens: Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum?* (qui ad eò vilis & contemptus est, ut vermis videatur similior quàm hominis, Psal. 22, 7.) *Minuisti eum paulò minùs ab Angelis,* (imminuisti eum paucillum præ Angelis. Hic est sensus verborum planissimus: ἡλάττωσας αὐτὸν ὀλίγον τι παρ' ἀγγέλων, quæ Apostolus retinuit ex versione LXX. Christus enim paulisper infra omnes Angelos humiliatus & abjectus est, & tenebrarum potestati expositus. Desertus quippe à Deo, sicut est in fonte Hebræo, & sic ab Angelis quoque, ac injuriis malorum spirituum obnoxius, sicut in deserto, Matth. 4, 11. in hortò, Luc. 22, 43. 44. 53. & in cruce, Marci 15, 34. palàm est.) *Gloriâ & honore coronasti eum,* (divinâ eminentiâ. Nam יהוה יהוה semper de divinâ magnificentiâ usurpantur.) *& constituisti eum super opera manuum tuarum,* (cælum, terram, & omnia, quæ in eis sunt.) *Omnia subjecisti pedibus ejus,* (etiam peccatum & mortem, quæ non creasti.) *in eo enim, quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subiectum ei.* (Qui dicit omnia, nihil excludit.) *Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei.* (Ergò futurum orbem subjecit ei, quum deletâ morte, subjugato hoste Satanâ, destructis omnibus imperiis adversantibus, perspicuam statuet omnium oculis hujus prophetiæ veritatem, 1. Corinth. 15, 27. 28.) *Eum autem, qui modico quàm Angeli minoratus est,* (modicum præ Angelis deminutum,) *videmus F E S U M,* (absolutum ejus ab omni adversitate regnum nondum cernimus, humiliatum eum cernimus) *propter passionem mortis,* (omnibus notam & conspicuam,) *gloriâ & honore coronatum* (divinò,) *ut gratia Dei pro omnibus* (ἵνα πάντες, pro quolibet, pro singulis) *gustaret mortem.* (Nisi enim glo-

458 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

riâ honoreq; divinô coronatus fuisset, pro omnibus mortem gustare non potuisset. Gloria enim honorq; divinus pondus addidit morti ejus, ut pro omnibus valeat ad redemptionem.)

Haftenus probavit Redemptorem nostrum omnium esse Dominum, quantumvis id oculis mortalium nondum pernotuerit. Nunc pergit ostendere, quod morte is suâ salutem nobis compararit. Id decuisse ita fieri affirmat; tum DEI, tum nostri respectu.

II Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, (DEUM omnia per se & ad suam gloriâ operantem decuit,) qui multos filios in gloriâ adduxerat, (multos filios in gloriâ adducentem) autorem salutis eorum per passiones consummare. (Ad demonstrationem scilicet justitiæ suæ, Rom. 3, 25. decuit DEUM omnia ad gloriâ suam operantem, pœnam exigere ab Autore salutis aliorum, eò quòd impuri erant gloriâq; indigni, quos salutis capaces efficiebat.)

III qui enim sanctificat. (Christus,) & qui sanctificantur, (ab immundiciâ purgantur,) ex unô omnes, (DEO creatore, cujus consiliô & beneplacitô totum sanctificationis opus per passiones peragitur. Homo enim unus pro omnibus moritur, & sic in uno omnes mortui reputantur; 2. Cor. 5, 14; sic DEO creatura sua reconciliatur.)

Respectu hominum decuit ita fieri, quia à fratre eis per omnia simili propitiationem perfici oportebat, qui pati ac mori posset; veri q; sacerdotis munus obire. Nam redemptio per alienum præstita nihil ad homines pertinuisset. Demonstrat ergò primum, redemptorem & redemptos fratres esse oportuisse. Deinde causam, ob quam fratres esse oportuerit, adfert triplicem, nimirum ut moriendo mortem destrueret; ut morti obnoxios liberaret; ut misericors ac fidelis Pontifex esset. Fratres esse sanctificatorem & sanctificatos, Psalmorum ac Prophetarum testimoniô docet. Propter quam causam (quia scilicet ex uno omnes sunt,) non confunditur fratres eos vocare, dicens:

EST (Psal. 22, 23.) Nunciabo nomen tuum fratribus meis, in

me-

mediò Ecclesia laudabo te. Et iterum: Ego ero fidens in 13
eum, (Esa. 8. 17. sicut reliqui fratres & discipuli mei.) Et iterum: 14
(Esa. 8. 18.) Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Deus,
(ut sint cohæredes mihi & fratres.) Quia ergò pueri commu-
nicaverunt carni & sanguini, (participes sunt carnis & san-
guinis, & ipse similiter participavit eisdem,) ad eundem mo-
dum carnis & sanguinis consors factus est, (scu, quia
fratres erant homines, caro & sanguis, ipse itidem caro factus
est, Johan. 1. 14.) Quare verò? Ut per mortem destrueret
eum, qui mortis habebat imperium, id est, diabolum.
(Satanas potestatem mortis acceperat in homines per peccatum,
ex sententiâ D 51, Genes. 2. 17. Quâcunq; die de arbore comederis,
morte morieris. Satanas illa potestate erat privandus. Id factum
per abusum potestatis erga innocentem Dominum, quem occi-
dendo mortis potestatem amisit ipsiq; obnoxius factus est. Chri-
stus autem mori non potuisset, nisi carnem & sanguinem similiter
nobis assumsisset.) Altera causa est: Ut liberaret eos, qui 15
timore mortis per omnem vitam obnoxii erant servi-
tuti. Qui semper cogitur metuere carnificem, servituti miseræ
per omnem vitam est obnoxius. Peccator homo semper cogitur
metuere carnificem satanam, mortis & damnationis vi armatum.
Ergo miserimæ servituti per omnem vitam est obnoxius. Ab hoc
autem mortis metu liberatur, quando peccati veniam in morte
Christi consequitur. Aculeus enim mortis peccatum, 1 Cor. 15. 56.
cui abolendo Christus est mortuus. Ut autem mori posset, carnem
nostram induit. Ideò pergit: Nusquam enim Angelos ap- 16
prehendit, (ἄγγελους, assumit,) sed semen Abrahamæ
apprehendit. (Nusquam scriptum legimus de Mesia, quòd An-
gelos accepturus sit, i. e. eorum substantiam induturus, & conse-
quenter eos redempturus: sed ubi vis Scripturarum semen Abrahamæ
assumit. Abrahamæ semen, Jacobi, Isaac, Juda, David: semen qui

M. 2
omnes

460 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

omnes filii fuerunt Abrahæ, passim appellatur. Ergò destruendis
 malis Angelis, salvandis hominibus, quorum substantiam assum-
 17 sit, mortuus est.) *Unde debuit per omnia fratribus simi-*
lari, (planè similis atque ejusdem substantiæ fieri,) *ut miseri-*
cors fieret & fidelis Pontifex (τὰ θεῶν τὸν Θεόν, in iis quæ)
ad DEUM, ut repropitiaret (expiaret) *delicta populi.*
 (Nisi enim homo esset, Pontifex esse nequiret, infra cap. 5, 1. Nisi
 18 per omnia fratribus similis, de misericordiâ ejus & fide in propi-
 tiandis peccatis essemus incerti.) *In eo enim, in quo passus*
est, ipse tentatus, potest iis, qui tentantur, auxiliari.
 (Verè enim, quæ nostra erant, patiendo potestatem adeptus est
 peccata expiandi, quotiescunqve ad eum confugimus, etiam ten-
 tatis subveniendi, Esa. 53, 4. 5.)

Concludamus ergò tanta salus, tanto emto pretio promptissi-
 mâ fide accipiendâ est.

CAPUT TERTIUM.

POSTquam ex præstantiâ Autoris Evangelii, & præciò redem-
 ptionis ostendit, non esse negligendam novi fœderis gratiam,
 pergit id ipsum evincere per comparationem Moïsi, quem Ju-
 dæi maximi faciebant, & Christi. Et quartum deinde adjungit
 argumentum, petiit ab utili & inutili. Secundùm hæc duo argu-
 19 menta duo capituli hujus membra sunt. Initiò tamen præfatiunculâ
 quâdam invitatur ad horum ac sequentium argumentorum confide-
 rationem, quæ à naturâ atque attributis Meschiæ, quem Legatum
 DEI, i. e. Prophetam seu Apostolum maximum, & Sacerdotem sum-
 mum à DEO constitutum esse demonstrat, deducuntur.

Unde, inquit, *fratres sancti, vocationis cœlestis*
participes, (Phil. 3, 14.) *considerate Apostolum & Pontifi-*
cem confessionis nostræ JESUM, (cujus legatione & Ponti-
 ficatu confessio tota Christianismi nititur.)

Argumentum ipsum tale foret: Si Moïsi servi, ergò multò
 magis Christi Domini communio retinenda. Verum prius ex sen-
 tentiâ.

rentiâ Hebræorum. Ergò & posterius. Connexio propositionis comprobatur ex Mosis & Christi comparatione. Christus enim non tantùm fidelitate Mosis par est, sed etiam ratione creationis & domini superior.

Qui fidelis est ei, qui fecit illum (Legatum & Pontificem:) *sicut & Moyses in omni domo ejus,* (non suam domum, sed mitrentis, non suam voluntatem, sed illius faciens, Joh. 8, 49. & 4, 34. & 3, 30. & 6, 38. & 7, 16. & 14, 24. adeòq; fidelis testis, Apoc. 1, 5.) *Amplioris enim gloria iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem domus, qui fabricavit illam.* (Fabricatoris domus propria est, servi non est propria.) *Omnis namq; domus fabricatur ab aliquo,* (ac proinde ad fabricatoris honor spectat, non ad servum,) *qui autem omnia creavit,* (fabricatus est.) **DEUS est.** (Honorem itaq; divinum habet Christus domus spiritualis, quæ est Ecclesia, fabricator.) *Et Moyses quidem fidelis erat in totâ domo ejus,* (Num. 12, 7.) *tanquam famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erant,* (per Prophetam ei similem, Deut. 18, 18, 19.) *Christus verò tanquam filius in domo suâ* (propria.) *cujus domus sumus nos,* (ab illò fabricatè & conditi in principio, & reparati hoc tempore, Joh. 13, 4, 5. & c.) *si fiduciam & gloriam spei usq; ad finem firmam retineamus.* (Nam si deficiamus, egredimur è domo, imò ejicimur tanquam mortui, Apocal. 11, 2. Matth. 22, 13. & 25, 30. 1. Johan. 2, 19. Apoc. 3, 12.)

Quartum argumentum dixi positum esse ab utili & inutili in hanc sententiam: Quæ re ingredimur in requiem Domini, ea constanter retinenda: quæ excludimur, ea vitanda est. Fide Christi ingredimur in requiem Domini. duritiâ cordis & incredulitate excludimur eâ. Ergò fides constanter induenda, incredulitati renuntiandum est.

462 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

Minor asferitur adductio primùm testimoniò Davidis è Psal-
mò 95, 8. 9. 10. 11. deinde eòdem explicatò. Explicatione testimoni
indicatur, quid per vocem, hodiè, intelligat Psalmographus, &
quòd infidelitas obstet ingresui in requiem Domini, vers. 18. fideiq;
constantia eum promoveat, v. 24.

- 7 *Quapropter sicut dicit Spiritus Sanctus* (per os Da-
3 *vidis 2. Sam. 23, 1. 2.) Hodiè si vocem ejus audieritis, nolite*
obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, secun-
9 *dam diem tentationis in deserto, (Exodi 17, 2. Num. 14, 22.)*
10 *ubi tentaverunt me patres vestri: probaverunt & vi-*
11 *derunt opera mea. Propter quod infensus fui genera-*
tioni huic, & dixi: Semper errant corde, ipsi autem
non cognoverunt vias meas. Quibus juravi in irâ
meâ, si introibunt in requiem meam. Hactenus testimo-
nium Spiritus Sancti de Christi factoris nostri voce non aspernan-
dâ. Ipse enim, ut præmittitur ibidem, fecit nos, quemadmodum
& montes, maria & reliqua universa. Fecit nos oves suas, populum
12 pascuæ suæ. Nunc explicat oraculum Hebrais: *Videte fratres,*
ne fortè sit in aliquò vestrum cor malum incredulita-
13 *tis, discedendi à DEO vivo, (qui nos omnes fecit,) sed ad-*
hortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodiè
cognominatur. (Quotidiè enim Deus nos invitat ad fidem. Er-
gò semper durat hodiè, donec vox illa nos alloquitur. At quando
duritiâ & obstinatione DEUM exacerbamus, abjurat tandem re-
quiem nostram, nec amplius medetur malis nostris.) *Itaq; vi-*
dendum, ne quis ex vobis obduretur fallaciâ peccati.
14 (Sic ei insuescendo, ut nihil tandem pensi habeat, perfrictâ fronte
& conscientia.) *Participes enim effecti sumus Christi,*
(tanquam vivi lapides ei superstructi, & tanquam membra co-
agmentati, 1. Pet. 2, 5.) *si tamen initium substantiæ ejus*
(*cor-*)

(ἵπποσάσεως, quâ in Christo stamus fide,) usque ad finem firmum retineamus, (non effluentes, non excidentes, non subducentes nos, Hebr. 10, 38. supra cap. 2, 1.) Dum dicitur: *Hodie si vocem ejus audieritis*, (Christi factoris vestri,) *nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illâ exacerbatione.* (Si enim nulli forent tales, qui exacerbationem istam imitarentur, non diceret *Hodie*; nec his verbis quotidie nos compellaret.) *Quidamenim audientes exacerbaverunt, sed non universi, qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen.* (Multo tamen plures exacerbaverunt Christum, quam ingressi sunt terram; 1. Cor. 10, 5. in pluribus eorum beneplacitum non fuit Deo. Nam prostrati sunt in deserto.) *Quibus autem infensus est quadraginta annis?* (ἠνεσώχθη, infensus est tanquam scopulis. Est enim ὄχθη, ὄχθη, ripa, collis, rupes. In fonte est ὄχθη tanquam discindi dolore & fastidio. Syrus: בְּחֵילֵן מְנַרְרֵן לֵרֵי in quibus fastidium fuit ei?) *Nonne illis qui peccaverunt, (impientiâ, murmurationibus, aliisque incredulitatis fructibus, 1. Cor. 10.) quorum cadavera prostrata sunt in deserto, (Num. 14, 29. 32. 33. חֲבֵרָה Hebræum LXX. verterunt κῶλα, quam vocem Apostolus retinet.) Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis, qui increduli fuerunt? Et videmus, quia non potuerunt introire per incredulitatem.* (Ergo cavendum, ne similiter iis excludamur fructione requiei Dominicæ.)

CAPUT QUARTUM.

Quarto capite pertexit argumentum hoc è Psalmo XCV. depromptum, ostendens verba Psalmi ad ipsum hoc tempus Novi Testamenti pertinere, quò æterna in cœlis requies promissa expectatur. Deinde subjungit *quintum argumentum*

rum ab attributis Pontificis nostri desumptum, vers. 14. quod postea cap. 5. prosequitur.

In priori membrò adhuc probat, fide ingrediendum esse in requiem Domini, quod ut faciat, adstruit promissam esse nobis aliquam requiem, ac repetit, non patere ingressum in eam, nisi per fidem.

1 Propositio plana est: *Timeamus ergò, ne fortè relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse*, i.e. Cum reliqua sit promissio de ingressu in requiem Christi, cavendum, ut ne quis desit gratia. Confirmat esse reliquam promissionem, sed fide percipiendam.

2 *Etenim nobis nunciatum est*, (ἔσμεν εὐηγγελισμένοι, annunciatum est nobis Evangelium de requie,) *quemadmodum & illis*, (id postea probat latius,) *sed non profuit illis sermo auditus*, (ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς, sermo auditionis,) *non admistus fidei ex iis, quæ audierunt*, (τοῖς ἀκράστον, iis, qui audierunt. Nudus sermo auribus tantum acceptus fidei audientium,

3 nihil jurat audientes solummodò,) *ingrediemur enim in requiem, qui credidimus, quemadmodum dixit, sicut juravi in iram meam, si introibunt in requiem meam*, puta infideles & refractarii. Si enim infideles non introeunt: Ergò fideles introeunt in requiem.

Jam progreditur ad probandum latius, esse reliquam etiamnum promissionem requietis. Idq; distinctione quietum conficit, quarum tres species profert. *Unam*, quâ Deus requievit ab operibus, quæ fecerat. *Alteram*, quâ Israëlita requieverunt a peregrinationibus deserti, & certaminibus cum incolis Palestinae. *Tertiam*, de quâ agit Psalmus, quæq; adhuc expectanda, verbum Dei quotidie audientibus.

Primam non intelligi hoc Psalmò, nisi per aliquam convenientiam, ex eò arguit, quòd ista dicuntur per Davidem. *& quidem*
ope-

operibus in institutione (à fundatione) mundi factis.

Non ergò intelligit requiem pridem sumtam, sed aliam hominibus illis, quos alloquitur, donandam. *Dixit enim quòdam locò Spiritus Sanctus de die septimâ sic: Et requievit DEUS die septimâ ab omnibus operibus suis.* (Gen. 2, 23. Deut. 5, 14.)

Et in isto rursum, (Psalmò scilicet,) si introibunt in requiem meam. Quoniam ergò superest, introire quosdam in illam, & ii, quibus prioribus annunciatum, (evangelizarum) est, non introierunt, propter incredulitatem, iterum terminat diem quendam, Hodie in David

(per Davidem) dicendo, post tantum temporis intervallum, sicut supra dictum est: Hodie (ἀναφορῆς, propter emphasin vocis hodiè) si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. (Ergò nec alteram quietem Israëitarum intelligi, plauum est ex temporis intervallò.)

Nam si eis Jesus (filius Nun) requiem prestisset, nunquam de aliâ loqueretur post hac die. (Quare enim diceret hodiè, nisi alia requies supereset, ad quam fide intraretur.) Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei, (de quo etiam Esa. 66, 23. 2. Sam. 7, 11. Psal. 116, 7.)

Accommodat ad requiem DEI post opera creationis. *Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut à suis DEUS.* (Quemadmodum DEUS non fecit amplius mundum, sed requievit ab operibus illi factis: sic quoque homo requie DEI potitus non facit ea amplius, quæ fecit in hoc mundo, sed ab omnibus hujus vitæ laboribus requiescit, Apoc. 14, 13. Matth. 11, 19.) Finit tùm hoc argumentum, tùm proximè antecedentia, quæ ab excellentiâ Legati, per quam fidem hausimus, desumserat. *Festinemus ergò, inquit,*

Nnn

(σπγ-

- (σπαράσσωμεν, intentissimus) ingredi in illam requiem, ut ne in id ipsum quis incidat incredulitatis exemplum. (ὡς μὴ ὅτι αὐτῶ τις ὑποδείγματι πείσῃ τῆς ἀπειθείας, ne quis cadat eodem exemplo incredulitatis, nimirum sicut illi ceciderunt.) *Vivus est enim sermo DEI & efficax*, (Syrò נְעֻם וְעָזָה & omnium effector, quia per eum omnia sunt condita, Joh. 1, 3.) *& penetrabilior omni gladio ancipiti*, (qui totam hominis substantiam penetrare potest, Apoc. 19, 13, 15. cum μόνου σου & casum, non punctum feriat,) *& pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritûs*, (dividens animæ & spiritûs cupiditates. Alia enim homo secundum animam corruptam, alia secundum spiritum cogitat & concupiscit, Galat. 5, 17. Hanc verò divisionem Christus in homine efficit,) *compagum quoque & medullarum* (divisionem operans, ut aliud homo compagibus membrorum suorum peragat, quam intimis ejus medullis dulce gratumque accidit. Tantopere sibi obnoxium reddit hominem Christus, intima cordis ejus penetrabilia subeundo,) *& discretor cogitationum* (νεβηκός, dijudicator) *intentionum cordis*, (revelabit consilia cordium, 1. Cor. 4, 5. quæ quisque intentione, quod egit, egerit, aperiet.) *Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda & aperta sunt* (τετραχλισωμένα, resupinata) *oculis ejus, ad quem nobis sermo*, (ὁ λόγος, ratio exponitur à Syro h. l. נְעֻם וְעָזָה לְבָרִין לְרַבְרָא cui reddunt rationem, scilicet omnia. Quæ postrema verba cogunt textum de Verbo substantiali Patris, non de sermone Evangelii accipere. Cohærent enim ambo versiculi, nec nisi violentiori interpretatione divelluntur. Sic ergo planum fit, quantum Apostolo confessionis nostræ sit deferendum, quæ tantam in homine sibi potestatem vendicat.)
- Nunc procedit ad Pontificatus seu sacerdotii Christi explanationem, fitque *argumentum cohortationis quintum*, sensus ejusmodi:

modi: Qui habent Sacerdotem magnum cœlis superiorem, DEI Filium, eumq; fidelem, compatiens suis infirmitatibus, illis cum fiducia accedendum ad thronum gratiæ, minimèq; à fide recedendum est. Hebræi omnesq; Christiani habent ejusmodi Sacerdotem JESUM. Ergò illis cum fiducia accedendum est.

Propositur ἐνδυμηλικῶς. Antecedens ἀρσεν καὶ θεσει exornatur.

Habentes ergò Pontificem magnum, (vivum illum DEI Sermonem,) *qui penetravit cœlos,* (non iis includitur, sed dominatur,) *JESUM Filium DEI* (de quo suprà cap.1.) *tenemus confessionem.* Sequitur ἀρσεν καὶ θεσει: *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine* (nostri, Phil.2,7. Roman.8,3. Hebr.2,17.) *absq;ve peccato,* (à quo purissimus semper permansit, infrà cap.7,26. 1. Johan.3,5. 2. Cor.5,21. in quibus autem tentatus est ipse, potest utiq; compati iis, qui tentantur.) *Consequens: Adeamus ergò cum fiducia ad thronum gratiæ,* (ἰλασῆριον, Rom.3,25. cui insidet DEUS, precum susceptor, ac desideriorum expletor.) *ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus, in auxiliò opportundò,* (εἰς εὐκαιρὸν βοήθειαν. in auxilium opportunum, justò tempore sublevans mala nostra.)

CAPUT QUINTUM.

HOc capite probat antecedens Enthymematis precedentis, habere nimirum Hebræos Sacerdotem magnum Filium DEI valentem auxiliari & volentem. Et probat allatis proprietatibus Pontificum, iisq; ad Christum JESUM accommodatis.

Postea incipit novum tractare argumentum, ductum à periculo defectorum, tanti Sacerdotis gratiam deserentium.

Quoad primum membrum commemorat officium summi Sacerdotis, & vocationem. At in ἀποδοσει & accommodatione, per

468 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

ὁσέρον πρότερον præponit posterius, in quo Christus Pontifici Levitico est simillimus: In officii enim partibus similis partim, partim dissimilis est.

1. Primum inquit: *Omnis namq. Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad DEUM.* (Sic quoque Christus ex hominibus assumptus, pro hominibus ministravit Deo, sicut ait vers. 7. in diebus carnis suæ preces & supplicationes obtulit.) Secundo, *ut offerat dona & sacrificia pro peccatis,* (sic Christus semetipsum cum precibus & supplicationibus obtulit, vers. 7.) Tertio, *qui condolere possit* (μετρίονα θεῖν, commensurando semet pati, Syrus: נַפְשִׁיךָ נִפְשֵׁי וְנַחֲשִׁיךָ deprimere, humiliare seipsum, & conjectare cum ignorantibus) *iis qui ignorant & errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate.* (Sic quoque Christus quanquam esset Filius, tamen ex iis, quæ passus est in carne, didicit obedientiam, ut possit compati aliis tentatis.)
2. Addit: *Et propterea* (καὶ τούτων, scilicet ἀδυνασίαν, propter hanc infirmitatem) *debet, quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso, offerre pro peccatis.* (Id planum ex Levitico, cap. 4, 3. & 8, 14. & 9, 8. & 16, 6. item Exodi 29, 14. Non autem ita Christus, Hebr. 7, 27. Lex enim homines constituit Sacerdotes, habentes infirmitatem; sermo autem iste iurisiurandi, qui post legem, Filium in æternum perfectum.)
3. Quarto: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à DEO, tanquam Aaron,* (sicut etiam Aaron, Num. 17.)
4. Sequitur applicatio ad Christum: *Sic & Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret,* (Johan. 8, 53.) *sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* (Psal. 27. supra cap. 1, 5. Christus enim homo summum sacerdotium est adeptus ex gratiâ unionis cum persona Filii DEI.
Ita-

Itaque ejus autoritate habet sacerdotium, qui dixit ei, Filius meus es tu: Nisi hoc ei dici potuisset à Patre, summus Sacerdos non esset.)

Quem admodum & in alio loco dicit, (Psal. 110, 4.) Tu es Sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchizedech:

Haecenus ultimum *ὑποθέσει* membrum de vocatione summi Sacerdotis: Sequuntur jam priora, quarum accommodatio ex antecedentis patet.

Verba Apostoli sunt: *Qui in diebus carnis suae* (quando infirmitatem carnis è nobis assumptam portabat, nondum in spiritu glorificatus, Joh. 7, 39. & 16, 14. & 17, 1. Phil. 2, 35. 6. 7.) *preces & supplicationes ad eum, qui posset illum salvum facere à morte,* (dolores mortis & inferni solvere, Luc. 23, 42. 43. Act. 2, 24.) *cum clamore valido* (praesertim in cruce, Matth. 27, 46. inclamans voce magna, Eli Eli lama sabachthani.) *& lachrymis offerens, & (etiam) exauditus est pro sua reverentia,* (*ἔκ τῆς εὐλαβείας*, pro reverentia, è pietate, ut infra cap. 12, 28. Nam *ἔκ τῆς χαρᾶς*, est praesertim gaudium, Matth. 13, 44. *ἔκ τῆς φόβου*, ob timorem, praesertim timorem, Matth. 14, 26. *ἔκ τῆς λύπης*, ex dolore propter modestiam, Luc. 22, 47. *ἀπισθῆναι ἔκ τῆς χαρᾶς*, diffidentibus praesertim gaudium, Luc. 24, 41. Ita hoc loco exauditus est ob reverentiam & timorem Dei, quem tantam obedientiam venerabatur in extremis mortis atque inferni cruciatibus. Preces & *ἱκετηρίας* Domini in spiritu praesertim, descripsit David Psal. 16. 20. 22. 31. 35. 40. 41. 55. 109. 69. & c.) *Et quidem cum Filius esset, didicit ex iis, quae passus est, obedientiam.* (Syrus verba illa, *ἔκ τῆς εὐλαβείας*, compingit in hunc versiculum, hunc sensum reddens: Et quamvis Filius esset, ex metu & passionibus, quas sustinuit, didicit ipsam obedientiam; Sed plana est sententia, quam è fonte haufimus, ut rivulo hic parum opus sit. Occupat autem Apostolus objectionem tacitam hoc versiculo, per quam non videtur Christo competere infirmitatum similitudo & compassio, eò quòd Filius Dei fuit, etiam cum pateteret; Sed respondet Apostolus, se quidem concedere,

Nam 3. quòd

470 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

quòd Filius DEI fuerit; Veruntamen ex his, quæ passus est secundum carnem, in diebus illis carnis suæ, quæ homo verus fuit nobis *ὁμοιωπαθῆς*, didicisse obedientiam: didicisse nimirum, quomodo se homo DEO cum reverentiâ & patientiâ animi subiceret, in quem tantam iræ suæ molè haberet exonerare. Ac proinde novit, quid animi sit homini extremis angustiis conflictanti, potestq; fratribus suis eadem patientibus condolere.) *Et consummatus*, (per passiones in gloriam ingresses,) *factus est omnibus obtemperantibus sibi* (per fidem) *causa salutis aeternæ*, (quam nullus reliquorum Sacerdotum largiri potest.) *Appellatus à DEO Pontifex juxta ordinem Melchizedek*, (in sempiternum, Psal. 110, 4.)

Alterò hujus capituli membrò orditur *sexum* enarrationis argumentum, à consequenti eorum pernicie tractum, qui summi Pontificis JESU Christi gratiam semel perceptam aspernantur, in hanc sententiam: Impossibile est semel illuminatos, si rursus sibi crucifigant Filium DEI & ostentui habeant, renovari ad pœnitentiam: sed certa iis imminet pernicies. Vos estis semel illuminati. Ergò pernicies vobis certa imminet, si iterum Christum JESUM crucifigatis tanquam blasphemum & seductorem, sicut antea eum crucifixistis in ignorantia & incredulitate. Nam ignaris, quid facerent, remitti illud peccatum potuit: at scientibus, se DEI Prophetam aut Messiam crucifigere, non poterit, ut Spiritum Sanctum blasphemantibus.

Tractatio est artificiosa, *constans* primùm *Exordiò*, tùm *reprehensione* tarditatis Hebræorum, cùm dicendum fuisset, vos estis illuminati, participes Spiritus Sancti, &c. *Postea* recensioe iudicii divini in voluntarios apostatas & Spiritus Sancti blasphematores. *Quartò* assertionem spei ac fiduciæ, de Hebræorum illuminatione & constantia in fide. *Denique* conclusionem, quæ cum generali Epistolæ Propositione, cap. 2, 1. & similibus hortamentis, supra cap. 3, 6. & 4, 11. & 16. propositis concordat. Atque hoc est sicut & solens Paulo artificium, ut quando perterritus & increpavit, emolliat rursus sermonem, ne animos auditorum ad iram, à *δουλίαν* seu desperationem adigat, sed in timore ac calligatione Domini, sicut

pater

pater filios suos erudiat: sic de Judæorum reprobatione & receptione disserit, Rom. 9, 10, 11. sic Corinthios tractat, 1. Cor. 4, 14. &c. item cap. 11, 2, 17. & 14, 36, 37. & 15, 33, 34, 57, 58. 2. Cor. 1, 23, 24. & 29. & 3, 2, 3. & 10, 1, 2. & 13, 7. sic Galatas cap. 4, 14, 15. &c.

Porro *Exordium* capit ex occasione verborum præcedentium de sacerdotio Christi secundum ordinem Melchizedeck.

De quo (inquit) *nobis grandis* (multus, πολλός) *sermo* & *ininterpretabilis* (δυσεμήνευτος, difficilis explicatu) *addicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum,*

(ωθρηγὶ ταῖς ἀνοαῖς, tardi, hebetes, pigri auribus. Sic ωθρηγάρδιος, piger, hebes corde, Proverb. 12, 8. ωθρηός, degener, obscurus, Prov. 22, 39. sic Siracides cap. 4, 32. Ne sis ωθρηός, (piger, inutilis) & remisus in operibus tuis. cap. 11, 13. est homo ωθρηός, (marcidus vertit Interpres vulg.) egens auxiliō.) Pergit reprehendere Hebræorum hebetudinem.

Etenim cum deberetis Magistri esse propter tempus, (ab infantiā nimirum docti sacras literas, & per omne Sabbatum audientes Legem & Prophetas, Rom. 2, 17, 18. Actor. 15, 21.) *rursum indigetis, ut vos doceamini,* (ut quis doceat vos,) *quæ sint elementa exordii sermonum*

DEI, (principia prima eloquiorum DEI, nimirum Legem omnibus hominibus, tanquam peccatoribus maledicere, in solō Meschiā benedictionem omnibus populis repositam, illum peccata delere, tanquam veram hostiam, tanquam unicum & perpetuum Sacerdotem, &c.) *& facti estis, quibus lacte opus sit, & non solidō cibō,* (tanquam infantes in Christo, 1. Corinth. 3, 1, 2.)

Omnis enim, qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiæ. Parvulus enim est, (cui lac præbetur, id est, qui prima elementa verborum DEI docetur, imperitus est sermonis justitiæ. Nam si peritus esset, non doceretur rudimenta.)

Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine (κατὰ τὴν ἔξιν, propter habitum) *exercitatos*

ἔχοντες

babent sensus ad discretionem boni & mali. (Qui continuâ exercitatione confirmati sunt in omnibus fidei articulis, possuntq; velut adultâ & virili scientiâ distingvere verum à falso, bonum à pravo, non amplius pueri, qui circumferri se patiantur omni vento doctrinæ, Rom. 16, 19. 1. Cor. 14, 20. Ephes. 4, 14. Coloss. 3, 16. Hebr. 13, 9. 1. Petr. 2, 2.)

CAPUT SEXTUM.

Hoc capite pertexit *sextum argumentum*, quod oportune gravi illi & sublimi de sacerdotio Jesu Christi disertationi interponit, ut perterreat Hebræos ab ejusmodi discursibus alieniores & patriarum traditionum tenaces. Additq; *septimum* ab immotâ promissionum Evangelicarum veritate ductum, exemplôq; Abrahæ (more Paulinô Rom. 3.4. Gal. 3.4.) constabilitum. Tandem ad sacerdotii Christi explanationem antè captam plenô pasu procedit, vers. 19, 20.

In primô capitis hujus membrô ita mitigat Hebræorum allatam reprehensionem, ut ad syllogismi dati Majorem, ut vocant, viam sibi sternat: significans Hebræos tantô jam tempore imbueros doctrinâ Evangelii, ut Magistri meritô audire debeant. Si qui verô resiliant à perceptâ haustâq; semel doctrinâ, ac rursus spontaneâ malitiâ blasphemant agnitam veritatem, nolle se in iis, convertendis operam oleumq; perdere.

Quapropter (inquit) *intermittentes inchoationis Christi sermonem* (quo quis primûm Christianismo initiatur) *ad perfectiora*, (τελειότερα, perfectionem feramur,) *non rursum jacentes fundamentum* (1. Cor. 3, 10. 11. 12.) *pœnitentiæ ab operibus mortuis*. (Doctrina enim pœnitentiæ ex Lege procedit, si quis Christianismo imbuendus est. Nam nisi intelligat omnia sua opera esse mortua, seq; ipsum in peccatis mortuum, & maledictioni obnoxium, non vertitur in melius. Lex autem est pædagogus ad Christum, Rom. 1, 2. 3. Gal. 3.) *Et fidei ad DEUM* (quæ ex Evangelio concipitur, Rom. 1, 16. 17.) *Baptismorum do-*
ctri-

Arina, (tùm legalium, tùm Evangelicarum, ut constet aspersio-
nes legales & Leviticæ esse umbraticas, Baptismum autem Evan-
gelicum Novi Testamenti abluere peccata in spiritu, per Domi-
num nostrum JESUM Christum, Tit. 3, 5.) *impositionis quoque*
manuum (in clavium administratione, 1. Tim. 5, 22.) *ac resurre-*
ctionis mortuorum, & judicii æterni, (qui articuli in primis
urgendi, Act. 10, 42. 43. prout significat Petrus, & Symbolum Apo-
stolorum, præter singularia beneficia trium personarum Trinita-
tis, rudioribus inculcanda, addit remissionem peccatorum, resur-
rectionem carnis, & vitam æternam, cui opponitur judicium æ-
ternum, seu damnatio æterna. Hæc est doctrina fundamentalis,
quæ tanquam lac instillanda est regeneratis aut regenerandis in
Christo infantibus, quos vocant Catechumenos,) *& hoc facie-*
mus, (ad perfectionem scilicet feremur,) *siquidem permise-*
rit DEUS, (à quo omne donum bonum.)

Jam subnectit ipsam syllogismi propositionem Majorem:
Impossibile est enim eos, qui semel illuminati, gusta-
verunt etiam donum cœlestē, (corpus & sanguinem Domini,) *&*
participes facti sunt Spiritus Sancti, (testimonium,
reddentis spiritui eorum, quòd vera sint, quæ credunt ac statuunt,
Rom. 8, 16. 1. Joh. 5, 6.) *& gustaverunt* (nihilominus delendum.) *5*
bonum Dei verbum, (experti, quòd saporis est Dominus, 1. Pet.
2, 2. 3. & dulcius omni melle & favo verbum ejus, Psalm. 119, 119.)
virtutesque venturi seculi, (efficaciam gaudiorum cœlestium,
Ephes. 1, 18.) *Et prolapsi sunt*, (recidentes in pristinas sordes &
blasphemias, 2. Pet. 2, 18. 20.) *rursus renovari ad pœnitent-*
tiam, (ἀνανεωθεῖν, renovare.) *Rursus crucifigentes sibi met-*
ipsis Filium Dei, & ostentui habentes, (ἀποδείκνυσθαι ὡς ὄντα,
ad instar facinorosorum, de quibus exempli causa supplicium su-
mitur, Matth. 1, 19. sic Judæi Christum ceu anathema, execratio-
nem

nem & *αἰσῆμα* à medio tollendum curarunt. Et quicumque Hebræorum per malitiam recedebant à fide, colludentes incredulis, iterumque Christum tanquam anathema crucifigentes ore spurco & maledicò, ob amorem hujus seculi, nullò adacti metu & periculo, ii, quod in Spiritum Sanctum peccabant, resistendo illuminationi ejus introrsum expertæ, omni veniâ excludebantur. Nam quia impossibile erat eos renovari ad pœnitentiam, tanquam contemptores spiritûs in corda eorum agentis, nequivat etiam fieri, ut remissionem consequerentur.)

7 Reddit rationem hujus assercionis Apostolus, illustratque propositionem allatam à simili. *Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo,*
8 (omnibus ei benè precantibus.) *Proferens autem spinas ac tribulas, reprobata est, & maledictio proxima, cujus consummatio in combustionem.* (Nemo ei curam impendit amplius, sed tanquam maledicta negligitur, donec extremò mundi die comburatur. Sic quoque homo culturam Dei spernens, cum omnia ei præstò sint, ex quibus bonos procreare fructus possit, ipse verò blasphemias meras & iniquitates progerminat, relinquitur velut maledictus, & aeterno gehennæ incendio delinatur, Esa. 55, 10. 11. & 27, 4. Matth. 7, 17. 18. 19. Luc. 13, 6. 7. 8.)

9 *Mitigat nunc reprehensionem antè positam, & bona præsumit de Hebræis, ratione etiam allatâ præsumtionis ejusmodi. Confidimus autem de vobis dilectissimi, meliora & viciniora salutis, tametsi ita loquimur.* Ratio: *Non enim injustus DEUS, ut obliviscatur operis vestri & dilectionis,*
10 (τὸ νόπρ, laboris, 1. Thes. 1, 3.) *quam (quam) ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis & ministratis.* (Nam & vinculis meis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, infra cap. 10, 34. Qui autem Deo inseruit, & inservire porro cupit, non est tam injustus, ut eum deserat.
Non

Non enim pœnitet ipsum donorum & vocationis suæ, 2. Cor. 15, 2. 3. Rom. 11, 29.)

Conclusio hujus argumenti: *Cupimus autem unum- 11*
quemq; vestrum eandem ostentare sollicitudinem ad
expletionem (πεὶς τὴν πληροφροσίαν, plenam agitationem)
spei usq; in finem, (ut initium hujus fidei ac spei inconcussum
 teneatis usque ad mortem.) *Ut non segnes,* (ἰσθροὶ, vide supra 12
 cap. 5, 11.) *verum imitatores eorum, qui fide & patientiâ*
hæreditabunt (κληρονομήσω, hæreditate adeunt) *promis-*
siones.

Septimum argumentum ita habet: Quicquid DEUS cum verbo,
 tum juramento promisit, id firma constantiq; fide est acceptan-
 dum. At spem ingrediendi cœlum verbo juramentoq; promisit
 DEUS. E. ea firmâ constantiq; fide est acceptanda. Illustrat Ma-
 jorem exemplò Abrahæ. *Abrahæ namq; promittens Deus, 13*
quoniam neminem habuit, per quem juraret, majorem,
juravit per semetipsum, dicens: Nisi benedicens bene- 14
dicam te, & multiplicans multiplicabo te, (juravi per me-
 ipsum, Gen. 22, 16. 17.) *Et sic longanimiter ferens,* (patienter 15
 in fide expectans,) *adeptus est repromissionem.* (Tellis est
 historia Genesios à cap. 11. usque ad 25.) *Homines enim per 16*
majorem se jurant, & omnis controversia eorum finis
ad confirmationem est juramentum, (comprobante id ipsâ
 Lege Exodi 22, 11. 1. Reg 8, 33.) *Firmat Minorem his verbis:*
In quo abundantius volens DEUS ostendere pollicita- 17
tionis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit
iusjurandum, (non tantum Abrahamo, sed & omnibus filiis
 ejus, ut Ezech. 33, 11. Esa. 45, 22. 23.) *ut per duas res immobiles, 18*
 (promissionem ipsam & additum juramentum,) *quibus impos-*
 sibile

19 *sibile est mentiri DEUM, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam, spem, (consequendæ benedictionis æternæ.) Quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, (cui innititur navis Christianismi in pelage hujus seculi,) & incedentem usq; ad interiora velaminis, (tanquam in portum ipsum requictis æthereæ.)*

20 *Nunc tandem per commodè redit ad sacerdotii explicationem, adjungens: Ubi præcursor pro nobis introiit JESUS secundum ordinem Melchizedek, Pontifex factus in æternum. (Quomodo introierit, inferius explicabitur.)*

CAPUT SEPTIMUM.

Octavum Exhortationis argumentum hōc capite proponitur, omniumq; latissimè per hoc & sequentia capita ad versum usque vicesimum quintum capituli decimi spargitur. Est autem petium à facilitate & certitudine ingressus in regnum cœlorum per sacerdotium Domini nostri JESU Christi, atq; hōc syllogismò rectissimè induitur. Per eum Sacerdotem verus facilisq; ingressus est ad DEUM, qui secundum ordinem Melchizedek promissus, legali sacerdotio adumbratus, melioris Testamenti Mediator constitutus, cœleste tabernaculum ingressus, unōq; oblatō sacrificiō pro peccatis æternæ redemptionis autor & largitor est. Talis Sacerdos est JESUS Christus. Ergò per eum certus facilisq; est ingressus ad DEUM, in interiora cœlestis tabernaculi, quò ipse tanquam præcursor præcessit. Et per consequens accuratè advertenda mens promissionibus per eum datis, ne præterfluamus.

Major Minorq; hujus syllogismi membra probantur ab Apostolo. Sunt enim membra quinque.

Primum continet comparationem Christi & Melchizedeci.

Alterum Christi & sacerdotum legalium, cap. 8.

Tertium Veteris & Novi Testamenti, ibidem vers. 6. &c.

Quar-

Quartum tabernaculi manufacti & cœlestis, cap. 9.

Quintum sacrificiorum legalium & expiatorii illius, quod obtulit summus Sacerdos Iesus Christus, cap. 9, 12. & c.

Primum membrum hōc capite pertractatur, cujus hæc sententia: Per eum Sacerdotem datur ingressus in æterna tabernacula, qui est secundum ordinem Melchizedeci. Is Sacerdos est Iesus Christus. Ergo plana est conclusio.

Apostolus *primò assumptum* firmat, allatâ comparatione Christi & Melchizedeci. *Deinde Majorem*, ostendens Sacerdotium illud Melchizedecianum longè esse Leviticò præstantius, adeoq; per illud aditum ad cœlestia patere. *Porro collationem* Christi & Melchizedeci non ornat plenâ *μεγίστοις καὶ ἀποδόσει*, sed capita similitudinis proponit saltem, unòq; verbo ait, *assimulatus est Filio DEI*. Item, Iesus intravit interiora velaminis, factus Pontifex in æternum. *Hic enim* (inquit) *Melchizedech Rex Salem, Sacerdos DEI summi*, (verba sunt Mosis Genes. 14, 18.) *qui obviavit Abramæ, regresso à cadæ Regum, & benedixit ei. Cui & decimas omnium divisit Abraham, primùm quidem interpretatus Rex justitiæ*, (id sonat Hebrais Melchizedech,) *deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis*. (Talis Rex Christus est, justitiam & pacem adferens suis, Jer. 23, 6. & 33, 16. Esa. 9, 6, 7.) *Sine patre, sine matre, sine genealogiâ*. (nam neque patrem neque matrem Melchizedeci, neque genealogiam ullam refert Mosis,) *neque initium dierum, neque finem vitæ habens*; (nec ætatem, nec ortum, nec mortem memorat,) *assimulatus autem filio DEI, manet sacerdos in perpetuum*. (Successor ejus nemo indicatur. Assimulatus autem filio DEI, qui sine patre est, quæ homo, sine matre, quæ DEUS, neque initium dierum, neque finem habens, cujus generationem nemo potest enarrare. Esa. 53, 8. sacerdos æternus, cui nemo succedit.) Hactenus confirmatio assumti.

Jam per Melchizedecianum sacerdotium dari ingressum in

0003

cœlos

cælos adstruit, quippe quod multum antecellat Levitico. Id quod evincit ex effectis Melchizedeci *primùm, postea* ex divino testimonio v. 11. *tertiò* & innumerabilitate & æternitate sacerdotii istius, & *denig.* ex necessitate & indigentia nostrâ.

Quod Effecta attinet, decimavit Melchizedecus Abrahamum & benedixit ei. Ergo fuit major Abrahamo, & per consequens omnibus sacerdotibus ex Abrahamo ortis.

4 *Intuemini, ait, quantum sit hic, cui & decimas dedit de præcipuis* (ἐκ τῶν ἀρχαίων, è spoliis. ἀρχαίονα ἑλάφορα λέγει scribit Chrysofostomus in H. locum.) *patriarcha.* (Moses dicit, decimas ei dedisse Abrahamum ex omnibus Gen. 14, 20. ideò Syrus vertit: dedit ei decimas & primitias.) Hinc argumentatur Apostolus: *Qui ipsum Levin decimavit & benedixit, potior est sacerdotio quàm posteri ejus. Melchizedecus decimavit & benedixit ipsum Levin existentem adhuc in lumbis Abrahami. Ergo præstat sacerdotio.* Verba plana sunt: *Et quidem de filiis Levi*
 5 *sacerdotium accipientes mandatum habent, decimas sumere à populo, id est à fratribus suis, quantum &*
 6 *ipsi exierint de lumbis Abrahæ. Cujus autem generatio non annumeratur ex eis, decimas sumsit ab Abraham,*
 7 *& hunc qui habebat promissiones benedixit. Sine ulla autem contradictione, quod minus est, à meliore benedicatur.*

8 *Attollit argumentum etiam ex eo, quod Melchizedecianum Sacerdotium competit alicui æternum viventi: Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt, ibi autem contestatus* (testimonium adeptus, μαρτυρούμενος) *quia vivit.* (Ergo præclarjuss sacerdotium semper viventis, quàm mortalis.) *Et ut*
 9 *ita dictum sit* (ὡς ἐπὶ εἰπεῖν, ut verbo dicam,) *per Abrahamum & Levi qui decimas accipit, decimatus est. Adhuc enim*
 10 *in*

in lumbis patris erat, quando ei obviavit Melchizedecb.

Alerum argumentum pro præstantiâ sacerdotii JESU CHRISTI, ex divino ducitur Psalmodum testimonio. Si enim suffecit Leviticum sacerdotium ad parandum cœlorum ingressum, nihil opus fuit alium secundum ordinem Melchizedeci excitare sacerdotem. At negatur consequens, ex vi divini testimonii. Ergo Antecedens. Si ergo consummatio (inquit) per sacerdotium Leviticum erat; populus enim sub ipso legem accepit; (Populus ad illud lege adstrictus est;) quid adhuc necessarium fuit alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat. (Unde nec per legem illam obtineri perfectionem, palàm est.) In quo enim hæc dicuntur de aliâ tribu est, de qua nullus alteri præsto fuit. Manifestum est enim, quod ex Juda ortus sit Dominus noster (filius quippe Virginis de domo David) in qua tribu (εἰς τὴν φυλὴν, in quam tribum) nihil de sacerdotio Moyses locutus est. (Ac proinde secundum legem Moisis sacerdos esse non posset. Num. 17, 2. Chronic. 26, 18.)

Tertium sumitur ab immutabili sacerdotii æternitate, elucente tum ex ipsius sacerdotis æternitate, tum ex instituentis juramento. Qui enim sacerdos æternum vivit, & adjuncto juramento DEI consecratus est, ejus sacerdotium præminet morientibus, & absque juramento institutis. Et amplius, ait, manifestum est, si secundum similitudinem Melchizedek exsurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis (fragilitati carnis attemperati) factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis, Contestatur enim, Quo-

niam

- niam tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem,
 18 Melchizedech. Reprobatio quidem fit præcedentis
 mandati propter infirmitatem ejus & inutilitatem.
 (Si enim efficax fuisset atque idoneum ad salutem homini donan-
 dam ejus sacerdotium, non substitutum ei foret aliud aeternum.)
 19 Nihil enim ad perfectum adduxit lex, introductio verò
 (ἐπιπροσγωγή, superadditio, Rom. 5, 20. Gal. 3, 19.) melioris spei,
 per quam proximamus ad DEUM. (per quam ingredi-
 mur interiora veli non manufacti, sicut Abrahamus fide intravit,
 nondum latâ lege, quæ superaccessit fidei, demonstrandæ iniqui-
 20 tatis, non donandæ salutis gratia.) Et quantum est (καθ' ὅσον,
 in quantum) non sine jurejurando. (Etiam eo nomine me-
 lior spes est, quod jurejurando firmatur sicut quondam Abrahamo,
 ut supra c. 6, 13, 18, 19, differuit, sic deinceps Davidi, & omnibus sacer-
 21 dotii hujus veneratoribus.) Alii quidem sine jurejurando
 22 sacerdotes facti sunt: Hic autem (secundum ordinem
 Melchisedech) cum jurejurando per eum qui dixit ad il-
 lum: Juravit Dominus, & non pœnitebit eum.
 Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchi-
 zedech. In tantum melioris testamenti sponsor est
 23 JESUS. (quod nimirum immutabili juramento sancitum est,
 cum illud Mosaicum careat tali sanctione.)
 Redit ad aeternitatem sacerdotis astruendâ comparatis Leviticis
 24 morti obnoxiiis. Et alii quidem plures facti sunt sacer-
 dotes, idcirco quod morte probiberentur permanere:
 25 Hic autem eò quod maneat in aeternum, sempiternum
 habet sacerdotium (ἀπαροβατόν, non transiens ad alios.)
 Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per
 ipsum ad DEUM, semper vivens ad interpellandum
 pro

pro eis, (atque ex æternâ sacrificii sui efficacîâ remissionem eis peccatorum perpetuam impetrans donansque.)

Deniq; talis sacerdotis indigos fuisse mortales asserit, hoc modo: Qui infirmi sunt ipsi, ac pro peccatis propriis sacrificare, coguntur, si non possunt salvare alios: sed qui ipse sanctus, perfectus atque æternus est, si alios non sanctos, infirmos, mortales salvare potest. Sacerdotes legales infirmi & peccatores sunt, CHRISTUS verò olim promissus, nunc exhibitus, sanctus, perfectus & æternus DEI filius est. Ergo ipse salvare solus potest, reliqui nunquam.

Verba sic sonant: *Talis enim decebat ut nobis esset* 26
Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à
peccatoribus, & excelssior cœlis factus, (utpote DEUS,
 quem cœli cœlorum non comprehendunt, 1. Reg. 8, 27.) *Qui non* 27
habet necessitatem quotidie quemadmodum sacerdotes
(Levitici) prius pro suis delictis hostias offerre, (Exodi 29.
 v. 36, 38. & 30. v. 7.) *deinde pro populi:* *Hoc enim* (pro po-
 puli scilicet peccatis sacrificium.) *fecit semel seipsum offe-*
rendo. Lex enim homines constituit sacerdotes 28
(tantum homines) infirmitates habentes: (Nullus enim ho-
 minum, qui purè homo est, peccatis & infirmitatibus caret.)
sermo autem jurisjurandi (Evangelicus & ad N. Testamen-
 tum spectans.) *qui post legem est, Filium* (constituit sacerdo-
 tem, non hominem solummodò, sed etiam verè DEUM, Filium
 DEI unigenitum) *in æternum perfectum.* (Semel oblata
 hostia ita perfectum, ut nihil addi meritis ejus in omnem
 æternitatem valeat.)

CAPUT OCTAVUM.

HOc capite secundum & tertium membrum syllogismi principalis, id est, secunda tertiaque ratio exponitur, ob quam sacerdotium CHRISTI JESU verè expiatorium, & salutis aeternæ meritorium censendum est. Ac jam suprâ dictum, comparatione legalis & aeterni sacerdotii, item Veteris ac Novi Testamenti, hoc quoque conficere Apostolum. Quod autem in unum fasciculum compingenda sint membra probationis hujus non tantum conclusio una eademque, quæ extat vers. 19. &c. Cap. X. verum etiam hujus capitis Octavi initium demonstrat. Nam eo in unam velut summam redigit, quæ de sacerdotio CHRISTI, quatuor hisce capitibus differuntur.

Sunt itaque tres hujus capitis partes. Prima dicendorum propositio generalior. Altera legalium sacerdotum & CHRISTI collatio. Tertia Veteris, Novique Testamenti comparatio.

Propositio complectitur eximiam sacerdotis JESU CHRISTI descriptionem. Capitulum (κεφάλαιον, caput, summa,) autem super ea quæ dicuntur. Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cælis, i. e. qui regnat in solio majestatis & gloriæ divinæ in supernis, adeoque Rex & sacerdos est sempiternus. Sanctorum minister (Syrè: כְּהֵנֵן דְּבֵית קִדְשִׁין domus sanctæ sanctuarii, quod Græcè appellatur τὰ ἁγία, illius sanctuarii λειτουργός, sacerdos, minister, quod DEUS ipse paravit.) & tabernaculi veri (non umbratici) quod fixit DEUS & non homo. (Quemadmodum capite nono decimoque uberiùs exponitur.)

Sequitur jam ipsa collatio sacerdotii Levitici & Spiritualis, ejus hæc illatio syllogistica: Sacerdotes terreni & umbræ servientes neminem possunt in cælum introducere: cælestis autem potest introducere. Sacerdotes Levitici sunt terreni, & umbræ serviunt, CHRISTUS cælestis & in cælo: Ergò non illi, sed CHRISTUS in cælum potuit introducere. Major sua luce splendet.

As-

Assumptum stabilit Apostolus, ostendens & CHRISTUM esse sacerdotem cœlestem, & Leviticos terrestres, umbrę & similitudini deservire. CHRISTUM sacerdotem esse cœlestē ex absurdo contradictorię sententię arguit. Si enim terrenus foret, ne quidem sacerdos foret, cum sunt sacerdotes secundum legem munera offerentes quotidie, nequaquam talia, quales CHRISTUS obtulit. Quale munus, talis sacerdos. Ratio: *Omnis enim Pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur, unde necesse est & hunc habere aliquid quod offerat.* CHRISTI munus & hostia non sunt terrena. Ergo nec sacerdos ipse terrenus. Ratio minoris, quia sacerdotes Legales alia secundum legem munera offerunt, quam CHRISTUS obtulit, ac proinde CHRISTUS sacerdos non foret, si terrenus censeretur vicissim. Qui non ministrat in terrā, non est sacerdos terrenus, sed cœlestis. CHRISTUS non ministrat in terrā. Ergo non est sacerdos terrenus. Assumptio claret, quia si in terrā sacerdos esset, ne quidem esset sacerdos, quia sunt alii alia in terris munera offerentes secundum legem, qualia ipse nec obtulit unquam, nec vult offerre. Verba Apostoli: *Si enim esset super terram, nec esset sacerdos, quum essent* (sint, ὄντων) *qui offerunt secundum legem munera.*

Porro sacerdotes Leviticos in terrā umbrę deservire, ex ipso Mose evincit: Si enim totum tabernaculum cum universis instrumentis ac ritibus secundum typum cœlestium rerum adornatum est, Ergo sacrificaciones sacerdotum legalium typis & imaginibus deserviunt. At illud est, teste oraculo Mose dato. Ergo & hoc.

Qui (inquit) *exemplari & umbra deserviunt cœlestium, sicut responsum est Mose, quum consummaret (consummaturus esset) tabernaculum: vide, inquit, omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte.* Ergo ad cœlestium rerum typum omnia tabernaculi firmata sunt, Exodi 25, 9, 40, sicut & postea templi Salomonici universa, 1. Paralipom. 28, 19. *Nunc autem melius sortitus est*

484 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI
*ministerium, quāto & melioris testamenti mediator
est, quod in melioribus promissionibus est sancitum.*

Hæc est altera ratio, quâ probatur CHRISTI sacerdotium præstare Levitico, & pariter ad sequens membrum generalioris probationis transitur. Quāto enim præstat Testamento veteri novum, tantò ministerium seu sacerdotium CHRISTI præstat Levitico. At Novum Testamentum longè præstat Veteri, quippe melioribus promissionibus sancitum, ut mox patebit. Ergo & sacerdotium CHRISTI longè præstat Levitico.

Tertium igitur probationis membrum in Testamento utriusque comparatione positum ita habet: Cui Testamento aliud substitui oportuit, per id hæreditas non impetratur. At Veteri Testamento aliud substitui oportuit. Ergo per Vetus Testamentum hæreditas non impetratur, & consequenter non Veteris sed Novi Testamenti sacerdotio aditus ad cœlestia conceditur.

Propositio iterum satis plana est. Assumptio probatur adversus Hebræos malè informatos, Hebræi Prophetæ testimonio, Jeremia scilicet cap. 31. 31. & c. *Nam si illud prius* (Testamentum, per Mosen promulgatum) *culpâ vacasset* (reprehensione caruisset) *non utiq; secundo locus inquireretur. Vituperans enim eos* (quibus conditum erat, non testamentum ipsum Rom. 7. 12. 13.) *dicit: Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo* (antea promissum complebo) *super domum Israel & super domum Juda testamentum novum. Non secundum testamentum, quod feci patribus eorum in die, quâ apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Egypti.* (Cum eductis potentiâ meâ legem promulgarem de monte Sinai.) *Quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo.* (Id quod Moses ipse, omnesque prophetæ anteriores testantur.) *& ego neglexi eos, dicit Dominus.* (Ergo reprehensibile testamentum, non ex se, sed ob ineptitudinem hæredum, qui conformes se ei gerere non poterant.)

Quia

Quia hoc est Testamentum, quod disponam do- 10
mui Israel post dies illos, dicit Dominus, dando leges
meas in mentem eorum & in corde eorum superscribam
(cordibus inscribam) eas: & ero eis in DEUM, & ipsi
erunt mihi in populum. (Antea per literam nihilo meliores
effecti sunt, nisi quod peccata perspexere. Per novum autem Te-
stamentum ipsas mentes immurabo, datoque spiritu legem non ta-
bulis lapideis, sed tabulis cordis carnis inscribam. Ego enim in Mes-
sia ipse Deus, & ipsi mihi populus erunt, vigore Testamenti istius.)
Et non docebit unusquisque proximum suum, & unus- 11
quisque fratrem suum, dicens; Cognosce Dominum. (lite-
rali & vocali institutione non peragetur negotium, sed spiritu
meo per institutionem istam operante. Neque ideo agnoscent
Dominum, quod hic vel iste frater persuasit doctrinam suam, sed quod
ipsum DEUM Doctorem impulsoremque sentient. Johan. 6, 45.
Est. 34, 13.) Quoniam omnes scient me à minore usque ad
maiores eorum. (ipso magistro spiritu, tam in minoribus quam
majoribus operante. I. Joh. 2, 12. 20. 27.)

Quia propitius ero iniquitatibus eorum, & pec- 12
catorum eorum non memorabor. (Non recordabor contra-
legem commissorum, sed per novum hoc Testamentum condona-
bo quicquid est delictorum adversum me.) Dicendo autem no-
vum, veteravit prius. (Non enim Novum diceret, nisi anti-
quaret Vetus.) Quod autem vetus antiquatur & sene-
scit, prope interitum est. (itaque jam olim ante sexcentos fere
annos exolevit vetus Testamentum, novo promisso, per quod pec-
cata remitterentur, & ingressus daretur in celestia tabernacula.
Meliores igitur istius Testamenti promissiones, quia obtineri pos-
sunt, Melius Testamenti istius sacerdotium, quia per illud appro-
pinquatur ad DEUM peccatis sponte propitium.)

R Eliqua duo membra præminentiam sacerdotii CHRISTI testantia hoc capite exponuntur. *Quartus* enim locus est de tabernaculi veteris manufacti, & novi haud manufacti comparatione. *Quintus* de sacrificiorum differentiâ. Non enim tantum è persona & dignitate sacerdotis, verum etiam è fodere, loco & sacrificiis præstantia sacerdotii intelligitur. Igitur *quarto* sic colligit Apostolus: Si stante priori tabernaculo nondum patuit via ad sanctitatem, neque per sacerdotium istius tabernaculi cuiquam aditus ad DEUM contigit. Vicissim: Si CHRISTUS per tabernaculum haud manufactum semel ingressus sancta æternam redemptionem invenit, per ipsius sacerdotium datur aditus in cœlum. At verum prius utrumque. Ergo & posterius.

Antecedens primi syllogismi confirmat è lege Moïsi, commemorans naturam, ordinem & statuta prioris tabernaculi, è quibus relucet stante illo viam ad cœlestia præclusam fuisse.

- 1 *Habuit quidem & prius (Testamentum) justificationes culturae,* (statuta & rationes cultus, quibus aliquo modo iustitia contingeat Deum ita colentibus,) *& sanctum seculare.* (Sanctum è mundi hujus elementis & creaturis concinnatû, prout latè explicatur Exodi 25. & capp. cæteris. Sic naturam prioris tabernaculi indicat Apostolus. Nunc subdit ordinem partium eius.)
- 2 *Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra* (ἡ τὴν λυχνία, candelabrum) *& mensa, & propositio panum, quæ dicitur sancta.* (Malè vertit interpret. Græcè ἡ τὴν λέγεσθαι ἅγια, quod dicitur, tabernaculum puta, sancta, seu sanctuariû Exodi 26, 33. & 40, 3. 4.)
- 3 *post velamentum autem secundum* (Nam sancta quoque velo tegebantur Exodi 27, 16. & 40, 28.) *tabernaculum quod dicitur sancta sanctorum, aureum habens thuribulum* (Levit. 16, 12.) *& arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro* (Exo-

(Exodi 25, 10. 11. & 26, 33.) *in quâ (arcâ) urna aurea habens* 4
manna (Exodi 16, 33. 34.) *Et virga Aaron quâ fronderat*
 (Num. 17, 10. in latere arcæ Testamenti hæc fuerunt haud dubiè,
 quia coram Testimonio fuerunt posita, sicut etiam de libro legis
 testatur Moses, Deuteron. 31, 25. 26.) *Et tabula Testamenti* 5
 (veteris, seu ipsius legis lapideæ, quæ inclusa fuerunt ipsi arcæ, nec
 quicquam præterea, prout narratur 1. Reg. 8, 9. 2. Paralip. 5, 10.)
super quâ (eam) erant Cherubim gloriæ, (gloriosa) obum-
brantia propitiatorium. (Exodi 25, 17. 19. 2. Paralip. 5, 7. 8. 9.)
de quibus non est modo dicendum per singula (quid scili-

cet una quæque partium illarum designet.)
 Cæterum statuta hujus tabernaculi atrexit: *His verò ita* 6
compositis, in priori tabernaculo (in prius quidem taberna-
 culum) *semper introibant sacerdotes, sacrificiorum offi-*
cia consummantes (τὰς λειτουργίας ἀπετέλουντες, cultus munia
 implentes, nimirum adolendo quotidiè thura, & adornando lam-
 pades. Exodi 30, 7.) *In secundum autem semel in anno so-* 7
lus Pontifex (Exod. 30, 10. Lev. 16, 2. & c. die solenni expiationis)
non sine sanguine, quem pro sua Et populi ignorantia,
 (pro suis & populi delictis, ignorantibus, ἀγνοημάτων) *offerret.*

Hinc jam infert, quoniam clausum manserit sanctum sancto-
 rum, licueritque semel tantum quotannis ingredi soli Pontifici,
 nec alicui cuiquam præter ipsum, nec sine sanguine quidem, non-
 dum patefactum esse aditum in sancta, donec tabernaculum illud
 stabat. *Hoc (ait) significante Spiritu sancto, nondum* 8
propalatam esse sanctorum viam, ad huc priore taber-
naculo habente statum. (Ac propterea CHRISTO in cruce
 expirante rumpebatur illud velum, quo sanctum sanctorum oc-
 cludebatur, ut constaret publicè omnibus, summum sacerdotem
 in antitypa illis sancta jam ingressum, viamque ad habitacula
 DEI

488 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

DEI omnibus reclusam. Matth. 27, 51. Marci 15, 38. Lucæ 23, 45.) Arguit id ipsum è statutorum tabernaculi effectu & sine proprio. Finis enim est parabolam & similitudinem præbere in præsens rerum futurarum, usq; ad tempus correctionis, quò meliora & evidentiora succedant. Effectus autem per ἀποκαθάρσις indicatur. Tollitur enim, quod nequiverunt præstare prioris tabernaculi ministeria, & ponitur id, quod potuerunt. Nequiverunt scilicet secundum conscientiam perfectum reddere ministrantem. Nam si semel plenam præstitissent peccatorum veniam, non essent repetita quotidiè. Iterata igitur perpetuo cogitationem generabant peccati semper manentis, nec dum perfecte depulsi à conscientia. Potuerunt autè æternam largiri corpori sanctimoniam & justificare eatenus, ut suo tempore perfecta emundatio sequeretur, atque interea conservarentur ministrantes in populo DEI, cui propter Messiam erat propitiatio peccatorum indubitata.

9 *Quæ parabola est, (inquit) nimirum prius tabernaculum temporis instantis (præsentis, pro tempore præsentis,) juxta quam (malè, καὶ ὅτι sc. καὶ ὅτι, juxta quod) munera & hostia offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum reddere servientem: Solummodo in-*
 10 *cibus & in potibus, (Levit. II. Deut. 14.) & variis baptismatibus, (lotionibus) & justiciis carnis (justificationibus corporalibus, non spiritualibus conscientia,) usq; ad tempus correctionis impositis. (impossibile enim sanguine taurorum & hircorum auferri peccata, infra cap. 10, 4. nisi quatenus imaginem præbent expiationis CHRISTI, & sic fide accedente in illum impetratur remissio, quo sensu legimus remissas esse sacrificantibus iniquitates Levit. 4, 26, 35.)*

Antecedens secundi syllogismi asserit Apostolus, comparando tum bona, sacerdotis CHRISTI acquisita, tum tabernaculum, in quo sacris functus est ipse. Bona enim sacerdotii Levitici erant præsentia, nempe permanens in consortio Israelitico, immunitas à pœnis corporalibus, felicitas in terrâ palestinâ. At bona sacerdotii

CHRIST-

CHRISTI sunt futura, hereditas nempe immarcescibilis, incontaminata & immaculata in cœlis, revelanda extremo tempore. 1. Petr. 1. 4. Similiter tabernaculum illud erat hujus creaturæ, ex hujus mundi elementis compactum, constructumq; humanâ manu. At tabernaculum CHRISTI non est hujus creaturæ, neque ex hujus mundi elementis constructum, sed cœleste, æternum & inenarrabile.)

Christus autem (inquit) *assistens* (ἑστῆς, ἑστῆς, adveniens) *Pontifex futurorum bonorum per majus & perfectius tabernaculum* (majus ob capacitatem, mansiones suppeditantem omnibus filiis DEI, Joh. 14. 2. perfectius ob structuram & pulchritudinem,) *non manufactum, id est, non hujus creationis.* (Prius enim illud totum ex hujus creaturæ partibus erat fabricatum: At Christi tabernaculum, cœlum, inquam, sedes DEI & beatorum omnium, non est hujus creaturæ, quicquid nonnulli de cœlo empyreo philosophentur: sed alterius conditionis DEO notæ. Quoniam ergo tanti tabernaculi sacerdos Christus est, ingressus in illud tanquam ἑσθῆς, Ergo viam suo sacerdotio omnibus eodem aperuit.)

Sequitur ultimum hujus probationis membrum, sacrificii Christi excellentiam continens, quod copiosissime tractat Apostolus. Propositio est: Christus non per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem introiit semel in sancta, æternâ redemptione repertâ. Hinc prompta est conclusio: Ergo per eum patet in cœlum aditus.

Confirmatio propositionis hujus fit membratim. Nam primò demonstrat, Christum suo sanguine conscientias nostras purgasse, & sic verè nos redemisse. Secundò oportuisse id sanguine ipsius fieri, ex natura testamentorum colligit v. 15. &c. & tabernaculorum, comparatione v. 23. 24. Tertio uno ingressu in sancta, unicoque sacrificio totam redemptionem in æternum consummatam, evincit primùm è forma sacrificii v. 25. Secundò è comparatione effectuum sanguinis animalium & Christi cap. 10. 1. &c. Tertio è consi-

490 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

lio & beneplacito DEI, in psalmis declarato v. 5. *Quartò* è consequuta gloriâ v. 11. *Quintò* è testimonio Spiritûs sancti per Jeremiam v. 15. *Tum deniq;* totius probationis hujusce colophonem subnectit v. 19. 20. 21. 22. 23. 24.

Itaque ut ordine progrediamur, Christum nobis veram reperisse redemptionem, comparatione ipsorummet sacrificiorum demonstrat. *Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitula adpersus* (Num. 19. res utiq; vilissimæ) *inquinatos sanctificat ad emundationem carnis,* (ut quoad externam carnis conversationem mundi haberentur, nec excluderentur sanctuarii illius mundani consortio, in quo gratiam pollicebatur DEUS:) *quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum* (αιώνιον, æternum) *semetipsum obtulit immaculatum DEO, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum DEO viventi.* q. d. Quantum distat Christi sanguis à sanguine taurino & hircino? quantum ille, qui semetipsum obtulit, ab iis animalibus, quæ alius offert? quantum Spiritus æternus in Christo, spiritum animalium fluxum & corruptibilem anteit? quantum integritas & innocentia Christi superat integritatem vaccæ rufæ? Tantum ergo præstabit effectus sacrificii Christi effectui sacrificiorum legalium. Illa corpus emundabant, hoc conscientiam & spiritum hominis. Illa ab externa immundicia, per quam homo separabatur à sancto: hoc ab operibus mortuis, quæ facit hominẽ vitã DEI privatus ad mortem æternam, expurgat. Illa ad communionem sanctuarii mundani proderant: hoc ad consociationem ipsius DEI viventis & vivum cultum ejus.

Secundò hanc redemptionem oportuisse fieri sanguine Christi, adstruit duplici argumento. *Primum* tale est: *Ubi testamentum est, necesse est mors intercedat testatoris. Absq; eã non aditur hereditas.* Firmat à jure Testamentario: *Testamentum enim in mortuis confirmatum est; alioquin*

quoniam nondum valet, dum vivit, qui testatus est. Subsumit: Christus est mediator & testator Novi Testamenti. Ergo oportuit eum mori, & sanguinem suum fundere, ut hereditas bonorum ejus ad nos deveniret. *Et ideo, inquit, Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem pravaricationum, (satisfactionem pro peccatis,) quæ erant sub priori testamento, (lege omnes peccato & maledictioni obnoxios tenente) promissionem accipiant qui vocati sunt aeternæ hereditatis,* q. d. Christus testamento novo tales hæredes scripsit, qui prioris testamenti vi, debitis erant atrocissimis obligati: Itaque mortem exsolvendis eorum debitis subivit, ut iis abolitis promissionem hereditatis consequerentur. Absque enim illa perfolutione si foret, cerni ab iis hereditas nulla posset.

Alterum argumentum à collatione prioris Testamenti & tabernaculi sumtum sic habet: Si prius testamentum absque sanguine dedicatum non est, sed liber ejus, tabernaculum, vasa tabernaculi sanguine mundata sunt, nec ulla sub eo iniquitas, citra sanguinem est remissa, ergo posterius, novum scilicet Testamentum, absque testatoris sanguine ratum non erit, ac proinde sanguine Christi redemptio fuit paranda. Verum prius. Ergo posterius.

Asserit antecedens testimonio Moïsi. *Unde (ait) nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni mandato legis à Moïse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum, cum aquâ & lanâ coccinea & byssopo, ipsum quoque librum & omnem populum adspersit, dicens:*

Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos DEUS. (Exodi 24. 8. q. d. Hoc sanguine confirmatur & sancitur testamentum illud, in quo vos jubet permanere DEUS.) Etiam tabernaculum & omnia vasa ministerii sanguine si-

- 22 *mul adspersit.* (Exod. 29, 21, 36, 37. Levit. 8, 24.) *Et omnia penè in sanguine secundum legem emundantur,* (etiam lepra Levit. 14. immunditia puerperæ Levit. 12. & similia; exceptis qui mortuum aut morticinum aliquid attigerant, qui cinere vaccæ ruffæ, & aquâ lustrabantur Num. 19, 11.) *Et sine sanguinis effusione non fit remissio.* (Hoc statutum est divinum castigante id justitia peccatorum vindice.)
- 23 *Neceſſe eſt ergò exemplaria quidem cœleſtium* (ἁποδείγματα) *his mundari;* (animalium brutorum sanguine, unguento Levit. 8, v. 10. 11. & aqua lustrali, ut supra indicatum v. 19.) *ipsa autem cœlestia melioribus*
- 24 *hostiis* (emundari nobis & acquiri) *quam istis. Non enim, in manufacta sancta Christus JESUS introiit, exemplaria* (ἄλτορα) *veterum* (τῶν ἀληθινῶν, verorum, scilicet sanctorum, in quâ alieno sanguine intrant legales sacerdotes:) *sed in ipsum cœlum,* (tabernaculum non hujus creaturæ, verisimum, sanctum sanctorum, in quo DEUS insidet Cherubis & Seraphis, angelis, & thronis suis,) *ut appareat nunc vultui DEI pro nobis* (suâque advocazione & præsentia perpetuum auxilium præstet omnibus eo indigentibus. Quantum ergo tabernaculum CHRISTI antecellit tabernaculum illud κοσμικόν, tantum quoque antecellere debuit sanguis, quo introitus comparatur ejusce tabernaculi. Ideoque CHRISTUM sanguine proprio eum nobis emercari oportuit.)

Tertiò uno ingressu, unòque sacrificio æternam redemptionem esse à CHRISTO inventam, docet primùm ipsâ formâ sacrificii, hoc argumento: Qui semetipsum offert sacerdos, ei unum sacrificium sufficit: Qui aliena offert, ei sæpius iterandum est. CHRISTUS semetipsum obtulit, sacerdotes Levitici alieno sanguine litârunt. Ergo CHRISTO unum sacrificium sufficit, illos sæpius id ipsum repetere oportuit.

Majorẽm probat ex lege homini peccatori fixâ: Si homini semel

mel mori satis est, deinde iudicium. Ergo qui pro homine mortuus est, satis est si semel sit mortuus. Verum prius. Ergo posterius. Et per consequens CHRISTO pro quovis homine mortuo, sufficit semel mori.

Neg, ut sapè offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. 25

Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi (toties mori, quot anni ab origine mundi lapsi sunt, quandoquidem pro omnibus ab origine mundi viventibus mortuus est.) *Nunc autem semel in consummatione seculorum* (ultimis temporibus supra cap. 1.) *ad destructionem peccati, per hostiam suam apparuit.* (Antea quidem in mundo Johan. 1, 10, sed non per hostiam suam manifestatus) *Et quemadmodum* (καθ' ὅρον, in quantum) *statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium: Sic Christus semel oblatus est ad multorum exbauienda* (portandum) *peccata: Secundò autem sine peccato apparebit expectantibus se in salutem.* (Non ad iudicium seu damnationem, sed salutem & vitam æternam, peccatis semel morte suâ extinctis.) 26 27 28

CAPUT DECIMUM.

Hoc capite octavum exhortationis fidei argumentum absoluitur, & nonum, decimum, undecimumque subjunguntur. Reliqua sunt ex octavi argumenti probationibus nonnulla, quæ porro fidem faciant. CHRISTUM unica oblatione æternam redemptionem reperisse, id ex forma sacrificii jam evicit: Nunc quatuor aliis rationibus confirmatur id ipsum, secundo loco profert comparationem effectorum sanguinis Christi & pecorini. Cujus argumentationis ista vis est: Qui sanguis peccata

tollere nequit. Sæpius fundendus est ad designandam eorum, abolitionem semel faciendam. Sanguis taurorum & hircorum peccata tollere nequit, Ergo sæpius fuit fundendus ad designandam peccatorum consumptionem semel perendam. *Major* patet, quia utile est commemorationem peccatorum identidem, repeti, & ingentis beneficii, omnibusque expectandi famam continuatis sacrificiis crebescere. *Minorem* adstruit è legis natura & conditione, ex ipsa sacrificiorum repetitione, & peccatorum tollendorum gravitate. Quia enim lex umbram habet rerum, non vivam & expressam imaginem, ideò sacrificiali ejus sanguine non sunt abolita peccata, sed futura eorum abolitio præfigurata: Nam si abolita forent, Novo Testamento nihil opus fuisset. Tum verò si sacrificiis pecuariis exoluti essent peccatorum conscientia mortales, cessassent illa tandem, nec continuatis semper ceremoniis essent frequentata. Denique major est peccatorum humanorum atrocitas, quàm ut sanguine bubulo aut hircino tolli queant.

Verba contextus Apostolici hæc sunt: *Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem* (plenam & perfectam) *rerum, per singulos annos eisdem* *ipsis hostiis, quas offerunt indefinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere. Alioquin cessassent offerri, ideò quod nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores, semel mundati.* (Sicut enim Christi corpus propterea non immolatur amplius, quia semel purgavit conscientias ab omni peccato: Sic quoque illa sacrificia desissent, si semel purgare homines potuissent.) *Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit.* (Et semper immunditia accusantur omnes filii Israël, Levit. 16, 16. 19.) *Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata,* (quod solius DEI proprium. Esa. 43, 25. & 44, 22. qui idcirco Ecclesiam proprio sanguine acquisivit. Act. 20, 28. De illo prædictum in Prophetis, Dan. 9, 24. Zach. 9, 11 Esa. 53, 5. Dicit quidem scriptura,

ptura, oblati sacrificiis istis factam expiationem, sed ea non istis sacrificiis adscribenda, sed beneplacito DEI in futuro Messiae sacrificio imputanda est, quemadmodum ulterius evincit Apostolus.)

Producit enim *tertiū fundamenti* loco testimonium Psalmi quadragesimi, quo CHRISTUS ipse loquens inducitur de consilio & beneplacito DEI non acquiescentis in hostiis aut libationibus legalibus, sed in voluntario corporis Messiae sacrificio. *Ideò ingrediens immundum* (CHRISTUS psalmo representatus) dicit: *Hostiam & oblationem noluisti* (quia voluntatem tuam perficere nequeunt, nec peccata expiare. Alioqui placent tolli in fide venturi sacrificii oblata.) *Corpus autem aptasti mihi* (Hebraicè *כַּפַּר בְּמַנְהֵל* aures perfodisti & aperuisti, ut toto corpore audiens & obediens tibi sim, tanquam servus voluntarius. Exod. 21, 6. Esa. 50, 4. 5. corpus aptasti mihi ad parendum.) *Holocautomata & pro peccato* (peccata i. e. sacrificia pro peccatis) *non tibi placuerunt. Tunc dixi*, (jam inde à principio:) *Ecce venio: In capite libri* (in volumine libri, *כַּפַּר בְּמַנְהֵל* q. d. in ipso volumine caput ego & summa sum totius libri) *scriptum est de me, ut faciam DEUS voluntatem tuam*, (& lex tua in medio cordis mei, tauris hircisque ignara.) *Superius dicens, quia hostias & oblationes & holocautomata, & pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur. Tunc dixit: Ecce venio, ut faciam DEUS voluntatem tuam.* Aufert primum, ut sequens statuat. *In qua voluntate sanctificati sumus*, (obedientia CHRISTI nobis imputata,) *per oblationem Jesu Christi semel*, (qui semetipsum voluntarium DEO sacrificium obtulit, eoqve expiavit peccata omnium nostrum, vice unâ.)

Quar-

Quartum pro unica expiatione *fundamentum* petit à consecuta eam CHRISTI gloria, quam collatione aliorum sacerdotum exornat. Qui enim unica oblata hostiâ pro peccatis ad sempiternum cœlorum regnum elevatus est, is utique eâ hostia perfecit, quod voluit, & peccata omnia expiavit. CHRISTUS oblata unica hostiâ ad sempiternum cœlorum regnum est elevatus. Ergo peregit quod voluit, i. e. peccata omnia una vice sustulit.

- Propositio* patet, quia aliorum sacerdotum nemo id unquam obtinuit. *Et omnis quidem sacerdos* (inquit) *præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum, sedet in dextris DEI*, i. e. æternum regnat per gloriosam potentiam DEI. Firmat hanc assertionem verbis Psalmi 110, 1. *de cætero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consuminavit in sempiternum sanctificatos*, (τὸς ἀγιαζομένους, qui sanctificantur. Itaque vim peccato, morti, diabolo, inferno, unâ oblatione abstulit, & peccatorum, quicumque erant sanctificandi, perfectionem coram DEO solus una vice peregit, nihil reliquum faciens nisi plenam ipsorum hostium abolitionem. Quam dum exequitur, gloriosa DEI dextera ipse utitur fruiturque jugiter. Eant nunc & nova pro peccatis sacrificia conquirant, qui volunt: sanctorum quoque meritis perfici cupiant, quibus hæc salutis via est. Nobis sufficit Apostoli sententia, dicentis, CHRISTUM unica oblatione universam perfectionem sanctificationis nostræ absolvisse.) Denique Spiritus sancti testimonio veteri munit dictum suum Apostolus, allegans Jeremiæ librum, cui nos habebant contraire Hebræi. *Contestatur & nos* (ἡμῖν, nobis) *Spiritus sanctus* (loquens in Jeremiâ cap. 31.) *postquam enim dixit: Hoc autem testamentum, quod testabor* (διαθήσομαι, disponam) *ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando* (δίδωμι, dans) sc.

sc. ero, dabo) *leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam* (ἐπιγράψω, inscribam) *ear.* Et peccatorum & iniquitatum eorum non recordabor amplius, (i. e. novam illis justitiam infundam per Spiritum meum, & peccata priora remittam, justificabo & renovabo illos.) *ubi autem remissio horum, jam non est oblatio pro peccato,*

Hisce ita demonstratis subdit *Epilogum*, propositioni Capituli 6, 20. respondentem, itemque generali totius Epistolæ themati, observato supra cap. 2, 1. Constat autem repetitione argumenti, & illatione epilogistica.

Habentes itaque fratres fiduciam in introitum sanctorum in sanguine Jesu, quam (ἡν εἰσοδοῦν, quem introitum) *initiauit nobis, viam novam & viventem,* (non veterem illam mundani tabernaculi & mortuam, sed novam in seipso dedicatam, eandemque vivam, sicut ipse jam dedicator vivit) *quam dedicavit, per velamen, id est, carnem suam.* (Nam sicut ipse per ruptam carnem suam, seu velamine, introivit moriendo in sancta coelestia, sic nos per eandem carnem ejus, nunc vivam, tanquam per apertum velamen in coelestia intrare possumus. Joh. 14, 26.) *Et habentes sacerdotem magnum super domum DEI,* (universa habitacula coelestia & habitantes in eis, Joh. 14, 2. supra cap. 3, 6.)

Hactenus repetitio argumenti, sequitur illatio: *Accedamus cum vero corde,* (vacuo doli & hypocrisicos) *in plenitudine fidei, adpersi corda à conscientia mala* (virtute sanguinis CHRISTI mundati intus,) *& abluti corpus aqua mundam,* (baptismali, Qua dum extus abluimur, purgamur intus pariter virtute sanguinis CHRISTI ab omni peccatorum conscientia, Act. 22, 16. Eph. 5, 26. 1. Petr. 3, 21.) *Teneamus Spei nostrae*

Rrr

con-

24 *confessionem indeclinabilem. Fidelis enim est, qui re-*
promisit. (supra cap. 6, 18.) Et consideremus invicem
in provocatione charitatis & bonorum operum.
 (Ea enim veram fidem nunquam non sequitur, certumque de ea
 testimonium perhibet. Sic supra cap. 3, 12, 13. Quam partem infra
 uberius explicabit. 12, 1. & c.)

Sequitur nonum exhortationis hujus argumentum, captum à
subsequenti pernicie defectorum contumacium, congruum ei,
quod explicatum supra cap. 6. Sententia syllogistica hæc esto:
Quicquid homini terribilem adfert mortis & judicii æterni expe-
ctationem, id vitandum, ejusque contrarium eligendum. At vo-
luntaria suscepti Christianismi abnegatio, Spiritusq; gratiæ blas-
phematio adfert homini terribilem mortis judicijq; æterni expe-
ctationem. Ergò illa accuratè cavenda, contrà verò quotidianæ
& constanti Christianismi exercitationi incumbendum est. As-
sumptum confirmatur à minori. Nam si legis Mosaicæ contemptor
protervus & contumax olim ad mortem damnabatur; Quantò
magis Filii DEI conculcator? Deinde à divinis comminationibus,
 31 *Deuteron. 32, 35. 43. Major confirmatur γλώρη. Horrendum*
enim est incidere in manus DEI viventis, ejusq; ultro
provocare judicium & ignem consumentem. Conclusio
 25 *seu propositio orationis, primo loco ponitur: Non deserentes*
collectionem nostram (seu hanc, qua nunc congregamur &
aggregamur ipsi in fruitione corporis ac sanguinis, atque annun-
ciatione solenni mortis ejus, seu illam, qua olim aggregabimur ei
extremo adventu ipsius, quam Paulus appellat ἐπισυναγωγὴ ἐπ'
αὐτῷ, 2. Thes. 2, 1. Sicut ad cadaver congregantur aquila Matth. 24,
 28. Luc. 17, 37. Hæc est illius pararia. Qui hanc deserit, multo ma-
 gis istam.) *sicut consuetudinis est quibusdam (Christia-*
nismum hoc pacto derelinquere.) sed consolantes, (παρηχα-
λῶτες, exhortantes, ut supra cap. 3, 13. ad quotidianam congrega-
tionis istius appetentiam.) Et tantò magis, quantò videtis

ap-

appropinquantem diem, (quo ἐπισημασμένη absolvenda, aut
 æterna separatio opperienda est.) *Voluntariè enim peccan-* 26
tibus nobis (non metu aut subitanè delicti occupatione,
 Gal. 6,1. Matth. 26, 41. 70.) *post acceptam notitiam verita-*
tis, jam non relinquitur pro peccatis hostia. (qui illam
 hostiam pervicaciter spernit & blasphemat, non est quod aliam
 expectet.) *Terribilis autem quedam expectatio judicii,* 27
Et ignis amulatio quæ consumtura est (consumturi)
adversarios. (sicut planum in Juda proditore voluntario agni-
 ti Messia. Matth. 27. Luc. 22.) *Irritam quis faciens legem,* 28
Mosis, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus
moritur. (Deut. 19, 15. Num. 15, 35. & 19, 20. Levit. 24, 14. Quod in-
 telligendum de elatâ manu, seu contumaciter peccantibus, ut ex-
 ponitur Numer. 15, 30.) *Quantò* (magis dele) *deteriora pu-* 29
tatis mereri supplicia eum, qui Filium DEI conculca-
verit (crucifixerit iterum & ludibrio habuerit, ut solent Judæi
 apostata,) *Et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in*
quo sanctificatus est, (quando veritatem cognoscebat, & col-
 lectioni Christianæ intererat,) *Et Spiritui gratiæ contume-*
liam fecerit, (gratiam largitæ, & adoptionem testanti volunta-
 ria malitia repugnaverit, Spiritui immundo adscribens, quod san-
 cti est.) *Scimus enim qui dixit* (Hebræis nominatim per Mo- 30
 sen:) *Mibi vindicta, ego retribuam. Et iterum:*
(Deut. 32, 43.) Judicabit Dominus populum suum (com-
 pensans inimicis ejus facinora sua, & vindicans populum è manu
 eorum.) *Horrendum est incidere in manus DEI viven-* 31
tis, (ex quibus nulla creatura potest eripere.)

Decimum argumentum à decore sumptum & honesto ita habet: Qui semel fide pugnarunt & pro futurâ gloriâ damnum subierunt, illos decet in certamine perseverare. Hebræi semel pugnarunt & damnum subierunt. Ergo eos decebit perseverare.

Assumptionem propriæ ipsorum conscientiæ relinquere.

- 32 Apostolus, cum inquit: *Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen*
 33 *sustinuistis passionum. Et in altero quidem (τῷ τοῦ μὲν, tum sanè) opprobriis & tribulationibus spectaculum*
facti (θεατῆρῶν) in altero autem (tum verò) socii taliter conversantium effecti. Nam & vinculis meis
 34 *compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, (quando sub Claudio Romana urbe estis expulsi, aut alibi seu in Judæa, seu Asia, seu Græcia à contribulibus vestris estis spoliati. i. Thessal. 2.) cognoscentes vos habere*
meliores & manentem in cælis substantiam. (Quæ & præstat dignitate, animam pariter corpusq; afficiens, & duratiorne.)

- Undecimum fundamentum exhortationis à secutura utilitate petitum est, in hanc formam: Si perseverantia in fide ingens adipiscitur præmium, non est fiducia abjicienda. At illud est: Ergo*
 35 *& hoc: Textus planus est: Nolite itaq; amittere (abjicere) confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem DEI facientes, reportetis promissionem.*
 36 *Adbuc enim modicum aliquantulumq; qui venturus est veniet & non tardabit. (Ad judicium & gloriam.)*
 37 *Iustus autem (meus deus) ex fide vivet. Quid si subtraxit se (nolens perseverare in fide, sed extollens se adversus obedientiam ejus. Hebr. עֲבָרָה elata sc. anima) non placebit*

*bit anima mea. Nos autem non sumus subtractionis 39
in perditionem, sed fidei in acquisitionem anima,
(animam fide servaturi.)*

CAPUT UNDECIMUM.

HOc capite *duodecimum* exhortationis ad fidem *fundamentum* explicatur, copiosè & sapienter, à meris exemplis petitur. Vis syllogistica talis est: Cujus rei testimonium veteres adepti sunt, quotquot DEO placuisse novimus, ejusdem decet Hebræos esse zelotas. At fidei promissionum invisibilium veteres omnes testimonium sunt adepti, quotquot DEO placuerunt. Ergo fidei talis Hebræos esse æmulos decet.

Assumptum comprobat Apostolus primùm speciali commemoratione duodecim exemplorum. Deinde communi reliquorum Heroum & Prophetarum complexu, prolixitatem singularis explanationis, exempli cujuslibet, per ἀποδιῶξιν opportunam amolians.

Tractatio constat *propositione, confirmatione, & conclusione.*

Propositio est: Fidei invisibilium sperantiumq; bonorum testificationem consecuti sunt veteres. *Conclusio* id ipsum repetit, addens eos non esse adeptos promissionem perfectionis in Messia, v. 39. 4b.

Confirmatio continuà exemplorum enarratione peragitur. Ut autem promissionum divinarum fidem persvadeat Hebræis, docet quænam sint fidei objecta propria, nimirum futura & præsentia invisibilia; quisque fidei motus circa illa, videlicet substantia in illis tanquam certis & à DEO indubitanter largiendis, cum ἐλέγχω seu demonstratione vel argumento, cui mens innititur representans sibi invisibilia tanquam vera & incorrupta bona.

Est autem (inquit) *fides sperandarum substantiarum rerum* (ἐπιζουμένων προσαςας, eorum quæ sperantur fiducia, quæ quis stat & consiliit, contrariens ad veritas, sperata in dubium trahentibus. Sic usurpatur προσαςας etiam supra 2. Cor. 9, 4. &

502 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

Hebr. 3, 14. imò sic Græcis etiam Autoribus exteris usurpatum
passim.) *Rerum argumentum* (ἔλεγχος) *non apparen-*
tium. In versione Syrà pulchrè sonat: Est autem fides persuasio
de illis rebus, quæ sunt in spe, ac si essent illis פְּנִימָה in
opere, effectu, & est evidentia eorum, quæ non cernuntur.)
3 *In hac enim testimonium consecuti sunt veteres,*
(DEO placuisse.) Talem esse fidem constat etiam è præteritis.
Neque enim vidimus DEUM universa hæc operantem, & credi-
mus tamen ex invisibilibus & nusquam apparentibus omnia esse
condita.

Si igitur potuit, juxta vulgatissimam omnium fidem, ex nihi-
lo condere hæc universa DEUS, quidni fide amplectimur, quic-
quid se facturum promittit, etiam si oculis sit nullis obvium?
Nam si jam olim ex invisibilibus mundum fecit, poterit nunc quo-
que facere, quæ nusquam apparent. Si illud credimus, ergo hæc
3 quoque. Hinc ait: *Fide intelligimus, aptata esse secula*
verbo DEI (Ps. 33, 6.) *ut ex invisibilibus visibilia fierent.*
(Gen. 1, 2.)

Jam producit *Exempla veterum.* Primum est Abelis, qui justi
titulum obtinuit à Domino JESU Matth. 23, 35.) *Fide plurimam*
4 *(ἄλλοτῆρα, abundantio rem) hostiam Abel quàm Cain obtu-*
lit DEO, per quam testimonium consecutus est esse
justus, testimonium perhibente muneribus ejus DEO,
(quæ respexit, & igne cœlesti accendit, non id facturum, nisi futu-
ram & invisibilem seminis benedicti victoriam credidisset Abel.)
Et per illam (fidem) defunctus adhuc loquitur. (λαλεῖται,
dicitur, memoratur à DEO, in cujus conspectu pretiosa est mors
sanctorum & fidelium Gen. 4, 10. Psal. 116, 15. Matth. 23, 35.)

5 *Alterum Enoch: Fide translatus est Enoch, ne vi-*
deret mortem (sicut reliqui Patriarchæ Genesis 5. cap. narrati.)
Et non inveniebatur, quia transtulit eum DEUS,
(in

in mundum meliorem non hujus conditus.) *Ante translationem enim testimonium habuit placuisse DEO.* (ita efferrunt LXX. quod Moses scripsit Gen. 5, 22. יְהוָה אֱלֹהֵי הָאֱדָמִים ambulavit DEUM, conversatus est in DEO. Nam in DEO vivere & ambulare est placere ei.) *Sine fide autem impossibile est placere DEO.* (Et sine fide Messia ac invisibilium in ipso bonorum expectatione nemo vivit, aut ambulat in DEO. Henoch in DEO ambulavit, DEOq; placuit. Ergo fide habuit) *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est,* (quod ipsum quoque est oculis absconditum. DEUS enim est invisibilis. Primus igitur fidei gradus quoque invisibilia respicit.) *Et inquirentibus se renumerator sit,* (per JESUM CHRISTUM, sine cujus fide nemo appropinquat DEO. Joh. 14, 6.)

Tertium est Noe: Fide Noe responso (oraculo) accepto de iis quae adhuc non videbantur; metuens aptavit arcam in salutem domus suae, per quam damnavit mundum, (per arcam tanto opere aedificatam, ut respicerent speculo.) *Et justitia, quae per fidem est, haeres est institutus.* (Credidit enim se gratiam reperisse coram DEO, propter Messiam promissum servandumq; in arca, ut e suo tandem semine Messias oriretur, reliquis diluvio absorptis. Quae omnia erant invisibilia, quum arcam construeret.)

Quartum Abrahami. Fide qui vocatur (καλέσθη, quum vocaretur) Abraham, obediit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem, Et exiit (ex Ute Chaldaeorum) nesciens quoviret. (Gen. 11.) Fide demonstratus est (παροδηγήσθαι, peregrinatus est) in terram promissionis (Palestinam ei promissa & semini) tanquam in alienam in casulis habitando cum Isaac Et Jacob, coheredibus promis-

si-

- 10 *tionis ejusdem, Expectabat enim fundamenta habentem civitatem* (non fluxa & terrea, quæ nulla sunt) *cujus artifex & conditor DEUS.* (illius possessionem se offerri tabernaculo struendo testabatur, mundum hunc alienum judicans, in quo certa possessionis fundamenta nemini obveniant, quantumvis multi prævalidas urbes domosq; ædificent.)
- 11 *Quintum est Sara. Fide & ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem* (καταβολήν, demissionem) *seminis accepit etiam præter tempus ætatis* (ἔτεκεν, peperit,) *quoniam fidelem credidit esse eum, qui repromiserit.* (promiserat.) *Metuens etiam sibi,* (quod primam promissionem risu esset prosecuta, & statim fide amplectens Verba Domini. Gen. 18, 15.) *Propter quod & ab uno orti sunt, & hoc emortuo* (centenario, exactæ ætatis senæ) *tanquam sidera cæli in multitudine, & sicut arenam quæ est ad oram* (labrum) *maris innumerabilis.* (secundum promissionem. Gen. 15, 5. & 22, 17.) *Claudit hæc quinque exempla, cum obiter adspersis Jacobi & Isaaci, scribens: Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus* (de Messia ex epru semine orituro, & annexâ possessione terræ Canaan seminisq; multiplicatione.) *sed à longè eas adspicientes* (καὶ περιδύσεις, persvasi de iis) *& salutantes* (spiritu eis exultantes, ἠσπασαμένους, cum læticia eas tanquam præsentem ad se trahentes) *& confitentes* (verbis operibusq;) *quia sunt* (quod essent) *peregrini & hospites super terram.* (Gen. 47, 9.) *Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere.* (Nullus enim hospes sine aliqua patria.) *Et siquidem ipsius meminissent, de qua exierant, habebant utiq; tempus revertendi* (potuissent tanto

tanto tempore vel Chaldaam, vel Mesopotamiam revisisse.)
*Nunc autem meliorem appetunt, id est coelestem. Ideo
 non confunditur DEUS vocari DEUS eorum,* (quan-
 quam mortuorum. Exodi 3, 6. Matth. 22. vers. 23.) *paravit enim
 illis civitatem,* (in qua degant cum ipso, coelestem Hierosoly-
 mam, infra cap. 12, 22. 23. omnibus inqvirendam c. 13, 14. Phil 3, 19.)

*Septimum Exemplum Abrahami iterum & Isaaci. Fide obtu- 17
 lit Abraham Isaac quum tentaretur,* (jamjam immolatu-
 rus) *& unigenitum offerebat, qui susceperat promissio-
 nes* (tanquam successor, è quo semen benedictum, cui hereditas
 Palestina, & multiplicatio posteritatis daretur.) *Ad quem di- 18
 ctum est, quia in Isaac vocabitur tibi semen* (Gen. 21, 13.
 non in Ismaele, quamquam primogenito.) *Arbitrans quia & 19
 à mortuis suscitare potens est DEUS,* (Et sic promissiones
 implere. Idque ipsum credidit Isaacus, promptus quippe ad ani-
 mam Deo offerendam.) *Unde eum & in parabolam accepit.*
 (ὁ θεὸς ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἐν ᾧ ἔσθ' ἰσχυρὰ ἡ ἐκκλήσις. Unde, ex mortuis videlicet,
 eum etiam in similitudine accepit, retulit, recepit. Perinde enim
 fuit, ac si à mortuis eum recepisset, quem triduum pro mortuo ha-
 buerat, Quemadmodum etiam CHRIS T U S, verè tamen, non para-
 bolicè, triduum mortuus resurrexit, vitam oblatus DEO pro pec-
 catis mundi.) *Fide & de futuris benedixit Isaac, Jacob 20
 & Esau.* (Gen. 27.)

*Septimum est Jacobi. Fide Jacob moriens singulos fi- 21
 liorum Joseph benedixit* (Manassem & Ephraim Gen. 48, 16. 19.
 præferens minorem majori.) *& adoravit fastigium Virgæ
 ejus.* (sic reddiderunt LXX. על ראש המטה quod alii super
 caput lecti. מטה enim est super quo homo reclinat. Inclinauit
 autem se Jacob capiti virgæ Joseph, designans regiam dignitatem,
 posteris ejus obventuram. Sic fide invisibilia complexus.)

Sff

QFA.

- 22 *Octavum Josephi. Fide Joseph moriens de profectio-
nibus filiorum Israel memoratus est, & de osibus suis man-
davit, (in terrâ Canaan sepeliendis. Genes. 50, 14. Exod. 13, 16.)*
- 23 *Nonum est parentum Mosis. Fide Moyses natus, occul-
tatus est mensibus tribus à parentibus suis, eò quod vi-
dissent elegantem infantem (ἀσείον. Eadem voce utuntur
LXX. Exodi 2, 2.) & non timuerunt regis edictum (quo in-
fantes exponere aqvis jusserat. Nam oraculo erant edocti, libe-
randum esse populum per eum infantulum; narrante Josepho
libr. 2. cap. 5.)*
- 24 *Decimum Mosis est, idque triplex. Primum enim, Fide Moy-
ses grandis factus negavit se esse filium filia Pharaonis
(deamantis eum; filiiqve loco habentis, Exodi 2, 10. 11.) magis
25 eligens affligi cum populo DEI, quam temporalis
(ἀρεσκασε γιν, temporariam) peccati habere jucunditatem.
26 Majores divitias aestimans thesauro Ægyptiorum,
(thesauris, θησαυρῶν, quibus potiri tanquam reginæ filius pote-
rat) improperiem Christi (ducis & DEI Israëlitarum, quem
contumeliâ afficiebant Ægyptii.) Aspiciebat enim in remu-
nerationem, (εἰς τὴν μισθὰ ἀποδοσίου, eo tempore invisibilem
compensationem fidei oculis intuebatur.) Deinde fide reliquit
27 Ægyptum (non ambiens reconciliationem Pharaonis) non
veritus animositatem (iram, θυμὸν) regis (qui eum è Midia-
nitide, ut solent longæ regibus esse manus, retrahere poterat.)
invisibilem enim tanquam videns sustinuit. (Ita coram
DEO ambulabat, tanquam perpetuo eum in oculis gereret.) Aut:
Fide reliquit Ægyptum, non cupiens in eâ morari, non extime-
scens iram Pharaonis mortem ei comminantis, quod populum
velleret educere.*

Ter-

Terriò, Fide celebravit Pascha, & sanguinis affusionem (ad postes domuum) *ne qui vastabat primitiva tangeret eos.* (Nisi enim DEO credidisset, Pascha hoc sine sancitum non agitaſſet. Exodi 12. 13.) 28

Undecimum exemplum est Israëlitarum omnium, tum Ægypto exeuntium, tum Palaſtinam occupantium. Fide tranſierunt mare rubrum, tanquam per aridam terram. (Nisi enim DEO fidem habuiſſent, mari ſe non commiſſent.) *quod experti* (πειραζον λαβόντες experimentum cujus capientes) *Ægyptii devorati ſunt.* (illis enim DEUS nihil tale promiſerat.) *Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum ſeptem.* (κυκλωθέντες, circuita diebus ſeptem. Joſ. 6.) 29

Duodecimum eſt mulieris alienigæ, ſed quæ plurimorum Iſraëli- tarum mater evaſit. Fide Rabab meretrix non periit cum incredulis, (Hierichuntinis, reliquisque Amoreis, qui tanto tempore cognoverant DEI nomen, nec credebant tamen, Joſ. 2, 9. 10. 11.) *excipiens exploratores cum pace.* (imo ſervata nupſit Salmoni principi Juda. Matth. 1, 5.) 31

Tot ſingularibus exemplis commemoratis ſubjungit cunctum variorum, tum Regum, tum Prophetarum facta per fidem & paſſa recensens: *Et quid adhuc dicam? deficiet enim me tempus enarrantem de Gideone* (Jud. 6. 7.) *Barac* (Jud. 4. 5.) *Samſon* (Jud. 13. 14. 15. 16.) *Jephthæ* (Jud. 11.) *David* (1. & 2. Samuelis.) *& Samuel* (1. Samuelis uſque ad cap. 2.) *& Prophetis,* (tum anterioribus, tum poſterioribus) *qui per fidem devicerunt regna* (ſicut Gedeon, Barac, Jephthæ, David, Samuel, Eliſæus,) *operati ſunt juſtitiam* (variis modis, tum vindicando in hoſtes, tum condonando propter DEUM inimicis, tum beneficiendo omnibus.) *adepti ſunt promiſſiones* (partim ſingulares, partim communes, ut liberationes, reductiones, templi 33

34 adificationes, ad patres placidas, migrationes, &c.) *obturarunt ora leonum* (ut Daniel,) *extinxerunt impetum ignis,*
 (ut Azarias, Misael, Hananias Dan. 3.) *effugerunt aciem gladii,*
 (ut Elias 1. Reg. 19. & 2. Reg. 1.) *convalescerunt de infirmitate,*
 (ut Ezechias Esa. 38.) *fortes facti sunt in bello,* (ut Afa, Josophat, Ezechias,) *castra verterunt exterorum,* (ut Judices, Samuel, David, Macebaeus, &c.) *Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos,* (ut Sareptana & Synamis 1. Reg. 17. 2. Reg. 4.) *Alii autem distenti sunt* (ἐτυμπανίσθησαν, distenti ut corium tympani, in cruciatibus mortui, ut habet Syrus) *non suscipientes* (aut expectantes, προσδεχόμενοι) *redemptionem,* (corporalem) *ut meliorem invenirent resurrectionem.* (Meliori tunc gloriâ fulgerent. 2. Macc. 7.)
 36 *Alii verò ludibria & verbera experti,* (ut Jeremias, Michæas, Amos, Ezechiel,)
 37 *insuper & vincula & carceres, lapidati sunt,* (ut Zacharias 2. Paral. 24, 21.) *secti sunt* (serris, ἐκτείνθησαν, ut traditur de Esaia.) *tentati sunt,* (ut Job.) *occisione gladii mortui sunt,* (ut Urias Propheta, Jer. 26, 23.) *circuierunt in melotis* (è taxi pelle confutis, ut Elias 1. Reg. 19, 13, 19. 2. Reg. 2, 8, 13, 14.) *in caprinis pellibus,* (ut Prophete, quorum vestis erat horridiuscula Zach. 13, 4. Esa. 20, 2.) *egentes* (ut plantam de Elia, & aliis Prophetis ejus temporis) *angustiati* (θλιβόμενοι, pressi) *afflicti. Quibus dignus non erat mundus,* (à quo extrudebantur DEO illos ad se rapiente) *in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis & cavernis terra* (1. Reg. 18, 13. & 19, 9.)

39 Concludit argumentum: *Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt promissionem,* (non viderunt

CHR.

CHRISTI adventum in carne, Luc. 10, 24. nec gloriam exinde surgentem hisce temporibus,) *DĒO pro nobis aliquid melius providente, (ut ipsum filium videremus & audiremus,) ut non sine nobis consummarentur.* (Ne perfectionem illam, quæ in visione gloriæ JĒSU CHRISTI sita est, sine nobis consequerentur. Nam Moses & Elias in monte, sanctiq; cum CHRISTO resuscitati viderunt eum glorificatum, sed non sine Apostolis, qui eā beatitudine etiam in carne agentes fruebantur.)

CAPUT DUODECIMUM.

Absoluta ad fidem ejusque constantiam exhortatione succedit *exhortatio* ad bona opera in fide exercenda. *Quæ bimembria est, more Paulino. Generalis videlicet & specialis.*

Generalis Propositio est: Certate adversus peccatum. Confirmatio petitur ab exemplo CHRISTI, & DEI paternæ voluntatē. *Specialis* exhortatio certas virtutes commendat, vitiaq; reprehendit. Hoc capite hortatur ad pacis & sanctimonix studium v. 14. dehortatur ab amaritudine, scortatione & profanitate v. 15. 16.

Confirmat ab utili & pernicioso, itemq; ab honesto & decoro. Reliqua specialia sequenti capite pertexuntur.

Cæterum Propositionem generalem haudquaquam nudè & simpliciter effert Apostolus, sed transitione vestitam, & notatione eorum, quæ certamen Christianum impediunt & remorantur. *Ideoq; (ait) & nos tantam habentes impositam (περὶ ἡμῶν, circumpositam) nubem testium, (supra narratorum,) deponentes omne pondus (ὄγκον, tumorem, molem, quicquid gravat cor, i.e. gulam, avaritiam, superbiam Luc. 21, 34.) & circumstantans hoc peccatum (ἐπιπέσει αὐτῶν, omni tempore paratum, in quod proni & faciles sumus) per patientiam curramus propositum nobis certamen.* (quod infra v. 4. vocat certamen adversus peccatum, id enim citra patientiam decurri nequit.)

Confirmatur ab Exemplo CHRISTI, dum ait: *Aspicientes in autorem fidei & consummatorem Jesum, qui propositum sibi gaudio* (ex usurpatione divinæ gloriæ & potentix Phil. 2, 5.)

510 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

3 *sustinuit crucem confusione contemptâ* (αἰσχρὸν κατὰ-
Φεγνήσας, ignominiam aspernatus, spernens se sperni) *atq; in*
dextera DEI confedit. Recogitate enim eum, qui talem
sustinuit à peccatoribus adversus semetipsum con-
tradictionem (privatim & publicè præsertim in cruce ab omni-
 bus blasphematus;) *ut ne fatigemini animis vestris defi-*
cientes, (sed adversus peccatum & peccatores strenuè dimicare
 pergatis.)

Confirmatur secundo à divinâ benignitate ipsis castigationi-
 bus erudiente nos, ut peccato resistamus. Hoc argumentum sic
 informo: Filii DEI voluntati Patris sui obedire tenentur, etiam ad
 sanguinem; Christiani sunt filii DEI. Ergo Patri suo obedire usq;
 ad sanguinem tenentur, & per consequens peccato resistere.

Assumptum firmatur testimonio Salomonis, per cujus os DEUS
 nos filios appellat, significans pariter, se idè castigare nos, ut ad-
 versus peccatum certemus, & amoris documenta demus. Applicat
 oraculum Hebræis Apostolus, & nequaquam castigationibus fati-
 scendum, sed ex iis potius in bono proficiendum admonet, prolata
 earum justitiâ universalitate, contrario non castigatorū dedecore.
 Comparato quoq; jure & facto patrum corporalium, & spiri-
 tualis. Deniq; producto fructu & fine castigationū eminentissimo.

4 *Nondum usq; ad sanguinem restitistis adversus*
peccatum repugnantes. (Decet autem DEUM plus vitâ &
 sanguine suo amare. Malimus sanguinem fundere, quàm peccato
 succumbere. Vos autem eò nondum estis progressi, facultatum
 tantùm damno affecti, ut supra indicavit cap. 10, 33, 34. & existima-
 tionis.) *Et oblitus estis consolationis, quæ vobis tanquam*
 5 *filii loquitur, dicens,* (PROV. 3, 13.) *Fili mi, noli negligere*
disciplinam Domini, neq; fatigeris, dum ab eo argueris.
 6 *Quem enim diligit Dominus castigat: flagellat autem*
 7 *omnem filium, quem recipit. In disciplina perseverate*
 (εἰ παιδείαν ὑπομένετε, si castigationem sustinetis.) *tanquam*
filii

filiis vobis se offert DEUS. Quis enim filius, quem non corripiat Pater? (Hæc est castigationum universalitas.) Quod si extra disciplinam estis, cujus participes sunt omnes, ergo adulterini (νόθοι, spurii) & non filii estis. (Dedecorosum ergo castigari nolle.) Deinde patres quidem carnis nostra eruditorum habuimus, & reverebamur eos; nonne multo magis obtemperabimus Patri Spirituum, (qui Spiritus nobis dedit) & videmus? Etenim illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos: Hic autem (Pater Spirituum) ad id quod utile est, (sine omni errore) in recipiendo (εις τὸ μετέλαβειν, ad percipiendam seu participandam) sanctificationem ejus, (ut conformemur sanctitati ejus. Atterit enim & frangit voluntatem nostram, ut attemperemur suæ.) Omnis autem disciplina in presenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris, (excutiens lacrimas, incutiens dolorem.) Post autem fructu pacatis simi (εἰρηνικόν, tranquillum) exercitatis per eam reddit justitiæ. (ubi transit dolor, sequitur in exercitatis placidus justitiæ fructus, ut DEO humiliter & tranquillè pareant justitiæq; operentur.

Subjungitur nunc repetitio propositionis, aliis verbis concepta per μετρησµὸν membrorum certamini & cursui aptorum exornata. Propter quod remissas manus, & soluta erigite, (Esa. 35, 3-4.) & gressus rectos facite pedibus vestris, (ad promptè decurrendum certamen adversus peccata) ut non claudicans quis erret, (ἵνα μὴ τὸ χλωδὸν ἐκτρέψῃ, ut nè claudum exorbitet) magis autem sanetur. (sic timore ægritudine sanata pugna feliciter depugnabitur.)

Ab universalibus hisce hortamentis ad specialia descendit.

invitans ad pacem & sanctimoniam, deterrens à rancore & profanitate. *Pacem sequimini cum omnibus*, (Rom. 12, 18.) &
 14 *sanctimoniam*. Vicissim: *Ne quæ radix amaritudinis sursum germinans impediatur* (ἐπιχαλῶ turbas cieat) & *per illam inquinentur multi*. (Ne unus cœptet contentionem, &
 15 plures eâ involvat, ut solet fieri Deut. 29, 18.) *Ne quis fornicator aut profanus ut Esau, qui propter unam escam*
 16 *vendidit primitiva sua*. (Ductis uxoribus adversus parentum vota, iisque pluribus, scortator potius quàm maritus. Et profanus nimium, jus regni & sacerdotii, Christiq; de se progerminationem lentium ferculo vendans. Gen. 25, 33-34. & 26, 34-35. & 28, 9.)
 14 Confirmatur exhortatio ista ab utili & inutili. *Nam absq; sanctificatione nemo videbit DEUM*, i. e. impurus non habet
 15 partem in regno CHRISTI & DEI. 1. Cor. 6, 9. Eph. 5, 5. *contemplantur, ne quis desit gratia DEI*, i. e. sibi intervertat culpâ propriâ, quod per gratiam DEI consecutus est, & porro consecuturus: Ne quis in vanum accipiat gratiam DEI 2. Cor. 6, 1. Exornat simili Hebræis commovendis aptissimo, Israëlita enim cum sint, ab Esavi moribus & pœna abhorreant. *Scitote*, inquit, *quonia*
 17 *est. Non enim invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam*: (Isaacus parens noluit mutare benedictionem Jacobo collatam, quantumvis cum lachrymis rogaretur ab Esavo. Ille enim quod semel ejuraverat jus, recuperare non potuit. Genes. 27, 38. similiter qui semel gratiam DEI sprevit, postea eam in hora judicii nunquam recuperabit. Matt. 25. Luc. 13.)
 Alterum confirmationis argumentum sumitur à gratia gloriâq; fidelium Novi Testamenti, præpollente veteri, ac proinde tanto accuratius attentiusq; custodienda. Argumentum tale erit: Si veteres Israëlita reverenter habuerunt gloriam suæ vocationis, ergo magis novi. Verum prius. Ergo posterius.

Con-

Connexio Majoris nititur comparatione gratiæ & gloriæ utriusque. Assumptum commemoratione pœnæ impendentis contemptoribus v. 20. 21.

Non enim accessistis ad tractabilem montem, 18
 (contrectabilem, ψηλαΦωρῖον) *Et accensibilem* (accensum)
ignem Et turbinem Et caliginem Et procellam. (Ex. 19, 16.)
Et tuba sonum, Et vocem verborum, quam qui audie- 19
rant excusaverunt se, ne eis fieret verbum. (Non ferentes
 metum & horrorem DEI loquentis de monte Sinai. Exodi 20, 19.
 Deut. 18, 16.) *Non enim portabant quod dicebatur: Et si* 20
bestia tetigerit montem, lapidabitur (aut telo configitur,
 ἢ βολιδι καταλοξευθήσεται. Exod. 19, 13. Si bestia, ergo magis homo.)
Et ita terribile erat quod videbatur, Moyses dixit, ex- 21
territus sum Et tremebundus. (Deut. 9, 19. quando Israëlitas
 volebat occidere DEUS. Si ille timuit & tremuit, quanto magis alii.
 Deut. 4, 11. & 5, 22. 23.) *Sed accessistis ad Sion montem,* 22
 (nō at-
 trectabilem, sed spiritualementem,) *Et civitatem DEI viventis,*
Jerusalem cœlestem (Apoc. 21. 22.) *Et multorum millium*
Angelorum frequentiam. (πανηγύξεις.) *Et Ecclesiam pri-* 23
mitivorum (πρωτόγονων) *in cœlis descriptorum,* (per electio-
 nem DEI in CHRISTO JESU, Luc. 10, 20. Exod. 32, 31. Dan. 7, 10. & 12, 1.
 Apoc. 14, 4. qui fecit eos primogenitos sanguine suo, i. e. reges & sa-
 cerdotes. Apoc. 1, 5. & 5, 10.) *Et judicem omnium DEUM, Et*
Spiritus justorum consummatorum, (qui versantur in con-
 templatōne, non in fide, suscepti jam in æterna tabernacula.
 2. Cor. 5, 7) *Et testamenti novi mediatorem Jesum,* 24
 (non
 veteris Moſen,) *Et sanguinis adspersionē melius loquentē*
 (κρείττονα λαλῶντι sc. αἵματι, meliora loquentis) *quàm Abel.*
 (Abelis enim sanguis ultionem inelamabat, CHRISTI sanguis remis-
 sionem peccati æternam.) Hinc ergo infertur, cavendam esse pro-

314 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

fanitatem & amaritiam animi, ne primogenituræ jus adepti eum
Esavo illud amittamus. Ne excidamus consortio cœlestis civita-
tis, Angelorum & justorum omnium, communione item DEI &
mediatoris nostri JESU CHRISTI.

Tertium ab auctoritate & majestate Mediatoris Novi Testa-
menti ducitur.

25 *Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non ef-
fugerunt eum qui super terram loquebatur, (Mosen :)
multo magis nos (non effugiemus,) qui de cœlo loquentem
nobis avertimus. (aversamur. JESUM puta CHRISTUM cœli Do-
minum, de cœlo loquentem, tanto excelsiorem Mose, quantum
terrâ cœlum. Tanto igitur certius exitium, quanto major est qui
contemnitur.)*

Quartum sumitur ab inconcussa bonorum æternitate, quæ enim
immutabilia sunt, servari oportet. Immutabilia sunt CHRISTI bo-
na. Ergo servari oportet ea ne profanitate & contemptu Esavico
26 amittantur. *Cujus (inquit) vox movit terram tunc; nunc
autem repromittit dicens, adhuc semel Ego movebo
non solum terram, sed & cœlum. (Terra enim erat mons &
solum Sinai, voce CHRISTI tunc concussa. Cœlum verò commovit
Dominus, quando ipse de cœlo descendit in hanc terram, com-
motis cœlorum exercitibus Luc, 2, 13. 14. obtenebrato sole, & repe-
rito cum Angelis & sanctorum agmine cœlo, quando terram & in-
27 feros cœussert.) Quod autem adhuc semel dicit (Ap. 2, 7.)
declarat mobilium translationem tanquam factorum
(qualia erant Palæstina terra, templum, sacerdotium, regnum.)
ut maneat ea quæ sunt immobilia. (Nam si immobilia
fuisent priora, non dixisset, adhuc semel commovebo.)*

Tertium hujus exhortationis membrum est conclusio.
28 *Itaque regnum immobile suscipientes habemus (ἐξ ὧν ἔχομεν, ha-
beamus) gratiam per quam serviamus placenter DEO,
29 cum metu & reverentia. Etenim DEUS noster ignis
consumens est, (non minus nunc quam olim. Deut. 4, 24.) sic*
com.

compinguntur velut in cuneum quatuor argumenta præcedentis. Nam quod ait, habeamus gratiam, pertinet ad primum argumentum, quo dicebat, nemo desit gratiæ DEI. Quod pudorem & reverentiam, spectat ad secundum, quo gloriam accessus ad DEUM & sanctos omnes allegavit.

Quod DEUM nostrum vocat ignem consumentem, congruit cum tertio, quo nos haud effugituros asseruit de cælis loquentem Dominum. Quod denique regnum nominat immobile, planum est ad ultimam id rationem pertinere.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

Precenset reliqua exhortationum specialium, & versu 20. Epilogum Epistolæ subnectit.

Hortatur autem secundo loco ad charitatem fraternam. Tertiò ad castitatem conjugalem v. 4. Quartiò ad divitiarum v. 5. 6. Quintò ad recordationem æmulationemq; verbi ductorum. v. 7. Sextò ad studium perfectionis v. 9. Septimò ad confessionem nominis Domini v. 15. Octavò ad beneficentiam v. 16. Nonò ad obedientiam erga præpositos v. 17. Decimò ad preces pro se v. 18. singulisq; hortationibus sua quædam argumenta suffigit, vim pondusq; addentia.

Charitatem non solum in genere, sed etiam in specie erga hospites, captivos afflictosq; demonstrandam memorat: additis rationibus ab exemplo veterum, hospitalitatis præstantiam testante, & à communitate factorum, quia cuivis accidere potest, cuiquam quod accidit.

Charitas fraternitatis maneat, (nunquam excidat aut fatiscat. I. Cor. 13. 8. Gal 6. 9.) *Et hospitalitatem nolite oblivisci.* Per hanc enim latuerunt quidam, Angelis hospitio acceptis, (Abraham nempe & Lot, quorum ille CHRISTUM Angelis comitatum suscepit hospitio, sub specie trium virorum, ille eosdem Angelos, viros putans peregrinos. Gen. 18, 19.) *Memento te vincitorum, tanquam simul victi, & laborantium* (malè habentium) *tanquam & ipsi in corpore morantes.* (Quibus per communem fragilitatem idem evenire possit, quod aliis evenit.)

- III. Castitatem conjugalem omnibus commendat; duplici argumento, uno ab honore conjugii, altero à pernicie violatorum eiq.
- 4 *Honorabile concubium in omnibus, cujuscunq; status aut conditionis & torus immaculatus,* (cui imputari impuritas nulla debet, ut solent Spiritus dæmoniorum nubere prohibentium, 1. Timoth. 4, 3. Deus enim autor conjugii, cujus opera omnia valdè bona. Gen. 1, 2.) *Fornicatores autem & adulteros judicabit DEUS.* 1. Thes. 4, 5. 6. 7. Prov. 5, 15, 20. & 6, 25, 30. & 7, 22. Sirach. 23, 22. & c.
- IV. Avaritiam submovet, *ἀσάφεια* præcipit, petita confirmatione è Psalmis & Mose, Deut. 31, 6. Jos. 1, 6. Psal. 56, 12. & 118, 6. quibus promittit Deus, nos sibi curæ fore. *Sint mores sine avaritia, contenti presentibus.* (1. Tim. 6, 6. 7.) *ipse enim dixit, non te deseram neq; derelinquam.* (Pater noster cœlestis scit, quod istis omnibus indigemus Matth. 6. 32. Luc. 12. 30. Psal. 55, 33. 1. Pet. 5, 7.)
- 5 *ita ut confidenter dicamus* (cum Davide) *Dominus mihi adjutor & non timebo, quid faciat mihi homo?* (Tollat facultates, corpus, vestes, si potest. Nihil potest, ne capillum quidem tollere, nisi Deo permittente. Luc. 12, 7.)
- V. Recordationem ductorum verbi & imitationem exinde comprobat quod unus idemq; semper est JESUS CHRISTUS, ac proinde idem verbum, eadem fides in ipsum, eademq; retributio fidei semper cogitanda.
- 7 *Mementote præpositorum vestrorum,* (τῶν ἡγχαγμένων ductorum) *qui vobis locuti sunt verbum DEI* (sive Apostoli fuere, sive Prophetæ sive Evangelistæ, sive Pastores & Doctores Eph. 4, 11.) *quorum intuentes exitum conversationis imitamini fidem,* (quam constanter usque ad mortem tenuerunt.)
- 8 *JESUS Christus heri & hodie* (ὁ αὐτός idem) *& in secula.* (Sicut autem ille immutabilis, sic quoque verbum fidesq; ejus, ac proinde nec vos alii sitis quam veteres, quoniam ipse non erit alius erga vos, quam fuit erga istos.)
- VI. Porro studium perfectionis appellavi, sicut idem Paulus
Eph.

Eph. 4, 13, 14. & I. Cor. 14, 20. vocat, virilitatis & soliditatis in fide, studium, quod hoc loco percommode annectitur hortationi ad imitandum fidem Doctorum, & assertioni immutabilitatis Jesu CHRISTI. Si enim CHRISTUS idem semper est, neq; Christianos decet mutabiles aut leves esse. Proponit autem hoc præceptum, sicut & alia quædam, ἐν ἀρετῇ καὶ θεοσεβείᾳ. Ἄρεσις est: *Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci* (μὴ περιφερεῖσθε, ne circumferamini Eph. 4, 14.) *Θεοσις: optimum est enim gratia stabiliri cor,* (quæ quis certò cognoscat, quænam à DEO donata sint sibi. I. Cor. 2, 12.) Firmat à comparatis primùm. Si enim bonum putatur, aliquem fortem firmumq; corpore esse per cibos, quantum melius est, quemquam gratia fortem esse virum in Spiritu. Carpit autem hic Judaicum tumorem, putantium in escis sacrificialibus singularem esse efficaciam ad fortitudinem divinam. *Bonum, inquit, gratia DEI firmari cor, non escis, quæ non profuerunt ambulanti- bus in eis.* (Nam quot sacerdotes DEO displicuere, quotidiè saginati sacrificiis? quot item Israëlitarum?) Arguit secundò gratia firmandum cor esse, non cibis, à proprietate altaris & sacrificii Christianorum. *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt, i. e. non habemus altare Levitico illi simile, cui propter ventrem & edulia quisquam fervire possit. Nam de nostro altari, quod fuit crux Domini JESU, non habet quisquam comedendi potestatem. Idq; patet ex ipsa lege Levit. 6, 30. & 4, 11. 12. & 16, 27. 28. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Id accom- modat ad sacrificium JESU CHRISTI: Propter quod & JESUS, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam (in monte Calvariarum, extra urbem, castrorum vicem obtinentem) passus est. (Ipse enim verum est pro peccato sacrificium, qui per proprium sanguinem cælum ipsum ingressus est, san- ctum sanctorum non hujus creaturæ.) Exeamus igitur ad eum*

518 ANALYSIS EPISTOLÆ S. PAULI

extra castra (terrenæ Hierosolymæ civitatis interfestricis;

Apoc. 11, 8.) *improperium ejus portantes* (non cibum ex eo aut terrenas delicias quærentes, sed gratiæ robur & fortitudinem.)

Tertio argumentatur ex conditione Christianorum, futuram civitatem inquirentium. Qui enim hic durantem civitatem non habent, neque perfectionem gaudiorum terrestrium, sed cœlestium

14 potius inquirent. *At non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquiremus.* Ergo non cibos, non exquisitas epulas, non terrena gaudia, sed soliditatem divinæ gratiæ in æternum perdurantis, inquiremus. Ps. 39, 7. 8. & 17, 14. 15. & 49, 11. 16. & 103, 15. 16.

VII. Transit ad commemorationem sacrificiorum, per CHRISTUM pontificem à nobis offerendorum, quæ sunt confessio nominis divini, & beneficentia erga proximum. *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo,* (tanquam jure sacrificium matutinum & vespertinum. Psal. 55, 18. & 141, 2. & 50, 14. & 69, 31.) *id est, fructum labiorum, confitentium nomini ejus,* (Hos. 14, 3.) Ratio est annexa, quia Pontifex est nobis. Ergo talia per ipsum sacrificia offeramus.

VIII. Beneficentiam ex eodem fonte producit. *Beneficentiam autem & communionis* (in egenos, vinctos, hospites, afflictos) *nolite oblivisci.* Ratio; *Talibus enim hostiis promeretur* (malè vertit interpres. Græcè *εὐαγγελιστῶν*, delectatur, tanquam placitus afficitur) *DEUS.* (Psal. 4, 6. & 112, 5. 9. Prov. 3, 27. & 21, 3.)

IX. Obedientiam erga præpositos suadet ab honesto & utili, cum inquit: *Obedite præpositis vestris & subjacete* (*κατακλιθεὶτε* eis. Honestum enim vigilantibus, pro animâ & rationem reddituro obtemperare, *ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* (Ezech. 3, 3.) cum, expedit vobis gaudium eos afficere, nocet gemitu illis, ceteris quibus ultio & judicium in vos provocetur. *Ut cum gaudio hoc faciant,*

(vigilando gaudeant vestra causa,) *Et non gementes. Hoc enim non expedit vobis.* (imo vestro id capiti erit. Adstat enim iudex præ foribus.)

Denique ad preces pro se fundendas hortatur Hebræos, argumento allato à justo & utili. *Iustum enim est pro innocenti otire Deum. Et expedit ipsi Paulo, ut tanto citius liberetur, imò orantibus, ut eis restituantur.*

Orate pro nobis, confidimus enim quia bonam conscientiam habemus, in omnibus benè volentes cōversari. (Sic 2. Cor. 1, 12, q. dicat, innoxii vincula gestavimus.) *Amplius autem deprecor vos hoc facere, quò celerius restituar vobis,* (ex hoc carcere liberatus; admittentibus votis vestris apud DEUM, vobis reddat, fructumq; aliq̄vẽm novum faciam.)

EPILOGUS.

Peroratio Epistolæ quatuor membris constat. Primum voto. Deinde hortatu ad modestam Epistolæ susceptionem. Tertio promisso sui adventus. Denique salutationibus reciprocis. Voto describit DEUM, quem veneratur à singularibus effectis, convenientibus cum eo, quod eum nunc quoque efficere exoptat. Tum effectum ipsum, optabilem, Tertio modum seu formam, Tandem finem effectus.

DEUS (inquit) *pacis* (spiritualis, quam cum ipso, & omnibus sanctis habemus, donatam per Spiritum Rom. 14, 17. & 15, 13. 33. & 16, 20. 1. Cor. 14, 33. & 2. Cor. 13, 1. Phil. 4, 9. 1. Thess. 5, 23. 2. Thess. 3, 16. Planè enim solens Paulo, DEUM vocare DEUM pacis.) *qui eduxit de mortuis pastorem ovium magnum* (Zach. 13, 11.) *in sanguine testamenti æterni* (non veteris illius temporarii & antiquati, supra c. 8, 13.) *Dominum nostrum Jesum Christum.* (Qui est ἀγχινομένη, 1. Pet. 5, 4. oves suâ animâ & sanguine mercatus Joh. 10. Quòd mortuis resuscitato nos resuscitari sumus, ac proinde tanquam viventes opera DEO & Pastori nostro grata facere & debemus & possumus.) *Apetet vos in omni bono* (ἐργῶ, opere.) *ut faciatis ejus voluntatem,* (Hic est effectus, quem in votis

520 ANALYSIS EPIST. S. PAULI AD HEBR. CAP. XIII.

habet.) *faciens in vobis quod placeat coram se, per Jesum Christum.* Hac forma Effectus, ut faciat DEUS in vobis grata sibi opera per JESUM CHRISTUM, ob quem, & per quem placet & fit, quicquid DEO fit placetque.) Finis est DEI gloria, in qua predicanda prae Apostolus: *Cui sit gloria in secula seculorum Amen.*

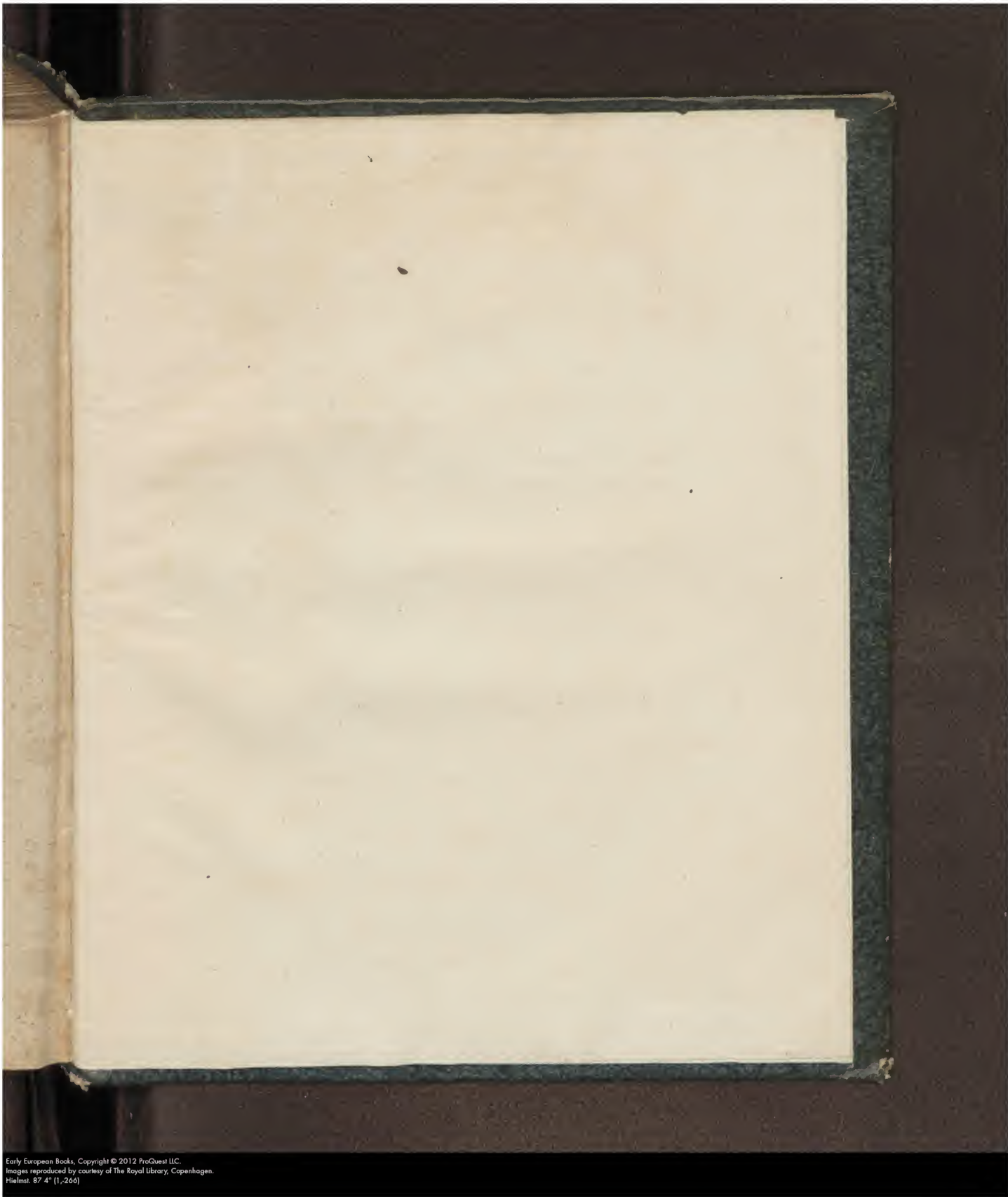
22 *Excitatio ad decentem Epistolae susceptionem his verbis continetur: Rogo autem vos fratres, ut sufferatis verbum solatii* (*ἑπαγγελίσεως*, exhortationis. Exhortatur enim per totam Epistolam, ad fidem & opera fide CHRISTI digna.) *Etenim per paucis scripsi vobis.* (poteram fusius multa explicasse, sed nolui oneri esse. Facile igitur sustinebitis verba, quae hortandis vobis consignavi.)

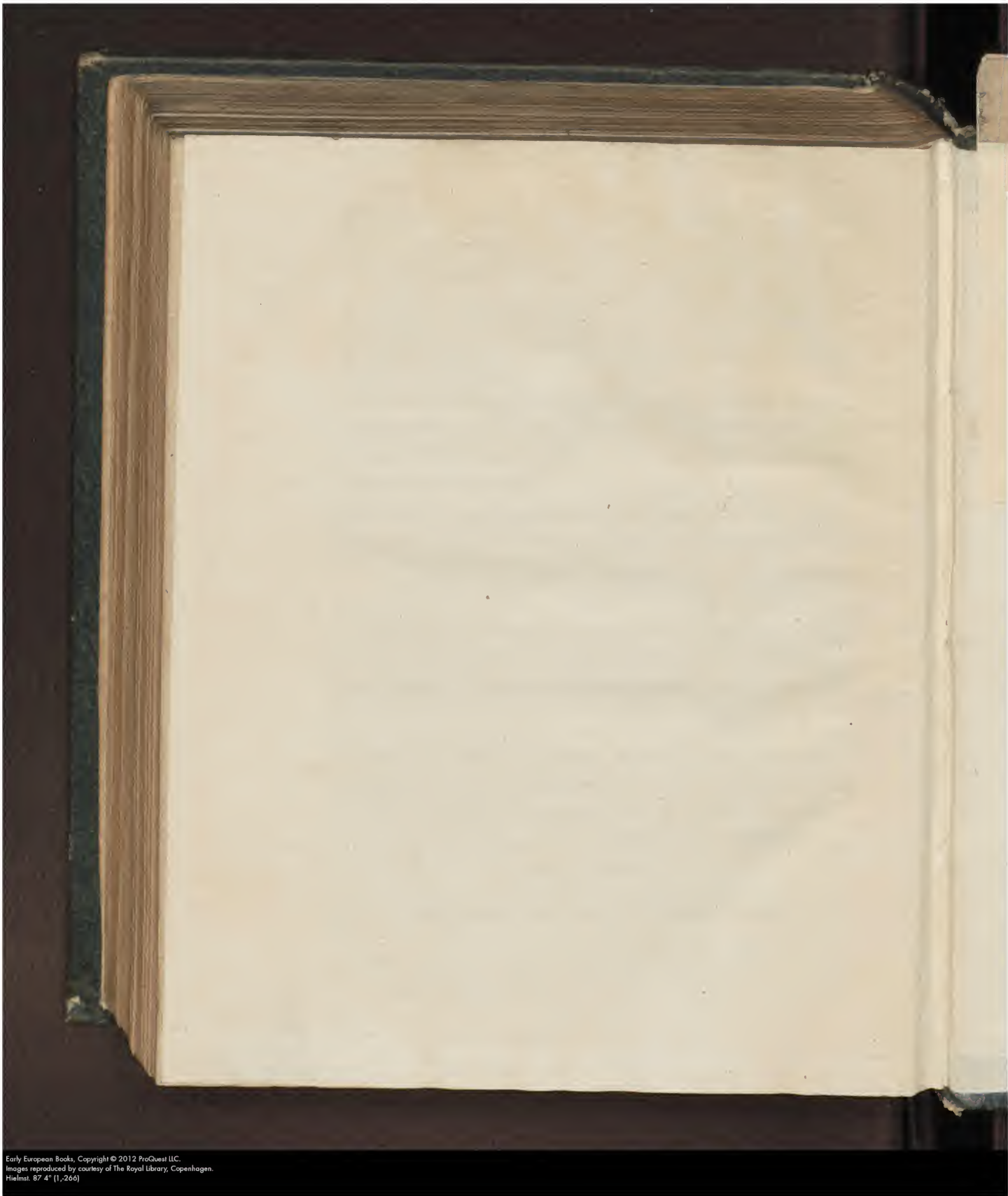
23 *Tertio spem adventus sui facit ex liberatione Timothei, antea concaptivi. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum* (non amplius vinculis, ut antea, obnoxium, nec adstrictum, ut se rursus custodiam sistat.) *cum quo, si celerius venerit* (ad nos perlatam hac epistola) *videbo vos.* (Patet hinc solutum carcere Paulum hanc epistolam dedisse. Alioqui non potuisset tam certam adventus sui spem facere Hebraeis. Salutationes sunt & Apostoli & aliorum. Ait enim: *Salutate omnes prepositos vestros* (in omnibus Ecclesiis,) *& omnes sanctos.* Vicissim: *Salutant vos de Italia fratres.*

24 *(Epistolae hujus consocii.) Gratia cum omnibus vobis, Amen.*

Scripta est ab Italia per Timotheum.

F I N I S.

87